ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR

Mál nr. 3/2022

Gilsárdalsafrétt, sunnanverður

Skriðdalshreppur og Breiðdalur

ÓBYGGÐANEFND

5. nóvember 2024

EFNISYFIRLIT

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD 1
2 MÁLSMEÐFERÐ 2
2.1 Hlutverk óbyggðanefndar 2
2.2 Austfirðir (svæði 11) teknir til meðferðar 2
2.3 Lýstar kröfur og kynning 2
2.4 Mál nr. 3/2022, Gilsárdalsafrétt, sunnanverður Skriðdalshreppur og Breiðdalur 3
3 KRÖFUGERÐ 7
3.1 Kröfur íslenska ríkisins 7
3.2 Kröfur vegna Geitdalsafréttar 7
3.3 Kröfur vegna Vatnsskóga í Skriðdal 8
3.4 Kröfur vegna Höskuldsstaðasels í Breiðdal 8
4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN 9
4.1 Inngangur 9
4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar 9
4.3 Vettvangsferð 10
4.4 Skýrslutökur 10
5 SAGA LANDSVÆÐA 11
5.1 Landnám 11
5.2 Afréttir og afréttarnot 12
5.3 Höskuldsstaðir og Höskuldsstaðasel í Breiðdal 13
5.3.1 Höskuldsstaðir í Breiðdal 13
5.3.2 Höskuldsstaðasel í Breiðdal 21
5.4 Þingmúli í Skriðdal 28
5.4.1 Múlaafrétt 36
5.4.2 Vatnsskógar í Skriðdal 39
5.4.3 Stefánsstaðir í Skriðdal 42
5.4.4 Borg í Skriðdal 44
5.4.4.1 Hjarðarhlíð í Skriðdal 47
5.4.5 Hátún í Geitdal 48
5.5 Búðartungur 49
5.6 Geitdalur í Skriðdal 51
5.6.1 Geitdalsafrétt 54
5.7 Hallormsstaður í Skógum 57
5.7.1 Gilsárdalsafrétt 66
5.8 Nærliggjandi jarðir og svæði í Breiðdal 67
5.8.1 Flaga í Breiðdal 67
5.8.2 Ánastaðir í Breiðdal 75

5.8.3 Ljósárland 77
5.9 Nærliggjandi jarðir í Berufirði og Hamarsfirði 84
5.9.1 Berufjörður í Berufirði 84
5.9.2 Fossárdalur í Berufirði 93
5.9.2.1 Eyjólfsstaðir í Berufirði 97
5.9.2.2 Víðines í Berufirði 99
5.9.2.3 Eiríksstaðir í Berufirði 101
5.9.3 Hamar í Hamarsfirði 104
5.10 Nærliggjandi jarðir í Fljótsdal 108
5.10.1 Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal 108
5.10.2 Vallholt í Fljótsdal 115
5.10.3 Ytri-Víðivellir í Fljótsdal 115
5.10.4 Klúka í Fljótsdal 126
5.10.5 Fremri-Víðivellir í Fljótsdal 129
5.10.6 Víðivallagerði í Fljótsdal 132
5.10.7 Sturluflöt í Fljótsdal 134
5.11 Nærliggjandi jarðir í Geitdal og Skriðdal 136
5.11.1 Flaga í Skriðdal 136
5.11.2 Þorvaldsstaðir í Skriðdal 138
5.12 Eignir og ítök kirkna 140
5.12.1 Valþjófsstaður í Fljótsdal 140
5.12.2 Heydalakirkja í Breiðdal 144
6 SJÓNARMIÐ AÐILA 146
6.1 Íslenska ríkið 146
6.1.1 Gilsárdalsafrétt 147
6.1.2 Geitdalsafrétt 147
6.1.3 Búðartungur 149
6.1.4 Múlaafrétt 150
6.1.5 Óskiptarland Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels 152
6.2 Gagnaðilar íslenska ríkisins 153
6.2.1 Geitdalsafrétt og Höskuldsstaðasel í Breiðdal 153
6.2.1.1 Geitdalsafrétt 155
6.2.1.2 Höskuldsstaðasel í Breiðdal 158
6.2.2 Vatnsskógar í Skriðdal 160
7 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR 170
7.1 Inngangur 170
7.2 Almenn atriði 170
7.2.1 Almennar niðurstöður óbyggðanefndar 170
7.2.2 Dómafordæmi í þjóðlendumálum 170
7.3 Landnám 173

7.4 Gilsárdalsafrétt, sunnanverður Skriðdalshreppur og Breiðdalur 173
7.4.1 Óskiptarland Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels 174
7.4.1.1 Afmörkun 175
7.4.1.2 Eignarréttarleg staða 176
7.4.2 Múlaafrétt 179
7.4.2.1 Afmörkun 180
7.4.2.2 Eignarréttarleg staða 188
7.4.3 Búðartungur 193
7.4.3.1 Afmörkun 194
7.4.3.2 Eignarréttarleg staða 196
7.4.4 Geitdalsafrétt 200
7.4.4.1 Afmörkun 201
7.4.4.2 Eignarréttarleg staða 203
7.4.5 Gilsárdalsafrétt 207
7.4.5.1 Afmörkun 209
7.4.5.2 Eignarréttarleg staða 212
7.5 Um málskostnað 217
8 ÚRSKURÐARORÐ 219
VIÐAUKI I: ALMENNAR NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR I
VIÐAUKI II: MÁLSKOSTNAÐUR CXXV
FYLGISKJAL I: AÐILASKRÁ CXXVI
FYLGISKJAL II: SKJALASKRÁ CXXVII
a) Efnisflokkuð skjalaskrá CXXVII
b) Skjalaskrá í númeraröð CLXI
FYLGISKJAL III: KORT CXCVI
a) Úrskurðarkort í máli nr. 3/2022 CXCVI
b) Yfirlitskort um svæði 11 CXCVI

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Þriðjudaginn 5. nóvember 2024 er tekið fyrir mál nr. 3/2022, Gilsárdalsafrétt, sunnanverður Skriðdalshreppur og Breiðdalur, og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Hulda Árnadóttir, Allan V. Magnússon og Sigmar Aron Ómarsson.

Aðilar máls eru:[1]

Fjármála- og efnahagsráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendna.

(Edda Andradóttir og Andri Andrason lögmenn.)

Múlaþing vegna Geitdalsafréttar.

Björn Björgvinsson, Unnur Björgvinsdóttir, Baldur Björgvinsson og Ingibjörg Björgvinsdóttir vegna Höskuldsstaðasels í Breiðdal.

(Jón Jónsson lögmaður.)

Sólmundur Már Jónsson, Ágúst Már Jónsson, Magnús Björn Jónsson, Björn Már Jónsson, Guðrún Rós Jónsdóttir, Ívar Björgvinsson og Ellert Már Jónsson vegna Vatnsskóga í Skriðdal.

(Ólafur Björnsson lögmaður.)

[1] Sjá einnig aðilaskrá (fylgiskjal I). Auk þeirra sem hér eru nefnd var við meðferð málsins lýst kröfum vegna Berufjarðar í Berufirði af hálfu Óskars Gunnlaugssonar og Baldurs Gunnlaugssonar; Eyjólfsstaða í Berufirði af hálfu Öldu Jónsdóttur; Víðiness í Berufirði af hálfu Félagsbúsins Lindarbrekku ehf.; og Eiríksstaða í Berufirði af hálfu Guðnýjar Grétu Eyþórsdóttur og Hafliða Sævarssonar. Eftir breytingar á kröfugerð íslenska ríkisins í málinu tilkynntu framangreindir aðilar að þeir létu málið ekki frekar til sín taka, fyrir utan kröfur um málskostnað.

2 MÁLSMEÐFERÐ

2.1 Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi þjóðlendulög, nr. 58/1998. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk skv. 7. gr:

a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka laganna og úrskurðir óbyggðanefndar fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2 Austfirðir (svæði 11) teknir til meðferðar

Með bréfi dagsettu 20. apríl 2021 var fjármála- og efnahagsráðherra tilkynnt ákvörðun óbyggðanefndar um að taka til umfjöllunar svæði 11, Austfirði, sbr. 8. gr., 1. mgr. 10. gr. og 1. mgr. 11. gr. laga nr. 58/1998, og veittur frestur til 8. október 2021 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á svæðinu, væri um slíkar kröfur að ræða. Að beiðni íslenska ríkisins var frestur fjármála- og efnahagsráðherra til að lýsa kröfum á svæðinu framlengdur fimm sinnum, síðast til 25. janúar 2022.

Landsvæði þetta, hið sextánda í röðinni hjá óbyggðanefnd,[2] tekur til sveitarfélaganna Fjarðabyggðar og hluta Múlaþings.

Svæði 11 afmarkast svo við málsmeðferð óbyggðanefndar: Að vestan afmarkast svæðið af farvegi Lagarfljóts, allt frá ósum þess á Héraðssandi að þeim stað þar sem Gilsá rennur í fljótið. Þaðan fylgja mörkin Gilsá og vesturmörkum Múlaþings gagnvart Fljótsdalshreppi þar til komið er að mörkum Sveitarfélagsins Hornafjarðar en mörkum þess og Múlaþings er síðan fylgt suðaustur til sjávar. Að öðru leyti afmarkast svæðið af hafi.

Hlutaðeigandi sýslumannsembætti og sveitarfélögum var tilkynnt um málsmeðferðina þegar kröfur ríkisins höfðu borist og gerð grein fyrir framhaldinu.

2.3 Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsing fjármála- og efnahagsráðherra, fyrir hönd íslenska ríkisins, um þjóðlendur á svæði 11 barst óbyggðanefnd 25. janúar 2022. Kröfulýsingin ásamt kortum var birt á vefsíðu nefndarinnar daginn eftir. Óbyggðanefnd birti síðan tilkynningu um málsmeðferð á svæðinu og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 1.

[2] Upphaflega var meginlandinu skipt í ellefu svæði við málsmeðferð nefndarinnar. Svæðum 7, 8 og 9 var öllum skipt í tvennt á síðari stigum, þ.e. svæði 7A, 7B, 8A, 8B, 9A og 9B. Svæði 10 var síðan skipt í þrennt, þ.e. svæði 10A, 10B og 10C. Svæði 11 var því sextánda og síðasta svæðið á meginlandinu þegar þarna var komið sögu.

febrúar 2022, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á landsvæðum sem féllu innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 6. maí 2022. Útdráttur úr efni tilkynningarinnar í Lögbirtingablaðinu var birtur með auglýsingum í dagblöðum, sbr. fyrrnefnt lagaákvæði, auk þess sem birtar voru auglýsingar í héraðsfréttamiðlum.

Kynningargögn um kröfur fjármála- og efnahagsráðherra voru gerð aðgengileg almenningi á öllum skrifstofum sýslumannsins á Austurlandi, þ.e. á Seyðisfirði, Eskifirði, Egilsstöðum og Vopnafirði, auk skrifstofu og vefsíðu óbyggðanefndar. Að auki voru gögnin send sveitarfélögum á svæðinu rafrænt með beiðni um að hafa þau aðgengileg. Enn fremur var fréttatilkynning send út um þjóðlendukröfu ríkisins, kröfulýsingarfrest annarra og hvar kynningargögn væru aðgengileg. Ríkisútvarpið, Morgunblaðið og Bændablaðið fjölluðu um þjóðlendukröfurnar 2.–3. febrúar 2022 og Múlaþing kynnti kröfurnar á vefsíðu sinni.

Tilkynningu um kröfugerð ríkisins var þinglýst á fasteignir á svæðinu 8. apríl 2022 í samræmi við 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfulýsingarfrestur annarra en íslenska ríkisins var framlengdur tvisvar, síðast til 20. júní 2022. Innan frestsins bárust 32 kröfulýsingar, sumar vegna fleiri en einnar jarðar eða svæðis, og eitt erindi að auki.

Gefið var út yfirlit yfir lýstar kröfur ásamt uppdrætti. Lögboðin kynning á heildarkröfum fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á öllum skrifstofum sýslumannsins á Austurlandi frá 15. nóvember 2022 til og með 15. desember 2022, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 22. desember 2022. Sveitarfélögum á svæðinu, þ.e. Múlaþingi og Fjarðabyggð, voru einnig send kynningargögn rafrænt og þau voru jafnframt aðgengileg á skrifstofu óbyggðanefndar og vefsíðu nefndarinnar. Eitt erindi barst nefndinni með athugasemdum.

Kröfugerð fjármála- og efnahagsráðherra, fyrir hönd íslenska ríkisins, tók upphaflega til 25 skilgreindra svæða en við meðferð málsins féll íslenska ríkið frá kröfum til tveggja þeirra svo að eftir stóðu 23 svæði, auk þess sem gerðar voru breytingar á afmörkun nokkurra kröfusvæða.[3] Á móti bárust 32 kröfulýsingar ýmissa aðila sem sumar sköruðust en eftir fyrrgreindar breytingar á kröfugerð ríkisins voru samtals 25 kröfulýsingar gagnaðila ríkisins til úrlausnar.

2.4 Mál nr. 3/2022, Gilsárdalsafrétt, sunnanverður Skriðdalshreppur og Breiðdalur

Við fyrstu fyrirtöku mála á svæði 11, sem haldin var sameiginlega vegna allra málanna 29. mars 2023, var tilkynnt um skiptingu svæðisins í fjögur mál, nr. 1–4/2022, og að mál nr. 3/2022 nefndist *Gilsárdalsafrétt, sunnanverður Skriðdalshreppur og Ljósár-*

[3] Í máli nr. 3/2022 fólu breytingar á afmörkun eins kröfusvæðis í sér að aukið var við kröfur ríkisins en um málsmeðferð vegna þeirrar breytingar fór skv. 6. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 eins og gerð er grein fyrir í kafla 2.4 í úrskurði í máli nr. 3/2022.

land. Gerð var grein fyrir skipan óbyggðanefndar í málunum og að hana skipuðu í máli nr. 3/2022 Allan V. Magnússon, Þorsteinn Magnússon og Valgerður Sólnes. Þá var gerð grein fyrir mati á sérstöku hæfi nefndarmanna og starfsmanns Þjóðskjalasafns Íslands sem hafði umsjón með gagnaöflun safnsins fyrir nefndina. Aðspurðir gerðu lögmenn ekki athugasemdir við þessi atriði.

Farið var yfir forsögu meðferðar svæðis 11 og stöðu málsmeðferðar. Brýnt var fyrir lögmönnum að skila skriflegum umboðum frá öllum umbjóðendum sínum til skrifstofu óbyggðanefndar og vakin athygli á því að litið væri svo á að einungis þeir sem gefið hefðu slíkt umboð væru aðilar máls, að því frátöldu ef aðilar gættu hagsmuna sinna sjálfir.

Gerð var grein fyrir gagnaöflun nefndarinnar og stöðu hennar. Einnig var greint frá verklagi við framlagningu skjala og lögð voru fram skjöl ásamt skjalaskrá. Sömuleiðis var gerð grein fyrir ýmsum atriðum sem varða málskostnað og greiðslur á útlögðum kostnaði en í því sambandi var vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendulaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Því var beint til lögmanna og annarra fulltrúa aðila að kanna hvort ljúka mætti málinu með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendulaga. Enn fremur var farið yfir framhald málsmeðferðar og m.a. upplýst að vettvangsferðir væru fyrirhugaðar síðsumars eða um haustið. Lögmenn voru beðnir að kanna, í samráði við umbjóðendur sína, hvað þeir teldu helst þurfa að skoða í vettvangsferð og hvernig því yrði best komið við.

Önnur fyrirtaka í málum nr. 1–4/2022 var haldin sameiginlega 18. september 2023. Tilkynntar voru breytingar á skipan nefndarinnar í málunum, sem áður höfðu verið kynntar lögmönnum í tölvupósti, og að nefndina skipuðu í máli nr. 3/2022 Hulda Árnadóttir, Allan V. Magnússon og Sigmar Aron Ómarsson. Aðspurðir gerðu lögmenn ekki athugasemdir við breytta skipan nefndarinnar.

Greint var frá því að lögmaður ríkisins hefði upplýst nefndina um breytingar á kröfugerð ríkisins í málum nr. 1–3/2022 sem fólu í máli nr. 3/2022 í sér að þjóðlendukröfulína á suðurmörkum kröfusvæðisins *Múlaafréttar* hefði verið færð að vatnaskilum samkvæmt greiningu Veðurstofu Íslands, til samræmis við kröfulínur gagnaðila ríkisins vegna Eiríksstaða, Eyjólfsstaða, Víðiness og Berufjarðar í Berufirði. Kallað var eftir afstöðu þeirra lögmanna sem önnuðust hagsmunagæslu vegna viðkomandi jarða til þess hvort ágreiningi um merki viðkomandi jarða væri lokið og þeir staðfestu að svo væri.

Lögð voru fram skjöl ásamt skjalaskrá og gerð grein fyrir stöðu gagnaöflunar, auk þess sem kynnt var fyrirhugað skipulag vettvangsferðar 19.–21. september en lögmönnum höfðu áður verið sendar upplýsingar um þessi atriði í tölvupósti. Þá var gerð grein fyrir framhaldi málsmeðferðar, þar á meðal áformum um greinargerðarfresti málsaðila og samspili þeirra við aðra þætti málsmeðferðar en fram kom að lögmönnum yrði tilkynnt um nákvæma fresti þegar sæi fyrir endann á kerfisbundinni gagnaöflun nefndarinnar.

Vettvangsferð vegna máls nr. 3/2022 fór fram 19.–20. september 2023. Fjallað er um hana í kafla 4.3 hér á eftir.

Með bréfi 13. október 2023 óskaði lögmaður íslenska ríkisins eftir því að óbyggðanefnd heimilaði að í máli nr. 3/2022 kæmi til úrlausnar aukin krafa ríkisins á suðurmörkum svæðis sem af hálfu ríkisins var nefnt Múlaafrétt, með vísan til 6. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Í hinni auknu kröfu fólst að kröfulína ríkisins á suðurmörkum Múlaafréttar miðaðist að öllu leyti við vatnaskil í stað þess að liggja um Ódáðavötn. Óbyggðanefnd samþykkti á fundi 18. október 2023 að aukin krafa ríkisins kæmi til úrlausnar og veitti þeim sem kynnu að telja til eignarréttinda á svæðinu frest til 25. janúar 2024 til að lýsa gagnkröfum, sbr. 2. og 6. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, en svæðið var þegar undirorpið gagnkröfu vegna Vatnsskóga. Í samræmi við 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 var aukin krafa ríkisins og kröfulýsingarfrestur annarra kynnt með tilkynningu í Lögbirtingablaði 20. október 2023 og með blaðaauglýsingu. Einnig voru lögmenn málsaðila upplýstir um málið í tölvupósti 18. október 2023 og upplýsingar birtar sama dag á vefsíðu óbyggðanefndar.

Með tölvupósti 18. október 2023 voru lögmenn upplýstir um að kerfisbundinni gagnaöflun óbyggðanefndar teldist lokið og greinargerðarfrestir yrðu ákveðnir í framhaldinu. Gögn kynnu að bætast við síðar en þau yrðu þá send lögmönnum jafnóðum og þeim gæfist færi á að tjá sig um þau ef þeim þætti tilefni til. Daginn eftir var lögmönnum svo tilkynnt í tölvupósti að íslenska ríkið hefði frest til 22. nóvember 2023 til að skila greinargerð og að aðrir málsaðilar fengju í framhaldinu frest til 20. desember 2023 til að skila greinargerðum. Síðar var frestur ríkisins framlengdur til 13. desember 2023 og frestur gagnaðila ríkisins var framlengdur tvisvar, síðara sinnið til 12. febrúar 2024.

Aðalmeðferð í málum nr. 1/2022 og 3/2022 var haldin sameiginlega 19. mars 2022. Lögð voru fram skjöl ásamt skjalaskrá. Bent var á að þótt kerfisbundinni gagnaöflun væri lokið væri hugsanlegt að fleiri skjöl ættu eftir að koma fram síðar en lögmenn og aðrir fulltrúar málsaðila fengju að sjálfsögðu afhent jafnóðum öll skjöl sem kynnu að koma fram, sem og færi á að tjá sig um þau og uppfæra málskostnaðaryfirlit sín ef þeim þætti tilefni til.

Tilkynnt var um breytt heiti á máli nr. 3/2022 sem nefndist eftir breytinguna *Gilsárdalsafrétt, sunnanverður Skriðdalshreppur og Breiðdalur*. Einnig var gerð grein fyrir aukinni kröfu ríkisins í málinu, á suðurmörkum svæðis sem af hálfu ríkisins var nefnt Múlaafrétt, og málsmeðferð vegna hennar sbr. 6. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, en óbyggðanefnd hafði samþykkt 18. október 2023 að krafan kæmi til úrlausnar og upplýst lögmenn um það í tölvupósti, sbr. framangreint.

Einnig fóru fram skýrslutökur sem gerð er grein fyrir í kafla 4.4.

Þá voru málin flutt munnlega. Fyrst flutti lögmaður íslenska ríkisins mál nr. 1/2022 og 3/2022 sameiginlega. Lögmaðurinn tók fram að það væri ósk íslenska ríkisins að á svæðum þar sem gagnkröfur hefðu ekki verið gerðar kannaði óbyggðanefnd samt og skæri úr um hvaða land teldist til þjóðlendna og hver væru mörk þeirra og eignarlanda.

Þá fluttu lögmenn gagnaðila íslenska ríkisins málin.

Við lok aðalmeðferðar tilkynnti formaður að málin væru tekin til úrskurðar en ef frekari gögn kæmu fram yrðu málin þó tekin fyrir aftur af því tilefni.

Lokafyrirtaka í málum nr. 1–4/2022 var haldin sameiginlega vegna allra málanna 4. nóvember 2024. Lögð voru fram skjöl ásamt skjalaskrá, sem höfðu áður verið gerð aðgengileg lögmönnum og þeir fengið upplýsingar um. Þá gerði formaður grein fyrir því að málskostnaður sem ætlunin hefði verið að úrskurða gagnaðilum íslenska ríkisins í málunum rúmaðist ekki innan fjárheimilda óbyggðanefndar á árinu. Í ljósi þess hefði nefndin ákveðið að úrskurða um málskostnað að hluta samhliða efnislegum úrskurðum í málunum en fresta ákvörðun málskostnaðar að öðru leyti. Málin yrðu síðan endurupptekin í byrjun árs 2025 til að úrskurða um þann málskostnað sem út af stæði. Formaður lýsti því að nefndin teldi þetta ekki heppilegt en þó óhjákvæmilegt svo að unnt væri að kveða upp efnislega úrskurði í málunum á árinu 2024. Að öðrum kosti hefði nefndin þurft að fresta uppkvaðningu alfarið til ársins 2025. Aðspurðir gerðu lögmenn ekki athugasemd við þetta fyrirkomulag. Að því búnu tilkynnti formaður að málin væru tekin til úrskurðar.

3 KRÖFUGERÐ[4]

3.1 Kröfur íslenska ríkisins

Kröfum fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins er skipt í fimm svæði í máli þessu. Þess er krafist að viðurkennt verði að allt land innan eftirfarandi kröfupunkta verði úrskurðað þjóðlenda og allt til viðmiðunarmarka kröfusvæðanna.

> *Gilsárdalsafrétt*:
>
> Upphafspunktur er þar sem Strýtilækur rennur inn í Gilsá (1). Er Gilsá fylgt suður til upptaka og þaðan eftir svæðismörkum á Hornbrynju (2). Frá Hornbrynju norður að upptökum Innri-Sauðár (3) og þaðan norður á Hraungarð eftir því sem vötnum hallar (4) að upptökum Strýtilækjar (5) sem er fylgt aftur í upphafspunkt.
>
> *Geitdalsafrétt*:
>
> Upphafspunktur er þar sem Fossá rennur í Geitdalsá (1) og er Fossá fylgt að upptökum í há Hraungarð (2). Frá Hraungarði suður eftir því sem vötnum hallar að upptökum Innri-Sauðár (3). Er Innri-Sauðá fylgt þar til hún rennur í Geitdalsá (4) og aftur í upphafspunkt.
>
> *Búðartungur*:
>
> Upphafspunktur er þar sem Innri-Sauðá rennur í Geitdalsá (1) og er Innri-Sauðá fylgt að upptökum (2). Þaðan í hápunkt Hornbrynju á svæðismörkum (3) og suður eftir svæðismörkum að vatnaskilum (4). Vatnaskilum er fylgt að kröfusvæði ríkisins vegna Múlaafréttar (5) og þaðan í Leirdalsá (6) sem er fylgt þar til hún rennur í Geitdalsá (7) og eftir Geitdalsá í upphafspunkt.
>
> *Múlaafrétt*:
>
> Upphafspunktur er þar sem Innri-Sauðá rennur í Geitdalsá (1). Þaðan er Geitdalsá fylgt þar til hún rennur í Leirdalsá (2) og eftir Leirdalsá og í vatnaskil (3). Þaðan er vatnaskilum fylgt í Þrívörðuháls (8) og er Axará fylgt þar til Djúpagilsá rennur í hana (9). Þaðan vestur með Djúpagilsá að upptökum Háups, þar sem vötn falla til Geitdalsár og Axarár (10). Frá Háups í Geitdalsá og er henni fylgt aftur í upphafspunkt.
>
> *Óskiptarland Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels (*áður nefnt *Ljósárland)*:
>
> Upphafspunktur er í Innri-Ljósá (1) og er ánni fylgt upp í fjallsbrún (2). Síðan er fjallsbrúninni fylgt alla leið á Dýrhundstind (3) og þaðan stefnu niður Járnhrygg fyrir utan Álfhól norður í Breiðdalsá (4) og er ánni fylgt þaðan aftur í upphafspunkt.

3.2 Kröfur vegna Geitdalsafréttar

Af hálfu gagnaðila ríkisins vegna Geitdalsafréttar er þess krafist að þjóðlendukröfu íslenska ríkisins verði hafnað og krafist staðfestingar á því að allt land innan eftirgreindra marka sé eignarland, sbr. merkjalýsingu og tilgreinda merkjapunkta:

> Frá Geitdalsá þar sem Fossá rennur í hana (1) upp með Fossá (2) og í Hraungarð (3). Að ofan ræður Hraungarður, allt inn að Innri Sauðá, sem hefur upptök sín úr Hraungarðsslakka (4) og fellur ofan í Geitdalsá (5). Þaðan út Geitdalsá (1).

Til vara er krafist viðurkenningar á afréttareign komi til þess að einhver hluti landsins verði talinn þjóðlenda.

---

[4] Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (aðilaskrá) og III (kort).

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt mati óbyggðanefndar og framlögðu yfirliti um málskostnað.

3.3 Kröfur vegna Vatnsskóga í Skriðdal

Af hálfu eigenda Vatnsskóga í Skriðdal er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur jarðarinnar hafi beinan eignarrétt að öllu landi hennar og að heildarlandamerki jarðarinnar taki mið af byggingarbréfi, dags. 5. desember 1859, fyrir jörðina Vatnsskóga, eða Víðigrófar eins og hún nefndist á þeim tíma, og einnig samkvæmt landamerkjabréfi Þingmúla í Skriðdal með hjáleigunum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum, dags. 7. júní 1883.

Jafnframt er þjóðlendukröfu ríkisins á svæðinu, að því marki sem hún tekur til lands Vatnsskóga, mótmælt og þess krafist að innan landamerkja jarðarinnar sé enga þjóðlendu að finna.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar, samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.4 Kröfur vegna Höskuldsstaðasels í Breiðdal

Af hálfu eigenda Höskuldsstaðasels í Breiðdal er þess krafist að þjóðlendukröfu íslenska ríkisins verði hafnað og krafist staðfestingar á því að allt land innan eftirgreindra marka sé eignarland, sbr. merkjalýsingu og tilgreinda merkjapunkta:

> Að utanverðu austan Breiðdalsár (1) um Fífilskriðulæk frá upptökum (2) þar til hann fellur í Breiðdalsá. Að norðanverðu ráða fjallseggjar (3-5) landamerkjum. Að innanverðu eru merki Merkidalur (6) og Merkigil (7), sem liggur niður úr Merkidalnum, niður í Merkilág (8) við Breiðdalsá (9). Þaðan sér í fossinn í Ánastaðagili. Aða sunnanverðu milli Ánastaðalands og Höskuldsstaðaselslands ræður Breiðdalsá merkjum (10). Að innanverðu sunnan Breiðdalsár eru landamerki um Járnhrygg (11-13) og til fjalls (14). Að utanverðu sunnan Breiðdalsár eru landamerki um innri Ljósá (15-18).

Til vara er krafist viðurkenningar á afréttareign komi til þess að einhver hluti landsins verði talinn þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt mati óbyggðanefndar og framlögðu yfirliti um málskostnað.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1 Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl í skjalaflokkum nr. 1−16 ásamt undirskjölum, samtals 642 skjöl, auk 12 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. II (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáist um einstök álitaefni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir þeim landsvæðum sem hér eru til umfjöllunar. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta var kynnt lögmönnum og öðrum fulltrúum málsaðila og engar athugasemdir komu fram. Við samningu þess naut óbyggðanefnd ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings, auk Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar, starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands.

Fulltrúum aðila málsins var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa fulltrúa málsaðila um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Lögmönnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Þau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru jafnóðum gerð lögmönnum aðgengileg rafrænt og síðan bókuð framlögð við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til skilabréfs Þjóðskjalasafns Íslands um þetta efni (skjals nr. 2), inngangs að sögulegri greinargerð safnsins og minnisblaða þess um tiltekin efni (skjala nr. 3(2)–3(6)), frumgagnayfirlits og jarðalista (hliðsjónargagna nr. 5–6) og minnisblaða um leit óbyggðanefndar í tilteknum skjalaflokkum (hliðsjónargagna nr. 7–9). Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. II.

4.3 Vettvangsferð

Óbyggðanefnd skoðaði vettvang málsins þriðjudaginn 19. september og miðvikudaginn 20. september 2023 í fylgd með lögmönnum aðila og tilteknum málsaðilum. Jafnframt voru með í för starfsmaður Þjóðskjalasafns Íslands og starfsfólk óbyggðanefndar.

Vettvangsferðin hófst 19. september, skammt frá Höskuldsstöðum í Breiðdal. Málsaðili sagði frá Ljósárlandi og þeim skilningi heimamanna að það væri svæðið milli Innri- og Ytri-Ljósár, auk þess að greina frá ýmsum öðrum kennileitum. Ekið var til baka í átt að Höskuldsstaðaseli og numið staðar á móts við Járnhrygg, berggang sunnan Breiðdalsár sem sást vel frá veginum. Málsaðili greindi einnig frá því að árið 2006 hefði silfurberg hefði sótt innan kröfusvæðis ríkinu til viðgerða á Þjóðleikhúsinu og gerðir samningar við landeigendur vegna þess.

Ekið var yfir Breiðdalsheiði og á vegamótum við Axarveg. Þaðan sást vel yfir Djúpagilsá á norðurmörkum kröfusvæðis ríkisins á Múlaafrétt. Þaðan var ekið áfram upp Axarveg að þeim stað þar sem Axará sveigir til vesturs frá veginum í átt að Ódáðavötnum. Ekið var áfram upp Axarveg að vatnaskilum milli Skriðdals og Berufjarðar. Þar var horft yfir suðurmörk kröfusvæðis ríkisins sem kennt er við Múlaafrétt. Því næst var gert hlé á vettvangsferð í málinu.

Vettvangsferð var fram haldið miðvikudaginn 20. september 2023 á Axarvegi, við vegslóða sem liggur að Ódáðavötnum. Ekið var eftir vegslóða frá Axarvegi áleiðis að Ódáðavötnum og numið staðar á stað þar sem sást yfir hluta Múlaafréttar, Búðartungna og Geitdalsafréttar. Ekið var til baka að Axarvegi, norður eftir honum, út Skriðdal og svo inn Geitdal. Numið var staðar við Geitdalsbæinn og horft inn dalinn að kröfusvæði ríkisins á Geitdalsafrétt.

Þaðan lá leiðin yfir í Fljótsdal. Þar var ekið inn að Víðivallahálsi og upp á hann eftir línuvegi, þaðan sem sást vel yfir kröfusvæði ríkisins í Gilsárdal. Svo var ekið til baka niður línuveginn og að því búnu lauk vettvangsferð málsins.

4.4 Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna málsaðila:

- Björn Björgvinsson vegna Höskuldsstaðasels í Breiðdal.
- Sólmundur Már Jónsson vegna Vatnsskóga í Skriðdal.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum þeirra er vikið í úrskurði þessum eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal hliðsjónargagna málsins.

5 SAGA LANDSVÆÐA

Í þessum kafla verður rakin saga svæðanna sem málið varðar. Í fyrstu er greint frá elstu ritheimildum um landnám þar. Því næst verða raktar heimildir um kröfusvæði málsins og nærliggjandi og tengdar jarðir, einkum afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Umfjöllun um þær jarðir sem liggja að ágreiningssvæðunum takmarkast oftast við heimildir um afmörkun. Að mestu er fylgt tímaröð í hverjum kafla.[5]

5.1 Landnám

Í *Landnámu* segir eftirfarandi um landnám í Fljótsdal, Gilsárdal, Skriðdal, Breiðdal og Berufirði:

> Graut-Atli nam ena eystri strǫnd Lagarfljóts allt á milli Giljár og Vallaness fyrir vestan Øxnalæk.
>
> […]
>
> Þorgeirr Vestarsson hét maðr gǫfugr; hann átti þrjá sonu; var einn Brynjólfr enn gamli, annarr Ævarr enn gamli, þriði Herjólfr. Þeir fóru allir til Íslands á sínu skipi hverr þeira. Brynjólfr kom skipi sínu í Eskifjǫrð ok nam land fyrir ofan fjall, Fljótsdal allan fyrir ofan Hengiforsá fyrir vestan, en fyrir ofan Gilsá fyrir austan, Skriðudal allan, ok svá Vǫlluna út til Eyvindarár ok tók mikit af landnámi Una Garðarssonar ok byggði þar frændum sínum ok mágum.
>
> […]
>
> Ævarr enn gamli bróðir Brynjólfs kom út í Reyðarfirði ok fór upp um fjall; honum gaf Brynjólfr Skriðudal allan fyrir ofan Gilsá; hann bjó á Arnaldsstǫðum; hann átti tvá sonu ok dætr þrjár.
>
> Ásrøðr hét maðr, er fekk Ásvarar Herjólfsdóttur, bróðurdóttur Brynjólfs ok stjúpdóttur; henni fylgðu heiman ǫll lǫnd milli Gilsár ok Eyvindarár; þau bjǫggu á Ketilsstǫðum.
>
> […]
>
> Hrafnkell hét maðr Hrafnsson; hann kom út síð landnámatíðar. Hann var enn fyrsta vetr í Breiðdal, en um várit fór hann upp um fjall.
>
> […]
>
> Ævarr var fyrst í Reyðarfirði, áðr hann fór upp um fjall, en Brynjólfr í Eskifirði, áðr hann fór upp at byggja Fljótsdal, sem áðr var ritat.
>
> […]

[5] Þessi kafli er að mestu byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, dagsettri 26. júní 2024, sem lögð var fram sem skjal nr. 3(2), sbr. einnig eldri gerð hennar, skjal nr. 3(1), dags. 14. júlí 2023. Þó hefur verið felld brott eða stytt umfjöllun um sumar heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins, auk þess sem bæst hefur við umfjöllun um gögn sem aflað var annars staðar en á Þjóðskjalasafninu. Í inngangi að greinargerð Þjóðskjalasafnsins er greint frá gagnaflokkum sem leitað var í og tilhögun gagnaöflunar, sbr. einnig yfirlit um frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar og jarðalista, hliðsjónargögn nr. 5–6. Einnig skal nefnt að í heildarskilabréfi Þjóðskjalasafns Íslands, skjali nr. 2, og minnisblöðum um leit óbyggðanefndar í tilteknum skjalaflokkum, hliðsjónargögnum nr. 7–9, er gerð grein fyrir fleiri skjölum sem varða jarðir sem fjallað er um hér en ekki þótti tilefni til að leggja fram. Tilvísanir til skjalsnúmera vísa til skjalaskrár í fylgiskjali II en nánari upplýsingar en þar eru skráðar um uppruna skjala er að finna í heildarskilabréfi og greinargerð Þjóðskjalasafnsins.

> Hjalti hét maðr, er nam Kleifarlǫnd ok allan Breiðdal þar upp frá; hans son var Kolgrímur, er mart er manna frá komit.
>
> […]
>
> Herjólfr bróðir Brynjólfs nam Heydalalǫnd fyrir neðan Tinnudalsá ok út til Ormsár; hans son var Qzurr, er Breiðdælir eru frá komnir.
>
> […]
>
> Þjóðrekr hét maðr; hann nam fyrst Breiðdal allan, en hann stǫkk braut þaðan fyrir Brynjólfi ok ofan í Berufjǫrð ok nam alla ena nyrðri strǫnd Berufjarðar ok fyrir sunnan um Búlandsnes ok inn til Rauðaskriðna ǫðrum megin ok bjó þrjá vetr þar, er nú heitir Skáli. Síðan keypti Bjǫrn enn hávi jarðir at honum, ok eru frá honum Berufirðingar komnir.[6]

5.2 Afréttir og afréttarnot

Hinn 4. júlí 1892 var sett reglugerð fyrir Suður-Múlasýslu um refaveiðar, notkun afréttа, fjallskil m.fl., nr. 105/1892. Þar segir m.a.:

> 12. gr.
>
> Afrjett er þar, sem venja hefur verið, enda sje eigi búsmala haldið þar á sumrum að staðaldri, og eptir því skal í hverri sveit aðgreina afrjettarlönd og heimalönd og ákveða takmörk. […]
>
> 13. gr.
>
> Hver búandi er skyldur til að reka geldfje sitt og lömb og þeirra, sem hjá honum eiga fje, á einhverja sveitarafrjett ellegar á afrjett annara sveita, og er honum það heimilt. Sekt varðar, ef hann sleppir geldfje sínu í heimalandi. […] Þó má hreppsnefnd leyfa undanþágu frá þessari reglu, þar sem afrjettarlönd eru þröng, en heimalönd víðlend.[7]

Samsvarandi texti er í fjallskilareglugerðum frá árunum 1919 og 1936.[8]

Hinn 6. apríl 1920 skrifaði Ari Brynjólfsson í Breiðdalshreppi bréf til sýslumanns Norður-Múlasýslu vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands, frá 29. desember 1919, um almenninga. Svar hans var að enginn almenningur og ekkert afréttarland væri í hreppnum sem ekki tilheyrði einhverju lögbýli.[9] Sölvi Vigfússon í Fljótsdalshreppi svaraði fyrirspurninni á sömu leið með bréfi dagsettu 22. maí 1920.[10]

Hinn 20. febrúar 1989 sendi félagsmálaráðuneytið til allra sveitarstjórna fyrirspurnir um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt.[11] Oddviti Breiðdalshrepps svaraði fyrirspurninni með bréfi dagsettu 21. mars sama ár og sagði enga afrétti vera í hreppnum.[12] Oddviti Vallahrepps svaraði fyrirspurninni með bréfi dagsettu 27. apríl sama ár. Þar er fjallað um tvo afrétti. Annars vegar Gilsárdal fyrir bændur vestan Grímsár, þ.e. á Norður-Völlum. Hins vegar Skagafell ásamt Svínadal og Tungudal fyrir bændur austan Grímsár. Um afmörkun segir eftirfarandi:

---

6 *Íslenzk fornrit* I (1968), bls. 296, 298–299, 307–309, skjal nr. 4(7).
7 Skjal nr. 4(9).
8 Skjöl nr. 4(10)–4(11).
9 Skjal nr. 2(319).
10 Skjal nr. 2(318).
11 Skjal nr. 2(371).
12 Skjal nr. 2(373).

> Gilsárdalur afmarkast að vestan af Gilsá sunnan Hornbrynju (Sauðahnúkur) austan Hraungarður þar sem hann er hæstur norðan Grafningsá.
>
> Skagafell ásamt Svínadal og Tungudal afmarkast að austan Eyvindará frá ármótum Fagradalsár í Slenju upp með henni á Slenjudalsháls þaðan upp hálsinn um Slenjufjall í Jökulkinn og Fonn hæðarpunkt 1058 m.vatnaskil Eskifjarðarheiði Tungufell Hræfarskörð Eskihnúkur vatnaskil Svínadal þvert yfir Skagafell í Þrílæki vatnaskil Fagradalsár síðan ræður hún í Eyvindará.[13]

Oddviti Skriðdalshrepps svaraði fyrirspurninni með bréfi dagsettu 13. nóvember sama ár. Þar segir að frá fornu hafi verið taldar þrjár afréttir í Skriðdal, þ.e. Öxi, Múlaafrétt og Geitdalsafrétt. Um afmörkun segir eftirfarandi:

> Liggja þær suðvestur af Skriðdal, að vatnaskilum við Breiðdal, Berufjörð, Hamarsdal, Bratthals, Hornbrynju og Hraungarð.[14]

5.3 Höskuldsstaðir og Höskuldsstaðasel í Breiðdal

5.3.1 Höskuldsstaðir í Breiðdal

Með kaupbréfi dagsettu 20. ágúst 1457 þar sem Guðmundur Magnússon keypti jörðina Höskuldsstaði af sr. Jóni Pálssyni, og galt þar fyrir með jörðinni Tungu í Fáskrúðsfirði og lausafé, kemur fram að:

> Jön sagde Hóskulldstader ætte. skögarteig firir sunnann vatnzfötinn. oc Þrætutungur firir sunnann ána í Breiddal. enn hálf firir nordann tungurnar. oc land allt i Raudatindzgijl.[15]

Hinn 12. maí 1601 vitnaði Hjálmur Einarsson að hann hafi verið viðstaddur þegar Sturli Jónsson gaf Árna syni sínum á brúðkaupsdegi jörðina Höskuldsstaði. Í skjalinu er fjallað um land handan Breiðdalsár, þ.e. sunnan við hana, og er sú lýsing svohljóðandi:

> Kom þä til tals. ad su sama fyrrskrifud jörd ætte yfer umm Breiddals ä takmarkad land ä millum järnhryggs oc liösär hinnar ytre.[16]

Í bókinni *Jarðabréf frá 16. og 17. öld* segir frá vitnisburði frá 1633 um að Sturli Jónsson hafi gefið Árna syni sínum Höskuldsstaði á brúðkaupsdegi. Svo virðist sem sá gjörningur hafi átt að hafa farið fram 22. ágúst 1457. Þá segir einnig frá vitnisburði frá 12. maí 1601 um að sr. Hjálmar Einarsson hafi gefið Brynjólfi Árnasyni vitnisburð um gjörninginn frá 22. ágúst 1457.[17]

Árið 1603 vitnaði Egill Ásbjörnsson um landamerki Höskuldsstaða. Í skjalinu segir eftirfarandi:

> ad eg hef alldrei heyrt eda vitad annad sannara en jörden Hoskulldstader hafe ätt takmarkad land fyrir sunnann äna i Breiddal. framm ä jarnhrygg er liggur uppi fialled. ofann ad gotumm. skamt fyrir utann Alfhöl og uti liosäna ytre oc var ieg vidstaddur oc til vitnis

[13] Skjal nr. 2(485).
[14] Skjal nr. 2(372).
[15] *Íslenzkt fornbréfasafn* XI, bls. 15–17; V, bls. 154–155; skjöl nr. 4(25)–4(26).
[16] Skjal nr. 2(150).
[17] *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 275, skjal H-10.

> tekinn. af Asbirni Þorsteinzsyne þa minn fadir Asbiorn Arnason sellde honum jórdena Flógu í Breiddal sex hundrud ad dyrleika. med tilteknu takmorkudu lande. framm i liosäna ytre. þui hann lyste þui fyrir honum ad jórdenn Hóskulldstader ætte landed framann ad þessare liösa ytre oc framj jarnhrygg. sem jeg hef adur vitne umm bored. oc þetta hefur haft oc hallded vered atolulaust meir enn i fiorutÿge är.[18]

Hinn 4. maí 1613 vitnaði Halldór Mikaelsson um landamerki Þorgrímsstaða gagnvart Höskuldsstöðum. Halldór kvaðst hafa verið byggð jörðin Þorgrímsstaðir af sr. Einari Magnússyni og þá aldrei lengra út en í Rauðatindsgil. Í skjalinu segir enn fremur:

> Þui bygge eg þier ecke leingra enn i þetta sama Raudatindzgil. þad liggur gagnvart uppi fialled. oc stendst ä vid foszinn i Anastada gili. Þui hefe eg þetta land fyrir utan raudatindsgil i leyfe Brynjolfs Arnasonar. enn ecke neins anars haft þau är sem eg hefe bued ä Þorgrÿmstódumm. oc þetta hefur hallded vered eign jardarennar Hoskulldstada i þau xx är edur meir. sem eg hefe vered fyrir sunnann Breiddalsheide.[19]

Svipuð lýsing kemur fram í vitnisburði Marteins Magnússonar frá 1619 um landamerki Þorgrímsstaða.[20] Í vitnisburði Ívars Magnússonar frá sama ári segir eftirfarandi:

> So felldann vitnisburd ber eg Jvar Magnuszon Brynjolfe Arnasyne i klärumm sannleika. ad eg hef alldrei huorke heyrt nei vitad anad sannara enn jórdenn Hóskulldstader ætte land allt fyrer nordan ana i Breiddal. fram i Raudatindzgil. Þetta hefur haft ~~og~~ oc hallded vered eign jardarennar Hóskulldstada meir enn i xx är ätólulaust oc þetta Raudatindzgil firrskrifad stendur gagnvart vid foszinn i Anastadargile. oc þeim sómu landamerkium lÿste Brandur heitinn Bⁱrgerszon opt sinnes fyrer mier. ad sier hefde i þetta sama Raudatindzgil bigt vered af Sturla h(eitnum) Jonssyne. oc til sannenda hier umm. set eg mitt jnnsigle fyrir nedan þetta ~~mitt~~ vitnisburdar bref. So og heyrdi eg Sighuat h(eitinn) Einarsson lysa þui fyrir mier. ad sier hefde bigt vered ad þessum sómu landamerkium. framm i þetta firrnefnt Raudatindzgil. Anno 1619.[21]

Í vitnisburði Jóns Þorlákssonar frá 1620 um land Höskuldsstaða segir:

> Suo felldann vitnisburd ber eg Jon Þorlakszon umm landeign jardarennar Hóskulldstada i Breiddal. epter þui sem eg heyrdi minn saluga fodur seigia oc adra ellstu menn sem þar var kunnugt ~~umm~~ til. ad Hóskulldstadir ættu land med ummerkium þessum. i þad stora gil fyrir utan bænn. siönhending uppi fialled. og ofann i Breiddals ä. og fram i Raudatindsgil. gagnvart vid fossinn i Anastada gile. enn fyrir sunnann äna í Breiddal eiga Hoskulldstader tilteked takmarkad land. uti liosäna ytre. og framm i jarnhrygg. oc liggur þesze same hryggur uppi fialled og ofan ad gotum hart nær. skamt fyrir utan alfhöl kallad er. hefur þetta haft oc halldist vered rietteleg landeign fyrrgreindra Hóskulldstada atólulaust i óll þau är sem sem eg hef tilvitad i Breiddal. oc hef eg tilvitad oc i Breiddal vered optast sÿdan eg var tÿu vetra. oc hef eg nu fimmtan vetur umm sextÿge är. Suo lÿste minn saluge fader fyrer mier ad þä hann kom fyrst i Breiddal. sagde hann þar hefde ellste madur vered ad nafne Hallsteirn Hialmson. oc hefde sagt oc lyst fyrir sier ad jórden Hóskulldstader hefdi alt ad þessum fyrrskrifudumm landamerkiumm atólulaust.[22]

Í landamerkjabréfi jarðanna Jórvíkur og Höskuldsstaða í Breiðdal, dagsettu 24. ágúst 1645 og samþykktu af Brynjólfi biskupi Sveinssyni vegna Berufjarðarkirkjujarðarinnar

---

18 Skjal nr. 2(150). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 275, skjal H-10.
19 Skjal nr. 2(150). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 275, skjal H-10.
20 Skjal nr. 2(150).
21 Skjal nr. 2(150). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 275, skjal H-10.
22 Skjal nr. 2(150). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 275, skjal H-10.

Jórvíkur í Breiðdal og af Sturlu Brynjólfssyni vegna Höskuldsstaða og síns föðurs Brynjólfs Árnasonar, segir um landamerkin:

> Landamerki fyrrskrifadra Jarda j Mille, ur Gili þvi er næst Rennur Höskuldstödum þvi Stædsta, þar þad Rennur Rettsynis ofan j Â, og so Retta siön he[n]ding er vid äna stendur ur þvi i fiall upp, Enn afsögdu á bädar Sydur alla Buge og Skacka Hvorre ä annars land, og skyllde Hver umm sig byggia og bruka Ätölulaust i allann mäta af þeim i möti vid ætte. Skylldu Menn Siönhending taka Nidur Vid B[r]eÿdDals A, ur Midre Eÿre þeirre, er Giled fellur Vid Ana, og so upp i Giled sem þar rædur i Openn Gliufuren, og so rett i fiall upp.[23]

Hinn 24. maí 1684 vottaði Jón Þorlákssson sýslumaður landamerkjabréf Jórvíkur og Höskuldsstaða frá 24. ágúst 1645.[24]

Bréfið var auglýst á manntalsþingi að Heydölum 24. maí 1687.[25]

Hinn 10. mars 1685 vitnaði Jón Einarsson að hann vissi engin réttari skjöl um landamerki Höskuldsstaða en vitnisburðarskjölin frá 1457, 1601, 1603, 1613, 1619 og 1620.[26]

Hinn 11. nóvember 1685 gaf Jón Þorlákssson land milli Ljósánna í Breiðdal. Í afriti af gjafabréfinu frá 25. júní 1883 segir að gjafabréfið hafi verið lesið við lögþingsrétt við Öxará 11. júlí 1720 og við rétt að Berunesi 12. júní 1732. Í afritinu segir:

> Það gjöri eg Jón Thorlákssson eignarmaður þeirra jarða Höskuldsstaða í Breiðdal og Flögu samastaðar, að Höskuldsstaðir skulu sjer ei eigna land yfir við eða í millum Ljósánna, hvað eg gef Flögu með frí og frelse og henni skal héðan af tilheyra epter (skjölum?) sem eg …… og mína eign vera. Hér á móte (eiga?) Höskuldsstaðamenn fríabeit og grasatekju fyrir (sunnan?) sig yfer um ána í þetta land, nær um nauðsynjar. Þetta staðfeste eg með minni egin hende og signete hér að neðan í votta viðrvist, sem sín nöfn ásamt mínu þar að neðan hér under setja.[27]

Hinn 17. október 1687 fékk Jón Þorlákssson Gísla Eiríkssyni lögréttumanni Höskuldsstaði til eignar, tíu hundruð að dýrleika.[28]

Í lögfestu sr. Salómons Björnssonar fyrir Ljósárlandi, dagsettri 25. maí 1791, segir eftirfarandi um réttindi ábúanda Höskuldsstaða í Breiðdal:

> Herámöte má Ábuande Höskuldstada i Breiddal Löglega nota ser Þá Jskyldu, er Höskuldstader eiga i ofann greint Liósaarland, sem er Frí=Beit, og Grasatekia, nær umm Naudsyniar. Þó fyrirbÿd eg Ydr Biörn Jónsson, ábuande Höskuldstada i Breiddal Skógarhögg i Liósárlande, og allar adrar Landsnytiar, er ey tilheyra áminstre Jskildu i Landed, under Áverka og Landnáms-Bætur.
>
> Eirninn, fyiribíd eg Ydur Biörn Jonsson ofmikla, Jsettning Bufiár edur annara gripa i Liósarland, Vetur og Sumar hereffter, ad somiklu leite sem su sama mætte skada kirkunnar Rett, Edur þena til Underþrickingar Landseta Minum á Fløgu Þorde Hildebrandssyne, hvörn eg lýse eiga mejre Rett til Brukunar og Búfiár Jtölu i Liósárland enn Ydur[29]

[23] Skjal nr. 2(171). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 279, skjal H-10.
[24] *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 279, skjal H-10.
[25] Skjal nr. 2(171).
[26] Skjal nr. 2(150).
[27] Skjal nr. 2(116).
[28] *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 275, skjal H-10.
[29] Skjal nr. 2(175).

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Höskuldsstaðir metinn níu hundruð. Eigandi jarðarinnar var Gísli Halldórsson í Njarðvík.[30]

Í byggingarbréfi fyrir Flögu í Breiðdal, dagsettu 21. október 1824, er fjallað um nytjar frá Höskuldsstöðum:

> Er Hós[kuld]sstad[a]bon[d]a tilskilin Frÿ Grasa[tekj]a og [bei]t Firer Fie […] na[…] [ed]ur ej Skogvidarkropp sier til Eldevid[ar] […] lande so firerbydst hón[umm] ad leifa [mönn]umm Skogaryrking ed[ur] kolagjórd i tiedumm synumm lejgumala ejnasta [ad] H[a]nn no[te] sier Skogenn med mestu sparseme til sinar ejgenn Hussbrúkunar[31]

Við manntals- og skattaþing að Heydölum 5. maí 1827 var þinglesinn samningur, dagsettur 12. nóvember 1826, þar sem ekkjan Helga Þorvarðardóttir gaf syni sínum, Þorvarði Gíslasyni, sinn part í jörðinni Höskuldsstöðum gegn því að hann sæi um hana hennar lífstíð.[32]

Við manntalsþing að Heydölum 7. júní 1833 var þinglesið afsal, dagsett 30. maí 1833, hvar bóndinn Þorvarður Gíslason seldi Jónasi Magnússyni eitt hundrað í jörðinni Höskuldsstöðum fyrir 30 spesíur.[33]

Hinn 3. mars 1840 seldi Þorvarður Gíslason tvö hundruð í jörðinni Höskuldsstöðum til sonar síns Gísla Þorvarðssonar. Kaupbréfið var þinglesið á manntalsþingsrétti að Heydölum þann 29. júlí 1840. Sérstaklega var getið um að Þorvaldur hafi ekki áður haft þinglýst eignarskjal fyrir því selda.[34]

Hinn 26. maí 1843 gaf Þorvarður Gíslason sonum sínum, Gísla og Brynjólfi, tvö hundruð hvorum í jörðinni Höskuldsstöðum, fjögur hundruð samtals. Dætrum sínum, Ragnheiði, Helgu og Ingibjörgu, gaf hann þrjú hundruð í Höskuldsstaðaseli, eitt hundrað hverri. Gjafabréfið var þinglesið að Heydölum þann 7. júní 1843. Sýslumaður gat þess að Þorvarður hafi ekki áður haft þinglýst eignarskjal fyrir téðum jarðarpörtum.[35]

Hinn 7. ágúst 1843 seldi Brynjólfur Þorvarðarson bróður sínum Gísla Þorvarðarsyni tvö hundruð í jörðinni Höskuldsstöðum. Kaupbréfið var þinglesið á manntalsþingsrétti að Heydölum þann 18. júlí 1844.[36]

Hinn 12. júní 1846 riðu eigendur Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels, Gísli Þorvarðarson og Jónas Magnússon, ásamt skoðunarmönnum á land og engjar nefndra jarða til að skipta þeim, hagbeit, skógi og landsnytjum. Skiptin voru ákvörðuð þannig:

> Skiptinn eru þannig sem fylgir ad hlutadeigendur ásamt nefndum skodunarmönnum komi ser samann um ad Höskuldstadir 6 hndr. ad dyrleika ættu ad utann, frá Jorvikurland á merkium i fialli, inni svo kallad ytsta blágil, og utog nidur i leyrfoss á Sel gliufri, þadann i brattamel, þadann i ein bua svo i svarta klett útog ofann torfflaga mÿri og i djupa grafning sem liggr fyrir utann selbæinn, svo ur nedra enda grafningsins og inn

[30] Skjal nr. 2(43).
[31] Skjal nr. 2(177).
[32] Skjal nr. 2(450).
[33] Skjal nr. 2(451).
[34] Skjöl nr. 2(82) og 2(423).
[35] Skjöl nr. 2(83) og 2(445).
[36] Skjal nr. 2(85) og 2(403).

> eptir giördum vördum frammi Sellæk og svo nidur i breiddals á Enn Höskuldstadasel [4] hndr. ad dyrl á land allt ur ~~strax~~ nynefndum landamerkjum inntil Þorgrimstada landamerkja.
> –
>
> Samt til adgiætslu vid þessi Skipti komu hlut ad eigendur ser saman um ad Höskuldstada bondi Skuli hér eptir hafa frya kua og nauta gaungu í svo kölludum Selflóa, móti því ad Sel bondi hafi til slægna ~~svo nefndann~~ Eingi þad er Hoskuldstadir eiga fyrir innan Fifilskridu læk og nedann brir, samt leyfiss Selbónda ad veria med varad nynefnt einga stikki einkum i nedra, nl. frá fardögum til þess 29ugu vikur af Sumri
> –
>
> landstikki þad er liggur fyrir Sunnan breiddals ána, millum Jarn hriggs og innri ljósár samt ítak í liosár landi nóta hvöru tveggiu eptir Jardar magni[37]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Höskuldsstaðir metin níu hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign. Í neðanmálsgrein kemur fram að sýslumaður álíti fjögur hundruð af mati Höskuldsstaða tilheyra hjáleigunni Höskuldsstaðaseli.[38]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um Höskuldsstaði og Höskuldsstaðasel:

> 12 Höskuldsstaðir
>
> með afbýlenu Höskuldsstaðaseli sem talid er 4hndr. Eingenn landamerki eru á milli bæanna, og er því ad meta bádar þessar jardir í einulagi. Túnin, einkum á heimajördunni eru í betralagi, eingiar allnægar, fremur landlétt, og landþraungt, ekkert sumarland fyrir géldfé, lítil vetrarbeit. Þessar jardir meta vyrdingarmenn saméginlega á 600rbd. (Er N9 supra)[39]

Í bréfi sr. Péturs Jónssonar á Berufirði til sýslumanns, dagsettu 5. mars 1850, er fjallað um Ljósárland í tengslum við jarðamat á Flögu í Breiðdal. Sr. Pétur sagði ábúanda Flögu hafa gefið sér til kynna að við gerð jarðamatsins hafi eigandi Höskuldsstaða þótt vafi á hvorri jörðinni landið tilheyrði, Höskuldsstöðum eða Flögu. Af því tilefni sendi sr. Pétur inn skjöl til að sanna að Ljósárland tilheyrði Flögu en ekki Höskuldsstöðum.[40]

Við manntalsþing að Heydölum 6. júní 1851 mótmælti Gísli Þorvarðarson, bóndi á Höskuldsstöðum, lögfestu Péturs Jónssonar prests í Berufirði fyrir Ljósárlandi í landi kirkjujarðarinnar Flögu í Breiðdal, þar sem hún hafi ekki verið samkvæmt máldögum sem hann hafði fyrir Höskuldsstaðalandi.[41]

Með skjali dagsettu 15. desember 1865 bannaði Gísli Þorvarðarson á Höskuldsstöðum Ragnheiði Þorvarðardóttur í Höskuldsstaðaseli að byggja engjastykki fyrir innan Fífilskriðulæk og neðan brýr, sem hann hafði léð manni hennar Jónasi heitnum Magnússyni.[42]

Hinn 16. febrúar 1866 skrifaði Gísli Þorvarðarson á Höskuldsstöðum til sáttanefndar Breiðdalssáttaumdæmis um að taka fyrir mál hans og ekkjunnar Ragnheiðar Þorvarðar-

[37] Skjal nr. 2(92).
[38] Skjal nr. 4(1), bls. 378.
[39] Skjal nr. 2(52).
[40] Skjal nr. 2(254).
[41] Skjal nr. 2(386).
[42] Skjal nr. 2(93).

dóttur. Gísli skýrði frá því hvernig í kjölfar skipta milli Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels árið 1846 hefði Jónas heitinn Magnússon fengið að nýta landstykki fyrir innan Fífilskriðulæk og neðan brýr og síðar ekkja hans, áðurnefnd Ragnheiður. Ragnheiður hafi hins vegar byggt öðrum jörð sína Höskuldsstaðasel og þar með nefnt landsvæði sem væri eign Gísla. Sáttanefnd tók málið fyrir á fundi þann 24. febrúar 1866 en sáttatilraun reyndist árangurslaus.[43]

Hinn 28. febrúar 1866 skrifaði Gísli Þorvarðarson til sýslumanns og óskaði eftir að hann tæki fyrir mál sitt og Ragnheiðar Þorvarðardóttur. Í bréfinu sagði Gísli að hann hefði frétt að Ragnheiður væri búin að byggja Höskuldsstaðasel og þá með því landsvæði sem tilheyrði sér. Í kjölfarið hafi hann reynt að leita sátta um málið sem ekki hafi gengið eftir. Í lok bréfsins segir:

> En ef það álízt að jeg geti ekki eptir nefndum skiptagjörning, tekið engið án þess að gjörningurinn sje upprofinn – þá uppástend jeg í öðrulagi: að skipt sje ~~landi~~ með dómi, landstærð eptir dýrleika hvorrar jarðar, og að landstykki það er liggur fyrir sunnan Breiðdalsá, milli innri ljósár og járnhryggs, og sem er mótsvið Sel land utan til, verði skipt Seli. – og í þriðja lagi: að ekkjan R. Þorvarðsdóttir, sje skylduð til, eptir málavoxtum að borga allann af sök þessari leiddann og leiðandi kostnað, þar hún hefur hafnað sátta boðum mínum[44]

Hinn 22. maí 1866 stefndi Gísli Þorvarðarson ekkjunni Ragnheiði Þorvarðardóttur á Höskuldsstaðaseli vegna þess að hann ætlaði að brúka til afnota undir Höskuldsstaði engjastykki það, eða engi, er lá milli Sels og Fífilskriðustekks, fyrir neðan brýr, sem hann samkvæmt samningi eða skiptum, er þann 11. júní 1846 gjörðist milli hans og nú látins manns Ragnheiðar, Jónasar Magnússonar, þóttist vera eigandi að og hafa umráð yfir. Ragnheiður hafi hins vegar án samþykkis eða heimildar byggt öðrum manni ásamt Höskuldsstaðaselslandi.[45]

Hinn 31. júlí 1866 var að ósk bændanna Gísla Þorvarðssonar og Guðna Jónssonar riðið engjar og álitin landstærð eftir gæðum Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels. Fram kemur í skjalinu að heimajörðin Höskuldsstaðir var álitin sex hundruð að dýrleika en afbýlið Höskuldsstaðasel fjögur hundruð. Um landamerki segir:

> Því næst var riðið yfir eingjar og álitin landstærð eptir gjæðum, urðu því allir álitsmenn samkvæmir: að Selá skuli ráða landamerkjum milli áðurnefndra Jarða eptir því sem hún fellur frá Seldalsdrögu allt ofan í Gljúfur – og þaðan út brúnina fyrir neðan Fornustekka og út og ofan melhriggina fyrir ofan Seltúnið, allt í lángaGrafníng fyrir neðan Reiðgötur og þaðan frá nýgjörðri vörðu beina sjónhending ofan mírina í aðra nýja vörðu á bakkanum við Breiðdals á. – Enn beitarlandsstikkið fyrir sunnan ána: milli innri Ljósáar og Járnhriggs, skuli brúkast frá báðum Jörðunum sameiginlega eptir Jarðar tiltölu.[46]

[43] Skjal nr. 2(94).
[44] Skjal nr. 2(91).
[45] Skjal nr. 2(90).
[46] Skjal nr. 2(145).

Í maí 1883 skráði Einar Gíslason lýsingu um landamerki milli Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels. Björn Eiríksson undirritaði samþykki fyrir lýsingunni sem er svohljóðandi:

> Landamerki milli Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels eru þessi:
>
> Selá ræður landamerkjum eptir því sem hún fellur frá Seldalsdrögum allt ofaní gljúfur, og þaðan út brúnina fyrir neðan Fornustekka og Einbúa og út og ofan melhrygginn fyrir ofan Höskuldsstaðaselstúnið og alt í Langagrafning (nú Mógrafning) fyrir neðan reiðgötur og þaðan beina sjónhending ofan í merkjaskurð sem er á bakkanum við Breiðdalsá. –
>
> Beitarlandsstykkið fyrir sunnan Breiðdalsá milli innri Ljósár og Járnhryggs nota báðar jarðirnar sameiginlega og tiltölulega eptir jarðardýrleika. – [47]

Í hreppaskjölum Suður-Múlasýslu er í skjölum Breiðdalshrepps varðveitt skjal sem fjallar um landamerki Flögu og lands sem Höskuldsstaðir eigi fyrir sunnan Breiðdalsá. Skjalið er dagsett 19. maí 1883 og undirritað af Einari Gíslasyni á Höskuldsstöðum. Sr. Þorsteinn Þórarinsson í Berufirði undirritaði skjalið 1. júní sama ár en efni þess er svohljóðandi:

> Landamerki milli Flögu og lands þess sem Höskuldsstaðir eiga fyrir sunnan Breiðdalsá samkvæmt máldögum á kálfskinni með 5 hangandi innsiglum dagsettum 7. april 1686 er: ytri-ljósá. –
>
> Höskuldsstöðum 19. mai 1883
>
> Einar Gíslason
>
> (ábúandi og eigandi ½ jarðarinnar)
>
> Ofanskrifuðum landamerkjum milli kirkjujarðarinnar Flögu í Breiðdal og landspildu þeirrar, sem Höskuldsstaðir eiga fyrir sunnan Breiðdalsá, mótmæli jeg undirskrifaður alveg, því nú í nær því 200 ár hefur Jnnri Ljósáin verið landamerkin milli hins svokallaða Ljósárlands, sem heyrir undir Flögu og landspildu þeirrar, sem Höskuldsstöðum tilheyrir fyrir innan Jnnri Ljósána samkvæmt gjafabrjéfi Jóns sýslumanns Þorlákssonar dagsettu 11. nóv. 1685, lögfestum og öðrum skilríkjum.
>
> Berufirði 1. júním. 1883
>
> Þ Þórarinsson
>
> Land það fyrir sunnan Breiðd:á sem er fyrir utan innri Ljósá og Ljósár land nefnist hafa eigendur jarðarinnar Høskuldsstaða og umráðamaðr Flögu presturinn í Berufirði – gjört samning/um dagsettan 23. október ~~fa~~ 1884 og er sá samningur ~~staðfestur~~ samþykktur af stipt yfirvöldunum þ. mán 188 og hljóðar þannig[48]

Hinn 23. október 1884 gerðu Einar Gíslason og H. Bjarnarson, eigendur Höskuldsstaða, og sr. Þorsteinn Þórarinsson í Berufirði svohljóðandi samning um skipti á Ljósárlandi milli jarðanna Höskuldsstaða og Flögu í Breiðdal:

> Vjer undirskrifaðir höfum gjört svofeldan samning og orðið ásáttir um viðvíkjandi skiptum á hinu svokallaða Ljósárlandi milli jarðanna Höskuldsstaða og Flögu í

[47] Skjal nr. 2(144).
[48] Skjal nr. 2(146).

> Breiðdal: að Höskuldsstaðir eigi land allt frá innri Ljósá fyrir sunnan Breiðdalsá og í vörðu, sem stendur utan til á hinum svokallaða Svartabakka fyrir utan svokallaðan Ljósalæk og þaðan skáhallt inn og upp í lækjarsýki það, er rennur fast fyrir innan beitarhúsin frá Flögu og úr því ræður þetta lækjarsýki, sem vjer nefnum merkigontu upp í Ketilhnúk og þaðan beint uppí fjallseggjar, en sá partur Ljósarlandsins, sem liggur fyrir utan ofangreind merki, heyrir Flögu til.[49]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Höskuldsstaða er dagsett 23. júní 1885 en hún var þinglesin við manntalsþing að Heydölum 29. júní 1885. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki milli Höskuldsstaða og Jórvíkur er bein sjónhending úr miðjum Áraurnum fyrir utan Höskuldsstaði uppúr árgilinu fyrir utan túnið, eptir merkivörðum í ytra „Klofagil“ og í „Breiðatindakoll“.
>
> Eptir það ráða fjallseggjar landamerkjum innað Seldalsstafni og Selá eptir ~~það~~ því sem hún fellur úr Seldalsdrögum, allt ofan í gljúfur, og þaðan út brúnina fyrir neðan „Fornustekka“ og „Einbúa“ og út að ofan melhrigginn fyrir ofan Höskuldsstaðasels-túnið og allt í „Langagrafning“ (nú „Mjóagrafning“) fyrir neðan reiðgötur, og þaðan beina sjónhending ofan í „Merkjaskurð“, sem er á bakkanum við Breiðdalsá. –
>
> Fyrir sunnan Breiðdalsá eiga báðar jarðirnar Höskuldsstaðir og Höskuldsstaðasel óskipt land – milli „Járnhriggs“, sem er skamt fyrir utan Ánastaði – og innri Ljósár, er þær nota sameiginlega og tiltölulega eptir jarðadýrleika
>
> Land það fyrir sunnan Breiðdalsá –, sem er fyrir utan innri „Ljósá“ – og Ljósárland nefnist – hafa eigendur jarðarinnar Höskulsstaða, og umráðamaður Flögu – presturinn í Berufirði – gjört samning um, og ákveðið landamerki, 23. dag októbermanaðar 1884, og er sá samningur samþyktur af styptsyfirvöldunum 4. martsm. 1885.
>
> Samningur hljóðar þannig:
>
> „Vjér undirskrifaðir höfum gjört svofeldan samning og orðið ásáttir um viðvíkjandi skiptum á hinu svokallaða „Ljósarlandi“, milli jarðanna Höskuldsstaða og Flögu í Breiðdal: að Höskuldsstaðir eigi land allt frá innri „Ljósá“ fyrir sunnan Breiðdalsá – og í vörðu, sem stendur utantil á hinum svokallaða „Svartabakka“ fyrir utan svokallaðan „Ljósalæk“ og þaðan skáhalt inn og upp í lækjarsýki það, er rennur fast fyrir innan beitarhúsin frá Flögu, og úr því ræður þetta lækjarsýki, sem vjer nefnum „Merkigontu“ – uppí „Ketilhnúk“ og þaðan beint uppí fjallseggjar; en sá partur „Ljósarlandsins“ sem liggur fyrir utan ofangreind merki, heyrir Flögu til.“
>
> Höskuldsstöðum 23. júní 1885,
>
> Einar Gíslason (eigandi hálfra Höskuldsst.)
>
> Sigurður Hallsson (ábúandi Ánastaða)
>
> H. Bjarnarson (eigandi hálfra Höskuldsstaða)
>
> Hjer að framangreind landamerki milli Höskuldsstaða og kirkjujarðanna Jórvíkur og Flögu í Breiðdal, samþykkjast hjer með fyrir hönd Berufjarðarkirkju.
>
> Berufirði 26. júní 1885
>
> Þ.Þórarinsson.
>
> Björn Eiríksson (ábúandi Höskuldsstaðasels).[50]

[49] Skjal nr. 2(149).
[50] Skjal nr. 2(9).

Við manntalsþing að Heydölum 20. júní 1892 var þinglýst afsalsbréfi, dagsettu 30. maí 1892, hvar erfingjar Einars sáluga Gíslasonar frá Höskuldsstöðum seldu Einari bónda Gunnlaugssyni hálfa Höskuldsstaði, þrjú hundruð að fornu mati, fyrir 1.863 kr.[51]

Með kaupsamningi dagsettum 29. júní 1903 seldi Hóseas Bjarnason Einari Gunnlaugssyni hálflendu Höskuldsstaða, 8,1 hundrað að dýrleika að nýju mati, fyrir 2.000 kr.[52] Afsal fyrir eigninni er dagsett sama dag en það var þinglesið 4. júlí 1903.[53]

Með kaupsamningi dagsettum 29. júní 1903 seldi Einar Gunnlaugsson á Höskuldsstöðum Marteini Björnssyni, vinnumanni í Höskuldsstaðaseli, 1/8 hluta úr jörðinni Höskuldsstöðum fyrir 500 kr. Í afsalinu, dagsett sama dag, er getið um afmörkun og einnig sameignarstykki Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels sem sé sunnan Breiðdalsár. Þar segir:

> Enn fremur skal þess getið, að jarðarhundruð þessi falla innan af Höskuldsstaða landareign, þannig: að Fífilskriðulækur ræður landamerkjum millum Höskuldsstaðasels og Höskuldsstaða, frá upptökum til Breiðdalsáar. Einnig fylgir sameignar stykki téðra jarða, sunnan Breiðdalsár, sem eru 2/3 úr nefndu stykki, og ræður Ynnriljósá að utan en Járnhryggur að innan, merkjum sameignar lands þessa.[54]

Afsalsbréf fyrir eigninni var þinglesið við manntalsþing að Selnesi 4. júlí 1903.[55]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Höskuldsstaðir var metin á 4.000 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst. Fram kemur að upprekstrarland sé lítið. Eigandi jarðarinnar var Einar Gunnlaugsson.[56]

Við manntalsþing að Breiðdalsvík 22. júní 1925 var þinglesið skjal þar sem Einar Gunnlaugsson seldi Jóni Magnússyni jörðina Höskuldsstaði fyrir 10.500 kr.[57]

5.3.2 Höskuldsstaðasel í Breiðdal

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Höskuldsstaðasels ekki tilgreindur. Jörðin var hjáleiga frá Höskuldsstöðum.[58]

Hinn 26. maí 1843 gaf Þorvarður Gíslason sonum sínum, Gísla og Brynjólfi, tvö hundruð hvorum í jörðinni Höskuldsstöðum, fjögur hundruð samtals. Dætrum sínum, Ragnheiði, Helgu og Ingibjörgu, gaf hann þrjú hundruð í Höskuldsstaðaseli, eitt hundrað hverri. Gjafabréfið var þinglesið að Heydölum þann 7. júní 1843. Sýslumaður gat þess að Þorvarður hafi ekki áður haft þinglýst eignarskjal fyrir téðum jarðarpörtum.[59]

---

51 Skjal nr. 2(453).
52 Skjal nr. 2(147).
53 Skjal nr. 2(148).
54 Skjal nr. 2(143).
55 Skjal nr. 2(454).
56 Skjal nr. 2(73).
57 Skjal nr. 2(455).
58 Skjal nr. 2(44).
59 Skjöl nr. 2(83) og 2(445).

Hinn 28. maí 1843 seldi Gunnlaugur Bjarnason á Flögu, fyrir hönd ónafngreindrar eiginkonu sinnar, Jónasi Magnússyni eitt hundrað í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Kaupbréfið var þinglesið að Heydölum þann 7. júní 1843. Sýslumaður gat þess að seljandinn hafi ekki áður haft þinglýst eignarskjal fyrir hinu selda.[60]

Hinn 25. júní 1843 seldi Sigurður Sigurðsson á Hallbjarnarstöðum Jónasi Magnússyni eitt hundrað í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Kaupbréfið var þinglesið að Heydölum þann 18. júlí 1844. Sýslumaður gat þess að seljandinn hafi ekki áður haft þinglýst eignarskjal fyrir hinu selda.[61]

Hinn 12. júní 1846 riðu eigendur Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels, Gísli Þorvarðarson og Jónas Magnússon, ásamt skoðunarmönnum á land og engjar nefndra jarða til að skipta þeim, hagbeit, skógi og landsnytjum. Skiptin voru ákvörðuð þannig:

> Skiptinn eru þannig sem fylgir ad hlutadeigendur ásamt nefndum skodunarmönnum komi ser samann um ad Höskuldstadir 6 hndr. ad dyrleika ættu ad utann, frá Jorvikurland á merkium i fialli, inni svo kallad ytsta blágil, og utog nidur i leyrfoss á Sel gliufri, þadann i brattamel, þadann i ein bua svo i svarta klett útog ofann torfflaga mÿri og i djupa grafning sem liggr fyrir utann selbæinn, svo ur nedra enda grafningsins og inn eptir giördum vördum frammi Sellæk og svo nidur i breiddals á Enn Höskuldstadasel 4 hndr. ad dyrl á land allt ur ~~strax~~ nynefndum landamerkjum inntil Þorgrimstada landamerkja. –
>
> Samt til adgiætslu vid þessi Skipti komu hlut ad eigendur ser saman um ad Höskuldstada bondi Skuli hér eptir hafa frya kua og nauta gaungu í svo kölludum Selflóa, móti því ad Sel bondi hafi til slægna ~~svo nefndann~~ Eingi þad er Hoskuldstadir eiga fyrir innan Fifilskridu læk og nedann brir, samt leyfiss Selbónda ad veria med varad nynefnt einga stikki einkum i nedra, nl. frá fardögum til þess 29ugu vikur af Sumri –
>
> landstikki þad er liggur fyrir Sunnan breiddals ána, millum Jarn hriggs og innri ljósár samt ítak í liosár landi nóta hvöru tveggiu eptir Jardar magni[62]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Höskuldsstaðasel ekki metin sérstaklega en skráð sem hjáleiga Höskuldsstaða. Í neðanmálsgrein kemur fram að sýslumaður álíti fjögur hundruð af mati Höskuldsstaða tilheyra Höskuldsstaðaseli.[63]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 er Höskuldsstaðasels getið sem afbýlis Höskuldsstaða. Þar segir eftirfarandi:

> 12 Höskuldsstaðir
>
> með afbýlenu Höskuldsstaðaseli sem talid er 4hndr. Eingenn landamerki eru á milli bæanna, og er því ad meta bádar þessar jardir í einulagi. Túnin, einkum á heimajördunni eru í betralagi, eingiar allnægar, fremur landlétt, og landþraungt, ekkert sumarland fyrir géldfé, lítil vetrarbeit. Þessar jardir meta vyrdingarmenn saméginlega á 600rbd. (Er N9 supra)[64]

Hinn 16. febrúar 1866 skrifaði Gísli Þorvarðarson á Höskuldsstöðum til sáttanefndar Breiðdalssáttaumdæmis um að taka fyrir mál hans og ekkjunnar Ragnheiðar Þorvarðar-

60 Skjal nr. 2(84).
61 Skjöl nr. 2(86) og 2(403).
62 Skjal nr. 2(92).
63 Skjal nr. 4(1), bls. 378.
64 Skjal nr. 2(52).

dóttur. Gísli skýrði frá því hvernig í kjölfar skipta milli Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels árið 1846 hefði Jónas heitinn Magnússon fengið að nýta landstykki fyrir innan Fífilskriðulæk og neðan brýr og síðar ekkja hans, áðurnefnd Ragnheiður. Ragnheiður hafi hins vegar byggt öðrum jörð sína Höskuldsstaðasel og þar með nefnt landsvæði sem væri eign Gísla. Sáttanefnd tók málið fyrir á fundi þann 24. febrúar 1866 en sáttatilraun reyndist árangurslaus.[65]

Hinn 28. febrúar 1866 skrifaði Gísli Þorvarðarson til sýslumanns og óskaði eftir að hann tæki fyrir mál sitt og Ragnheiðar Þorvarðardóttur. Í bréfinu sagði Gísli að hann hefði frétt að Ragnheiður væri búin að byggja Höskuldsstaðasel og þá með því landsvæði sem tilheyrði sér. Í kjölfarið hafi hann reynt að leita sátta um málið sem ekki hafi gengið eftir. Í lok bréfsins segir:

> En ef það álízt að jeg geti ekki eptir nefndum skiptagjörning, tekið engið án þess að gjörningurinn sje upprofinn – þá uppástend jeg í öðrulagi: að skipt sje ~~landi~~ með dómi, landstærð eptir dýrleika hvorrar jarðar, og að landstykki það er liggur fyrir sunnan Breiðdalsá, milli innri ljósár og járnhryggs, og sem er mótsvið Sel land utan til, verði skipt Seli. – og í þriðja lagi: að ekkjan R. Þorvarðsdóttir, sje skylduð til, eptir málavoxtum að borga allann af sök þessari leiddann og leiðandi kostnað, þar hún hefur hafnað sátta boðum mínum[66]

Hinn 22. maí 1866 stefndi Gísli Þorvarðarson ekkjunni Ragnheiði Þorvarðardóttur á Höskuldsstaðaseli vegna þess að hann ætlaði að brúka til afnota undir Höskuldsstaði engjastykki það, eða engi, er lá milli Sels og Fífilskriðustekks, fyrir neðan brýr, sem hann samkvæmt samningi eða skiptum, er þann 11. júní 1846 gjörðist milli hans og nú látins manns Ragnheiðar, Jónasar Magnússonar, þóttist vera eigandi að og hafa umráð yfir. Ragnheiður hafi hins vegar án samþykkis eða heimildar byggt öðrum manni ásamt Höskuldsstaðaselslandi.[67]

Hinn 31. júlí 1866 var að ósk bændanna Gísla Þorvarðssonar og Guðna Jónssonar riðið engjar og álitin landstærð eftir gæðum Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels. Fram kemur í skjalinu að heimajörðin Höskuldsstaðir var álitin sex hundruð að dýrleika en afbýlið Höskuldsstaðasel fjögur hundruð. Um landamerki segir:

> Því næst var riðið yfir eingjar og álitin landstærð eptir gjæðum, urðu því allir álitsmenn samkvæmir: að Selá skuli ráða landamerkjum milli áðurnefndra Jarða eptir því sem hún fellur frá Seldalsdrögu allt ofan í Gljúfur – og þaðan út brúnina fyrir neðan Fornustekka og út og ofan melhriggina fyrir ofan Seltúnið, allt í lángaGrafníng fyrir neðan Reiðgötur og þaðan frá nýgjörðri vörðu beina sjónhending ofan mírina í aðra nýja vörðu á bakkanum við Breiðdals á. – Enn beitarlandsstikkið fyrir sunnan ána: milli innri Ljósáar og Járnhriggs, skuli brúkast frá báðum Jörðunum sameiginlega eptir Jarðar tiltölu.[68]

[65] Skjal nr. 2(94).
[66] Skjal nr. 2(91).
[67] Skjal nr. 2(90).
[68] Skjal nr. 2(145).

Við manntalsþing að Heydölum 24. júní 1875 var upplesið kaupbréf, dagsett 1. maí 1875, þar sem Guðni Jónsson á Skriðu seldi Magnúsi Jónassyni hálft hundrað úr Höskuldsstaðaseli fyrir 120 kr. [69]

Í maí 1883 skráði Einar Gíslason lýsingu um landamerki milli Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels. Björn Eiríksson undirritaði samþykki fyrir lýsingunni sem er svohljóðandi:

> Landamerki milli Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels eru þessi:
>
> Selá ræður landamerkjum eptir því sem hún fellur frá Seldalsdrögum allt ofaní gljúfur, og þaðan út brúnina fyrir neðan Fornustekka og Einbúa og út og ofan melhrygginn fyrir ofan Höskuldsstaðaselstúnið og alt í Langagrafning (nú Mógrafning) fyrir neðan reiðgötur og þaðan beina sjónhending ofan í merkjaskurð sem er á bakkanum við Breiðdalsá. –
>
> Beitarlandsstykkið fyrir sunnan Breiðdalsá milli innri Ljósár og Járnhryggs nota báðar jarðirnar sameiginlega og tiltölulega eptir jarðardýrleika. – [70]

Í dómsmálabók Suður-Múlasýslu 1881–1887 er skráð að við manntalsþing að Heydölum 27. júní 1883 hafi verið þinglesin landamerkjaskrá fyrir jörðina Höskuldsstaðasel. Færslan hefur svo verið yfirstrikuð í þingbókinni.[71]

Við manntalsþing að Heydölum 27. júní 1884 var þinglýst afsalsbréfi Margrétar Guðmundsdóttir, dagsettu 25. júní 1883, fyrir þremur hundruðum og 15 álnum í Höskuldsstaðaseli til Björns Eiríkssonar.[72]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Höskuldsstaðasels er dagsett 25. júní 1885 en hún var þinglesin við manntalsþing að Heydölum 29. júní 1885. Efni hennar er svohljóðandi:

> Að utanverðu ræður „Selá“ landamerkjum eptir því sem hún fellur frá „Seldalsdrögum“ allt ofaní gljúfur og þaðan út brúnina fyrir neðan Fornustekka og „Einbúa“, og útog ofan melhrygginn fyrir ofan Höskuldsstaðaselstúnið og allt í „Langagrafning“ – nú „Mógrafning“ fyrir neðan reiðgötu, og þaðan beina sjónhending ofan í merkjaskurð, sem er á bakkanum við Breiðdalsá.
>
> Beitarlandsstykkið fyrir sunnan Breiðdalsá, milli innri „Ljósár“ og „Járnhryggs“ er Höskuldsstaðasel á í sameiningu við Höskuldsstaði, nota báðar jarðirnar sameiginlega ~~eptir dýrleika~~ og tiltölulega eptir jarðardýrleika.
>
> Að innanverðu eru merki: „Merkidalur“ og „Merkigil“, sem liggur niður úr „Merkidalnum“ niður í „Merkilág“ við Breiðdalsá; þaðan sjer maður í fossinn í Ánastaðagili.
>
> Að sunnanverðu milli Ánastaðalands og Höskuldsstaðasels ræður Breiðdalsá merkjum.
>
> Höskuldsstaðaseli 25. júním. 1885
>
> Björn Eiríksson.

[69] Skjal nr. 2(446).
[70] Skjal nr. 2(144).
[71] Skjal nr. 2(378).
[72] Skjal nr. 2(436).

> Framanskráð landamerki Höskuldsstaðasels samþykkir
>
> Einar Gíslason, eigandi ½ Höskuldsstaða
>
> H. Bjarnarson, eigandi hálfra Höskuldsstaða.
>
> Sigurður Hallson (ábúandi Ánastaða)[73]

Við manntalsþing að Heydölum 21. júní 1888 var þinglesið afsalsbréf, dagsett 29. maí 1888, þar sem Hildur Jónasdóttir á Valþjófsstað seldi Birni Eiríkssyni 105 álnir í Höskuldsstaðaseli fyrir 210 króna skuld.[74]

Við aukarétt að Heydölum 4. júní 1896 voru útnefndir þeir Páll Benediktsson, hreppstjóri á Gilsá, og Gísli Högnason á Gilsárstekk til að virða jörðina Höskuldsstaðasel með húsum og semja um hana skriflega virðingargjörð.[75]

Með kaupsamningi dagsettum 29. júní 1903 seldi Einar Gunnlaugsson á Höskuldsstöðum Marteini Björnssyni, vinnumanni í Höskuldsstaðaseli, 1/8 hluta úr jörðinni Höskuldsstöðum fyrir 500 kr. Í afsalinu, dagsett sama dag, er getið um afmörkun og einnig sameignarstykki Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels sem sé sunnan Breiðdalsár. Þar segir:

> Enn fremur skal þess getið, að jarðarhundruð þessi falla innan af Höskuldsstaða landareign, þannig: að Fífilskriðulækur ræður landamerkjum millum Höskuldsstaðasels og Höskuldsstaða, frá upptökum til Breiðdalsáar. Einnig fylgir sameignar stykki téðra jarða, sunnan Breiðdalsár, sem eru 2/3 úr nefndu stykki, og ræður Ynnriljósá að utan en Járnhryggur að innan, merkjum sameignar lands þessa.[76]

Afsalsbréf fyrir eigninni var þinglesið við manntalsþing að Selnesi 4. júlí 1903.[77]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Höskuldsstaðasel var metin á 3.000 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst. Fram kemur að upprekstrarland sé lítið. Eigandi jarðarinnar var Björn Eiríksson.[78]

Við manntalsþing að Breiðdalsvík 1. júlí 1918 var þinglesið afsal Björns Eiríkssonar á Höskuldsstaðseli til Marteins sonar síns, dagsett 25. júlí 1917, fyrir 1,2 hundruðum úr eignarjörð hans Höskuldsstaðseli ásamt þeim húsum sem þessum jarðarparti fylgdu. Við sama þing var þinglesið afsal sama Björns til Hóseasar sonar síns, einnig dagsett 25. júlí 1917, fyrir níu hundruðum að nýju mati í jörðinni Höskuldsstaðseli ásamt þeim húsum sem þeim jarðarparti fylgdu .[79]

Hinn 5. febrúar 1938 fóru fram skipti á jörðinni Höskuldsstaðaseli. Skiptin fóru fram samkvæmt landskiptalögum nr. 57 frá 31. maí 1927. Skiptalýsingin var móttekin til þinglýsingar 28. mars 1938 en í henni er skiptunum lýst þannig:

---

73 Skjal nr. 2(10).
74 Skjal nr. 2(447).
75 Skjal nr. 2(448).
76 Skjal nr. 2(143).
77 Skjal nr. 2(454).
78 Skjal nr. 2(72).
79 Skjal nr. 2(449).

> Marteinn Björnsson sem átti 1/8, einn áttunda hluta jarðeignarinnar, fékk í sinn hlut Mýrar og Græfur, neðan við túnið, sem takmarkast af Selá sem fellur saman við Bæjarlæk og niður í Breiðdalsá, að innan. Breiðdalsá að neðan. Landamerkjum Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels að utan og neðri kant túngirðingar, þaðan sjónhending í neðri enda Mógrafnings að ofan.
>
> Beitarland sé sameiginlegt og einnig skógarhögg.
>
> Engi það sem er sunnan Breiðdalsár kom í hlut Hóseasar, móti því kom í hlut Marteins innsti hluti Balanna, sem takmarkast af beinni stefnu úr mið Kambgili í Ánastaðabakka.[80]

Hinn 20. nóvember 1941 afsalaði Hóseasi Björnssyni 7/8 hlutum úr Höskuldsstaðaseli til Jarðakaupasjóðs ríkisins.[81]

Hinn 29. janúar 1942 fór fram skoðunargerð og lýsing á húsum Höskuldsstaðasels til að ákveða leiguliðabót af þeim. Í skjalinu kemur fyrir stutt lýsing á jörðinni sem er svohljóðandi:

> Land(ið) jarðarinnar liggur á milli Höskuldsstaða – og Þorgrímsstaðalands austan Breiðdalsár. Undirlendið fram með ánni er grösugt, en um það falla fjallalækir, sem aurhlaup koma stundum úr, og verður að hafa aðgætni með svonefnda Selá, að hún ekki brjóti sér nýjan farveg og skemmi engjarnar. Yfirleitt eru engjarnar fremur blautar en grasgefnar. – Hlíðar fjallsins eru að miklu kjarri vaxnar, með litlum grasblettum á milli. Í fjalli er allgóð beit. – Sunnan Breiðdalsár, á Höskuldsstaðasel dálitla skák frá ánni og upp til fjallseggja, aðallega beitiland. Frá verslunarstað – Breiðdalsvík – ca. 30 km. Frá símstöð ca. 3 km. Þjóðvegurinn liggur þvert yfir land jarðarinnar fast við línu. Um skifti á jörðinni milli eigenda vísast til skiftagerðar dags. 5. fbr. 1938.[82]

Hinn 9. mars 1943 skrifaði sýslumaður Suður-Múlasýslu Hóseas Björnssyni með fyrirspurn um landamerki jarðarinnar Höskuldsstaðasels. Til stóð að byggja 7/8 hluta jarðarinnar og nauðsynlegt var að færa inn í skjalið landamerkjalýsingu. Í bréfi sýslumanns er vísað í landamerkjabréf dagsett 25. júní 1885 og skiptagerð frá 5. febrúar 1938.[83] Með bréfi til sýslumanns Suður-Múlasýslu, dagsettu 5. maí 1943, sagði Hóseas Björnsson að rétt væri skýrt frá landamerkjum Höskuldsstaðasels í bréfi sýslumanns frá 9. mars sama ár.[84]

Með byggingarbréfi dagsettu 10. september 1943 var Hóseasi Björnssyni byggð jörðin Höskuldsstaðasel frá fardögum 1942. Um landamerki er vitnað til landamerkjabréfs frá 25. júní 1885 og þá er vísað til bréfs frá 5. febrúar 1938 um skipti á landi milli þáverandi eigenda Höskuldsstaðasels.[85]

Með byggingarbréfi, dagsettu 29. október 1943, voru Hóseasi Björnssyni byggðir 7/8 hlutar í þjóðjörðinni Höskuldsstaðaseli. Um landamerki jarðarinnar var vísað í landamerkjabréf frá 25. júní 1885 en einnig bréf, dagsett 5. febrúar 1938, um skipti á

[80] Skjal nr. 2(363).
[81] Skjal nr. 2(361).
[82] Skjal nr. 2(362).
[83] Skjal nr. 2(156).
[84] Skjal nr. 2(155).
[85] Skjal nr. 2(152).

landi Höskuldsstaðasel. Þá segir í byggingarbréfinu að undanskilinn byggingunni sé 1/8 hluti jarðarinnar sem var í eigu Marteins Björnssonar.[86]

Með afsalsbréfi, dagsettu 19. september 1946, seldi landbúnaðarráðherra, fyrir hönd Jarðakaupasjóðs ríkisins, 7/8 hluta í jörðinni Höskuldsstaðaseli til Hóseasar Björnssonar.[87]

Hinn 20. september 1946 lýsti Hóseas Björnsson því að land 7/8 hluta jarðarinnar Höskuldsstaðasels væri, ásamt húsakosti og fylgifé, ættaróðal skv. lögum nr. 116 frá 30. desember 1943 um ættaróðul og erfðaábúð. Í yfirlýsinguna er skráð sama lýsing á landi jarðarinnar og kemur fyrir í skoðunargerð sem fram fór 29. janúar 1942. [88]

Hinn 27. ágúst 1990 var gerð svohljóðandi landamerkjalýsing fyrir Höskuldsstaðasel:

> Landamerki Höskuldsstaðasels í Breiðdalshreppi eru þessi:
>
> Að utanverðu austan Breiðdalsár eru landamerki um Fífilskriðulæk frá upptökum þar til hann fellur í Breiðdalsá.
>
> Að innanverðu eru merki Merkidalur og Merkigil, sem liggur niður úr Merkidalnum, niður í Merkilág við Breiðdalsá. Þaðan sér í fossinn í Ánastaðagili.
>
> Að utanverðu sunnan Breiðdalsár eru landamerki um Innri Ljósá.
>
> Að innanverðu sunnan Breiðdalsár er landamerki um Járnhrygg.
>
> Að sunnanverðu milli Ánastaðalands og Höskuldsstaðaselslands ræður Breiðdalsá merkjum.
>
> Að norðanverðu ráða fjallseggjar landamerkjum.
>
> Við frágang landamerkjaskjals þessa falla úr gildi landamerki Höskuldsstaðasels, sem þinglýst var á Eydalamanntalsþingi 29. júní 1885, (sbr. bls. 44 í Landamerkjabók sýslumannsembættis Suður-Múlasýslu).
>
> Höskuldsstaðaseli 27. ágúst 1990
>
> Bragi Björgvinsson
>
> Framanskráð landamerki Höskuldsstaðasels í Breiðdalshr. samþykkja:
>
> Eigandi Ánastaða og Þorgrímsstaða — Eigendur Höskuldsstaða
>
> Gunnar Erlingsson — Pétur Behrens
>
> Marietta Maissen
>
> Vottar:
>
> Hlífar Erlingsson
>
> Ragnheiður Hóseasdóttir[89]

[86] Skjal nr. 2(364).
[87] Skjal nr. 2(359).
[88] Skjal nr. 2(360).
[89] Skjal nr. 10(2).

5.4 Þingmúli í Skriðdal

Í skrá Páls biskups Jónssonar um kirkjur í Skálholtsbiskupsdæmi um 1200 er kirkju getið í Þingmúla.[90]

Í máldaga Vilchins fyrir Ólafskirkju að Þingmúla frá um 1397 segir eftirfarandi um eignir og ítök kirkjunnar:

> Olafskirkia j Mvla a heimaland allt oc Skriduland oc Flôgu. ij hluti j Hualsnesi.
>
> Reka a Olafssanndi ccc tiræd.
>
> Backalannd. Hallbiarnarstadi.
>
> Skogarteig j Merkiar kvijslum.
>
> Lx timburz i Hallormsstada skogumm hvert är.
>
> […]
>
> Skog j Sandfells land.[91]

Í Stefánsmáldaga frá 1491–1518 segir að Þingmúlakirkja hafi átt allt heimaland og 40 hundruð í fastri eign.[92]

Í skrá um afhendingu Þingmúlastaðar frá um 1520 þegar Halldór Einarsson afhenti og sr. Jón Guðmundsson tók við er ekkert fjallað um jarðeignir eða ítök.[93]

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir meðal annars um Þingmúlakirkju:

> Kirkian ad Mula ä heimaland alltt og Skriduland og Fløgu. tuo hlute i Hualznese. reka ä Olaffzsande. iij^{c}. tiræd. Backaland. Hallbiarnarstade. Skogarteig i Merkeär kuijslum. Lx. timburs i Hallormsstada skogum huertt är.[94]

Með vitnisburði dagsettum tveimur dögum eftir Maríumessu árið 1598 vitnaði Skeggi Þorleifsson um skógarteig Múlakirkju í Stóra-Sandfelli. Um afmörkun skógarins segir:

> ad Hun ä Skogenn allann frä þeirre æ, sem fellur Næst Sandfelle lytla, og ad þeim Læk, sem Næstur er Sandhölum[95]

Í biskupsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 12. ágúst 1641 segir meðal annars:

> 12 Augusti Olaffs kuirka J müla J Skriddal ä Heimaland allt med þeim vmmerkium er Sera Gissur Gÿslason tilseiger Sig hallded og hafft haffa Halffann Jorunnardal framm ä stafnz Heÿde til þess votnum Hallar eirnenn allar øxarärdal framm ä øxe til þess votnum hallar / ad frateknu hauga lande, Allann hallffann geitdal og Büdartüngur effre og Ytre. Skrydu land med Somu vmmerkium sem ädur eru sogd ad fylgie stadarlandenu og flogu .6. Hundrud med þess um landamerkium, framm J marklæk og rettsyness offan J Geitdalz Ä og Suo ä fiall vpp enn vtfrä vt J Þüfu og offan J lækinn sem rennur fyrer framan flógu eyre offan J äna tuo hlute J hualnese. Reka A Olaffs sande. Þriü hundrud tÿræd. Backaland. HallBiarna stade vnder somu landamerkium er ädur voru greind. Skögar teyg J merkeär kuÿsl-vmm Sextÿu timburz J Hallormstada Skögum huert är.

[90] *Íslenzkt fornbréfasafn* XII, bls. 4, skjal nr. 4(15).
[91] *Íslenzkt fornbréfasafn* IV, bls. 203–204, skjal nr. 4(33).
[92] *Íslenzkt fornbréfasafn* VII, bls. 29, skjal nr. 4(56).
[93] *Íslenzkt fornbréfasafn* VIII, bls. 769–771, skjal nr. 4(61).
[94] *Íslenzkt fornbréfasafn* XV, bls. 685, skjal nr. 4(34).
[95] Skjal nr. 2(167).

> Heffur Sera Gissur Gyslason stadinn Hallded med þessum landa merkium atolu lausum ä siounda og tuttugasta är.[96]

Sömu upplýsingar koma fram í biskupsvísitasíum frá 31. ágúst 1706, 26. maí 1727, 28. júlí 1850 og 22. júlí 1890. Í þeirri síðastnefndu segir að ítaki í Stóra-Sandfellsskógi hafi verið sleppt.[97] Sömu upplýsingar og koma fyrir í biskupsvísitasíunni frá 1641 birtast einnig í texta frá miðri 18. öld í kirkjubók Þingmúla.[98] Þá koma sömu upplýsingar um kirkjujarðir Þingmúla fram í prófastsvísitasíu frá 27. maí 1788.[99]

Með vitnisburði dagsettum 11. ágúst 1702 vitnaði sr. Bjarni Gissurarson um reka á Ólafssandi til handa Þingmúlakirkju.[100]

Hinn 4. júní 1703 lögfesti Eiríkur Sölvason Þingmúla eða eins og segir í lögfestunni:

> Eg Erikur Saulvason lógfeste Hier J dag Eign Olafs Kyrkiu, ad Þÿngmüla J Skriddal lógfeste eg Heimaland allt, Greindrar Kyrkiu: Hálfann Jorunar dal allann framm ä Stafsheide til þess Votnum hallar /: Eirnenn allann oxarär dal framm ä óxj til þess Vótnum hallar, ad frateknu Haugalande allann Halfann Geitdal og büdartungur Efre og ytre /: Reka ä Olafs Sande þriu hundrud tÿræd / Skögarteig i Merke är kuÿslum /: lx timburs i Hallor[m]Stada Skoogum hvort är /: Skoog J Sandfells land /: Logfeste eg tódur og Eingiar Hüs og Haga / Reka og Skooga Vótn og Veide Stade og allt þad Sem til gagn[s] ma hafa Jnnann greindra takmarka, med óllum landsnÿtium Sem þui lande eiga ad filg[i]a ad fornu og nÿu /: fyrerbÿd Eg hiedan af Huorium manne Sier ad nytia Brüka edur beita Jrkia edur J ad Vinna nema mitt Sie lof edur leife til[101]

Lögfestan var upplesin samdægurs í Þingmúlakirkju og aftur á sama stað hinn 12. júlí 1705.[102]

Hinn 2. júlí 1718 lögfesti Eiríkur Sölvason Þingmúla eða eins og segir í lögfestunni:

> Jeg Erikur p: Saulvason logfeste hier i Dag Eign. Olafs kirkiu ad Þyngmüla J Skriddal logfeste eg heimaland allt greindrar kirkiu./: Haalfann Jorunardal allann framm ä Stafsheide til þess Votnum hallar /: Eirnenn allann Øxarärdal frammä Øxe til þess Votnum hallar, ad fräteknu haugalande /: allann Halfann geitdal og büdartungur efre og ytre /: Reka ä Olafs Sande (þriu hundrud tÿræd) Skoogarteig J merke aar Kuÿslum /: lx tymburs J Hallormstada Skoogum huert är /: Skoog J Sandfellsland /: og allann halfann Reka ä Kliptar Sande (Sió hundrud fadma lanngan): logfeste eg todur og Eingiar hollt og hag Hüs og Skooga Reka Vötn og Veidestade og allt þad Sem til gagns mä hafa Jnnann greindra takmarka, med óllum lands nytium þeim Sem þui lande eigu ad filgia ad fornu og nÿu /: J Sama mäta lógfeste eg allt Hallbiarna Stadaland og floguland med óllum gógnum og giædum Jnnann riettra landamerkia /: fyrerbyd eg huorium manne hiedan af, Sier ad nytia bruka edur beita, yrkia edur J ad Vinna, nema mitt Sie lof edur leife til[103]

Lögfestan var upplesin að Þingmúla samdægurs.[104]

---

96 Skjal nr. 2(199).
97 Skjöl nr. 2(200)–2(203).
98 Skjal nr. 2(238).
99 Skjal nr. 2(240).
100 Skjal nr. 2(166).
101 Skjal nr. 2(165).
102 Skjal nr. 2(165).
103 Skjal nr. 2(165).
104 Skjal nr. 2(165).

Við manntalsþing að Þingmúla 30. maí 1755 var upplesin kvörtun sr. Halls Ólafssonar um það hvernig heyskapur, hagi og torfrista hefðu eyðst síðustu 20 árin í Þingmúla.[105]

Við manntalsþing að Þingmúla 30. maí 1783 var upplesið afristingskort viðvíkjandi þrætuskógarparti milli Stóra-Sandfells og Þingmúla, út gefið af Högna Torfasyni 28. maí 1873. Einnig var þinglesin útmælingargjörð yfir greindan þrætuskógarpart sem Þingmúlakirkja hafði gert kröfu til í landi Stóra-Sandfells og liggur milli þeirrar ár sem fellur næst Sandfelli litla og þess lækjar sem næstur er Sandhólum.[106]

Í vísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 15. júlí 1786 segir að Þingmúlakirkja eigi skóg í Sandfellslandi sem sé 20 hesta högg í Stóra-Sandfellsskógi og eftir ályktun sýslumanns og skoðunarmanna, dagsettri 27. maí 1786. Sama kemur fram í prófastsvísitasíu frá 5. júlí 1818.[107] Í prófastsvísitasíu frá 5. maí 1844 er getið samnings sem presturinn í Þingmúla hafi gert við eiganda Stóra-Sandfells um yrkingu skógar þar í landi.[108]

Í prófastsvísitasíu frá 28. júlí 1812 kemur fram að Þingmúlakirkja haldi sínum eignum og ítökum, jafnvel þótt sum þeirra séu staðarhaldara gagnslaus.[109] Í prófastsvísitasíu frá 7. júní 1852 eru taldar upp kirkjujarðir Þingmúla, s.s. Borg með Stefánsstöðum og Flaga í Skriðdal.[110] Sömu upplýsingar um eignir og ítök kirkjunnar, sem getið er í eldri vísitasíum, er fjallað um í úttekt Þingmúlakirkju frá 2. október 1862. Þar er að vísu ekki fjallað um jörðina Flögu í Skriðdal.[111]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Þingmúla ekki tilgreindur. Eigandi jarðarinnar var Þingmúlakirkja.[112]

Hinn 1. júlí 1834 skrifaði sr. Hjálmar Guðmundsson á Hallormsstað til biskups og sagði að presturinn í Þingmúla, sr. Engilbert Þórðarson hafi talið Múlakirkju eiga skógarítak í landi Hallormsstaðar sem hann væri ósammála. Sr. Hjálmar óskaði eftir aðstoð biskups við að útkljá málið.[113] Biskup svaraði erindinu með bréfi dagsettu 4. ágúst 1834 og sagði að óþarft væri að deila um efnið heldur skyldu þeir reyna komast að sameiginlegri niðurstöðu. Með bréfinu fylgdu staðfest afrit af máldögum Vilchins og Gísla biskups Jónssonar.[114] Sama dag skrifaði biskup til sr. Guttorms Pálssonar prófasts og bað hann um að ganga í milli og koma í veg fyrir að lagadeila hlytist af.[115]

Hinn 12. janúar 1837 skrifaði sr. Engilbert Þórðarson í Þingmúla til biskups um skógarlandið Víðirgróf og sagði Heydalamenn hafa sótt í það of mikið.[116] Biskup

[105] Skjal nr. 2(401).
[106] Skjal nr. 2(486).
[107] Skjöl nr. 2(239) og 2(242).
[108] Skjal nr. 2(243).
[109] Skjal nr. 2(241).
[110] Skjal nr. 2(245).
[111] Skjal nr. 2(246).
[112] Skjal nr. 2(37).
[113] Skjal nr. 2(326).
[114] Skjal nr. 2(347).
[115] Skjal nr. 2(348).
[116] Skjal nr. 2(327). Sjá einnig kafla 5.12.2 um ítök Heydalakirkju í Skriðdal.

svaraði bréfi sr. Engilberts þann 21. mars 1837 og sagði að örnefnið Víðirgróf kæmi ekki fram í máldögum Heydala- eða Þingmúlakirkna og því hefði hann ekki tök á að leysa úr málinu. Með bréfinu fylgdi útdráttur úr máldögum Heydalakirkju. Þá sagðist biskup hafa skrifað amtmanni um að sýslumenn aðstoði við að verja réttindi kirknanna.[117] Hinn 12. ágúst 1837 skrifaði biskup til sr. Guttorms Pálssonar og sr. Guttormi Þorsteinssonar um kvartanir sr. Engilberts. Biskup kvaðst hafa skrifað amtmanni bréf þann 21. mars 1837 um efnið og að amtmaður hafi svarað erindinu þann 15. júlí sama ár.[118]

Í skýrslu sr. Engilberts Þórðarsonar í Þingmúla, dagsettri 5. júní 1839, yfir inntektir og útgjöld Þingmúlaprestakalls segir að dýrleiki jarðarinnar sé óviss. Fjallað er um skógarítök, m.a. í Stóra-Sandfelli og Hallormsstaðarskógi. Einnig segir frá rekaréttindum við Héraðsflóa og hjáleigum staðarins.[119]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Þingmúli ekki metin að dýrleika. Jörðin var kirkjueign (beneficium). Í neðanmálsgrein kemur fram að árið 1696 hafi Þingmúli verið metinn 12 hundruð að dýrleika. Þá segir að mat hjáleiganna Borgar, Stefánsstaða og Hátúna byggist á vitnisburðum sýslumanns og prests.[120]

Í prófastsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 20. maí 1848 segir eftirfarandi:

> Hún á heimaland allt og Skriduland og eru nú á því bygdar hjáleigurnar Borg og Stefánstadir; hálfann Jórunnardal (=Þórudal) framá Stafnsheidi til þess vötnum hallar, allann Øxarárdal framá Øxi til þess vötnum hallar ad fráteknu Haugalandi, sem nær ad Vatnsdalsá; allann hálfann Geitdal, og Búdartúngu, efri og ytri; hún á Flögu 6 hndr., tvo hluti í Hvalnesi 20 hndr. Hallbjarnarstadi 16 hndr. og Bakkaland er þeim fylgir og mun þar med meintur Vídirlækur; Hún á reka á Ólavs sandi 300 tíræd; hálfann reka á Klyftasandi á móts vid Valþjófsstada kirkju i Skógarteig í Merkiár kvíslum (~~í lit~~; 60 timburs í Hallormsstada skógum hvört ár; hún á og skóg í Sandfellslandi eptir Vilchins máldaga [neðanmáls:] seinna tiltekid 20 hesta högg í Stórasandfellsskógi ár hvört.121

Hinn 16. október 1848 skrifaði sr. Hallgrímur Jónsson á Hólmum til biskups um skóga sem tilheyrðu kirkjum í Suður-Múlaprófastsdæmi. Þingmúlakirkju tilheyrði skógarítak í Litla-Sandfellsskógi og þá væri innst í Skriðdal skóglendi nokkurt, kallað Víðirgróf, sem eignað væri Þingmúlakirkju.[122]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Þingmúla:

> 8 Þingmúli
>
> með afbýlinu Hátúnum sem talid er 2^{hndr} landamerki eru einginn þar á milli. Staðnum tilheyrir skógarhögg i Sandfells og Hallormsstaða skógi, hálfur reki á Olafs og Kliptarsöndum fyrir héradsflóa, og hagagánga i Vídirgróf. Túnin eru yfirhöfud í meðallagi, útheyskapur eins, eingiar sumar liggia fyrir áföllum af vatnságángi, útigángur í

[117] Skjal nr. 2(350).
[118] Skjal nr. 2(349).
[119] Skjal nr. 2(340).
[120] Skjal nr. 4(1), bls. 371.
[121] Skjal nr. 2(244).
[122] Skjal nr. 2(343).

> betralagi, landrými mikid, skógarkropp lítið til eldsneytis. Þessa jörd med öllum ítökum og hlunnindum sem talinn eru, meta vyrdíngarmenn saméginlega á 1250rbd.[123]

Í skýrslu sr. Bjarna Sveinssonar í Þingmúla, dagsettri 16. maí 1854, um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853 segir að dýrleiki jarðarinnar sé óviss. Þá eru taldar upp hjáleigur og dýrleiki þeirra. Um ítök er fjallað um rekasanda við Héraðsflóa og skógarhögg í Stóra-Sandfellsskógi og Hallormsstaðarskógi. Um önnur ítök segir:

> b. Ødrum leigd:
>
> afrjettarlandid Výdirgróf leigt fyrir 2 kyndur veturgamlar arl.) 4 rd 87 s
>
> c onotud einginn ítök sem þekkjanleg eru af skjölum kyrkjunnar[124]

Með byggingarbréfi dagsettu 5. desember 1859 byggði presturinn í Þingmúla Árna Magnússyni kirkjulandið Víðirgróf. Í byggingarbréfinu segir m.a.:

> Med brefi þessu biggi eg Bjarni Sveinsson prestur að Þingmula Arna Magnussyni kyrkjulandid Vydirgróf eda land allt frá Vatnsdalsá og inná Öxi þarsem vötnum hallar suduraf, austarameginn Oxarár á fjall upp fra Fardögum 1860 til fardaga 1861 og so lengi sidann sem hann vill þar vera og uppfillir eptirfylgjandi skilmala:
>
> […]
>
> 2, hann skal njota og nota sjer landid til allral öglegra afnota samt veidi i Skriduvatni undan landi sinu. Hann ma og eptir eigin vild ljá beit Stephanstadamanni hvort heldur til sumar eda vetrarbrukunar med þeim skilmálum sem þeir gódfúslega koma sjer saman um. Lika gefst honum leifi til ad taka fje til sumargaungu af so morgum sem hann kann ad þurfa til ad fa styrk til fjarsafna a haustum. Þo má þesshattar leifi ekki ná so langt ad fje þad vegna haga þreingsla þurfi ad ganga yfir Öxará so miklum fjölda hætt i afrett landsdrottins.
>
> 3, Fjarsofnum grenjaleitum og ödrum vanalegum leigulida skildustörfm skal hann vera skyldur að gegna á eigin kostnað forsvaranlega.
>
> 4, Skogarkropp þad sem nú er eptir i Vydirgróf má hann eins og adrar landsnytjar nota sjer til eigin brukunar en ekki ljá ödru nema litid eitt i ytrustu naudsia og þó med þeim skilmálum ad hann fái þar fyrir heystyrk eda eitthvad þad sem honum alitst óumflianlega naudsynlegt.[125]

Með byggingarbréfi dagsettu 1. júní 1870 var Þorbergi Bergvinssyni hreppstjóra byggður Þingmúlastaður í Skriðdal frá fardögum 1870 til fardaga 1871. Í byggingarbréfinu segir meðal annars:

> 6. Afrétt Þingmúla staðar, sem eigi er öðrum byggð, skal hann hafa um leið til byggingar og gjaldi serstaklega af henni 10rd á ári – og er honum þá heimilt að taka grasafólk og fé af öðrum í afréttina, fyrir akveðna borgun, en gæti jafnframt allra þeirra skyldna, sem lands lögin skilja á afréttarbonda. –[126]

Í ódagsettri skýrslu um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls eftir fimm ára meðaltali frá fardögum 1872 til fardaga 1877 er landi Þingmúla lýst, sagt frá afrétt sem fylgi staðnum, Geitdal og Búðartungum. Fjallað er um landkosti og vísað í álitsgjörð um að

[123] Skjal nr. 2(51).
[124] Skjal nr. 2(341).
[125] Skjal nr. 6(4).
[126] Skjal nr. 2(247).

staðurinn geti sanngjarnlega verið leigður með upprekstri á afréttina án annarra nota hennar með 160 álna landskuld. Þá er fjallað um Geitdal og Búðartungur undir lið um tekjur af ítökum, ískyldum og hlunnindum sem fylgi prestakallinu eftir máldögum og biskupsvísitasíum en texti skýrslunnar um þessi atriði er svohljóðandi:

> Jörðin á heimaland eigi lítið, en mikill hluti þess er hrjóstrugur, melar, urðir og skriður úr Múlanum. Kjarngott er landið víðast hvar, þar sem grasvegur er. Afrétt fylgir staðnum víðlend og góð þó mikill hluti hennar sé hrjóstugur. Má taka margt fé þangað á sumrum. Staðurinn á lítið tún heima og heldur illa ræktað. Annað tún dálítið á staðurinn hjá beitarhúsum, sem einnig vantar góða rækt. Af þessum túnum fást nú í meðalári um 65 til 70 hestar töðu. Engjar heima eru eigi litlar en snöggar og víða reitingssamar. Má fá af þeim þegar vel er nýtt um 240 hesta af góðu heyi. Til eru og flóa engjar í miklum fjarska inn á afrétt, sem stundum má fá töluvert hey af þegar vel vex til fjalla. En mjög langt er til að nota þær.
>
> […]
>
> Fénaðargeymsla er og ervið og afréttin sem féð sækir inn á mjög liðskyld.
>
> […]
>
> Eptir meðfylgjandi álitsgjörð hefur hreppstjóri sveitarinnar og virðingarmaður álitið að staðurinn sé sanngjarnlega leigður með upprekstri á afréttina án annara nota hennar með 160 álna landskuld sem borgist þannig:
>
> […]
>
> Afgjald af afréttinni fyrir utan frjálsan upprekstur staðarins og hjáleiganna 20 álnir á 55⅕ 11 kr. 4 aur.
>
> […]
>
> 2 Tekjur af ítökum ískyldum og hlunnindum sem fylgja prestakallinu eptir máldögum og Biskupa Vísitatium.
>
> […]
>
> b. Öðrum leigð:
>
> […]
>
> „Hálfur Jórunnardalur“ leigður með Hallbjarnarst.
>
> „Øxarárdalur“ inn að aðal afrétt, leigður með staðarhjáleigunum
>
> „Hálfur Geitdalur“ fylgir heimalandi staðarins inn að afréttinni
>
> „Búðartungur“ sem lítið gagn er að, er[u] taldar með afrettinni.[127]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Þingmúla með hjáleigunum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum er dagsett 7. júní 1883 en hún var þinglesin við manntalsþing að Þingmúla 20. júní 1884. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki Þingmúla í Skriðdal með hjáleigum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum eru samkvæmt máldögum: að sunnan til Breiðdals~~heiðar~~ uppá Breiðdalsheiði svonefndur „Tjarnarás“, eða þar sem vötnum hallar til beggja sveitanna. Til Berufjarðar eru landamerki á Öxi svonefndur „Þrívarðnaháls, og heim áframhaldandi röðull af „Þrívarðnahálsi“ uppá hraunið allt að „Beinvörðu“ eða Smjörvörðu, og svo til austurs melröðull, sem liggur allt að Kistufelli. Fram á öræfi á Þingmúli land allt þangað sem vötnum hallar. Að norðan ræður Geitdalsá, allt á fjall upp. Að austanverðu ræður Múla á, innað Vatnsdalsá, sem ræður svo á fjall upp.

[127] Skjal nr. 2(474).

> Þingmúla 7. júní 1883.
>
> Páll Pálsson
>
> Framanskrifuð landamerki milli Þingmúla í Skriðdal og Þorgrímsstaða í Breiðdal samþykkir.
>
> Þorgrímsstöðum 8. júní 1883.
>
> Guðm. Finnbogason.
>
> Framanskrifuð landamerki milli Berufjarðar í Beruneshr. og Þingmúla í Skriðdalshrepp samþykkjast hjer með fyrir hönd Berufjarðar kirkju.
>
> Berufirði 8. júní 1884.
>
> ÞÞorsteinsson.
>
> Fyrir hönd Arnhólsstaða samþykkur Antonius Björnsson (ábúandi)
>
> Fyrir hönd þjóðjarðarinnar Hauga samþykkur Páll Ólafsson (umboðsmaður)
>
> Fyrir hönd kirkjujarðarinnar Flögu samþykkur GEinarsson.
>
> Fyrir hönd Þorvaldsstaða samþykkur Benidikt Eyjólfsson.
>
> Fyrir hönd Geitdals samþykkir Pjetur Guðmundsson, Þorvaldur Guðmundsson.
>
> Fyrir hönd Tóarsels samþykkir Þórður Guðmundsson, Jón Guðmundsson.[128]

Með byggingarbréfi dagsettu 20. febrúar 1893 var Páli Þorsteinssyni byggð kirkjujörðin Þingmúli. Þá var honum byggð afrétt sem staðnum fylgdi og einnig er í byggingarbréfinu greint frá landamerkjum jarðarinnar:

> Landamerki jarðarinnar eru: Sunnan Múlans á milli Borgar og Þingmúla svo nefndir „Þrímelar“; að austan Múlaá; að norðan Geitdalsá og á Hátúnadal grjótgarður sá hinn forni, er þar sjest enn kippkorn fyrir utan Dalhús. Landið frá garði þessum og inn að aðalafrjettinni er fráskilið þessari byggingu Þar á móti er hið venjulega slægnaítak í Hallbjarnarstaðalandi, „Lónatangi“ leigt með jörðinni.
>
> […]
>
> Auk þessa byggi eg leiguliða afrjett þá, sem staðnum fylgir til allrar löglegrar notkunar, að undanteknum rjetti til slægna í henni fyrir árlegt eptirgjald 10 – tíu – krónur, sem greiðist í peningum á sama gjalddaga sem landsskuldin[129]

Hinn 23. ágúst 1904 var prófasturinn Jóhann L. Sveinbjarnarson staddur að Vallanesi í embættisskoðunarferð. Skráð er í vísitasíubók Suður-Múlaprófastsdæmis 1892–1925 að kirkjujörðinni Þingmúla hafi verið skipt í þrjár jarðir og að stiftsyfirvöldin hafi samþykkt breytinguna með bréfi dagsettu 24. mars 1904. Um jarðirnar þrjár, Þingmúla, Múlastekk og Hátún, segir eftirfarandi:

> 1. Þingmúli, og eru takmörk hennar: að austan Múlaá, að framan, milli Múlastekks og Þingmúla bein lína úr merkikletti í garðshornið, þar sem stíflugarðurinn á Múlanesi gengur lengst út, og þaðan niður í Múlaá, og sama bein lína ræður upp í Múlakoll. Að norðan ræður Geitdalsá, og að framan norðan megin „merkilækur“ skammt ~~út~~ fyrir utan Kálfeyri. Auk þess færir jörðinni slægnaítakið Lónatangi, austan Múlaá í Hallbjarnastaðalandi.

[128] Skjöl nr. 2(5) og 2(377).
[129] Skjal nr. 2(287).

> 2. Múlastekkur. Landamerki að utan, hin áður nefnda lína ur merkikletti í garðshornið þar sem stíflugarðurinn á Múlanesi gengur lengst út etc, og að innan eins og áður milli Borgar og Þingmúla.
>
> 3º Hátún. Landamerki að utan: Merkilækur, að norðan Geitdalsá, að framan: forn Grjótgarður utan við Dalhús, að austan háröxlar Múlans.[130]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Þingmúli var metin á 1.800 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar með hjáleigum hafi verið þinglýst. Þá segir að jörðin eigi ekki upprekstrarland og að Múlaafrétt sé ekki meðfylgjandi jörðinni. Eigandi jarðarinnar var Þingmúlakirkja. Um landamerki segir:

> Landamerki heima-jarðarinnar eru nú: Að utan Múlaá, að framan bein lína úr Merkikletti í garðshornið, þar sem stíflugarðurinn í Múlanesi gengur lengst út og þaðan niður að Múlaá og sama bein lína ræður upp á Múlakoll. Að norðan ræður Geitdalsá mörkum og að framan norðan megin Merkilækur skamt fyrir utan Kálfeyri.[131]

Þá er í fasteignamatið skráð svohljóðandi athugasemd:

> Athugasemd:
>
> Þess skal getið að Múlaafréttur hefir gengið undan Þingmúla, og að sóknarpresturinn í Vallanesi telur hann engar tekjur hafa gefið hin síðustu ár aðrar en þær, að hann rekur þangað fé sitt. Metinn kr. 600,$_{00}$
>
> Þess skal einnig getið að Skriðuvatnshólmi heyrði áður til prestssetrinu að Þingmúla, og að nú hefir sóknarpresturinn í Vallanesi afnot hans, leigir holmann til slægna. Metinn kr. 400,$_{00}$[132]

Við aukarétt 23. maí 1923 voru Jón Runólfsson oddviti og Helgi Finnsson bóndi útnefndir til að meta til peningaverðs kirkjujarðirnar Þingmúla, Víðilæk og Múlastekk í Skriðdalshreppi.[133]

Í virðingargjörð á kirkjujörðinni Þingmúla í Skriðdal, sem framkvæmd var 1. júlí 1923 en dagsett 3. júlí sama ár og sem lögð var fram í aukarétti Suður-Múlasýslu 4. júlí sama ár, segir að hún sé eftir síðasta fasteignamati að heildarverði 2.800 kr. Um land jarðarinnar segir:

> Engið liggur á eina hönd, sunnan undir Múlanum meðfram Múlaá. Nokkur hluti þess er hinn svo nefndi Lónatangi sem liggur innan landamerkja Hallbjarnarstaða, en hefur frá ómunatíð fylgt Þingmúla til slægna.[134]

Jörðinni fylgdu engin hlunnindi og var hún að lokum metin á hið sama og áður, 2.800 kr. með öllu.[135]

Við aukarétt 4. júlí 1923 var staðfest matsgjörð á kirkjujörðinni Þingmúla í Skriðdalshreppi.[136]

Hinn 8. ágúst 1937 skrifaði Hrólfur Kristbjörnsson á Hallbjarnarstöðum Eysteini Jónssyni fjármálaráðherra bréf og lýsti þeirri skoðun sinni að svonefndur Lónatangi,

[130] Skjal nr. 2(490).
[131] Skjal nr. 2(64).
[132] Skjal nr. 2(64).
[133] Skjal nr. 2(394).
[134] Skjal nr. 2(305).
[135] Skjal nr. 2(305).
[136] Skjal nr. 2(400).

sem verið hefði beitarítak Þingmúla, ætti að tilheyra Hallbjarnarstöðum. Hrólfur segir svo um ítakið:

> Ítak þettað er þannig tilkomið að prestar sem bjuggu í Þingmúla höfðu skifti við Hallbjarnarstaða bónda á slægu stikki þessu og beit í Múla hraunum og Hátúna dal en nú er búið að skifta Þingmúla í þrjár jarðir og þessi beitar stikk þá fallið undir Múlastekk og Hátún og það í tak því fyrir laungu fallið undan Hallbjarnarstöðum.[137]

Með byggingarbréfi dagsettu 13. maí 1940 var Óla Einarssyni byggð jörðin Þingmúli frá fardögum 1938. Undir lið 3 í bréfinu, sem spyr hverjar eyðijarðir eða landspildur, fráskildar jörðinni, séu með í byggingu hennar, stendur eftirfarandi:

> Múlaafréttur fylgir jörðinni.[138]

Um landamerki segir eftirfarandi:

> 1. Landamerki jarðarinnar eru ágreiningslaus, sem hér segir, samkv. landamerkjabréfi dags. 3 maí 1912
>
> Að austan Múlaá. Að framan bein lína úr Merkikletti í garðshornið þar sem stíflugarðurinn á Múlanesinu gengur lengst út og þaðan niður í Múlaá, og sama bein lína ræður upp á Múlakoll. Að norðan ræður Geitdalsá og að framan norðan megin Merkilækur skammt fyrir utan Kálfeyri. Auk þessa er byggt með jörðinni slægnaítakið Lónatangi austan Múlaár í Hallbjarnastaðalandi –[139]

Undir lið um þrætulönd og ágreiningslandamerki segir að bóndinn á Hallbjarnastöðum beri brigður á slægnaítak í Lónatanga.[140]

5.4.1 Múlaafrétt

Í biskupsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 12. ágúst 1641 segir meðal annars:

> 12 Augusti Olaffs kuirka J müla J Skriddal ä Heimaland allt med þeim vmmerkium er Sera Gissur Gÿslason tilseiger Sig hallded og hafft haffa Halffann Jorunnardal framm ä stafnz Heÿde til þess votnum Hallar eirnenn allar øxarärdal framm ä øxe til þess votnum hallar / ad frateknu hauga lande, Allann hallffann geitdal og Büdartüngur effre og Ytre.[141]

Sömu upplýsingar koma fram í biskupsvísitasíum frá 31. ágúst 1706, 26. maí 1727, 28. júlí 1850 og 22. júlí 1890.[142] Sömu upplýsingar og koma fyrir í biskupsvísitasíunni frá 1641 birtast einnig í texta frá miðri 18. öld í kirkjubók Þingmúla.[143]

Með byggingarbréfi dagsettu 17. desember 1852 var Árna Magnússyni byggður þriðjungur Borgar, hjáleigu Þingmúla. Í byggingarbréfinu segir meðal annars:

> Gjeldfje sitt og lömb skal hann á hvörju ári reka til afrjettar þeirrar sem Þingmula kyrkja á og Borg hefur hlutdeild í enn ekki má hann af neinum ödrum fje á afrett taka hann skal vera skyldur ad safna stadarins afrett á haustum þegar fært er og lögsofn uppábodin

[137] Sjá kafla 5H í minnisblaði Þjóðskjalasafns Íslands um nýbýli í Álftafirði og fleiri jarðir, dags. 2. febrúar 2024, skjal nr. 3(5).
[138] Skjal nr. 2(151).
[139] Skjal nr. 2(151).
[140] Skjal nr. 2(151).
[141] Skjal nr. 2(199).
[142] Skjal nr. 2(200)–2(203).
[143] Skjal nr. 2(238).

> en stór gripi þá sem heima eru skal han vera skildur ad passa so ekki gangi i land landsdrottins eda slægjur sambilismans hans[144]

Með byggingarbréfi dagsettu 17. júlí 1856 var Jóni Magússyni byggður þriðjungur Borgar frá fardögum 1857 til fardaga 1858. Í byggingarbréfinu segir meðal annars:

> Gjeldfje sitt og lömb skal hann á hvörju ári reka til afrettar þeirrar sem Þingmúlakyrkja á og Borg hefur hlutdeild i, en ekki má fara af neinum ödrum fje á afrett taka eda leifa þar ödrum neinar þær landsnytjar sem hann sjalfur má þó brúka so sem grasatekju og þesshättar hann skal vera skildur ad safna stadarins afrett á haustum þá þörf er og lögsöfn uppábodinn en stórgripi þá sem heima eru skal hann vera skildur ad passa so ekki gangi i landlandsdrottins leifislaust eda i slægjur sambilismanns.[145]

Einnig er fjallað um afréttarnot í byggingarbréfum Borgar dagsettum 29. október 1857 og 1. júní 1870.[146]

Með byggingarbréfi dagsettu 1. júní 1870 var Þorbergi Bergvinssyni hreppstjóra byggður Þingmúlastaður í Skriðdal frá fardögum 1870 til fardaga 1871. Í byggingarbréfinu segir meðal annars:

> 6. Afrétt Þingmúla staðar, sem eigi er öðrum byggð, skal hann hafa um leið til byggingar og gjaldi serstaklega af henni 10rd á ári – og er honum þá heimilt að taka grasafólk og fé af öðrum í afréttina, fyrir akveðna borgun, en gæti jafnframt allra þeirra skyldna, sem lands lögin skilja á afréttarbonda. –[147]

Í ódagsettri skýrslu um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls eftir fimm ára meðaltali frá fardögum 1872 til fardaga 1877 er landi Þingmúla lýst, sagt frá afrétt sem fylgi staðnum, Geitdal og Búðartungum. Fjallað er um landkosti og vísað í álitsgjörð um að staðurinn geti sanngjarnlega verið leigður með upprekstri á afréttina án annarra nota hennar með 160 álna landskuld. Texti skýrslunnar um afréttina er svohljóðandi:

> Jörðin á heimaland eigi lítið, en mikill hluti þess er hrjóstrugur, melar, urðir og skriður úr Múlanum. Kjarngott er landið víðast hvar, þar sem grasvegur er. Afrétt fylgir staðnum víðlend og góð þó mikill hluti hennar sé hrjóstugur. Má taka margt fé þangað á sumrum.
>
> […]
>
> Til eru og flóa engjar í miklum fjarska inn á afrétt, sem stundum má fá töluvert hey af þegar vel vex til fjalla. En mjög langt er til að nota þær.
>
> […]
>
> Fénaðargeymsla er og ervið og afréttin sem féð sækir inn á mjög liðskyld.
>
> […]
>
> Eptir meðfylgjandi álitsgjörð hefur hreppstjóri sveitarinnar og virðingarmaður álítið að staðurinn sé sanngjarnlega leigður með upprekstri á afréttina án annara nota hennar með 160 álna landskuld sem borgist þannig:
>
> […]
>
> Afgjald af afréttinni fyrir utan frjálsan upprekstur staðarins og hjáleiganna 20 álnir á 55⅕ 11 kr. 4 aur.

[144] Skjal nr. 2(477).
[145] Skjal nr. 2(248).
[146] Skjöl nr. 2(249) og 2(250). Sjá nánar í kafla 5.4.4 um Borg.
[147] Skjal nr. 2(247).

> […]
>
> 2 Tekjur af ítökum ískyldum og hlunnindum sem fylgja prestakallinu eptir máldögum og Biskupa Vísitatium.
>
> […]
>
> b. Öðrum leigð:
>
> […]
>
> „Øxarárdalur“ inn að aðal afrétt, leigður með staðarhjáleigunum
>
> „Hálfur Geitdalur“ fylgir heimalandi staðarins inn að afréttinni
>
> „Búðartungur“ sem lítið gagn er að, er[u] taldar með afrettinni.[148]

Með byggingarbréfi dagsettu 20. febrúar 1893 var Páli Þorsteinssyni byggð kirkjujörðin Þingmúli. Þá var honum byggð afrétt sem staðnum fylgdi og einnig er í byggingarbréfinu greint frá landamerkjum jarðarinnar. Þar er meðal annars fjallað um aðalafréttina eða eins og segir í byggingarbréfinu:

> Landamerki jarðarinnar eru: Sunnan Múlans á milli Borgar og Þingmúla svo nefndir „Þrímelar“; að austan Múlaá; að norðan Geitdalsá og á Hátúnadal grjótgarður sá hinn forni, er þar sjest enn kippkorn fyrir utan Dalhús. Landið frá garði þessum og inn að aðalafrjettinni er fráskilið þessari byggingu Þar á móti er hið venjulega slægnaítak í Hallbjarnarstaðlandi, „Lónatangi“ leigt með jörðinni.
>
> […]
>
> Auk þessa byggi eg leiguliða afrjett þá, sem staðnum fylgir til allrar löglegrar notkunar, að undanteknum rjetti til slægna í henni fyrir árlegt eptirgjald 10 – tíu – krónur, sem greiðist í peningum á sama gjalddaga sem landsskuldin[149]

Í umfjöllun um Þingmúla í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 er skráð svohljóðandi athugasemd um um Múlaafrétt:

> Þess skal getið að Múlaafréttur hefir gengið undan Þingmúla, og að sóknarpresturinn í Vallanesi telur hann engar tekjur hafa gefið hin síðustu ár aðrar en þær, að hann rekur þangað fé sitt. Metinn kr. 600,$_{00}$[150]

Um Vallanes segir m.a. í sama fasteignamati að jörðin hafi upprekstrarland á Múlaafrétt, metið á 600 kr. Eigandi jarðarinnar var Vallaneskirkja.[151]

Hinn 4. desember 1917 skráði fasteignamatsnefnd Suður-Múlasýslu lýsingu á Múlaafrétt eftir að hafa aflað frekari upplýsinga og orðið við óskum og kröfum yfirmatsnefndar. Lýsingin er svohljóðandi:

> Múlaafréttur: Kirkjueign: Umráðamaður og notandi: M. Bl. Jónsson prestur i Vallanesi
>
> Tekjur af afrett þessum eru ekki aðrar, samkvæmt fengnum upplýsingum, en þær, að umráðamaður rekur þangað árlega sauðfé frá heimili sínu. Hæfilegt mat teljum vér því kr. 600.00
>
> Lýsingu þessa og mat afrettarins munum vér senda hreppstjóra Vallahrepps til birtingar umráðamanni og öðrum hlutaðeigendum[152]

[148] Skjal nr. 2(474).
[149] Skjal nr. 2(287).
[150] Skjal nr. 2(64).
[151] Skjal nr. 2(492).
[152] Skjal nr. 2(160).

Með byggingarbréfi dagsettu 13. maí 1940 var Óla Einarssyni byggð jörðin Þingmúli frá fardögum 1938. Undir lið 3 í bréfinu, sem spyr hverjar eyðijarðir eða landspildur, fráskildar jörðinni, séu með í byggingu hennar, stendur eftirfarandi:

> Múlaafréttur fylgir jörðinni.[153]

Hinn 20. febrúar 1989 sendi félagsmálaráðuneytið til allra sveitarstjórna fyrirspurnir um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt.[154] Oddviti Skriðdalshrepps svaraði fyrirspurninni með bréfi dagsettu 13. nóvember sama ár. Þar segir að frá fornu hafi verið taldar þrjár afréttir í Skriðdal, þ.e. Öxi, Múlaafrétt og Geitdalsafrétt. Um afmörkun segir eftirfarandi:

> Liggja þær suðvestur af Skriðdal, að vatnaskilum við Breiðdal, Berufjörð, Hamarsdal, Bratthals, Hornbrynju og Hraungarð.[155]

5.4.2 Vatnsskógar í Skriðdal

Við manntalsrétt að Þingmúla 3. ágúst 1799 tilkynnti Jón Jónsson á Arnhildarstöðum að hann ætlaði sér að taka til uppræktar og byggingar eyðikotið Vatnsskóga sem liggi í landi Þingmúlakirkju og sé það gert með samþykki staðarhaldara.[156]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er Vatnsskóga getið í neðanmálsgrein um Þingmúlakirkjujörðina Flögu í Skriðdal. Þar segir að Vatnsskóga sé getið sem eyðijarðar Þingmúla í jarðamötum 1696 og 1804 og séu samkvæmt brauðaskýrslu prests frá 1839 leigðir til beitilands.[157]

Með byggingarbréfi dagsettu 5. desember 1859 byggði presturinn í Þingmúla Árna Magnússyni kirkjulandið Víðirgróf. Í byggingarbréfinu segir m.a.:

> Med brefi þessu biggi eg Bjarni Sveinsson prestur að Þingmula Arna Magnussyni kyrkjulandid Vydirgróf eda land allt frá Vatnsdalsá og inná Öxi þarsem vötnum hallar suduraf, austarameginn Oxarár á fjall upp fra Fardögum 1860 til fardaga 1861 og so lengi sidann sem hann vill þar vera og uppfillir eptirfylgjandi skilmala:
>
> […]
>
> 2, hann skal njota og nota sjer landid til allral öglegra afnota samt veidi i Skriduvatni undan landi sinu. Hann ma og eptir eigin vild ljá beit Stephanstadamanni hvort heldur til sumar eda vetrarbrukunar med þeim skilmálum sem þeir gódfúslega koma sjer saman um. Lika gefst honum leifi til ad taka fje til sumargaungu af so morgum sem hann kann ad þurfa til ad fa styrk til fjarsafna a haustum. Þo má þesshattar leifi ekki ná so langt ad fje þad vegna haga þreingsla þurfi ad ganga yfir Öxará so miklum fjölda hætt i afrett landsdrottins.
>
> 3, Fjarsofnum grenjaleitum og ödrum vanalegum leigulida skildustörfm skal hann vera skyldur að gegna á eigin kostnað forsvaranlega.
>
> 4, Skogarkropp þad sem nú er eptir i Vydirgróf má hann eins og adrar landsnytjar nota sjer til eigin brukunar en ekki ljá ödru nema litid eitt i ytrustu naudsia og þó med þeim

[153] Skjal nr. 2(151).
[154] Skjal nr. 2(371).
[155] Skjal nr. 2(372).
[156] Skjal nr. 2(456).
[157] Skjal nr. 4(1), bls. 372.

> skilmálum ad hann fái þar fyrir heystyrk eda eitthvad þad sem honum alitst óumflianlega naudsynlegt.[158]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Þingmúla með hjáleigunum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum er dagsett 7. júní 1883 en hún var þinglesin við manntalsþing að Þingmúla 20. júní 1884. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki Þingmúla í Skriðdal með hjáleigum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum eru samkvæmt máldögum: að sunnan til Breiðdals~~heiðar~~ uppá Breiðdalsheiði svonefndur „Tjarnarás“, eða þar sem vötnum hallar til beggja sveitanna. Til Berufjarðar eru landamerki á Öxi svonefndur „Þrívarðnaháls, og heim áframhaldandi röðull af „Þrívarðnahálsi“ uppá hraunið allt að „Beinvörðu“ eða Smjörvörðu, og svo til austurs melröðull, sem liggur allt að Kistufelli. Fram á öræfi á Þingmúli land allt þangað sem vötnum hallar. Að norðan ræður Geitdalsá, allt á fjall upp. Að austanverðu ræður Múla á, innað Vatnsdalsá, sem ræður svo á fjall upp.
>
> Þingmúla 7. júní 1883.
>
> Páll Pálsson
>
> Framanskrifuð landamerki milli Þingmúla í Skriðdal og Þorgrímsstaða í Breiðdal samþykkir.
>
> Þorgrímsstöðum 8. júní 1883.
>
> Guðm. Finnbogason.
>
> Framanskrifuð landamerki milli Berufjarðar í Beruneshr. og Þingmúla í Skriðdalshrepp samþykkjast hjer með fyrir hönd Berufjarðar kirkju.
>
> Berufirði 8. júní 1884.
>
> ÞÞorsteinsson.
>
> Fyrir hönd Arnhólsstaða samþykkur Antonius Björnsson (ábúandi)
>
> Fyrir hönd þjóðjarðarinnar Hauga samþykkur Páll Ólafsson (umboðsmaður)
>
> Fyrir hönd kirkjujarðarinnar Flögu samþykkur GEinarsson.
>
> Fyrir hönd Þorvaldsstaða samþykkur Benidikt Eyjólfsson.
>
> Fyrir hönd Geitdals samþykkir Pjetur Guðmundsson, Þorvaldur Guðmundsson.
>
> Fyrir hönd Tóarsels samþykkir Þórður Guðmundsson, Jón Guðmundsson.[159]

Í virðingargjörð á jörðinni Vatnsskógum í Skriðdal, dagsettri 26. júní 1916 og sem lögð var fram á manntalsþingi í Skriðdalshreppi hinn 3. júlí sama ár, segir að jörðin sé ekki metin til dýrleika í gildandi jarðamatsbók vegna þess að hún hafi verið hjáleiga og byggð út úr landi Þingmúla eftir að jarðamatið fór fram. Í framtalsbók hreppsins frá árinu 1907 sé jörðin talin fimm hundruð að dýrleika. Um landamerki hennar er eftirfarandi tekið fram:

> Um landamerki jarðarinnar er það að segja að þau eru skakt til færð í útskrift sýslumannsins í Suður-Múlasýslu, skírð landamerki annarar jarðar en þeirrar sem hér er um að ræða.
>
> En eftir þeim upplýsingum sem við höfum getað aflað okkur eru landamerki þessi: að utan „Vatnsdalsá“, að neðan Múlaá, að ofan Vatnsdalsvörp og fjallgarður til Breiðdals-

[158] Skjal nr. 6(4).
[159] Skjöl nr. 2(5) og 2(377).

> heiðar, en að innan virðist dálítill ágreiningur milli landsdrottins og leiguliða, þannig að landsdrottin virðist halda því fram, að land jarðarinnar nái aðeins inn að svo kölluðum Íxnagilsám, en leiguliði vill halda því fram, að allt landið innúr, til Berufjarðarvarpa, sé hér um að ræða. En því er þannig varið að leiguliði hefur aðeins munnlega byggingu fyrir jörðunni, en ekkert byggingarbréf, svo ekki verður séð hve mikið land felst í byggingunni. Að okkar dómi er hér um lítilfjörlegt landstykki að ræða: fjalllendis reim, að miklu leyti gróðurlaus, innst til dala, enda er ábúandi ekkert áfram um að halda landstykki þessu. En vegna þessa misskilnings virðum við jörðina innað Íxnagilsám sér, og afréttarstykkið þar fyrir innan til Berufjarðarvarpa sérstaklega.[160]

Jörðinni var jafnframt lýst þannig:

> Land jarðarinnar er stórt; mikið af því gróðurlaust fjalllendi, með grjóti aurum og mosa, en þegar niður í aðaldalinn dregur, sem er áframhald af sveitinni, er landið þakið lingi, hrís og grasi, er því ágætt til beitar fyrir búfé, bæði sumar og vetur. Þverdalur upp frá bænum öðru megin áar fylgir jörðinni, en er mjög gróðurlaus.[161]

Stórt vatn, Skriðuvatn, var á jörðinni skammt frá túninu og afrétt fylgdi henni. Að lokum var jörðin Vatnsskógar, frá Vatnsdalsá að Yxnagilsám, metin á 850 kr. og afréttarstykkið frá Yxnagilsám til Berufjarðarvarpa metið á 150 kr.[162]

Við manntalsþing að Arnhólsstöðum 3. júlí 1916 var lögð fram og staðfest matsgjörð fyrir jörðinni Vatnsskógum.[163]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Vatnsskógar var eyðijörð og metin á 800 kr. Fram kemur að jörðin hafi nægjanlegt upprekstrarland en arðlaust sem stendur. Eigandi jarðarinnar var Þingmúlakirkja. Um landamerki segir eftirfarandi:

> Landamerki: Að neðan Axará og Skriðuvatn, að utan Vatnsdalsá, að ofan og framan þar sem vötnum hallar.[164]

Með afsali dagsettu 7. nóvember 1918 seldi ráðherra Íslands Halldóri Halldórssyni jörðina Vatnsskóga í Skriðdalshreppi, sögð fimm hundruð að nýju mati, fyrir 1.000 kr.[165] Afsalið var þinglesið við manntalsþing að Arnhólsstöðum 7. júlí 1919.[166]

Með afsali dagsettu 18. mars 1932 afsalaði Halldór Halldórsson eyðijörðinni Vatnsskógum til Margrétar Halldórsdóttur. Afsalið var þinglesið 2. apríl 1932.[167]

Í erfðaafsali um jörðina Vatnsskóga, dagsettu 12. ágúst 1975, er gerð svohljóðandi grein fyrir landamerkjum jarðarinnar:

> Að neðan Axará og Skriðuvatn að utan Vatnsdalsá að ofan og framan þar sem vötnum hallar.[168]

[160] Skjal nr. 2(308).
[161] Skjal nr. 2(308).
[162] Skjal nr. 2(308).
[163] Skjal nr. 2(452).
[164] Skjal nr. 2(61).
[165] Skjal nr. 2(309).
[166] Skjal nr. 2(393).
[167] Skjal nr. 6(5).
[168] Skjal nr. 6(6)

5.4.3 Stefánsstaðir í Skriðdal

Í prófastsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 20. maí 1848 segir að hjáleigan Stefánsstaðir sé byggð á heimalandi Þingmúla.[169]

Í prófastsvísitasíu frá 7. júní 1852 eru taldar upp kirkjujarðir Þingmúla, s.s. Borg með Stefánsstöðum og Flaga í Skriðdal.[170] Sömu upplýsingar um eignir og ítök kirkjunnar, sem getið er í eldri vísitasíum, er fjallað um í úttekt Þingmúlakirkju frá 2. október 1862. Þar er að vísu ekki fjallað um jörðina Flögu í Skriðdal.[171]

Með byggingarbréfi dagsettu 15. apríl 1871 voru Guðmundi Finnbogasyni byggðir Stefánsstaðir frá fardögum 1871 til fardaga 1872. Í bréfinu segir meðal annars:

> 4. Hann skal leggja mann árlega til grenjaleita og vanalegra fjallskila á Þingmúla afrétt.
>
> […]
>
> Athuga: Landamerki Stephansstaða hafa verið talin: að utan lækr skammt þar útfra, að innan en að ofan eptir því sem vötnum hallar til landsins; að neðan ræður vatnið og og áin.[172]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Þingmúla með hjáleigunum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum er dagsett 7. júní 1883 en hún var þinglesin við manntalsþing að Þingmúla 20. júní 1884. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki Þingmúla í Skriðdal með hjáleigum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum eru samkvæmt máldögum: að sunnan til Breiðdals~~heiðar~~ uppá Breiðdalsheiði svonefndur „Tjarnarás“, eða þar sem vötnum hallar til beggja sveitanna. Til Berufjarðar eru landamerki á Öxi svonefndur „Þrívarðnaháls, og heim áframhaldandi röðull af „Þrívarðnahálsi“ uppá hraunið allt að „Beinvörðu“ eða Smjörvörðu, og svo til austurs melröðull, sem liggur allt að Kistufelli. Fram á öræfi á Þingmúli land allt þangað sem vötnum hallar. Að norðan ræður Geitdalsá, allt á fjall upp. Að austanverðu ræður Múla á, innað Vatnsdalsá, sem ræður svo á fjall upp.
>
> Þingmúla 7. júní 1883.
>
> Páll Pálsson
>
> Framanskrifuð landamerki milli Þingmúla í Skriðdal og Þorgrímsstaða í Breiðdal samþykkir.
>
> Þorgrímsstöðum 8. júní 1883.
>
> Guðm. Finnbogason.
>
> Framanskrifuð landamerki milli Berufjarðar í Beruneshr. og Þingmúla í Skriðdalshrepp samþykkjast hjer með fyrir hönd Berufjarðar kirkju.
>
> Berufirði 8. júní 1884.
>
> ÞÞorsteinsson.
>
> Fyrir hönd Arnhólsstaða samþykkur Antonius Björnsson (ábúandi)
>
> Fyrir hönd þjóðjarðarinnar Hauga samþykkur Páll Ólafsson (umboðsmaður)

[169] Skjal nr. 2(244).
[170] Skjal nr. 2(245).
[171] Skjal nr. 2(246).
[172] Skjal nr. 2(251).

> Fyrir hönd kirkjujarðarinnar Flögu samþykkur GEinarsson.
>
> Fyrir hönd Þorvaldsstaða samþykkur Benidikt Eyjólfsson.
>
> Fyrir hönd Geitdals samþykkir Pjetur Guðmundsson, Þorvaldur Guðmundsson.
>
> Fyrir hönd Tóarsels samþykkir Þórður Guðmundsson, Jón Guðmundsson.[173]

Með byggingarbréfi dagsettu 16. nóvember 1885 var Vigfúsi Sveinssyni byggð jörðin Stefánsstaðir með hólmanum í Skriðuvatni, sem hafi verið eign Hallormsstaðarkirkju. Í byggingarbréfinu segir eftirfarandi um landamerki:

> Athugasemd: Landamerki Stefánsstaða eru: að utan: lækur skammt fyrir utan bæinn; að innan: Djúpagilsá; að ofan eptir því sem vötnum hallar til landsins, að neðan ræður vatnið og áin.[174]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Stefánsstaðir var eyðijörð og metin á 400 kr. Ekki er getið um upprekstrarland. Eigandi jarðarinnar var Þingmúlakirkja. Um landamerki segir:

> Landamerki: Að ofan sem vötnum hallar, að utan Þverá, að neðan Axará, að innan Djúpagilsá.[175]

Við aukarétt á Eskifirði 28. ágúst 1919 voru Jón Runólfsson á Litla-Sandfelli og Hákon Finnsson á Arnhólsstöðum útnefndir til að meta til peningaverðs kirkjujörðina Stefánsstaði ásamt Vatnshólum í Skriðdalshreppi, samkvæmt lögum frá 16. nóvember 1907 um sölu kirkjujarða.[176]

Við aukarétt að Arnhólsstöðum 30. júní 1920 voru Jón Runólfsson á Litla-Sandfelli og Pétur Jónsson í Geitdal útnefndir, samkvæmt lögum frá 16. nóvember 1907 um sölu kirkjujarða, til að meta til peningaverðs kirkjujörðina Stefánsstaði í Skriðdalshreppi.[177]

Hinn 29. ágúst 1920 var framkvæmd matsgerð á kirkjujörðinni Stefánsstöðum. Matsgerðin er dagsett 16. október 1920 en í henni segir meðal annars:

> Jörðin liggur innst í Skriðdal, hefur mikið og gott beitiland. Túnið er nú eiðilagt af hlaupum úr fjalli; því mundi ekki örugt að byggja bæinn aftur á sama stað. Hús eru engin á jörðinni og engin kúgildi.
>
> Engi hefur jörðin allmikið en nokkur hluti af því er í flóum fyrir ofan brúnir; ekki er auðvelt að segja hvað mikið þar mætti heyja, eða með hvaða tilkostnaði. Til þess vantar alla reynslu. – Auk þessa engis er hinn svo nefndi Skriðuvatnshólmi, sem áður var sjereign Hallormsstaðakirkju – Helmingur eftirgjaldsins er talinn af honum – Af hólma þessum fást að meðaltali 45 hestar ár hvert og er það gott flæði hey.
>
> Ekki teljum við sjáanlegt að jörðin liggi undir neinum sjerstökum áföllum öðrum en þeim sem áður er tekið fram að orðin eru á túninu. Sem ókost má telja mývarg á sumrin.
>
> Eins og þegar er tekið fram, eru hjer hvorki hús eða tún að meta, heldur aðeins beitiland og útengi. Útengið hefur aldrei verið notað til hlítar og því ekki rjett að meta gildi þess eftir þeim árangri. Við verðum að álíta, að hjer mætti heyja talsvert mikið og framfleyta nokkru sauðfjárbúi með góðum arði.[178]

[173] Skjöl nr. 2(5) og 2(377).
[174] Skjal nr. 2(252).
[175] Skjal nr. 2(62).
[176] Skjal nr. 2(462).
[177] Skjal nr. 2(463).
[178] Skjal nr. 2(480).

Jörðin var að lokum metin ásamt Skriðuvatnshólma á 2.500 kr.[179]

Við aukarétt að Mýrum í Skriðdalshreppi var matsgerð fyrir kirkjujörðinni Stefánsstöðum, dagsett 16. október 1920, staðfest. Fram kemur að jörðin ásamt Skriðvatnshólma var metin á 2.500 kr. Matsmenn staðfestu gerðina en Bjarni Björnsson, ábúandi Stefánsstaða, bað um að bókað yrði að hann teldi jörðina hafa verið metna helmingi hærra en virði hennar væri.[180] Hinn 10. janúar 1921 skrifaði Stefán Þórarinsson hreppstjóri til Stjórnarráðs Íslands og veitti umsögn sína um sölu Stefánsstaða. Stefán sagði jörðina hafa legið í eyði í um 20 ár og ekkert verið nýtta fyrir utan Skriðuvatnshólma en hann hafi verið léður til slægna. Þá sagði hann að jörðin væri virt fyrir of háa upphæð. Loks lagði hann til að jörðin yrði seld á bilinu 1.500–1.800 kr.[181]

Með afsalsbréfi dagsettu 4. september 1924 seldi ráðherra Íslands Bjarna Björnssyni jörðina Stefánsstaði fyrir 1.800 kr.[182]

Í samningi um landamerki jarðarinnar Hjarðarhlíðar frá 23. júní 1963 er fjallað um landamerki gagnvart Stefánsstöðum. Það segir eftirfarandi:

> Landamerkjasamningur:
>
> Við undirrituð höfum komið okkur saman um að þessi skulu vera landamerki Hjarðarhlíðar.
>
> Að framan skiptir Þverá landi milli Hjarðarhlíðar og Stefánsstaða, en að utan skurður utan við túnið í Hjarðarhlíð og úr honum bein lína upp í gegnum miðja Hrútabotna upp á brún.
>
> Borg 23. júní 1963.
>
> Bergþór Bjarnason (sign.)
>
> Kristín Árnadóttir (sign.)
>
> Ragnar Bjarnason (sign.)[183]

5.4.4 Borg í Skriðdal

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Borgar ekki tilgreindur. Hún var hjáleiga frá Þingmúla.[184]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er Borg metin sjö hundruð að dýrleika. Hún var hjáleiga Þingmúla.[185]

Í prófastsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 20. maí 1848 segir að hjáleigan Borg sé byggð á heimalandi Þingmúla.[186]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um Borg:

[179] Skjal nr. 2(480).
[180] Skjal nr. 2(464).
[181] Skjal nr. 2(479).
[182] Skjal nr. 2(478).
[183] Skjal nr. 2(8).
[184] Skjal nr. 2(36).
[185] Skjal nr. 4(1), bls. 371.
[186] Skjal nr. 2(244).

9, Borg

og Stephánsstaðir, hiáleigur frá Þíngmúla taldar hin fyrri 7hndr, hin sídari 2hndr, landamerki milli þeirra eru einginn. Túnid á Borg er betra enn í meðallagi, á hinu kotinu er ekkert tún; útheyskapur lakari enn í meðallagi, landrými nóg, og góð útbeit, sílúngsveidi í Skriduvatni. Þessi afbýli meta vyrðingarmenn á 600rbd.[187]

Í prófastsvísitasíu frá 7. júní 1852 eru taldar upp kirkjujarðir Þingmúla, s.s. Borg með Stefánsstöðum og Flaga í Skriðdal.[188] Sömu upplýsingar um eignir og ítök kirkjunnar, sem getið er í eldri vísitasíum, er fjallað um í úttekt Þingmúlakirkju frá 2. október 1862. Þar er að vísu ekki fjallað um jörðina Flögu í Skriðdal.[189]

Með byggingarbréfi dagsettu 17. desember 1852 var Árna Magnússyni byggður þriðjungur Borgar. Í byggingarbréfinu segir meðal annars:

> Gjeldfje sitt og lömb skal hann á hvörju ári reka til afrjettar þeirrar sem Þingmula kyrkja á og Borg hefur hlutdeild í enn ekki má hann af neinum ödrum fje á afrett taka hann skal vera skyldur ad safna stadarins afrett á haustum þegar fært er og lögsofn uppábodin en stór gripi þá sem heima eru skal han vera skildur ad passa so ekki gangi i land landsdrottins eda slægjur sambilismans hans[190]

Með byggingarbréfi dagsettu 17. júlí 1856 var Jóni Magnússyni byggður þriðjungur Borgar frá fardögum 1857 til fardaga 1858. Í byggingarbréfinu segir meðal annars:

> Gjeldfje sitt og lömb skal hann á hvörju ári reka til afrettar þeirrar sem Þingmúlakyrkja á og Borg hefur hlutdeild i, en ekki má fara af neinum ödrum fje á afrett taka eda leifa þar ödrum neinar þær landsnytjar sem hann sjalfur má þó brúka so sem grasatekju og þesshättar hann skal vera skildur ad safna stadarins afrett á haustum þá þörf er og lögsöfn uppábodinn en stórgripi þá sem heima eru skal hann vera skildur ad passa so ekki gangi i landlandsdrottins leifislaust eda i slægjur sambilismanns,
>
> […]
>
> Til ad fyrirbyggja allan agreining um not slægna milli þessa jardarpartz og Prestssetursins Þingmúla þá vil eg hjermed skílauslega framtaka ad nefndur Jon Magnusson skal hafa rjett ~~til~~ og heimild til ad slá sina svokolludu Stadartoptargrund og mýrina þarfyrir utan utad Mula hraunum en ekki leingra og þess vegna hafa rjett til ad verja hana til slattaloka fyrir öllum gripum bædi stadarhaldara og annara.[191]

Sama kemur fram í öðru byggingarbréfi Jóns fyrir fjórum hundruðum og 80 álnum í Borg, dagsettu 29. október 1857. Þar segir einnig um landamerki Borgar gagnvart Þingmúla og Stefánsstöðum:

> Til frekari vissu fyrir landeign þeirri sem Borg er heimiladur til brukunar gjet eg þess ad landamerki þau sem brukud hafa verid ad utan milli Borgar og Þingmula eru þau somu sem brukud hafa verid i hid minsta alla tid formanns mins prestsins Sr Engilberts Þordarsonar nefnilega þeir sokölludu þrimelar en ad innanverdu hefur lækur nokkur skamt fyrir utan Stephanstadi sem kallast þverá verid hofd fyrir landamerki milli Borgar og Stephanstada sidan þar hofst bigd[192]

[187] Skjal nr. 2(51).
[188] Skjal nr. 2(245).
[189] Skjal nr. 2(246).
[190] Skjal nr. 2(477).
[191] Skjal nr. 2(248).
[192] Skjal nr. 2(249).

Líkt og í fyrri byggingarbréfum þá er í byggingarbréfi Jóns Guðmundssonar, dagsettu 1. júní 1870, fyrir Borg fjallað um afréttarnot og landamerki eða eins og segir í byggingarbréfinu:

> 6. Hann skal eiga þá hlutdeild í afrétt Þingmúla staðar að láta sína menn ganga þar til grasa og reka þangað lömb sín og geldkindr borgunarlaust, en engum öðrum má hann leyfa þar nein landsnot – og vera skyldugr ad leggja þangad mann til grenjaleita þegar ábuandi Þingmúla óskar og í fjallgöngur á haustum vanalegar.
>
> […]
>
> Ath. Landamerki Borgar eru talin í gömlum og nýum byggingarbréfum fyrir Borg, að utan Þrímelar, að innan, Þverá, sem er lækr skammt útfrá Stephansstöðum – að ofan það sem vötnum hallar frá – en að neðan rædr áin.[193]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Þingmúla með hjáleigunum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum er dagsett 7. júní 1883 en hún var þinglesin við manntalsþing að Þingmúla 20. júní 1884. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki Þingmúla í Skriðdal með hjáleigum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum eru samkvæmt máldögum: að sunnan til Breiðdals~~heiðar~~ uppá Breiðdalsheiði svonefndur „Tjarnarás“, eða þar sem vötnum hallar til beggja sveitanna. Til Berufjarðar eru landamerki á Öxi svonefndur „Þrívarðnaháls, og heim áframhaldandi röðull af „Þrívarðnahálsi“ uppá hraunið allt að „Beinvörðu“ eða Smjörvörðu, og svo til austurs melröðull, sem liggur allt að Kistufelli. Fram á öræfi á Þingmúli land allt þangað sem vötnum hallar. Að norðan ræður Geitdalsá, allt á fjall upp. Að austanverðu ræður Múla á, innað Vatnsdalsá, sem ræður svo á fjall upp.
>
> Þingmúla 7. júní 1883.
>
> Páll Pálsson
>
> Framanskrifuð landamerki milli Þingmúla í Skriðdal og Þorgrímsstaða í Breiðdal samþykkir.
>
> Þorgrímsstöðum 8. júní 1883.
>
> Guðm. Finnbogason.
>
> Framanskrifuð landamerki milli Berufjarðar í Beruneshr. og Þingmúla í Skriðdalshrepp samþykkjast hjer með fyrir hönd Berufjarðar kirkju.
>
> Berufirði 8. júní 1884.
>
> ÞÞorsteinsson.
>
> Fyrir hönd Arnhólsstaða samþykkur Antonius Björnsson (ábúandi)
>
> Fyrir hönd þjóðjarðarinnar Hauga samþykkur Páll Ólafsson (umboðsmaður)
>
> Fyrir hönd kirkjujarðarinnar Flögu samþykkur GEinarsson.
>
> Fyrir hönd Þorvaldsstaða samþykkur Benidikt Eyjólfsson.
>
> Fyrir hönd Geitdals samþykkir Pjetur Guðmundsson, Þorvaldur Guðmundsson.
>
> Fyrir hönd Tóarsels samþykkir Þórður Guðmundsson, Jón Guðmundsson.[194]

[193] Skjal nr. 2(250).
[194] Skjöl nr. 2(5) og 2(377).

Við aukarétt 26. mars 1917 voru þeir Jón Runólfsson oddviti í Sandfelli og Hákon Finnson bóndi á Arnhólsstöðum útnefndir til að meta Borg í Skriðdal.[195]

Í virðingargjörð á kirkjujörðinni Borg í Skriðdal, dagsettri 2. júlí 1917 og sem lögð var fram í aukarétti Suður-Múlasýslu hinn 12. júlí sama ár, segir að jörðin sé 15,69 hundruð að nýju mati. Smávaxinn skógur var talsverður á jörðinni. Að lokum var jörðin metin á 3.600 kr.[196]

Við aukarétt að Arnhólsstöðum 12. júlí 1917 var tekið fyrir að staðfesta matsgjörð fyrir kirkjujörðinni Borg í Skriðdalshreppi. Matsgjörðin, dagsett 2. júlí 1917, var framlögð og staðfest.[197]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Borg var metin á 2.800 kr. Fram kemur að jörðina skortir upprekstrarland. Eigandi jarðarinnar var Þingmúlakirkja. Um landamerki segir:

> Landamerki: Að ofan sem vötnum hallar, að utan Þrímelar í beinni línu upp og niður, að neðan Skriðuvatn og Múlaá, að innan Þverá.[198]

Með afsali dagsettu 7. nóvember 1918 seldi ráðherra Íslands Bjarna Björnssyni jörðina Borg í Skriðdalshreppi, 15,69 hundruð að nýju mati, fyrir 6.500 kr.[199] Afsalið var þinglesið við manntalsþing að Arnhólsstöðum 7. júlí 1919.[200]

Landamerkjasamningur milli jarðanna Borgar og Birkihlíðar er dagsettur 23. júní 1963 en þinglýsingardags er ekki getið. Efni samningsins er svohljóðandi:

> Landamerkjasamningur:
>
> Við undirrituð höfum komið okkur saman um að þessi skulu vera landamerki milli Borgar og Birkihlíðar.
>
> Niður við Múlá skiptir Árnatóftarlækur síðan eftir melbrún upp að túnhliði á vegi og þaðan bein lína upp fyrir utan Háamel og Þrívörðumel í röð utan við Fannabotn og upp á brún.
>
> Þar sem land Birkihlíðar stækkar falla niður beitarréttindi í Borgarlandi í áður útgefnu kaupbréfi.
>
> Borg 23. júní 1963.
>
> Björn Bjarnason (sign.)
>
> Kristín Árnadóttir (sign.)
>
> Ragnar Bjarnason (sign.)[201]

5.4.4.1 Hjarðarhlíð í Skriðdal

Samningur um landamerki jarðarinnar Hjarðarhlíðar er dagsettur 23. júní 1963 en þinglýsingardags er ekki getið. Efni samningsins er svohljóðandi:

---

195 Skjal nr. 2(391).
196 Skjal nr. 2(306).
197 Skjal nr. 2(392).
198 Skjal nr. 2(63).
199 Skjal nr. 2(307).
200 Skjal nr. 2(393).
201 Skjal nr. 2(7).

> Landamerkjasamningur:
>
> Við undirrituð höfum komið okkur saman um að þessi skulu vera landamerki Hjarðarhlíðar.
>
> Að framan skiptir Þverá landi milli Hjarðarhlíðar og Stefánsstaða, en að utan skurður utan við túnið í Hjarðarhlíð og úr honum bein lína upp í gegnum miðja Hrútabotna upp á brún.
>
> Borg 23. júní 1963.
>
> Bergþór Bjarnason (sign.)
>
> Kristín Árnadóttir (sign.)
>
> Ragnar Bjarnason (sign.)[202]

5.4.5 Hátún í Geitdal

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 eru Hátún metin tvö hundruð að dýrleika. Þau voru hjáleiga Þingmúla.[203]

Í umfjöllun um Þingmúla í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 er Hátúna getið sem afbýlis sem sé talið vera tvö hundruð að dýrleika. Fram kemur að engin landamerki séu þar á milli.[204]

Hinn 23. ágúst 1904 var prófasturinn Jóhann L. Sveinbjarnarson staddur að Vallanesi í embættisskoðunarferð. Skráð er í vísitasíubók Suður-Múlaprófastsdæmis 1892–1925 að kirkjujörðinni Þingmúla hafi verið skipt í þrjár jarðir og að stiftsyfirvöldin hafi samþykkt breytinguna með bréfi dagsettu 24. mars 1904. Um jarðirnar þrjár, Þingmúla, Múlastekk og Hátún, segir eftirfarandi:

> 1. Þingmúli, og eru takmörk hennar: að austan Múlaá, að framan, milli Múlastekks og Þingmúla bein lína úr merkikletti í garðshornið, þar sem stíflugarðurinn á Múlanesi gengur lengst út, og það$_{an}$ niður í Múlaá, og sama bein lína ræður upp í Múlakoll. Að norðan ræður Geitdalsá, og að framan norðan megin „merkilækur“ skammt ~~út~~ fyrir utan Kálfeyri. Auk þess ffærir jörðinni slægnaítakið Lónatangi, austan Múlaá í Hallbjarnastaðalandi.
>
> 2. Múlastekkur. Landamerki að utan, hin áður nefnda lína ur merkikletti í garðshornið þar sem stíflugarðurinn á Múlanesi gengur lengst út etc, og að innan eins og ^{áður} milli Borgar og Þingmúla.
>
> 3º Hátún. Landamerki að utan: Merkilækur, að norðan Geitdalsá, að framan: forn Grjótgarður utan við Dalhús, að austan háröxlar Múlans.[205]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að Hátún voru metin á 1.300 kr. Fram kemur að jörðina skorti upprekstrarland. Eigandi var Þingmúlakirkja. Um landamerki segir:

---

202 Skjal nr. 2(8).
203 Skjal nr. 4(1), bls. 371.
204 Skjal nr. 2(51).
205 Skjal nr. 2(490).

> Landamerki: Að utan Merkilækur, að ofan Há-Múlaröðullinn. Að framan Gamli-grjótgarður, að neðan Geitdalsá. Þá á jörðin svonefndan Kálfseyrarhólma norðan árinnar.[206]

Við aukarétt 1. júlí 1929 voru Helgi Finnsson og Einar Jónsson útnefndir til að meta jörðina Hátún.[207]

5.5 Búðartungur

Í máldaga Vilchins fyrir Maríukirkju á Valþjófsstað frá um 1397 er Búðartungna getið:

> Mariu kirkia æ walþiofstodum æ heimaland allt.
>
> […]
>
> bwdar tungo. slefhollz teig.[208]

Sama kemur fram í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar um Valþjófsstaðarkirkju.[209]

Í biskupsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 12. ágúst 1641 er fjallað um Geitdal og Búðartungur en þar segir meðal annars:

> 12 Augusti Olaffs kuirka J müla J Skriddal ä Heimaland allt med þeim vmmerkium er Sera Gissur Gÿslason tilseiger Sig hallded og hafft haffa Halffann Jorunnardal framm ä stafnz Heÿde til þess votnum Hallar eirnenn allar øxarärdal framm ä øxe til þess votnum hallar / ad frateknu hauga lande, Allann hallffann geitdal og Büdartüngur effre og Ytre.[210]

Sömu upplýsingar koma fram í biskupsvísitasíu frá 31. ágúst 1706, 26. maí 1727, 28. júlí 1850 og 22. júlí 1890. Í þeirri síðastnefndu segir Búðartungur tjáist nú orðnar gagnslitlar.[211]

Í biskupsvísitasíu fyrir Maríukirkju að Valþjófsstað frá 1641 er getið Búðartungna en þar segir meðal annars:

> Mariu kyrkia ad valþiöfstódum ä Heimaland allt effter gomlum kyrkunnar maldaga huor ed samann var lesinn vid Wilchins mäldaga, under godra manna heirn og bar ei mun ä milli, var þad bref fyrer skrifad af 6 mónnum effter Registrum kyrkunar J Skalholti
>
> […]
>
> Budar tungu[212]

Í biskupsvísitasíu Valþjófsstaðar frá 23. júlí 1748 segir að kirkjan haldi sínum réttindum.[213]

Í prófastsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 20. maí 1848 segir eftirfarandi:

---

206 Skjal nr. 2(65).
207 Skjal nr. 2(381).
208 *Íslenzkt fornbréfasafn* IV, bls. 209–212, skjal nr. 4(27).
209 *Íslenzkt fornbréfasafn* XV, bls. 681, skjal nr. 4(29).
210 Skjal nr. 2(199).
211 Skjal nr. 2(200)–2(203).
212 Skjal nr. 2(470).
213 Skjal nr. 2(471).

> Hún á heimaland allt og Skriduland og eru nú á því bÿgdar hjáleigurnar Borg og Stefánstadir; hálfann Jórunnardal (=Þórudal) framá Stafnsheidi til þess vötnum hallar, allann Øxarárdal framá Øxi til þess vötnum hallar ad fráteknu Haugalandi, sem nær ad Vatnsdalsá; allann hálfann Geitdal, og Búdartúngu, efri og ÿtri; hún á Flögu 6 hndr., tvo hluti í Hvalnesi 20 hndr. Hallbjarnarstadi 16 hndr. og Bakkaland er þeim fylgir og mun þar med meintur Vídirlækur; Hún á reka á Ólavs sandi 300 tíræd; hálfann reka á Klyftasandi á móts vid Valþjófsstada kirkju i Skógarteig í Merkiár kvíslum (~~í lit~~; 60 timburs í Hallormsstada skógum hvört ár; hún á og skóg í Sandfellslandi eptir Vilchins máldaga [neðanmáls:] seinna tiltekid 20 hesta högg í Stórasandfellsskógi ár hvört.[214]

Í biskupsvísitasíu Valþjófsstaðar frá 31. júlí 1850 segir m.a. að kirkjunni tilheyri Búðartungur „sem ekki lengi hafa verið notaðar“.[215]

Í ódagsettri skýrslu um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls eftir fimm ára meðaltali frá fardögum 1872 til fardaga 1877 er landi Þingmúla lýst, sagt frá afrétt sem fylgi staðnum, Geitdal og Búðartungum. Fjallað er um landskosti og vísað í álitsgjörð um að staðurinn geti sanngjarnlega verið leigður með upprekstri á afréttina án annarra nota hennar með 160 álna landskuld. Þá er fjallað um Geitdal og Búðartungur undir lið um tekjur af ítökum, ískyldum og hlunnindum sem fylgi prestakallinu eftir máldögum og biskupsvísitasíum en texti skýrslunnar um Búðartungur er svohljóðandi:

> 2 Tekjur af ítökum ískyldum og hlunnindum sem fylgja prestakallinu eptir máldögum og Biskupa Vísitatium.
>
> […]
>
> b. Øðrum leigð:
>
> […]
>
> „Búðartungur“ sem lítið gagn er að, er[u] taldar með afrettinni.[216]

Í landamerkjaskrá jarðarinnar Geitdals, dagsettri 14. júní 1883, er Búðartungna getið. Landamerkjaskráin var þinglesin við manntalsþing að Þingmúla 20. júní 1884 en í henni segir:

> að utan ræður „Marká“ sem kemur ofan úr „Hraungarði og fellur í smá króka í Geitdalsá ofan, að ofan ræður „Hraungarður“ allt innað innri „Sauðá sem hefur upptök sín úr „Hraungarðsslakka“ og fellur ofan í Geitdalsá og utan svokallaðar „Búðartungur“ sem sra Páll Pálsson ~~hefur~~ á Þingmúla hefur uppglökkvað að Þingmúlakirkja egi.
>
> Fyrir innan ofangreinda á kemur saman land Þingmúla og Hallormsstaðar, að austan ræður Geitdalsá, sem kemur innan frá Bratthálsi og fellur alla leið ut dalinn útí Grímsá fyrir utan Þingmúla.
>
> Mýrum og Geitdal 14. júní 1884
>
> Pjetur Guðmundsson, Þorvaldur Guðmundsson eigendur Geitdals.[217]

Í landamerkjabók Suður-Múlasýslu er skráð inn lýsing á Búðartungum, dagsett 28. maí 1884. Lýsingin var þinglesin við manntalsþing að Þingmúla 20. júní 1884. Í henni segir:

---

214 Skjal nr. 2(244).
215 Skjal nr. 2(472).
216 Skjal nr. 2(474).
217 Skjal nr. 2(4).

> Samkvæmt máldögum og biskupa visitascium á Þingmúlakirkja: Búðartungur „efri og ytri“ sem eru innanvert við Geitdalsafrjett.
>
> Þingmúla 28. maí 1884.
>
> Páll Pálsson.
>
> Takmörkin á Búðartungum eru: að utan „Sauðá“ norður á „Hornbrynju“, sem ræður svo að norðan, að innan „Hraun“ innað Vatnajökli, að austan ræður Geitdalsá.
>
> Páll Pálsson
>
> Landamerkjalýsingu þessari og eignarheimild eru samþykkir:
>
> Pjetur Guðmundsson, Þorvaldur Guðmundsson, eigendur Geitdals.
>
> Fyrir Hallormsstað Páll Pálsson.[218]

Við manntalsþing í Þingmúla fyrir Skriðdalshrepp 20. júní 1884 var þinglesin landamerkjaskrá fyrir Búðartungur, ítak Þingmúlakirkju.[219]

Búðartungna er ekki getið í landamerkjabréfi Valþjófsstaðar, dagsettu 6. júní 1885, eða skjali dagsettu sama dag um ítök Valþjófsstaðarkirkju. Bæði skjölin voru þinglesin 8. júní 1885.[220]

Í biskupsvísitasíu frá 20. júlí 1890 segir að eignir Valþjófsstaðarkirkju hafi verið þær sömu og taldar voru upp í biskupsvísitasíu 31. júlí 1850 með tilteknum undantekningum en þar eru Búðartungur ekki nefndar.[221]

5.6 Geitdalur í Skriðdal

Hinn 5. ágúst 1541 samþykkti Gizur biskup Einarsson í Skálholti kaup þeirra Brands príors og sr. Einars Árnasonar um Geitdal.[222]

Hinn 17. maí 1580 fóru fram skipti á arfi Guðríðar Þorsteinsdóttur til dætra hennar, Vilborgar og Málfríðar Bjarnardætra. Skiptin urðu þannig að Vilborg fékk meðal annars jarðirnar Sandfell, Þorvaldsstaði, Geitdal, Sandbrekku, Eskifjörð, hálfa Ketilsstaði og Tunghaga, en Málfríður fékk meðal annars hálfan Mjóafjörð, hálfa Ketilsstaði og Útnyrðingsstaði.[223]

Hinn 13. október 1683 seldi sr. Jón Eiríksson Jóni Þorlákssyni sýslumanni jörðina Berufjörð, 30 hundruð að dýrleika. Jón sýslumaður greiddi meðal annars til Jóns Eiríkssonar jarðirnar Arnaldsstaði í Skriðdal, þ.e. Arnhólsstaði, og sjö hundruð í Geitdal.[224]

---

[218] Skjal nr. 2(6).
[219] Skjal nr. 2(377).
[220] Skjöl nr. 2(465) og 2(475)–2(476). Sjá nánar í kafla 5.12.1 um Valþjófsstað.
[221] Skjal nr. 2(473). Sjá nánar í kafla 5.12.1 um Valþjófsstað.
[222] *Íslenzkt fornbréfasafn* XII, bls. 89, skjal nr. 4(63).
[223] Skjal nr. 2(369).
[224] Skjal nr. 2(172). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 279, skjal H-10.

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Geitdals metinn 10 hundruð. Einnig segir að jörðin eigi „Afret for 4 Storhundred“. Eigandi jarðarinnar var Vigfús Ormsson prestur á Valþjófsstað.[225]

Við manntalsþing að Þingmúla í Skriðdal 21. september 1821 var upplesið kaupbréf Guðmundar Sigmundssonar, dagsett 30. júlí 1821, fyrir Geitadal í Skriðdal af sr. Vigfúsi Ormssyni.[226]

Við manntalsþing að Þingmúla í Skriðdal 21. júní 1831 var upplesið skiptabréf, dagsett 24. mars 1831, þar sem Jón Guðmundsson fékk þrjú hundruð í jörðinni Geitdal, en Anna Guðmundsdóttir og Guðrún Guðmundsdóttir fengu eitt og hálft hundrað hvor og Guðmundur Sigmundsson fjögur hundruð.[227]

Hinn 29. apríl 1846 lögfesti Guðmundur Sigmundsson land ábúðarjarðar sinnar Geitdals, með tilgreindum takmörkum. Lögfestan var þinglesin fyrir manntalsþingsrétti að Þingmúla þann 1. maí 1846. Texti lögfestunnar er eftirfarandi:

> Eg undirskrifadur lögfesti árid 1846 þann 29d April eignar og ábúdarjördu mína Geitdal, liggiandi í Skriddals hrepp innan Sudurmúla syslu, nefnilega sem eptirfylgiandi gömul og gyldandi Landamörk tilgreina: úr markár aur ytra beint upp í Marká á fialls brúninni, þaðan beint nordr á Hraungarð, þartil vötnum hallar, svo þaðan beina stefnu inn heidi Inni Hornbriniu, og þaðan ofan i búðartúngur miðjar, hvöriar tileinkast hálfar Geitdal, á móti við Múlakirkiu, eptir Wilchins máldaga, enn frá Sandá[228] fremri skal Geitdalsá ráda landamörkum að austan, út eptir, allt úti fyrst nefndt Landamarka kennimarki. Fyriribíd eg því öllum nær og fiarliggiandi mönnum mitt sér að ofan tilgreinda egnarland til allrar brúkunar eda afnota, enn þeir sem rekid hafa að undanförnu géldfé sitt i eignarland mitt eda á Geitdalsafrett, skulu framvegis méga halda hinu sama fram, samt med eptirfylgiandi skilordi, nefnilega að þeir reki Géldféd á dégi en ekki á nóttu og fari um hiá mér, og tilgreini mér hvað margt hvör um sig þeirra reki af fé á afréttina; sömuleidis að þeir gialdi mér í hagatoll árlega 2r rS. eptir hvört hundrad fiár, tregdulaust án dóms og Laga. Sama stað, ár og dag, ut supra.
>
> Gudmundur Sigmundsson
>
> Upplesin fyrir Manntalsþingsrétti að Þingmúla hinn 1ta Maii 1846, hvar eingin mótmælti henni, og sidan innfærd í Sudurmúla syslu Afsals og vedmálabók. JP Havstein const[229]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Geitdalur metin 10 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign.[230]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Geitdal:

> 10 Geitdalur
>
> Túnid er í gódu meðallagi, eingiar miklar enn snöggar og erfidar; útigángur í betra meðallagi. Landrymi mikid, gott saudland, afrétt stór, tún og eingi er undirorpið skriduföllum. Vyrðingarmenn meta þessa jörd á 550rbd.[231]

[225] Skjal nr. 2(38).
[226] Skjal nr. 2(411).
[227] Skjal nr. 2(412).
[228] Líklega misritun fyrir „Sauðá“.
[229] Skjöl nr. 2(87) og 2(413).
[230] Skjal nr. 4(1), bls. 371.
[231] Skjal nr. 2(51).

Við manntalsþing að Þingmúla 22. júní 1881 var þinglesið afsalsbréf, dagsett 23. ágúst 1880, þar sem Jón Guðmundsson í Geitdal seldi Pétri Guðmundssyni á Mýrum fimm hundruð forn úr Geitdal fyrir 1.450 kr. Þingheimur vottaði að nefndur Pétur ætti auk þess liðug þrjú hundruð í sömu jörð.[232]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Geitdals er dagsett 14. júní 1883 en hún var þinglesin við manntalsþing að Þingmúla 20. júní 1884. Efni hennar er svohljóðandi:

> að utan ræður „Marká“ sem kemur ofan úr „Hraungarði og fellur í smá króka í Geitdalsá ofan, að ofan ræður „Hraungarður“ allt innað innri „Sauðá sem hefur upptök sín úr „Hraungarðsslakka“ og fellur ofan í Geitdalsá og utan svokallaðar „Búðartungur“ sem sra Páll Pálsson ~~hefur~~ á Þingmúla hefur uppglökkvað að Þingmúlakirkja egi.
>
> Fyrir innan ofangreinda á kemur saman land Þingmúla og Hallormsstaðar, að austan ræður Geitdalsá, sem kemur innan frá Bratthálsi og fellur alla leið ut dalinn útí Grímsá fyrir utan Þingmúla.
>
> Mýrum og Geitdal 14. júní 1884
>
> Pjetur Guðmundsson, Þorvaldur Guðmundsson eigendur Geitdals.
>
> Samþykkur Páll Pálsson.
>
> Samþykkur Benidikt Eyjólfsson.[233]

Við manntalsþing að Arnhólsstöðum 19. júní 1902 var þinglýst kaup- og afsalsbréfi, dagsettu 2. maí 1902, þar sem Guðmundur Bjarnason á Ketilsstöðum í Hjaltastaðarhreppi seldi og afsalaði Margréti Pétursdóttur í Vallanesi einu hundraði, 45 álnum og 2/3 hlutum úr alin í Geitdal. Við sama þing var þinglýst kaup- og afsalsbréfi, dagsettu 23. janúar 1901, þar sem Sigurður Pétursson á Mýrum seldi og afsalaði sömu Margréti einu hundraði, 45 álnum og 2/3 hlutum úr alin í Geitdal.[234]

Við manntalsþing að Arnhólsstöðum 22. júní 1905 var þinglýst kaup- og afsalsbréfi, dagsettu 1. nóvember 1904, þar sem Þorsteinn Jónsson á Mýrum seldi og afsalaði Guðmundi Péturssyni á Þorvaldsstöðum í Breiðdal einu hundraði, 45 álnum og 2/3 hlutum úr alin í jörðinni Geitdal.[235]

Við manntalsþing að Arnhólsstöðum 18. júní 1908 var þinglesið kaupbréf, dagsett 23. nóvember 1907, þar sem Guðmundur Pétursson á Þorvaldsstöðum seldi Guðmundi Þorvaldssyni á Geitdal fjögur hundruð og 19 álnir úr jörðinni Geitdal. Þessu kaupbréfi mótmælti hreppsnefnd Skriðdalshrepps sem ólöglegu, þar eð hún hefði ekki fengið að njóta forkaupsréttar. Við sama þing var því lýst að Guðmundur Þorvaldsson í Geitdal hefði eftirlátið móður sinni Svanhvíti Sigurðardóttur kauprétt að þeim fjórum hundruðum og 19 álnum sem hann keypti af Guðmundi Péturssyni.[236]

---

[232] Skjal nr. 2(414).
[233] Skjöl nr. 2(4) og 2(377).
[234] Skjal nr. 2(415).
[235] Skjal nr. 2(416).
[236] Skjal nr. 2(417).

Við manntalsþing að Arnhólsstöðum 17. júlí 1911 voru þinglesin þrjú afsalsbréf, dagsett 22. maí 1910, 24. maí 1910 og 16. nóvember 1910, þar sem jörðin Geitdalur var seld til Skriðdalshrepps með öllum húsum.[237]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Geitdalur var metin á 4.000 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst. Fram kemur að jörðina skorti upprekstrarland. Eigandi jarðarinnar var Skriðdalshreppur.[238]

Árið 1943 seldi Skriðdalshreppur jörðina Geitdal til Snæbjarnar Jónssonar en undanskildi Geitdalsafrétt við söluna. Í afsali, sem er dagsett 4. apríl 1943, segir um það og merki jarðarinnar:

> Ég, Friðrik Jónsson oddviti Skriðdalshrepps f.h. hreppsnefndarinnar í Skriðdalshreppi, geri með þessu bréfi mínu kunnugt, að ég sel og afsala til Snæbjarnar Jónssonar bónda að Geitdal eignarjörð hreppsins Geitdal í Skriðdalshreppi innan Suður-Múlasýslu með húsum og mannvirkjum, sem hreppurinn á þar og jörðinni fylgja, að undanskildu afréttarlandinu innan við Fossá, hinni svokölluðu Geitdalsafrétt, er verður eftir sem áður eign Skriðdalshrepps.
>
> Landamerki jarðarinnar Geitdals eru sem hér segir: Marká að utan. Fossá að framan. Geitdalsá annars vegar og háhryggur Hraungarðs að norðan.[239]

5.6.1 Geitdalsafrétt

Við manntals- og skattaþing að Egilsstöðum 8. júlí 1844 var þinglesið umboð frá Jóni Marteinssyni hreppstjóra handa R. Guðmundssyni hreppstjóra á Þorvaldsstöðum til að krefjast fjallskila af þeim bændum í Vallnahrepp sem brúka Geitdalsafrétt.[240]

Kæruskjal til hreppsnefndar Skriðdalshrepps um ógengnar göngur á Geitdalsafrétt 1895 er dagsett 6. nóvember 1895. Guðmundur Þorvaldsson í Geitdal taldi upp þá Sigurð Einarsson á Mýrum, Finn Björnsson á Geirólfsstöðum og Björn Ívarsson á Vaði sem mæta þyrftu sektum eftir 25 gr. þágildandi fjallskilalaga Suður-Múlasýslu. Í kæruskjalinu er fjallað um innstykki og útstykki afréttarinnar.[241]

Með vitnisburði dagsettum 4. janúar 1896 vottaði Sighvatur Gunnlaugsson á Flögu að niðurröðun og stjórn við göngur á Geitdalsafrétt af hálfu Guðmundar Þorvaldssonar í Geitdal hafi ekki verið hægt að gera betur. Í skjalinu segir að Guðmundur hafi látið menn ganga hraunið með því stykki sem þeir gengu af afréttinni fyrir utan.[242] Sama vottaði Björn Antoníusson á Flögu með skjali dagsettu 4. janúar 1896.[243]

Hinn 24. janúar 1896 rituðu Sigurður Einarsson, Finnur Bjarnarson og Björn Ívarsson skýringar sínar til hreppsnefndar Skriðdalshrepps varðandi göngur á Geitdalsafrétt

[237] Skjal nr. 2(418).
[238] Skjal nr. 2(66).
[239] Skjal nr.5(2).
[240] Skjal nr. 2(402).
[241] Skjal nr. 2(99).
[242] Skjal nr. 2(106).
[243] Skjal nr. 2(107).

haustið 1895. Í skjalinu segir að vegna veðurs hafi ekki verið hægt að fylgja upphaflega ákveðnum göngum. Fjallað er um innstykki og útstykki afréttarinnar og þá segir að gangnaforingi hafi farið með einn göngumann upp í Hraungarð. Þremenningarnir sögðu Guðmund gangnaforingja hafa rekið einn mann heim og þar með brotið fjallskilareglur þar sem tveir menn frá Geitdal ættu að ganga afréttina. Fyrir það ætti að sekta Guðmund og sömuleiðis fyrir að eyðileggja þriðju gönguna. Um fjórðu gönguna segir að farið hafi verið inn að Sauðá en vegna veður hafi menn þurft að snúa frá. Um sjöttu gönguna segir að menn hafi komist inn í Hornbrynjustakk en vegna veður hafi sú ganga ekki lukkast.[244] Með öðru skjali dagsettu 24. janúar 1896 tilkynnti Sigurður Einarsson á Mýrum til hreppsnefndar Skriðdalshrepps að Þorvaldur Guðmundsson í Geitdal hafi ekki unnið dagsverk við aðgjörð á lögréttinni í Geitdal. Sigurður krafðist að hann yrði sektaður samkvæmt 31. gr. fjallskilalaga.[245] Þorvaldur skrifaði sýslumanni þann 22. maí 1896 og skýrði frá að Sigurður hafi verið réttarstjóri í lögrétt Geitdalsafréttar haustið 1895. Þorvaldur hafi sannarlega verið með eitt dagsverk til viðgerðar á réttinni og ætlað Guðmundi syni sínum að vinna verkið. Hann hafi hins vegar þurft að bíða til hádegis þar sem enginn hafi mætt til verksins þar til vinnumaður Sigurðar hafi mætt og verkstjóri hafi aldrei sinnt verkinu.[246]

Með vitnisburðum dagsettum 24. janúar 1896, 2. febrúar 1896 og 5. febrúar 1896 vottuðu Jóhannes Jónasson á Mýrum, Jón Helgason á Vaði, Einar Hallsson á Geirólfsstöðum, Guðjón Jónsson á Mýrum, Hermann K. Stefánsson á Vaði, Vigfús Einarsson á Mýrum og Magnús Jónsson á Geirólfsstöðum að þeir voru með í þriðju, fjórðu, fimmtu og sjöttu göngu á Geitdalsafrétt 1895. Þá staðfestu þeir að það sem skrifað var í varnar- og kæruskjal þeirra Björns á Vaði, Finns á Geirólfsstöðum og Sigurðar á Mýrum væri satt og rétt.[247]

Með skjali dagsettu 5. og 6. febrúar 1896 vottuðu Friðbjörn Þórarinsson í Þingmúla og Óli Haraldur Eyjólfsson á Þorvaldsstöðum að þeir hafi þann 16. október 1895 verið staddir í fjallgöngu inn á Múlaafrétt og þá hafi gangnaforinginn á Geitdalsafrétt farið í göngu inn á Geitdalsafrétt, fyrst einsamall en síðan keypt mann með sér af gangnaforingjanum á múlaafrétt til að ganga með sér. Í skjalinu segir einnig að veður hafi gefist til gangna en þær kindur sem komið hafi fram úr Geitdalsafrétt hafi verið illa staddar. Þá vitnaðist að menn hafi vantað í göngur á Geitdalsafrétt.[248]

Hinn 24. febrúar 1896 sendi Finnbogi Ólafsson sýslumanni kæruskjal Guðmundar Þorvaldssonar í Geitdal með hverju hann krafðist sekta fyrir vanskil á göngum á Geitdalsafrétt haustið 1895. Meðfylgjandi var einnig varnarskjal hlutaeigenda og vottorð ýmissa gangnamanna. Þá fylgdi einnig bréfinu skjal frá Sigurði á Mýrum hvar hann

[244] Skjal nr. 2(102).
[245] Skjal nr. 2(100).
[246] Skjal nr. 2(113).
[247] Skjal nr. 2(101).
[248] Skjal nr. 2(108).

krafðist sekta á Þorvald í Geitdal fyrir vöntun á manni frá honum við réttarbyggingu haustið 1895.[249]

Með vitnisburði dagsettum 29. febrúar 1896 vottaði Jóhannes Árnason á Geitdal að Sigurður Einarsson á Mýrum, Finnur Björnsson á Geirólfsstöðum og Björn Ívarsson á Vaði hafi ekki farið að öllu leyti eftir fyrirmælum hreppsnefndar til fjárleita á Geitdalsafrétt haustið 1895.[250]

Hinn 29. febrúar 1896 vottaði Finnbogi Ólafsson að hafa sent skriflegan gönguseðil á norðurbæi Skriðdalshrepps varðandi fjárleitir á Geitdalsafrétt laugardaginn 2. nóvember 1895.[251]

Í skjali Páls Þorsteinssonar í Þingmúla, dagsettu 2. mars 1896, segir að hann hafi boðað til fjallgöngu á Geitdalsafrétt þann 15. október 1895. Boðið hafi hann sent til Björns á Vaði sem hafi átt að leggja menn til göngu og aðvera hina. Enginn hafi hins vegar komið til göngu þótt veður hafi verið gott.[252]

Hinn 21. mars 1896 vottaði Óli Haraldur Eyjólfsson á Þorvaldsstöðum að eftir áskorun gangnaforingjans á Geitdalsafrétt hafi hreppsnefndaroddvitinn í Skriðdalshreppi skipað svo fyrir að þeir sem halda áttu uppi fjallskilum á afréttina haustið 1895 skyldu senda mnn í löggöngu inn á Geitdalsafrétt laugardaginn 2. nóvember 1895. Þessari skipun hafi þeir Sigurður Einarsson á Mýrum, Finnur Björnsson á Geirólfsstöðum og Björn Ívarsson á Vaði ekki hlýtt. Í skjalinu segir að gangnaforingi hafi beðið eftir samleitarmönnum til 4. nóvember en þá lagt af stað með öðrum manni, er gengið hafi á Múlann. Þeir hafi fundið 12 kindur. Ein þeirra hafi verið dauð úr hungri og tvær fóru á leiðinni. Aðrar kindur hafi verið illa útleiknar.[253]

Með bréfi dagsettu 15. apríl 1896 skrifaði Finnbogi Ólafsson til sýslumanns Suður-Múlasýslu og bað um skýringar á hvers vegna hreppsnefnd Skriðdalshrepps hafi lagt á Einar Hallsson, vinnumann á Geirólfsstöðum, að ganga eina löggöngu á Geitdalsafrétt haustið 1895.[254]

Með bréfi dagsettu 16. apríl 1896 skrifaði Guðmundur Þorvaldsson í Geitdal til sýslumanns og fjallaði um kæru sína til yfirvaldsins. Getið er fylgiskjals um göngur sem líklega varðar göngur á Geitdalsafrétt haustið 1895.[255]

Hinn 28. apríl 1896 skýrði Guðmundur Þorvaldsson, gangnaforingi á Geitdalsafrétt, frá því hvernig göngurnar fóru fram haustið 1895 og hvernig bændur hafi ekki sent menn í göngur. Í vitnisburði Guðmundar segir meðal annars frá göngum á stykkið fyrir utan Fossárhnútu. Þá segir að Guðmundur hafi lagt til að göngumenn færu allir inn í Búðartungur en enginn treysti sér þangað sökum ófærðar og óveðurs.[256] Með öðru skjali

[249] Skjal nr. 2(98).
[250] Skjal nr. 2(110).
[251] Skjal nr. 2(112).
[252] Skjal nr. 2(111).
[253] Skjal nr. 2(109).
[254] Skjal nr. 2(104).
[255] Skjal nr. 2(97).
[256] Skjal nr. 2(95).

dagsettu 28. apríl 1896 bað Guðmundur sýslumann um að kalla Björn Ívarsson á Vaði, Sigurð Einarsson á Mýrum og Finn Björnsson á Geirólfsstöðum fyrir rétt til að sekta þá fyrir óhlýðni við fjallskilalögin og sæta ábyrgð og sektum fyrir rangan áburð og meiðandi orð gagnvart Guðmundi.[257]

Með skjali dagsettu 4. mars 1896 lýsti Sighvatur Gunnlaugsson göngum á Geitdalsafrétt haustið 1895. Í skjalinu segir að gengið hafi verið inn og vestur frá Geitdal inn á svokallaða Sáðárhnútu en þar hafi göngumönnum verið raðað niður. Þeir fylgdust svo að inn á Fossárhnútu og hittust aftur í Miðárdrögum. Daginn eftir hafi verið farið ofan að á og út fell og loks komið út fyrir Miðána. Þar hafi gangnaforingi farið þess á leit við göngumenn að fara með sér inn í Búðartungur en enginn treysti sér til þess vegna veðurs og ófærðar.[258]

Hinn 21. maí 1896 skrifaði Guðmundur Þorvaldsson til sýslumanns um að haustið 1895 hafi hann kært Sigurð Einarsson á Mýrum fyrir vanrækslu við fjárskil. Í bréfinu segir að hreppsnefnd Skriðdalshrepps hafi ekki viljað gegna kæru Guðmundar og óskaði hann eftir að sýslumaður tæki málið fyrir.[259]

Árið 1943 seldi Skriðdalshreppur jörðina Geitdal til Snæbjarnar Jónssonar en undanskildi Geitdalsafrétt við söluna. Í afsali, sem er dagsett 4. apríl 1943, segir um það:

> Ég, Friðrik Jónsson oddviti Skriðdalshrepps f.h. hreppsnefndarinnar í Skriðdalshreppi, geri með þessu bréfi mínu kunnugt, að ég sel og afsala til Snæbjarnar Jónssonar bónda að Geitdal eignarjörð hreppsins Geitdal í Skriðdalshreppi innan Suður-Múlasýslu með húsum og mannvirkjum, sem hreppurinn á þar og jörðinni fylgja, að undanskildu afréttarlandinu innan við Fossá, hinni svokölluðu Geitdalsafrétt, er verður eftir sem áður eign Skriðdalshrepps.[260]

Hinn 20. febrúar 1989 sendi félagsmálaráðuneytið til allra sveitarstjórna fyrirspurnir um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt.[261] Oddviti Skriðdalshrepps svaraði fyrirspurninni með bréfi dagsettu 13. nóvember sama ár. Þar segir að frá fornu hafi verið taldar þrjár afréttir í Skriðdal, þ.e. Öxi, Múlaafrétt og Geitdalsafrétt. Um afmörkun segir eftirfarandi:

> Liggja þær suðvestur af Skriðdal, að vatnaskilum við Breiðdal, Berufjörð, Hamarsdal, Bratthals, Hornbrynju og Hraungarð.[262]

5.7 Hallormsstaður í Skógum

Í skrá Páls biskups Jónssonar um kirkjur í Skálholtsbiskupsdæmi um 1200 er kirkju getið á Hallormsstað.[263]

[257] Skjal nr. 2(96).
[258] Skjal nr. 2(105).
[259] Skjal nr. 2(103).
[260] Skjal nr.5(2).
[261] Skjal nr. 2(371).
[262] Skjal nr. 2(372).
[263] *Íslenzkt fornbréfasafn* XII, bls. 4, skjal nr. 4(15).

Í máldaga Vilchins fyrir Péturskirkju á Hallormsstað frá um 1397 segir eftirfarandi um eignir og ítök kirkjunnar:

> Pieturs kirkia a Hallormstodum a heimaland allt.
>
> […]
>
> Hun æ Myra land og Geirolfstadaland. Areyiar. fiordung i Kiellduda l. Diupadal halfann er liggur hia Stafsheidi.
>
> x nauta hofn j nedra dal oc x j Eyvindardal.
>
> Mansfar j Þoriseyar j gäsveidi.
>
> skogarteig vnder Grænafelli.
>
> ij skogarteigar j Sandfelli hinu efsta. liggur annar til Geirolfstada. enn annar til Myra.
>
> xij letorfna skurdur i Strandar land hvert ar.
>
> Stadnum fylger halfur þridiungur hundrada fadma a Sondum vt vestur fra Grijmsmel oc allt vt vmm aros vestra.
>
> hinn sextandi hlutur i halfumm hval j halfumm Os rekumm.
>
> attungur i ollumm matreka millumm Gerpis oc Krossavijkurär.
>
> Settungur vr fiordungi i hvalreka milli Spakardals oc Helguär.
>
> holmi i Skriduvattnni.
>
> hundrad alna afgreidsla j Miofanesi.[264]

Í Stefánsmáldaga fyrir Hallormsstaðarkirkju frá 1491–1518 segir að kirkjan þar eigi heimaland allt og 60 hundruð í jörðum. Þær eru ekki nafngreindar.[265]

Í skjali frá árinu 1540 varðandi afhendingu Hallormsstaðar í Skógum, þegar sr. Jón Jónsson afhenti Ásbirni Árnasyni, koma eingöngu fram upplýsingar um veraldlega muni en ekki landamerki, ítök eða hlunnindi.[266]

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir meðal annars um Hallormsstaðarkirkju:

> Kirkian ad Hallormstødum. ä heimaland allt.
>
> hun á Mijraland og Geirölffstadaland. Áreij[iar] fiordung i Kiellduda l. Diupadal hälfann er [ligg]ur hia Stafsheide. Jtem hälffa Hrollaugstad[e].
>
> x. nauta høffn i Nedradal. og x. i Eijvindarda[l].
>
> mannsfar J Thöriseijiar j gäsveide.
>
> Skogarteig vnder Grænafelle. ij Skögarteigar i Sandfell enu effsta. liggur annar. til Mijra. enn annar til Geirölffstada.
>
> xij letorffna skurd i Strandarland huertt är.
>
> Stadnum fylger hälffur thridie tugur hundrada fadma ä Søndum. vt vestur frä Grijmsmel. og alltt vmm ärös vestra hinn sextandi hlutur i hälffum hual. i hälffum Ösrekum. ättungur i øllum matreka. mille Gerpis og Krossavijkur är. siettungur vr fiordunge i hualreka. mille Spakardalz og Helgu är. Hölme i Skriduvatne. hundrad alna affgreidsla i Mioffanese.[267]

[264] *Íslenzkt fornbréfasafn* IV, bls. 207–208, skjal nr. 4(19).
[265] *Íslenzkt fornbréfasafn* VII, bls. 29, skjal nr. 4(56).
[266] *Íslenzkt fornbréfasafn* X, bls. 591–592, skjal nr. 4(20).
[267] *Íslenzkt fornbréfasafn* XV, bls. 682–683, skjal nr. 4(21).

Hinn 15. apríl 1597 staðfestu Björn Magnússon, í umboði foreldra sinna Magnúsar Björnssonar og Halldóru Eiríksdóttur, og Magnús Vigfússon, með samþykki konu sinnar Ólafar Eiríksdóttur, skilmála þar sem meðal annars kom fram að Halldóra skyldi eignast allan þann tíu hundraða skóg í Hallormsstaðalandi sem keyptur var til Skeggjastaða og lýst var í bréfinu.[268] Í bókinni *Jarðabréf frá 16. og 17. öld* segir frá skjali, dagsettu við 1. föstudag í sumri 1597, þar sem segi að Ólöf skyldi eignast hálft torfuland en nefnd Halldóra skyldi eignast allan þann tíu hundraða skóg í Hallormsstaðalandi sem keyptur var til Skeggjastaða með þeim ummerkjum frá Borgargerðislæk og út í Hafursá, frá fljóti og upp á fjall.[269]

Í biskupsvísitasíu fyrir kirkju að Skriðu í Fljótsdal frá 5. ágúst 1641 er sagt frá skjölum sem voru hjá kirkjunni. Þar er meðal annars fjallað um vitnisburð Hermundar Benediktssonar frá 1492 lýsingu Einars Ólafssonar um að Brekka í Fljótsdal ætti skógarpart í Hallormsstaðarlandi fyrir utan merki á Skógum og fyrir neðan reiðgötur en út að læknum sem næst féll ánni.[270]

Í biskupsvísitasíu fyrir Hallormsstað frá 1641 segir meðal annars:

> Peturskyrkia ad Hallormstodum ä heimaland alltt til þeirra landamerkia er Sera Eirÿkur Biarna Son og Hans formadur haffa hafft og hallded Sem er fra Haffursä ad utan og Jnn ad Gilsa offan J Fliöt og uppä Skarhrygg, er Suo og allann Hallormsstadahals, utan fra Reydgotum og til þess votnum hallar Sudur ä Oræfe, hun ä Myraland og Geyrolfstadaland til þessara landamerkia framanfra tótrugröf og ut hid Nedra J lækiarsyked, sem fyrer Nedan Geyrolfstada Eyre er, og Suo vppä Skarhrygg, Hün ä Äreyar Jnnan þessara landamerkia, J þann læk Sem fellur wr midiu kotfelle, og rennur wt ä millum Melanna üt ä eyrar, og halfann hialpleysudal til þess vótnum hallar, Jtem fiordung J kielldudal, diüpadal halfann, er liggur hiä Stafsheide, Jtem halfa Hrollaugstade, loffar Sera Eirÿkur Biarnason ad taka heffdarvitne uppä þeirrar Jardar landamerki, og Senda med Handskrifftum J Skalholltt, Jnnan komanda Alþÿngis ad forfallalausu, Jtem 10 Nauta Hoffn J Nedradal og 10 J Eyvindardal, Mansfar J ÞorersEyar J Gasveide, Skogarteyg under Grænafelle, og Skögarteygar J Sandfelle Hinu effsta, lyggur annar til Myra enn annar til Geyrolfstada, er lietorffnaskurd J Strandarland, huórt är, Epter og vitnisburdum Ara Jonssonar, og Steingrÿms Gudmundssonar er Standa skriffader ä Skrä kirkiunnar, ad Jtala Hallormstada kirkiu Sie J Arneydarstada land fyrer hundrad fiär J Manud, tilgreint J Geytagierdis myrar, enn hier J möte eig Arneydarstader Skogarteyg mille liösanna og wpp ad reyd Reydgotum Jtem eigi kyrkian 4 Hrossa Beyt med folulldum J Brecku land, Brecka þar ä möt Skög wt frä klyfä, og ad læk þeim þar er Næstur. Enn eigi kyrkian 6 Hrossa Beyt med sama Skylorde og adur er sagt J Bessastadaland, enn Bessastader aptur allann Skög mille Gilsär og Bulungarvallarär, wottar Are þessar allar Jtolur Nautnadar og lientar sÿnum frænda Odde Ara Syne þä vid lä, enn Steingrÿmur Gudmundsson er þar J þÿngä Seigist verid haffa J 30 Ar vitnar allar þessar Jtólur Hallormstada kirkiu Halldnar Jone heytnum Gunnsteinssyne lientar aff Odde Ara Syne, Sem drum, þä vid lä. Stadnum fylger halfur þridie tugur Hundrada fadma a Sondum 12 rædra, Vestur frä Grÿmsmel, er Nu Skal kallast Nykurmelar, og alltt um Arös vestra, votta þetta fyrrgreynder 2 menn J Somu skrä Datum 1556, og Samþyckia 2 adrer er Hallormstad haffa med somu rekamorkum hallded Asbiorn Arna Son, og Einar prestur Arna Son med sÿnum Witnisburdum, kyrkian ä hinn Sextanda Hlut J Halffum Hual J halffum Ösrekum,

[268] *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 271, skjal H-10.
[269] *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 282, skjal H-10.
[270] Skjal nr. 2(197).

> attung J ollum matreka mille Gerpis og krossavÿkur Ar, Sióttung wr fiördünge J hualreka, mille Spakardals ~~är~~ og Helgu Är, holma J Skriduvatne, hundrad alna affgreydslu J ~~m~~ Miöanese, var þetta skriffad epter tveimur Maldogum Skalholltzkirkiu Hallormstad kyrkiu Maldagabreffe, ollum þremur Samanlesnum og fyrrneffndre vitnisburdar Skrä.[271]

Sömu upplýsingar koma fram í biskupsvísitasíum frá 1. september 1677, 30. ágúst 1706 og 30. júlí 1850, prófastsvísitasíum frá 3. júlí 1778, 3. júlí 1818, 16. ágúst 1824 og 6. júní 1833 og í ódagsettum texta, líklega frá miðri 18. öld, í kirkjustól Hallormsstaðarkirkju. Í sumum þeirra er fjallað um önnur svæði sem ekki varða þjóðlendukröfur í máli nr. 3/2022.[272]

Í vitnisburði Einars Styrbjörnssonar og Sigurðar Stígssonar frá árinu 1650 vitnuðu þeir um örnefnið Rana og Ranaskóg. Þeir sögðust:

> heyrt hafa frá Fiðluklettum og norður að Kirkjuhamri, so og þvert austur frá greindum Fiðluklettum í Gilsá hefur kallaður verið Rani, hvör á land skilur á milli Hallormstaða og sagðra Hrafnkelstaða, og hefur allur sá skógur, sem í því plátsi er, verið kallaður Ranaskógur, og aldrei hér tvímæli á leikið.[273]

Vitnisburður þeirra var vottaður þann 10. júní 1674. Í bókinni *Jarðabréf frá 16. og 17. öld* segir ekki nánar frá þeim gjörningi.[274]

Í ódagsettu skjali, sem líklega er frá fyrri hluta 18. aldar, segir að Hallormsstaðarkirkja eigi stærtan hlut í sandinum við Héraðsflóa. Í skjalinu er skráð heiti sanda og stærð þeirra. Næstur Selfljóti var Eyrarreki, eitt hundrað faðmar á lengd.[275]

Hinn 16. júní 1792 fór fram úttekt á Hallormsstaðarkirkju. Þar kemur fram að jörðin Áreyjar, níu hundruð að dýrleika, byggðist fyrir sex hundruð.[276]

Í prófastsvísitasíu frá 26. júlí 1793 er fjallað um skógarhögg í landi Hallormsstaðar, einkum út frá Hafursá fram í land kirkjunnar að svokölluðum Borgargerðislæk, sem brúkaður hafi verið af ábúendum Skeggjastaða í Fellum.[277]

Í prófastsvísitasíu frá 22. ágúst 1796 segir að presturinn á staðnum hafi verið minntur á að hafa gát á að kirkjunnar skógur yrði ekki forhöggvinn.[278] Í prófastsvísitasíu frá 10. júlí 1807 kemur fram að sr. Árni Þorsteinsson hafi þann 8. október 1803 lögfest skógarpart kirkjunnar, 10 hundruð að dýrleika.[279]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Hallormsstaðar ekki tilgreindur. Eigandi jarðarinnar var kirkjan. Fram kemur að eyðihjáleigan Tittlingssel tilheyrði jörðinni. Einnig segir að jörðin eigi afrétt sem gefi af sér fimm tunnur af fjallagrösum árlega.[280]

---

271 Skjal nr. 2(188).
272 Skjöl nr. 2(189)–2(191), 2(217)–2(218) og 2(223)–2(225).
273 *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 281, skjal H-10.
274 *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 281, skjal H-10.
275 Skjal nr. 2(216).
276 Skjal nr. 2(219).
277 Skjal nr. 2(220).
278 Skjal nr. 2(221).
279 Skjal nr. 2(222).
280 Skjal nr. 2(35).

Hinn 14. júní 1806 skrifaði sr. Gunnlaugur Þórðarson á Hallormsstað til biskups og bað um gögn varðandi landamerki Hallormsstaðar.[281] Meðfylgjandi var skjal sr. Gunnlaugs, dagsett sama dag, en í því segir:

> Kyrkiann ad Hallormstad i Skógum efftir fornum Máldogum, og Biskupanna Visitatium á Heimaland, alt frá Hafursá, og utann og innann ad Gilsá ofann i fliót og uppá Skardhrigg, allann Hallormstadaháls utann frá Reidgötum, og til þess vötnum Hallar Sudur á Öræfi
>
> […]
>
> Hún á skóg allann innann greindra ummerkja framann med fliótinu i fiall upp, fyrir utann afgreind Jtök med Ummerkjum, þau sem Efftirfilgia, 1º, Til Arnheidastada Skogarteig milli Liósánna upp ad Reidgötum. 2º til Brecha Skóg út frá Klifá og ad læk þeim sem er næstur. 3ºtil Bessastada allann Skóg milli Gilsár og Budlungarvalla Ár.[282]

Biskup svaraði erindinu með bréfi dagsettu 24. október 1806 og kvaðst hafa kannað máldaga Hallormsstaðarkirkju sem sýndu ekki glögg merki en biskupsvísitasía Brynjólfs Sveinssonar væri einn sá besti leiðarvísir um merki jarðarinnar. Meðfylgjandi bréfinu var staðfest afrit af vísitasíunni.[283]

Hinn 30. apríl 1807 skrifaði sr. Árni Thorsteinsson prestur í Kirkjubæ í Hróarstungu biskupi um 10 hundraða skógarítak í landi Hallormsstaðar sem eiginkona hans, Björg Pétursdóttir, átti en þáverandi Hallormsstaðaprestur gerði tilkall til. Umræddur skógarpartur hafði að sögn Árna til þessa verið í ákærulausu eignar- og hefðarhaldi eigenda Skeggjastaða. Árni óskaði eftir íhlutun biskups og stiftamtmanns í málinu.[284] Biskup svaraði erindinu með bréfi dagsettu 12. október 1807 og lét fylgja með bréf frá prestinum í Hallormsstað. Hann kvaðst ekki geta leyst málið með vísun í tilskipun frá 11. júlí 1800 en sagði jafnframt að það væri hans skylda að minna nefndan prest á að ekkert skyldi ganga undan kirkjunni.[285]

Við manntalsþing að Þingmúla í Skriðdal 14. maí 1814 þinglýsti sr. Gunnlaugur Þórðarson máldögum Hallormstaðarkirkju.[286]

Hinn 15. janúar 1823 skrifaði sr. Gunnlaugur Þórðarson á Hallormsstað biskupi bréf um skógarítök Hallormsstaðar í landi Litla-Sandfells í Skriðdal og sagði að gengið væri á skógarítökin. Sr. Gunnlaugur óskaði eftir aðstoð biskups um hvernig hann ætti að framfylgja málinu.[287]

Hinn 31. ágúst 1825 lögfesti sr. Gunnlaugur Þórðarson Hallormsstað. Lögfestan var undirrituð af Ísleifi Finnbogasyni og S. Eiríkssyni þann 4. september 1825 og upplesin við manntalsþing að Egilsstöðum 15. september 1825.[288] Í lögfestunni segir eftirfarandi:

---

281 Skjal nr. 2(322).
282 Skjal nr. 2(321).
283 Skjal nr. 2(346).
284 Skjal nr. 2(320).
285 Skjal nr. 2(345).
286 Skjal nr. 2(424).
287 Skjal nr. 2(336).
288 Skjöl nr. 2(89) og 2(396).

> Gunnlaugur Þórdarson prestur til Hallormstadar Lögfesti her med alt Hallormstadar kyrkju heimaland frá Hafursá, ad utan, og alt innad Gilsá, ofan i fljót, og uppá Skard hrigg; Sömuleidis allann Hallormstada háls, utan frá Reidgötum á hállsinum, og svo allt Sudur á Øræfe til þess vótnum hallar, ásamt med Dalnum austan Gilsá. Lögfesti eg Tún og Eingjar, hollt og haga, veidi og grasa tekju Holmann Skridu vatne og Skog allann innan tédra Takmarka, ad undannskÿldum þeim Skógarteigum og Jtökum, sem adrir eiga i Nefndu landi, sem er, 1 Skogar teigur til Arnheidastada milli Liósanna upp ad Reidgötum. 2/ til Brecku frá Klifá út ad læk þeim, er þar er næstur fÿrir utann, 3i^{e}/ Til Bessastada allann Skóg mille Gilsár og Budlungavalla ár, 4de þan part er Skeggiastadir eigna sér, frá Hafursá, innad ad Borgargerdislæk. Lögfesti eg Jtök þau er moti koma þessum Skogar Jtökum, beit fÿrir hundrad fiár i mänud ä Geitagerdis Myrum. 4r hrössa beit, eda gánga med folölldum i Brecku landi; 6 hrossa beit med folölldum i Bessastadalandi, Sömuleidis þessi kyrkjunnar Jtök, 4^{dung} i keldudal, 10 Nauta Höfn i Nedradal, og 10 i Evindardal, hálfann Diupadal hiá Stafsheidi, 12 lietorfna Skurd i Strandalandi; Sömuleidis Lögfesti eg þessar kÿrkjunnar Jardir, Myrar og Geirulfsstadr, og þeirra Land Eign alla, frá Totrugróf ad innan, og út hid nedra i Lækjarsÿkid, sem er fÿrir Nordann / þad er utann Geirulfsstad er, og alt uppá Skard hrigg, og svo inn hálfann fra vötnum hallar til móts vid ádurgreinda Totrugróf. Einnig Lögfesti Jeg, þá 2 Skógar teigi i sandfellid efsta, sem Hallormstada kÿrkja á, og liggia til tedra Jarda. fÿrir byd eg öllum mönnum án mins leifis nefnd Lönd, og Jtök ad ÿrkia, edur brúka á nockurn hátt, og ligg þær vid landnáms sekt, ef i er ÿrkt.[289]

Hinn 30. júní 1831 skrifaði sr. Guttormur Pálsson í Vallanesi til stiftsyfirvalda. Meðfylgjandi var kort af Fljótsdal, Buðlungavallaheiði, Hallormsstaðarháls, Skriðdal og Þingmúla. Á kortið eru merkt ýmis bæjarheiti sem og Lagarfljót og Grímsá. Með bréfinu lýsti sr. Guttormur kortinu og einnig jörðinni Hallormsstað. Í þeirri lýsingu segir meðal annars:

> Til straxnævnte Gaard Hallormstads Hjemmemark hörer og den halve Gilsárdal, hvor der kan haves Afret eller græsgang for de golde Faar om Sommeren, og ellers falde nogen Fjeldegræs.[290]

Þá er í bréfinu lýst kirkjujörðum og ýmsum ítökum og hlunnindum.[291]

Í biskupsskjalasafni er varðveitt skjal frá 21. júní 1834 sem inniheldur afskriftir sr. Hjálmars Guðmundssonar á Hallormsstað. Um er að ræða afskriftir fjögurra skjala. Í fyrsta lagi er afskrift af eignum og ítökum Hallormsstaðarkirkju úr kirkjubók frá 1747, í öðru lagi afskrift af bréfi sem kemur fram í vísitasíu frá 1706, í þriðja lagi afskrift af pósti úr vísitasíu frá árinu 1778 og loks í fjórða lagi afskrift af útlistun sandaheita fyrir Héraðsflóa. Í fyrsta skjalinu segir um heimaland Hallormsstaðar:

> Kyrkiann ad Hallormstad í Skógumm, eptir fornumm Máldógumm og Biskupanna Visitatium, á heimaland allt frá Hafursá ad utan og innann ad Gilsá ofan í Fljót og uppa Skardshrigg allann Hallormstadaháls utann frá Reidgótumm og til þess Vótnumm hallar sudur á Øræfi. Hún á Skóg allann innann greindra ummmerkia framann med Fljótinu á Fjall upp, fyrir utann afgreind Itók med Ummmerkium, þaug sem eptir fylgia.[292]

[289] Skjal nr. 2(89).
[290] Skjal nr. 2(338).
[291] Skjal nr. 2(338).
[292] Skjal nr. 2(335).

Hinn 1. júlí 1834 skrifaði sr. Hjálmar Guðmundsson á Hallormsstað til biskups og sagði að presturinn í Þingmúla, sr. Engilbert Þórðarson hafi talið Múlakirkju eiga skógarítak í landi Hallormsstaðar sem hann væri ósammála. Sr. Hjálmar óskaði eftir aðstoð biskups við að útkljá málið.[293] Biskup svaraði erindinu með bréfi dagsettu 4. ágúst 1834 og sagði að óþarft væri að deila um efnið heldur skyldu þeir reyna komast að sameiginlegri niðurstöðu. Með bréfinu fylgdu staðfest afrit af máldögum Vilchins og Gísla biskups Jónssonar.[294] Sama dag skrifaði biskup til sr. Guttorms Pálssonar prófasts og bað hann um að ganga í milli og koma í veg fyrir að lagadeila hlytist af.[295]

Í skýrslu sr. Hjálmars Guðmundssonar á Hallormsstað, dagsettri 24. júní 1839, yfir inntektir Hallormsstaðarprestakalls, segir að jörðinni tilheyri ein hjáleiga, Ormsstaðir, en dýrleiki bæði heimajarðar og hjáleigu var óviss. Til hlunninda var talin góður skógur. Um afrétt segir eftirfarandi:

> Afrétt á Prestsetrid áfasta vid Heimaland nægilega Handa sér fyrir Saudfénad; enn fyrir alla Stórgripi er mikid þraungt um beit bædi Vetur og Sumar.[296]

Í prófastsvísitasíu Hallormsstaðarkirkju frá 5. desember 1842 er fjallað um ítök hennar sem voru eydd eða töpuð. Ekki virðist sem þau varði kröfusvæði í máli nr. 3/2022.[297] Sama er að segja um prófastsvísitasíu frá 18. maí 1848.[298]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Hallormsstaður ekki metin að dýrleika. Jörðin var kirkjueign (beneficium). Í neðanmálsgrein kemur fram að árið 1696 sé Hallormsstaður metinn 14 hundruð. Þá segir að í jarðamötum 1760 og 1804 teljist hjáleigurnar Skjögrastaðir, Tittlingssel og Ormsstaðir með Hallormsstað.[299]

Hinn 16. október 1848 skrifaði sr. Hallgrímur Jónsson á Hólmum til biskups um skóga sem tilheyrðu kirkjum í Suður-Múlaprófastsdæmi. Hallormsstaðarkirkja hafði yfir að búa einum besta og mesta skógi á öllu Austurlandi. Fram kemur að hægt hafi gengið að verja hann.[300]

Við manntalsþing að Valþjófsstað 18. maí 1849 var lesið bréf frá sr. Hjálmari Guðmundssyni á Hallormsstað þar sem hann ávísaði Fljótsdælingum vist svæði í landi Hallormsstaðar til áfanga- og beitarstaðar.[301]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Hallormsstað:

> 25 Hallormsstaður
>
> með afbylunum Ormsstöðum og Skiögrastöðum og eydibýlinu Titlingsseli. Hér eru eingin landamerki tiltekinn, og er því að meta afbylin í einulagi með höfudbólinu. Túninn eru gód, útheyskapur lítill, útigángur fyrir saudfé hinn besti, timburskógur góður. – Undir staðinn liggia rekasandur fyrir heradsflóa Péturssandur kallaður, og

[293] Skjal nr. 2(326).
[294] Skjal nr. 2(347).
[295] Skjal nr. 2(348).
[296] Skjal nr. 2(339).
[297] Skjal nr. 2(226).
[298] Skjal nr. 2(227).
[299] Skjal nr. 4(1), bls. 371.
[300] Skjal nr. 2(343).
[301] Skjal nr. 2(425).

hólmi í Skriðu vatni. Þessar jarðir með greindum ítökum meta 4 vyrðingarmenn á 2800rbd enn 1 á 3000rbd, meðaltal þaraf verður 2840rbd.[302]

Við manntalsþing að Valþjófsstað 30. maí 1853 var upplesið skjal frá sr. Hjálmari Guðmundssyni á Hallormsstað, dagsett 27. maí 1853, varðandi áfangastað ferðamanna í hans landi.[303]

Í afriti af áliti matsmannanna Halldórs Einarssonar og Einars Einarssonar á jörðinni Hallormsstað, dagsettu 2. október 1854, segir að prestssetrið hafi aldrei verið reglulega metið. Jörðinni fylgdi afrétt og hjáleigan Skjögrastaðir þar sem áður var sel kallað Skagasel. Að lokum mátu matsmennirnir jörðina með öllu á 40 hundruð.[304]

Í skýrslu sr. Hjálmars Guðmundssonar á Hallormsstað, dagsettri 7. október 1854, um tekjur og útgjöld Hallormsstaðarprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853 segir að jörðinni hafi fylgt afrétt og skógur. Í skýrslunni eru taldar upp kirkjujarðir og dýrleiki þeirra sem og ítök.[305]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Hallormsstaðar er dagsett 8. maí 1884 en hún var þinglesin við manntalsþing að Egilsstöðum 6. júlí 1885. Efni hennar er svohljóðandi:

Landamerkjalýsing

Hallormsstaðar í Skógum eptir fornum máldögum og biskupa visitazium.

1. Að utan ræður „Hafursá“ inn og upp að „reiðgötum“, sem ráða mörkum austur á „Skarðhrygg“.
2. Að austan ræður bein stefna frá reiðgötum á „Skarðhrygg“ inn austurbrúnir austanvert við „Prestaflóa“ og „Sandhóla“ alla leið inn á móts við ytri „Hraungarðsenda“.
3. Að sunnan ræður „Hraungarður“, þar sem hann ber hæzt alla leið inní „Hornbrynju“.
4. Að innan ræður „Gilsá“ allt til upptaka hennar.

Hann á þessi ítök á annara lönd:

1. Í Arnheiðarstaði: beit fyrir hundrað fjár í mánuð (tilgreint í Geitagerðismýrum).
2. Í Brekkuland: fjögra hrossa beit með folöldum.
3. Í Bessastaðaland: sex hrossa beit með sama skylorði.
4. Í Þingmúlaland: hólmann í Skriðuvatni.

Í hans land eiga þessar jarðir ítök:

1. Arnheiðarstaðir: skógar~~högg~~teig milli „Ljósár“ og „Jökullækjar“ upp að reiðgötum.
2. Brekka: Skóg út frá „Klifá“ að „Ljósá“ uppað reiðgötum.
3. Bessastaðir: allan skóg milli „Gilsár“ og „Buðlungavallarár“.

[302] Skjal nr. 2(50).
[303] Skjal nr. 2(426).
[304] Skjal nr. 2(332).
[305] Skjal nr. 2(331).

4. Skeggjastaðir (með Götu) og Hrafnsgerði: Skóg allan milli „Hafursár“ og Borgargerðislækjar.
5. Þingmúli 60 raftar á ari hverju.

Hallormsstað 8. maí 1884.

Páll Vigfússon (ábúandi)

Vegna Geirólfstaða, Mýra og Flögu samþykkur:

Páll Pálsson þjónandi prestur.

Fyrir hönd Geitdals samþykkur

Þorvaldur Guðmundsson

Pjetur Guðmundsson.

Vegna Þorvaldsstaða samþykkur

Benedict Eyjólfsson.

Fyrir hönd kirkjujarðarinnar Flögu samþykkur

G. Einarsson.

Sem eigandi Víðivalla ytri er eg þessari landamerkjalýsingu samþykkur.

Jón Einarsson.

Vegna Hrafnkelsstaða samþykkur hinsvegarritaðri landamerkjalýsing.

Sæbjörn Egilsson.

Sem umráðamaður Arnheiðarstaða er jeg framangreindu samþykkur

Sigurður Gunnarsson prestur á Valþjófsstað.

Vegna Víðivalla fremri

Páll Ólafsson umboðsmaður.

Vegna Búðartungna samþykkur

Páll Pálsson.

Vegna Hafursár samþykkur

Sigurður Einarsson

Ítaki þessu í Brekkuland er jeg samþykkur

Brynjólfur Þorarinsson.

Með mínu samþykki

Fr.Zeuthen.[306]

Við manntalsþing að Egilsstöðum 18. júní 1884 framlagði sýslumaður bréf amtsins um að útnefna tvo óvilhalla menn til að gefa álit sitt á hvort og hvernig hægt væri best að vernda Hallormsstaðarskóg fyrir frekari skemmdum eða gjöreyðingu.[307]

Í biskupsvísitasíu fyrir Hallormsstaðarkirkju frá 21. júlí 1890 segir að kirkjan haldi öllum sínum eignum og ítökum og að landamerkjaskrá hafi verið samin, samþykkt og

[306] Skjal nr. 2(1).
[307] Skjal nr. 2(487).

þinglesin fyrir öllum eignum kirkjunnar, að undanskildu skógarítaki undir Grænafelli þar sem samþykki vanti frá eiganda.[308]

Hinn 13. ágúst 1901 rituðu stiftsyfirvöld Íslands til landshöfðingja og tjáðu honum að sr. Magnús Bl. Jónsson í Vallanesi hafi mótmælt fyrirhugaðri ráðstöfun um að selja Hallormsstað undan prestakallinu.[309] Landshöfðingi skrifaði stifsyfirvöldum þann 8. október 1901 og bað um að leitað yrði samninga við sóknarprestinn í Vallanesi vegna fyrirhugaðra kaupa landssjóðs á Hallormsstað.[310] Með bréfi dagsettu 10. október 1902 skrifuðu stiftsyfirvöldin til landshöfðingja og greindu frá því að þrátt fyrir samningsumleitanir hafi sóknarpresturinn í Vallanesi neitað að gefa samþykki fyrir kaupum landssjóðs á Hallormsstað undan prestakallinu.[311]

Með afsalsbréfi, dagsettu 8. nóvember 1904, seldi biskup Íslands, fyrir hönd kirkjunnar, landssjóði jörðina Hallormsstað með hjáleigum.[312] Afsalsbréfið var þinglesið við manntalsþing að Höfða 22. júní 1906.[313]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Hallormsstaður var metin á 25.000 kr. Auk þess var hjáleigan Skjögrastaðir metin á 1.200 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar með hjáleigunni Ormsstöðum hafi verið þinglýst. Enn fremur segir að upprekstrarland á Gilsárdalsafrétt fylgi jörðinni og að tekjur af henni hafi árlega numið 45 kr. auk afnota fyrir heima fénað. Eigandi jarðarinnar var landssjóður.[314]

5.7.1 Gilsárdalsafrétt

Hinn 30. júní 1831 skrifaði sr. Guttormur Pálsson í Vallanesi til stiftsyfirvalda. Meðfylgjandi var kort af Fljótsdal, Buðlungavallaheiði, Hallormsstaðarháls, Skriðdal og Þingmúla. Á kortið eru merkt ýmis bæjarheiti sem og Lagarfljót og Grímsá. Með bréfinu lýsti sr. Guttormur kortinu og einnig jörðinni Hallormsstað. Í þeirri lýsingu segir meðal annars:

> Til straxnævnte Gaard Hallormstads Hjemmemark hörer og den halve Gilsárdal, hvor der kan haves Afret eller græsgang for de golde Faar om Sommeren, og ellers falde nogen Fjeldegræs.[315]

Þá er í bréfinu lýst kirkjujörðum og ýmsum ítökum og hlunnindum.[316]

[308] Skjal nr. 2(192).
[309] Skjal nr. 2(295).
[310] Skjal nr. 2(296).
[311] Skjal nr. 2(294).
[312] Skjal nr. 2(365).
[313] Skjal nr. 2(376).
[314] Skjal nr. 2(69).
[315] Skjal nr. 2(338).
[316] Skjal nr. 2(338).

Í umfjöllun um Hallormsstað í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 segir að jörðinni fylgi upprekstrarland á Gilsárdalsafrétt og að tekjur af henni hafi numið 45 kr. árlega auk afnota fyrir heimafénað.[317]

Hinn 16. júní 1926 vottuðu Sigurður Sigurðsson og Ásmundur Sigmundsson að Sigurður Björnsson á Sauðhaga hafi sent Sigurð Þorlákssson til að ganga fyrir sig aðra göngu á Gilsárdal haustið 1925 og álitu þeir hann vera fullgildan göngumann.[318]

Hinn 20. febrúar 1989 sendi félagsmálaráðuneytið til allra sveitarstjórna fyrirspurnir um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt.[319] Oddviti Vallahrepps svaraði fyrirspurninni með bréfi dagsettu 27. apríl sama ár. Þar er fjallað um tvo afrétti. Annars vegar Gilsárdal fyrir bændur vestan Grímsár, þ.e. á Norður-Völlum. Hins vegar Skagafell ásamt Svínadal og Tungudal fyrir bændur austan Grímsár. Um afmörkun segir eftirfarandi:

> Gilsárdalur afmarkast að vestan af Gilsá sunnan Hornbrynju (Sauðahnúkur) austan Hraungarður þar sem hann er hæstur norðan Grafningsá.
>
> Skagafell ásamt Svínadal og Tungudal afmarkast að austan Eyvindará frá ármótum Fagradalsár í Slenju upp með henni á Slenjudalsháls þaðan upp hálsinn um Slenjufjall í Jökulkinn og Fonn hæðarpunkt 1058 m.vatnaskil Eskifjarðarheiði Tungufell Hræfarskörð Eskihnúkur vatnaskil Svínadal þvert yfir Skagafell í Þrílæki vatnaskil Fagradalsár síðan ræður hún í Eyvindará.[320]

5.8 Nærliggjandi jarðir og svæði í Breiðdal

5.8.1 Flaga í Breiðdal

Árið 1603 vitnaði Egill Ásbjörnsson um landamerki Höskuldsstaða. Í skjalinu er jarðarinnar Flögu getið en þar segir eftirfarandi:

> ad eg hef alldrei heyrt eda vitad annad sannara en jórden Hoskulldstader hafe ätt takmarkad land fyrir sunnann äna i Breiddal. framm ä jarnhrygg er liggur uppi fialled. ofann ad gotumm. skamt fyrir utann Alfhöl og uti liosäna ytre oc var ieg vidstaddur oc til vitnis tekinn. af Asbirni Þorsteinzsyne þa minn fadir Asbiorn Arnason sellde honum jórdena Flógu i Breiddal sex hundrud ad dyrleika. med tilteknu takmorkudu lande. framm i liosäna ytre. þui hann lyste þui fyrir honum ad jórdenn Hóskulldstader ætte landed framann ad þessare liösa ytre oc framj jarnhrygg. sem jeg hef adur vitne umm bored. oc þetta hefur haft oc hallded vered atolulaust meir enn i fiorutÿge är.[321]

Hinn 11. nóvember 1685 gaf Jón Þorláksson land milli Ljósánna í Breiðdal. Í afriti af gjafabréfinu frá 25. júní 1883 segir að gjafabréfið hafi verið lesið við lögþingsrétt við Öxará 11. júlí 1720 og við rétt að Berunesi 12. júní 1732. Í afritinu segir:

> Það gjöri eg Jón Thorláksson eignarmaður þeirra jarða Höskuldsstaða í Breiðdal og Flögu samastaðar, að Höskuldsstaðir skulu sjer ei eigna land yfir við eða í millum Ljósánna, hvað eg gef Flögu með frí og frelse og henni skal héðan af tilheyra epter (skjölum?) sem eg …… og mína eign vera. Hér á móte (eiga?) Höskuldsstaðamenn fríabeit og grasatekju fyrir (sunnan?) sig yfer um ána í þetta land, nær um nauðsynjar.

317 Skjal nr. 2(69).
318 Skjal nr. 2(114).
319 Skjal nr. 2(371).
320 Skjal nr. 2(485).
321 Skjal nr. 2(150).

> Þetta staðfeste eg með minni egin hende og signete hér að neðan í votta viðrvist, sem sín nöfn ásamt mínu þar að neðan hér under setja.[322]

Hinn 27. apríl 1700 seldi Guðmundur Hermannsson, með ráði Björns Péturssonar sýslumanns, Jóni Þorlákssyni sýslumanni hálfa jörðina Berunes, sex hundruð að dýrleika, fyrir þrjú hundruð í Flögu. Að auki greiddi Jón 10 ríkisdali in specie, nýjar íslenskar bækur til tveggja hundraða og hálfs annars hundraðs ketil. Með þessu var komið á sáttum á milli Guðmundar og Jóns Þorlákssonar sýslumanns.[323]

Hinn 14. mars 1703 var Jón Þorláksson með eftirfarandi jarðir undir höndum, en þær voru þó ánafnaðar börnum hans: Berufjörður, Víðivellir með sandinum, 56 hundruð að dýrleika, og Flaga.[324]

Í biskupsvísitasíu fyrir Berufjarðarkirkju frá 20. maí 1727 kemur fram að Jón heitinn Þorláksson sýslumaður gaf kirkjunni jörðina Flögu í Breiðdal, sex hundruð að dýrleika.[325]

Í biskupsvísitasíu frá 5. september 1779 eru taldar upp eignir kirkjunnar, bæði kirkjujarðir og eyjar. Þar á meðal er Flaga, sex hundruð að dýrleika.[326]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Flögu metinn sex hundruð. Eigandi jarðarinnar var Berufjarðarkirkja.[327]

Með byggingarbréfi dagsettu 6. júlí 1820 var Jóni Jónssyni byggð kirkjujörðin Flaga með tilliggjandi Ljósárland eða eins og segir í bréfinu:

> Gudmundur Schaptason prestur til Berufiardar biggier her med og loghejmilar til allrar lejgulida abudar ummhirdingar og Efftersvars bondanumm Jone Jonssyne Berufiardarkirkjujórd Flogu i Brejddal med tilljggjande Ljós~~ar~~lande edur lande þvi er liggur millumm ljósära inn frä Flogu [og uti Gullgróf] 6 hndr. ad dyrlejka med ejnu Asaudarkvielde med jórdunne filgier fra næstkomande Ärs fardogumm 1820 til Fardaga 1821 med Effterfilgjande Skilmälumm edur hvad lejngur okkur lóglega og fridsamlega umm semur[328]

Með byggingarbréfi dagsettu 21. október 1824 var Jóni Jónssyni byggð jörðin Flaga í Breiðdal. Um afmörkun segir eftirfarandi:

> jor[dena] Flogu i Breiddal, med tilliggjande Ljósärlande /:edur lande því innfra Flógu, er liggur millumm ljosanna:/ og ad utann i sokallada Gullgrof austann i Brejddalsá, ad Sunnan þar vótnum hallar Sudur af, 6 hndr. ad dyrlejka[329]

Enn fremur er í bréfinu fjallað um nytjar frá Höskuldsstöðum:

> Er Hós[kuld]sstad[a]bon[d]a tilskilin Frÿ Grasa[tekj]a og [bei]t Firer Fie […] na[…] [ed]ur ej Skogvidarkropp sier til Eldevid[ar] […] lande so firerbydst hón[umm] ad leifa

322 Skjal nr. 2(116).
323 *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 280, skjal H-10.
324 *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* XIII, bls. 402–403, skjal H-11.
325 Skjal nr. 2(181).
326 Skjal nr. 2(185).
327 Skjal nr. 2(41).
328 Skjal nr. 2(253).
329 Skjal nr. 2(177).

> [mönn]umm Skogaryrking ed[ur] kolagjórd i tiedumm synumm lejgumala ejnasta [ad] H[a]nn no[te] sier Skogenn med mestu sparseme til sinar ejgenn Hussbrúkunar[330]

Í prófastsvísitasíu fyrir Berufjarðarkirkju frá 1. ágúst 1840 er fjallað um bækur og skjöl kirkjunnar en þar á meðal er gjafabréf fyrir Berufirði frá 1743, afsalsbréf fyrir Flögu og gjafabréf fyrir Ljósárlandi á kálfskinni og með fimm hangandi reimum.[331] Í prófastsvísitasíu frá 9. ágúst 1842 er getið gjafabréfs fyrir Berufirði, þ.e. Berufjarðarheimastað með hjáleigum og undirliggjandi kirkjujörðum og að kirkjan haldi eignum sem í því er fjallað um. Þó segir um ítök sem brúkuð hafi verið að þau álítist vera þýðingarlaus.[332] Í enn einni prófastsvísitasíu fyrir Berufirði, dagsettri 19. júní 1844, er fjallað um skjöl sem séu í vörslu kirkjunnar, nefnilega áðurnefnt gjafabréf frá 1743, afrit af afsals- og gjafabréfi fyrir Flögu og Ljósárlandi sem sé annað hvort frá 1683 eða 1685, þinglesin lögfesta fyrir Ljósárlandi frá 1790, þinglesin lögfesta fyrir Berufjarðarheimalandi með hjáleigum frá 1791 og úttektir og byggingarbréf. Þar segir einnig að við kirkjuna vanti skjal sem nefnt sé í vísitasíu frá 1706, þ.e. gjafabréf fyrir Flögu og Ljósárlandi. Í sömu vísitasíu er minnst á ágreining sem upp sé kominn um landamerki milli Flögu og Skriðu í Breiðdal.[333]

Hinn 29. maí 1844 skrifaði sr. Guttormur Pálsson í Vallanesi til stiftsyfirvaldanna yfir Íslandi um jörðina Flögu í Breiðdal. Fram kemur að þræta var um landamerki milli Flögu og Skriðu, en landstykkið kallaðist Litla-Flaga. Álit sr. Guttorms er svohljóðandi:

> so synist eynginn vafi géta verid á því ad Presturinn S[ra] Haldor Eiríksson i Heÿdölum hefir seldt Syslumanni Jóni Þorlákssyni Landstykkid Litlu-Flögu med Jördunni Flögu og þared Sÿslumadur Jón hefir án Efa gefid Berufjardar-kirkju Jördina Flögu med öllu því sem henni fylgdi, hvarum naqvæmar má grennslast, þá fÿlgjir af því ad Berufjardar-Kirkja hefir á löglegann Hátt feyngid Litlu-Flögu nl. ad gjöf af þeim sem hafdi löglega keÿpt hana.[334]

Og um landamerki sagði hann:

> Röksemdir um Eignarrétt Skridu eru því veikari sem lækur sa er fellur úr fjalli ofan milli Skridu lands og Landstykkisins Litlu Flögu hefir i 100 ár edur meir verid kalladur marklækur og heitir svo enn i dag, hvad ad géfur til kÿnna ad Skriduland hefir med honum verid afmarkad frá ödru landi enn ordid Gullgröf géfur þarámóti eÿnga orsök til ad ætla þar hefi verid nein Landamerkji[335]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Flaga metin sex hundruð að dýrleika og skráð sem eign Berufjarðarkirkju.[336]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Flögu:

[330] Skjal nr. 2(177).
[331] Skjal nr. 2(209).
[332] Skjal nr. 2(210).
[333] Skjal nr. 2(211).
[334] Skjal nr. 2(330).
[335] Skjal nr. 2(330).
[336] Skjal nr. 4(1), bls. 378.

> 9. Flaga
>
> Túnid er allgott eptir dyrleika jarðarinnar, ekki frítt vid vatna ágángi, eingiar fremur litlar, jarðsælt í gódum vetrum, annars vetrarhardt. Þessa jörd meta vyrðíngarmenn á 250rbd.
>
> Þrætustykki, svo kallad Liósárland, milli þessarar jarðar og jarðarinnar Höskuldsstaða, sem brúkað hefir verið um lángann tíma af ábúendum beggia jarda. Þar er hagbeit nokkur og lítilfjörlegt skógarkropp. Þetta stykki meta vyrðíngarmenn á 50rbd hvörri jörðunni sem það fylgdi.[337]

Í bréfi sr. Péturs Jónssonar á Berufirði til sýslumanns, dagsettu 5. mars 1850, er fjallað um Ljósárland í tengslum við jarðamat á Flögu í Breiðdal. Sr. Pétur sagði ábúanda Flögu hafa gefið sér til kynna að við gerð jarðamatsins hafi eigandi Höskuldsstaða þótt vafi á hvorri jörðinni landið tilheyrði, Höskuldsstöðum eða Flögu. Af því tilefni sendi sr. Pétur inn skjöl til að sanna að Ljósárland tilheyrði Flögu en ekki Höskuldsstöðum.[338]

Hinn 18. apríl 1850 lögfesti Pétur Jónsson prestur í Berufirði Ljósárland í landi kirkjujarðarinnar Flögu í Breiðdal. Í lögfestunni er vísað í gjafabréf Jóns Þorlákssonar dagsett 1. nóvember 1685 sem staðfest var á prestastefnu að Öxará þann 16. júlí 1785, en líka í lögfestu fyrir sama landi frá 25. maí 1790, sem þann sama dag var þinglesin að Heydölum. Lögfestan var þinglesin á manntalsþingi að Heydölum þann 6. júní 1851 og er texti hennar eftirfarandi:

> Pétur Jónsson prestur til Berufjarðar Gjörir vitanlegt: ad eg hérmed lögfesti Ljósárlandid eda Landid á milli ljósánna í Breiðdal, sem er egindómur Berufjarðar-kyrkiu og liggur undir Berufjarðarkirkiu jörd Flögu í sömu sveit, með öllum þeim Landsnytjum, hvörju nafni sem heita, er fyrrgreinda Ljósalandi fylgt hafa og fylgja eiga eptir skriflegri auglýsingu gjafarans Syslumanns sál: Jóns Þorlákssonar dat: Víðivöllum stóru í Fljótsdal 1sta Nov. 1685, hvör af Synodu við Øxará er Confirmeruð þann 16d Julí 1785, samt Lögfestu fyrir sama landi af 25ta Mai 1790, sama dag upplesin fyrir rétti að Eydölum. Fyrirbyd eg því öllum fyrrtéd Ljósárland ad brúka, beita edur undir hvörju skini vera kann að nytja, án míns eda Flögu ábúanda vitundar og Leifis, alt undir þær sektir er Lög á hendur seigja þeim er hér í móti brjóta frá þessarar endurnýudu Lögfestu Dato; ad fráteknum Hoskuldstaða ábúanda einum, sem, eptir fyrrnefndri auglýsing á tiltölu til grasatekiu og hagbeitar í Ljósarlandið nær um naudsynjar; hvað ekki getur skilist utan um hag beit á vetrum, þegar haglaust er Höskuldsstaða meigin árinnar. – Þetta mitt Lögfestu bréf staðfesti eg með undirskrifuðu nafni og hjá þryktu signeti. –
>
> Berufirði þann 18da April 1850
>
> P: Jónsson[339]

Gísli Þorvarðarson, bóndi á Höskuldsstöðum, mótmælti lögfestunni við manntalsþing að Heydölum 6. júní 1851 þar sem hún hafi ekki verið samkvæmt máldögum sem hann hafði fyrir Höskuldsstaðalandi.[340]

Með byggingarbréfi dagsettu 16. mars 1869 var Guðmundi Marteinssyni byggð hálf jörðin Flaga í Breiðdal. Með í byggingunni var Ljósárland eða eins og segir í bréfinu:

---

337 Skjal nr. 2(52).
338 Skjal nr. 2(254).
339 Skjal nr. 2(88).
340 Skjal nr. 2(386).

> Jeg undirskrifaður byggji hjermeð og lögheimila bóndanum Guðmundi Marteinssyni ½ jörðina Flögu í Breiðdal, sem er Berufjarðarkirkjujörð, 3 hndr. að fornum dýrleika (en eptir nýja jarðamatinu, er konungur staðfesti 1. dag aprílm. 1861 [6¼] hndr.), með tilheyrandi Ljósárlandi eður landi því innfrá Flögu, er liggur milli Ljósánna, og að utan í svokallaða Gullgróf, undir bú sitt frá fardögum 1869 til fardaga 1870 eða svo lengi sem hann uppfyllir eptirfylgjandi skilmála:
>
> […]
>
> 4. Helmingsafnot af hinu áðurnefnda Ljósárlandi byggist honum einnig ásamt ½ jörðinni, en eptir máldagabrjefum Berufjarðarkirkju er bóndanum á Höskuldsstöðum áskilin frí grasatekja og hagbeit fyrir fje, nær um nauðsynjar, í tjeðu Ljósarlandi. Ber honum því að sjá um ásamt hinum ábúendum jarðarinnar Flögu, að aðrir taki þar hvorki skóg eða beiti þar að þessu undanskildu.[341]

Sama kemur fram í byggingarbréfi, dagsettu 18. mars 1869, þar sem Jóhannesi Guðlaugssyni var byggður 1/3 hlutur úr jörðinni Flögu. Um þriðjungs afnot af Ljósárlandi segir:

> 4. Þriðjungs afnot af hinu áðurnefnda Ljósárlandi byggist honum einnig ásamt 1/3 úr jörðinni, en eptir máldagabrjefum Berufjarðarkirkju er bóndanum á Höskuldsstöðum áskilin frí grasatekja og hagbeit fyrir fje, nær um nauðsynjar, í tjeðu Ljósárlandi. Ber honum því að sjá um ásamt hinum ábúendum jarðarinnar Flögu, að aðrir taki þar hvorki skóg eða beiti þar fjenaði að þessu undanskildu.[342]

Með byggingarbréfi dagsettu 1. maí 1878 var Jóni Pálssyni byggð hálf jörðin Flaga með hálfu Ljósárlandi frá fardögum 1878 til fardaga 1879. Í byggingarbréfinu segir meðal annars:

> hálfa kirkjujörðina Flögu í Breiðdal með hálfu kúgildi og er hálf Flaga 3 hndr. að fornum dýrleika en eptir nýja jarðamatinu 6¼ hndr. með tilheyrandi hálfu Ljósárlandi eða landi því innfrá Flögu, er liggur milli Ljósánna og að utan í svokallaða Gullgróf
>
> […]
>
> 2. Helmingsafnot af hinu áðurnefnda Ljósárlandi byggist honum líka ásamt hálfri jörðinni, en eptir máldaga brjefum Berufjarðarkirkju er bóndanum á Höskuldsstöðum áskilin frí grasatekja og hagbeit fyrir fje, nær um nauðsynjar í tjeðu Ljósárlandi.[343]

Aftan á bréfið er áritað að vorið 1880 hafi Jóni verið byggð viðbót úr jörðinni frá fardögum 1880 til fardaga 1881.[344]

Með byggingarbréfi dagsettu 1. maí 1880 var Valgerði Finnbogadóttur byggður 1/3 hluti úr jörðinni Flögu. Um landamerki og Ljósárland segir í bréfinu:

> og eru landamerkji Flögulands, frá innri Ljósánni og útí svokallaða Gullgróf, undir bú sitt með þessum byggingarskilmálum:
>
> […]
>
> 6. Þriðjungs afnot af Ljósarlandinu, er liggur milli Ljósánna, byggjist henni ásamt með þriðjungi jarðarinnar, en eptir máldagabrjefum Berufjarðarkirkju er bóndanum á

[341] Skjal nr. 2(255).
[342] Skjal nr. 2(256).
[343] Skjal nr. 2(258).
[344] Skjal nr. 2(258).

> Höskuldsstöðum áskilin frí grasatekja og hagbeit fyrir fje, nær um nauðsynjar, í tjeðu Ljósárlandi.[345]

Í hreppaskjölum Suður-Múlasýslu er í skjölum Breiðdalshrepps varðveitt skjal sem fjallar um landamerki Flögu og lands sem Höskuldsstaðir eigi fyrir sunnan Breiðdalsá. Skjalið er dagsett 19. maí 1883 og undirritað af Einari Gíslasyni á Höskuldsstöðum. Sr. Þorsteinn Þórarinsson í Berufirði undirritaði skjalið 1. júní sama ár en efni þess er svohljóðandi:

> Landamerki milli Flögu og lands þess sem Höskuldsstaðir eiga fyrir sunnan Breiðdalsá samkvæmt máldögum á kálfskinni með 5 hangandi innsiglum dagsettum 7. april 1686 er: ytri-ljósá. –
>
> Höskuldsstöðum 19. mai 1883
>
> Einar Gíslason
>
> (ábúandi og eigandi ½ jarðarinnar)
>
> Ofanskrifuðum landamerkjum milli kirkjujarðarinnar Flögu í Breiðdal og landspildu þeirrar, sem Höskuldsstaðir eiga fyrir sunnan Breiðdalsá, mótmæli jeg undirskrifaður alveg, því nú í nær því 200 ár hefur Jnnri Ljósáin verið landamerkin milli hins svokallaða Ljósárlands, sem heyrir undir Flögu og landspildu þeirrar, sem Höskuldsstöðum tilheyrir fyrir innan Jnnri Ljósána samkvæmt gjafabrjéfi Jóns sýslumanns Þorlákssonar dagsettu 11. nóv. 1685, lögfestum og öðrum skilríkjum.
>
> Berufirði 1. júním. 1883
>
> Þ Þórarinsson
>
> Land það fyrir sunnan Breiðd:á sem er fyrir utan innri Ljósá og Ljósár land nefnist hafa eigendur jarðarinnar Høskuldsstaða og umráðamaðr Flögu presturinn í Berufirði – gjört samning/um dagsettan 23. október ~~fa~~ 1884 og er sá samningur ~~staðfestur~~ samþykktur af stipt yfirvöldunum þ. mán 188 og hljóðar þannig[346]

Hinn 23. október 1884 gerðu Einar Gíslason og H. Bjarnarson, eigendur Höskuldsstaða, og sr. Þorsteinn Þórarinsson í Berufirði svohljóðandi samning um skipti á Ljósárlandi milli jarðanna Höskuldsstaða og Flögu í Breiðdal:

> Vjer undirskrifaðir höfum gjört svofeldan samning og orðið ásáttir um viðvíkjandi skiptum á hinu svokallaða Ljósárlandi milli jarðanna Höskuldsstaða og Flögu í Breiðdal: að Höskuldsstaðir eigi land allt frá innri Ljósá fyrir sunnan Breiðdalsá og í vörðu, sem stendur utan til á hinum svokallaða Svartabakka fyrir utan svokallaðan Ljósalæk og þaðan skáhallt inn og upp í lækjarsýki það, er rennur fast fyrir innan beitarhúsin frá Flögu og úr því ræður þetta lækjarsýki, sem vjer nefnum merkigontu upp í Ketilhnúk og þaðan beint uppí fjallseggjar, en sá partur Ljósarlandsins, sem liggur fyrir utan ofangreind merki, heyrir Flögu til.[347]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Flögu er dagsett 12. júní 1885 og var þinglýst en dagsetningar, árs og staðar þinglýsingar er ekki getið. Efni hennar er svohljóðandi:

[345] Skjal nr. 2(257).
[346] Skjal nr. 2(146).
[347] Skjal nr. 2(149).

> Jeg undirritaður umraðamaður jarðarinnar Flögu í Breiðdal, sem er eign Berufjarðarkirkju, hefi komið mjer saman við umráðamann Skriðu, prestinn að Eydölum, um: að landamerki að utan milli Flögu og Skriðu skuli hjereptir vera, eins og ~~að undanförnu~~ þau hafa verið samkvæmt landamerkjagjörningi frá 23. sept. 1846, „Gullgróf“, lág sú, sem liggur beinlínis uppeptir Flögu móum og þaðan beina stefnu í „Flögufoss“; en að ~~utan~~ innan milli Flögu og Höskuldsstaðalands fyrir sunnan Breiðdalsá, samkvæmt samningi milli mín og Höskuldsstaðaeigenda 23. okt. 1884 og samþykki styptsyfirvaldanna 4. martsm. 1885 skuli vera landamerki: úr vörðu, sem stendur utan til á hinum svokallaða „Svartabakka“ fyrir utan svokallaðan „Ljósalæk“ og þaðan eða úr merkivörðu þessari skáhalt inn og upp í lækjarsýki það, sem ~~renn~~ rennur fast fyrir innan beitarhúsin frá Flögu og úr því ræður þetta lækjarsýki, sem nefnd er „Merkigonta“ uppí „Ketilhnúk“ og þaðan beint uppí fjallseggjar; síðan eru merkin að sunnan milli Flögu og Berufjarðar: út eptir fjallaeggjum eins og vötnum hallar allt að Skriðulandi og ræður frá Flögufossi upp Flögudalinn á sú, sem rennur niður dalinn, landamerkjum og úr henni beint uppá Flöguskarð. – Að austan milli Flögu og Höskuldsstaða og Jórvíkur ræður Breiðdalsá landamerkjum.
>
> Berufirði 12. júním. 1885
>
> ÞÞórarinsson prestur að Berufirði og umráðamaður Flögu.
>
> Ólafur Brynjólfsson ábúandi Flögu.
>
> Einar Gíslason eigandi hálfra Höskuldsst.
>
> Hóseas Bjarnarson eigandi hálfra Höskuldsstaða.
>
> Stefán Jóhannesson ábúandi Jórvíkur.
>
> Magnús Bergsson prestur til Eydala.[348]

Í landamerkjaskrá jarðarinnar Höskuldsstaða, dagsettri 23. júní 1885 og þinglesinni 29. júní 1885, er fjallað um land sunnan Breiðdalsár og Ljósárland. Þar segir eftirfarandi:

> Fyrir sunnan Breiðdalsá eiga báðar jarðirnar Höskuldsstaðir og Höskuldsstaðasel óskipt land – milli „Járnhriggs“, sem er skamt fyrir utan Ánastaði – og innri Ljósár, er þær nota sameiginlega og tiltölulega eptir jarðadýrleika
>
> Land það fyrir sunnan Breiðdalsá –, sem er fyrir utan innri „Ljósá“ – og Ljósárland nefnist – hafa eigendur jarðarinnar Höskulsstaða, og umráðamaður Flögu – presturinn í Berufirði – gjört samning um, og ákveðið landamerki, 23. dag októbermanaðar 1884, og er sá samningur samþyktur af styptsyfirvöldunum 4. martsm. 1885.
>
> Samningur hljóðar þannig:
>
> „Vjér undirskrifaðir höfum gjört svofeldan samning og orðið ásáttir um viðvíkjandi skiptum á hinu svokallaða „Ljósarlandi“, milli jarðanna Höskuldsstaða og Flögu í Breiðdal: að Höskuldsstaðir eigi land allt frá innri „Ljósá“ fyrir sunnan Breiðdalsá – og í vörðu, sem stendur utantil á hinum svokallaða „Svartabakka“ fyrir utan svokallaðan „Ljósalæk“ og þaðan skáhalt inn og upp í lækjarsýki það, er rennur fast fyrir innan beitarhúsin frá Flögu, og úr því ræður þetta lækjarsýki, sem vjer nefnum „Merkigontu“ – uppí „Ketilhnúk“ og þaðan beint uppí fjallseggjar; en sá partur „Ljósarlandsins“ sem liggur fyrir utan ofangreind merki, heyrir Flögu til.“
>
> Höskuldsstöðum 23. júní 1885,
>
> Einar Gíslason (eigandi hálfra Höskuldsst.)

[348] Skjal nr. 2(13).

> Sigurður Hallsson (ábúandi Ánastaða)
>
> H. Bjarnarson (eigandi hálfra Höskuldsstaða)
>
> Hjer að framangreind landamerki milli Höskuldsstaða og kirkjujarðanna Jórvíkur og Flögu í Breiðdal, samþykkjast hjer með fyrir hönd Berufjarðarkirkju.
>
> Berufirði 26. júní 1885
>
> Þ.Þórarinsson.
>
> Björn Eiríksson (ábúandi Höskuldsstaðasels).[349]

Í virðingargjörð á kirkjujörðinni Flögu í Breiðdal, dagsettri 19. janúar 1917, segir að jörðin sé 11,6 hundruð að nýju mati en sex hundruð að fornu mati. Láglendi sé lítið og spillt af aurskriðum úr þremur þverám: Flöguá, Skarðsá og Ljósá. Virðingarmenn létu þess getið:

> að jörðin hefir að landamerkjaskránni, d.s. 12. júní 1885, misst töluvert land, og því sennilegt að nýja matið sé óeðlilega hátt, í samanburði við aðrar jarðir hér í hreppi.[350]

Að lokum var jörðin metin á 1.600 kr. með öllu.[351]

Við aukarétt að Selnesi í Breiðdal 30. júní 1917 var matsgjörð fyrir kirkjujörðinni Flögu, dagsett 19. janúar 1917, staðfest.[352]

Í áliti umráðamanns kirkjujarðarinnar Flögu, dagsettu 7. ágúst 1917, á mati því er fram fór á kirkjujörðinni hinn 19. janúar 1917, segir:

> Matið er yfirhöfuð samviskusamlega af hendi leyst og jarðarverðið viðunanlega ákveðið; þó álít ég dálítinn misskilning koma fram í matsgjörðinni, þar sem þess er getið, „að jörðin hafi með landamerkjaskránni dags. 12. júní 1885, mist töluvert af landi“ o.s.frv., því jarðamatsbókin frá 1861 telur Flögu aðeins 10,5$^{\underline{\text{hndr}}}$, en með landamerkjaskránni, er bætt við jörðina 1,1$^{\underline{\text{hndr}}}$ af þrætulandi, sem jarðabókin telur 2,1$^{\underline{\text{hndr}}}$.[353]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Flaga var metin á 2.200 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst en spurningamerki er sett aftan við í frumskjalið. Fram kemur að jörðin á mikið og gott upprekstrarland fyrir heimafé. Eigandi jarðarinnar var Berufjarðarkirkja.[354]

Með afsali dagsettu 31. desember 1918 seldi ráðherra Íslands Guðjóni Guðmundssyni jörðina Flögu í Breiðdalshreppi, 11,6 hundruð að nýju mati, fyrir 2.200 kr.[355]

Við manntalsþing að Breiðdalsvík 11. júlí 1919 var þinglesið kaupbréf, dagsett 31. desember 1918, þar sem ráðherra Íslands seldi Guðjóni Guðmundssyni jörðina Flögu fyrir 2.200 kr.[356]

[349] Skjal nr. 2(9).
[350] Skjal nr. 2(310).
[351] Skjal nr. 2(310).
[352] Skjal nr. 2(404).
[353] Skjal nr. 2(311).
[354] Skjal nr. 2(70).
[355] Skjal nr. 2(312).
[356] Skjal nr. 2(405).

Við manntalsþing að Breiðdalsvík 2. júlí 1920 var þinglesinn kaupsamningur, dagsettur 1. júlí 1920, þar sem Guðjón Guðmundsson seldi jörðina Flögu til Hlífar Bogadóttur fyrir 15.000 kr.[357]

Við manntalsþing að Breiðdalsvík 28. júní 1928 var þinglesið afsal Friðbjörns Þorsteinssonar til Hlífar Bogadóttur fyrir jörðinni Flögu fyrir 15.000 kr.[358]

5.8.2 Ánastaðir í Breiðdal

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Ánastaða metinn fjögur hundruð. Eigandi jarðarinnar var Bjarnanesprestakall.[359]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Ánastaðir metin fjögur hundruð að dýrleika og skráð sem lénsjörð Bjarnanesprestakalls.[360]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Ánastaði:

> 10 Ánastaðir
>
> Túnid er lítið og lélegt, og liggur fyrir vatna ágángi, heyskapur lítilfiörlegur, land gott sumar og vetur. Þessa jörd meta allir vyrdingarmenn á 150rbd.[361]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Ánastaða er dagsett 29. maí 1883 en hún var þinglesin við manntalsþing að Heydölum 27. júní 1883. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki
>
> jarðarinnar „Ánastaða“ eru:
>
> milli Ánastaða og Þorgrímsstaða: Hesthálsárgil að neðan en Rauðihryggur að ofan. –
>
> milli Ánastaða og lands þess, sem Höskuldsstaðir og Höskuldsstaðasel eiga fyrir sunnan Breiðdalsá: járnhryggur, sem liggur upp fjallið fyrir utan Álfhól. –
>
> Ánastöðum 29. maí 1883
>
> Sigurður Hallsson (ábúandi á Ánastöðum)
>
> Ofangreind landamerki samþykkja.
>
> Þorgrímsstöðum 29. mai 1883
>
> Guðm. Finnbogason (ábúandi)
>
> Björn Eiríksson. – Einar Gíslason. – Hóseas Bjarnarson. – Jón Finnbogason (eigendur og umráðamenn Höskuldsstaða og Sels)[362]

Hinn 28. júní 1892 fór fram aukaréttur að Ánastöðum þar sem tekin var fyrir ósk prestsins að Bjarnanesi, sr. Þorsteins Benediktssonar, um að bera út af jörðinni Ánastöðum ábúandann Bjarna Bjarnason. Fram kemur að honum hafi ekki verið löglega

[357] Skjal nr. 2(406).
[358] Skjal nr. 2(407).
[359] Skjal nr. 2(42). Leitað var í biskupsvísitasíum Bjarnaneskirkju í Nesjum til að kanna hvort þar væri að finna eldri landamerkjalýsingar um jörðina Ánastaði, einkum gagnvart Höskuldsstöðum í , en engar upplýsingar komu þar fram um landamerki Ánastaða. Sjá minnisblað Þjóðskjalasafns Íslands um Ánastaði í Breiðdal, dagsett 10. maí 2024, skjal nr. 3(6).
[360] Skjal nr. 4(1), bls. 193.
[361] Skjal nr. 2(52).
[362] Skjal nr. 2(14) og 2(378).

útbyggð jörðin og sömuleiðis að byggingarbréf Guðmundar Guðmundssonar hafi verið ógilt þar sem landamerki Ánastaða hafi ekki verið tilgreind í byggingarbréfinu. Í úrskurði var ekki farið að ósk prestins.[363] Málið var tekið fyrir að nýju við fógetarétt þann 30. júní 1893 þar sem úrskurðaðist að útburður á Bjarna af Ánastöðum skyldi hafa framgang upp á ábyrgð prestsins.[364]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Ánastaðir var metin á 1.500 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst. Fram kemur að jörðin á gott upprekstrarland fyrir heimafé. Eigandi jarðarinnar var kirkjan.[365]

Við aukarétt 1. júlí 1929 voru Guðmundur Árnason og Jón Björgólfsson útnefndir til að meta jörðina Ánastaði.[366]

Í virðingargjörð á kirkjujörðinni Ánastöðum í Breiðdal, dagsettri 6. júlí 1929, segir að jörðin sé samkvæmt síðasta jarðamati metin á 1.800 kr. án húsa. Um land jarðarinnar segir:

> Ánastaðir er næst insta bæ í hreppnum við Breiðdalsheiði – stutt bæjarleið. Bærinn er siðra megin Breiðdalsár og túnið umhverfis hann. Liggur um það á þrjá vegu feikna mikil aurskriða, framburður úr gljúfurminduðu gili, sem lækur rennur eftir, vestan að bænum. Aurskriðan virðist hafa klofnað um torfgarð sem einhvern tíma hefur verið hlaðinn ofan við túnið, en nú er að mestu siginn í jörð niður, og þess vegna fallið báðu megin túnsins niður í ána, sem fellur fram með því á einn veg, og er túnið þannig innilukt og möguleikar ekki sjáanlegir til útgræðslu.
>
> Spölkorn frá bænum uppi í fjallshlíðinni eru fjárhúsin og lítill túnblettur í kring (talinn með í túnstærð).
>
> Fjalllendið er sem næst ferhyrnt stikki, ekki mjög bratt fyr en upp við efstu tinda, breidd landsins út og fram er á að giska tæpur hálfrar stundar gangur, fjallið ákaflega grítt, og er þar mjög mikill mosagróður en hvergi áberandi grasblettir. Þrátt fyrir hið áberandi grasleisi í fjallinu, þikir þar gott beitiland fyrir sauðfje, þegar snjólétt er.
>
> Sljettlendi er ekkert nema engið og liggur það beggja megin árinnar inn frá áður nefndri aurskriðu, það er bæði þurt og votlent, og mun til jafnaðar gefa árlega af sjer um 150 hestburði, sje ekki tíður grasbrestur.[367]

Þá er einnig tekið fram jörðinni fylgdu engin hlunnindi. Að lokum var jörðin metin á 1.600 kr. án húsa.[368]

Með afsali dagsettu 11. júní 1930 seldi ráðherra Íslands Stíg Jónssyni jörðina Ánastaði í Breiðdalshreppi, 18 hundruð að nýju mati, fyrir 2.500 kr.[369]

Önnur landamerkjaskrá jarðarinnar Ánastaða er dagsett 20. júní 1946 en þinglýsingardags er ekki getið. Efni hennar er svohljóðandi:

---

363 Skjal nr. 2(379).
364 Skjal nr. 2(380).
365 Skjal nr. 2(71).
366 Skjal nr. 2(381).
367 Skjal nr. 2(313).
368 Skjal nr. 2(313).
369 Skjöl nr. 2(314) og 2(368).

Landamerki

jarðarinnar Ánastaðir í Breiðdalshreppi, S.Múl.

Milli Ánastaða og Þorgrímsstaða:

I. Úr Suðurfjalli um Rauðhrygg og Hesthálsgil í Breiðdalsá. Síðan ræður Breiðdalsá mörkum út að Skileyri. Þaðan bein lína í vörðu við girðingu neðan Þorgrímsstaða. Síðan línan með girðingunni útað horni hennar og frá því bein lína í vörðu við ána, austan við svonefndan Kýrbakka. Þaðan ræður svo Breiðdalsá mörkum út að mörkum Þorgrímsstaða og Höskuldsstaðasels.

II. Milli Ánastaða og Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels: Breiðdalsá áfram frá fyrrnefndum morkum Þorgrímsstaða og Höskuldsstaðasels, þar til kemur á móts við svonefndan Járnhrygg í Suðurfjalli fyrir utan Álfhól, en um hann er merkjalínan allt á fjall upp. Þaðan ráða fjallseggjar inn að fyrstnefndri línu um Rauðhrygg.

Landamerkjabréf dags. 29/5 1883 fellur hér með úr gildi.

Breiðdalshreppi, 20. júní 1946.

Guðm. Jónsson Höskuldsstöðum.

Þórhildur Hjartardóttir Þorgrímsstöðum.

Hóseas Björnsson ábúandi á Höskuldsstaðaseli

Steingrímur Vigfússon Ánastöðum[370]

5.8.3 Ljósárland

Hinn 12. maí 1601 vitnaði Hjálmur Einarsson að hann hafi verið viðstaddur þegar Sturli Jónsson gaf Árna syni sínum á brúðkaupsdegi jörðina Höskuldsstaði. Í skjalinu er fjallað um land handan Breiðdalsár, þ.e. sunnan við hana, og er sú lýsing svohljóðandi:

> Kom þä til tals. ad su sama fyrrskrifud jórd ætte yfer umm Breiddals ä takmarkad land ä millum järnhryggs oc liösär hinnar ytre.[371]

Árið 1603 vitnaði Egill Ásbjörnsson um landamerki Höskuldsstaða. Í skjalinu segir eftirfarandi:

> ad eg hef alldrei heyrt eda vitad annad sannara en jórden Hoskulldstader hafe ätt takmarkad land fyrir sunnann äna i Breiddal. framm ä jarnhrygg er liggur uppi fialled. ofann ad gotumm. skamt fyrir utann Alfhöl og uti liosäna ytre oc var ieg vidstaddur oc til vitnis tekinn. af Asbirni Þorsteinzsyne þa minn fadir Asbiorn Arnason sellde honum jórdena Flógu i Breiddal sex hundrud ad dyrleika. med tilteknu takmorkudu lande. framm i liosäna ytre. þui hann lyste þui fyrir honum ad jórdenn Hóskulldstader ætte landed framann ad þessare liösa ytre oc framj jarnhrygg. sem jeg hef adur vitne umm bored. oc þetta hefur haft oc hallded vered atolulaust meir enn i fiorutÿge är.[372]

Í vitnisburði Jóns Þorlákssonar frá 1620 um land Höskuldsstaða segir:

> Suo felldann vitnisburd ber eg Jon Þorlakszon umm landeign jardarennar Hóskulldstada i Breiddal. epter þui sem eg heyrdi minn saluga fodur seigia oc adra ellstu menn sem þar var kunnugt ~~umm~~ til. ad Hóskulldstadir ættu land med ummerkium þessum. i þad stora gil fyrir utan bænn. siönhending uppi fialled. og ofann i Breiddals

[370] Skjal nr. 2(15).
[371] Skjal nr. 2(150).
[372] Skjal nr. 2(150).

> ä. og fram i Raudatindsgil. gagnvart vid fossinn i Anastada gile. enn fyrir sunnann äna í Breiddal eiga Hoskulldstader tilteked takmarkad land. uti liosäna ytre. og framm i jarnhrygg. oc liggur þesze same hryggur uppi fialled og ofan ad gotum hart nær. skamt fyrir utan alfhöl kallad er. hefur þetta haft oc halldist vered rietteleg landeign fyrrgreindra Hóskulldstada atólulaust i óll þau är sem sem eg hef tilvitad i Breiddal. oc hef eg tilvitad oc i Breiddal vered optast sÿdan eg var tÿu vetra. oc hef eg nu fimmtan vetur umm sextÿge är. Suo lÿste minn saluge fader fyrer mier ad þä hann kom fyrst i Breiddal. sagde hann þar hefde ellste madur vered ad nafne Hallsteirn Hialmson. oc hefde sagt oc lyst fyrir sier ad jörden Hóskulldstader hefdi alt ad þessum fyrrskrifudumm landamerkiumm atólulaust.[373]

Hinn 11. nóvember 1685 gaf Jón Þorláksson land milli Ljósánna í Breiðdal. Í afriti af gjafabréfinu frá 25. júní 1883 segir að gjafabréfið hafi verið lesið við lögþingsrétt við Öxará 11. júlí 1720 og við rétt að Berunesi 12. júní 1732. Í afritinu segir:

> Það gjöri eg Jón Thorlákssón eignarmaður þeirra jarða Höskuldsstaða í Breiðdal og Flögu samastaðar, að Höskuldsstaðir skulu sjer ei eigna land yfir við eða í millum Ljósánna, hvað eg gef Flögu með frí og frelse og henni skal héðan af tilheyra epter (skjölum?) sem eg …… og mína eign vera. Hér á móte (eiga?) Höskuldsstaðamenn fríabeit og grasatekju fyrir (sunnan?) sig yfer um ána í þetta land, nær um nauðsynjar. Þetta staðfeste eg með minni egin hende og signete hér að neðan í votta viðrvist, sem sín nöfn ásamt mínu þar að neðan hér under setja.[374]

Með byggingarbréfi dagsettu 6. júlí 1820 var Jóni Jónssyni byggð kirkjujörðin Flaga með tilliggjandi Ljósárland eða eins og segir í bréfinu:

> Gudmundur Schaptason prestur til Berufiardar biggier her med og loghejmilar til allrar lejgulida abudar ummhirdingar og Efftersvars bondanumm Jone Jonssyne Berufiardarkirkjujórd Flogu i Brejddal med tilljggjande Ljós~~ar~~lande edur lande þvi er liggur millumm ljósära inn frä Flogu og uti Gullgróf 6 hndr. ad dyrlejka med ejnu Asaudarkvielde med jórdunne filgier fra næstkomande Ärs fardogumm 1820 til Fardaga 1821 med Effterfilgjande Skilmälumm edur hvad lejngur okkur lóglega og fridsamlega umm semur[375]

Hinn 25. maí 1790 lögfesti sr. Salómon Björnsson Ljósárland í Breiðdal eða eins og segir í lögfestunni, sem þinglesin var fyrir rétti að Heydölum sama dag:

> Eg underskrifadur Løgfeste her i dag Þann Hagbeitar- og Skógar- Landspart sem liggur á millumm beggia Liósænna, fyrir Handann Äna sudur frá Høskuldsstödumm i Breiddal; Hvör ödru Nafne kallast Liosárland edur landid i millumm liosanna: tilheirande sem Eiginndóm Berufiardar kirkujörd Fløgu i sömu Sveit; ásamt med öllum Gögnum og Giædum, Holltum og Hædum, Hriödrum og Högumm, Skóge, Grasatekiu og ödrumm Landsnytiumm, sem Greindu Liósárlande filgia, filgt hafa, og filgia eiga: Allt ofann ur Fiallatindum, sovídt og Lángt sem bádar Liósárnar beggia meginn med sínu Rensle ráda, og þad nidur i Breiddalsaa, sem eg meina výst ad heite Ä su, er fellur fyrir nedann Höskuldsstade, ut og ofanneffter Breiddalnum; Og frammvegis allt til Ummmerkia þeirrar er adrar Jarder i móte eiga; Ad undanntekinne þeirre Jskyld, er Höskuldsstader eiga i ofanngreint Liósárland, sem sídar mun sagt verda. Fyrirbýd eg öllumm og Serhvöriumm Næst kríngliggande Jarda äbuendum hertied Liósarland ad brúka beita, edur under hvöriu Skyne vera kann á Nockurnhátt ad nytia til Skógarhöggs, Hagbeitar edur Grasatekiu; Än Míns edur Míns Landseta Þordar Hildebrandssonar á Fløgu Vitundar, Leifes edur Samþyckis: Ad undannteknum Einum Byrni Jónssyni á

[373] Skjal nr. 2(150).
[374] Skjal nr. 2(116).
[375] Skjal nr. 2(253).

> Höskuldsstödum, Hvöred Þángad á nockra Jskyld til Hagbeitar fyrir Fie sitt, og Grasatekiu; Allt under Sekter þær, er Lög á Hendur segia, þeim er her i móte brjóta frá Lögfestunnar Dato.
>
> Sömuleidis fyrirbýd eg Ydur Velforstanduge Heidurs Mann Biörn Jónsson ábuandi Høskuldstada i Breiddal, Skógarhögg i Liósárlande, edur adrar Landsnytiar Samastadar, þær er ey tilheyra Ydar her ad ofann á minnstre Jskyld i Landed, under áverka og landnámsbætur, sem Lög greina.
>
> Serdeilis fyrirbýd eg Ydur Biörn Jónsson ofmikla Jsettning Saudfiár, edur annars Penings i Liósárland, Vetur og Sumar, uppfrá þessumm Deige, Ad so miklu leite sem su sama skadar edur skada kann kirkunnar Rett og Eiginndóm; Edur til Átrodnings og Underþrickingar þenar edr þena kann j nockurn Máta fyrir Landseta Minn á Fløgu Þord Hildebrandsson, Hvörn eg Lýse hafa Meire Rettugheit enn Ydur til Liósárlands brúkunar. Og þetta allt under Tvý- og Þrí-gyldis – samt áverka – og landnáms-Bætur edur Uslagiöld, effter Málavöxtum; Än þess, ad Ønnur Skiöl edur Lögmæt Skilrike, herimóte kome, er kirkunnar Máldaga i Berufirde fyrir Greindu Liósárlande, sem eldre edur gildare hrinda kynne. Lögfeste eg bæde ad Ordfullu og Lögfullu, og fyrirbýd Hvöriumm Manne hedann af j ad vinna, edur Nytia greint Liósarland framar enn Mitt er Lof edur Leife til, Ad Vitne Ydar Monsr Þordur Gislason á Fremre Kleif og Ydar Monsr Biörn Eyrikson á Snæhvamme, samt allra Annara er siá edur heyra þetta mitt Lögfestu bref, sem eg styrke med underskrifudu Nafne og hiáþricktu Signete.[376]

Hinn 25. maí 1791 gerði sr. Salómon Björnsson aðra lögfestu fyrir Ljósárlandi en í henni segir:

> Eg underskrifadur Løgfeste hermed Liósaarland i Breiddal, sem er Eiginndómur Berufiardar kyrku, og liggur under Berufiardar kirkujörd Fløgu i sömu Sveit, ásam[t] öllumm landamerkium og landsnytium, er firrgreindu Liósaarlande filgia, filgt hafa, og filgia eiga, effter skriflegre Auglÿsingu Giafarans Sýslumans Säl: Jóns Þorlákssonar dat.[r] Viduvöllum Stóru i Fliótsdal 1ta Nov: 1685, Hvör af Synodo vid Øxaraa er confirmerud þann 16da Julii 1785, ásamt Lögfestunne fyrer sama Lande af 25ta Maii 1790. Fyrirbÿd eg öllumm og serhvörium fyrrtied Liósarland, ad brúka, beita, edur under hvöriu Skyne vera kann ad nytia, án Mins, edur Fløgu ábuanda Vitundar leifes edur Samþickes, allt under þær Sekter er Lög á hendur seigia þeim er heri móte brióta frä Þessarar Endurnyudu Lögfestu Dato, sem frammveigis Validerar umm næstu Tólf mänude. Herámöte má Ábuande Höskuldstada i Breiddal Löglega nota ser Þá Jskyldu, er Höskuldstader eiga i ofann greint Liósaarland, sem er Frí=Beit, og Grasatekia, nær umm Naudsyniar. Þó fyrirbÿd eg Ydr Biörn Jónsson, ábuande Höskuldstada i Breiddal Skógarhögg i Liósárlande, og allar adrar Landsnytiar, er ey tilheyra áminstre Jskildu i Landed, under Áverka og Landnáms-Bætur.
>
> Eirninn, fyiribíd eg Ydur Biörn Jonsson ofmikla, Jsettning Bufiár edur annara gripa i Liósarland, Vetur og Sumar hereffter, ad somiklu leite sem su sama mætte skada kirkunnar Rett, Edur þena til Underþrickingar Landseta Minum á Fløgu Þorde Hildebrandssyne, hvörn eg lýse eiga mejre Rett til Brukunar og Búfiár Jtölu i Liósárland enn Ydur, allt under Tvi= og Þrý= gildis – edur Uslagiöld, effter Málavöxtumm[377]

Í prófastsvísitasíu fyrir Berufjarðarkirkju frá 1. ágúst 1840 er fjallað um bækur og skjöl kirkjunnar en þar á meðal er gjafabréf fyrir Berufirði frá 1743, afsalsbréf fyrir Flögu og gjafabréf fyrir Ljósárlandi á kálfskinni og með fimm hangandi reimum.[378] Í

[376] Skjal nr. 2(174).
[377] Skjal nr. 2(175).
[378] Skjal nr. 2(209).

prófastsvísitasíu frá 9. ágúst 1842 er getið gjafabréfs fyrir Berufirði, þ.e. Berufjarðarheimastað með hjáleigum og undirliggjandi kirkjujörðum og að kirkjan haldi eignum sem í því er fjallað um. Þó segir um ítök sem brúkuð hafi verið að þau álítist vera þýðingarlaus.[379] Í enn einni prófastsvísitasíu fyrir Berufirði, dagsettri 19. júní 1844, er fjallað um skjöl sem séu í vörslu kirkjunnar, nefnilega áðurnefnt gjafabréf frá 1743, afrit af afsals- og gjafabréfi fyrir Flögu og Ljósárlandi sem sé annað hvort frá 1683 eða 1685, þinglesin lögfesta fyrir Ljósárlandi frá 1790, þinglesin lögfesta fyrir Berufjarðarheimalandi með hjáleigum frá 1791 og úttektir og byggingarbréf. Þar segir einnig að við kirkjuna vanti skjal sem nefnt sé í vísitasíu frá 1706, þ.e. gjafabréf fyrir Flögu og Ljósárlandi. Í sömu vísitasíu er minnst á ágreining sem upp sé kominn um landamerki milli Flögu og Skriðu í Breiðdal.[380]

Hinn 12. júní 1846 riðu eigendur Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels, Gísli Þorvarðarson og Jónas Magnússon, ásamt skoðunarmönnum á land og engjar nefndra jarða til að skipta þeim, hagbeit, skógi og landsnytjum. Við skiptin var ítaks í Ljósárlandi getið en um það segir:

> Skiptinn eru þannig sem fylgir ad hlutadeigendur ásamt nefndum skodunarmönnum komi ser samann um ad Höskuldstadir 6 hndr. ad dyrleika
>
> […]
>
> Enn Höskuldstadasel 4 hndr. ad dyrl
>
> […]
>
> landstikki þad er liggur fyrir Sunnan breiddals ána, millum Jarn hriggs og innri ljósár samt ítak í liosár landi nóta hvöru tveggiu eptir Jardar magni[381]

Í umfjöllun um jörðina Flögu í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 er fjallað um Ljósárland. Þar segir eftirfarandi:

> Þrætustykki, svo kallad Liósárland, milli þessarar jarðar og jarðarinnar Höskuldsstaða, sem brúkað hefir verið um lángann tíma af ábúendum beggia jarda. Þar er hagbeit nokkur og lítilfjörlegt skógarkropp. Þetta stykki meta vyrðíngarmenn á 50rbd hvörri jörðunni sem það fylgdi.[382]

Í bréfi sr. Péturs Jónssonar á Berufirði til sýslumanns, dagsettu 5. mars 1850, er fjallað um Ljósárland í tengslum við jarðamat á Flögu í Breiðdal. Sr. Pétur sagði ábúanda Flögu hafa gefið sér til kynna að við gerð jarðamatsins hafi eigandi Höskuldsstaða þótt vafi á hvorri jörðinni landið tilheyrði, Höskuldsstöðum eða Flögu. Af því tilefni sendi sr. Pétur inn skjöl til að sanna að Ljósárland tilheyrði Flögu en ekki Höskuldsstöðum.[383]

Hinn 18. apríl 1850 lögfesti Pétur Jónsson prestur í Berufirði Ljósárland í landi kirkjujarðarinnar Flögu í Breiðdal. Í lögfestunni er vísað í gjafabréf Jóns Þorlákssonar

379 Skjal nr. 2(210).
380 Skjal nr. 2(211).
381 Skjal nr. 2(92).
382 Skjal nr. 2(52).
383 Skjal nr. 2(254).

dagsett 1. nóvember 1685 sem staðfest var á prestastefnu að Öxará þann 16. júlí 1785, en líka í lögfestu fyrir sama landi frá 25. maí 1790, sem þann sama dag var þinglesin að Heydölum. Lögfestan var þinglesin á manntalsþingi að Heydölum þann 6. júní 1851 og er texti hennar eftirfarandi:

> Pétur Jónsson prestur til Berufjarðar Gjörir vitanlegt: ad eg hérmed lögfesti Ljósárlandid eda Landid á milli ljósánna í Breiðdal, sem er egindómur Berufjarðar-kyrkiu og liggur undir Berufjarðarkirkiu jörd Flögu í sömu sveit, með öllum þeim Landsnytjum, hvörju nafni sem heita, er fyrrgreinda Ljósalandi fylgt hafa og fylgja eiga eptir skriflegri auglýsingu gjafarans Syslumanns sál: Jóns Þorlákssonar dat: Víðivöllum stóru í Fljótsdal 1sta Nov. 1685, hvör af Synodu við Øxará er Confirmeruð þann 16d Julí 1785, samt Lögfestu fyrir sama landi af 25ta Mai 1790, sama dag upplesin fyrir rétti að Eydölum. Fyrirbyd eg því öllum fyrrtéd Ljósárland ad brúka, beita edur undir hvörju skini vera kann að nytja, án míns eda Flögu ábúanda vitundar og Leifis, alt undir þær sektir er Lög á hendur seigja þeim er hér í móti brjóta frá þessarar endurnýudu Lögfestu Dato; ad fráteknum Hoskuldstaða ábúanda einum, sem, eptir fyrrnefndri auglýsing á tiltölu til grasatekiu og hagbeitar í Ljósarlandið nær um naudsynjar; hvað ekki getur skilist utan um hag beit á vetrum, þegar haglaust er Höskuldsstaða meigin árinnar. – Þetta mitt Lögfestu bréf staðfesti eg með undirskrifuðu nafni og hjá þryktu signeti. –
>
> Berufirði þann 18da April 1850
>
> P: Jónsson[384]

Gísli Þorvarðarson, bóndi á Höskuldsstöðum, mótmælti lögfestunni við manntals-þing að Heydölum 6. júní 1851 þar sem hún hafi ekki verið samkvæmt máldögum sem hann hafði fyrir Höskuldsstaðalandi.[385]

Hinn 31. júlí 1866 var að ósk bændanna Gísla Þorvarðssonar og Guðna Jónssonar riðið engjar og álitin landstærð eftir gæðum Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels. Fram kemur í skjalinu að heimajörðin Höskuldsstaðir var álitin sex hundruð að dýrleika en afbýlið Höskuldsstaðasel fjögur hundruð. Um landamerki segir:

> Því næst var riðið yfir eingjar og álitin landstærð eptir gjæðum, urðu því allir álitsmenn samkvæmir: að Selá skuli ráða landamerkjum milli áðurnefndra Jarða eptir því sem hún fellur frá Seldalsdrögu allt ofan í Gljúfur – og þaðan út brúnina fyrir neðan Fornustekka og út og ofan melhriggina fyrir ofan Seltúnið, allt í lángaGrafníng fyrir neðan Reiðgötur og þaðan frá nýgjörðri vörðu beina sjónhending ofan mírina í aðra nýja vörðu á bakkanum við Breiðdals á. – Enn beitarlandsstikkið fyrir sunnan ána: milli innri Ljósáar og Járnhriggs, skuli brúkast frá báðum Jörðunum sameiginlega eptir Jarðar tiltölu.[386]

Með byggingarbréfi dagsettu 16. mars 1869 var Guðmundi Marteinssyni byggð hálf jörðin Flaga í Breiðdal. Með í byggingunni var Ljósárland eða eins og segir í bréfinu:

> Jeg undirskrifaður byggji hjermeð og lögheimila bóndanum Guðmundi Marteinssyni ½ jörðina Flögu í Breiðdal, sem er Berufjarðarkirkjujörð, 3 hndr. að fornum dýrleika (en eptir nýja jarðamatinu, er konungur staðfesti 1. dag aprílm. 1861 [6¼] hndr.), með tilheyrandi Ljósárlandi eður landi því innfrá Flögu, er liggur milli Ljósánna, og að utan

[384] Skjal nr. 2(88).
[385] Skjal nr. 2(386).
[386] Skjal nr. 2(145).

> í svokallaða Gullgróf, undir bú sitt frá fardögum 1869 til fardaga 1870 eða svo lengi sem hann uppfyllir eptirfylgjandi skilmála:
>
> […]
>
> 4. Helmingsafnot af hinu áðurnefnda Ljósárlandi byggist honum einnig ásamt ½ jörðinni, en eptir máldagabrjefum Berufjarðarkirkju er bóndanum á Höskuldsstöðum áskilin frí grasatekja og hagbeit fyrir fje, nær um nauðsynjar, í tjeðu Ljósarlandi. Ber honum því að sjá um ásamt hinum ábúendum jarðarinnar Flögu, að aðrir taki þar hvorki skóg eða beiti þar að þessu undanskildu.[387]

Sama kemur fram í byggingarbréfi, dagsettu 18. mars 1869, þar sem Jóhannesi Guðlaugssyni var byggður 1/3 hlutur úr jörðinni Flögu. Um þriðjungs afnot af Ljósárlandi segir:

> 4. Þriðjungs afnot af hinu áðurnefnda Ljósárlandi byggist honum einnig ásamt 1/3 úr jörðinni, en eptir máldagabrjefum Berufjarðarkirkju er bóndanum á Höskuldsstöðum áskilin frí grasatekja og hagbeit fyrir fje, nær um nauðsynjar, í tjeðu Ljósárlandi. Ber honum því að sjá um ásamt hinum ábúendum jarðarinnar Flögu, að aðrir taki þar hvorki skóg eða beiti þar fjenaði að þessu undanskildu.[388]

Með byggingarbréfi dagsettu 1. maí 1878 var Jóni Pálssyni byggð hálf jörðin Flaga með hálfu Ljósárlandi frá fardögum 1878 til fardaga 1879. Í byggingarbréfinu segir meðal annars:

> hálfa kirkjujörðina Flögu í Breiðdal með hálfu kúgildi og er hálf Flaga 3 hndr. að fornum dýrleika en eptir nýja jarðamatinu 6¼ hndr. með tilheyrandi hálfu Ljósárlandi eða landi því innfrá Flögu, er liggur milli Ljósánna og að utan í svokallaða Gullgróf
>
> […]
>
> 2. Helmingsafnot af hinu áðurnefnda Ljósárlandi byggist honum líka ásamt hálfri jörðinni, en eptir máldaga brjefum Berufjarðarkirkju er bóndanum á Höskuldsstöðum áskilin frí grasatekja og hagbeit fyrir fje, nær um nauðsynjar í tjeðu Ljósárlandi.[389]

Aftan á bréfið er áritað að vorið 1880 hafi Jóni verið byggð viðbót úr jörðinni frá fardögum 1880 til fardaga 1881.[390]

Með byggingarbréfi dagsettu 1. maí 1880 var Valgerði Finnbogadóttur byggður 1/3 hluti úr jörðinni Flögu. Um landamerki og Ljósárland segir í bréfinu:

> og eru landamerkji Flögulands, frá innri Ljósánni og útí svokallaða Gullgróf, undir bú sitt með þessum byggingarskilmálum:
>
> […]
>
> 6. Þriðjungs afnot af Ljósarlandinu, er liggur milli Ljósánna, byggjist henni ásamt með þriðjungi jarðarinnar, en eptir máldagabrjefum Berufjarðarkirkju er bóndanum á Höskuldsstöðum áskilin frí grasatekja og hagbeit fyrir fje, nær um nauðsynjar, í tjeðu Ljósárlandi.[391]

Í hreppaskjölum Suður-Múlasýslu er í skjölum Breiðdalshrepps varðveitt skjal sem fjallar um landamerki Flögu og lands sem Höskuldsstaðir eigi fyrir sunnan Breiðdalsá.

[387] Skjal nr. 2(255).
[388] Skjal nr. 2(256).
[389] Skjal nr. 2(258).
[390] Skjal nr. 2(258).
[391] Skjal nr. 2(257).

Skjalið er dagsett 19. maí 1883 og undirritað af Einari Gíslasyni á Höskuldsstöðum. Sr. Þorsteinn Þórarinsson í Berufirði undirritaði skjalið 1. júní sama ár en efni þess er svohljóðandi:

> Landamerki milli Flögu og lands þess sem Höskuldsstaðir eiga fyrir sunnan Breiðdalsá samkvæmt máldögum á kálfskinni með 5 hangandi innsiglum dagsettum 7. april 1686 er: ytri-ljósá. –
>
> Höskuldsstöðum 19. mai 1883
>
> Einar Gíslason
>
> (ábúandi og eigandi ½ jarðarinnar)
>
> Ofanskrifuðum landamerkjum milli kirkjujarðarinnar Flögu í Breiðdal og landspildu þeirrar, sem Höskuldsstaðir eiga fyrir sunnan Breiðdalsá, mótmæli jeg undirskrifaður alveg, því nú í nær því 200 ár hefur Jnnri Ljósáin verið landamerkin milli hins svokallaða Ljósárlands, sem heyrir undir Flögu og landspildu þeirrar, sem Höskuldsstöðum tilheyrir fyrir innan Jnnri Ljósána samkvæmt gjafabrjéfi Jóns sýslumanns Þorlákssonar dagsettu 11. nóv. 1685, lögfestum og öðrum skilríkjum.
>
> Berufirði 1. júním. 1883
>
> Þ Þórarinsson
>
> Land það fyrir sunnan Breiðd:á sem er fyrir utan innri Ljósá og Ljósár land nefnist hafa eigendur jarðarinnar Høskuldsstaða og umráðamaðr Flögu presturinn í Berufirði – gjört samning/um dagsettan 23. október ~~fa~~ 1884 og er sá samningur ~~staðfestur~~ samþykktur af stipt yfirvöldunum þ. mán 188 og hljóðar þannig[392]

Sr. Þorsteinn Þórarinsson í Berufirði skrifaði til sýslumanns þann 25. júní 1883 og sagði Einar Gíslason á Höskuldsstöðum gera tilkall til Ljósárlands sem hafi tilheyrt Flögu í Breiðdal frá 11. nóvember 1685. Sr. Þorsteinn kvað málið ekki vera landamerkjamál en sagðist myndi þurfa betri upplýsingar og í framhaldinu láta dómstóla skera úr um þrætuna.[393]

Hinn 23. október 1884 gerðu Einar Gíslason og H. Bjarnarson, eigendur Höskuldsstaða, og sr. Þorsteinn Þórarinsson í Berufirði svohljóðandi samning um skipti á Ljósárlandi milli jarðanna Höskuldsstaða og Flögu í Breiðdal:

> Vjer undirskrifaðir höfum gjört svofeldan samning og orðið ásáttir um viðvíkjandi skiptum á hinu svokallaða Ljósárlandi milli jarðanna Höskuldsstaða og Flögu í Breiðdal: að Höskuldsstaðir eigi land allt frá innri Ljósá fyrir sunnan Breiðdalsá og í vörðu, sem stendur utan til á hinum svokallaða Svartabakka fyrir utan svokallaðan Ljósalæk og þaðan skáhallt inn og upp í lækjarsýki það, er rennur fast fyrir innan beitarhúsin frá Flögu og úr því ræður þetta lækjarsýki, sem vjer nefnum merkigontu upp í Ketilhnúk og þaðan beint uppí fjallseggjar, en sá partur Ljósarlandsins, sem liggur fyrir utan ofangreind merki, heyrir Flögu til.[394]

[392] Skjal nr. 2(146).
[393] Skjal nr. 2(115).
[394] Skjal nr. 2(149).

Í landamerkjaskrá jarðarinnar Höskuldsstaða, dagsettri 23. júní 1885 og þinglesinni 29. júní 1885, er fjallað um land sunnan Breiðdalsár og Ljósárland. Þar segir eftirfarandi:

> Fyrir sunnan Breiðdalsá eiga báðar jarðirnar Höskuldsstaðir og Höskuldsstaðasel óskipt land – milli „Járnhriggs“, sem er skamt fyrir utan Ánastaði – og innri Ljósár, er þær nota sameiginlega og tiltölulega eptir jarðadýrleika
>
> Land það fyrir sunnan Breiðdalsá –, sem er fyrir utan innri „Ljósá“ – og Ljósárland nefnist – hafa eigendur jarðarinnar Höskulsstaða, og umráðamaður Flögu – presturinn í Berufirði – gjört samning um, og ákveðið landamerki, 23. dag októbermanaðar 1884, og er sá samningur samþyktur af styptsyfirvöldunum 4. martsm. 1885.
>
> Samningur hljóðar þannig:
>
> „Vjér undirskrifaðir höfum gjört svofeldan samning og orðið ásáttir um viðvíkjandi skiptum á hinu svokallaða „Ljósarlandi“, milli jarðanna Höskuldsstaða og Flögu í Breiðdal: að Höskuldsstaðir eigi land allt frá innri „Ljósá“ fyrir sunnan Breiðdalsá – og í vörðu, sem stendur utantil á hinum svokallaða „Svartabakka“ fyrir utan svokallaðan „Ljósalæk“ og þaðan skáhalt inn og upp í lækjarsýki það, er rennur fast fyrir innan beitarhúsin frá Flögu, og úr því ræður þetta lækjarsýki, sem vjer nefnum „Merkigontu“ – uppí „Ketilhnúk“ og þaðan beint uppí fjallseggjar; en sá partur „Ljósarlandsins“ sem liggur fyrir utan ofangreind merki, heyrir Flögu til.“
>
> Höskuldsstöðum 23. júní 1885,
>
> Einar Gíslason (eigandi hálfra Höskuldsst.)
>
> Sigurður Hallsson (ábúandi Ánastaða)
>
> H. Bjarnarson (eigandi hálfra Höskuldsstaða)
>
> Hjer að framangreind landamerki milli Höskuldsstaða og kirkjujarðanna Jórvíkur og Flögu í Breiðdal, samþykkjast hjer með fyrir hönd Berufjarðarkirkju.
>
> Berufirði 26. júní 1885
>
> Þ.Þórarinsson.
>
> Björn Eiríksson (ábúandi Höskuldsstaðasels).[395]

5.9 Nærliggjandi jarðir í Berufirði og Hamarsfirði

5.9.1 Berufjörður í Berufirði

Í skrá Páls biskups Jónssonar um kirkjur í Skálholtsbiskupsdæmi um 1200 er kirkju getið í Berufirði.[396]

Í skrá um eignir Berufjarðarkirkju frá um 1370 segir eftirfarandi um jörðina Berufjörð og Fossárdal:

> Jtem æ Berufiordur alla strond sudur ad nausttott þeirri. er stendur fyrir hiedan backa fyrir hiedan bulandszæ. sionhending upp j skardid þad sem efst er j fiallinu gegntt nausttottinni.
>
> Jtem A Berufiordur allann reka j þessu takmarki huad sem æ land ber. og fiemætt er.

[395] Skjal nr. 2(9).
[396] *Íslenzkt fornbréfasafn* XII, bls. 5, skjal nr. 4(15).

> Jtem A Berufiordur allann fossærdal fyrir sunnan og nordan uppæ fiallid. þar sem hallar votnum sudur og upp ad þíjngmanna vpz ut ad tunglä.
>
> A berufiordur uppæ Avxi ad beinsvordu.
>
> Jtem æ berufiordur landzmerki ut fra gardi. ut ad læk þeim er fellur fyrir hiedan borg þa er stendur j kiellduskogarmerki.[397]

Í máldaga Vilchins fyrir Ólafskirkju í Berufirði frá um 1397 segir eftirfarandi um eignir og ítök kirkjunnar:

> Olafskirkia j Berufirdi a heimaland halftt.
>
> […]
>
> mofærsla j Kielldvskogarlannd so micla sem sa vill er byr j Berufirdi.
>
> naustgiord oc skipsät æ Þvfueyri.
>
> Hun a Hrijsey oc Kidiaholm. Langanesholm. Kalholm. Gripne. Hroarsholm. Ædastein. Kiellingarholm. Seglstein. Herdebreid. Kypislaug.
>
> Þangad liggur reki frä nausttopt ad vtann verdri Valardarskridu.[398]

Tveir máldagar Marteins biskups Einarssonar um Berufjarðarkirkju eru frá 1553–1554. Í þeim fyrri segir að Ólafskirkja í Berufirði eigi hálft heimaland og jarðirnar Jórvík, Kelduskóga og fjögur hundruð í Skála. Í þeim seinni segir að kirkjan að Berufirði eigi 30 hundruð í heimalandi og að auki átta hundruð í fasteign. Loks segir að þar liggi undir einn bær.[399]

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir meðal annars um Berufjarðarkirkju:

> Kirkian i Berufirdi. ä ij Jarder. eijiar nøckrar. Jtølur sköga og reka. skipstødu ä strønd med frij.
>
> thar liggia vnder iij bijgd böl.
>
> […]
>
> Jtem heijta Jarder kirkiunnar suo: tuær Jörvijkur og Kellduskögar. eru þær bädar ij^{c}. og xx Dijrar.
>
> [Jtem heiter annad koted Jörvik land[skylld]. x. aurar annad i eide.[400]

Í biskupsvísitasíu fyrir Berufjarðarkirkju frá 23. ágúst 1645 segir meðal annars:

> Anno 1645. 23 Augusti. Olaffs kyrkia J Berufirde Aa so miked J lande og Eyar þær sem gamall Mäldage Skalholltz kyrkju aneffner, Jtem Jtólur Sköga og Reka. Skipstódu a Stránd med frÿ[401]

Hinn 23. ágúst 1647 gerði Brynjólfur biskup Sveinsson máldaga um Ólafskirkju í Berufirði.[402]

---

397 *Íslenzkt fornbréfasafn* VIII, bls. 10–11, skjal nr. 4(16).
398 *Íslenzkt fornbréfasafn* IV, bls. 202–203, skjal nr. 4(17).
399 *Íslenzkt fornbréfasafn* XII, bls. 645, skjal nr. 4(57).
400 *Íslenzkt fornbréfasafn* XV, bls. 694, skjal nr. 4(18).
401 Skjal nr. 2(178).
402 *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 279, skjal H-10.

Í biskupsvísitasíu frá 12. september 1682 er fjallað um ýmsar eignir og ítök kirkjunnar sem ekki varða þjóðlendukröfur á svæði 11.[403] Sama kemur fram í biskupsvísitasíu frá 17. september 1706 auk þess sem fjallað er um ýmis frumskjöl sem varði Berufjarðarkirkju.[404] Sama kemur fram í texta í kirkjustól Berufjarðarkirkju 1826–1909 sem þinglesinn var við manntalsþing 16. júní 1886 og varðar eyjar, hólma og sker sem liggi fyrir Búlandsneslandi.[405]

Hinn 13. október 1683 seldi sr. Jón Eiríksson Jóni Þorlákssyni sýslumanni jörðina Berufjörð, 30 hundruð að dýrleika. Jón sýslumaður greiddi meðal annars til Jóns Eiríkssonar jarðirnar Arnaldsstaði í Skriðdal, þ.e. Arnhólsstaði, og sjö hundruð í Geitdal.[406]

Hinn 24. maí 1684 vottaði Jón Þorláksson sýslumaður lögfestu fyrir Berufjörð.[407]

Hinn 7. apríl 1686 voru vottuð eftirfarandi bréf um Berufjörð: Máldagar Vilchins, Marteins Einarssonar, Gísla Jónssonar og Odds Einarssonar um kirkjuna í Berufirði, skjal um peninga sem voru meðteknir með Berufjarðarkirkju árið 1536, skjal um afhendingu Berufjarðar frá 1582, annað skjal um ornament kirkjunnar sem voru meðtekin með henni árið 1589, ódagsett skjal um góss sem Ólafur Jónsson tók með Berufirði, skjal um peninga kirkjunnar, dagsett 21. maí 1592, sem Einar Sigurðsson meðtók af sr. Jóni Magnússyni, áðurnefndur vitnisburður um landamerki Jórvíkur og Höskuldsstaða frá 24. ágúst 1645, máldagi Brynjólfs biskups Sveissonar um Ólafskirkju í Berufirði frá 23. ágúst 1647 og kaupbréf frá 13. október 1683.[408]

Hinn 14. mars 1703 var Jón Þorláksson með eftirfarandi jarðir undir höndum, en þær voru þó ánafnaðar börnum hans: Berufjörður, Víðivellir með sandinum, 56 hundruð að dýrleika, og Flaga.[409]

Í gjafabréfi Guðrúnar Einarsdóttur ekkju Skálholtsbiskups Jóns Árnasonar fyrir jörðinni Berufirði, dagsettu 4. mars 1743, til sóknarprests í Berufirði hverju sinni, segir að jörðin hafi verið 18 hundruð að dýrleika með tveimur byggðum hjáleigum. Einnig segir að jörðin hafi átt eyðikotið Fossárdal sem var sex hundruð að dýrleika, samanlagt 24 hundruð með öllu. Bréfið var staðfest 15. apríl 1748 að Meðalfelli.[410]

Í ódagsettum punktum yfir jörðina Berufjörð, sem líklega eru frá seinni hluta 18. aldar, segir að jörðin sé 60 hundruð að dýrleika og að kirkjan eigi hálft heimaland eða 30 hundruð. Þá segir að Jón Þorláksson sýslumaður hafi keypt hlutinn árið 1683.[411]

[403] Skjal nr. 2(179).
[404] Skjal nr. 2(180).
[405] Skjal nr. 2(213).
[406] Skjal nr. 2(172). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 279, skjal H-10.
[407] *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 279, skjal H-10.
[408] *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 278–279, skjal H-10.
[409] *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* XIII, bls. 402–403, skjal H-11.
[410] Skjal nr. 2(173).
[411] Skjal nr. 2(182).

Í úttekt á Berufjarðarkirkju frá 8. júní 1761 er fjallað um skjöl í vörslu kirkjunnar og ýmsar eignir hennar sem ekki varða þjóðlendukröfur á svæði 11.[412]

Í biskupsvísitasíu frá 5. september 1779 eru taldar upp eignir kirkjunnar, bæði kirkjujarðir og eyjar.[413] Svipaðar upplýsingar koma fram í prófastsvísitasíum frá 21. maí 1785, 24. maí 1797, 8. september 1848, 13. júní 1890 og 7. júní 1906.[414]

Hinn 25. maí 1791 lögfesti sr. Salómon Björnsson jörðina Berufjörð. Lögfestan var upplesin við manntalsþingsrétt að Berunesi 30. maí 1791 en efni hennar er svohljóðandi:

> Eg underskrifadur løgfeste hermed Beneficium Berufiörd á Berufiardar Strönd og Berufiardar kirkuland allt med Gögnum og Giædum, Hollt og Haga, Vötn og Veide stade, og allar Lands nytiar til fialls og fiöru, sem Berufiardar Stad og kirku, effter Eldre og yngre Mäldögum, kaups og giafa – edur Makaskyffta Brefum filgia, filgt hafa, og filgia eiga ätölulaust. Eru Ummmerke Þesse, effter Máldaga af 21ta Maii 1592. Sudur frá Berufyrde, allt Selnes, Fossaarvik, Eyvindarnes, og öll Urdarteigsströnd, sudur ad Nausttofft þeirrj, er stendur fyrer hedann Backa, fyrir hedann Bulandsaa; Þadann rædur Siónhending, af utannverdre Vallvallar Skridu, uppi efsta Skarded, i fiallenu, sem er gegnt Nausttofftenne; Á Berufiördur í Þessu Takmarke, allann Reka, og hvad sem á Land ber, og femætt er; ad Vestann og Nordann rædur Fossaardalur – Fossárdals Øræfe – og Øxe, allt ad Beinsvördu;
>
> Á Berufiördur Land so lángt sudur – og uppá Øræfenn; þartil Vötnum hallar, sud[ur]af, ofann í Bulandsdal, og eins Nordur a[…] uti Skriddal, allt ut ad Tunglaa. En ut frá Berufyrdi rædur Lækur sá, er fellr fyrir Heimann Borg þá, er stendur i Kelduskógar merke, og nú heiter ytre Borgaraa, effter Utskýringu Visitatiunnar af 22en aug: 1752.
>
> 1o) Fyrirbýd eg öllum og serhvörium, fyrrtied Berufiardar kyrku Land, ad bruka, beita edur, under hvöriu Skyne vera kann ad nytia, án mins Leifes; ad undannteknum þeim kyrkunnar Jarda ábuendum; sem ur greindu kirku Lande hefur ádur verid – Edur enn er – Löglega biggt.
>
> Allt under Averka – Landnáms – og adrar Bætur effter Mála vöxtum.
>
> 2o) So fyrirbýd eg eirnig Þeim er á kyrkunnar Jördum búa, Berufiardar Heima Land, og tilliggande Hiáleigna, framar ad bruka, beita, edur i ad yrkia enn Lands Lögenn Leifa, edur mitt serdeiles Leife er til; Edur Biggingar bref þeirra, ádur utgefenn og af mer samþickt, edur hereffter utgefande og stadfestande, áqveda; Vilie þeir ey sömu Sektum mæta, er fyrrsagdar voru, og þeim framar ad lögum á Hendur seigiast, er her a móte brióta frá Þessarar Lögfestu dato, sem Validerar umm Næstu tölf Mánude.
>
> 3o) Hafa vil eg fulla Laga Fulgu edur Undergift under alla þá gripe Annara Manna, en Nágranna Minna er 1u kvigylde svara, edur fleyre Virdast ad gánga i Minu Lande, Hvört sem er Dilk- edur Geld-fie og Hestar; sem er i hid ungasta 16 fr á Sumar, enn 20 á Vetur fyrir hvört kvigylde.
>
> 4o) Þeim Hiáleigu Mönnumm Minumm sem biggt er úr Heima Lande, leifest sina Jtölu ad fylla ad Lögum, og Meiga hafa 1. kvigylde ummframm i Landenu; Enn hvad þeir fleyra i setia, svari fyrir sem Fulgefin serhvört kvigylde er fleyra er, enn fyrr var sagt i filge Landsl. B: 4 Cap: coll: s. B. 51 Cap.
>
> 5o) Þad er Þessvegna i Anleiding heraf, so vel sem margra annara Vigtugra orsaka vegna, streingelega fyrir boded, þeim er ey eiga Samgeingt vid mig edur Granna Mína, effter Landsl. B. 47 Cap: ad Gánga Land mitt effter Fie sinu, og reka þad burt þadann,

412 Skjal nr. 2(205).
413 Skjal nr. 2(185).
414 Skjöl nr. 2(206)–2(207), 2(212) og 2(214)–2(215).

> án Minnar edur Nágranna Minna Vitundar Vor edur Haust, sem hingadtil hefur Vane Verid; Heldur á med slikar Fiallgöngr og fiár heimtur, soddann Regla ad haldast, sem Landsl. B. 46-49 og 50 Capitular fyrirskilia, og Lands vane er gamall til. Enn hvör sem ad þvj mætte verda kunnur, ad reka Fie Leifis Laust: Land mitt, láta þad sýdann gánga þar ordalaust Ár effter ár, og reka þad Loksens burt mer öadspurt, Hann má vænta ad þvj ej tiltalslaust slept verde herefter, þar eg vejt ey betur, enn hinn same mætte áljtast, effter Nll. 6. B. 14 Cap: 19 art:
>
> 6º) Serilage og med sama Hætte Lögfeste eg kyrkunnar Landspart Skálahóla ut frá Berufyrde, ad utann og jnnann verdu, frá ytre Borgaraa, og innad Steckalæk, ofann ur Fialle, so lángt og Vídt sem sagder Læker ráda, og ofann i Sió: Hvöria Skálhóla, eg lýse, einsvel sem annad Berufiardar Heimaland, kirkunne samastadar tilheyra, og hafa allatÿd verid Hennar Öákiærd Eign sem siá eraf Visitatiu Berufiardar kyrkiu af 22^{en} aug^{t} 1752.
>
> Fyrirbýd eg þvi öllum og serhvörium uti frá, ad undannteknum Minum Hiáleigu Mönnum, fyrrted Skälhóla land, ad bruka beita, edur i ad yrkia án Míns Leifes, og þad under Landnáms, áverka edur Ráns bætur, effter Málavexte i kraffte Nll. 1 B: 22 Cap 17 art: og 2 B. 21. Cap. 22 art: samt Nll. 6 B. 15 Cap: 15 art: Nema þvj ad eins nockr[…] jnnann árs og dags gete framm vÿsad Lögmætumm Skiölum edr Skilríkum, er kyrkunnar Máld[ög]umm i Berufyrde liggande, og Visitatiunne af […] aug^{t} 1752, sem eldre edur gyldare hrinda kynne.
>
> 7º) Lógfeste eg 18 Eyar Berufiardar kyrku, liggande fyrir Bulandsnesslande, og fyrirbýd öllum og serhvörium Þær ad bruka, beita edur gánga; fugl edur Sel ad styggia edur Drepa, edur nockurn Skada ad giöra, under Þær Sekter, sem Þar vid serilage i Henseende til fuglvarpsens, liggia, effter Forordning: af 13 Jun: 1787. 3 Cap: 7. art: og Nll: 5. B: 12 Cap: 15 art: Hvad áhrærir Selveidena.[415]

Í skjalasafni Berufjarðarkirkju er varðveitt byggingarbréf frá janúar 1798 þar sem byggð er Berufjarðarhjáleiga frá fardögum 1798 til fardaga 1799. Fjallað er um skóg sem brúka mátti innan og vestan við ána og til kolviðar skyldi ábúandi leita út á Fossárdal. Nafn ábúanda kemur ekki fyrir og þá er töluvert um yfirstrikanir og innskot í texta skjalsins. Því er mögulegt að um uppkast sé að ræða.[416]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Berufjarðar metinn 30 hundruð. Eigandi jarðarinnar var Berufjarðarkirkja.[417]

Hinn 16. desember 1809 skrifaði Stefán Bessason til biskups og óskaði eftir gögnum sem varpað gætu ljósi á landamerki milli jarðanna Fossárdals og Berufjarðar.[418]

Í prófastsvísitasíu fyrir Berufjarðarkirkju frá 7. júlí 1818 segir meðal annars:

> Hún á Heimaland allt Frá nausttoft þeirri er stendur fyrir hédan Bakka fyrir hédan Búlands á Siónhending uppa Skardid þad sem efst er á Fjallinu gégnt Nausttóftinni og alla Strönd útad henni þangad liggur og Reki frá tedri nausttóft af utanverdri Valvallar Skridu er nu skal kóllud Vallvallar Skrida, Hún á allann Fossárdal fyrir sunnan og nordann uppá Fiallid þarsem hallar vötnum Sudur og uppad þíngmanna nupi útad Tunglá og uppá Øxi ad Brinsvördu item landsmerki utfra gardi útad læk þeim er fellur fyrir hédan borg þá er stendur í Kélduskógarmerki eptir Transskriftar bréfi á kalfskinn

[415] Skjal nr. 2(176).
[416] Skjal nr. 2(259).
[417] Skjal nr. 2(48).
[418] Skjal nr. 2(323).

> er nefnist Berufiardarstadar Jardarbréf af hvoriu á Kyrkiumm liggur vidimerud afskrift, af Biskupi Olafi Gíslasyni Og er til óafríud lögfesta fyrir þessu landi af 1ta Julii 1807.[419]

Með byggingarbréfi dagsettu 25. nóvember 1818 var Jón Þorvarðssyni byggð Innri-Berufjarðarhjáleiga, fjögur hundruð að dýrleika, frá fardögum 1819 til fardaga 1820. Fram kemur að skóginn mátti hann nýta innan og vestan til við ána en kolviðar þyrfti hann að leita uppi á Fossárdal.[420]

Með byggingarbréfi dagsettu 21. október 1823 var Jóni Jónssyni í Skógum byggð Berufjarðarkirkjujörðin Framhjáleiga, fjögur hundruð að dýrleika, frá fardögum 1824 til fardaga 1825.[421] Með öðru byggingarbréfi, dagsettu sama dag, var Jóni Þorvarðssyni byggð kirkjujörðin Úthjáleiga, þrjú hundruð að dýrleika, fyrir sama tímabil og Jóni Jónssyni var byggð Framhjáleiga.[422]

Með byggingarbréfi dagsettu 25. nóvember 1826 var Kristjáni Kristjánssyni byggð Ytri-Berufjarðarhjáleiga í heimalandi Berufjarðar frá fardögum 1827 til fardaga 1828. Úthlutaðar slægur voru á milli Stekkalækjar og Skálhólalækjar en einnig svokölluð Mjóalág og niður úr henni liggjandi að hjáleigum.[423]

Með byggingarbréfi dagsettu 2. nóvember 1826 var Jón Guðmundssyni byggð svokölluð Arnhús, þ.e. Árnahús, liggjandi í Berufjarðardal, frá fardögum 1827 til fardaga 1828. Slægjur tli handa honum voru fastsettar fyrir innan nefnd Arnhús á Suðurdal og fyrir innan Selá, austan megin Berufjarðar.[424]

Hinn 13. desember 1831 var Ásmundi Ingimundarsyni útbyggt af Ytri-Berufjarðarhjáleigu en hann neitaði þó að fara.[425]

Við manntalsþing að Berufjarðarhöndlunarstað 30. apríl 1839 var þinglesin auglýsing, dagsett 24. apríl 1839, þar sem sr. Pétur Jónsson á Berufirði og Tómas Skúlason á Búlandsnesi friðlýstu þær jarðir.[426]

Í skýrslu sr. Péturs Jónssonar á Berufirði, dagsettri 12. júní 1839, yfir inntektir Berufjarðarprestakalls segir að heimajörðin hafi verið 12 hundruð að dýrleika og gefin kirkjunni með gjafabréfi frá Guðrúnu Einarsdóttur, dagsettu 4. mars 1743. Þá er fjallað um rekaréttindi, varpeyjar og sker sem gefi af sér egg og dún sem og nokkra kópaveiði. Einnig segir í skýrslunni að kirkjan hafi haft naustgjörð og skipsuppsátur á Þúfueyri. Enn fremur eru nefndar tvær hjáleigur og þá átti kirkjan Fossárdal, Urðarteig, Kelduskóga, fjögur hundruð í Skála, Jórvík og Flögu í Breiðdal.[427]

Við manntalsþing að Berufjarðarhöndlunarstað 30. júlí 1840 var friðlýst Berufjarðareyjum og öllu landi sem tilheyrði Berufjarðarprestakalli fyrir öllum skotum.[428]

---

[419] Skjal nr. 2(208).
[420] Skjal nr. 2(260).
[421] Skjal nr. 2(261).
[422] Skjal nr. 2(262).
[423] Skjal nr. 2(263).
[424] Skjal nr. 2(264).
[425] Skjal nr. 2(265).
[426] Skjal nr. 2(383).
[427] Skjal nr. 2(324).
[428] Skjal nr. 2(384).

Í prófastsvísitasíu fyrir Berufjarðarkirkju frá 1. ágúst 1840 er fjallað um bækur og skjöl kirkjunnar en þar á meðal er gjafabréf fyrir Berufirði frá 1743, afsalsbréf fyrir Flögu og gjafabréf fyrir Ljósárlandi á kálfskinni og með fimm hangandi reimum.[429] Í prófastsvísitasíu frá 9. ágúst 1842 er getið gjafabréfs fyrir Berufirði, þ.e. Berufjarðarheimastað með hjáleigum og undirliggjandi kirkjujörðum og að kirkjan haldi eignum sem í því er fjallað um. Þó segir um ítök sem brúkuð hafi verið að þau álítist vera þýðingarlaus.[430] Í enn einni prófastsvísitasíu fyrir Berufirði, dagsettri 19. júní 1844, er fjallað um skjöl sem séu í vörslu kirkjunnar, nefnilega áðurnefnt gjafabréf frá 1743, afrit af afsals- og gjafabréfi fyrir Flögu og Ljósárlandi sem sé annað hvort frá 1683 eða 1685, þinglesin lögfesta fyrir Ljósárlandi frá 1790, þinglesin lögfesta fyrir Berufjarðarheimalandi með hjáleigum frá 1791 og úttektir og byggingarbréf. Þar segir einnig að við kirkjuna vanti skjal sem nefnt sé í vísitasíu frá 1706, þ.e. gjafabréf fyrir Flögu og Ljósárlandi. Í sömu vísitasíu er minnst á ágreining sem upp sé kominn um landamerki milli Flögu og Skriðu í Breiðdal.[431]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Berufjörður ekki metin að dýrleika. Jörðin var kirkjueign (beneficium). Í neðanmálsgrein kemur fram að árin 1696 og 1804 hafi Berufjörður verið metinn 30 hundruð að dýrleika.[432]

Hinn 2. mars 1848 skrifuðu sr. Pétur Jónsson á Berufirði og Sigurður Antoníusson á Skála undir að Sigurður myndi falla frá skógarítaki í landi Berufjarðar. Skjalið var þinglesið við manntalsþingsrétt að Djúpavogi 22. maí 1849.[433]

Við manntalsþing á Djúpavogi 24. maí 1848 var þinglesið skjal sem sr. Pétur á Berufirði afhenti um friðlýsingu varpplássa sem hans prestakalli tilheyrði.[434]

Hinn 16. október 1848 skrifaði sr. Hallgrímur Jónsson á Hólmum til biskups um skóga sem tilheyrðu kirkjum í Suður-Múlaprófastsdæmi. Berufjarðar- og Beruneskirkju tilheyrði skógur í heimalandi Berufjarðar og á Fossárdal, sem nú væri mjög eyddur. Einnig var skógur á kirkjujörðinni Flögu.[435]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Berufjörð:

> 14 Berufjörður
>
> með 2 hiáleigum í eydi Berufjarðarhiáleigu og Kambshiáleigu. Túnið er stórt og sæmilega grasgéfið. Utheyskapur allsæmilegur, land mikið og landgott, útigángur gódur, skógarkropp, afrétt, útrædi. Undir staðinn liggia nokkrar varpeyar út af Búlandsnesi; þar er saudagánga, slægiuland og ædarvarp sem gefur að meðaltali 8 til 10 pund af hreinum dún; þar er og selveidi. Sanngiarnt eptirgiald fyrir afnot eyanna álíta vyrdíngarmenn að muni vera 20rbd og vyrda því eyarnar á 500rbd. Jörðina siálfa

[429] Skjal nr. 2(209).
[430] Skjal nr. 2(210).
[431] Skjal nr. 2(211).
[432] Skjal nr. 4(1), bls. 378.
[433] Skjal nr. 2(266).
[434] Skjal nr. 2(385).
[435] Skjal nr. 2(343).

> meta 3 vyrðingarmenn á 1080 enn 2 á 1000rbd verður þá meðaltal þaraf 1048rbd og vyrðingarverð jarðarinnar með öllum hlunnindum alls 1548rbd.[436]

Í skýrslu sr. Péturs Jónssonar á Berufirði, dagsettri 16. júlí 1854, um tekjur og útgjöld Berufjarðarprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853 segir að prestssetrið með tveimur óbyggðum heimahjáleigum sé 18 hundruð að dýrleika. Þá eru taldar upp kirkjujarðir, þar á meðal Fossárdalur með nýbýlinu Víðinesi. Einnig eru talin upp ítök og hlunnindi.[437]

Með byggingarbréfi dagsettu 10. desember 1859 var Guðmundi Guðmundssyni byggt afbýli Berufjarðarstaðar, svonefnd Árnahús. Fram kemur að hann hafði slægjur á Árnahúsflóa, allar slægjur þeim megin árinnar sem Berufjörður stendur, fyrir innan Tröllagil.[438]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Berufjarðar er dagsett 10. maí 1884 en hún var þinglesin við manntalsþing að Djúpavogi 23. júní 1884. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki Berufjarðar í Beruneshrepp innan Suðurmúlasýslu eru ákveðin og samþykkt að mestu leyti samhljóða máldögum kirkjunnar, og skulu þau vera þannig: á milli Berufjarðar og kirkjujarðarinnar Kelduskóga lækur sá, sem fellur fyrir heiman eða innan borg þá, sem stendur í „Kelduskógamerki“ og heitir ytra „Borgará“, ræður hún landamerkjum allt frá sjó og uppá fjallsbrún og þaðan beina stefnu uppá hina efstu fjallabrún og þaðan inneptir fjallgarðinum eða inn eptir eggjum milli Berufjarðardals og Breiðdals eptir því, sem vötnum hallar suður og austur af inná hið svokallaða „Kistufell“ í „Ánastaðafjallgarði“ og frá Kistufelli eptir melröðli vestur á hinn svokallaða „Þrívarðnaháls“ á Öxi og eptir honum í vestur upp melröðul uppá hraunið allt að hinni svonefndu „Bein- eða Smjörvörðu“, eptir því sem vötnum hallar norður af út til Skriðdals og suður af út til Berufjarðar og Fossárdals, og svo frá „Beinsvörðu“ út eptir hinu svonefnda Berufjarðar eða Fossárfelli milli Berufjarðar og Fossárdals eptir því sem vötnum hallar norður og suður af, og af fellinu yzt niður sunnanverðan fellsröðulinn ofan í stóran stein, sem kallast „Marksteinn“, sem stendur hjá lynd þeirri, er skammt er fyrir sunnan hinar svonefndu „Höskuldartættur“ á „Selneshjalla“ og frá þessum „Marksteini“ beina stefnu í litla tjörn og þar varða hjá fyrir neðan „Selneshjalla“ og frá þeirri tjörn og vörðu beina stefnu í svokallað „Tómasarsund“ eða Merkivörðu“ á kletti hjá því og frá henni beina stefnu í sjó nokkuð fyrir sunnan „Selneshólma“.
>
> Berufirði 10. maím. 1884.
>
> ÞÞórarinsson prestur og ábúandi á Berufirði.
>
> Fyrir hönd Þingmúlastaðar samþykkur.
>
> Páll Pálsson prestur.
>
> Þorlindur Sigurðsson bóndi á Víðirnesi.
>
> M. ~~Eyjólfsson~~ Jónsson bóndi á Eyjólfsstöðum.
>
> S. Ásmundsson ábúandi á Kelduskógum.[439]

Önnur landamerkjaskrá jarðarinnar Berufjarðar er ódagsett en hún var þinglesin við manntalsþing að Djúpavogi 16. júní 1886. Efni hennar er svohljóðandi:

[436] Skjal nr. 2(53).
[437] Skjal nr. 2(334).
[438] Skjal nr. 2(267).
[439] Skjöl nr. 2(16) og 2(387).

> Undir prestssetrið Berufjörð eða Berufjarðarkirkju liggja samkvæmt máldögum og Biskupavisitatíum nokkrar eyjar, hólmar og sker sum liggja fyrir Búlands~~neshverf~~landi og sumar eyjarnar orðnar áfastar við fast og eru þær þessar alls: Kíðhólmi, Hrísey, Langhólmi, 2 prestar, 2 orkneyjar, Flathólmi, Linghólmi; Lúsalagnarhólmi, Hafnarey, Hafnareyjarhólmi, Teisthólmi, Kríuhólmi, Melhólmi, Egilshöfði, Steinflesjar, Æðarsteinn og Þrætusker. – Ennfremur á Berufjarðarkirkja mófærslu í Kjelduskógarlandi og naustagjörð og skipssátur á Þufueyri í Kjelduskógalandi.
>
> Þ. Þórarinsson prestur og abúandi á Berufirði.
>
> Samþykkur abúandi Kelduskóga
>
> S. Asmundsson.[440]

Í biskupsvísitasíu frá 27. júlí 1898 kemur fram að landamerkjaskrá staðarins hafi verið samin og þinglesin og einnig fyrir kirkjujarðirnar.[441]

Við aukarétt 15. september 1916 voru Kristján Eiríksson bóndi og Árni Sigurðsson oddviti útnefndir til að meta jarðirnar Berufjörð og Kelduskóga í Beruneshreppi.[442]

Við aukarétt 2. júlí 1917 var staðfest matsgjörð á kirkjujörðinni Berufirði í Beruneshreppi, dagsett 29. desember 1916.[443]

Önnur landamerkjaskrá jarðarinnar Berufjarðar er dagsett 12. júlí 1919 en hún var þinglesin við manntalsþing í Beruneshrepp 16. júlí 1919. Hún fjallar um landamerki milli Berufjarðar og Kelduskóga. Efni hennar er svohljóðandi:

> Við undirritaðir eigendur og ábúendur jarðanna Berufjarðar og Kelduskóga í Beruneshreppi, höfum komið okkur saman um, að landamerki nefndra jarða skuli héreftir vera þannig:
>
> Skálhálslækur frá upptökum innan (vestan) við Villingahóla að útfalli, utan (austan) við Skálhól. Að öðru leyti eru landamerki jarðanna samkvæmt landamerkjabók Suður-Múlasýslu.
>
> Berufirði 12. júlí 1919.
>
> Jón Antoníusson.
>
> Guðmundur Guðmundsson.
>
> Vottar: O. Thorlacius.
>
> Magnús Bl. Jónsson.[444]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Berufjörður var metin á 3.700 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst með Eiríksstöðum og Víðinesi. Fram kemur að upprekstrarland sé víðlent. Eigandi jarðarinnar var landssjóður.[445]

Við manntalsþing á Djúpavogi 12. júlí 1919 var þinglesið afsal ráðherra Íslands til Guðmundar Guðmundssonar fyrir jörðinni Berufirði í Beruneshreppi, dagsett 29. októ-

[440] Skjal nr. 2(18).
[441] Skjal nr. 2(187).
[442] Skjal nr. 2(388).
[443] Skjal nr. 2(389).
[444] Skjal nr. 2(17).
[445] Skjal nr. 2(77).

ber 1918. Við sama þing var þinglesið samkomulag um landamerki milli jarðanna Berufjarðar og Kelduskóga, dagsett 12. júlí 1919.[446]

5.9.2 Fossárdalur í Berufirði

Í skrá um eignir Berufjarðarkirkju frá um 1370 segir eftirfarandi um Fossárdal:

> Jtem A Berufiordur allann fossærdal fyrir sunnan og nordan uppæ fiallid. þar sem hallar votnum sudur og upp ad þíjngmanna vpz ut ad tunglä.[447]

Í gjafabréfi Guðrúnar Einarsdóttur ekkju Skálholtsbiskups Jóns Árnasonar fyrir jörðinni Berufirði, dagsettu 4. mars 1743, til sóknarprests í Berufirði hverju sinni, segir m.a. að jörðin hafi átt eyðikotið Fossárdal sem var sex hundruð að dýrleika, samanlagt 24 hundruð með öllu. Bréfið var staðfest 15. apríl 1748 að Meðalfelli.[448]

Í biskupsvísitasíu fyrir Berufjarðarkirkju frá 23. ágúst 1748 kemur fram að ekkjan Guðrún Einarsdóttir hafi gefið kirkjunni 24 hundruð í nefndri jörð ásamt eyðikotinu Fossárdal og því sé jörðin öll orðin kirkjueign.[449] Sömu upplýsingar koma fram í vísitasíu frá 4. september 1755. Þar segir að landamerki heimajarðarinnar séu átölulaus eftir því sem hinir fornu máldagar votti. Þá eigni sér enginn ítak í jörðinni nema Beruneskirkja sem eigi skógarteig í Fossárdal.[450]

Í prófastsvísitasíu frá 16. júní 1759 segir að hjáleiga Berufjarðarkirkju, Fossárdalur sex hundruð að dýrleika, sé í eyði.[451]

Í biskupsvísitasíu frá 5. september 1779 eru taldar upp eignir kirkjunnar, bæði kirkjujarðir og eyjar. Þar á meðal er Fossárdalur.[452]

Með byggingarbréfi dagsettu 20. desember 1792 var Sigurði Þorsteinssyni byggð kirkjujörðin Fossárdalur, heimajörðin þrjú hundruð að dýrleika og eitt hundrað úr Suðurdal, samtals fjögur hundruð frá fardögum 1793 og framvegis svo lengi sem þeim samdist svo til. Í bréfinu segir meðal annars:

> 8) Verde hann þess var, ad heradsfólk leggest til grasa utá Fossárdal, fyrir hedann edur handann Äna; hvad eg þeim i alla Stade óheimillt lýse; þá seige hann mer þar til hid allrafyrsta, ad […] menn, kunne ef[fter] lögum og Rette ad giöra þad frekasta eg á og má.[453]

Í skjalasafni Berufjarðarkirkju er varðveitt byggingarbréf frá janúar 1798 þar sem byggð er Berufjarðarhjáleiga frá fardögum 1798 til fardaga 1799. Fjallað er um skóg sem brúka mátti innan og vestan við ána og til kolviðar skyldi ábúandi leita út á

446 Skjal nr. 2(390).
447 *Íslenzkt fornbréfasafn* VIII, bls. 10–11, skjal nr. 4(16).
448 Skjal nr. 2(173).
449 Skjal nr. 2(183).
450 Skjal nr. 2(184).
451 Skjal nr. 2(204).
452 Skjal nr. 2(185).
453 Skjal nr. 2(268).

Fossárdal. Nafn ábúanda kemur ekki fyrir og þá er töluvert um yfirstrikanir og innskot í texta skjalsins. Því er mögulegt að um uppkast sé að ræða.[454]

Hinn 9. desember 1802 gerðu Jón Jónsson á Fossárdal og sr. Guðmundur Skaptason í Berufirði með sér sáttaskilmála um skóg í Fossárdal. Jón lofaði að yrkja ekki skóg án leyfis frá landsdrottni og bauðst til að greiða fyrir ólöglega notkun á skógi. Einnig kvaðst Jón lofa því að styggja ekki sel á Selnesi. Sr. Guðmundur á móti gaf eftir öll mál sem Jón hafði á hans hlut gert.[455]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Fossárdals ekki tilgreindur. Eigandi jarðarinnar var Berufjarðarkirkja.[456]

Hinn 16. desember 1809 skrifaði Stefán Bessason til biskups og óskaði eftir gögnum sem varpað gætu ljósi á landamerki milli jarðanna Fossárdals og Berufjarðar.[457]

Í prófastsvísitasíu fyrir Berufjarðarkirkju frá 7. júlí 1818 er fjallað um Fossárdal sem eina af eignum hennar. Þar segir meðal annars:

> Hún á allann Fossárdal fyrir sunnan og nordann uppá Fiallid þarsem hallar vötnum Sudur og uppad þingmanna nupi útad Tunglá og uppá Øxi ad Brinsvördu item landsmerki utfra gardi útad læk þeim er fellur fyrir hédan borg þá er stendur í Kélduskógarmerki eptir Transskriftar bréfi á kalfskinn er nefnist Berufiardarstadar Jardarbréf af hvoriu á Kyrkiumm liggur vidimerud afskrift, af Biskupi Olafi Gíslasyni Og er til óafríud lögfesta fyrir þessu landi af 1ta Julii 1807.[458]

Með byggingarbréfi dagsettu 25. nóvember 1818 var Jón Þorvarðssyni byggð Innri-Berufjarðarhjáleiga, fjögur hundruð að dýrleika, frá fardögum 1819 til fardaga 1820. Fram kemur að skóginn mátti hann nýta innan og vestan til við ána en kolviðar þyrfti hann að leita uppi á Fossárdal.[459]

Með byggingarbréfi frá því í febrúar 1828 var Gunnlaugi Erlendssyni byggð jörðin Syðri-Fossárdalur, þrjú hundruð að dýrleika, frá fardögum 1828 til fardaga 1829. Fram kemur í bréfinu að Gunnlaugur og Eiríkur Eiríksson hafi komið sér saman um að hafa báðir ábúð á Suður-Fossárdal.[460]

Með ódagsettu byggingarbréfi, líklega frá fyrri hluta árs 1828, var Sigurði Antoníussyni byggð kirkjujörðin Austur-Fossárdalur, fjögur hundruð að dýrleika, frá fardögum 1828 til fardaga 1829.[461]

Með byggingarbréfi frá því í apríl 1829 var Gunnlaugi Erlendssyni byggð kirkjujörðin Suður-Fossárdalur, þrjú hundruð að dýrleika, frá fardögum 1829 til fardaga 1830.[462]

---

454 Skjal nr. 2(259).
455 Skjal nr. 2(161).
456 Skjal nr. 2(47).
457 Skjal nr. 2(323).
458 Skjal nr. 2(208).
459 Skjal nr. 2(260).
460 Skjal nr. 2(270).
461 Skjal nr. 2(272).
462 Skjal nr. 2(271).

Með byggingarbréfi dagsettu 20. október 1839 var Gunnlaugi Erlendssyni byggður Austur-Fossárdalur frá fardögum 1839 til fardaga 1840. Um engjar og útslægjur segir:

> 5. Eingiar eda Útslæjur Jardarinnar, samt öll hennar Landeign byggjast honum þær sömu, sem verid hafa ad undanförnu til fornra Takmarka.[463]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Fossárdalur ekki metin sérstaklega. Jörðin var eign Berufjarðarkirkju. Í neðanmálsgrein kemur fram að sýslumaður og prestur meti Fossárdal 4 hundruð að dýrleika.[464]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Fossárdal:

> Túnid er lítið og ekki hægt að færa það út; fódrar ekki 1ª kú; slægiur miklar enn lángsóktar og erfidar miög; skógur til eldiviðar; vetrarríki mikið, gódir sumarhagar, afrétt, útrædi erfidt. Þessa jörd meta vyrdingarmenn á 112rbd.[465]

Í biskupsvísitasíu fyrir Berufjarðarkirkju frá 19. júlí 1850 segir að kirkjan eigi heimaland allt með Fossárdal.[466]

Í skýrslu sr. Péturs Jónssonar á Berufirði, dagsettri 16. júlí 1854, um tekjur og útgjöld Berufjarðarprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853 eru m.a. taldar upp kirkjujarðir, þar á meðal Fossárdalur með nýbýlinu Víðinesi.[467]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Fossárdals er dagsett 2. maí 1884 en hún var þinglesin við manntalsþing að Djúpavogi 23. júní 1884. Hún getur kotanna Eiríksstaða, Víðiness og Eyjólfsstaða. Efni hennar er svohljóðandi:

> Ár 1884, dag 2. maim. vorum við undirskrifaðir saman komnir til að setja uppyngja landamerki kirkjujarðarinnar Fossárdals, (sem eru kotin Eiríksstaðir Víðirnes og Eyjólfsstaðir) í Beruneshrepp í Suðurmúlasýslu og urðum við ásáttir og samþykkir eptirfylgjandi landamerkjum, sem eru hjer um bil samhljóða gömlum máldögum og biskupavisitatium Berufjarðar kirkju: að utan milli suður Fossardals eða Eiríksstaða hinn svokallaði „Skeggjasteinn“, sem stendur í fjörumáli við ytri enda brúarinnar sunnanvert í Fossárvíkinni og úr honum bein stefna í gjót, er liggur upp „Desjarkletta“ uppá fjallsbrún skamt fyrir utan „Bálkagil“ og svo úr gjótinni beina stefnu uppá hina svokölluðu „Desjarhyrnu“ og svo þaðan inn eptir hinum efstu fjallaeggjum og tindum einsog lækjum hallar inní hinn svonefnda „Bratthals“ og eptir „Bratthálsinum“ til norðurs einsog vötnum hallar til hinna svonefndu „Ódáðavatna“ og frá þeim eins og vötnum hallar úteptir hinu svokallaða „Fossárfelli“ milli Fossárdals og Berufjarðardals og ofan af sunnanverðum Fellsröðlinum ofan að stórum steini hjá lynd þeirri, sem er skamt fyrir sunnan hinar svonefndu „Höskuldartæptur“ á „Selneshjalla“ sunnanverðum og frá Merkisteini þessum í litla tjörn og þar merki hjá fyrir neðan „Selneshjalla“ og frá tjörninni eða vörðunni beina stefnu í svokallað „Tómasarsund“ eða „Merkivörðu“ í því og þaðan beint í sjó nokkuð fyrir sunnan „Selneshólma“.
>
> Fossárdal 2. Maí 1884.
>
> Þórlindur Sigurðsson bóndi á Víðirnesi.
>
> M. Jónsson ábúandi á Eyjólfsstöðum
>
> Björn Illhugason bóndi á Eiríksstöðum (handsalað).

[463] Skjal nr. 2(273).
[464] Skjal nr. 4(1), bls. 378.
[465] Skjal nr. 2(53).
[466] Skjal nr. 2(186).
[467] Skjal nr. 2(334).

> ÞÞórarinsson umráðandi Fossardals og prestur að Berufirði.
>
> Fyrir hönd Þingmúlastaðar samþykkur.
>
> Páll Pálsson prestur.[468]

Hinn 19. janúar 1943 skrifaði Guðmundur Magnússon á Eyjólfsstöðum til sýslumanns og kvaðst vera ósáttur með að land í Fossárdal væri óskipt milli hans eignar og ríkiseignarinnar Víðiness. Guðmundur óskaði um leið eftir að landskiptu yrði framkvæmd.[469]

Hinn 17. ágúst 1944 skrifaði Þorleifur H. Sigurðsson til sýslumanns vegna fyrirhugaðra landskipta í Fossárdal í Beruneshreppi. Þorleifur sagði skiptin vera komin í einkennilegt form þar sem sýslumaður hafi fyrst skipað sig til að stjórna skiptunum og fengið sér landskiptabók, en síðan skipað Tryggva á Skála sem þriðja úttektarmann og fengið honum aðra bók til landskipta. Þorleifur beiddist skýringa og upplýsinga um hvernig standa ætti að landskiptunum.[470]

Hinn 19. október 1974 fóru fram landskipti í Fossárdal þar sem skipt var löndum milli jarðanna Eiríksstaða, Víðiness og Eyjólfsstaða. Fram kemur að meðan búið hafi verið á Eiríksstöðum hafi verið litið svo á að Fossá skipti löndum Eiríksstaða annars vegar og hinna jarðanna hins vegar svo langt sem hún næði. Þá segir að mörk þar fyrir innan hafi ekki legið ekki fyrir. Einsýnt þætti að gömlu mörkin héldust áfram en ákveðið var að hugsuð lína yrði dregin úr upptökum Fossár við Líkárvatn beint til vesturs sem skipti löndum þar fyrir ofan. Síðan var gengið um heimalönd og skiptin ákveðin þannig:

> 6. að heimalönd austan ár takmarkast að vestan (þ.e. innan) af línu sem hugsast dregin frá Fossá um Fálkaás að vörðu á melholti við læk í Fálkaáskrók, þaðan af beinni línu út með norðurhlið dalsins um Háklettsenda í Nauthálshjallakletta og með þeim að Öxlum á mörkum Berufjarðarár og Fossárdals.
>
> 7. Skiptin milli jarðanna voru ákveðin þannig að Víðines á landið innan við beina línu sem hugsast dregin frá Fossá upp hæsta hrygg Vindáss í norðurmörk skiptalandsins (sbr. lið 6) en Eyjólfsstaðir eiga land utan þeirrar línu
>
> 8. Allt land norðan og vestan úrskiptalandsins er óskipt og notast sameiginlega.
>
> 9. Verði hin úrskiptu heimalönd jarðanna afhirt, skal þó óheimilt nema með fullu samþykki beggja aðila, að þær girðingar teppi eðlilegar rennslisgötur sauðfjár og rekstrarleiðir frá og til afréttarinnar.
>
> 10. Við ákvörðun landstærðar Eyjólfsstaða var gengið út frá því að austurmörk jarðarinnar væru hin skráðu mörk Fossárdals og Berufjarðar, þótt jörðin Lindarbrekkar [svo] eigi nú hluta af þessu landi. En skipti á því landi voru ekki í verkefnahring nefndarinnar.
>
> 11. Eftir ósk væntanlegs ábúanda Eiríksstaða og með samþykki allra málsaðila var skipt úr landi Eyjólfsstaða spildu (80 x 100 m) lóð undir íbúðarhús Eiríksstaða.
>
> Lóð þessi er framan í Hrafnagilsmelum.[471]

[468] Skjöl nr. 2(19) og 2(387).
[469] Skjal nr. 2(158).
[470] Skjal nr. 2(157).
[471] Skjal nr. 2(358).

Á skjalið er skráð staðfesting Eyþórs Guðmundssonar á Eyjólfsstöðum og Gunnars Guðmundssonar á Lindarbrekku frá 1. maí 1997 fyrir ofanritaðri landskiptagerð.[472]

Hinn 28. ágúst 1996 fór fram matsgerð dómkvaddra matsmanna á jörðinni Víðinesi. Í matsgerðinni segir að jörðin Víðines í Fossárdal sé norðan Fossár ásamt jörðinni Eyjólfsstöðum, en Eiríksstaðir séu sunnan árinnar. Þá segir að heimaland Víðiness sé innan við heimaland Eyjólfsstaða. Vísað var í landamerkjabréf frá 2. maí 1884 og vélritað eintak af landskiptagerð milli jarðanna í Fossárdal, dagsetta 19. október 1974.[473]

5.9.2.1 Eyjólfsstaðir í Berufirði

Landamerkjaskrá jarðarinnar Fossárdals er dagsett 2. maí 1884 en hún var þinglesin við manntalsþing að Djúpavogi 23. júní 1884. Hún getur kotanna Eiríksstaða, Víðiness og Eyjólfsstaða.[474]

Með byggingarbréfi dagsettu 2. maí 1885 var Magnúsi Jónssyni byggð jörðin Eyjólfsstaðir yfir fardagaárið 1885–1886. Í skilmálum er meðal annars fjallað um reka sem kæmi upp í Fossárvík eða á Selnes. Þá segir eftirfarandi um veiði í Fossánni:

> 7. Jeg áskil mjer, ef jeg vil nota það, veiði í Fossánni eða fyrir austan hana alltað Arnarbólshjalla, til mótsvið ábúendur á Fossárdal.[475]

Hinn 3. júní 1915 voru, samkvæmt lögum um sölu kirkjujarða og þjóðjarða, útnefndir þeir Jón Antoníusson bóndi í Keldudskógum og Guðmundur Guðmundsson á Berufirði til að meta jörðina Eyjólfsstaði í Berufirði, sem ábúandi hafði falað til kaups.[476]

Í virðingargjörð á kirkjujörðinni Eyjólfsstöðum í Berufirði, dagsettri 29. apríl 1916 og sem lögð var fram í aukarétti Suður-Múlasýslu hinn 2. júlí 1917, segir að jörðin sé 3,28 hundruð að dýrleika að nýju mati og er landi hennar þannig lýst:

> Land jarðarinnar nær að sjó, þó án nokkurs verulegs undirlendis, en liggur aðallega í afdal sem gengur í norðvestur uppfrá svonefndri Fossárvík innarlega í Berufirði. Í minni dalsins er klif bratt og illt yfirferðar. Bærinn er utarlega í dalnum.
>
> Landamerki jarðarinnar – það er Fossárdals norðan ár – eru þessi: „Fossá“ frá ósum að upptökum í svonefndum „Bratthálsi“ og eptir Bratthálsinum til norðurs eins og vötnum hallar til hinna svokölluðu „Ódáðavatna“ og frá þeim eins og vötnum hallar úteptir hinu svo nefnda „Fossárfelli“ milli Fossárdals og Berufjarðardals og ofan sunnanverðan Fellsröðulinn, ofan að stórum steini hjá lynd þeirri sem er skamt fyrir sunnan hinar svo kölluðu „Höskuldartæptur“ á selneshjalla sunnanverðum og frá merkisteini þessum í litla tjörn og þar merki hjá, fyrir neðan selneshjalla og frá tjörninni eða vörðunni beina stefnu í svokallað „Tómasarsund“ eða merkivörðu í því og þaðan beint í sjó nokkuð fyrir sunnan „Selneshólma“.
>
> Land þetta – sem áður var aðeins ein jörð – er nú tvær jarðir jafndýrar Eyjólfsstaðir og Víðirnes. Engjum er skipt en beitarlandi ekki, en vegna landslags og venju skilur

[472] Skjal nr. 2(358).
[473] Skjal nr. 2(366).
[474] Skjal nr. 2(19). Texta landamerkjabréfsins er að finna í umfjöllun um Fossárdal hér framar.
[475] Skjal nr. 2(286).
[476] Skjal nr. 2(488).

> „Vindás“ beit; þó hefir Víðirnes vetrarbeit óátalið Eyjólfsstaða megin, þegar nauðsyn krefur; en engjar beggja jarðanna liggja lengra inn í dalnum.[477]

Á jörðinni var skóglendi nokkuð þar sem Beruneskirkja átti afmældan skógarteig sem ítak. Hlunnindi voru engin nema lítilsháttar silungsveiði sem virtist fara minnkandi. Afrétt fylgdi jörðinni. Að lokum var jörðin metin á 675 kr. með öllu.[478]

Við aukarétt 2. júlí 1917 var staðfest matsgjörð á Eyjólfsstöðum í Beruneshreppi, dagsett 29. apríl 1916.[479]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Eyjólfsstaðir var metin á 800 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst með Eiríksstöðum og Víðinesi. Fram kemur að upprekstrarland sé nægilegt. Eigandi jarðarinnar var landssjóður.[480]

Með afsali dagsettu 29. október 1918 seldi ráðherra Íslands Magnúsi Jónssyni jörðina Eyjólfsstaði í Beruneshreppi, 3,28 hundruð að nýju mati, fyrir 900 kr.[481] Við manntalsþing á Djúpavogi 12. júlí 1919 var þinglesið afsal ráðherra Íslands til Magnúsar Jónssonar fyrir jörðinni Eyjólfsstöðum í Beruneshreppi, dagsett 29. október 1918.[482]

Hinn 22. nóvember 1942 skrifaði Þorleifur H. Sigurðsson til sýslumanns um hvaða leið bæri að fara til að fá endanleg skipti á landi jarðanna Víðiness og Eyjólfsstaða. Fram kemur að Víðines muni hafa verið byggt úr Eyjólfsstöðum, sé kirkjujörð en Eyjólfsstaðir bændaeign.[483]

Hinn 19. janúar 1943 skrifaði Guðmundur Magnússon á Eyjólfsstöðum til sýslumanns og kvaðst vera ósáttur með að land í Fossárdal væri óskipt milli hans eignar og ríkiseignarinnar Víðiness. Guðmundur óskaði um leið eftir að landskiptu yrði framkvæmd.[484]

Hinn 19. október 1974 fóru fram landskipti í Fossárdal þar sem skipt var löndum milli jarðanna Eiríksstaða, Víðiness og Eyjólfsstaða. Fram kemur að meðan búið hafi verið á Eiríksstöðum hafi verið litið svo á að Fossá skipti löndum Eiríksstaða annars vegar og hinna jarðanna hins vegar svo langt sem hún næði. Þá segir að mörk þar fyrir innan hafi ekki legið ekki fyrir. Einsýnt þætti að gömlu mörkin héldust áfram en ákveðið var að hugsuð lína yrði dregin úr upptökum Fossár við Líkárvatn beint til vesturs sem skipti löndum þar fyrir ofan. Síðan var gengið um heimalönd og skiptin ákveðin þannig:

> 6. að heimalönd austan ár takmarkast að vestan (þ.e. innan) af línu sem hugsast dregin frá Fossá um Fálkaás að vörðu á melholti við læk í Fálkaáskrók, þaðan af beinni línu

[477] Skjal nr. 2(315).
[478] Skjal nr. 2(315).
[479] Skjal nr. 2(389).
[480] Skjal nr. 2(76).
[481] Skjal nr. 2(316).
[482] Skjal nr. 2(390).
[483] Skjal nr. 2(159).
[484] Skjal nr. 2(158).

> út með norðurhlið dalsins um Háklettsenda í Nauthálshjallakletta og með þeim að Öxlum á mörkum Berufjarðarár og Fossárdals.
>
> 7. Skiptin milli jarðanna voru ákveðin þannig að Víðines á landið innan við beina línu sem hugsast dregin frá Fossá upp hæsta hrygg Vindáss í norðurmörk skiptalandsins (sbr. lið 6) en Eyjólfsstaðir eiga land utan þeirrar línu
>
> 8. Allt land norðan og vestan úrskiptalandsins er óskipt og notast sameiginlega.
>
> 9. Verði hin úrskiptu heimalönd jarðanna afhirt, skal þó óheimilt nema með fullu samþykki beggja aðila, að þær girðingar teppi eðlilegar rennslisgötur sauðfjár og rekstrarleiðir frá og til afréttarinnar.
>
> 10. Við ákvörðun landstærðar Eyjólfsstaða var gengið út frá því að austurmörk jarðarinnar væru hin skráðu mörk Fossárdals og Berufjarðar, þótt jörðin Lindarbrekkar [svo] eigi nú hluta af þessu landi. En skipti á því landi voru ekki í verkefnahring nefndarinnar.
>
> 11. Eftir ósk væntanlegs ábúanda Eiríksstaða og með samþykki allra málsaðila var skipt úr landi Eyjólfsstaða spildu (80 x 100 m) lóð undir íbúðarhús Eiríksstaða.
>
> Lóð þessi er framan í Hrafnagilsmelum.[485]

Á skjalið er skráð staðfesting Eyþórs Guðmundssonar á Eyjólfsstöðum og Gunnars Guðmundssonar á Lindarbrekku frá 1. maí 1997 fyrir ofanritaðri landskiptagerð.[486]

5.9.2.2 Víðines í Berufirði

Í skýrslu sr. Péturs Jónssonar á Berufirði, dagsettri 16. júlí 1854, um tekjur og útgjöld Berufjarðarprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853 segir að prestssetrið með tveimur óbyggðum heimahjáleigum sé 18 hundruð að dýrleika. Þá eru taldar upp kirkjujarðir, þar á meðal Fossárdalur með nýbýlinu Víðinesi. Einnig eru talin upp ítök og hlunnindi.[487]

Með byggingarbréfi dagsettu 16. júlí 1864 var Guðmundi Guðmundssyni byggð kirkjujörðin Víðines frá fardögum 1864 til fardaga 1865.[488]

Með byggingarbréfi dagsettu 16. apríl 1867 var Jóni Eiríkssyni byggð kirkjujörðin Víðinesi frá fardögum 1867 til fardaga 1868.[489]

Með byggingarbréfi dagsettu 24. mars 1879 var Gísla Erlendssyni byggð kirkjujörðin Víðines í Fossárdal.[490] Annað byggingarbréf fyrir sömu byggingu til Gísla er dagsett 24. júní 1879.[491]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Fossárdals er dagsett 2. maí 1884 en hún var þinglesin við manntalsþing að Djúpavogi 23. júní 1884. Hún getur kotanna Eiríksstaða, Víðiness og Eyjólfsstaða.[492]

Í virðingargjörð á kirkjujörðinni Eyjólfsstöðum í Berufirði, dagsettri 29. apríl 1916 og sem lögð var fram í aukarétti Suður-Múlasýslu hinn 2. júlí 1917, segir að land

485 Skjal nr. 2(358).
486 Skjal nr. 2(358).
487 Skjal nr. 2(334).
488 Skjal nr. 2(282).
489 Skjal nr. 2(283).
490 Skjal nr. 2(284).
491 Skjal nr. 2(285).
492 Skjal nr. 2(19). Texta landamerkjabréfsins er að finna í umfjöllun um Fossárdal hér framar.

jarðarinnar, sem áður hafi verið ein jörð, sé nú tvær jafndýrar jarðir, þ.e. Eyjólfsstaðir og Víðines. Um landið segir eftirfarandi:

> Land jarðarinnar nær að sjó, þó án nokkurs verulegs undirlendis, en liggur aðallega í afdal sem gengur í norðvestur uppfrá svonefndri Fossárvík innarlega í Berufirði. Í minni dalsins er klif bratt og illt yfirferðar. Bærinn er utarlega í dalnum.
>
> Landamerki jarðarinnar – það er Fossárdals norðan ár – eru þessi: „Fossá“ frá ósum að upptökum í svonefndum „Bratthálsi“ og eptir Bratthálsinum til norðurs eins og vötnum hallar til hinna svokölluðu „Ódáðavatna“ og frá þeim eins og vötnum hallar úteptir hinu svo nefnda „Fossárfelli“ milli Fossárdals og Berufjarðardals og ofan sunnanverðan Fellsröðulinn, ofan að stórum steini hjá lynd þeirri sem er skamt fyrir sunnan hinar svo kölluðu „Höskuldartæptur“ á selneshjalla sunnanverðum og frá merkisteini þessum í litla tjörn og þar merki hjá, fyrir neðan selneshjalla og frá tjörninni eða vörðunni beina stefnu í svokallað „Tómasarsund“ eða merkivörðu í því og þaðan beint í sjó nokkuð fyrir sunnan „Selneshólma“.
>
> Land þetta – sem áður var aðeins ein jörð – er nú tvær jarðir jafndýrar Eyjólfsstaðir og Víðirnes. Engjum er skipt en beitarlandi ekki, en vegna landslags og venju skilur „Vindás“ beit; þó hefir Víðirnes vetrarbeit óátalið Eyjólfsstaða megin, þegar nauðsyn krefur; en engjar beggja jarðanna liggja lengra inn í dalnum.[493]

Á jörðinni var skóglendi nokkuð þar sem Beruneskirkja átti afmældan skógarteig sem ítak. Hlunnindi voru engin nema lítilsháttar silungsveiði sem virtist fara minnkandi. Afrétt fylgdi jörðinni. Að lokum var jörðin metin á 675 kr. með öllu.[494]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Víðines var metin á 800 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst með Eiríksstöðum og Eyjólfsstöðum. Fram kemur að upprekstrarland sé nægilegt. Eigandi jarðarinnar var landssjóður.[495]

Hinn 22. nóvember 1942 skrifaði Þorleifur H. Sigurðsson til sýslumanns um hvaða leið bæri að fara til að fá endanleg skipti á landi jarðanna Víðiness og Eyjólfsstaða. Fram kemur að Víðines muni hafa verið byggt úr Eyjólfsstöðum, sé kirkjujörð en Eyjólfsstaðir bændaeign.[496]

Hinn 19. janúar 1943 skrifaði Guðmundur Magnússon á Eyjólfsstöðum til sýslumanns og kvaðst vera ósáttur með að land í Fossárdal væri óskipt milli hans eignar og ríkiseignarinnar Víðiness. Guðmundur óskaði um leið eftir að landskiptu yrði framkvæmd.[497]

Hinn 19. október 1974 fóru fram landskipti í Fossárdal þar sem skipt var löndum milli jarðanna Eiríksstaða, Víðiness og Eyjólfsstaða. Fram kemur að meðan búið hafi verið á Eiríksstöðum hafi verið litið svo á að Fossá skipti löndum Eiríksstaða annars vegar og hinna jarðanna hins vegar svo langt sem hún næði. Þá segir að mörk þar fyrir innan hafi ekki legið ekki fyrir. Einsýnt þætti að gömlu mörkin héldust áfram en ákveðið var að hugsuð lína yrði dregin úr upptökum Fossár við Líkárvatn beint til

[493] Skjal nr. 2(315).
[494] Skjal nr. 2(315).
[495] Skjal nr. 2(75).
[496] Skjal nr. 2(159).
[497] Skjal nr. 2(158).

vesturs sem skipti löndum þar fyrir ofan. Síðan var gengið um heimalönd og skiptin ákveðin þannig:

> 6. að heimalönd austan ár takmarkast að vestan (þ.e. innan) af línu sem hugsast dregin frá Fossá um Fálkaás að vörðu á melholti við læk í Fálkaáskrók, þaðan af beinni línu út með norðurhlið dalsins um Háklettsenda í Nauthálshjallakletta og með þeim að Öxlum á mörkum Berufjarðarár og Fossárdals.
>
> 7. Skiptin milli jarðanna voru ákveðin þannig að Víðines á landið innan við beina línu sem hugsast dregin frá Fossá upp hæsta hrygg Vindáss í norðurmörk skiptalandsins (sbr. lið 6) en Eyjólfsstaðir eiga land utan þeirrar línu
>
> 8. Allt land norðan og vestan úrskiptalandsins er óskipt og notast sameiginlega.
>
> 9. Verði hin úrskiptu heimalönd jarðanna afhirt, skal þó óheimilt nema með fullu samþykki beggja aðila, að þær girðingar teppi eðlilegar rennslisgötur sauðfjár og rekstrarleiðir frá og til afréttarinnar.
>
> 10. Við ákvörðun landstærðar Eyjólfsstaða var gengið út frá því að austurmörk jarðarinnar væru hin skráðu mörk Fossárdals og Berufjarðar, þótt jörðin Lindarbrekkar [svo] eigi nú hluta af þessu landi. En skipti á því landi voru ekki í verkefnahring nefndarinnar.
>
> 11. Eftir ósk væntanlegs ábúanda Eiríksstaða og með samþykki allra málsaðila var skipt úr landi Eyjólfsstaða spildu (80 x 100 m) lóð undir íbúðarhús Eiríksstaða.
>
> Lóð þessi er framan í Hrafnagilsmelum.[498]

Á skjalið er skráð staðfesting Eyþórs Guðmundssonar á Eyjólfsstöðum og Gunnars Guðmundssonar á Lindarbrekku frá 1. maí 1997 fyrir ofanritaðri landskiptagerð.[499]

Hinn 28. ágúst 1996 fór fram matsgerð dómkvaddra matsmanna á jörðinni Víðinesi. Í matsgerðinni segir að jörðin Víðines í Fossárdal sé norðan Fossár ásamt jörðinni Eyjólfsstöðum, en Eiríksstaðir séu sunnan árinnar. Þá segir að heimaland Víðiness sé innan við heimaland Eyjólfsstaða. Vísað var í landamerkjabréf frá 2. maí 1884 og vélritað eintak af landskiptagerð milli jarðanna í Fossárdal, dagsetta 19. október 1974.[500]

Hinn 15. júní 1999 seldi fjármálaráðherra, fyrir hönd Ríkissjóðs, Gunnari Guðmundssyni eyðijörðina Víðines.[501]

5.9.2.3 Eiríksstaðir í Berufirði

Með byggingarbréfi dagsettu 27. desember 1821 var Jóni Pálssyni á Suður-Fossárdal byggð jörðin Eiríksstaðir frá fardögum 1822 til fardaga 1823.[502]

Með byggingarbréfi dagsettu 2. október 1840 var Eiríki Eiríkssyni byggð hálf jörðin Eiríksstaðir frá fardögum 1840 til fardaga 1841.[503]

Hinn 2. janúar 1841 skrifaði sr. Pétur Jónsson á Berufirði til biskups um nýbýlið Eiríksstaði, þrjú hundruð að dýrleika. Bærinn stóð öðru megin ár þeirrar er féll út

[498] Skjal nr. 2(358).
[499] Skjal nr. 2(358).
[500] Skjal nr. 2(366).
[501] Skjal nr. 2(367).
[502] Skjal nr. 2(269).
[503] Skjal nr. 2(274).

Fossárdal miðjum. Tilefni bréfsins var að bera fram þá beiðni að hús sem væru á Eiríksstöðum mættu koma í stað þeirra sem væru á Kambshjáleigu og þannig framvegis fylgja prestakallinu.[504] Sr. Guttormur skrifaði til biskups um málið og mælti með því að leyfa húsaskiptin.[505] Hinn 10. mars 1841 skrifaði biskup til sr. Guttorms Pálssonar varðandi beiðni sr. Péturs um húsaskipti á nýlendunni Eiríksstöðum og Kambshjáleigu í Berufirði og samþykkti beiðnina.[506]

Með byggingarbréfi dagsettu 1. maí 1847 var Sigurði Steingrímssyni byggð hálf jörðin Eiríksstaðir frá fardögum 1847 til fardaga 1848.[507]

Hinn 21. nóvember 1847 var Jakobi Steingrímssyni byggð hálf jörðin Eiríksstaðir eftir að faðir hans, Steingrímur Árnason, hafði sagt ábýlisjörðinni lausri.[508] Jakobi var sömuleiðis byggð jörðin með byggingarbréfi dagsettu 21. apríl 1851.[509]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Eiríksstaðir ekki metin sérstaklega. Jörðin var eign Berufjarðarkirkju. Í neðanmálsgrein kemur fram að sýslumaður meti Eiríksstaði þrjú hundruð að dýrleika en prestur tvö hundruð.[510]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Eiríksstaði:

> 16 Eiríksstaðir
>
> afbýli talid 3^{hndr}. Túnid er nokkud stórt enn ógrasgéfid og undirorpid stór skemmdum af vatna ágángi, heyskaparlaust, landrúmt og landgott, enn vetrarhardt. Þessa jörd meta 2 vyrðingarmenn á 36$^{\underline{rbd}}$ og 3 á 40$^{\underline{rbd}}$ verður meðaltal þaraf 38 2/5 $^{\underline{rbd}}$.[511]

Með byggingarbréfi dagsettu 12. maí 1868 var Höskuldi Guðmundssyni byggð hálf kirkjujörðin Eiríksstaðir, eitt og hálft hundrað að dýrleika, frá fardögum 1868 til fardaga 1869.[512] Þorláki Ásmundssyni var með öðru byggingarbréfi frá 12. maí 1868 byggð hálf jörðin Eiríksstaðir frá fardögum 1868 til fardaga 1869.[513]

Með byggingarbréfi dagsettu 27. apríl 1876 var Runólfi Sigurðssyni byggð kirkjujörðin Eiríksstaðir í Fossárdal frá fardögum 1876 til fardaga 1877.[514]

Með byggingarbréfi dagsettu 31. mars 1880 var Magnúsi Jónssyni byggð kirkjujörðin Eiríksstaðir. Um hagagöngu geldfjár segir í bréfinu:

> 10. Verði mönnum leyft frá nokkrum bæjum hjer í hrepp eða annarstaðar frá að reka gjeldfje sitt til hagagöngu um sumartíman i Suðurbæjarfjöllin, þá vona jeg að hann leyfi það. (áskil jeg mjer nokkurn hluta afrjettartollsins).[515]

[504] Skjal nr. 2(329).
[505] Skjal nr. 2(328).
[506] Skjal nr. 2(351).
[507] Skjal nr. 2(275).
[508] Skjal nr. 2(276).
[509] Skjal nr. 2(277).
[510] Skjal nr. 4(1), bls. 378.
[511] Skjal nr. 2(53).
[512] Skjal nr. 2(278).
[513] Skjal nr. 2(279).
[514] Skjal nr. 2(280).
[515] Skjal nr. 2(281).

Landamerkjaskrá jarðarinnar Fossárdals er dagsett 2. maí 1884 en hún var þinglesin við manntalsþing að Djúpavogi 23. júní 1884. Hún getur kotanna Eiríksstaða, Víðiness og Eyjólfsstaða.[516]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Eiríksstaðir var metin á 600 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst með Víðinesi og Eyjólfsstöðum. Fram kemur að upprekstrarland sé nægilegt. Eigandi jarðarinnar var landssjóður.[517]

Við aukarétt 2. maí 1931 voru Árni Sigurðsson oddviti og Þorleifur Sigurðsson bóndi útnefndir til að meta kirkjujarðirnar Urðarteig og Eiríksstaði í Beruneshreppi.[518]

Í virðingargjörð á kirkjujörðinni Eiríksstöðum í Berufirði, dagsettri 22. júlí 1931 og sem lögð var fram í aukarétti Suður-Múlasýslu 23. júlí sama ár, segir að jörðin hafi eftir næstsíðasta mati verið 1,25 hundruð að dýrleika en við síðasta mat var hún virt á 600 kr. án húsa. Jörðin var sögð sunnan ár í Fossárdal við Berufjörð og að landamerki hennar væru samkvæmt landamerkjabréfi. Afréttur fylgdi en engin hlunnindi. Jörðin var að lokum metin á 700 kr. með öllu.[519] Matsgjörðin var staðfest við aukarétt 23. júlí 1931.[520]

Hinn 19. október 1974 fóru fram landskipti í Fossárdal þar sem skipt var löndum milli jarðanna Eiríksstaða, Víðiness og Eyjólfsstaða. Fram kemur að meðan búið hafi verið á Eiríksstöðum hafi verið litið svo á að Fossá skipti löndum Eiríksstaða annars vegar og hinna jarðanna hins vegar svo langt sem hún næði. Þá segir að mörk þar fyrir innan hafi ekki legið ekki fyrir. Einsýnt þætti að gömlu mörkin héldust áfram en ákveðið var að hugsuð lína yrði dregin úr upptökum Fossár við Líkárvatn beint til vesturs sem skipti löndum þar fyrir ofan. Síðan var gengið um heimalönd og skiptin ákveðin þannig:

> 6. að heimalönd austan ár takmarkast að vestan (þ.e. innan) af línu sem hugsast dregin frá Fossá um Fálkaás að vörðu á melholti við læk í Fálkaáskrók, þaðan af beinni línu út með norðurhlið dalsins um Háklettsenda í Nauthálshjallakletta og með þeim að Öxlum á mörkum Berufjarðarár og Fossárdals.
>
> 7. Skiptin milli jarðanna voru ákveðin þannig að Víðines á landið innan við beina línu sem hugsast dregin frá Fossá upp hæsta hrygg Vindáss í norðurmörk skiptalandsins (sbr. lið 6) en Eyjólfsstaðir eiga land utan þeirrar línu
>
> 8. Allt land norðan og vestan úrskiptalandsins er óskipt og notast sameiginlega.
>
> 9. Verði hin úrskiptu heimalönd jarðanna afhirt, skal þó óheimilt nema með fullu samþykki beggja aðila, að þær girðingar teppi eðlilegar rennslisgötur sauðfjár og rekstrarleiðir frá og til afréttarinnar.
>
> 10. Við ákvörðun landstærðar Eyjólfsstaða var gengið út frá því að austurmörk jarðarinnar væru hin skráðu mörk Fossárdals og Berufjarðar, þótt jörðin Lindarbrekkar

[516] Skjal nr. 2(19). Texta landamerkjabréfsins er að finna í umfjöllun um Fossárdal hér framar.
[517] Skjal nr. 2(74).
[518] Skjal nr. 2(398).
[519] Skjal nr. 2(317).
[520] Skjal nr. 2(399).

> [svo] eigi nú hluta af þessu landi. En skipti á því landi voru ekki í verkefnahring nefndarinnar.
>
> 11. Eftir ósk væntanlegs ábúanda Eiríksstaða og með samþykki allra málsaðila var skipt úr landi Eyjólfsstaða spildu (80 x 100 m) lóð undir íbúðarhús Eiríksstaða.
>
> Lóð þessi er framan í Hrafnagilsmelum.[521]

Á skjalið er skráð staðfesting Eyþórs Guðmundssonar á Eyjólfsstöðum og Gunnars Guðmundssonar á Lindarbrekku frá 1. maí 1997 fyrir ofanritaðri landskiptagerð.[522]

Í sölumati Fasteigna- og skipasölu Austurlands ehf. frá 5. maí 1999 er skráð eftirfarandi lýsing á jörðinni Eiríksstöðum:

> Jörðin Eiríksstaðir er í Fossárdal, í Berufirði, og liggur sunnan við Fossána sem skiptir dalnum í tvennt. Jörðinni tilheyrir land allt frá sjó við Berufjörð, og inn Fossárdal sunnanmegin, frá ánni og upp í fjallseggjar. Jörðin er um 20 km. frá Djúpavogi. Land jarðarinnar er talsvert víðáttumikið, en megnið af því er fjalllendi, og heiðalönd. Það sem kallast getur láglendi er mjög lítið, og stór hluti af því eru stórgrýtisurðir og klettar. Hlunnindi á jörðinni eru silungsveiði í Fossá, hreindýraveiði, og rjúpnaveiði í fjallshlíðum og heiðum, en þessi hlunnindi eru ekki talin í fasteignamati, og verða ekki talin mikil hlunnindi.[523]

Með afsali, dagsettu 20. júlí 1999, seldi Jarðadeild landbúnaðarráðuneytisins Eyþóri Guðmundssyni og Öldu Jónsdóttur jörðina Eiríksstaði.[524]

5.9.3 Hamar í Hamarsfirði[525]

Í máldaga Vilchins fyrir Andrésarkirkju á Hálsi frá um 1397 segir að hún hafi átt allt Hamarsland.[526] Sömu upplýsingar koma fram í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar.[527]

Í prófastsvísitasíu frá 30. ágúst 1863 er m.a. getið landamerkja Hamars með Hamarsseli og lands inni í Hamarsdal eða eins og segir í vísitasíunni:

> jörðina Hamar með hjaleigunni Hamarseli. Landamerki þessarar kirkjujarðar eru samkvæmt adur nefndum visítatium Steiná milli ~~Háls~~ Vetrhúsa og Hamars en að utan Vígðarlækur milli Hamars og Hals – að sunnan ræðr Hamarsá. Héraðauki hefir Háls kyrkja óátalið ~~átt~~ átt eða verið eignað um langan aldr afréttarland innarlega ~~til~~ í Hamarsdal sunnan við ána, Semkallast Hálskyrkjuafrétt innan ákveðinna takmarka –.[528]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Hamar metin 12 hundruð að dýrleika og skráð sem eign Hálskirkju. Í neðanmálsgrein kemur fram að sýslumaður telur þrjú hundruð tilheyra hjáleigunni Hamarsseli.[529]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Hamar:

---

521 Skjal nr. 2(358).
522 Skjal nr. 2(358).
523 Skjal nr. 2(357).
524 Skjal nr. 2(356).
525 Hér er einkum gerð grein fyrir heimildum sem varða landareign eða merki Hamars en ítarlegri umfjöllun um jörðina er í kafla 5.3 í úrskurði í máli nr. 4/2022.
526 *Íslenzkt fornbréfasafn* IV, bls. 230–231, skjal nr. 4(58).
527 *Íslenzkt fornbréfasafn* XV, bls. 694, skjal nr. 4(59).
528 Skjal nr. 2(491).
529 Skjal nr. 4(1), bls. 380.

> Túnið er nokkuð stórt enn harðskafa legt og ógrasgefið, liggur fyrir skemdum af sandfoki, eingiar svo að kalla eingar nema lítilfiörlegur reitingur híngad og þángad í bithaga, skógarkropp lítid, sílúngsveidi talsverd; vídlendi mikid enn grítt; hættupláts fyrir gripi. – Þessa jörd meta vyrðingarmenn á 300rbd.[530]

Í prófastsvísitasíu fyrir Hálskirkju frá 30. ágúst 1863 er fjallað um Hamar með hjáleigunni Hamarsseli. Þar segir eftirfarandi um landamerki:

> Landamerki þessarar kirkjujarðar eru samkvæmt adur nefndum visítatium Steiná milli ~~Háls~~ Vetrhúsa og Hamars en að utan Vígðarlækur milli Hamars og Hals – að sunnan ræðr Hamarsá.[531]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Hamars er dagsett 9. apríl 1884 en hún var þinglesin við manntalsþing á Djúpavogi 23. júní 1884. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerkjaskrá Hálskirkjujarðarinnar Hamars og hjáleigunnar Hamarsels liggjandi í Suðurmúlasýslu. Jörðin Hamar og hjáleigan Hamarssel á allt land milli „Vigðarlækjar“ og „Steináar“, austur í „Vigðarlæk“ þar sem hann fellur í sjóin, og þaðan beina línu upp í fjallseggjar, svo inn fjallaeggjar á móti „Steinargili“, þá ræður „Steináin“ ofan ~~fra~~ í Hamarsá, þá Hamarsáin landamerkjalínu milli Hamars og Bragðavalla útá „Einstígsfoss“, af fossinum beina línu útá „Klettahil“, af honum beint í stein, er stendur sunnantil á „Hamarsleyrum“. – Jörðin Hamar og hjáleigan Hamarssel á veiði alla meðfram sínu landi í firðinum einnig reka ef þar kynni að landi bera. „Vigðarlækur“ ræður landamörkum milli jarðanna Hamars og Háls, „Steináin“ milli Hamars og Veturhúsa. – Þess ber að geta, að jörðin Hamar, á sem afrjettarland ¾ úr svo kölluðum „Hamarsbótum“, sem eru innst í Hamarsdal, frá Veturhúsalandi og á Sker inn og upp.
>
> Hofi í Alptafirði 9. apríl 1884
>
> Br:Jónsson.
>
> Sem eigandi Bragðavalla samþykki jeg þessa landamerkjaskrá
>
> Bragðavöllum 1. maí 1884
>
> Jón Þorsteinsson.
>
> Fyrir hönd umboðsmanns Páls Ólafssonar
>
> H.O. Brím.
>
> Staðfest hvað Háls snertir
>
> p.t. Djúpavog 23. júní 1884
>
> Br:Jónsson.[532]

Hinn 22. maí 1918 fór fram mat á jörðinni Hamri. Fram kemur í matsgerð að ágreiningur var um landamerki hennar og Hamarssels og var skírskotað til fylgiskjala. Samkomulag náðist um merkin og segir eftirfarandi í skjalinu um þau:

> Landamerki; Hvað snertir landamerki milli jarðanna Hamars og hjáleigunar Hamarssels, skal hjer skýrskota til “Fylgiskjala,, Nº 1. og 2.; en með tilliti til ágreinings þess, er híngað til hefir átt sjer stað, milli nýnefndra jarða, – sbr “Fylgiskjal Nº 1.; þá komst

[530] Skjal nr. 2(54).
[531] Skjal nr. 2(491).
[532] Skjöl nr. 2(20) og 2(387).

> það samkomulag á, milli ábúenda nefndra jarða, að landamerkin, skulu hjer eftir vera þessi sem hjér greinir:
>
> Úr vörðu neðst í Refsstaðatánga, beina stefnu í "Tóugil„ og þaðan sjónhendíng í Fjallseggjar (norður) úr nýnefndri vörðu í aðra "vörðu„ neðar og úr henni, sjónhendíng í Hamarsá. (suður).
>
> Landspilda, nokkur (Fjallendi); – í svokölluðum "Skógum„ frá "Steiná„ útað "Skollabotnagili„ upp til eggia verði hjereftir algjör eign jaðarinnar Hamar. –
>
> […]
>
> Hvað snertis landamerki þau, milli ábúðarjarða okkar, sem nú eru á orðin, samkvæmt ofangreindu samkomulagi okkar, þá erum við þeim hjermeð að fullu og öllu
>
> Samþykkir
>
> Hamar og Hamarssel dag. 11 júním. 1918.
>
> Magnús Guðmundsson
>
> Stefán Sigurðsson
>
> Ofangreindu matsverði á jörðunni Hamri; undir væntanlega sölu, og samkomulagi því, sem á er orðið milli ábúenda jarðanna Hamars og Hamarssels; útaf ágreiníngi þeim, sem verið hefir, milli ábúenda nefndra jarða, um alllangt tímabil; er jeg undirritaður að öllu samþykkur, og hefi ekkert við að athuga. –
>
> Hreppstjórinn í Geithellnahreppi
>
> Jón P. Hall (p.t. umsjónarm. Geith.hrepps Kirkjujarða)[533]

Í ódagsettri lýsingu á jörðinni Hamri, sem líklega er frá 22. maí 1918, koma fram sömu upplýsingar og í áðurgreindri matsgjörð dómskvaddra matsmanna. Um landamerki Hamars og Hamarssels er getið sama samkomulags og áður er vitnað er til en aftan við er bætt við að öðru leyti skírskotist til landamerkjaskrár frá 1884. Um hlunnindi segir að þau séu sama sem engin, aðeins lítilfjörleg og stopul silungsveiði í Hamarsá. Þá eigi jörðin reka fyrir sínu landi sbr. landamerkjaskrá.[534]

Önnur landamerkjaskrá jarðarinnar Hamars er dagsett 22. maí 1918 og fjallar einkum um landamerki Hamars og Hamarssels. Landamerkjaskráin var þinglesin við manntalsþing Geithellnahrepps 5. júlí 1920. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki
>
> milli kirkjujarðanna Hamars og Hamarssels.
>
> Ár 1918, 22 dag maímánaðar varð það að samkomulagi með ábúendum Hamars og Hamarssels, að viðstöddum óvilhöllum vottum, þeim Sveini bónda Sveinssyni á Hofi og Helga bónda Einarssyni á Melrakkanesi, að landamerki milli ofangreindra jarða – sem engin verið höfðu hértil, skyldi hérí frá vera þau er hér greinir:
>
> Úr vörðu neðst í Refstaðatanga, beina stefnu í Tóugil og þaðan sjónhending í fjallseggjar (norður); úr nýnefndri vörðu í aðra vörðu (neðar) og úr henni sjónhending í Hamará (suður).
>
> Landspilda (fjallendi í svokölluðum Skógum frá Steiná út að Skollabotnagili, upp til eggjar, skal héreftir verða algjör og óátalin eign jarðarinnar Hamars.

[533] Skjal nr. 2(153).
[534] Skjal nr. 2(154).

> Að öðru leyti haldast landamerki milli nefndra jarða og jarðanna Háls, Veturhúsa og Bragðavalla óbreytt.
>
> Landskiftingu þessari erum við undirritaðir ábúendur samþykkir.
>
> Hamar og Hamarssel d.u.s.
>
> Magnús Guðmundsson.
>
> Stefán Sigurðsson.
>
> Vottar:
>
> Helgi Einarsson
>
> Sveinn Sveinsson.[535]

Með bréfi dagsettu 18. apríl 1920 tilkynnti Stefán Sigurðsson sýslumanni að ágreiningur væri um landamerki Hamars og Hamarssels. Stefán óskaði eftir að sýslumaður tæki málið fyrir samkvæmt lögum nr. 41 frá 28. nóvember 1919.[536]

Við manntalsþing á Djúpavogi 5. júlí 1920 voru þinglesin landamerki milli kirkjujarðanna Hamars og Hamarssels í Geithellahreppi samkvæmt bréfi dagsettu 22. maí 1918.[537]

Í útdrætti Jóns P. Halls, umsjónarmanns kirkjujarða í Geithellnahreppi, dagsettum 20. júní 1924, kemur fram að skoðunargerðir voru framkvæmdar á skemmdum af skriðuföllum á kirkjujörðunum Hamri, Hálsi og Hnaukum dagana 21. maí, 27. maí og 22. júní 1918.[538] Skýrsla Jóns um jörðina Hamar er dagsett 21. júní 1924. Um afréttarland og landamerki segir þar:

> Afrjettarland, víðáttumikið, óskipt með jörðunni Hamarssel.
>
> […]
>
> Hvað Landamerki jarðarinnar snertir, vísast til ofangreindrar skráar, og samníngsgjörðar gagnvart Hamarsseli 1917.[539]

Hinn 23. júní 1924 var tekið fyrir að meta kirkjujörðina Hamar en matslýsingin er dagsett 24. júní 1924. Um afréttarland jarðarinnar segir í matslýsingunni:

> Afréttarland jarðarinnar er víðáttumikið og gott, en óskipt með jörðinni Hamarsel.[540]

Við aukarétt 26. júní 1924 var staðfest matsgjörð um kirkjujörðina Hamar.[541]

Hinn 22. október 1924 skrifaði Jón P. Hall hreppstjóri til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins um fyrirhugaða sölu á kirkjujörðinni Hamri. Í bréfi Jóns kemur fram að hann sá ekkert óhagræði fyrir jörðina Hamarssel að kirkjujörðin Hamar yrði seld, meðal annars vegna þess að landamerki þeirra hafi verið ákveðin með samkomulagi árið 1918. Um Hamarsbætur sagði Jón:

---

535 Skjal nr. 2(21).
536 Skjal nr. 2(489).
537 Skjal nr. 2(433).
538 Skjal nr. 2(483).
539 Skjal nr. 2(484).
540 Skjal nr. 2(482).
541 Skjal nr. 2(431).

> Hvað afrjettarland Hamarsels snertir, skal þess getið, að sú jörð, á hjereftir, sem híngað til, sameiginlega afrjett með Hamri, í ¾ pörtum, í svokölluðum Hamarsbótum, og getur þarum, sennilega aldrei ágreiníngur orðið.[542]

5.10 Nærliggjandi jarðir í Fljótsdal

5.10.1 Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal

Hinn 4. maí 1629 vitnaði Þórður Björnsson að hann hafi byggt Hrafnkelsstaði fram í Illukeldu en eigendur Ytri-Víðivalla hafi haldið land allt út að Illukeldu.[543]

Í biskupsvísitasíu fyrir kirkju að Skriðu í Fljótsdal frá 5. ágúst 1641 er sagt frá skjölum sem voru hjá kirkjunni. Þar er meðal annars fjallað um kaupbréf Narfa príor á Skriðu frá 1498 fyrir jörðinni Hrafnkelsstöðum.[544]

Í vitnisburði Einars Styrbjörnssonar og Sigurðar Stígssonar frá árinu 1650 vitnuðu þeir um örnefnið Rana og Ranaskóg. Þeir sögðust:

> heyrt hafa frá Fiðluklettum og norður að Kirkjuhamri, so og þvert austur frá greindum Fiðluklettum í Gilsá hefur kallaður verið Rani, hvör á land skilur á milli Hallormstaða og sagðra Hrafnkelstaða, og hefur allur sá skógur, sem í því plátsi er, verið kallaður Ranaskógur, og aldrei hér tvímæli á leikið.[545]

Vitnisburður þeirra var vottaður þann 10. júní 1674. Í bókinni *Jarðabréf frá 16. og 17. öld* segir ekki nánar frá þeim gjörningi.[546]

Í vitnisburði Hemings Sveinssonar, Gissurar Snorrasonar og Styrbjörns Einarssonar frá 28. maí 1674 segir að jörðin Hrafnkelsstaðir hafi ekki verið byggð lengra suður en í garð nokkurn sem hafi verið skammt suður frá Illukeldu en Ytri-Víðivellir síðan átt land í Illukeldu.[547]

Í biskupsvísitasíu fyrir kirkju að Skriðu í Fljótsdal frá 28. ágúst 1706 er sagt frá skjölum sem voru hjá kirkjunni. Þar er meðal annars fjallað um lögfestu Sturluflatar og Hrafnkelsstaða sem Jón Björnsson lögfesti, en það hafi verið án votta og ártals.[548]

Við manntalsþing að Valþjófsstað 30. maí 1794 var birt lögfesta klausturhaldarans á Skriðuklaustri G. Pálssonar fyrir jörðunum Hrafnkelsstöðum, Fremri-Víðivöllum, Víðivallagerði og Sturluflöt.[549]

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Hrafnkelsstaða metinn 12 hundruð. Eigandi jarðarinnar var Skriðuklaustursumboð. Fram kemur að eyðihjáleigurnar Brattagerði og Hrólfsgerði hafi verið nýttar sem beitiland.[550]

Við úttekt á Skriðklaustursjörðum var jörðin Hrafnkelsstaðir skoðuð 18. september 1828. Þar vitnaðist eftirfarandi um landamerki hennar:

---

542 Skjal nr. 2(481).
543 Skjal nr. 2(124).
544 Skjal nr. 2(197).
545 *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 281, skjal H-10.
546 *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 281, skjal H-10.
547 Skjal nr. 2(124).
548 Skjal nr. 2(198).
549 Skjal nr. 2(408).
550 Skjal nr. 2(34).

> Abúandi jardarinnar ségist heyrt hafa ad Landamerki hennar seu: ad framann svo kalladr Lingrimi, upp frá ánni til Fialls, enn ad utann rædr Gíslá.[551]

Úttektarmennirnir Jón Jónsson og Jón Árnason staðfestu úttektir sínar á Skriðuklaustursjörðum við aukarétt að Ketilsstöðum 2. október 1828. Í dóma- og þingbók Norður-Múlasýslu 1804–1829 var þann 12. mars 1829 skráð að Johnson amtmaður hafi með bréfi dagsettu 21. febrúar 1829 lýst sig óánægðan með úttektirnar. Sýslumaðurinn Páll Melsted skráði svo að réttur amtsins væri að taka þær til rannsóknar og álits á kostnað Bergvins Þorbergssonar umboðsmanns og dánarbús Guðmundar Pálssonar.[552]

Við úttekt á Skriðklaustursjörðum var jörðin Hrafnkelsstaðir skoðuð 28. apríl 1841. Þar vitnaðist eftirfarandi um landamerki hennar:

> Landamerki ad framan segir ábuandi ad se: Klapparlækur beinlínis uppa fjall og austur fyrir framan svokallada sláttublá í Gilsá ad utan og ofan Gilsá ad nedan Fljotsdals vötnin.[553]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Hrafnkelsstaðir ekki metin sérstaklega en vísað neðanmáls til þess að hún hafi árið 1804 verið talin 12 hundruð að dýrleika. Eigandi hennar var Skriðuklaustursumboð. Í neðanmálsgrein kemur fram að árið 1760 séu eyðihjáleigurnar Brattagerði og Hrólfsgerði taldar með jörðinni.[554]

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Hrafnkelsstaði:

> Hrafnkelsstaðir
>
> með eydibýlunum Hrólfsgérði og Brattagerði talin 12hndr. Túnid fódrar 3 kýr og á jördunni framfleytast 120 ær, 150 saudir, 80 lömb og 6 hestar. – Tún þessarar jardar er á sumum stödum fremur grasgéfid, enn aptur nokkur hluti þess undirorpin sandfoki, hvar það er graslítið; eingjar eru hér eingar samfastar nema það lítið er fæst kríngum túnið, mest nýræktað med færikvíum og af túnbala eydihjáleigunnar Hrólfsgérðis; hinar aðrar heysreitur liggja strjált um allt landid mest til fjalls sem ætíð eru mjög litlar og lángsóktar, enn landrými er hér fremur mikid gras og kvisti vaxið víða, svo útbeit ad vetrarlagi er hér álitin fyrir saudpeníng afbragðs gód, med því ad hér er vedursælt pláts fremur enn vída annarstadar; landkostir að sumarlagi fyrir búsmala góðir og öll afnot hans með besta slag eptir sem hér géfst, enn fyrir stórgripi mjög lélegur. – Ágódi af hlynnindum er eingin, því þær litlu skógarleyfar sem enn eru eptir, enn sem árlega gánga af sér af sandfoki og kalda, álítast lítið meir enn vegi móti því ullartjóni er þær valda. – Ørdugleiki þessarar jardar er einúngis að telja innifalinn í fénaðargeymslunni sumar og vetur hvar til útkrefst, sem og til að géta notað öll gjædi jarðarinnar, einúngis 8 menn fullvinnandi, sem lítid er, með tilliti til þess sképnufjölda er hér framfleytist í meðalári, og í samanburdi við adrar jardir í bygdarlaginu. – Sandfok á tún og slægjur til skada, sem og á landið yfirhöfud og lítilsháttar gripahættur er tekid til greina við matid; torfskéra hin versta og mótak ekki til. – Þessi jörd var vyrdt á 1040 (tíu hundruð og fjörutíu) rbd.[555]

Með bréfi dagsettu 21. maí 1854 skrifaði Einar Einarsson á Hrafnkelsstöðum til Björns Skúlasonar umboðsmanns um að Jón Einarsson hafi á nýliðnu manntalsþingi

[551] Skjal nr. 2(382).
[552] Skjal nr. 2(382).
[553] Skjal nr. 2(355).
[554] Skjal nr. 4(1), bls. 357.
[555] Skjal nr. 2(49).

látið upplesa lögfestu fyrir Víðivöllum og að landamerki væru þar tiltekin milli Víðivalla og Hrafnkelsstaða sem að norðanverðu væru Illakelda framanvert við Brattagerðiseyri, en þar sæist engin kelda, þaðan upp fyrir framan Brandsöxl og beint austur í Gilsá, og í utanverðu Hrafnkelsstaðalandi skóg frá Kirkjuhamri og í Fiðlukletta, skrifað Þíðlukletta. Einar hvatti Björn til að lögfesta land Hrafnkelsstaða og fyrirbjóða notkun á skógi í landinu.[556]

Hinn 23. nóvember 1854 mættu Einar Einarsson á Hrafnkelsstöðum og Jón Einarsson á Ytri-Víðivöllum á fund sáttanefndar Fljótsdals- og Fellnasáttaumdæmis. Einar hafði klagað Jón fyrir að hafa höggvið skóg í Rana í Rana við Gilsá. Sátt náðist þannig að Einar sleppti frekara tilkalli til þess sem Jón lét höggva en þeir myndu koma sér saman um að útvega fjóra óvilhalla menn til að yfirlíta ágreiningslandið. Björn Skúlason umboðsmaður lýsti því við nefndina að hann mótmælti tilkalli Jóns Einarssonar að skógur úti við Gilsá á Rana í Hrafnkelsstaðalandi væri eign Ytri-Víðivalla.[557]

Hinn 23. maí 1856 gerðu sr. Stefán Árnason á Valþjófsstað og Björn Skúlason, umboðsmaður Skriðuklausturs, með sér samning þess efnis að sr. Stefán myndi ekki hafa meiri afnot af Hrafnkelsstaðaskógi en að láta höggva órakinn tróðvið upp á fullbyrði á fjóra hesta.[558]

Við manntalsþing að Valþjófsstað 23. maí 1856 var auglýst lögfesta fyrir Víðivöllum ytri, dagsett 22. maí 1856, og mótmælti umboðsmaður Björn Skúlason henni bæði hvað snertir landamerkin að utan niður við Jökulsá og skógarítakið á Hrafnkelsstaðalandi, þ.e. í Rana.[559]

Hinn 1. júlí 1856 skrifaði Jón Einarsson á Ytri-Víðivöllum til sáttanefndar Þingmúlasáttaumdæmis um að taka fyrir mál hans og Björns Skúlasonar, umboðsmanns Skriðuklaustursjarða, en Björn hafi látið mótmæla lögfestu Ytri-Víðivalla vegna skógarréttinda í Rana í landi Hrafnkelsstaða. Sáttafundir fóru fram 10. júlí 1856 og 15. nóvember 1856 en sátt var ekki á komið.[560]

Með bréfi dagsettu 6. janúar 1857 skrifaði Jón Einarsson á Ytri-Víðivöllum til sýslumanns og bað um að Birni Skúlasyni, umboðsmanni Skriðuklaustursjarða, yrði stefnt fyrir rétt þar sem ekki hafi náðst sættir milli þeirra um skógarítak Ytri-Víðivalla í Rana. Jón gerði kröfu um eignarrétt á öllum skógi í Rana í Hrafnkelsstaðalandi fyrir utan Fiðlukletta og Kirkjuhamar og austur í Gilsá.[561]

Við politierétt að Vallanesi 25. maí 1857 fóru fram vitnaleiðslur út af tilkalli Víðivalla í Fljótsdal til skógarítaks í Hrafnkelsstaðalandi. Prófasturinn Guttormur Pálsson svaraði spurningum og sagði máldaga fyrir landi Víðivalla hafa getið ítaksins Rana í Hrafnkelsstaðalandi. Í dómsmálabók Norður-Múlasýslu 1855–1858 eru aðeins skráð

[556] Skjal nr. 2(138).
[557] Skjal nr. 2(137).
[558] Skjal nr. 2(353).
[559] Skjal nr. 2(437).
[560] Skjal nr. 2(120).
[561] Skjal nr. 2(123).

svör Guttorms en þar er meðal annars fjallað um kletta sem liggi þvert um hálsinn frá vestri til austurs og standist á við Kirkjuhamar að norðanverðu. Einnig er fjallað um landið fyrir utan Kirkjuhamarinn og áðurnefnda kletta.[562] Málinu var framhaldið þann 4. júní 1857. Framlögð voru ýmis skjöl, þar á meðal lögfesta fyrir landi Víðivalla, dagsett 30. apríl 1702, en svo var málinu frestað.[563] Það var aftur tekið fyrir við aukarétt að Hrafnkelsstöðum í Fljótsdal 1. ágúst 1857 þar sem framlögð voru frekari gögn, s.s. kaupbréf fyrir Víðivöllum frá 26. mars 1595 og afrit af vitnisburði frá 1467 og 1582. Í framhaldinu var riðið á þrætulandið og gert afstöðukort með örnefnum.[564] Meðal annarra gagna málsins var framlagningarskjal Jóns Einarssonar á Ytri-Víðivöllum, dagsett 4. júní 1857, forboðsbréf Jóns til Einars Einarssonar, dagsett 1. júlí 1857, um að yrkja skóg í Rana, varnarskjal Björns Skúlasonar, umboðsmanns Skriðuklaustursjarða, dagsett 7. júlí 1857, og annað skjal Björns, dagsett 12. september 1857 og framhald af sóknarskjali Jóns Einarssonar, dagsett 15. ágúst 1857, sem og afrit af vitnisburðum, lögfestum og kaupbréfum sem áður er lýst.[565] Málið var á ný tekið fyrir 15. ágúst 1857 og 12. september 1857 uns dómur féll þann 20. október 1857 og var Björn Skúlason umboðsmaður sýknaður af kröfum Jóns Einarssonar, eins eigenda Ytri-Víðivalla.[566]

Við politierétt að Valþjófsstað 21. september 1860 var tekið fyrir próf yfir prestinum Pétri Jónssyni á Valþjófsstað og húsmönnum hans viðvíkjandi aðtekt þeirra í Hrafnkelsstaðaskógi.[567] Málið var aftur tekið fyrir 13. október 1860 og 5. desember 1860. Nokkur vitni gáfu skýrslu og þá voru framlögð nokkur skjöl, þar á meðal máldagi Vilchins fyrir skógarteigi Valþjófsstaðarkirkju í Hrafnkelsstaðalandi.[568]

Hinn 23. júní 1864 voru við aukarétt teknar fyrir vitnaleiðslur í máli Björns Skúlasonar, umboðsmanns Skriðuklaustursjarða, gegn Jóni Einarssyni á Ytri-Víðivöllum varðandi skógarhögg í Hrafnkelsstaðalandi. Framlögð voru ýmis gögn og þá gáfu vitni skýrslu, meðal annars um örnefnin Rana, Kirkjuhamar, Fiðlukletta og Gilsáreyri.[569]

Hinn 2. september 1884 var hjá sáttanefnd Fljótsdalsumdæmis tekið fyrir mál um landamerki klausturjarðarinnar Hrafnkelsstaða og Ytri-Víðivalla. Sækjandi málsins var Jón Einarsson, eigandi Víðivalla, en verjandi var Sæbjörn Egilsson á Hrafnkelsstöðum í umboði Páls Ólafssonar umboðsmanns. Aðilar deildu um orðatiltæki máldaga fyrir Víðivöllum en í sáttabók er getið samnings um landamerki jarðanna milli Einars Vigfússonar á Víðivöllum og sr. Bergvins heitins Þorbergssonar umboðsmanns. Fram kemur að Jón eigandi Víðivalla neitaði að gildi samningsins. Um túlkun aðila á orðalagi máldagans segir í sáttabók:

[562] Skjal nr. 2(410).
[563] Skjöl nr. 2(121) og 2(438).
[564] Skjal nr. 2(126) og 2(439).
[565] Skjöl nr. 2(117)–2(119), 2(122), 2(124) og 2(127).
[566] Skjöl nr. 2(440) og 2(460)–2(461).
[567] Skjal nr. 2(441).
[568] Skjöl nr. 2(442)–2(443).
[569] Skjal nr. 2(444).

> Komu helst til umræðu orðatiltæki máldaganns fyrir Víðivöllum sem urðu að ágreinings efni milli málsaðila; og vill sækjandi málsins, halda landamerki í dæld nokkra framann við þúfu, sem er utan til á Brandsöxl, en sleppir því sem í landamerkja skjalinu er orðað: fyrir utan Brandsöxl; en fullmektugur umboðsmannsins er ekki ánægður með þessi merki, og vill halda sig til þess, að skilja orð máldaganns: „fyrir framann Brandsöxl“ einsog að þau þýði „fyrir framan alla Brandsöxl,“ og af því leiði að hin fornu landamerki, sem þeir Einar bóndi Vígfússon á Víðivöllum og sjera Bergvin sál. Þorbergsson umboðsmaður klaustursins sömdu með sjer eigji framvegis að vera gildandi; en eigandi Víðivalla neytar gyldi þessa samnings.[570]

Sátt náðist ekki milli aðila og var málinu vísað til landslaga og réttar.[571]

Í jarðaskjölum í Þjóðskjalasafni er varðveitt ódagsett skjal sem lagt var fram í aukarétti Norður-Múlasýslu 20. maí 1887, landsyfirdómi 26. nóvember 1888 og 20. maí 1889 og yfirdómi 10. mars 1890. Líklega er um að ræða málsskjal í máli varðandi landamerki Ytri-Víðivalla og Hrafnkelsstaða eða skógarítak í Rana. Þar eru skráðar ýmsar athugasemdir og túlkanir um skjöl er varða skógarrétt í Rana í landi Hrafnkelsstaða. Einkum er fjallað um orðin „fram“ og „út“ sem hafi sömu merkingu í mismunandi skjölum.[572] Þá er í sýsluskjalasafni Norður-Múlasýslu varðveitt varnarskjal Páls Ólafssonar í málinu, dagsett 18. maí 1887 og framlagt við aukarétt 20. maí 1887. Í því er rætt um orðanotkun „utan“ og „framan“ Brandsaxlar sem og önnur atriði.[573]

Engin landamerkjaskrá er skráð í landamerkjabók Norður-Múlasýslu fyrir Hrafnkelsstaði.

Hinn 22. september 1889 vottaði Sæbjörn Egilsson að hann hafi árið 1884 mælt Ytri-Víðivöllum engjateig í Skriðuklaustursengjum. Skjalið var lagt fram við aukarétt Norður-Múlasýslu 22. apríl 1890.[574] Annað skjal sem framlagt var við þann rétt var vitnisburður Halldórs Benediktssonar, dagsettur 21. apríl 1890, en þar segir að þegar teigurinn hafi verið mældur út á Skriðuklaustri þá hefði hann tjáð Ólafi á Klúku að menn hefðu ekkert með að taka teiginn úr engjunum. Ólafur hafi hins vegar svarað að umboð lægi fyrir frá Páli.[575] Úr málinu er enn fremur varðveitt framhaldssókn Páls Ólafssonar umboðsmanns gegn Jóni Einarssyni á Ytri-Víðivöllum. Í skjali Páls er útmælingar Sæbjörns Egilssonar getið en Páll krafðist þess að Jón hætti að brúka ítak í landi Hrafnkelsstaða.[576]

Hinn 13. apríl 1897 veitti Hallfríður Einarsdóttir umboð til Einars Jónssonar til að kaupa jörðina Hrafnkelsstaði.[577] Hinn 10. september 1897 skrifaði Einar Jónsson til landshöfðingja og sótti um, fyrir hönd ekkjunnar Hallfríðar, að fá keypta jörðina Hrafnkelsstaði fyrir 4.000 kr.[578]

[570] Skjal nr. 2(162).
[571] Skjal nr. 2(162).
[572] Skjal nr. 2(79).
[573] Skjal nr. 2(136).
[574] Skjal nr. 2(139).
[575] Skjal nr. 2(140).
[576] Skjal nr. 2(142).
[577] Skjal nr. 2(289).
[578] Skjal nr. 2(288).

Hinn 6. október 1897 var á fundi sáttanefndar Fljótsdalsumdæmis tekið fyrir landamerkjamál Hrafnkelsstaða annars vegar og Ytri-Víðivalla með Klúku hins vegar. Sætt varð á milli aðila þannig að landamerki jarðannar yrðu þau sem ákveðin voru með landamerkjadómi Norður-Múlasýslu, dagsettum 21. maí 1887. Landamerkin eru þannig skráð í sáttabók Fljótsdalsumdæmis 1801–1903:

> Landamerki milli Víðivalla ytri og Hrafnkelsstaða í Fljótsdal skulu vera framvegis:
>
> Úr svo nefndum Ál við Jökulsá þaðan upp í Hrosshamarssnið, síðan í dæld fyrir framan yzta hnjúkinn á fjallinu, þar sem Brandsöxl kallast frá bygð og þaðan þvert austur í Gilsá í Gilsárdal.
>
> Sama ár og dag sem fyrr segir.
>
> Þór Þórarinsson — Halldór Benediktsson
>
> (1. sáttasemjari) — (2. sáttasemjari)
>
> Björgvin Vigfússon — Jon Einars son
>
> (umboðsmaður)
>
> Fyrir hönd ábúanda Hrafnkelsstaða
>
> Gísli Benedikktsson[579]

Hinn 11. janúar 1898 skrifaði sýslumaður Norður-Múlasýslu til landshöfðingja staðfestan útdrátt úr gjörðabók sýslunefndar af fundi hennar 24. apríl 1893 varðandi sölu þjóðjarðarinnar Hrafnkelsstaða. Útdrátturinn liggur ekki með bréfinu í skjalasafni landshöfðingja.[580]

Hinn 15. janúar 1898 sendi Björgvin Vigfússon, umboðsmaður Múlasýslujarða, til landshöfðingja álit forvera síns, Páls Ólafssonar, á sölu Hrafnkelsstaða. Í álitinu, dagsettu 22. apríl 1893, segir jörðin sé önnur sú besta austanlands, með Vattarnesi, þegar tekið sé tillit til dýrleika. Fjallað er um tún, landrými og engjar og þá segir að landaþræta standi yfir milli Hrafnkelsstaða og Víðivalla í Fljótsdal, en þrætulandið sé allmikill engjafláki sem sé nauðsynlegur jörðinni. Umboðsmaður var mótfallinn hugsanlegri sölu á jörðinni Hrafnkelsstöðum.[581]

Í skjalasafni landshöfðingja eru varðveitt bréfaskrif milli landshöfðingja annars vegar og ráðgjafans yfir Íslandi hins vegar, þ.e. bréf dagsett 28. febrúar 1898 og 30. apríl 1898, varðandi söluna á jörðinni Hrafnkelsstöðum og kaupverðið, 4.000 kr.[582]

Í undirmati að fasteignamati Norður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Hrafnkelsstaðir var metin á 3.800 kr. Eigandi hennar var Múlasýsluumboð. Fram kemur að ekkert upprekstrarland fyrir afréttarfé fylgi jörðinni. Um landamerki segir eftirfarandi:

---

579 Skjal nr. 2(163).
580 Skjal nr. 2(293).
581 Skjal nr. 2(291).
582 Skjöl nr. 2(290) og 2(292).

> III. Landamerki jarðarinnar eru ekki innfærð í Landamerkjabók N.m.s., en ábúandi telur þau vera þannig: „Gilsá að utan og austan, Jökulsá að norðan og Álar framan á Brandsöxl og Krosslækur að vestan.“
>
> Eftirfylgjandi aths. bætir svo ábúandi við: „Landamerki eru að dómi ábúanda sett utar en Víðivalla máldagi ákveður að þau eigi að vera.“[583]

Í virðingargjörð á þjóðjörðinni Hrafnkelsstöðum í Fljótsdalshreppi, dagsettri 28. júní 1925, segir að jörðin sé 54 hundruð að dýrleika. Á henni var lítill kjarrskógur sem var mestur í eigu jarðanna Víðivalla ytri og Klúku. Afrétt fylgdi ekki jörðinni. Að lokum var jörðin metin á 7.500 kr.[584]

Með bréfi dagsettu 31. desember 1925 sendi Sveinn Ólafsson, umboðsmaður Múlasýsluumboðs, skjöl til Stjórnarráðsins varðandi jörðina Hrafnkelsstaði vegna beiðni ábúanda um kaup á henni. Hann fór yfir ýmsa kosti jarðarinnar og mælti að lokum með sölu hennar.[585]

Í landamerkjabók Norður-Múlasýslu 1921–1979 er skráð landskiptagerð fyrir jarðirnar Hrafnkelsstaði og Vallholt frá 20. júní 1939 sem lýsir afmörkun Hrafnkelsstaða I, Hrafnkelsstaða II, þ.e. Brattagerðis, og Vallholts. Þinglýsingardags er ekki getið en efni hennar er svohljóðandi varðandi Hrafnkelsstaði I og II:

> Hrafnkelsstaðir I í Fljótsdalshr.
>
> Útdráttur úr landskiptagjörð (Ltr. Z. 23)
>
> Ár 1937 taka synir mínir Jón og Eiríkur að sér greiðslu á eftirstöðvum lánsins við Ræktunarsjóð Íslands, Reykjavík, sem þá er 6155 krónur og verða fyrir það eigendur að 1/3 parti af jörðinni hvor og að gripahúsum þeim, sem á hverjum parti standa. Bæjarhús, sem jörðinni fylgdu þegar hún var keypt skiptast í réttu hlutfalli, þ.e. þrjá jafna parta til eigendanna eftir samkomulagi.
>
> Jörðin skiptist þannig:
>
> Heimaland, eigandi Methúsalem J. Kjerulf, nær frá mörkum Brattagerðislands að framan út að gróf framan í Vörðuholti í ytri enda á Breiðahjallakletti síðan út með túngirðingu út í Hálsgirðingu, með henni uppá Bláarás. Þaðan bein stefna í ytri enda á Tófuaxlarkletti síðan inn austur Hálsbrún inn í Smalaskála.
>
> Hrafnkelsstöðum, 20. júní 1939
>
> Eiríkur M. Kjerulf
>
> Methúsalem J. Kjerulf
>
> Jón M. Kjerulf
>
> Hrafnkelsstaðir II í Fljótsdalshr.
>
> Útdráttur úr landskiptagjörð (Ltr. Z. 23)
>
> (Um aðdraganda skipta, hlutastærðir og lýsingu. Sjá að ofan)
>
> Jörðin skiptist þannig:
>
> Brattagerðisland, eigandi Jón M. Kjerulf, nær frá landamerkjum Víðivalla og Hrafnkelsstaða út að túngarði í fremri enda á Lambhúskletti í Skipabotnslæk, bein stefna í

583 Skjal nr. 2(55).
584 Skjal nr. 2(297).
585 Skjal nr. 2(298).

> ytri enda á neðri Tóuhallskletti, síðan ræður Skipabotnslækur að norður-Hálsbrún, þaðan stefna framan við Smalaskála, síðan fram Smalaskálaöldu allt að landamörkum.
>
> Innan girðinga fylgja Brattagerðislandi Hesthústún út að lind, Neðra tún upp að reiðgötu og Botn og Nes utan Bæjarlækjar, neðan reiðgötu, út í graslá fram og niður af Grænastekk.
>
> Hrafnkelsstöðum, 20. júní 1939
>
> Eiríkur M. Kjerulf
>
> Methúsalem J. Kjerulf
>
> Jón M. Kjerulf[586]

5.10.2 Vallholt í Fljótsdal

Í landamerkjabók Norður-Múlasýslu 1921–1979 er skráð landskiptagerð fyrir jarðirnar Hrafnkelsstaði og Vallholt frá 20. júní 1939 sem lýsir afmörkun Hrafnkelsstaða I, Hrafnkelsstaða II, þ.e. Brattagerðis, og Vallholts. Þinglýsingardags er ekki getið en efni hennar er svohljóðandi varðandi Vallholt:

> Vallholt í Fljótsdalshr.
>
> Útdráttur úr landskiptagjörð (Ltr. Z. 23)
>
> (Um aðdraganda skipta, hlutastærðir og lýsingu. Sjá Hrafnkelsstaði I)
>
> Jörðin skiptist þannig:
>
> Hrólfsgerðisland, eigandi Eiríkur M. Kjerúlf, nær frá mörkum heimalands, sem að framan eru skráð út að Gilsá. Landið frá Hálsgirðingu austan austur-Hálsbrúnar og Smalaskálaöldu er óskipt og hafa allir rétt til að nota það til beitar og heyskapar að 1/3 hvor. – Hálfur Hamborgartangi, sem nú er eign seljanda, Methúsalems J. Kjerulf, skiptist í 3 jafna parta til heimajarðanna, þegar hann hættir búskap.
>
> Hrafnkelsstöðum, 20. júní 1939
>
> Eiríkur M. Kjerúlf
>
> Methúsalem J. Kjerúlf
>
> Jón M. Kjerúlf[587]

5.10.3 Ytri-Víðivellir í Fljótsdal

Í máldaga Vilchins frá um 1397 er fjallað um útkirkju á Víðivöllum. Þar er ekkert fjallað um eignir og ítök kirkjunnar.[588]

Í vitnisburði Ólafs Teitssonar og Björns Benediktssonar, dagsettum 23. mars 1467, um landamerki, ítök og ítölur Víðivalla hinna ytri í Fljótsdal, segir um jörðina:

> ad wijdiweller ytri ætti allan husholma
>
> fyrir handan kelda oc alla þa holma sem þar eru
>
> yfer ad þeim argranda er geingur wt j jokulsa. fyrir handan

[586] Skjal nr. 2(22).
[587] Skjal nr. 2(22).
[588] *Íslenzkt fornbréfasafn* IV, bls. 213, skjal nr. 4(30).

> husholma. og suo wissu wid ad wijdivellir ytri ættv
> shog vt vid gilsa j rana. og annann skogarpart fram a stullahaut.
> og vpp a x hesta lietorf arliga j skridu jord. og fimm
> stodhrossa beit a vetrum og taka ecki fololld fra. og eingia
> teig med vmmerkivm fyrir framan skogargauturnar ofan fra
> skvidu.[589]

Hinn 8. september 1582 meðkenndi Auðun Steingrímsson lögréttumaður sig hafa séð innsiglað bréf með vitnisburði Ólafs Teitssonar og Björns Benediktssonar frá 23. mars 1467. Jón Björnsson á Skriðuklaustri lýsti því 4. febrúar 1591 að hann hafi einnig séð sama bréf innsiglað.[590]

Í lýsingu Gísla Jónssonar frá um 1570 um jarðakaup Ögmundar biskups segir meðal annars að Ögmundur hafi selt Lofti Eyjólfssyni jörðina Egilsstaði en Loftur látið á móti 20 hundruð í Ytri-Víðivöllum.[591]

Hinn 26. mars 1595 keypti Erlendur Magnússon jörðina Ytri-Víðivelli af Herdísi Magnúsdóttur og börnum hennar. Um landamerki jarðarinnar segir eftirfarandi:

> vt fra bænum Land allt ad Illukielldu J fiall upp oc riett synis yfer æa Gjls är dal: Enn fram frä bænum Land allt og skög ad þeim landa merckium sem kallast Hagagardur [á spássíu] in margine: merkigardi þeim er liggur næstur fyrer framan Milli fremri og ytri Wydivalla Riettsynis ä fiall oc austur suo ä Gjlsær dal, austur ad þeirrj æ sem þar fellur oc greindur dalur er vid kiendur, Jtem oc suo selldu oc hand sauludu aller margnefnder menn Optt nefnda Jaurd vydi velli med þessum Jtaulum J annara Jarder epter byvysing Jnnsigladra Brefa þeirra sem þar uppa hliöda J fyrstu allann Hws holma fyrer hanndann Kielldä og alla þa holma sem þar eru yfer ad þeim är grannda er geingur vt J Jokulsæa fyrer handann Hvsholma suo og Lyka skög vt vid gilsæa J rana oc annann skogar part j stulla flatar sköge. Jtem selfaur a Seliar dal. Lystu aller ädr greinder menn þeir sem selldu og keyptu sagda Jaurd, ad þeir vissu ecki annad sannara enn þeir mættu þetta suo kaupa og selia.[592]

Hinn 4. maí 1629 vitnaði Þórður Björnsson að hann hafi byggt Hrafnkelsstaði fram í Illukeldu en eigendur Ytri-Víðivalla hafi haldið land allt út að Illukeldu.[593]

Í biskupsvísitasíu fyrir kirkju að Skriðu í Fljótsdal frá 5. ágúst 1641 segir að kirkjan eigi skógarpart í Ytri-Víðivöllum.[594] Sama kemur fram í biskupsvísitasíu frá 28. ágúst 1706.[595]

Í vitnisburði Einars Styrbjörnssonar og Sigurðar Stígssonar frá árinu 1650 vitnuðu þeir um örnefnið Rana og Ranaskóg. Þeir sögðust:

> heyrt hafa frá Fiðluklettum og norður að Kirkjuhamri, so og þvert austur frá greindum Fiðluklettum í Gilsá hefur kallaður verið Rani, hvör á land skilur á milli Hallormstaða og sagðra Hrafnkelstaða, og hefur allur sá skógur, sem í því plátsi er, verið kallaður Ranaskógur, og aldrei hér tvímæli á leikið.[596]

---

589 *Íslenzkt fornbréfasafn* X, bls. 23; V, bls. 472; skjöl nr. 4(31)–4(32).
590 *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 281, skjal H-10.
591 *Íslenzkt fornbréfasafn* XV, bls. 471–472, skjal nr. 4(35).
592 Skjöl nr. 2(125) og 2(370). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 265 og 281, skjal H-10.
593 Skjal nr. 2(124). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 281, skjal H-10.
594 Skjal nr. 2(197).
595 Skjal nr. 2(198).
596 *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 281, skjal H-10.

Í vitnisburði 15 manna frá 28. mars 1662 segir að land sem liggi áfast við Langhúsamúla og kallað hafi verið Hólmar, sem sé milli Jökulsár og Kelduár, hafi verið eignað Ytri-Víðivöllum. Vísað er í átta lögfestur jarðarinnar frá 1650–1674 en þar segir:

> Hér til átta ara lög festur á þíngi og vid Kirkju, undirskrifadar, er Eignarmenn og Ummbodsmenn Vídivalla ytri lögfesta undir jördina, land allt út frá þeim Gardi, er liggur á milli ytri og fremri Vídivalla, er kallast Hagagardur, og rétt nordur í Kélduá, og svo beint úr Gardinum yfir Fiall og í Gilsá, svo út eptir Dalnum sem ainn rennur, og nordur yfir Fiallgard fyrir framan Brandsøxl og í Íllukélldu gard nokkurn þar nærri, og svo nordur í Jökulsá, sem hún hefur fallid ad fornu og nÿu. Rædur þá greind a framm ad armótum. einninn lög festa þeir undir greinda jörd Vídivelli ytri Húshólma allann fyrir nordan Kélduá, og alla Hólma þar nordur frá ad þeim Argranda, sem liggur útí Jökulsá fyrir nordan Húshólma. Item lögfesta þeir hinar adrar Itölurnar, sem hér fyrir framan í Bréfinu skrifadar standa Selfarir, Torfristu, Skógarparta, Fjárgaungu og Eingjateig, ítem V Stódhrossa beit á vetur í Skridujörd, og taka ej fölöld frá.[597]

Hinn 18. febrúar 1668 lýstu Magnús Jónsson og Eiríkur Guðbrandsson því að Hólmaland fyrir handan Kelduá hafi verið eignað Ytri-Víðivöllum.[598]

Hinn 26. maí 1674 seldi Jón Bjarnarson Jóni Þorlákssyni hálfa jörðina Ytri-Víðivelli, 25 hundruð að dýrleika, og einnig Vallarteig. Um landamerki og ítök segir:

> ad utan rædur Gardur ~~nidur~~ nokkur, er liggur nærstur fyrir framan Íllukéldu, þadan austur í Gilsá á Gilsardal; ad framan rædur Hagagardur úr Hagagardi réttsÿnis austur í Gilsá á Gilsárdal; ítem á Jordinn Vídivellir þessi Itök: í fyrstu allann Húshólma, og alla Hólma þar nordur frá, ad þeim árgranda, sem geingur útí Jökulsá, fyrir handan Húshólma; Skóg út vid Gilsá í Rana, og annan Skógarpart í Sturlaflatar Skógi; ítem Selland á~~d~~ Þórerstödum í Hrafnkéllsdal, adra Selför í Seljadal; Fjárgaungu fyrir hundrad Fjár í Mánud á Hrysnese, fimm hrossagaungu í Skridujörd á vetur, og taka ej Fölöld frá; ítem Eingjateig fyrir framan Skógargöturnar, sem liggja ofan frá Skridu; á X hesta létorf árlega í Skridujörd.[599]

Hinn 26. maí 1674 vottaði Ásmundur Jónsson að hann hafi nýtt land Ytri-Víðivalla eins og því er lýst í eldri vitnisburðum.[600]

Hinn 27. maí 1674 seldi Sigfús Bjarnason Jóni Þorlákssyni tuttugu og hálft fimmta hundrað í jörðinni Ytri-Víðivöllum. Jón greiddi á móti ýmsar jarðir og þar á meðal fimm hundruð í Geithellnum.[601]

Í bókinni *Jarðabréf frá 16. og 17. öld* segir að hinn 10. júní 1674 hafi öll ofanskrifuð bréf verið vottfest, þ.e. vitnisburður um landamerki og hlunnindi Ytri-Víðivalla frá 18. maí 1467, vitnisburður Auðuns Steingrímssonar lögréttumanns frá 8. september 1582, vitnisburður Jóns Björnssonar frá 4. febrúar 1591, kaupbréf Erlends Magnússonar frá 26. mars 1595, vitnisburður Þórðar Björnssonar um landamerki Ytri-Víðivalla frá 4. maí 1629, vitnisburður Einars Styrbjörnssonar og Sigurðar Stígssonar frá 1650, vitnisburður 15 manna um landamerki jarðarinnar frá 28. mars 1662, vitnisburður Magnúsar Jónssonar og Eiríks Guðbrandssonar um landamerki Ytri-Víðivalla frá 18. febrúar

[597] Skjal nr. 2(124). Sjá *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 281, skjal H-10.
[598] Skjal nr. 2(124). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 281, skjal H-10.
[599] Skjal nr. 2(124). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 280, skjal H-10.
[600] Skjal nr. 2(124). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 281, skjal H-10.
[601] Skjal nr. 2(124) og *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 280, skjal H-10.

1668, vitnisburður Ásmundar Jónssonar frá föstudeginum fyrir hvítasunnu 1674, aðkomstarbréf Ytri-Víðivalla frá 27. maí 1674, kaupbréf um Ytri-Víðivelli frá 27. maí 1674, átta lögfestur Ytri-Víðivalla yfir tímabilið 1650–1674 og vitnisburður Hemings Sveinssonar, Gissurar Snorrasonar og Styrbjörns Einarssonar frá 28. maí 1674. Ekki er nánar greint sagt frá þeim gjörningi 10. júní 1674.[602]

Í vitnisburði Hemings Sveinssonar, Gissurar Snorrasonar og Styrbjörns Einarssonar frá 28. maí 1674 segir að jörðin Hrafnkelsstaðir hafi ekki verið byggð lengra suður en í garð nokkurn sem hafi verið skammt suður frá Illukeldu en Ytri-Víðivellir síðan átt land í Illukeldu.[603]

Hinn 7. júlí 1676 samþykkti Þórður biskup Þorlaksson að upp yrði sett hálfkirkja á Ytri-Víðivöllum.[604]

Hinn 30. apríl 1702 lögfesti Jón Jónsson Thorlacius jörðina Ytri-Víðivelli, 50 hundruð að dýrleika. Lögfestan var upplesin sama dag við Valþjófsstaðarkirkju í viðurvist safnaðarins. Hún var svo framlögð við aukarétt Norður-Múlasýslu 7. júní 1857 (sjá neðar um mál Ytri-Víðivalla og Hrafnkelsstaða). Efni lögfestunnar er svohljóðandi:

> Eg Jon Jonsson Thorlacius, logfeste hier i dag Sign fodur mÿns Elskulegs seigr Jons Thorlakssonar, Jordena Vyde Velle Jtre fimtÿu hundrud ad dyrleika, liggiande i fliotzdal og Valþiöfstadar kirckiu sokn, med ollum þeim gognum og giædum, eignum og itókum, sem greindre Jordu, filger og filgt hefur ad fornu og nÿu, sem ecke er med logum og rette fra komed; J firstu land allt ad Vtann i gard þann er liggur næstur firer framann Jllu kieldu, og so yfer ~~fill~~ fiall ad framann verdre brands ógsl, þadann i Gilsä austur, rædur þä firrnefnd Gilsä epter midium dalnum þuert sÿness ä möte þeim garde er liggur ä mille Vydevallna fremre, og greindrar Jardar Vydevallna Jtre, so i kieldu aa; so og logfeste eg og lÿse Jardarinnar Vydevallna Jtre, landeign og itók, J annara manna Jarder, þesse sem epter filger, first Husholma allann firer nordann kieldu Aa, og so alla holma þar nordur frä ad þeim ärgranda sem geingur Vt J Jókuls Aa firer handann husholma; Jtem Ranaskog frä fidluklettum og nordur ad kirkiuhamre, og so þuert austur fra greindum fidlu klettum i Gilsaa allann nefndann skog i greindu takmarke, selfor ä seliadal, skogarpart ä stullaflatar Jordu, allt þorerstada land a hrafnkielsdal, fiargaungu firer hundrad fiar i manud ä hrÿsnese, eingia teig i skridu Clausturs Jórd, og fimm hrossa gaungu ä vetur, og takest ecke fólold frä Jtem a tÿu hesta reidyng ärlega, Eirninn lÿse eg annara Jarda Jtókum ä firrnefnt land, sem er, skriduklaustur ä skogar teig firer Vtan lÿngrima ä [Vy]devallna Jordu; Jtem valþiofstadar Jtala er J nefndann skög, ä mille þess lækiar sem er næstur firer framann kalfavadseire og i þann læk sem næstur er firir vtann sómu eyre, og vpp vnder vrdena; Fyrerbyd eg huorium manne, hiedann i frä, greindrar Jardar Vydevallna Jtre, landeign skög edur Jtók ad bruka edur beita, vtann mitt edur þess sie lof edur leife firer sem Jordena aa, leggiande þar vid slÿka sók, er lóginn vt vÿsa, ad vitne þÿnu Jsleifur Jonsson, og þÿnu Jon Asmundsson; og allra danumanna er ord mÿn heira.[605]

Hinn 14. mars 1703 var Jón Þorlaksson með eftirfarandi jarðir undir höndum, en þær voru þó ánafnaðar börnum hans: Berufjörður, Víðivellir með sandinum, 56 hundruð að dýrleika, og Flaga.[606]

---

602 *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 280–281, skjal H-10.
603 Skjal nr. 2(124). Sjá einnig *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 281, skjal H-10.
604 Skjal nr. 2(124).
605 Skjal nr. 2(121).
606 *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* XIII, bls. 402–403, skjal H-11.

Hinn 21. september 1718 fór fram kaupgjörningur þar sem Hallgrímur Jónsson Thorlacius sýslumaður seldi Þorsteini Sigurðssyni 24 hundruð úr heimajörðinni Ytri-Víðivöllum fyrir sex ríkisdali hvert hundrað eða alls 144 ríkisdali. Með í kaupunum fylgdi þriggja hundraða rekasandur, tilheyrandi hálfum Víðivöllum. Bætt er við skjalið 7. júní 1719 að Þorsteinn Sigurðsson bauð náungum Hallgríms sýslumanns, í fyrsta lið eða annan, að fá nefnd 24 hundruð fyrir sama verð og hann greiddi. Kaupbréfið var upplesið í Lögréttu 8. júlí 1719.[607]

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Ytri-Víðivalla metinn 50 hundruð. Eigandi jarðarinnar var G. Petersen sýslumaður.[608]

Hinn 13. október 1817 fór fram skoðunar- og virðingargerð á jörðinni Ytri-Víðivöllum með tveimur hjáleigum, Klúku og Hlíðarhúsum, til að leggja mat á skaða af völdum skriðufalla sem urðu haustið 1816, auk hlaupa, uppblásturs af veðrum og rýrnun skógarins. Skemmdum á túni og engjum er lýst í dóma- og þingbók Norður-Múlasýslu 1804–1829.[609]

Hinn 30. júlí 1821 afsalaði Guttormur Pálsson prófastur á Hólmum, í umboði biskups, jörðinni Ytri-Víðivöllum í Fljótsdal, 16 hundruð að dýrleika, til Vigfúsar Ormssonar prests á Arnheiðarstöðum. Vigfús var hæstbjóðandi við opinbert uppboð að Arnheiðarstöðum þann 14. júní 1821. Afsalsbréfið var þinglesið þann 12. maí 1823.[610]

Við manntalsþing að Valþjófsstað 3. maí 1836 var þinglesin lögfesta fyrir Víðivöllum ytri, dagsett 3. maí 1836. Administrator Bergvin Þorbergsson mótmælti þar sem honum þótti hún ganga upp á Skriðuklaustursland.[611]

Hinn 10. október 1836 vitnaði Bjarni Jónsson svo um landamerki Ytri-Víðivalla:

> ad utan: úr svokölludum Ál uppi Hrosshamrasnid og i þúfu utantil á Brandsöxl þvert austur i Gilsá. Eins vissi ég hann brúka, og Vídivöllum eignad, 5 hesta Vetrar ganga i Skridulandi, og Reidíngaskurd á 10 Hesta.[612]

Vitnisburður Einars Skúlasonar er ódagsettur en án efa frá svipuðum tíma og vitnisburður Bjarna. Í vitnisburði Einars segir eftirfarandi um landamerki Ytri-Víðivalla:

> ad utan: ur svokölludum Ál uppi Hrosshamrasnid, og i Þúfu utantil á Brandsöxl þvert austr i Gilsá, héradauk brúkaði hann öldúngis átölulaust, og nytti sér 5 hesta gaungu i Skridulandi, og Reidíngaskurda 10 hesta[613]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Víðivellir ytri metin 50 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign. Í neðanmálsgrein kemur fram að árin 1760 og 1804 hafi eyðihjáleigan Hlíðarhús tilheyrt jörðinni.[614]

607 Skjal nr. 2(80).
608 Skjal nr. 2(33).
609 Skjal nr. 2(458).
610 Skjöl nr. 2(81) og 2(428).
611 Skjal nr. 2(422).
612 Skjal nr. 2(134).
613 Skjal nr. 2(135).
614 Skjal nr. 4(1), bls. 357.

Við manntalsþing að Valþjófsstað 25. maí 1848 var þinglýst erfðaskrá Þorgerðar sálugu Jónsdóttur á Víðivöllum, dagsettri 9. júní 1847 og staðfestri af konungi 15. desember sama ár, með hverri hún gaf hinum ómynduga O. Vigfússyni Frydendal þriðjung eða 10 hundruð í jörðinni Víðivöllum ytri og hjónunum Jóni Einarssyni og Kr. Maríu Andrésdóttur 2/3 hluta eða 20 hundruð.[615]

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Víðivelli ytri:

> Viðivellir ytri
>
> með hjáleigunni Klúku sem talin er 6hndr og eiðibýlinu Hlíðarhúsum. – Á tödu má hafa 5 kýr og á jördunni framfleytast 150 ær, 170 saudir, 120 lömb og 8 hestar. – Tún þessarar jardar eru ad tiltölu fremur grasgéfid, sökum vatnsveitínga á seinni tíd; útheyskapur er svipadur, enn þó nokkru meiri að tiltölu enn á hinni næstu jörð hér ad framan; hagi og útbeit sömuleidis, nema ad þeim hluta landsins er að hjáleigunni Klúku liggur, hvar það er talsverdt verra og stopulla ad vetrarlagi; skjóllendi er hér gott, enn landkostir vart eins gódir og á Hrafnkelsstödum, einkum sökum þess, að þeirra nýtur ei eins stödugt og þar fjarlægðar vegna. – Það er talið til hlynninda þessari jördu, að hún á 5 hrossa gaungu í Skriðu landi, og reiðíngsskurð á 10 hesta á sömu jördu, enn í landi sjálfs sín hefir hún eingin hlynnindi þau er teljandi séu, nema að hún sam stendur þarf ei að kaupa skóg til kola, né heldur uppreksturs géldfjár, torfskéra er hin versta og mótak ekki til. – Jördin gétur ei álitist ördug í samanburdi vid adrar jardir hér, heldur miklu fremur hæg, þegar litið er til þess sképnufjölda er hún framfært gétur í medal ári. – Okostir jardarinnar eru aurárennsli á eingjabletti jardföll og græfur, grjótáburdur Kelduárinnar og landbrot af henni, samt nokkurt sandfok á allt landid hid nedra, sem spillir nokkud haga og beit. Nægilegt lid álítst að vera 11 verkfærir menn. – Með tilliti til alls þessa var jördin vyrdt á 1310 (: þrettán hundruð og tíu) rbd.[616]

Við manntalsþing að Valþjófstað 20. maí 1854 var þinglesin lögfesta fyrir Víðivöllum ytri, dagsett 20. maí 1854, og var henni ekki mótmælt.[617]

Með bréfi dagsettu 21. maí 1854 skrifaði Einar Einarsson á Hrafnkelsstöðum til Björns Skúlasonar umboðsmanns um að Jón Einarsson hafi á nýliðnu manntalsþingi látið upplesa lögfestu fyrir Víðivöllum og að landamerki væru þar tiltekin milli Víðivalla og Hrafnkelsstaða sem að norðanverðu væru Illakelda framanvert við Brattagerðiseyri, en þar sæist engin kelda, þaðan upp fyrir framan Brandsöxl og beint austur í Gilsá, og í utanverðu Hrafnkelsstaðalandi skóg frá Kirkjuhamri og í Fiðlukletta, skrifað Þíðlukletta. Einar hvatti Björn til að lögfesta land Hrafnkelsstaða og fyrirbjóða notkun á skógi í landinu.[618]

Hinn 23. nóvember 1854 mættu Einar Einarsson á Hrafnkelsstöðum og Jón Einarsson á Ytri-Víðivöllum á fund sáttanefndar Fljótsdals- og Fellnasáttaumdæmis. Einar hafði klagað Jón fyrir að hafa hoggið skóg í Rana í Rana við Gilsá. Sátt náðist þannig að Einar sleppti frekara tilkalli til þess sem Jón lét höggva en þeir myndu koma sér saman um að útvega fjóra óvilhalla menn til að yfirlíta ágreiningslandið. Björn Skúla-

615 Skjal nr. 2(409).
616 Skjal nr. 2(49).
617 Skjal nr. 2(421).
618 Skjal nr. 2(138).

son umboðsmaður lýsti því við nefndina að hann mótmælti tilkalli Jóns Einarssonar að skógur úti við Gilsá á Rana í Hrafnkelsstaðalandi væri eign Ytri-Víðivalla.[619]

Við manntalsþing að Valþjófsstað 23. maí 1856 var auglýst lögfesta fyrir Víðivöllum ytri, dagsett 22. maí 1856, og mótmælti umboðsmaður Björn Skúlason henni bæði hvað snertir landamerkin að utan niður við Jökulsá og skógarítakið á Hrafnkelsstaðalandi, þ.e. í Rana. Við sama þing var þinglesin lögfesta fyrir Valþjófsstaðarkirkjueign, dagsett 30. maí 1794. Eigandi Víðivalla mótmælti henni að því er snerti hólmana milli Jökulsár og Keldár.[620]

Hinn 1. júlí 1856 skrifaði Jón Einarsson á Ytri-Víðivöllum til sáttanefndar Þingmúlasáttaumdæmis um að taka fyrir mál hans og Björns Skúlasonar, umboðsmanns Skriðuklaustursjarða, en Björn hafi látið mótmæla lögfestu Ytri-Víðivalla vegna skógarréttinda í Rana í landi Hrafnkelsstaða. Sáttafundir fóru fram 10. júlí 1856 og 15. nóvember 1856 en sátt var ekki á komið.[621]

Með bréfi dagsettu 6. janúar 1857 skrifaði Jón Einarsson á Ytri-Víðivöllum til sýslumanns og bað um að Birni Skúlasyni, umboðsmanni Skriðuklaustursjarða, yrði stefnt fyrir rétt þar sem ekki hafi náðst sættir milli þeirra um skógarítak Ytri-Víðivalla í Rana. Jón gerði kröfu um eignarrétt á öllum skógi í Rana í Hrafnkelsstaðalandi fyrir utan Fiðlukletta og Kirkjuhamar og austur í Gilsá.[622]

Við politierétt að Vallanesi 25. maí 1857 fóru fram vitnaleiðslur út af tilkalli Víðivalla í Fljótsdal til skógarítaks í Hrafnkelsstaðalandi. Prófasturinn Guttormur Pálsson svaraði spurningum og sagði máldaga fyrir landi Víðivalla hafa getið ítaksins Rana í Hrafnkelsstaðalandi. Í dómsmálabók Norður-Múlasýslu 1855–1858 eru aðeins skráð svör Guttorms en þar er meðal annars fjallað um kletta sem liggi þvert um hálsinn frá vestri til austurs og standist á við Kirkjuhamar að norðanverðu. Einnig er fjallað um landið fyrir utan Kirkjuhamarinn og áðurnefnda kletta.[623] Málinu var framhaldið þann 4. júní 1857. Framlögð voru ýmis skjöl, þar á meðal lögfesta fyrir landi Víðivalla, dagsett 30. apríl 1702, en svo var málinu frestað.[624] Það var aftur tekið fyrir við aukarétt að Hrafnkelsstöðum í Fljótsdal 1. ágúst 1857 þar sem framlögð voru frekari gögn, s.s. kaupbréf fyrir Víðivöllum frá 26. mars 1595 og afrit af vitnisburði frá 1467 og 1582. Í framhaldinu var riðið á þrætulandið og gert afstöðukort með örnefnum.[625] Meðal annarra gagna málsins var framlagningarskjal Jóns Einarssonar á Ytri-Víðivöllum, dagsett 4. júní 1857, forboðsbréf Jóns til Einars Einarssonar, dagsett 1. júlí 1857, um að yrkja skóg í Rana, varnarskjal Björns Skúlasonar, umboðsmanns Skriðuklaustursjarða, dagsett 7. júlí 1857, og annað skjal Björns, dagsett 12. september 1857 og fram-

619 Skjal nr. 2(137).
620 Skjal nr. 2(437).
621 Skjal nr. 2(120).
622 Skjal nr. 2(123).
623 Skjal nr. 2(410).
624 Skjöl nr. 2(121) og 2(438).
625 Skjöl nr. 2(126) og 2(439).

hald af sóknarskjali Jóns Einarssonar, dagsett 15. ágúst 1857, sem og afrit af vitnisburðum, lögfestum og kaupbréfum sem áður er lýst.[626] Málið var á ný tekið fyrir 15. ágúst 1857 og 12. september 1857 uns dómur féll þann 20. október 1857 og var Björn Skúlason umboðsmaður sýknaður af kröfum Jóns Einarssonar, eins eigenda Ytri-Víðivalla.[627]

Hinn 23. júní 1864 voru við aukarétt teknar fyrir vitnaleiðslur í máli Björns Skúlasonar, umboðsmanns Skriðuklaustursjarða, gegn Jóni Einarssyni á Ytri-Víðivöllum varðandi skógarhögg í Hrafnkelsstaðalandi. Framlögð voru ýmis gögn og þá gáfu vitni skýrslu, meðal annars um örnefnin Rana, Kirkjuhamar, Fiðlukletta og Gilsáreyri.[628]

Hinn 2. september 1884 báðu Jón Einarsson og Ólafur V. Frydendahl, eigendur Ytri-Víðivalla, að sáttanefnd kæmi saman þar sem ágreiningur væri um landamerki Ytri-Víðivalla og Hrafnkelsstaða.[629] Hinn 2. september 1884 var hjá sáttanefnd Fljótsdalsumdæmis tekið fyrir mál um landamerki klausturjarðarinnar Hrafnkelsstaða og Ytri-Víðivalla. Sækjandi málsins var Jón Einarsson, eigandi Víðivalla, en verjandi var Sæbjörn Egilsson á Hrafnkelsstöðum í umboði Páls Ólafssonar umboðsmanns. Aðilar deildu um orðatiltæki máldaga fyrir Víðivöllum en í sáttabók er getið samnings um landamerki jarðanna milli Einars Vigfússonar á Víðivöllum og sr. Bergvins heitins Þorbergssonar umboðsmanns. Fram kemur að Jón eigandi Víðivalla neitaði að gildi samningsins. Um túlkun aðila á orðalagi máldagans segir í sáttabók:

> Komu helst til umræðu orðatiltæki máldaganns fyrir Víðivöllum sem urðu að ágreinings efni milli málsaðila; og vill sækjandi málsins, halda landamerki í dæld nokkra framann við þúfu, sem er utan til á Brandsöxl, en sleppir því sem í landamerkja skjalinu er orðað: fyrir utan Brandsöxl; en fullmektugur umboðsmannsins er ekki ánægður með þessi merki, og vill halda sig til þess, að skilja orð máldaganns: „fyrir framann Brandsöxl“ einsog að þau þýði „fyrir framan alla Brandsöxl,“ og af því leiði að hin fornu landamerki, sem þeir Einar bóndi Vígfússon á Víðivöllum og sjera Bergvin sál. Þorbergsson umboðsmaður klaustursins sömdu með sjer eigji framvegis að vera gildandi; en eigandi Víðivalla neytar gyldi þessa samnings.[630]

Sátt náðist ekki milli aðila og var málinu vísað til landslaga og réttar.[631]

Í jarðaskjölum í Þjóðskjalasafni er varðveitt ódagsett skjal sem lagt var fram í aukarétti Norður-Múlasýslu 20. maí 1887, landsyfirdómi 26. nóvember 1888 og 20. maí 1889 og yfirdómi 10. mars 1890. Líklega er um að ræða málsskjal í máli varðandi landamerki Ytri-Víðivalla og Hrafnkelsstaða eða skógarítak í Rana. Þar eru skráðar ýmsar athugasemdir og túlkanir um skjöl er varða skógarrétt í Rana í landi Hrafnkelsstaða. Einkum er fjallað um orðin „fram“ og „út“ sem hafi sömu merkingu í mismunandi skjölum.[632] Þá er í sýsluskjalasafni Norður-Múlasýslu varðveitt varnarskjal Páls

[626] Skjöl nr. 2(117)–2(119), 2(122), 2(124) og 2(127).
[627] Skjöl nr. 2(440) og 2(460)–2(461).
[628] Skjal nr. 2(444).
[629] Skjal nr. 2(130).
[630] Skjal nr. 2(162).
[631] Skjal nr. 2(162).
[632] Skjal nr. 2(79).

Ólafssonar í málinu, dagsett 18. maí 1887 og framlagt við aukarétt 20. maí 1887. Í því er rætt um orðanotkun „utan“ og „framan“ Brandsaxlar sem og önnur atriði.[633]

Hinn 9. júní 1884 skrifaði Jón Einarsson á Ytri-Víðivöllum til sáttanefndar í Vallahreppi um að taka fyrir mál þar sem eigendur Ketilsstaða hafi ekki viljað skrifa undir tilkall sitt til Stóra-Steinsvaðssandar á Héraðssöndum. Stefnt var að því að taka málið fyrir á sáttafundi 13. júní 1884.[634]

Hinn 18. júní 1884 skrifuðu Jón Einarsson og Ólafur V. Frydendahl til sáttanefndar í Fljótsdalshreppi þar sem ágreiningur væri milli þeirra annars vegar og sr. Sigurðar Gunnarssonar hins vegar vegna landamerkja Ytri-Víðivalla og kirkjujarðarinnar Langhúsa. Sáttafundur fór fram 19. júní 1884 en engum sáttum var komið á.[635]

Hinn 23. september 1884 var við aukarétt að Valþjófsstað tekinn fyrir landamerkjaágreiningur milli Jóns Einarssonar á Víðivöllum, fyrir eigin hönd og vegna meðeigenda sinna að jarðeigninni Víðivöllum ytri með hjáleigunni Klúku, og sr. Sigurðar Gunnarssyni fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju. Lögð voru fram gögn í málinu og þá voru útnefndir óvilhallir menn í landamerkjadóm. Að lokum komu málsaðilar sé saman um að farið yrði í áreið á merkin í júní 1885.[636] Meðal framlagðra gagna í málinu var sóknarskjal Jóns Einarssonar, dagsett 1. september 1884, varnarskjal sr. Sigurðar Gunnarssonar frá 12. september 1885.[637]

Við aukarétt að Eiðum 17. október 1885 var tekinn fyrir landamerkjaágreiningur Jóns Einarssonar, eiganda Víðivalla ytri, og sr. Sigurðar Gunnarssonar, umráðamanns Langhúsa. Jón hóf málið samkvæmt landamerkjalögum 14. mars 1882 fyrir eigin hönd og vegna eiganda hjáleigunnar Klúku, ekkjunnar Kristrúnar Sölvadóttur, útaf eignarrétti til hinna svokölluðu Langhúsahólma. Farið var yfir kröfur málsaðila og meðal annars vísað í kaupbréf um Ytri-Víðivelli, dagsett 26. mars 1595, vitnisburð frá 1467 í afriti frá 1582 um Húshólma handan Kelduár, vitnisburð frá 28. mars 1662, átta lögfestur frá tímabilinu 1650–1674, kaupbréf Jóns sýslumanns Þorlákssonar frá 26. maí 1674 og vitnisburð varðandi hólmana frá 31. júlí 1676. Einnig var fjallað um máldaga Valþjófsstaðarkirkju, niðursetningargjörð frá 28. júlí 1785 og lögfestu frá 30. maí 1794. Að lokum var fjallað um skoðun á landinu, árfarvegi Jökulsár og Kelduár og loks dæmt:

> Jörðinni Víðivöllum ytri í Fljótsdal bera hinir Svo nefndu Langhúsahólmar eða land allt sem er á millum Jökulsár og Kelduár, inn að Langhúsamúla[638]

Engin landamerkjaskrá er skráð í landamerkjabók Norður-Múlasýslu fyrir Ytri-Víðivelli.

Landamerkjalýsing Ytri-Víðivalla ásamt hjáleigunni Klúku er dagsett 14. janúar 1884 og inniheldur undirskriftir frá 23. janúar 1884, 18. júní 1884, 19. júní 1884 og 21.

633 Skjal nr. 2(136).
634 Skjal nr. 2(129).
635 Skjal nr. 2(131).
636 Skjal nr. 2(459).
637 Skjal nr. 2(132)–2(133).
638 Skjal nr. 2(419).

september 1888. Skjalið var lagt fram í lögreglurétti Norður-Múlasýslu þann 22. júní 1891 en texti þess er svohljóðandi:

> Landamerkjalýsing Víðivalla ytri í Fljótsdal, ásamt hjáleigunnar Klúku.
>
> Eptir gömlum eignarskjölum og vitnisburðum fyrir Víðivallalandi: að innan ræður Hagagarður, milli ytri og innri Víðivalla, og þaðan beitn úr garðinum yfir fjall og í Gilsá, – að austan ræður Gilsá, eptir því sem hún rennur, að utan, milli Hrafnkelsstaða og Víðivalla, frá Gilsá norðuryfir fjallgarð, fyrir framan (utan) Brandsöxl, beinns stefna norður í Jökulsá, að norðan ræður Jökulsá inn að ármótum og úr því ræður Kelduá inn á móts við Hagagarð.
>
> Ítök í annara jarða lönd eru þessi: 1. Land allt sem er á milli Jökulsár og Kelduár, áfast við Langhúsamúla, eða innað honum, og alla hólma þar norðurfrá, að þeim árgranda sem liggur út í Jökulsá, eða legið hefur, fyrir norðan Húshólma. 2. Selland á Þóristöðum í Hrafnkelsdal, og aðra selför í „Seljadal“. 3. Beit fyrir ɬ eitt hundrað fjár í Hrísnesi í Valþjófsstaðalandi í mánuð; 4. Reiðingaskurð á 10 hesta í Skriðulandi, á ári; 5. Fimm stóðhrossbeit á vetur, og taki eigi folöld frá í sömu jörð; 6. Engjateig í sömu jörð, fyrir framan „skógargötur“, sem liggja ofan frá bænum. 7. Skóg allan í svokölluðum Rana, í Hrafnkelsstaðalandi, eða fyrir utan Kirkjuhamar og Fidlukletta; 8. Skógarpartur í Sturluflatar skógi. 9. Stórasteinsvaðssandr, 6 hundruð faðmar, á Héradssöndum, á milli Ketilstaðasands að austan og Jórvíkursands að vestan.
>
> Í landi jarðarinnar Víðivalla ytri eiga aðrar jarðir þessi ítök:
>
> 1. Valþjófsstaðarkirkja: skógarteig, milli læks, sem er innan við Kálfavaðseyri og annars læks, sem er næstur þar fyrir utan, uppundir svo kallaða urð.
>
> 2. Skriðuklaustur: skógarteig fyrir utan svokallaðan Lingrima út að Hrafnkelsstaða landi, og svo langt upp, sem skógur er.
>
> Víðivöllum og Klúku 14 Janúar 1884
>
> Jón Einarsson. Ólafr V. Frydendahl
>
> Að Gilsá á Gilsárdal greini lönd Hallormsstaðar og Víðivalla, samkvæmt framanskrifaðri landamerkja lýsingu, er eg samþykkur, að því er Hallormsstað snertir.
>
> Þingmúla 23. Janúar 1884.
>
> Páll Pálsson þjónandi prestr að Hallormsstað.
>
> Ítökin № 2: Selland á Þóristöðum í Hrafnkelsdal og № 3: Beit fyrir 100 fjár í mánuð á Hrísnesi samþykki eg fyrir hönd Valþjófsstaða.
>
> p.t. Skriðuklaustri 18. júní 1884
>
> Sigurðr Gunnarsson (þjónandi prestr á Valþjófsstað)
>
> Itök Víðivalla í Skriðuklaustursland № 4. 5. 6. hér að framan rituð, (Reiðinga skurð, stóðhrossabeit, og Engjateig, meðkenni eg
>
> Sæbjörn Egilsson Fyrir hönd P. Olafssonar umboðsmanns
>
> p.t. Valþjófsstað 19. júní 1884.
>
> Samkvæmt gjörðardómi felldum um „Langhúsahólma“ 17. okt. 1885 og bréfi stiftsyfirvaldanna dags. . . . . samþykki eg ítakið Nr 1 í landamerkjalýsingu þessari fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju.
>
> Valþjófsstað, 21. sept. 1888
>
> Sigurðr Gunnarsson[639]

[639] Skjal nr. 2(141).

Hinn 22. september 1889 vottaði Sæbjörn Egilsson að hann hafi árið 1884 mælt Ytri-Víðivöllum engjateig í Skriðuklaustursengjum. Skjalið var lagt fram við aukarétt Norður-Múlasýslu 22. apríl 1890.[640] Annað skjal sem framlagt var við þann rétt var vitnisburður Halldórs Benediktssonar, dagsettur 21. apríl 1890, en þar segir að þegar teigurinn hafi verið mældur út á Skriðuklaustri þá hefði hann tjáð Ólafi á Klúku að menn hefðu ekkert með að taka teiginn úr engjunum. Ólafur hafi hins vegar svarað að umboð lægi fyrir frá Páli.[641] Úr málinu er enn fremur varðveitt framhaldssókn Páls Ólafssonar umboðsmanns gegn Jóni Einarssyni á Ytri-Víðivöllum. Í skjali Páls er útmælingar Sæbjörns Egilssonar getið en Páll krafðist þess að Jón hætti að brúka ítak í landi Hrafnkelsstaða.[642]

Hinn 6. október 1897 var á fundi sáttanefndar Fljótsdalsumdæmis tekið fyrir landamerkjamál Hrafnkelsstaða annars vegar og Ytri-Víðivalla með Klúku hins vegar. Sætt varð á milli aðila þannig að landamerki jarðannar yrðu þau sem ákveðin voru með landamerkjadómi Norður-Múlasýslu, dagsettum 21. maí 1887. Landamerkin eru þannig skráð í sáttabók Fljótsdalsumdæmis 1801–1903:

> Landamerki milli Víðivalla ytri og Hrafnkelsstaða í Fljótsdal skulu vera framvegis:
>
> Úr svo nefndum Ál við Jökulsá þaðan upp í Hrosshamarssnið, síðan í dæld fyrir framan yzta hnjúkinn á fjallinu, þar sem Brandsöxl kallast frá bygð og þaðan þvert austur í Gilsá í Gilsárdal.
>
> Sama ár og dag sem fyrr segir.
>
> Þór Þórarinsson — Halldór Benediktsson
>
> (1. sáttasemjari) — (2. sáttasemjari)
>
> Björgvin Vigfússon — Jon Einars son
>
> (umboðsmaður)
>
> Fyrir hönd ábúanda Hrafnkelsstaða
>
> Gísli Benedikktsson[643]

Í undirmati að fasteignamati Norður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Víðivellir ytri var metin á 4.600 kr. Eigendur voru Hallgrímur Jónsson að hálfu og erfingjar Bergljótar Þorsteinsdóttur að hálfu. Fram kemur að jörðin eigi ekkert upprekstrarland eða rétt til upprekstur fyrir fé ábúenda.[644]

Í landamerkjabók Norður-Múlasýslu 1921–1979 er skráð lýsing um landamerki milli jarðanna Víðivalla ytri I og II, dagsett 15. júlí 1979. Þinglýsingardags er ekki getið. Efni hennar er svohljóðandi:

[640] Skjal nr. 2(139).
[641] Skjal nr. 2(140).
[642] Skjal nr. 2(142).
[643] Skjal nr. 2(163).
[644] Skjal nr. 2(56).

Landamerki

milli jarðanna Víðivalla ytri I og Víðivalla ytri II gerð af eigendum nefndra jarða að viðstöddum úttektarmönnum hreppsins þeim Guttormi V. Þormar, hreppstjóra, Geitagerði og Benedikt Friðrikssyni, bónda, Hóli.

Lýsing:

Að neðan, við ármót Jökulsár og Keldár, merkt með landamerkjasteini á eyrinni við Keldá, úr honum bein lína í vörðu á Millukletti, þaðan í Hlíðarhúsalækjargil sunnan við Hlíðarhúsahjalla, með Hlíðarhúsalæk upp í Neðri-Stangarbrún. Þaðan út í Flatahraun. Úr Flatahrauni um Sandgil yfir Víðivallaháls í Gilsárfoss.

Innan landamerkja Víðivalla II er girðing frá Víðivöllum I, sem takmarkast að ofan úr Hlíðarhúsalækjargili inn í Háaklett og að neðan úr landamerkjalínu í Brattamel og að framan úr Brattamel í Háaklett.

Innan landamerkja Víðivalla I er Veturhúsaeyri, sem tilheyrir Víðivöllum II er takmarkast af Mórauðalæk að framan, Illhöfða, að utan, þjóðvegi að ofan og Jökulsá að neðan.

Skógræktargirðing innan landamerkja Víðivalla I, skiftist að jöfnu milli jarðanna.

Vísast í því sambandi til skiptagerðar, sem er í vörslu Skógræktar ríkisins.

Víðivöllum ytri II 15.7. ´79.

Hallgrímur Þórarinsson eigandi að Víðivöllum ytri I.

Þórarinn Rögnvaldsson eigandi að Víðivöllum ytri II.[645]

5.10.4 Klúka í Fljótsdal

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Klúku ekki tilgreindur. Jörðin var hjáleiga frá Ytri-Víðivöllum.[646]

Hinn 13. október 1817 fór fram skoðunar- og virðingargerð á jörðinni Ytri-Víðivöllum með tveimur hjáleigum, Klúku og Hlíðarhúsum, til að leggja mat á skaða af völdum skriðufalla sem urðu haustið 1816, auk hlaupa, uppblásturs af veðrum og rýrnun skógarins. Skemmdum á túni og engjum er lýst í dóma- og þingbók Norður-Múlasýslu 1804–1829.[647]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Klúka ekki metin sérstaklega en skráð sem hjáleiga frá Víðivöllum ytri.[648]

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1849–1850 er Klúku getið sem hjáleigu frá Ytri-Víðivöllum, sex hundruð að dýrleika.[649]

Hinn 23. september 1884 var við aukarétt að Valþjófsstað tekinn fyrir landamerkjaágreiningur milli Jóns Einarssonar á Víðivöllum, fyrir eigin hönd og vegna meðeigenda sinna að jarðeigninni Víðivöllum ytri með hjáleigunni Klúku, og sr. Sigurðar Gunnarssyni fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju. Lögð voru fram gögn í málinu og þá voru

645 Skjal nr. 2(23).
646 Skjal nr. 2(32).
647 Skjal nr. 2(458).
648 Skjal nr. 4(1), bls. 358.
649 Skjal nr. 2(49).

útnefndir óvilhallir menn í landamerkjadóm. Að lokum komu málsaðilar sé saman um að farið yrði í áreið á merkin í júní 1885.[650]

Við aukarétt að Eiðum 17. október 1885 var tekinn fyrir landamerkjaágreiningur Jóns Einarssonar, eiganda Víðivalla ytri, og sr. Sigurðar Gunnarssonar, umráðamanns Langhúsa. Jón hóf málið samkvæmt landamerkjalögum 14. mars 1882 fyrir eigin hönd og vegna eiganda hjáleigunnar Klúku, ekkjunnar Kristrúnar Sölvadóttur, útaf eignarrétti til hinna svokölluðu Langhúsahólma. Farið var yfir kröfur málsaðila og meðal annars vísað í kaupbréf um Ytri-Víðivelli, dagsett 26. mars 1595, vitnisburð frá 1467 í afriti frá 1582 um Húshólma handan Kelduár, vitnisburð frá 28. mars 1662, átta lögfestur frá tímabilinu 1650–1674, kaupbréf Jóns sýslumanns Þorlákssonar frá 26. maí 1674 og vitnisburð varðandi hólmana frá 31. júlí 1676. Einnig var fjallað um máldaga Valþjófsstaðarkirkju, niðursetningargjörð frá 28. júlí 1785 og lögfestu frá 30. maí 1794. Að lokum var fjallað um skoðun á landinu, árfarvegi Jökulsár og Kelduár og loks dæmt:

> Jörðinni Víðivöllum ytri í Fljótsdal bera hinir Svo nefndu Langhúsahólmar eða land allt sem er á millum Jökulsár og Kelduár, inn að Langhúsamúla[651]

Í jarðaskjölum í Þjóðskjalasafni er varðveitt ódagsett skjal sem lagt var fram í aukarétti Norður-Múlasýslu 20. maí 1887, landsyfirdómi 26. nóvember 1888 og 20. maí 1889 og yfirdómi 10. mars 1890. Þar eru skráðar ýmsar athugasemdir og túlkanir um skjöl er varða skógarrétt í Rana í landi Hrafnkelsstaða. Einkum er fjallað um orðin „fram“ og „út“ sem hafi sömu merkingu í mismunandi skjölum.[652]

Landamerkjalýsing Ytri-Víðivalla ásamt hjáleigunni Klúku er dagsett 14. janúar 1884 og inniheldur undirskriftir frá 23. janúar 1884, 18. júní 1884, 19. júní 1884 og 21. september 1888. Skjalið var lagt fram í lögreglurétti Norður-Múlasýslu þann 22. júní 1891 en texti þess er svohljóðandi:

> Landamerkjalýsing Víðivalla ytri í Fljótsdal, ásamt hjáleigunnar Klúku.
>
> Eptir gömlum eignarskjölum og vitnisburðum fyrir Víðivallalandi: að innan ræður Hagagarður, milli ytri og innri Víðivalla, og þaðan beitn úr garðinum yfir fjall og í Gilsá, – að austan ræður Gilsá, eptir því sem hún rennur, að utan, milli Hrafnkelsstaða og Víðivalla, frá Gilsá norðuryfir fjallgarð, fyrir framan (utan) Brandsöxl, beinns stefna norður í Jökulsá, að norðan ræður Jökulsá inn að ármótum og úr því ræður Kelduá inn á móts við Hagagarð.
>
> Ítök í annara jarða lönd eru þessi: 1. Land allt sem er á milli Jökulsár og Kelduár, áfast við Langhúsamúla, eða innað honum, og alla hólma þar norðurfrá, að þeim árgranda sem liggur út í Jökulsá, eða legið hefur, fyrir norðan Húshólma. 2. Selland á Þórisstöðum í Hrafnkelsdal, og aðra selför í „Seljadal“. 3. Beit fyrir ɬ eitt hundrað fjár í Hrísnesi í Valþjófsstaðalandi í mánuð; 4. Reiðingaskurð á 10 hesta í Skriðulandi, á ári; 5. Fimm stóðhrossbeit á vetur, og taki eigi folöld frá í sömu jörð; 6. Engjateig í sömu jörð, fyrir framan „skógargötur“, sem liggja ofan frá bænum. 7. Skóg allan í svokölluðum Rana, í Hrafnkelsstaðalandi, eða fyrir utan Kirkjuhamar og Fidlukletta; 8.

[650] Skjal nr. 2(459).
[651] Skjal nr. 2(419).
[652] Skjal nr. 2(79).

Skógarpartur í Sturluflatar skógi. 9. Stórasteinsvaðssandr, 6 hundruð faðmar, á Héraðssöndum, á milli Ketilstaðasands að austan og Jórvíkursands að vestan.

Í landi jarðarinnar Víðivalla ytri eiga aðrar jarðir þessi ítök:

1. Valþjófsstaðarkirkja: skógarteig, milli læks, sem er innan við Kálfavaðseyri og annars læks, sem er næstur þar fyrir utan, uppundir svo kallaða urð.

2. Skriðuklaustur: skógarteig fyrir utan svokallaðan Lingrima út að Hrafnkelsstaða landi, og svo langt upp, sem skógur er.

Víðivöllum og Klúku 14 Janúar 1884

Jón Einarsson. Ólafr V. Frydendahl

Að Gilsá á Gilsárdal greini lönd Hallormsstaðar og Víðivalla, samkvæmt framanskrifaðri landamerkja lýsingu, er eg samþykkur, að því er Hallormsstað snertir.

Þingmúla 23. Janúar 1884.

Páll Pálsson þjónandi prestr að Hallormsstað.

Ítökin Nº 2: Selland á Þóristöðum í Hrafnkelsdal og Nº 3: Beit fyrir 100 fjár í mánuð á Hrísnesi samþykki eg fyrir hönd Valþjófsstaða.

p.t. Skriðuklaustri 18. júní 1884

Sigurðr Gunnarsson (þjónandi prestr á Valþjófsstað)

Itök Víðivalla í Skriðuklaustursland Nº 4. 5. 6. hér að framan rituð, (Reiðinga skurð, stóðhrossabeit, og Engjateig, meðkenni eg

Sæbjörn Egilsson Fyrir hönd P. Olafssonar umboðsmanns

p.t. Valþjófsstað 19. júní 1884.

Samkvæmt gjörðardómi felldum um „Langhúsahólma“ 17. okt. 1885 og bréfi stiftsyfirvaldanna dags. . . . . samþykki eg ítakið Nr 1 í landamerkjalýsingu þessari fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju.

Valþjófsstað, 21. sept. 1888

Sigurðr Gunnarsson[653]

Hinn 6. október 1897 var á fundi sáttanefndar Fljótsdalsumdæmis tekið fyrir landamerkjamál Hrafnkelsstaða annars vegar og Ytri-Víðivalla með Klúku hins vegar. Sætt varð á milli aðila þannig að landamerki jarðannar yrðu þau sem ákveðin voru með landamerkjadómi Norður-Múlasýslu, dagsettum 21. maí 1887. Landamerkin eru þannig skráð í sáttabók Fljótsdalsumdæmis 1801–1903:

Landamerki milli Víðivalla ytri og Hrafnkelsstaða í Fljótsdal skulu vera framvegis:

Úr svo nefndum Ál við Jökulsá þaðan upp í Hrosshamarssnið, síðan í dæld fyrir framan yzta hnjúkinn á fjallinu, þar sem Brandsöxl kallast frá bygð og þaðan þvert austur í Gilsá í Gilsárdal.

Sama ár og dag sem fyrr segir.

Þór Þórarinsson	Halldór Benediktsson
(1. sáttasemjari)	(2. sáttasemjari)

653 Skjal nr. 2(141).

Björgvin Vigfússon (umboðsmaður) Fyrir hönd ábúanda Hrafnkelsstaða Gísli Benedikktsson[654] — Jon Einars son

Í undirmati að fasteignamati Norður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Klúka var metin á 1.500 kr. Eigandi var Mekkín Ólafsdóttir. Fram kemur að jörðin eigi ekkert upprekstrarland eða rétt til upprekstrs á fé ábúenda. Um landamerki segir:

> III. Landamerki:
>
> Að utan, milli Víðivalla ytri og Klúku ræður vík úr kíl við „Keldá“ engjamörkum, en mörkum á beitarlandi í fjalli ræður Grænaklettslækur frá upptökum og þaðan beina línu í Gilsá. Hafa eigendur komið sér saman um landamerki þessi og farið eftir þeim um mörg undanfarin ár, en ekki er þeim þinglýst. Að framan milli Víðivalla fremri og Klúku ræður girðing landamerkjum frá „Keldá“ uppí fjall.[655]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Klúku er dagsett 17. desember 1921 en hún var þinglesin við manntalsþing að Valþjófsstað 25. júlí 1922. Efni hennar er svohljóðandi:

> Að norðan ræður Keldá.
>
> Að framan á milli Víðivalla fremri og Klúku eru merkin úr Keldá upp Hagagarð þvert yfir fjall í Gilsá á Gilsárdal um stóran stein, sem er á Lönguhlíðarbrún.
>
> Að utan á milli Víðivalla ytri og Klúku eru merkin úr Klúkukíl upp ytri grasdæld þá, sem er út og niðri af Klúkutúni í stein, sem er fyrir ofan grundirnar, þaðan út fyrir ofan þær í Grænaklettslæk og úr honum þvert yfir fjall í Gilsá á Gilsárdal.
>
> Auk þess á Klúka skógarhögg út á Rana í Hrafnkellsstaðalandi, sem takmarkast af þessum merkjum:
>
> Að utan ræður lækur sá, sem fellur niður á Gilsáreyri, úr enda hans að neðan þvert austur í Gilsá um Kiðukofatópt. Að innan Stórhöfðalækur, þar sem hann fellur niður á Gilsáreyri þvert yfir ranann í hátt standberg í Gilsárgili, skamt fyrir innan Stórabás. Bergið ber hærra en gilbrúnin í kring.
>
> Klúku 17. des. 1921
>
> Mekkin Ingibjörg Ólafsdóttir eigandi Klúku
>
> Hallgrímur Jónsson eigandi Víðivalla-ytri
>
> Tryggvi Ólafsson eigandi Víðivalla-fremri
>
> Erlingur Þ. Sveinsson eigandi Víðivalla
>
> Jón Jónasson eigandi Víðivalla[656]

5.10.5 Fremri-Víðivellir í Fljótsdal

Við manntalsþing að Valþjófsstað 30. maí 1794 var birt lögfesta klausturhaldarans á Skriðuklaustri G. Pálssonar fyrir jörðunum Hrafnkelsstöðum, Fremri-Víðivöllum, Víðivallagerði og Sturluflöt.[657]

[654] Skjal nr. 2(163).
[655] Skjal nr. 2(57).
[656] Skjal nr. 2(24).
[657] Skjal nr. 2(408).

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Fremri-Víðivalla ekki tilgreindur. Eigandi jarðarinnar var Skriðuklaustursumboð.[658]

Við úttekt á Skriðklaustursjörðum var jörðin Fremri-Víðivellir skoðuð 17. september 1828. Þar vitnaðist eftirfarandi um landamerki hennar:

> Landamerki jardarinnar ségir abúandinn E. Bjarnason, ad hann heyrt hafi ad séu: ad utanverdu úr Kíl sem rennr í Kaldá í Merkigard, úr honum, og til Fialls, ad framan ségist hann ekki vita umm ad segia.[659]

Úttektarmennirnir Jón Jónsson og Jón Árnason staðfestu úttektir sínar á Skriðuklaustursjörðum við aukarétt að Ketilsstöðum 2. október 1828. Í dóma- og þingbók Norður-Múlasýslu 1804–1829 var þann 12. mars 1829 skráð að Johnson amtmaður hafi með bréfi dagsettu 21. febrúar 1829 lýst sig óánægðan með úttektirnar. Sýslumaðurinn Páll Melsted skráði svo að réttur amtsins væri að taka þær til rannsóknar og álits á kostnað Bergvins Þorbergssonar umboðsmanns og dánarbús Guðmundar Pálssonar.[660]

Við úttekt á Skriðklaustursjörðum var jörðin Fremri-Víðivellir skoðuð 27. apríl 1841. Þar vitnaðist eftirfarandi um landamerki hennar:

> Landamerki ad framan þau sömu sem Vidivallagerdis ad utan; en ad utan sonefndur Hagaga[r]dur úr Keldá og upp til Fialls. ad nedan rædur Kéldá.[661]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Viðivellir fremri ekki metin sérstaklega en skráð sem eign Skriðuklaustursumboðs. Í neðanmálsgrein kemur fram að árið 1696 hafi Víðivellir fremri og Víðivallagerði verið metin sameiginlega á 12 hundruð en nú telji sýslumaður þær vera samtals 14 hundruð.[662]

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Víðivelli fremri:

> Víðivellir fremri
>
> talin 6^{hndr}. – Á tödu fódrast 2 kýr og á jördunni framfleytast 40 ær, 40 saudir, 30 lömb og 3 hestar. – Þessi jörd er ein með þeim allra lelegustu í hreppnum þegar á allt er litid. – Túnid er helstu herlegheitin enn þad litla eingi sem hér er, og sem er í einu lagi, er undirorpið miklum misbresti grasvaxtar vegna aurarennslis og skridufalla og því seigt og seinunnið; hagi er lítill og mestur innan um grjóturdir og skridur, útbeit þessvegna stopul, enn landkostir í medallagi, bædi með tilliti til vetrarbeitar þá tilnær og búsmala ad sumarlagi. – Þessi jörd á tiltölu til afréttar fyrir sig á svokölluðum Villíngadal; önnur eru ekki hlynnindi hennar. – Okostirnir eru einsog ávikid er aurárennsli og skriduföll, samt jardföll er Keldáin ollir, er brítur árlega af eingjum og landi jardarinnar til talsverðs skada. Jördin er hæg, og álítst að 3 verkfærir menn nægi til að nota hana. – Med tilliti til kosta og ókosta jardarinnar, var hún vyrdt á 287^{r} 48^{s} (: tvö hundruð áttatíu og sjö ríkisbankadali, 48 skildínga:).[663]

Í byggingarbréfi Sigríðar Þorsteinsdóttur fyrir jörðinni Fremri-Víðivöllum, dagsettu 16. maí 1904, segir eftirfarandi um landamerki jarðarinnar:

---

658 Skjal nr. 2(31).
659 Skjal nr. 2(382).
660 Skjal nr. 2(382).
661 Skjal nr. 2(355).
662 Skjal nr. 4(1), bls. 358.
663 Skjal nr. 2(49).

> Að framan ræður Skriðulækur úr Keldá og austur til fjalls beina stefnu.
>
> Að utan milli Klúku ræður svonefndur Hagagarður það sem hann nær og þaðan beina stefnu austur yfir fjallgarð allt í Gilsá í Gilsárdal sem ræður að austanverðu.
>
> Að neðan ræður Keldá.[664]

Í virðingargjörð á þjóðjörðinni Víðivöllum fremri í Fljótsdalshreppi, dagsettri 10. ágúst 1914, segir að jörðin sé 9,4 hundruð að dýrleika. Landi jarðarinnar var lýst þannig:

> engjar og hagar á sléttlendi meðfram Keldá sunnanvert að fráskildum engjateig, svokölluðum „Parti“, er þjóðjörðin Sturluflötur á í engjum jarðarinnar – og ógrösugt fjalllendi þar upp frá og afrétt á Villingadal.[665]

Einnig kemur fram að afréttin á Villingadal hafi verið fengin í skiptum á engjaparti við jörðina Sturluflöt en vegna staðhátta hafi jörðin lítil afnot af henni og noti hana ekki fyrir búfé ábúanda.[666]

Með bréfi dagsettu 12. september 1914 sendi Sveinn Ólafsson, umboðsmaður Múlasýsluumboðs, skjöl til Stjórnarráðsins um jörðina Fremri-Víðivelli vegna beiðni ábúanda um kaup á jörðinni. Fram kemur að Víðivellir fremri hafi verið landlítil jörð en einnig orðið fyrir landspjöllum um aldamótin.[667]

Í undirmati að fasteignamati Norður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Víðivellir fremri var metin á 1.500 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst. Fram kemur að jörðin eigi ekkert upprekstrarland fyrir afréttarfé. Eigandi hennar var Múlasýsluumboð.[668]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Víðivalla fremri er dagsett 1. desember 1921 en hún var þinglesin við manntalsþing að Valþjófsstað 25. júlí 1922. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki
>
> Víðivalla fremri í Fljótsdal, eru
>
> Að neðan Keldá, sem skilur Langhúsaland frá Víðivallalandi. Að framanverðu Skriðulækur úr Keldá suðaustur til fjalls beina stefnu í Gilsá.
>
> Fyrir utan land Víðivalla ræður svonefndur Hagagarður og greinir hann það frá landi Klúku. Síðan eru landamerki þaðan bein stefna suðaustur yfir fjallgarð, alt í Gilsá á Gilsárdal, sem ræður landamerkjum að austanverðu.
>
> Undir Víðivelli fremri liggur Villingadalur frá Strútsá, sem skilur hann frá Sturluflatarlandi austur og suður til öræfa; að norðan og vestan við hann rennur Fellsá og Sultarranaá og greina þær ár nefndan dal frá Kiðjafellsafrétti (Suðurfelli).
>
> Víðivöllum fr. 1. desember 1921
>
> Tryggvi Ólafsson

664 Skjal nr. 2(354).
665 Skjal nr. 2(299).
666 Skjal nr. 2(299).
667 Skjal nr. 2(300).
668 Skjal nr. 2(58).

> Við undirritaðir samþykkir ofanrituðu.
>
> Mekkin Ingibjörg Ólafsdóttir, eigandi Klúku
>
> Sigurður Þorsteinsson Víðivallagerði, eigandi og ábúandi
>
> Ofanskrifuð(um) landamörk(um) milli Víðivalla fremri og kirkjujarðarinnar Langhúsa er ég samþykkur
>
> Sölvi Vigfússon, umboðsmaður Langhúsa.
>
> Jón Jónasson eigandi Víðivalla[669]

5.10.6 Víðivallagerði í Fljótsdal

Hinn 10. desember 1793 vitnaði Eiríkur Runólfsson að skógur sem var milli Víðivallagerðis og Sturluár hafi verið brúkaður frá Valþjófsstað frá Klifalæk að utan til næsta lækjar við Sturluá, neðan af Bjarnareyri og svo langt upp sem skógur náði.[670]

Við manntalsþing að Valþjófsstað 30. maí 1794 var birt lögfesta klausturhaldarans á Skriðuklaustri G. Pálssonar fyrir jörðunum Hrafnkelsstöðum, Fremri-Víðivöllum, Víðivallagerði og Sturluflöt.[671]

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Víðivallagerðis ekki tilgreindur. Jörðin var hjáleiga frá Ytri-Víðivöllum.[672]

Við úttekt á Skriðklaustursjörðum var jörðin Víðivallagerði skoðuð 18. september 1828. Þar vitnaðist eftirfarandi um landamerki hennar:

> Landamerki jardarinnar segist abúandinn heyrt hafa, ad væri Sturlá ad framann, enn Mógilslækur ad utann. –[673]

Úttektarmennirnir Jón Jónsson og Jón Árnason staðfestu úttektir sínar á Skriðuklaustursjörðum við aukarétt að Ketilsstöðum 2. október 1828. Í dóma- og þingbók Norður-Múlasýslu 1804–1829 var þann 12. mars 1829 skráð að Johnson amtmaður hafi með bréfi dagsettu 21. febrúar 1829 lýst sig óánægðan með úttektirnar. Sýslumaðurinn Páll Melsted skráði svo að réttur amtsins væri að taka þær til rannsóknar og álits á kostnað Bergvins Þorbergssonar umboðsmanns og dánarbús Guðmundar Pálssonar.[674]

Við úttekt á Skriðklaustursjörðum var jörðin Víðivallagerði skoðuð 27. apríl 1841. Þar vitnaðist eftirfarandi um landamerki hennar:

> Landamerki ad framan er Sturlá uppá Fiall; en ad utan [rædur] Skridulækr úr kéldá og upptil Fialls.[675]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Víðivallagerði ekki metin sérstaklega en skráð sem hjáleiga Skriðuklausturs. Í neðanmálsgrein kemur fram að árið 1696 hafi

669 Skjal nr. 2(25).
670 Skjal nr. 2(164).
671 Skjal nr. 2(408).
672 Skjal nr. 2(30).
673 Skjal nr. 2(382).
674 Skjal nr. 2(382).
675 Skjal nr. 2(355).

Víðivellir fremri og Víðivallagerði verið metin sameiginlega á 12 hundruð en nú telji sýslumaður þær vera samtals 14 hundruð.[676]

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Víðivallagerði:

> Víðivallagerði
>
> talið 8hndr með Víðivallaseli. – Túnið fóðrar 3 kýr og á jördunni framfleytast 80 ær, 90 saudir, 60 lömb og 5 hestar. – Hér er tún ekki stórt, enn grasgéfid; eingjar, sem eru í einulagi að kalla, liggja áfastar við túnið, og eru fremur grasgéfnar; hagi er hér og fremur víðlendur og grösugur; útigángur ágjætur, og landkostir yfirhöfud einsog þar sem best er í sveitinni líka afnot búsmala. – Það er til hlynninda ad telja, ad ennþá hefir jördin skógarkropp nægilegt sér til kola og þarf ei að kaupa upprekstur géldfjár að sumarlagi. – Torfskéra er slæm og mótak ekki til; fénadargeymsla er ördug; smávegis gripahættur, sem og lítilsháttar aurárennsli eiga sér stað á þessari jördu. – Til að nota öll gjædi jardarinnar álítst að nægi 6 verkfærir menn. – Jörd þessi var vyrdt á 710 (: sjö hundruð og tíu :) rbd.[677]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Víðivallagerðis er dagsett 16. júní 1884 en hún var þinglesin við manntalsþing að Valþjófsstað 19. júní 1884. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki Víðivallagerðis í Fljótsdal eru: að neðan Keldá, að framanverðu Sturlá upp á fjall og svo bein stefna austur í Hraungarð og Gilsá. Að utan ræður – milli þessarar jarðar og Víðivalla fremri – Skriðulækur úr Keldá og austur til fjalls beina stefnu.
>
> Ítak á Valþjófsstaðarkyrkja hér: allan skóg frá læknum fyrir utan Maríutungur (nú nefndar Bjarnareyrar) og til Sturluár.
>
> Landamerki Víðivalla fremri í Fljótsdal eru hin sömu að framan sem Víðivallagerðis að utan. Fyrir utan land Víðivalla ræður svo nefndur Hagagarður, og greinir hann það frá landi Víðivalla ytri. Síðan eru landamerki þaðan beina stefnu austur yfir fjallgarð, allt í Gilsá á Gilsárdal, sem ræður að austanverðu.
>
> Undir Víðivelli fremri liggur „Villingadalur“, sem nær frá Strútsá – sem aðskilur hann frá Sturluflatar landi – austur og suður til öræfa; að vestan við hann og norðan rennur Fellsá og Sultarranaá, og greina þær ár nefndan dal frá Kiðjafellsafrétti (Suðurfelli).
>
> Hrafnkelsstöðum, 16. júní 1884
>
> Sæbjörn Egilsson (fyrir hönd Páls Ólafssonar umboðsmanns).
>
> Sigurður Gunnarsson fyrir hönd Valþjófsstaðarkyrkju.
>
> Við undirskrifaðir sameigendur jarðarinnar Víðivalla ytri erum samþykkir ofanskrifuðum landamerkjum
>
> Jón Einarsson
>
> Ólafur V. Frydendal.[678]

Í virðingargjörð á Víðivallagerði í Fljótsdal, dagsettri 29. júní 1911, segir að jörðin sé 23,3 hundruð að nýju mati. Útengi jarðarinnar voru víðlendar sléttur á milli Keldár og fjalls. Getið er að engin afrétt sé til upprekstur fyrir afréttarfé. Einnig segir að skógarítak það, sem samkvæmt landamerkjalýsingu jarðarinnar var eign Valþjófsstaðakirkju, sé upprætt og skógurinn blásinn upp. Að lokum var jörðin metin á 2.100

[676] Skjal nr. 4(1), bls. 358.
[677] Skjal nr. 2(49).
[678] Skjal nr. 2(28).

kr. með öllu.[679] Sveinn Ólafsson, umboðsmaður Múlasýsluumboðs, sendi virðingargjörðina til Stjórnarráðs Íslands með bréfi dagsettu 16. ágúst 1911 og lagði til að jörðin yrði seld fyrir 2.300 kr.[680]

Í undirmati að fasteignamati Norður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Víðivallagerði var metin á 1.800 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst. Fram kemur að jörðinni fylgi ekkert upprekstrarland. Eigandi hennar var Sigurður Þorsteinsson.[681]

5.10.7 Sturluflöt í Fljótsdal

Í ódagsettri lögfestu Sturluflatar, líklega frá miðri 17. öld, segir eftirfarandi:

> Eg Jon Biornsson lógfeste hier j dag Kongl. Majest. og Skriduklausturs jord Sturlaflót vj hndr. ad dyrleika liggiande j Valþjófsstadar þyngaa. akra og sköga. Tódur og Eingiar. Hollt og hæder. vótn og veidestade. og allar þær landsnitkar sem greindre jordu filgia og filgt hafa ad fornu og niju. til þeirra jstu og fremstu landamerkia sem adrer menn eiga a möts vid hana. firerbyd eg huoriumm manne þessarar adur nefndrar jardar Eign ad brúka. sier ad nýta edur j ad vinna. edur þeirra griper. vtann mitt sie lof og leife til. Ellegar Biarna Ogmundssonar so miked sem hanns leigumála a þessare jórdu ahrærer. Legg eg eirnenn lög og döm firer þessa löd og land. huort eg nú lógfeste ad ordfullu og lógmále Riettu. ad vitne allra þeirra sem þesse niju ord heyra.[682]

Í biskupsvísitasíu fyrir kirkju að Skriðu í Fljótsdal frá 5. ágúst 1641 segir að með próventubréfi frá 1485 hafi kirkjunni verið gefin jörðin Sturluflöt af Jóni Ólafssyni. Þá segir að hálf jörðin Sturluflöt hafi árið 1497 verið keypt fyrir Gröf í Vesturárdal.[683] Sama kemur fram í biskupsvísitasíu frá 28. ágúst 1706. Þar segir einnig frá lögfestu Sturluflatar og Hrafnkelsstaða sem Jón Björnsson lögfesti, en það hafi verið án votta og ártal.[684]

Við manntalsþing að Valþjófsstað 30. maí 1794 var birt lögfesta klausturhaldarans á Skriðuklaustri G. Pálssonar fyrir jörðunum Hrafnkelsstöðum, Fremri-Víðivöllum, Víðivallagerði og Sturluflöt.[685]

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Sturluflatar metinn sex hundruð. Eigandi jarðarinnar var Skriðuklaustursumboð.[686]

Við úttekt á Skriðklaustursjörðum var jörðin Sturluflöt skoðuð 17. september 1828. Þar vitnaðist eftirfarandi um landamerki hennar:

> Landamerki hennar eru Sturlá ad ~~nord~~[ut]anverdu og Fellsá ad framann, Kéldá ad nordann. –[687]

679 Skjal nr. 2(301).
680 Skjal nr. 2(302).
681 Skjal nr. 2(59).
682 Skjal nr. 2(352).
683 Skjal nr. 2(197).
684 Skjal nr. 2(198).
685 Skjal nr. 2(408).
686 Skjal nr. 2(29).
687 Skjal nr. 2(382).

Úttektarmennirnir Jón Jónsson og Jón Árnason staðfestu úttektir sínar á Skriðuklaustursjörðum við aukarétt að Ketilsstöðum 2. október 1828. Í dóma- og þingbók Norður-Múlasýslu 1804–1829 var þann 12. mars 1829 skráð að Johnson amtmaður hafi með bréfi dagsettu 21. febrúar 1829 lýst sig óánægðan með úttektirnar. Sýslumaðurinn Páll Melsted skráði svo að réttur amtsins væri að taka þær til rannsóknar og álits á kostnað Bergvins Þorbergssonar umboðsmanns og dánarbús Guðmundar Pálssonar.[688]

Við úttekt á Skriðklaustursjörðum var jörðin Sturluflöt skoðuð 26. apríl 1841. Þar vitnaðist eftirfarandi um landamerki hennar:

> Landamerki kvedst ábuandin hafa heyrt: ad nedan Kéldá ad utan Sturlá uppfyrir brúnir ad innan Strútsá uppa heidi sem liggur ofan vid landid alt austur ad hraungardi. Mælt er og ad jördinni tilheyri landspartur fyrir utan Sturlá enn mörk hans eru öviss; sama er ad segja um Villingadal.[689]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Sturluflöt metin sex hundruð að dýrleika og skráð sem eign Skriðuklaustursumboðs.[690]

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Sturluflöt:

> Sturluflötur
>
> Túnid fódrar 1 kú, og á jördunni má hafa 30 ær, 30 saudi, 20 lömb og 3 hesta. – Túnid má heita adalágjæti þessarar jardar; eingi er hér ekkert í heimalandi, enn lítilfjörlegann eingjablett (: 6 á 8 hesta :) á jörd þessi í Víðivalla fremri landi; haglendid, sem að vísu ekki er mjög lítid, ad stærd, getur ei ordid ad neinum sérlegum notum vegna heyskaparleysisins, sem takmarkar svo öldúngis gripastólinn, þar hér er einnig vetrarríki og því mjög brygdull útigángur, enn afnot af þeim fáu sképnum sem hér verda hafdar eru með betra móti, því landkostir eru fremur gódir. – Hlynnindi er hér eingin nema hinn áminnsti eingjablettur í Víðivalla fremri landi, og hvörki torfskéra né mótak. – Lítilsháttar landspjöll eru hér af grófum og aurárennsli. – Nægilegt lid til að nota kotid, álitst að vera 3 verkfærir menn. – Jördin var vyrdt á 175 (: hundrað sjötíu og fim :) rbd.[691]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Sturluflatar er dagsett 18. júní 1884 en hún var þinglesin við manntalsþing að Valþjófsstað 19. júní 1884. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki Sturluflatar í Fljótsdal eru: að neðan Keldá, að framan ~~Keldá~~ Fellsá og Strútsá austur á Hraun, að utan Sturluá uppfyrir brúnir og síðan bein stefna austur í Hraun.
>
> Sturluflötur á ítak í engjum Víðivalla fremri, út við Hagagarð, ofan að Kíl og fram að Gróf, sem er utan við svo nefndan Engjatanga; að ofan verðu greina þetta ítak. Marksteinar, frá engjum Víðivalla, og er stefna þeirra út í Hagagarð neðanverðan.
>
> St. á Skriðuklaustri, 18. júní 1884
>
> Sæbjörn Egilsson fyrir hönd P. Ólafssonar umboðsmanns
>
> Sigurður Gunnarsson fyrir hönd Valþjófsstaðakykju.[692]

[688] Skjal nr. 2(382).
[689] Skjal nr. 2(355).
[690] Skjal nr. 4(1), bls. 358.
[691] Skjal nr. 2(49).
[692] Skjal nr. 2(26).

Í undirmati að fasteignamati Norður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Sturluflöt var metin á 1.000 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst. Eigandi hennar var Múlasýsluumboð.[693]

Önnur landamerkjaskrá jarðarinnar Sturluflatar er dagsett 16. desember 1921 en hún var þinglesin við manntalsþing að Valþjófsstað 25. júlí 1925. Efni hennar er svohljóðandi:

> Að neðan Keldá, að framan Fellsá og Strútsá austur á Hraun, að utan Sturlá upp fyrir brúnir og síðan bein stefna austur á Hraun.
>
> Sturluflöt á ítök í engjum Víðivalla fremri, út við Hagagarð, ofan að Kíl og fram að Gróf, sem er utan við svonefndan Engjatanga. Að ofanverðu greina ítak þetta marksteinar frá engjum Víðivalla og er stefna þeirra út í Hagagarð neðanverðan.
>
> Sturluflöt 16. desember 1921
>
> Kári Guðmundsson
>
> Við undirritaðir vottum að ofanrituð landamerkjalýsing sé rétt:
>
> Sigurður Þorsteinsson Víðivallagerði
>
> Fyrir hönd Valþófsstaðark. (Kiðufell)
>
> Valþjófsstað 10/12 ´21
>
> Þór. Þórarinsson
>
> Hvað viðvíkur Þorgerðarstöðum er lýsingin rétt.
>
> Einar Sv. Magnússon Þorgerðarstöðum[694]

5.11 Nærliggjandi jarðir í Geitdal og Skriðdal

5.11.1 Flaga í Skriðdal

Í máldaga Vilchins fyrir Ólafskirkju að Þingmúla frá um 1397 segir að kirkjan hafi átt jörðina Flögu í Skriðdal.[695] Sömu upplýsingar koma fram í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar.[696]

Í biskupsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 12. ágúst 1641 segir eftirfarandi um landamerki Flögu:

> 12 Augusti Olaffs kuirka J müla J Skriddal ä Heimaland allt med þeim vmmerkium er Sera Gissur Gÿslason tilseiger Sig hallded og hafft haffa
>
> […]
>
> flogu .6. Hundrud med þess um landamerkium, framm J marklæk og rettsyness offan J Geitdalz Ä og Suo ä fiall vpp enn vtfrä vt J Þüfu og offan J lækinn sem rennur fyrer framan flógu eyre offan J äna[697]

693 Skjal nr. 2(60).
694 Skjal nr. 2(27).
695 *Íslenzkt fornbréfasafn* IV, bls. 203–204, skjal nr. 4(33).
696 *Íslenzkt fornbréfasafn* XV, bls. 685, skjal nr. 4(34).
697 Skjal nr. 2(199).

Í prófastsvísitasíu frá 7. júní 1852 eru taldar upp kirkjujarðir Þingmúla, s.s. Borg með Stefánsstöðum og Flaga í Skriðdal.[698] Sömu upplýsingar um eignir og ítök kirkjunnar, sem getið er í eldri vísitasíum, er fjallað um í úttekt Þingmúlakirkju frá 2. október 1862. Þar er að vísu ekki fjallað um jörðina Flögu í Skriðdal.[699]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Flögu metinn sex hundruð. Eigandi jarðarinnar var Þingmúlakirkja.[700]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Flaga metin sex hundruð að dýrleika og skráð sem eign Þingmúlakirkju.[701]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Flögu:

> 12. Flaga
>
> Túnid er í betra meðallagi eptir dyrleika jarðarinnar, slægiur gódar, útbeit slæm, hætt við áföllum af vatnságángi, landid er lítid. Þessa jörd meta vyrðíngarmenn á 300rbd.[702]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Flögu er dagsett 15. maí 1883 en hún var þinglesin við manntalsþing að Þingmúla 20. júní 1884. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerki kirkjujarðarinnar Flögu í Skriðdal:
>
> að innan ræður merkilækurinn sem fellur ofan utan til úr „Grafarbotni“, og niður úr brekkunum og þaðan bein stefna í „Merkiþúfu“ sem nefndi er í blánni og ofan í Geitdalsá, en að utan ræður bein stefna úr hrauni uppí hálsbrúninni, sem „Þúfa“ er nefnd, og í „Grafarlæksós“ þar sem lækurinn fellur í ána; að austan ræður Geitdalsá gagnvart Þingmúla, og að ofan móti Hallormsstað hálsbrúnin að austan.
>
> Flögu 15. maí 1883.
>
> GEinarson.
>
> Fyrir hönd Þingmúla og Hallormsstaðar samþykkir.
>
> Þingmúla 31. maí 1884
>
> Páll Pálsson
>
> Fyrir hönd Mýra samþykkir
>
> Pjetur Guðmundss.
>
> Fyrir hönd Þorvaldsstaða samþykkir
>
> Benidikt Eyjólfsson.[703]

Við aukarétt 15. september 1916 voru Stefán Þórarinsson bóndi og Jón Runólfsson oddviti útnefndir til að meta jarðirnar Flögu og Geirólfsstaði í Skriðdalshreppi.[704]

Í virðingargjörð á kirkjujörðinni Flögu í Skriðdal, dagsettri 10. júlí 1917 og sem lögð var fram í aukarétti Suður-Múlasýslu hinn 12. júlí sama ár, segir að jörðin sé að nýju mati 9,8 hundruð að dýrleika. Um útengi segir að jörðin hafi þau liggjandi um allt landið

698 Skjal nr. 2(245).
699 Skjal nr. 2(246).
700 Skjal nr. 2(40).
701 Skjal nr. 4(1), bls. 371.
702 Skjal nr. 2(51).
703 Skjöl nr. 2(2) og 2(377).
704 Skjal nr. 2(388).

en hið samfellda engjastykki var kallað „Flögublá“. Jörðinni fylgdi hvorki afrétt né sérstök hlunnindi. Að lokum var jörðin metin á 3.200 kr. með öllu.[705]

Við aukarétt að Arnhólsstöðum 12. júlí 1917 var tekið fyrir að staðfesta matsgjörð fyrir kirkjujörðinni Flögu í Skriðdalshreppi. Matsgjörðin, dagsett 10. júlí 1917, var framlögð og staðfest.[706]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Flaga var metin á 2.500 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst. Fram kemur að jörðina skorti upprekstrarland. Eigandi jarðarinnar var Þingmúlakirkja.[707]

Með afsali dagsettu 7. nóvember 1918 seldi ráðherra Íslands Sigríði Guðmundsdóttur jörðina Flögu í Skriðdalshreppi, 9,8 hundruð að nýju mat, fyrir 4.750 kr.[708] Afsalið var þinglesið við manntalsþing að Arnhólsstöðum 7. júlí 1919. Þar er skráð að kaupverðið hafi verið 4.250 kr.[709]

5.11.2 Þorvaldsstaðir í Skriðdal

Hinn 1. mars 1547 seldi Eiríkur bóndi Snjólfsson jörðina Þorvaldsstaði í Skriðdal til Bjarna bónda Erlendssonar fyrir hálfan Hnefilsdal og fjögur hundruð að auki.[710]

Hinn 17. maí 1580 fóru fram skipti á arfi Guðríðar Þorsteinsdóttur til dætra hennar, Vilborgar og Málfríðar Bjarnardætra. Skiptin urðu þannig að Vilborg fékk meðal annars jarðirnar Sandfell, Þorvaldsstaði, Geitdal, Sandbrekku, Eskifjörð, hálfa Ketilsstaði og Tunghaga, en Málfríður fékk meðal annars hálfan Mjóafjörð, hálfa Ketilsstaði og Útnyrðingsstaði.[711]

Í bókinni *Jarðabréf frá 16. og 17. öld* segir frá ódagsettu skjali þar sem sr. Bjarni Einarsson lýsti því yfir að hann ætti engin skjöl fyrir 92 álnum í Þorvaldsstöðum, eign Jóns Bergssonar.[712]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 er dýrleiki Þorvaldsstaða metinn 18 hundruð. Eigandi jarðarinnar var Sigurður Pétursson sýslumaður.[713]

Við manntalsþing að Þingmúla 27. júní 1816 var upplesið makaskipta- og kaupbréf milli Jóns Runólfssonar á Þorvaldsstöðum og Magnúsar Jónssonar á Hallgeirsstöðum, dagsett 17. október 1815, þar sem þeir makaskiptu ábýlisjörðum þannig að Jón afhenti Magnúsi hálfa jörðina Hallgeirsstaði fyrir níu hundruð í Þorvaldsstöðum og þá keypti

[705] Skjal nr. 2(303).
[706] Skjal nr. 2(392).
[707] Skjal nr. 2(68).
[708] Skjal nr. 2(304).
[709] Skjal nr. 2(393).
[710] *Íslenzkt fornbréfasafn* XI, bls. 539–540, skjal nr. 4(62).
[711] Skjal nr. 2(369).
[712] *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 273, skjal H-10.
[713] Skjal nr. 2(39).

Jón eitt hundrað í Þorvaldsstöðum fyrir 30 spesíur.[714] Bréfið var einnig upplesið við manntalsþing að Fossvöllum 6. júlí 1816.[715]

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Þorvaldsstaðir metin 18 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign.[716]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir eftirfarandi um jörðina Þorvaldsstaði:

> 11 Þorvaldsstaðir
>
> einn vyrðingarmanna Runólfur Gudmundsson á part í þessari jörd og er því ekki med ad mati hennar. Túnid er gott, eingiar eins enn haglétt og eingiar eru undirorpnar skemdum fyrir vatns aðgáng, útbeit vart í medallagi, hættur fyrir fé og hesta. Þessa jörd meta vyrðingarmenn á 500rbd.[717]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Þorvaldsstaða er dagsett 31. maí 1883 en hún var þinglesin við manntalsþing að Þingmúla 20. júní 1884. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerkjalýsing
>
> jarðarinnar Þorvaldsstaða í Skriðdal.
>
> Að austan gagnvart Þingmúla ræður Geitdalsá, að utan gagnvart Flögu ræður „merkilækur“ sem fellur ofan utantil úr „Grafarbotni“ niður úr brekkunum, og þaðan bein stefna í „Merkjaþúfu“ sem nefnd er í blánni og ofan í Geitdalsá; að ofan gagnvart Hallormsstað ræður „Hraungarður“ þar sem hann ber hæzt innað Geitdalslandi, og að innan gagnvart Geitdal ræður „Marká“ eins og hún nú fellur, alla leið ofan úr hálsbrún niður í Geitdalsá.
>
> Þorvaldsstöðum 31. Maí 1884.
>
> Benidikt Eyjólfsson
>
> Fyrir hönd Geitdals samþykkur
>
> Pjetur Guðmundson
>
> Fyrir hönd Þingmúla, Flögu og Hallormsstaðar samþykkur
>
> Þingmúla 31. maí 1884.
>
> Páll Pálsson.[718]

Í undirmati að fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Þorvaldsstaðir var metin á 4.000 kr. Tilgreint er að landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst. Fram kemur að jörðina skorti upprekstrarland. Eigandi jarðarinnar var Benedikt Eyjólfsson.[719]

[714] Skjal nr. 2(397).
[715] Skjal nr. 2(395).
[716] Skjal nr. 4(1), bls. 371.
[717] Skjal nr. 2(51).
[718] Skjöl nr. 2(3) og 2(377).
[719] Skjal nr. 2(67).

5.12 Eignir og ítök kirkna

5.12.1 Valþjófsstaður í Fljótsdal[720]

Í máldaga Vilchins fyrir Maríukirkju á Valþjófsstað frá um 1397 segir m.a.:

> Mariu kirkia æ walþiofstodum æ heimaland allt.
>
> mulaland milli merkigardz oc wt fra aRnnallztôdum oc þess merkigardz sem wt er fra gnufsstôdum.
>
> Þorgerdarstade.
>
> fiordung i aRnneidarstôdum.
>
> land vnder kleif fram fra þuRidarstôdum wnder iokla med ollum gædum. wtan skog.
>
> selland at laugarhusum.
>
> fiordund j kelldudal.
>
> backaskog i wideualla land. oc alla skoga fra lækium fyrir wtan mariutungur oc til sturloæR.
>
> skogarteig wt fra ytRum wideuôllum. skogarteig j hrafnkelstada land.
>
> bwdar tungo. slefhollz teig.
>
> […]
>
> jördina arnnhallzstadi j fliotzdal xvj. hundrvt.
>
> hælfa jôrd hrollaugstadi xij. c. koma her af xx. hundrvt j porcionem medan stadinn hellt.[721]

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir meðal annars um Valþjófsstaðarkirkju:

> Kirkian ad Valthioffsstaudum. ä heimaland alltt. Mulaland alltt. mille merkegardz vt fra Arnalldz stødum og thess merkegards, sem vt er frá Gnupstødum. Thorgerdarstade. Jørdina Arnalldzstade. i Fliotzdal. hälffa Hrollaugsstade. fiordung i Arneidarstødum. Land vnder Kleiff framm frä Thuridarstødum vnder Jokla med øllum giædmu. [svo] vtan skög. Selland ad Laugarhusum. h[älffan] fiordung i Kiellddudal. Backaskög i Vijdevallaland. og alla sköga frä Lækium fijrer vtann Mariutungur og til Stulla är. Skögarteig vt frá ijtrum Vijdevøllum. Skogarteig i Hrafnkelstadaland. Budartungur. Sleffhollttzteigar.[722]

Í biskupsvísitasíu fyrir Maríukirkju að Valþjófsstað frá 1641 segir meðal annars:

> Mariu kyrkia ad valþiöfstódum ä Heimaland allt effter gomlum kyrkunnar maldaga huor ed samann var lesinn vid Wilchins mäldaga, under godra manna heirn og bar ei mun ä milli, var þad bref fyrer skrifad af 6 mónnum effter Registrum kyrkunar J Skalholti, Mulaland milli merkigards, ut fra Arnalldstodum, og þess merkigards sem er üt frä Gnupstódum kallast nu ad meiningu Glumstader, þorgeirdarstader leigd 4 ærgilldum, fiórdung J Arneidarstodum. mote Christ fienu, leiga halfft fiórda ærgilldi, land under kleif framm frá þurydarstódum under Jokla med óllum giædum, utan skóg, enn ad gómlu hefdar halldi fylger nu Skógur landi, Selland ad laugar hüsum Fiórdung J kelldudal, Backaskog J Vidiuallalandi Og alla skoga frä lækum, fyrer utann Marju tungur Og til Sturlu är, Skogarteig ut fra ytri Vidiuóllum, Skogarteig J Hrafnkelstada

[720] Hér er einkum gerð grein fyrir heimildum sem varða eignir og ítök Valþjófsstaðar á því svæði sem mál nr. 3/2022 varðar, auk helstu heimilda um heimaland staðarins og nágrenni.
[721] *Íslenzkt fornbréfasafn* IV, bls. 209–212, skjal nr. 4(27).
[722] *Íslenzkt fornbréfasafn* XV, bls. 681, skjal nr. 4(29).

> land Budar tungu, Slefhollsteyg, Þurijdarstade leigd ij hndr. Arnóld Stade leigd sio ærgilldum
>
> […]
>
> Vitnisburdur Gissurar Helgasonar, ad Ei heirdi fra Ellefu Ara alldri J reiknud 32 är, nóckurn eiga, neina Jtolu framm ä Stadar Oræfi Utan hundrad lamba rekstur Frä Skridu J Mariu tungur. Enn Stadurinn ætte J Staden uppa xx hesta tórf Skurd, Arlega J Skridu Land. Og einginn hafe leifis laust Rekid Nefndann tima, framm af Seliadal eda under ~~Sandfell~~ Snæfell. Og eigi hin Nyrdri Oræfinn, Vtann busmala Rekstur, Sem J Selium var hafdur, Datum Valþiofsstad 1552 Med halfu hangandi Jnnsigli. Vitnisburdur kollgrijms prests kodranssonar, ad Halldid Hafi Valþiofsstad J Tolf aar, og eingi Rekid lómb edur annad Fie framm ä Oræfi Nyrdri Nie Sjdre. Nema J Sÿnu leifi. Og ongvann pening utann Lamba Rekstur frä Skridu J Mariu tungur Enn fra Ongre Jórd annarj. Datum Vallanesi, 1514 Med heilu og hangandi Jnnsigli
>
> Raderadur vitnisburdur uitnisburdur ~~milli~~ umm Stadarins eign milli Jokuls är og Snæfells, Datum 1552 á Hófteigi med Heilu og hangandi Jnsigle
>
> Domsbref uppá fyrrskrifada vitnisburdi ad Nyter Sieu, Og Hrafnkels dalur og Oræfi, millum Jokuls anna beggia, Sieu eign Valþiofs Stadar Datum Egelstódum 1621 domarar S Olafur Einarsson profastur Og Arni Magnusson Syslumadur med þeirra underskrifftum og Sex domsmanna
>
> Landamerki Stadarins ad framann, mula land milli merkigards ut fra Arnalldstodum, Og þess merkigards sem er ut frá Gnupstódum, Þetta fyrer Sunnan Jokulsaa. Enn fyrer nordann framm J þann gard. Sem liggur fyrer utann Liösar Og landamerki deyler milli Valþiofsstadar og Þurjdarstada, Þeitta ad framann. Enn ad Vestann Rædur fiallid, ad utann ur Fiallinu J Griothrygginn Sem ofan effter liggur Fiallinu Þadan ofan effter merkia gardi. J Jokuls aa enn hun rædur ad austann Enn aa Landamerkium kyrkiunnar Jarda. Lofar presturinn S Einar Þoruardsson grein ad gióra Þad frekasta hefdar uitni uita. Og Senda til Skalholts ad næst komanda Alþýngi 1642 Seinast[723]

Í biskupsvísitasíu frá 23. júlí 1748 segir að kirkjan haldi sínum réttindum.[724]

Hinn 10. desember 1793 vitnaði Eiríkur Runólfsson að skógur sem var milli Víðivallagerðis og Sturluár hefði verið brúkaður frá Valþjófsstað frá Klifalæk að utan til næsta lækjar við Sturluá, neðan af Bjarnareyri og svo langt upp sem skógur náði.[725]

Við manntalsþing að Valþjófsstað 30. maí 1794 var birt lögfesta sr. V. Ormssonar þar sem hann lögfesti Valþjófsstað og allt mensalgóss sem þar lá undir.[726]

Í jarðamati Norður-Múlasýslu 1849–1850 var jörðin Valþjófsstaður metin með eyðibýlunum Hvammi og Görðum. Jörðin var virt á 2.000 ríkisbankadali en eftirfarandi er skráð í jarðamatið um Valþjófsstað:

> Tún stadarins er stórt, vída fremur graslítid, seigt og seinunnid. – Eingi er mest innifalid í kríngskefjum túnsins og túnbala þeim sem er á eydihjáleigunni Hvammi, enn hinn annar útheysabli fæst með samtíningi hér og hvar um landid, mest innan um grjót og sand. – Heimaland stadarins er stórt og fremur allt grasgéfid, enn þó er útbeit fyrir saudpéning létt, enn fyrir hesta góð, eins og landkostir fyrir saudpéning léttnægir, enn fyrir kýr gódir að sumarlagi. – Hlynnindi eru hin vídlendu öræfi er stadurinn á hér og hvar umhverfis og innaf sveitinni, og sem stadarhaldarinn lánar þeim ábuendum í hreppnum, er ekki hafa sumarhagbeit fyrir géldfé sitt, til upprekstur mót vissu

[723] Skjal nr. 2(470).
[724] Skjöl nr. 2(471)–2(472).
[725] Skjal nr. 2(164).
[726] Skjal nr. 2(408).

> endurgjaldi, er nemur árlega 10 hndr. afgjaldi í jörðu. – Skógarítök þau er stadurinn á, eru ad vísu ad mestu geingin til þurdar, enn veita þó stadarhaldaranum ennþá nægilegt tróð og kol til eiginn brúkunar; Þrjú rekaítök er stadurinn á hér og hvar vid sjáfarsíduna, veita honum stadfasta inntekt af sem svarar 4½ hundrudum. – Torfskéra er rétt gód, enn mótak ekki til. – Ørdugleiki er hér mikill vid fénadargeymslu allt árid um kríng og yfirhöfud er stadurinn ördugur og fólksfrekur. – Ókostir eru skriduföll og nokkurt sandfok á eingi og haga til árlegra skémda.[727]

Í biskupsvísitasíu frá 31. júlí 1850 segir frá Felli fram til jökla, sem líklega sé Kiðufell milli Kelduár og Fellsár, skógarréttindum í landi Víðivalla ytri, Víðivallagerðis og Hrafnkelsstaða og enn fremur segir frá Búðartungum:

> Staðarhaldarin tilkynnir, að eptir hefðarhaldi tilheyri kirkjunni sokallað Fell framtil jökla, – líkl. hið sama sem í gamla daga var kallað Kyðafell, og liggur á milli Kelduár að vestanverðu og Fellsár að austanverðu; fjórðúng í Kéldudal, sem engin veit hvar er. – Bakkaskóg í Víðivallaland, – sem nú er eyddur – alla skóga frá lækjunum fyrir utan Maríutúngur og til Sturluár, – sem nú nefnist Selskógur, í Víðivallagerðislandi, frá Lækjum fyrir utan Bjarnaeyri og fram til Sturluár – skógarteig útfrá ytrum Víðivöllum – nær því eyddur. – skógarteig í Hrafnkélsstaðaland – án þess ummerki séu tilgreind – Búðartúngur, – sem ekki lengi hafa verið notaðar – Stefholtsteiga – veit engi hvar er – Hvalreka alla á Sverristeig, – sem engi veit hvar sér á stað.[728]

Við manntalsþing að Valþjófsstað 23. maí 1856 var þinglesin lögfesta fyrir Valþjófsstaðarkirkjueign, dagsett 30. maí 1794. Eigandi Víðivalla mótmælti henni að því er snerti hólmana milli Jökulsár og Keldár.[729]

Við politierétt að Valþjófsstað 21. september 1860 var tekið fyrir próf yfir prestinum Pétri Jónssyni á Valþjófsstað og húsmönnum hans viðvíkjandi aðtekt þeirra í Hrafnkelsstaðaskógi.[730] Málið var aftur tekið fyrir 13. október 1860 og 5. desember 1860. Nokkur vitni gáfu skýrslu og þá voru framlögð nokkur skjöl, þar á meðal máldagi Vilchins fyrir skógarteigi Valþjófsstaðarkirkju í Hrafnkelsstaðalandi.[731]

Landamerkjalýsing Valþjófsstaðar er dagsett 6. júní 1885 en hún var þinglesin 8. júní 1885. Efni hennar er svohljóðandi:

> Landamerkjalýsing Valþjófsstaðarkyrkjueignar, þ.e. heimastaðarins og undirliggjandi jarða með Hrafnkelsdal og öræfum öllum.
>
> Að utan, gagnvart Skriðuklaustri, ræður merkigarður sá, sem að fornu og nýju haldinn hefur verið landamerki, og liggur frá Jökulsá fram og upp eftir nesinu upp undir fjalli; þaðan sjónhending upp á fjall. Þá í stóran stein sem stendur utan til á ytra Eyvindarfjalli og þaðan réttlínis norður í Jökulsá á Jökuldal. Að norðan og vestan ræður Jökulsá á Jökuldal inn í Vatnajökul. Að austan og sunnan Jökulsá í Fljótsdal inn í Vatnajökul.
>
> Landamörk Valþjófsstaðar heimalands með hjáleigunni „Hóli“ eru: að utan gegn Skriðuklaustri þau, er fyrir greinir; en að framan ráða mörk úr Klifaklett við Jökulsá, þaðan bein stefna í vörðu á Selhlíð, þaðan í Grástein, þá sömu stefnu norður svo langt sem heimaland nær. Að austan eða sunnan ræður Jökulsá.

[727] Skjal nr. 2(467).
[728] Skjal nr. 2(472).
[729] Skjal nr. 2(437).
[730] Skjal nr. 2(441).
[731] Skjöl nr. 2(442)–2(443).

Valþjófsstað, 6. júní 1885

Sigurður Gunnarsson (fyrir hönd Valþjófsstaðakyrkju)

Jón Einarsson (eigandi Víðivalla ytri)

Sæbjörn Egilsson (í umboði Páls Ólafssonar).

Helgi Hermannsson meðeigandi Glúmsstaða – handsalað.

Friðrik Eiríksson meðeigandi Glúmsstaða – handsalað.[732]

Í landamerkjabók Norður-Múlasýslu 1883–1951 er fært inn skjal um ítök Valþjófsstaðarkirkju í Fljótsdal. Skjalið er dagsett 6. júní 1885 og var þinglesið 8. júní 1885. Efni þess er svohljóðandi:

Ítök Valþjófsstaðarkyrkju í Fljótsdal.

Svokallað Fell eður Suðurfell, sem liggur á millum Kelduár og Fellsár allt fram til jökla.

Skógarítak millum Sturluár og lækjar þess, sem kemur ofan af fjallsbrún og rennur í farveg beint ofan fjallið. Til einkennis er hlaðin hjá honum grjótvarða þar sem hann kemur úr fjallinu.

Skógarteigur út frá ytri Víðivöllum.

Valþjófsstað, 6. júní 1885.

Sigurður Gunnarsson (fyrir hönd Valþjófsstaðarkyrkju)

Jón Einarsson (eigandi Víðivalla ytri)

Sæbjörn Egilsson (í umboði Páls Ólafssonar).

[…]

Ítök sem aðrir eiga í Valþjófsstaðarkyrkjuland:

Víðivellir ytri eiga:

Selland að Þórisstöðum í Hrafnkelsdal.

Selför í Seljadal.

Fjárgöngu fyrir 100 fjár í mánuð í Hrísnesi.

Valþjófsstað, 6. júní 1885

Sigurður Gunnarsson.[733]

Í biskupsvísitasíu frá 20. júlí 1890 segir að eignir Valþjófsstaðarkirkju hafi verið þær sömu og taldar voru upp í biskupsvísitasíu 31. júlí 1850, nema Langhúshólmar hafi verið undangengnir með gjörðardómi 17. október 1885. Þá hafi Ranaskógur verið undangenginn með dómi en hvalreki í Vöðlavík, áður Krossvík, verið staðfestur með undirdómi sem eign kirkjunnar.[734]

Í undirmati að fasteignamati Norður-Múlasýslu 1916–1918 kemur fram að jörðin Valþjófsstaður var metin á 6.500 kr. Um landamerki Valþjófsstaðar segir að þau séu

[732] Skjöl nr. 2(465) og 2(475).
[733] Skjöl nr. 2(465) og 2(476).
[734] Skjal nr. 2(473).

innfærð í landamerkjabók sýslunnar með hjáleigunni Hóli og þinglesin 8. júní 1885. Um önnur jarðargæði segir:

> 1. Jörðinni fylgja afréttarlöndin: Fell, Vesturöræfi, 1/3 Rana og Suðurfell. Gefa þau af sér að sögn ábúanda um 50 kr. í upprekstrartoll árlega.
>
> 2. Trjáviðarreki við Héraðssanda fylgir jörðinni er líklega mætti leigja fyrir c: 10-12 kr. afgjald.
>
> 3. Hrossaganga á vetrum mun gefa af sér nokkrar tekjur.
>
> 4. Byggingarefni, grjót, möl og sandur nægil. og nærtækt og torfrista sæmileg.
>
> 5. Neysluvatn er leitt í bæ og fjós um galv.s. járnpípur.
>
> 6. Jörðin á skógarítak í landi Víðivalla-ytri og annað milli „Sturlár“ og lækjar þess er kemur af fjallsbrún og rennur beint ofan fjallið. Til einkennis er hlaðin við hann grjótvarða, þar, sem hann kemur úr fjallinu; samanbr. Landam.bók N.m.s. bls. 68. Ítök þessi eru nú einskis virði.[735]

5.12.2 Heydalakirkja í Breiðdal[736]

Í máldaga Vilchins fyrir Stephanuskirkju í Heydölum frá um 1397 segir að kirkjan eigi m.a.: „Skog hia Skriduvatni er leingi hefur fylgt“.[737] Hið sama kemur fram í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 fyrir Heydalakirkju og biskupsvísitasíu fyrir Heydalakirkju frá 21. ágúst 1641.[738] Skógar hjá Skriðuvatni er m.a. einnig getið undir lið um eignir og ítök í kirkjubók Heydalakirkju yfir tekjur hennar og útgjöld árið 1748.[739]

Hinn 10. júní 1787 lögfesti Gísli Sigurðsson land Heydala. Þar er getið ýmissa kirkjujarða, landamerkja þeirra og réttinda, m.a. skógar hjá Skriðuvatni.[740]

Hinn 12. janúar 1837 skrifaði sr. Engilbert Þórðarson í Þingmúla til biskups um skógarlandið Víðirgróf og sagði Heydalamenn hafa sótt í það of mikið.[741] Biskup svaraði bréfi sr. Engilberts þann 21. mars 1837 og sagði að örnefnið Víðirgróf kæmi ekki fram í máldögum Heydala- eða Þingmúlakirkna og því hefði hann ekki tök á að leysa úr málinu. Með bréfinu fylgdi útdráttur úr máldögum Heydalakirkju. Þá sagðist biskup hafa skrifað amtmanni um að sýslumenn aðstoði við að verja réttindi kirknanna.[742] Hinn 12. ágúst 1837 skrifaði biskup til sr. Guttorms Pálssonar og sr. Guttormi Þorsteinssonar um kvartanir sr. Engilberts. Biskup kvaðst hafa skrifað amtmanni bréf þann 21. mars 1837 um efnið og að amtmaður hafi svarað erindinu þann 15. júlí sama ár.[743]

---

735 Skjal nr. 2(468).
736 Hér er einungis gerð grein fyrir þeim heimildum um Heydalakirkju sem varða ítök hennar í Skriðdal.
737 *Íslenzkt fornbréfasafn* IV, bls. 229, skjal nr. 4(22).
738 *Íslenzkt fornbréfasafn* XV, bls. 693, skjal nr. 4(24); og skjal nr. 2(193).
739 Skjöl nr. 2(228).
740 Skjal nr. 2(168).
741 Skjal nr. 2(327).
742 Skjal nr. 2(350).
743 Skjal nr. 2(349).

Í skýrslu sr. Snorra Brynjólfssonar á Heydölum, dagsettri 1. júní 1839, yfir inntektir Heydalsprestakalls er m.a. fjallað um skógarteig hjá Skriðuvatni.[744]

Hinn 16. október 1848 skrifaði sr. Hallgrímur Jónsson á Hólmum til biskups um skóga sem tilheyrðu kirkjum í Suður-Múlaprófastsdæmi. Þar kemur fram að Heydala-kirkju tilheyri skógur hjá Skriðuvatni, sem liggi í Víðirgróf inn af Skriðdal. Þá segir að ummerki skógarsins séu hvergi tilgreind í eignarskjölum kirkjunnar.[745]

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir m.a. um jörðina Heydali að undir hana liggi „lítilfjörleg skógarítök í Gilsárlandi og Vídirgrof".[746]

Í skýrslu sr. Benedikts Þórarinssonar á Heydölum, dagsettri 18. maí 1854, um tekjur og útgjöld Heydalaprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853 segir um skógarteig við Skriðuvatn:

> 2. Tekjur af ískyldum, ítökum og hlunnindum, sem fylgja prestakallinu eptir Wilchíns og Gísla máldögum
>
> […]
>
> b. Skóg hjá Skriduvatni". hefir, vegna fjarlægðar, sjaldann verið notaður, en aldrei leigður, nú nærfelt gjöreyddur, gétr því ekki talist framvegis.[747]

Landamerkjaskrá jarðarinnar Heydala er dagsett 29. apríl 1884 en hún var þinglesin við manntalsþing að Heydölum 27. júní 1884. Þar segir m.a.: „sömuleiðis á kirkjan skóg hjá „Skriðuvatni", sem lengi hefur fylgt, en er nú eyðilagður".[748]

[744] Skjal nr. 2(325).
[745] Skjal nr. 2(343).
[746] Skjal nr. 2(52).
[747] Skjal nr. 2(333).
[748] Skjöl nr. 2(11) og 2(436).

6 SJÓNARMIÐ AÐILA

6.1 Íslenska ríkið

Hér verður fyrst gerð grein fyrir almennum sjónarmiðum íslenska ríkisins en sjónarmiðum sem varða hvert kröfusvæði sérstaklega eru síðan gerð skil í undirköflum.

Af hálfu íslenska ríkisins er almennt byggt á því að þau svæði sem gerðar eru kröfur til séu landsvæði utan eignarlanda og teljist því þjóðlendur, sbr. 1. og 2. gr. laga nr. 58/1998. Þau atriði sem einkum sé litið til við skilgreiningu á þjóðlendumörkum á svæði 11 séu heimildir um landnám, jarðir og jarðamörk, ritaðar heimildir, landfræðilegar aðstæður og önnur atriði sem gerð er grein fyrir í umfjöllun um hvert svæði fyrir sig. Að öðru leyti er vísað til almennra sjónarmiða sem gilda í þjóðlendumálum, dómafordæma Hæstaréttar og til *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar*, með viðaukum, sem birtar eru á heimasíðu nefndarinnar.

Af hálfu ríkisins er byggt á því að þau kröfusvæði sem fjallað sé um í greinargerð ríkisins hafi verið utan landnáms. Af frásögnum *Landnámu* verði ekki ráðið hversu langt inn til landsins landnám á svæðinu hafi náð. Verði því engar afdráttarlausar ályktanir dregnar af þeim um stofnun beins eignarréttar yfir kröfusvæðunum í öndverðu. Verði talið að kröfusvæðin kunni að hafa verið numin í heild eða að hluta er á því byggt að það hafi verið til takmarkaðra nota, eða þá að beinn eignarréttur, sem þannig kunni að hafa stofnast í öndverðu, hafi fallið niður og svæðin síðar verið tekin til takmarkaðra nota annarra. Fyrirliggjandi heimildir, m.a. um nýtingu, styðji það.

Jafnframt er byggt á því að ekki hafi komið til stofnunar beins eignarréttar að kröfusvæðunum með öðrum gildum hætti. Af fyrirliggjandi heimildum verði ekki annað ráðið en að kröfusvæðin hafi eingöngu verið nýtt með takmörkuðum hætti, sem afréttarlönd eða til annarra sambærilegra nota. Þrátt fyrir að heimildir bendi til þess að tilteknar kirkjur eða jarðir hafi kallað til réttinda á kröfusvæðunum þá bendi þær heimildir ekki til þess að slíkt tilkall hafi eða geti grundvallast á beinum eignarrétti, auk þess sem óljóst sé hvernig viðkomandi kirkjur eða jarðir hafi verið tilkomnar að þeim réttindum eða hvað hafi falist nánar í því tilkalli.

Að því er varðar öll kröfusvæðin er af hálfu ríkisins horft til staðhátta, gróðurfars og heimilda um nýtingu lands. Af hálfu íslenska ríkisins er kröfum og málsástæðum gagnaðila vegna hvers kröfusvæðis hafnað. Í greinargerð ríkisins er að öðru leyti fjallað um helstu heimildir, röksemdir og önnur atriði sem teljist styðja kröfur þess hvað hvert kröfusvæði varðar.

Um lagarök er af hálfu ríkisins vísað til þjóðlendulaga nr. 58/1998 auk 72. gr. stjórnarskrárinnar. Byggt er á meginreglum eignarréttar um nám, töku og óslitin not, sem og um eignarráð fasteignaeigenda. Jafnframt vísast til almennra reglna samninga- og kröfuréttar auk hefðarlaga nr. 14/1905. Þá er vísað til laga um afréttarmálefni og fjallskil nr. 6/1986, auk ýmissa eignaréttarreglna Grágásar og Jónsbókar.

6.1.1 Gilsárdalsafrétt

Í kröfulýsingu íslenska ríkisins segir að við afmörkun kröfulínu ríkisins á því kröfusvæði sem af hálfu þess er nefnt *Gilsárdalsafrétt* sé fyrst og fremst litið til lýsingar í landamerkjabréfi Hallormsstaðar. Þá sé litið til lýsinga á Gilsárdalsafrétt í ritinu *Göngum og réttum* og sýslu- og sóknalýsingum. Loks sé litið til afmörkunar á Geitdalsafrétt, sem sé aðliggjandi kröfusvæðinu til austurs.

Um Gilsárdalsafrétt er í greinargerð íslenska ríkisins m.a. vísað til sóknarlýsingar Hallormsstaðasóknar frá 1840, þar sem fram komi lýsing sem taki til kröfusvæðisins. Að mati ríkisins megi skilja landamerkjabréf Hallormsstaðar, dags. 8. maí 1884, á þann veg að kröfusvæðið falli innan merkja jarðarinnar. Lýsing landamerkjabréfsins sé þó nokkuð ítarlegri en lýsingar á merkjum heimalands Hallormsstaðar samkvæmt eldri heimildum og verði ekki annað séð en að lýsing landamerkjabréfsins taki til nokkuð stærra svæðis. Að mati ríkisins verði ekki skýrlega séð að kröfusvæðið allt falli innan lýsingar á merkjum heimalandsins í biskupsvísitasíu fyrir Hallormsstað frá 1641, en sambærilegar lýsingar á heimalandi Hallormsstaðar komi fram í síðari heimildum, þar á meðal vísitasíum frá 1. september 1677, 30. ágúst 1706, 30. júlí 1850, 3. júlí 1778, 3. júlí 1818, 16. ágúst 1824 og 6. júní 1833. Í lögfestu vegna Hallormsstaðar frá 31. ágúst 1825 sé að finna sambærilega lýsingu á heimalandinu, en þó sé þar vísað sérstaklega til Gilsárdals austan Gilsár. Framangreint þyki að mati ríkisins ekki renna stoðum undir að landsvæðið sem lýst sé í landamerkjabréfi Hallormsstaðar frá 8. maí 1884 teljist allt til eignarlands jarðarinnar, sbr. reglan um að með landamerkjabréfi hafi menn ekki getað aukið við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Ýmsar heimildir liggi einnig fyrir sem bendi til þess að kröfusvæðið hafi einungis verið nýtt til takmarkaðra nota, sjá t.d. bréf sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi til stiftsyfirvalda frá 30. júní 1831 og skýrslu sr. Hjálmars Guðmundssonar á Hallormsstað, dags. 24. júní 1839, yfir inntektir Hallormsstaðarprestakalls.

Af hálfu ríkisins er vísað til þess að í fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 komi m.a. fram að jörðinni Hallormsstað fylgi upprekstrarland á Gilsárdalsafrétt og að tekjur af henni hafi árlega numið 45 kr. auk afnota fyrir heimafénað. Eigandi jarðarinnar hafi þá verið landssjóður. Í svari oddvita Vallahrepps frá 27. apríl 1989, við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt, sé m.a. fjallað um afrétt á Gilsárdal fyrir bændur vestan Grímsár, þ.e. á Norður-Völlum, sem afmarkist svo: „Gilsárdalur afmarkast að vestan af Gilsá sunnan Hornbrynju (Sauðahnúkur) austan Hraungarður þar sem hann er hæstur norðan Grafningsá“.

6.1.2 Geitdalsafrétt

Í kröfulýsingu íslenska ríkisins segir að við afmörkun á kröfulínu ríkisins að norðanverðu á því kröfusvæði sem af hálfu þess er nefnt *Geitdalsafrétt* sé litið til afmörkunar Geitdals í afsali á Geitdal, að undanskilinni Geitdalsafrétt. Þá sé litið til landamerkjalýsingar fyrir jörðina Geitdal, þar sem merkjum Geitdals og Búðartungna, sem séu

sunnanvert við Geitdalsafrétt, sé lýst. Styðjist afmörkunin einnig við afmörkun Þingmúla með hjáleigunum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum samkvæmt landamerkjabréfi, sem séu aðliggjandi til austurs.

Í greinargerð íslenska ríkisins er af hálfu þess m.a. vísað til lýsingar Hallormsstaða- og Þingmúlasóknar frá 1874 um Geitdalsafrétt og önnur aðliggjandi afréttarsvæði. Að mati ríkisins megi skilja lögfestu vegna Geitdals, dags. 29. apríl 1846, og landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 14. júní 1883, á þann veg að kröfusvæðið hafi fallið, a.m.k. að hluta, innan merkja jarðarinnar. Ekki liggi þó fyrir eldri heimildir sem styðji að land jarðarinnar hafi náð svo langt inn til landsins sem þessar heimildir beri með sér, auk þess sem samræmis gæti ekki þeirra á milli hvað það varði. Í lögfestunni frá 1846 sé merkjum þannig lýst allt í Hornbrynju og Búðartungur „hvöriar tileinkast hálfar Geitdal, á móti við Múlakirkiu“, en í landamerkjabréfinu 1883 sé merkjum aðeins lýst að Innri-Sauðá.

Að mati ríkisins hafi einnig þýðingu að bæði í lögfestunni og landamerkjabréfinu sé vísað til þess að innan þess landsvæðis sem lýst sé í hvorri heimild sé svæði sem hafi verið nýtt af öðrum og sem óljóst hafi verið um réttindi til. Í lögfestunni sé tekið fram að „þeir sem rekid hafa að undanförnu géldfé sitt i eignarland mitt eda á Geitdalsafrett, skulu framvegis méga halda hinu sama fram“ með skilorði um m.a. hagatoll. Í landamerkjabréfinu sé síðan tekið fram að Búðartungur falli utan merkja jarðarinnar, en „uppglökkvað“ hafi verið að Þingmúlakirkja eigi Búðartungur. Þá hafi einnig þýðingu að á árinu 1943 hafi Skriðdalshreppur selt jörðina Geitdal „að undanskildu afréttarlandinu innan við Fossá, hinni svokölluðu Geitdalsafrétt“, sbr. afsal dags. 4. apríl 1943.

Í greinargerð ríkisins segir að í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segi m.a. um jörðina Geitdal að afrétt sé stór og í fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 komi fram að jörðinni skorti upprekstrarland. Þess megi jafnframt geta að í öðrum heimildum sé vísað til kröfusvæðisins þannig að gefið sé til kynna að það hafi einungis verið nýtt með takmörkuðum hætti og það af öðrum en eiganda Geitdals á hverjum tíma. Um það atriði vísist m.a. til heimilda um ágreining vegna fjallskila á Geitdalsafrétt frá árunum 1895–1896. Þá komi fram í svari oddvita Skriðdalshrepps frá 13. nóvember 1989, við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt, að frá fornu hafi verið taldar þrjár afréttir í Skriðdal, þar á meðal Geitdalsafrétt.

Af hálfu ríkisins er tekið fram að í kröfulýsingu gagnaðila ríkisins, Múlaþings, sé því borið við að þjóðlendukrafa ríkisins sé ósamrýmanleg þeim samskiptum og ákvörðunum sem átt hafi sér stað eftir gildistöku laga nr. 58/1998. Í því sambandi er vísað til málefna tengdum samningum um mögulega virkjun Geitdalsár og samkomulags um skiptingu á endurgjaldi fyrir vatnsréttindi og afnot af landi í tengslum við fyrirhugaða Geitdalsvirkjun, dags. 23. nóvember 2021, undirrituðu af dómsmálaráðherra f.h. Ríkissjóðs Íslands. Í því samkomulagi felist staðfesting á stöðu Múlaþings sem handhafa beins eignarréttar lands og vatnsréttinda á Geitdalsafrétt og að sú afstaða sé fyrirvara-

laus. Af hálfu íslenska ríkisins sé ekki unnt að fallast á að samkomulagið, eða annað í tengslum við mögulega virkjun Geitdalsár, geti haft þau réttaráhrif að kröfusvæðið teljist undirorpið beinum eignarrétti. Þrátt fyrir að í samkomulaginu sé miðað við að Múlaþing og Ríkissjóður Íslands séu landeigendur á áhrifasvæði fyrirhugaðrar virkjunar vegna eignarhalds á jörðunum Geitdal og Þingmúla, sé samkomulagið gert með fyrirvara m.a. um að taka skuli upp viðræður „ef landamerki jarðanna reynast vera önnur en áætlað er."

Í greinargerð ríkisins segir að einnig verði að líta til þess að áhrifasvæði virkjunar taki til landsvæðis sem kallað hafi verið til réttinda yfir af eigendum Geitdals og síðar af hálfu sveitarfélagsins. Teljist því ekki óeðlilegt að umrætt samkomulag hafi verið gert við sveitarfélagið, með framangreindum fyrirvara um endurskoðun ef og þegar í ljós komi að landamerki reynist önnur. Í því hafi eðli máls samkvæmt ekki falist afstaða ráðherra eða íslenska ríkisins til eignarréttarlegrar stöðu þess landsvæðis sem virkjunaráætlanir nái til. Einnig verði að athuga að við gerð samkomulagsins, eða annað í því sambandi, hafi ekki verið horft til heimilda um merki nefndra jarða eða mat lagt á þær sérstaklega. Sé það enda ekki hlutverk dómsmálaráðherra að skera úr um hver séu mörk eignarlanda eða mörk þeirra og þjóðlendna. Til viðbótar sé rétt að horfa til þess að umrætt samkomulag hafi verið gert á árinu 2021 og á þeim tíma hafi legið fyrir að svæðið hefði verið tekið til meðferðar m.t.t. aðgreiningar í eignarlönd og þjóðlendur skv. lögum nr. 58/1998, en krafa ríkisins í málinu hafi síðan verið sett fram í janúar 2022. Í því ljósi hafi að mati ríkisins vart getað skapast réttmætar væntingar gagnaðila ríkisins til beins eignarréttar að kröfusvæðinu eða til þess að ekki yrði gerð til þess þjóðlendukrafa.

6.1.3 Búðartungur

Í kröfulýsingu íslenska ríkisins segir að við afmörkun kröfulínu ríkisins á því kröfusvæði sem af hálfu þess er nefnt *Búðartungur* sé fyrst og fremst stuðst við lýsingar í landamerkjabréfi Geitdals og landamerkjabréfi Þingmúla með hjáleigunum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum þar sem segi að Þingmúli eigi allt land fram á öræfi þangað sem vötnum halli. Auk þess sé litið til lýsingar á Geitdal í örnefnaskrá.

Um aðlögun kröfu íslenska ríkisins að vatnaskilum og uppfærða textalýsingu kröfu í því sambandi er af hálfu íslenska ríkisins vísað til erindis lögmanns ríkisins til óbyggðanefndar, dags. 13. október 2013.

Í greinargerð íslenska ríkisins segir að af fyrirliggjandi heimildum virðist mega ráða að mismunandi aðilar hafi kallað til réttinda yfir kröfusvæðinu Búðartungur. Í máldögum vegna kirkjunnar á Valþjófsstöðum frá um 1397 og 1570 sé Búðartungna getið í tengslum við eignir, ítök og önnur réttindi kirkjunnar. Í biskupsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 12. ágúst 1641 sé jafnframt fjallað um Geitdal og Búðartungur, en þar segi meðal annars að kirkjan eigi hálfan Geitdal og Búðartungur „effre og Ytre". Sömu upplýsingar komi fram í biskupsvísitasíum frá 31. ágúst 1706, 26. maí 1727, 28. júlí 1850 og 22. júlí 1890, en í þeirri síðastnefndu segi að Búðartungur tjáist nú orðnar gagnslitlar.

Í prófastvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 20. maí 1848 sé jafnframt vísað til þess að kirkjan eigi hálfan Geitdal og „Búdartúngu, efri og ÿtri“.

Af hálfu ríkisins er vísað til þess að Búðartungna sé einnig getið í heimildum varðandi jörðina Geitdal. Í lögfestu vegna Geitdals frá 29. apríl 1846 sé merkjum jarðarinnar t.a.m. lýst allt í Hornbrynju og Búðartungur „hvöriar tileinkast hálfar Geitdal, á móti við Múlakirkiu“. Í landamerkjaskrá jarðarinnar Geitdals, dags. 14. júní 1883, komi hins vegar fram að það hafi verið „uppglökkvað“ að Þingmúlakirkja eigi Búðartungur. Í landamerkjabók Suður-Múlasýslu 1883–1998 sé skráð lýsing á Búðartungum, dags. 28. maí 1884, sem hafi verið þinglesin við manntalsþing að Þingmúla 20. júní 1884. Í henni segi að samkvæmt máldögum og vísitasíum eigi Þingmúlakirkja Búðartungur „efri og ytri“ sem séu innanvert við Geitdalsafrétt. Jafnframt segi að takmörkin á Búðartungum séu „að utan „Sauðá“ norður á „Hornbrynju“, sem ráði svo að norðan, að innan „Hraun“ innað Vatnajökli, að austan ræður Geitdalsá.“

Í greinargerð íslenska ríkisins segir að við manntalsþing í Þingmúla fyrir Skriðdalshrepp 20. júní 1884 hafi verið þinglesin sérstök landamerkjaskrá fyrir Búðartungur, ítak Þingmúlakirkju. Í svari oddvita Skriðdalshrepps frá 13. nóvember 1989, við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt, komi fram að frá fornu hafi verið taldar þrjár afréttir í Skriðdal, þar á meðal Múlaafrétt. Megi ætla að kröfusvæðið, Búðartungur, falli innan þess svæðis sem þar sé vísað til sem Múlaafréttar.

6.1.4 Múlaafrétt

Í kröfulýsingu íslenska ríkisins segir að við afmörkun kröfulínu ríkisins á því kröfusvæði sem af hálfu þess er nefnt *Múlaafrétt* sé að sunnanverðu stuðst við lýsingu á suðurmerkjum í landamerkjabréfi Þingmúla. Þá sé um suðurmerki einnig litið til lýsingar í landamerkjabréfi Berufjarðar sem hafi að geyma áþekka merkjalýsingu. Um norðan- og vestanverð merki sé litið til afmörkunar á Geitdalsafrétt og lýsingar á Múlaafrétt í lýsingu á Stefánsstöðum í örnefnaskrá, sem hafi verið hjáleiga Þingmúla og liggi norðan við Múlaafrétt.

Af hálfu íslenska ríkisins er tekið fram að um aðlögun á suðurmörkum kröfusvæðisins að vatnaskilum og uppfærða textalýsingu kröfu íslenska ríkisins í því sambandi vísist til erindis lögmanns ríkisins til óbyggðanefndar, dags. 13. október 2023. Að því marki sem sú aðlögun hafi falið í sér aukna kröfu ríkisins vegna Múlaafréttar, sbr. 6. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, hafi óbyggðanefnd heimilað að hin aukna krafa kæmi til úrlausnar í málinu, sbr. nánar erindi nefndarinnar, dags. 18. október 2023.

Í greinargerð íslenska ríkisins segir að af fyrirliggjandi heimildum virðist mega ráða að kirkjan að Þingmúla í Skriðdal hafi kallað til réttinda yfir kröfusvæðinu, þótt óljóst sé hvað felist nánar í því tilkalli. Í elstu fyrirliggjandi heimildum um kirkjuna, þ.e. máldögum frá um 1370 og 1570, sé ekki að sjá að vísað sé til kröfusvæðisins. Í biskupsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 12. ágúst 1641 komi hins vegar fram að kirkjan eigi heimaland allt með lýstum ummerkjum og virðist þessi lýsing taka til kröfusvæðisins,

a.m.k. að hluta. Sömu upplýsingar komi fram í síðari heimildum, m.a. biskupsvísitasíum frá 31. ágúst 1706, 26. maí 1727, 28. júlí 1850 og 22. júlí 1890. Einnig er bent á lögfestur vegna Þingmúla frá 4. júní 1703 og 2. júlí 1718. Jafnframt sé vísað til afréttar Þingmúlakirkju í fjölda heimilda, þar á meðal í heimildum um hjáleigurnar Borg, Stefánsstaði og Vatnsskóga. Um það atriði vísist t.d. til byggingarbréfs vegna Borgar í Skriðdal frá 17. júlí 1856 og 1. júní 1870 og vegna Stefánsstaða frá 15. apríl 1871. Jafnframt sé vísað til afréttar Þingmúlastaðar í byggingarbréfi vegna Þingmúlastaðar frá 1. júní 1870.

Í greinargerð ríkisins segir að landamerkjabréf jarðarinnar Þingmúla með hjáleigunum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum, dags. 7. júní 1883, megi skilja sem svo að merkjum sé þar lýst þannig að taki til kröfusvæðisins, a.m.k. að hluta. Af síðari heimildum virðist hins vegar ljóst að tilkalli Þingmúla til kröfusvæðisins hafi verið sleppt eða það gengið undan jörðinni. Um það atriði vísist til þess að í fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 komi fram að jörðin Þingmúli eigi ekki upprekstrarland og að Múlaafréttur sé ekki meðfylgjandi jörðinni en eigandi jarðarinnar hafi þá verið Þingmúlakirkja. Þá sé skráð svohljóðandi athugasemd: „Þess skal getið að Múlaafréttur hefir gengið undan Þingmúla, og að sóknarpresturinn í Vallanesi telur hann engar tekjur hafa gefið hin síðustu ár aðrar en þær, að hann rekur þangað fé sitt.“ Í lýsingu fasteignamatsnefndar Suður-Múlasýslu á Múlaafrétt frá 4. desember 1917 sé þess þó getið að Múlaafréttur sé kirkjueign, en að tekjur af afréttinum séu ekki aðrar en að umráðamaður reki þangað árlega sauðfé frá heimili sínu. Í svari oddvita Skriðdalshrepps frá 13. nóvember 1989, við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt, komi fram að frá fornu hafi verið taldar þrjár afréttir í Skriðdal, þar á meðal Múlaafrétt.

Hvað varðar gagnkröfu vegna Vatnsskóga er af hálfu ríkisins tekið fram að ágreiningur einskorðist við þann hluta kröfusvæðis ríkisins er liggi austan (suðaustan) þeirrar línu sem gagnaðili ríkisins dragi þvert frá vatnaskilum um Ódáðavötn og eftir árfalli úr Ódáðavötnum í Axará. Gagnaðili reisi kröfu sína á byggingarbréfi frá 5. desember 1859, þar sem presturinn að Þingmúla hafi byggt Árna Magnússyni kirkjulandið Víðigróf eða „land allt frá Vatnsdalsá og inná Öxi þarsem vötnum hallar suduraf, austarameginn Oxarár á fjall upp“. Af þessari lýsingu virðist verða að leggja til grundvallar að Axará eigi að afmarka land samkvæmt byggingarbréfinu gagnvart kröfusvæðinu. Hins vegar liggi ekki ljóst fyrir hvort fylgja beri Axará allt til upptaka og þá hvar þau upptök séu. Af hálfu ríkisins er bent á að þrátt fyrir að vatn renni úr Ódáðavötnum í Axará u.þ.b. á þeim stað þar sem kröfulína gagnaðila ríkisins sé dregin, þá verði ekki annað séð en að Axará eigi upptök sín sunnar og nærri vatnaskilum gagnvart Berufirði, sbr. kröfulína ríkisins þar sem hún sé dregin frá vatnaskilum á Þrívörðuhálsi í Axará.

6.1.5 Óskiptarland Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels

Í kröfulýsingu íslenska ríkisins segir að við afmörkun kröfulínu ríkisins á því kröfusvæði sem af hálfu þess er nefnt *Óskiptarland Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels* sé fyrst og fremst litið til afmörkunar Ljósárlands í landamerkjalýsingu Höskuldsstaða en sambærilega lýsingu sé að finna í landamerkjabréfi Höskuldsstaðasels. Þá sé litið til afmörkunar á Ánastöðum samkvæmt landamerkjabréfi, sem séu aðliggjandi til norðvesturs, og samnings milli Höskuldsstaða og Flögu um merki Ljósárlands, sem sé aðliggjandi til austurs.

Í greinargerð íslenska ríkisins er tekið fram að í kröfulýsingu þess hafi verið vísað til þessa kröfusvæðis sem Ljósárlands (óskiptarland Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels). Af síðar framkomnum heimildum hafi virst ljóst að almennt sé vísað til landsvæðisins á milli Ytri- og Innri-Ljósár, sem falli utan kröfusvæðisins, sem Ljósárlands, þótt það væri ekki einhlítt. Þyki af þeim sökum rétt að til kröfusvæðisins sé vísað sem *Óskiptarlands Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels* en ekki Ljósárlands.

Af hálfu ríkisins er tekið fram að af fyrirliggjandi heimildum sé ljóst að Höskuldsstaðir og Höskuldsstaðasel hafi kallað til réttinda á kröfusvæðinu, þ.e. á milli Innri-Ljósár og Járnhryggs, þótt óljóst væri hvað hafi falist nánar í því tilkalli. Í því sambandi hafi m.a. þýðingu að heimaland jarðanna sé norðan Breiðdalsár en kröfusvæðið sunnan árinnar, auk þess sem að í fyrirliggjandi heimildum sé svæðinu ávallt lýst sérstaklega og aðgreindu frá heimalandi jarðanna. Til kröfusvæðisins virðist vísað sem þrætutungna í kaupbréfi um Höskuldsstaði frá 20. ágúst 1457, þar sem komi fram að seljandinn hafi sagt að Höskuldsstaðir ættu „skögarteig firir sunnann vatnzfötinn. oc Þrætutungur firir sunnann ána í Breiddal“. Í vitnisburði frá 12. maí 1601 sé einnig fjallað um land sunnan Breiðdalsár, þar sem segi að komið hafi til tals þegar Sturla Jónsson hafi gefið syni sínum jörðina Höskuldsstaði á brúðkaupsdegi sínum að jörðin „ætte yfer umm Breiddals ä takmarkad land ä millum järnhryggs oc liösär hinnar ytre.“ Þessi lýsing virðist taka til kröfusvæðisins á milli Innri-Ljósár og Járnhryggs, en einnig til landsvæðisins á milli Innri- og Ytri-Ljósár sem í öðrum heimildum sé jafnan vísað til sem Ljósárlands. Hið sama eigi við um vitnisburði frá árunum 1603 og 1620 þar sem vísað sé til þess að jörðin Höskuldsstaðir hafi átt takmarkað land fyrir sunnan Breiðdalsá, á milli Járnhryggs og Ytri-Ljósár. Í gjafabréfi frá 11. nóvember 1685, sbr. afrit þess frá 25. júní 1883, komi hins vegar fram að „að Höskuldsstaðir skulu sjer ei eigna land yfir við eða í millum Ljósánna, hvað eg gef Flögu með frí og frelse og henni skal héðan af tilheyra epter (skjölum?) sem eg …… og mína eign vera“. Frá og með þessari ráðstöfun virðist að mestu hafa verið óumdeilt að Ljósárland á milli Ytri- og Innri-Ljósár hafi tilheyrt jörðinni Flögu.

Í greinargerð íslenska ríkisins segir að kröfusvæðinu sé í fyrirliggjandi heimildum ávallt lýst sérstaklega og aðgreindu frá heimalandi jarðanna Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels, norðan árinnar, auk þess sem þær gefi til kynna að svæðið hafi aðeins verið nýtt með takmörkuðum hætti. Við skipti Höskuldsstaða og Höskulds-

staðasels á árinu 1846 sé t.d. getið um landstykki sunnan Breiðdalsár, milli Járnhryggs og Innri-Ljósár, og í skjali frá 31. júlí 1866 sé vísað til beitarlandsstykkis sunnan árinnar milli Innri-Ljósár og Járnhryggs. Í landamerkjabréfum Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels, dags. 23. og 25. júní 1885, sé vísað til kröfusvæðisins með sama hætti. Í báðum bréfunum sé merkjum jarðanna norðan Breiðdalsár lýst sérstaklega, en síðan tekið fram að sunnan árinnar eigi jarðirnar sameiginlega óskipt land eða beitarlandsstykki.

6.2 Gagnaðilar íslenska ríkisins

Hér verður gerð grein fyrir sjónarmiðum gagnaðila íslenska ríkisins. Í þeim tilvikum þar sem sami lögmaður gætir hagsmuna vegna margra jarða er fyrst getið sameiginlegra sjónarmiða vegna viðkomandi jarða en sjónarmiðum sem varða hverja jörð sérstaklega eru svo gerð skil í undirköflum, eftir því sem við á.

6.2.1 Geitdalsafrétt og Höskuldsstaðasel í Breiðdal

Gagnaðilar íslenska ríkisins vegna Geitdalsafréttar og Höskuldsstaðasels í Breiðdal byggja á því að land sem kröfulýsingar þeirra taki til séu eignarlönd, í skilningi 1. gr. þjóðlendulaga nr. 58/1998, og því beri að fallast á kröfur þar um. Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* segi að nefndin telji hvorki verða ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt séð hafi verið gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Ekkert bendi til að ágreiningssvæðin, sem eftir atvikum sé vísað til sem afrétta, hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land jarðanna. Þá liggi ekki fyrir að land jarðanna hafi nokkru sinni haft nokkra lögformlega stöðu sem afréttir. Réttarreglur Grágásar um afréttir hafi átt við þá stöðu að tveir eða fleiri ættu afrétt saman. Nærtækt sé að líta á þær reglur sem sameignarreglur, fremur en að draga þá ályktun sem Bjarni frá Vogi geri í ritgerðinni *Almenningar og afréttir* að afrétt sé beitarréttur en varði ekki eignarhald lands. Skoðun Bjarna hafi óbyggðanefnd hafnað. Afrétt vísi fyrst og fremst til þeirra nota að unnt hafi verið að halda fé frá byggðasvæði. Það hafi verið sérstaklega mikilvægt á tíma fráfæra, þegar reka hafi þurft lömb á svæði frá mjólkandi ánum og einnig til að létta beit af nærsvæðum byggðar, enda þau verið nýtt til beitar að hausti, vetri og vori. Afréttir takmarkist því oft við ár, vatnsföll eða aðrar hindranir og vísi afréttarörnefni á Austurlandi til slíkra nota og aðstæðna.[749]

Af hálfu gagnaðila ríkisins er tekið fram að ekki verði fundnir Hæstaréttardómar um jarðir/landsvæði með stöðu sem hafi líkindi við umþrætt svæði. Slík svæði hafi ávallt verið úrskurðuð eignarlönd, hafi komið fram þjóðlendukrafa á annað borð. Tilvik sem mætti benda á séu t.d. úrskurðir óbyggðanefndar í málum 5/2001, Bær í Lóni, nr. 1/2008 vegna Þormóðsdals og Núpufellsdals, nr. 1/2009, Þorvaldsdalsafrétt, og mál nr. 2/2005, Jökuldalur norðan Jökulsár ásamt Jökulsárhlíð. Til hliðsjónar og samanburðar verði þó

[749] Sjá nánari umfjöllun um málatilbúnað gagnaðila ríkisins hvað varðar stöðu afrétta í skjali nr. 16.

sérstaklega nefndir dómar Hæstaréttar í máli nr. 498/2005 vegna Stafafells, vegna svæðis sunnan og vestan Jökulsár í Lóni og í máli nr. 41/2020 um Þóreyjartungur.

Með vísan til gróðurfars og líklegra landnámsmarka bendi allt til þess að mati gagnaðila að landið hafi verið numið, enda séu mörkin í tilfelli Geitdalsafréttar miðuð við háfjöll sem séu og hafi alla tíð verið greinileg við umferð um landið. Í tilfelli Höskuldsstaðasels séu mörkin miðuð við háfjöll og vörp sem séu og hafi alla tíð verið greinileg af láglendi Breiðdals. Staðhættir og fyrirliggjandi heimildir um gróðurfar verði taldar styðja að stofnað hafi verið til beins eignarréttar á öllu svæðinu enda það ekki fjarri byggð en ýmsar heimildir séu um engjanýtingu og tengd landnot af svæðinu. Byggt er á því að engu máli skipti hversu brattlent, hálent eða gróðursnautt land sé þegar sýnt hafi verið fram á að landið sé innan upphaflegs landnáms og lýsingu í landamerkjabréfi. Undir þetta álit hafi verið tekið af óbyggðanefnd og dómstólum, sbr. m.a. bls. VII í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.*

Byggt er á því að land jarðanna, eins og því hafi verið lýst, hafi verið innan landnámssvæða og því er mótmælt að takmarkaðar lýsingar *Landnámu* verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkja jarðanna verði dregin í efa. Þá er vísað til 2. og 3. kap. Landabrigðisþáttar Grágásar og 6. kap. Landsbrigðabálks Jónsbókar. Frá upphafi byggðar hafi verið gert ráð fyrir merkjagöngu án þess að skylda væri til skjölunar landamerkja en undanþágur hafi verið frá merkjagöngu þar sem séu fjöll þau er vatnsföll deilist á millum héraða. Sýni það vel hugmyndir og endurspegli stöðu raunverulegra merkja jarða á Íslandi.

Fyrst við setningu landamerkjalaga með lögum nr. 5/1882, og síðar með lögum nr. 41/1919, hafi verið kveðið á um að stjórnvöld hefðu frumkvæði að því að gengið væri frá landamerkjum, þau skráð og leyst úr ágreiningi um þau ef hann væri uppi. Því sé staðan sú, í miklum fjölda tilfella, að elstu upplýsingar um landamerki jarða verði ekki til fyrr en í kjölfar landamerkjalaga. Kröfur gagnaðila séu byggðar á eignarheimildum sem grundvallist á fyrrgreindum lögum. Kröfur ríkisins komi þeim því á óvart þar sem þeir hafi athugasemdalausa og þinglýsta eignarheimild fyrir landi sínu. Samkvæmt landamerkjalögum sé opinberum aðilum falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa séu réttar samkvæmt formi sínu og efni og styðji það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalýsingu jarðar verði ekki hnekkt nema óyggjandi sönnunargögn liggi því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um annað inntak eignarréttar á landi jarðarinnar hvíli því á íslenska ríkinu.

Gagnaðilar ríkisins telji að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda þeirra án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrárinnar séu uppfyllt og beri þegar af þeirri ástæðu að hafna kröfu ríkisins. Sambærilegt eignarréttarákvæði sé einnig að finna í 1. gr. 1. viðauka mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu. Eignarréttur landeigenda njóti verndar þessara grundvallarlaga. Landeigendur hafi í gegnum tíðina haft réttmætar væntingar til að ætla að land jarðanna væri

undirorpið fullkomnum eignarrétti og hafi aðgerðir ríkisins fram að umþrættri kröfulýsingu ríkisins aðeins styrkt landeigendur í þeirri trú.

Málsmeðferð þjóðlendumála lúti ákvæðum stjórnsýslulaga nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að mæta slíkum kröfum. Sem dæmi um óhóflegar sönnunarkröfur væri að landeigendum sé gert að sanna eignatöku að fornu innan merkja sinna jarða, og rekja framsal þeirra eignarréttinda óskertra fram á okkar daga. Slíkum kröfum sé ekki hægt að fullnægja með skjallegum sönnunargögnum en landamerkjabréf séu oftast eina gagnið sem landeigendur hafi undir höndum sem sanni beinan eignarrétt þeirra.

Um lagarök er af hálfu gagnaðila ríkisins vísað til þjóðlendulaga nr. 58/1998, meginreglna í eignarrétti og eignarnámsákvæðis 72. gr. stjórnarskrárinnar, jafnræðisreglu hennar, meginreglna um málsmeðferð og sönnunarmat samkvæmt lögum nr. 91/1991 um meðferð einkamála, landamerkjalaga nr. 41/1919 auk eldri laga um landamerki, laga um hefð nr. 46/1905 og þinglýsingarlaga nr. 39/1978, auk eldri löggjafar um þinglýsingar, stjórnsýslulaga nr. 37/1993, einkum meðalhófsreglu, jafnræðisreglu og rannsóknarreglu, laga um afréttarmálefni og fjallskil nr. 6/1986, laga nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. einkum 1. gr. 1. viðauka sáttmálans. Um málskostnað landeigenda vísast til 17. gr. laga nr. 58/1998 og 129., 130. og 131. gr, laga nr. 91/1991.

6.2.1.1 Geitdalsafrétt

Af hálfu gagnaðila vegna Geitdalsafréttar er á því byggt að afmörkun lands samkvæmt kröfulýsingu hvíli á landamerkjalýsingu jarðarinnar Geitdals, dags. 14. júní 1884, og afsali Skriðdalshrepps á hluta jarðarinnar Geitdals, dags. 4. apríl 1943, þar sem afréttarlandinu innan við Fossá hafi verið haldið eftir við söluna. Í landamerkjabréfinu sé mörkum jarðarinnar lýst að innan við Sauðá og tekið fram að hún eigi upptök úr Hraungarðsslakka og falli ofan í Geitdalsá utan við svokallaðar Búðartungur, sem sr. Páll Pálsson í Þingmúla hafði uppglökkvað að Þingmúlakirkja eigi. Fyrir þessu séu skýrar heimildir, en sérstakt landamerkjabréf hafi verið gert fyrir Búðartungur, dags. 28. maí 1884. Þar komi fram að það byggi á máldögum og biskupsvísitasíum Þingmúlakirkju. Þá sé landamerkjabréf Hallormsstaðar, dags. 8. maí 1884, m.a. bæði undirritað af eigendum Geitdals og vegna Þingmúlakirkju vegna Búðartungna, en lönd Hallormsstaðar og Búðartungna liggi saman á Hraungarði innan við land Geitdals.

Að mati gagnaðila ríkisins sé ljóst að svæðið Geitdalsafrétt falli alveg innan landamerkjabréfs Geitdals frá 1883 en afréttin hafi verið skilin frá jörðinni 1943. Nýting hluta lands Geitdals sem afréttar hafi hvílt á beinum eignarrétti eigenda Geitdals á landinu og beri þess merki, þ.m.t. sú umfjöllun sem komi fram í sóknarlýsingu frá 1874. Ljóst sé að innan kröfusvæðisins séu svæði sem nýtt hafi verið af eigendum Geitdals eins og þeim hafi verið heimilt, t.a.m. hafi engjar verið slegnar innan við Fossá. Lögfesta um Geitdal frá 1846 sé að mati gagnaðila ríkisins skýr heimild um að kröfusvæðið

falli undir land jarðarinnar og að afréttin sé eignarland. Þótt lögfestan vísi til „Sandár fremri“ sé líklegt að við uppskrift lögfestunnar hafi Sauðá bjagast yfir í Sandá. Engin Sandá sé á svæðinu og vísi lögfestan því í raun til Sauðár fremri, þ.e. Innri Sauðár, rétt eins og landamerkjabréfið geri 1884. Munurinn sé sá að lögfestan geri ráð fyrir að lína frá Hornbrynju liggi í þessi ármót, en ekki að Innri Sauðá afmarki landið. Þannig hafi hluti Búðartungna fallið innan Geitdals og sé afdráttarlaust að merkin hafi verið skýr við Geitdalsá, þ.e. þar sem Innri (fremri) Sauðá renni í Geitdalsá.

Að mati landeigenda sé mögulegt að Valþjófsstaðakirkja hafi afhent Þingmúlakirkju Búðartungur. Búðartungur séu tilgreindar í Vilchins-máldaga Valþjófsstaðar 1397 og Gíslamáldaga 1570. Í máldaganum frá 1397 sé upptalningin í framhaldi af skógarítökum og í línunni komi fram: „bwdar tungo. Slefhollz teig“. Mögulega vísi þetta til annarra Búðartungna og skógarítaks, eða að kirkjan hafi átt tiltekinn „teig“ í Búðartungum. Það sé auðvitað mögulegt að um sé að ræða Búðartungur sem hafi síðar verið afhentar eða skipt á við Þingmúlakirkju. Samkvæmt biskupsvísitasíu frá 1641 séu Búðartungur tilgreindar eign Þingmúlakirkju. Upplýsingar um mögulegt eignarhald Valþjófsstaðar á Búðartungum frá 14. öld og Þingmúlakirkju á 17. öld séu heimildir um að Geitdalur hafi átt landið þar utan við og að eignarhald á Geitdal hafi verið óumdeilt. Að mati gagnaðila komi ekki annað eignarhald til greina á kröfusvæðinu og engar heimildir um „svæði“ milli Geitdals og Búðartungna sem sé sérafmarkað eða aðskilið frá Geitdal. Tekið er fram af hálfu gagnaðila ríkisins að í kröfulýsingu ríkisins komi engin efnisleg sjónarmið fram um forsendur þjóðlendukröfunnar sem sérgreind séu þjóðlendusvæði innan landamerkja Geitdals og einungis sé fjallað um afmörkun þjóðlendukröfu í ljósi þess að jörðinni Geitdal hafi verið skipt á árinu 1943 með afsali.

Áréttað sé af hálfu gagnaðila ríkisins að heitið Búðartungur vísi til þess að þar hafi verið ægt á reiðleið milli Fljótsdals og Hamarsfjarðar og hafi svæðið því verið vel þekkt. Leiðin um Sviðinhornahraun hafi verið nefnd í Njálu en Djúpivogur hafi verið verslunarstaður. Landfræðilegar aðstæður leiði til þess að lýsing *Landnámu* á upphaflegu landnámi Skriðdals sé skýr en landnám Skriðdals feli í sér afdráttarlausa afmörkun á landnámi þar sem vötnum halli að Skriðdal, þ.m.t. Geitdal sem einnig hafi verið nefndur Norðurdalur. Þá séu landfræðilegar aðstæður á Austurlandi þannig að jörðum fylgi jafnan allt það beitarland sem þær hafi þurft og fáar heimildir um samnotaafrétti.

Þá er af hálfu gagnaðila ríkisins sérstaklega áréttuð þýðing þess að í biskupsvistasíu fyrir Þingmúla frá 1641 (sbr. einnig síðari visitasíur) komi fram um eignir kirkjunnar: „Allann hallffann geitdal og Büdartüngur effre og Ytre“. Með orðunum hálfan Geitdal sé augljóslega vísað til þess hluta Geitdals sem liggi austan Geitdalsár, þ.e. Þingmúlamegin. Þannig sé ekki vísað til þess að Þingmúli eigi land vestan megin ár eða að kirkjan eigi hluti í jörðinni Geitdal. Biskupsvisitasían styðji eignarréttarlega stöðu landareignar Geitdals, enda afmarkist Búðartungur af Innri (fremri) Sauðá gagnvart Geitdal en Geitdalsá skipti svo dalnum. Um þetta atriði vísist jafnframt til biskupsvísitasíu fyrir Hallormsstað frá 1641 þar sem merkjum Hallormsstaðar sé lýst. Lýsingin vísi til Hallorms-

staðaháls og beri að skilja svo að hún nái á vatnaskil fram eftir öllum hálsinum. Fleiri lýsingar sama efnis liggi fyrir í gögnum um Hallormsstað. Land Geitdals hafi verið með skýrum hætti rammað inn af landi Hallormsstaðar og Þingmúla skv. fornum heimildum. Þá segi í jarðamati 1804 um Geitdal: „Jorden har Afret for 4 Storhundred“, þ.e. þar sé sem sagt afréttur fyrir 480 fjár. Þarna sé vísað til lands Geitdals og að fé annarra hafi gengið í það land á grundvelli þess að Geitdalur eigi afréttinn.

Af hálfu gagnaðila er tekið fram að þjóðlendukrafa ríkisins sé ósamræmanleg þeim samskiptum og ákvörðunum sem átt hafi sér stað af hálfu ríkisins eftir gildistöku þjóðlendulaga nr. 58/1998. Um það atriði vísist til málefna tengdum samningum um mögulega virkjun Geitdalsár. Bæði íslenska ríkið og Múlaþing hafi gert samninga við virkjunaraðila, sem jafnframt hafi rannsóknarleyfi útgefið af Orkustofnun, dags. 3. ágúst 2016. Samningarnir fjalli m.a. um greiðslur fyrir afnot af landi og vatnsréttindi sem fyrirhugað sé að nýta með inntakslóni nærri þeim stað þar sem Innri Sauðá renni í Geitdalsá, efst í landi Geitdalsafréttar, og að útfalli nokkuð innan við Fossá. Öll vatnsréttindi og fall vegna virkjunarinnar séu því í landi Geitdalsafréttar öðru megin Geitdalsár og landi ríkisins hinu megin ár.

Greint er frá því af hálfu gagnaðila ríkisins að með samkomulagi, dags. 23. nóvember 2021, um skiptingu á endurgjaldi fyrir vatnsréttindi og afnot af landi í tengslum við fyrirhugaða Geitdalsárvirkjun, sé kveðið á um skiptingu á greiðslum vegna eignarréttarlegra hagsmuna vegna virkjunarinnar milli ríkisins og sveitarfélagsins í hlutföllunum 50/50. Samkomulagið sé gert f.h. Ríkissjóðs Íslands og undirritað af settum fjármálaráðherra. Fjármálaráðherra, sem standi fyrir þjóðlendukröfugerð, hafi staðfest með samningnum m.a. eftirfarandi: „Múlaþing á land vestan Geitdalsár og nokkuð inn fyrir inntakslón virkjunarinnar“ og „Múlaþing og Ríkissjóður Íslands eru því landeigendur á áhrifasvæði virkjunarinnar“. Í samkomulaginu felist því staðfesting ráðherra á stöðu Múlaþings sem handhafa beins eignarréttar lands og vatnsréttinda á Geitdalsafrétt. Sú afstaða sé fyrirvaralaus. Hafa megi í huga að inntakslón sé fyrirhugað við ármót Innri Sauðár og Geitdalsár. Samningurinn sé dags. 23. nóvember 2021 en kröfulýsing fjármálaráðuneytisins hafi verið sett fram rúmum tveimur mánuðum síðar, þ.e. 25. janúar 2022.

Krafa um þjóðlendu á svæðinu sé að mati gagnaðila ríkisins ósamræmanleg því forræði sem íslenska ríkið hafi á þjóðlendum, sbr. einkum 1. gr., 2. gr. og aðrar reglur um forræði ríkisins á þjóðlendum og málsforræði fyrir óbyggðanefnd í lögum nr. 58/1998. Um það atriði vísist til Hrd. 617/2012, þar sem aðild íslenska ríkisins að kaupsamningi á árinu 1999, sem hafi tekið til hluta svæðis sem íslenska ríkið hafi gert þjóðlendukröfu til í máli nr. 6/2004, hafi verið talin leiða til þess að viðurkenning hefði komið fram af hálfu ríkisins um að umrætt land væri háð beinum eignarrétti. Einnig vísist til Hrd. 94/2017 þar sem aðkoma landbúnaðarráðherra að landskiptum á árinu 2005 hafi leitt til þess að viðurkenning hafi verið talin liggja fyrir um að landið hefði stöðu lands sem væri háð beinum eignarrétti. Í dóminum sé fjallað um að þessi aðkoma ríkisins hafi

verið fyrirvaralaus og krafa um þjóðlendu á svæðinu væri ósamræmanleg afstöðu landbúnaðarráðherra, hliðsetts handhafa framkvæmdarvalds ríkisins.

6.2.1.2 Höskuldsstaðasel í Breiðdal

Af hálfu eigenda jarðarinnar Höskuldsstaðasels er á því byggt að afmörkun lands samkvæmt kröfulýsingu hvíli á gildandi landamerkjalýsingu jarðarinnar, dags. 27. ágúst 1990. Ástæður fyrir landamerkjalýsingunni sem gerð hafi verið 1990 sé árétting á réttum merkjum jarðarinnar á grundvelli samninga sem gerðir hafi verið við eigendur Höskuldsstaða frá því landamerkjabréf jarðanna hafi verið gerð árið 1885. Höskuldsstaðasel sé fyrrum hjáleiga Höskuldsstaða en algjör skipti hafi átt sér stað vegna lands jarðanna. Eigandi Höskuldsstaðasels hafi á árinu 1903 keypt spildu úr landi Höskuldsstaða að Fífilskriðulæk, en áður hafi merkin miðast við Selá og niður í Langagrafning/Mógrafning og í Breiðdalsá. Þá hafi land fyrir innan Innri Ljósá verið gert að séreignarlandi Höskuldsstaðasels en Höskuldsstaðir eigi land utan Innri Ljósár á móti Flögu, þ.e. hluta svokallaðs Ljósárlands. Jafnframt sé við afmörkun sérstaklega litið til landamerkjabréfa Ánastaða, dags. 20. júní 1946, og dags. 29. maí 1883.

Að mati landeigenda falli landamerkjabréf jarðarinnar í öllum meginatriðum saman við eldri heimildir um eignarland og merki jarðarinnar, þótt fáar séu, en beri þess merki að Höskuldsstaðasel eigi landið milli Járnhryggs og Innri Ljósár allt á fjallseggjar. Þá er á því byggt að málatilbúnaður íslenska ríkisins hafi frá upphafi byggt á misskilningi, enda vísað til kröfusvæðisins sem Ljósárlands. Afstöðu ríkisins, sem fram komi í 39. tl. greinargerðar þess, er mótmælt af hálfu landeigenda enda feli hún í sér að ríkið hyggist halda sig við kröfulýsingu til svæðisins, þótt orðið sé ljóst að kröfusvæðið sé ekki hluti af Ljósárlandi. Ríkið hyggist einungis vísa til landsins sem óskiptarlands Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels. Af hálfu landeigenda er vísað til þess að landið hafi verið óskiptarland jarðanna um skamman tíma, þ.e. milli þess sem Höskuldsstaðasel hafi verið orðin sjálfstæð jörð á 19. öld og þar til svæðið hafi orðið hluti Höskuldsstaðasels.

Tekið er fram af hálfu landeigenda að í kröfulýsingu ríkisins komi engin efnisleg sjónarmið fram um forsendur þjóðlendukröfunnar sem sérgreind séu þjóðlendusvæði innan landamerkja Höskuldsstaðasels. Í kröfulýsingu þess sé fjallað um afmörkun þjóðlendukröfu og vísað til ætlaðrar umfjöllunar í landamerkjabréfi Höskuldsstaða um afmörkun Ljósárlands. Lýsingin sem þar sé tekin upp varði þó ekki Ljósárlandið, sem samið hafi verið um milli Flögu og Höskuldsstaða, heldur landið fyrir innan Innri Ljósá sem hafi aldrei verið nefnt og sé ekki Ljósárland. Svæðið fyrir innan Innri Ljósá virðist aldrei hafa verið umdeild eign Höskuldsstaða eða Höskuldsstaðasel, en hafi verið í sameign jarðanna. Allar eldri heimildir beri um að svæðið hafi verið hluti af Höskuldsstöðum óháð þeirri merkilegu sögu sem til sé um eignarhald Ljósárlands. Svæðið frá Innri Ljósá og inn að Járnhrygg séu forn landamerki Höskuldsstaða gagnvart Ánastöðum enda sé Járnhryggur sérstakt kennileiti, berggangur, sem liggi frá Breiðdalsá upp til fjalls. Í kaupbréfi frá 20. ágúst 1457, sé vísað til Þrætutungna en jafnframt virðist

vísað í landsvæði Höskuldsstaða sunnan ár, þ.e. fyrir norðan Tungurnar, til viðbótar við Þrætutungur, sem vafalaust séu tungurnar sem afmarkist af Ljósánum. Tungurnar séu tilgreindar sem hluti lands Höskuldsstaða. Rauðatindsgil liggi norðan ár og hafi verið á mörkum Höskuldsstaða og Þorgrímsstaða.

Af hálfu landeigenda er greint frá því að Jón Þorláksson, sýslumaður í Múlasýslum á tímabilinu 1670–1712, hafi verið eigandi Höskuldsstaða á þessum tíma á grundvelli eignarheimildar frá 17. október 1681, sbr. jarðabók frá 1695. Í jarðabókinni sé Flaga tilgreind eign Berufjarðarkirkju en hálf bændaeign. Jón virðist hafa verið eigandi bændahluta jarðarinnar, skv. eignarheimild 14. ágúst 1685. Í biskupsvísitasíu fyrir Berufjarðarkirkju frá 20. maí 1727 komi fram að Jón hafi gefið kirkjunni jörðina Flögu í Breiðdal, sex hundruð að dýrleika. Vegna stöðu eignarhalds jarðanna sé gjafabréf Jóns vegna Ljósárlands, dags. 11. nóvember 1685, rökrétt. Jón hafi verið eigandi allra jarða sem málið hafi varðað og gerningurinn e.t.v. gerður til að setja niður deilur um svokallaðar „Þrætutungur“, sbr. vitnisburð frá 1457. Einnig megi vera að talið hafi verið æskilegt að jafna búskaparaðstöðu milli jarðanna, en Flaga hafi ekki verið landmikil jörð eða kostamikil, sbr. lágt jarðamat. Frá þessum tíma hafi Ljósárland verið í eigu Flögu en Höskuldsstaðir hafi átt þar mikilvægt ítak. Kröfusvæðið innan við Innri Ljósá hafi verið eign Höskuldsstaða. Við landskipti milli Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels árið 1846 hafi jarðirnar þá aðeins átt svæði fyrir innan Innri Ljósá, en einnig beitarítak milli Ljósánna.

Af hálfu landeigenda er tekið fram að ekki sé óeðlilegt að í eldri heimildum sé fjallað sérstaklega um Ljósárland í ljósi sögu svæðis. Kröfusvæði ríkisins sé hins vegar fyrir innan Innri Ljósá. Það rýri í engu eignarréttarlega stöðu svæðisins þótt vísað hafi verið til þess sem beitarlandsstykkis árið 1861. Sýnt sé að svæðið hafi verið notað með fjölbreytilegum hætti, enda á láglendi og aðgengilegt bæði frá Flögu og Höskuldsstaðajörðum. Í vettvangsferð hafi verið fjallað um nýtingu svæðisins til silfurbergsnáms sem hafi farið fram rétt fyrir árið 2000 en þar muni kaupandinn hafa verið íslenska ríkið. Í þessum samningum hafi falist ákveðin viðurkenning af hálfu íslenska ríkisins sem geti leitt til þess að þjóðlendukrafa nú sé ósamræmanleg þeirri viðurkenningu.

Að mati landeigenda rýri það í engu eignarréttarlega stöðu svæðisins þótt kröfusvæðið liggi sunnan Breiðdalsár en bæjarhús Höskuldsstaðajarða hafi verið fyrir norðan ánna. Þvert á móti beri ágreiningur um svæðið þess merki að deilt hafi verið um eignarland en ástæður þess ágreinings geti verið vegna breytinga á farvegi Ljósánna, framburðar, skriðufalla eða annarra atvika. Innst í Suðurdal Breiðdals sé Breiðdalsá jafnan vatnslítil á sumrin og almennt enginn farartálmi. Allar líkur séu á að stofnað hafi verið til Höskuldsstaða á gildistíma Grágásar, en landskiptareglur hafi þá gert ráð fyrir meginreglunni um að skipta ætti landi um þveran dal, sbr. 16. kafla Landbrigðaþátts. Sambærilegar reglur hafi gilt samkvæmt Jónsbók. Þá leiði landfræðilegar aðstæður til þess að lýsing *Landnámu* á upphaflegu landnámi Breiðdals sé sérstaklega skýr. Landnám Breiðdals feli í sér afdráttarlausa afmörkun á landnámi innan fjallahrings sem sé svo til

allur bersýnilegur af láglendi. Land Höskuldsstaðasels, og áður Höskuldsstaða, sé nánast allt sýnilegt af bæjarhlaðinu og fjarstæðukennt að telja það hafa mismunandi eignarréttarlega stöðu. Þá séu landfræðilegar aðstæður á Austurlandi þannig að jörðum fylgi jafnan allt það beitarland sem þær hafi þurft og fáar heimildir um samnotaafrétti. Nýting hluta lands Höskuldsstaðasels sem beitilands eða afréttar hvíli á beinum eignarrétti og beri þess merki. Reyndar séu heimildir um fjölbreytileg not svæðisins, s.s. slægjur o.fl. Ljóst sé að mati landeigenda að innan kröfusvæðisins séu svæði sem nýtt hafi verið af eigendum Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels eins og jarðareiganda hafi verið heimilt, t.a.m. hafi þar verið staðsettir stekkir og skógarhögg farið þar fram.

6.2.2 Vatnsskógar í Skriðdal

Af hálfu eigenda jarðarinnar Vatnsskóga í Skriðdal er á því byggt að með kröfugerð ríkisins fyrir óbyggðanefnd sé gerð alvarleg aðför að eignarrétti þeirra sem njóti verndar 72. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33/1944 (stjskr.), sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaga nr. 97/1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hafi verið með lögum nr. 62/1994 (MSE). Í ljósi kröfugerðar ríkisins telji landeigendur að óbyggðanefnd verði að taka skýra afstöðu til þeirra röksemda sem byggðar séu á 72. gr. stjskr. sem og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við MSE við mat á því hvort sönnur hafi tekist fyrir löglegu eignarhaldi.

Hafa beri í huga að hugtakið „eign“ í skilningi 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við MSE hafi af Mannréttindadómstól Evrópu (MDE) verið túlkað á þá leið að það hafi sjálfstæða merkingu. Með sjálfstæðri merkingu sé átt við að við mat á því hvort í tilteknu máli sé um að ræða eign sem njóti verndar 1. gr. þurfi að kanna hvort svo sé samkvæmt innanlandsrétti þess ríkis, sem eigi hlut á. Skortur á slíkri vernd að landsrétti ráði hins vegar ekki alltaf úrslitum um mat á því hvort um eign sé að ræða í skilningi 1. gr. Þannig geti verið um að ræða eign í skilningi ákvæðisins þótt dómstólar viðkomandi aðildarríkis hafi ekki talið að um eign væri að ræða samkvæmt innanlandsrétti þess ríkis.

Það sé mat MDE með tilliti til atvika í hverju máli fyrir sig sem ráði för. MDE hafi ítrekað áréttað að við mat þetta beri að líta til allra atvika máls í heild sinni. Þannig hafi dómstóllinn bæði litið til staðreynda og lagalegra atriða. Við matið hafi í ákveðnum málum ráðið úrslitum, hvernig farið hafði verið með umrædda eign í framkvæmd, sérstaklega í lögskiptum og hvaða traust menn hafi borið til þeirrar framkvæmdar. Þá hafi framkoma handhafa ríkisvaldsins í garð eigenda einnig skipt máli. Í þeim málum þar sem komið hafi verið fram við einstaklinga/lögaðila sem réttmæta eigendur ákveðinna eigna hafi slík framkoma verið talin vekja ákveðnar væntingar hjá þeim aðilum um löglegt eignarhald sitt á þeim eignum. Af þessu megi ráða að afskipti og afskiptaleysi ríkisvaldsins skipti máli við þetta sönnunarmat. Um framangreind sjónarmið vísist til dóms MDE í máli Papamichaloppulos gegn Grikklandi, dóms yfirdeildar MDE í máli Fyrrum Grikklandskonungs og fleiri gegn Grikklandi og dóms yfirdeildar MDE í máli Beyeler gegn Ítalíu.

Þá byggi landeigendur einnig á þeim sjónarmiðum sem MDE hafi lagt til grundvallar um lögmætar væntingar. Þannig hafi MDE lagt til grundvallar að væntingar einstaklinga eða lögaðila til að njóta eigna sinna séu verndaðar af 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við MSE ef þær eru byggðar á sanngjörnu og réttlætanlegu trausti á réttargerning, sem sé tengdur við eignarréttindi og hafi áreiðanlegan lagagrundvöll. Um framangreind sjónarmið vísist til dóms MDE í máli Pine Valley Developments Ltd. og fleiri gegn Írlandi, dóms MDE í máli Stretch gegn Bretlandi og dóms yfirdeildar MDE í máli Kopecký gegn Slóvakíu.

Við setningu landamerkjalaganna nr. 5/1882, og síðan nr. 41/1919, hafi það verið ætlun löggjafans að framkvæmdavaldið hefði frumkvæði að því að gengið yrði frá landamerkjum jarða, þau skráð og leyst úr ágreiningi um þau ef hann væri fyrir hendi. Þannig sé í 6. gr. laganna frá 1919 lögð ákveðin eftirlitsskylda á embættismenn þannig að við gildistöku þeirra laga hafi valdsmönnunum hverjum í sínu umdæmi borið að rannsaka hvort landamerkjum þar hefði verið þinglýst. Landamerkjalögin frá 1882 hafi ekkert kveðið á um það hvaða land eða landgæði fylgi jörðum eða öðrum fasteignum enda hafi ekkert verið um það deilt, þar sem sú skoðun hafi virst óumdeild á þeim tíma að jarðeigandi ætti fullkominn eignarrétt innan landamerkja jarðar sinnar. Þannig virðist ljóst allt frá tíma Grágásar og fram á þennan dag að landeigandi hafi átt beit og annan gróður á jörð sinni. Hann hafi sjálfur stjórnað því hvenær, hversu lengi og hvaða fjölda fjár þar væri beitt. Á sama tíma hafi að meginreglu verið kveðið á um einkarétt jarðeiganda til veiði fugla, fiska og annarra nytjadýra á jörð sinni. Í sumum tilvikum hafi beinlínis verið tekið fram að rétt landamerki jarðar hverrar skyldu ráða veiði á landi. Hér megi að auki nefna þá meginreglu vatnalaga, nr. 15/1923, að vatnsréttindi fylgi landareign hverri, sbr. ákvæði 2. gr. Regla þessi eigi rætur að rekja til ákvæða Grágásar og Jónsbókar.

Á því er byggt af hálfu landeigenda að landsvæðið sé innan marka upphafslegs landnáms á svæðinu, um sé að ræða land jarðar frá öndverðu og styðji fornar merkjalýsingar við það. Jörð með þinglýstu landamerkjabréfi sem styðjist við eldri eignarheimildir sé eignarland, sá er haldi öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Megi í þessu sambandi vísa til Hrd. 48/2004 (Úthlíð) og Mýrdalsdóma, og einnig til úrskurðar óbyggðanefndar í máli nr. 2/2009 um Kolbeinsdalsafrétt (Hólaafrétt). Ekkert bendi til þess að þetta landsvæði hafi verið undanskilið beinu eignarnámi. Land Vatnsskóga sé greinilega allt innan landnáms og hafi verið byggt á því alla tíð að umrætt svæði sé eign jarðarinnar og innan landamerkja þeirrar jarðar á sama máta og annað landsvæði hennar. Krafa ríkisins um að viðurkennt verði að land þetta hafi aldrei verið undirorpið beinum eignarrétti eða sá eignarréttur síðar fallið niður fái ekki staðist, sbr. hina löngu eignaskráningu á jörðinni. Landsvæðið sé beintengt hinum hluta jarðarinnar og ekkert sérstakt sem aðskilji það frá hinum hluta jarðarinnar á þann hátt að ótækt sé að telja það hluta jarðarinnar sem eignarland, rétt eins og aðra hluta hennar.

Af hálfu landeigenda er vísað til heimildaskjala, fornra og nýrra, sem sýni ótvírætt fram á beinan eignarrétt þeirra í gegnum tíðina. Landamerki Vatnsskóga séu mjög gömul, en jarðarinnar sé getið í fornum ritum, þá hluti af stórjörðinni Þingmúla. Vatnsskógar hafi verið eign Þingmúlakirkju til ársins 1918, sbr. fasteignamat Suður-Múlasýslu 1916–1918, og hafi þá verið hjáleiga frá jörðinni Þingmúla í Skriðdal. Jarðarinnar sé getið í eldri heimildum í tengslum við Þingmúla og hafi þá stundum verið nefnd Víðigróf. Megi þar t.d. nefna biskupsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 12. ágúst 1641, þar sem komi m.a. fram að kirkjan eigi heimaland allt til vatnaskila. Sömu upplýsingar komi fram í biskupsvísitasíum frá 31. ágúst 1706, 26. maí 1727, 28. júlí 1850 og 22. júlí 1890. Sömu upplýsingar og komi fyrir í biskupsvísitasíunni frá 1641 birtist einnig í texta frá miðri 18. öld í kirkjubók Þingmúla. Þá komi sömu upplýsingar um kirkjujarðir Þingmúla fram í prófastsvísitasíu frá 27. maí 1788 og 20. maí 1848 og lögfestu Eiríks Sölvasonar fyrir Þingmúla frá 4. júní 1703. Við manntalsrétt að Þingmúla 3. ágúst 1799 hafi Jón Jónsson á Arnhildarstöðum tilkynnt að hann hafi ætlað sér að taka til uppræktar og byggingar eyðikotið Vatnsskóga sem liggi í landi Þingmúlakirkju og væri það gert með samþykki staðarhaldara. Þá sé Vatnsskóga getið sem eyðijarðar Þingmúla í *Jarðatali* Johnsens frá 1847.

Af hálfu landeigenda er vísað til skýrslu sr. Bjarna Sveinssonar í Þingmúla frá 16. maí 1854 um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls, byggingarbréfs fyrir jörðina Vatnsskóga frá 5. desember 1859 og landamerkjabréfs Þingmúla, dags. 7. júní 1883, þar sem landamerkjum Þingmúla sé lýst með hjáleigunum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum. Landamerkjaskráin sé árituð um samþykki eigenda aðliggjandi jarða, m.a. f.h. Berufjarðar og þinglesin. Landamerkja jarðarinnar sé einnig getið í virðingargjörð á jörðina Vatnsskóga í Skriðdal, dagsettri 26. júní 1916. Þá sé landamerkja Vatnsskóga einnig getið í fasteignamatinu 1916–1918. Þann 7. nóvember 1918 hafi Vatnsskógar verið seldir og hafi jörðin verið í einkaeigu frá þeim tíma. Með erfðaafsali, dags. 12. ágúst 1975, sé merkjum jarðarinnar jafnframt lýst. Samkvæmt framangreindum og öðrum fyrirliggjandi eignarheimildum sé ljóst að allt sameiginlegt og óskipt land jarðarinnar, samkvæmt landamerkjum þeim sem kröfulýsing landeigenda hljóði á um, sé háð beinum eignarrétti og tilheyri allt land innan þeirra merkja Vatnsskógum.

Af hálfu landeigenda er byggt á því, með vísan til lýsinga í *Landnámu*, að hið umþrætta land hafi verið í óslitinni einkaeign frá landnámi en ekki almenningur eða afrétt. Landeigendur telji því að fyrir liggi að allt land í Múlasýslu hafi frá landnámi verið undirorpið beinum eignarrétti. Engir almenningar og samnotaafréttir séu á svæðinu og nýting og búseta bendi til þess að allt land á svæðinu hafi verið nytjað allt frá landnámi, og tilheyrt ákveðnum jörðum. Þá vilji landeigendur árétta að þrátt fyrir að þessu landsvæði, þ.e. Múlaafrétt og landsvæði sunnan hennar, hafi verið lýst sem afrétt og það hafi einkum verið nýtt sem beitiland sé það engu að síður háð beinum eignarétti Vatnsskóga og innan landamerkja jarðarinnar. Þannig megi t.d. nefna að í *Jarðatali* Johnsens frá 1847 segi að eyðijörðin Vatnsskógur hafi verið leigð til beitarlands. Einnig segi að

skógarítakið Víðigróf sé eignað Þingmúlakirkju í skrifum sr. Hallgríms Jónsson á Hólmum frá 16. október 1848. Þá segi í skýrslu sr. Bjarna Sveinssonar í Þingmúla, dagsettri 16. maí 1854, að „afréttarlandid Výdirgróf“ sé leigt fyrir tvær kindur árlega. Umrætt landsvæði geti því ekki talist þjóðlenda líkt og íslenska ríkið hafi gert kröfu um, sbr. einnig Hrd. 48/2004, þar sem jörðin Hólar hafi ekki verið talin þjóðlenda þótt hún hafi verið lögð til afréttar af Biskupstungnahreppi. Sjá og Hrd. 193/1970 Gullberastaðatungur, en inntak eignarréttar breytist ekki þó jörð sé lögð til afréttar. Eignarréttarlegt inntak hugtaksins afrétt hafi ekki mikið sjálfstætt gildi við mat á grunneignarrétti á landi. Hugtakið hafi haft margræða merkingu í löggjöf fyrr og síðar. Afréttarlönd geti allt eins verið eignarlönd, eins og margdæmt hafi verið, sbr. meðal annars Hrd. 448/2006 (Stórhöfði) og Hrd. 536/2006 (Hvítmaga).

Byggt er á því að landamerkjalýsingar þær sem gerðar hafi verið í kjölfar landamerkjalaganna frá 1882 hafi víða verið byggðar á eldri heimildum svo sem lögfestum, máldögum og eldri landamerkjabréfum. Þessum lýsingum hafi síðan verið gefið aukið vægi með þinglýsingu og eftirlitsskyldu valdsmanna sem landeigendur telji að leiði til þess að þarna verði til fullkomnar heimildir um landamerkin og þannig eignarrétti þinglýstra eigenda. Þessi landamerki og þetta fyrirkomulag beri að virða að mati landeigenda. Þess sé krafist að land sem í tugi ára hafi verið talið innan þinglýstra landamerkja jarða teljist eignarland. Á þessi sjónarmið hafi óbyggðanefnd fallist í almennum niðurstöðum sínum og sú niðurstaða hafi verið staðfest í meginatriðum af Hæstarétti, sbr. mál nr. 48/2004, þó þannig að rétturinn telji að meta verði gildi hvers landamerkjabréfs fyrir sig. Þegar landamerkjabréf þeirra landsvæða sem nú sé fjallað um séu skoðuð með hliðsjón af eldri heimildum um jarðirnar, sem og í ljósi landfræðilegrar staðsetningar hins umþrætta lands, hljóti niðurstaðan að vera sú að ekki sé um þjóðlendu að ræða á þessu landsvæði. Merkjalýsingar nái hér víða upp á háfjöll á vatnaskil. Engar heimildir séu um afréttaralmenning, heldur beri heimildir með sér að allt land á þrætusvæðinu heyri vissum jörðum til.

Af hálfu landeigenda er tekið fram að þrátt fyrir að Vatnsskógar hafi ekki sjálfstætt, þinglýst landamerkjabréf sé landamerkjum jarðarinnar lýst í byggingarbréfi, dags. 5. desember 1859, fyrir jörðina Vatnsskóga eða Víðigróf eins og hún hafi verið nefnd á þeim tíma. Þá sé ljóst að Vatnsskógar hafi verið hjáleiga Þingmúla og landamerkjum hennar lýst í landamerkjum fyrir jörðina Þingmúla frá 20. júní 1884. Þess vegna hafi ríkið sönnunarbyrðina fyrir því að innan merkja jarðarinnar sé þjóðlendu að finna. Hér sé því um eignarland að ræða og því beri að hafna þjóðlendukröfu til þess. Vísað sé til þess að þó heimalönd sumra stórjarða séu geysi víðfeðm, hafi þau engu að síður verið viðurkennd sem eignarlönd. Sjá m.a. Hrd. 48/2004, (Úthlíð og efstu lönd í Biskupstungum), Hrd. 65/2012 (Reykjahlíð), Hrd. nr. 723/2009 (Laxárdalur/Dalsheiði), Hrd. 722/2009 (Hvammur/Hvammsheiði) og Hrd. 40/2011 (Sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls). Þessu svæði hafi ekki verið lýst sérstaklega og að-

greindu frá heimalandi jarðarinnar og ekkert fram komið sem bendi til þess að það sé ólíkt öðru landi jarðarinnar að þessu leyti.

Í kröfugerð landeigenda segir að ekki sé unnt að sjá hvernig lýsing á Múlaafrétt úr bókinni *Göngur og réttir* gangi lengra heldur en þinglýsingar heimildir jarðarinnar auk þess sem kröfugerð ríkisins sé ekki í samræmi við þessa heimild sem ríkið noti. Þá sé vísað til þess að Múlaafrétt nái ekki suður fyrir Ódáðavötn samkvæmt lýsingu á Stefánsstöðum í örnefnaskrá. Báðar heimildirnar eigi það sameiginlegt að taka fram að Múlaafrétt nái ekki yfir Axará líkt og kröfulýsingin íslenska ríkisins geri ráð fyrir og sé því ljóst að hún, sem geri ráð fyrir að Axará sé að hluta innan Múlaafréttar, eigi ekki við rök að styðjast út frá þessum heimildum.

Staðhættir og gróðurfar á hinu umþrætta landsvæði styðji að mati landeigenda við þá niðurstöðu að jörðin öll sé öll undirorpin beinum eignarrétti og þar með að þjóðlendukröfu verði hafnað. Landsvæðið sé ekki mjög hálent og vel gróið að stórum hluta. Þar að auki sé jörðin aðliggjandi landsvæðum sem talin hafa verið til landsvæða jarða allt frá tímum landnáms. Engin rök hnígi að þeirri niðurstöðu að kröfusvæðið hafi aðra eignarréttarlega stöðu en aðrar slíkar jarðeignir á svæðinu. Engar heimildir séu um að land þetta hafi nokkurn tíma færst undan einkaeignarrétti, eða eignarréttur á því týnst. Engar fornar heimildir finnist um slíkt. Þau fáu skrif sem til séu um svæðið bendi einmitt til hins gagnstæða líkt og áður hafi verið rakið. Notkun landsvæðisins í gegnum aldirnar hafi ekki verið með þeim hætti að það flokkist til svokallaðra almenningsafrétta, né heldur hafi þær staðið almenningi frítt til afnota. Landsvæðið falli ekki undir forna skilgreiningu lögbókanna fornu um afréttir „það eru afréttir sem tveir eða fleiri eigu saman.“ Þvert á móti hafi umþrætt landsvæði verið nýtt af landeigendum eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma, allt frá því að svæðið hafi verið numið til eignar.

Í ljósi ofangreinds sé því haldið fram að land innan þinglýstra landamerkja Vatnsskóga sé allt eignarland og styðjist það við ofangreindar eignarheimildir, en einnig við fullnaða hefð. Á því sé byggt að venjuréttur og hefðarsjónarmið leiði einnig til þess að allt land innan landamerkja jarða teljist eignarland.

Hefð megi rekja allt til rómaréttar og sé hún vissulega skyld námi þannig að segja megi að hefð hafi tekið við þegar eiginlegu landnámi taldist lokið. Hefð hafi síðan fyrst og fremst gildi sem eignarheimild eftir gildistöku laga 46/1905. Fyrstu grein hefðarlaga frá 1905 sé ætlað að taka af öll tvímæli um að hefð verði unnin á verðmæti enda þótt það hafi verið opinber eign. Að þessu leyti sé greininni ekki ætlað að takmarka svið hefðar heldur þvert á móti að rýmka það. Samkvæmt því megi fremur segja að úr því að hefðarlög heimila eignarhefð lands, sem sé í opinberri eigu, þeim mun fremur hljóti að vera unnt að hefða land sem sé ekki eignarrétti háð. Í fyrri Landmannaafréttardómnum sé beinlínis gert ráð fyrir því að eignarhefð geti unnist á landi sem sé afréttareign. Sama megi lesa út úr 3. gr. þjóðlendulaga i.f.

Talið hafi verið af fræðimönnum að eignarhefð verði unnin á landi, hvort heldur er afrétt eða almenningur ef skilyrðum hefðar sé á annað borð fullnægt en að gera verði strangari kröfur um not ef um eigendalaust landsvæði sé að tefla. Því sé þó alls ekki haldið fram að umþrætt landsvæði hafi verið eigendalaust land fram eftir öldum, heldur bendi allt til þess að landið hafi verið numið, m.a. í ljósi gróðurfars og heimilda um búsetu. Sjónarmiðin um hefð séu því til staðfestingar náminu þ.e. til þess að festa í sessi eignarrétt þessara aðila. Af hálfu landeigenda er tekið fram að eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðarinnar, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar. Smölun sauðfjár hafi ætíð verið skipulögð af landeigendum en ekki opinberum aðilum og hafi enginn getað nýtt landið til beitar, hvað þá annars, nema með samningum við landeigendur. Þá hafi þeir borgað af allri eigninni lögboðin gjöld, þ.m.t. eignarskatta.

Í H.1997:2792 (Laugavellir) hafi eignarhefð verið viðurkennd, enda þótt not hefðanda, sem jafnframt hafi stutt rétt sinn við kaupsamning, hefðu verið sambærileg afréttarnotum, þ.e. beit og eftir atvikum önnur þrengri nýting. Í H.1939:28 (Einarsnes) hafi eignarhefð einnig talist fullnuð, enda þótt eignarheimild væri sögð glötuð og ekki annar grundvöllur fyrir hendi en takmörkuð not.

Í ljósi ofangreindra heimilda telji landeigendur að þeir, með hliðsjón af framangreindum gögnum og fyrirliggjandi upplýsingum um staðhætti, gróðurfar og nýtingu, hafi réttmæta ástæðu til að ætla að það svæði sem lýst sé í landamerkjabréfum þeirra sé fullkomin eign þeirra. Þessar væntingar landeigenda njóta verndar 72. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. einnig 1. gr. 1. viðauka mannréttindasáttmála Evrópu. Líkt og að ofan greini hafi MDE túlkað 1. gr. samningsviðauka nr. 1. MSE þannig að hún veiti eignarréttinum jafnvel enn ríkari vernd en 72. gr. STS. Í þessu ljósi verði lög nr. 58/1998 ekki skýrð á þá leið að landeigendur þurfi að sýna frekar fram á en þegar hafi verið gert að umrætt landsvæði, eins og það sé afmarkað í landamerkjabréfum, sé utan þjóðlendu.

Kröfugerð landeigenda byggi m.a. á þinglýstum afsölum/eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig þinglýstum landamerkjabréfum. Á því sé byggt að landamerkjabréf jarðanna séu löglega frá gengin og að þau fari ekki í bága við eldri heimildir. Ekki verði annað séð af gögnum málsins en að merki hafi verið virt milli aðila um áratugskeið án árekstra og jarðirnar skráðar í veðmálabækur með hefðbundnum hætti.

Á því er byggt að ríkið hafi nú þegar viðurkennt eignarrétt landeigenda m.a. með greiðslu hreindýraarðs af veiðileyfasölu fyrir árið 2021, skv. 4. mgr. 14. gr. laga nr. 64/1994 um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, sbr. reglugerð nr. 487/2003 um skiptingu arðs af hreindýraveiðum, en landeigendur Vatnsskóga hafi fengið greiddan hreindýraarð í áratugi vegna veiða á Öxi. Einnig hafi Vegagerðin samið við eigendur Vatnsskóga í gegnum tíðina og þá um bætur vegna efnistöku og veglagningar á vegi yfir Öxi.

Af hálfu landeigenda er lögð áhersla á þau tengsl sem séu milli þeirra eignarheimilda sem þeir færi fram til sönnunar á eignatilkalli sínu. Sú víðtekna meginregla gildi í eignarrétti að ein eignarheimild geti stutt aðra. Hefð, venjuréttur og réttmætar væntingar styrki enn frekar þann rétt sem tiltekin sé í þinglýstum eignarheimildum. Í dómi Héraðsdóms Suðurlands frá 6. nóvember 2003 í máli nr. E-986/2002 hafi dómurinn farið þá leið að túlka framlagðar eignarheimildir með þeim hætti að hver gæti stutt aðra. Þar hafi verið tekin afstaða til sjónarmiða landeigenda um réttmætar væntingar eins og þær hafi komið fram í dómum Mannréttindadómstóls Evrópu. Sú umfjöllun standi óröskuð af Hæstarétti.

Vísað sé til þess að um málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd gildi ákvæði stjórnsýslulaga nr. 37/1993 sem byggi á almennum óskráðum meginreglum stjórnsýsluréttar. Samkvæmt meðalhófsreglu stjórnsýsluréttar, sem lögfest hafi verið í 12 gr. ssl., beri ríkisvaldinu ætíð að hafa meðalhóf að leiðarljósi í samskiptum sínum við borgarana, sér í lagi er taki til íþyngjandi ákvarðana. Landeigendur verði á þeim grundvelli ekki sviptir eignaréttindum sínum bótalaust, né á þá lögð óhófleg sönnunarbyrði.

Við málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd sé óhjákvæmilegt að líta til reglna um sönnun og mat sönnunargagna sem gildi fyrir dómi við meðferð einkamála sbr. ákvæði VI.–XII. kafla einkamálalaga nr. 91/1991. Sú almenna regla hafi verið talin gilda í eignarrétti að sá sem haldi fram beinum eignarrétti verði að færa sönnur á eignarrétt sinn. Á því sé byggt að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild sé talinn eiga tilsvarandi rétt yfir eigninni þar til annað sannist (Hrd. 1961:629).

Landeigendur telji sig hafa sannað eignarrétt sinn með framlagningu heimildarskjala og landamerkjabréfa fyrir jörð sinni. Eldri heimildir mæli þeim almennt ekki í mót, heldur þvert á móti staðfesti þær. Ríkisvaldið hafi því sönnunarbyrði fyrir því að umrætt land sé ekki fullkomin eign þeirra. Vísist einnig um þetta til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þar sem meginniðurstaða nefndarinnar hafi verið sú að land sem samkvæmt elstu heimildum væri sjálfstæð jörð með þinglýstum landamerkjum væri eignarland og sá sem héldi öðru fram hefði sönnunarbyrði fyrir þeirri staðhæfingu sinni. Jafnframt sé það niðurstaða óbyggðanefndar að vafann um hvort land hafi verið numið í öndverðu eigi að meta landeigenda í vil ef athugasemdalausar landamerkjagjörðir, einkum ef þær fari ekki í bág við eldri heimildir, bendi til beins eignarréttar. Að sömu niðurstöðu hafi Héraðsdómur Suðurlands komist að í dómi sínum frá 6. nóvember 2003 í máli nr. E-986/2002, sem hafi staðið óbreyttur í Hæstarétti, sbr. Hrd. 48/2004, þó rétturinn hafi talið að meta yrði gildi hvers landamerkjabréfs fyrir sig.

Af hálfu landeigenda er sérstaklega vísað til jafnræðisreglu stjórnsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Einnig hafi verið litið til þess af Mannréttindadómstóli Evrópu að skoða verði 1. gr. samningsviðauka nr. 1 MSE, með hliðsjón af jafnræðisreglu sáttmálans sem orðuð sé í 14. gr. MSE. En það ákvæði mæli fyrir um að gæta verði jafnræðis milli þeirra sem njóti þeirra réttinda sem sáttmálanum sé ætlað að vernda. Þannig hafi oft í

dómum MDE verið litið svo á að þótt ákveðin háttsemi hafi ekki talist brjóta gegn reglunni um friðhelgi eignarréttarins hafi háttsemi talist vera brot á þeirri reglu með hliðsjón af jafnræðisreglunni. Gagnaðilar ríkisins hafi í ljósi eignarheimilda sinna, og viðurkenningu ríkisvaldsins á þeim, lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að jörðin sé öll beinum eignarrétti háð. Önnur og þyngri sönnunarbyrði verði því ekki lögð á þá en aðra landeigendur á Íslandi.

Af hálfu landeigenda er vakin athygli á því að um kröfugerð ríkisins gildi ákvæði stjórnsýslulaga nr. 37/1993 (ssl). Samkvæmt meðalhófsreglu stjórnsýsluréttar, sem lögfest hafi verið í 12. gr. ssl., beri ríkisvaldinu að velja vægasta úrræðið sem völ sé á við úrlausn máls. Kröfugerð ríkisins um þjóðlendur frá 25. janúar 2022, og greinargerð dags. 13. desember 2023, sé mótmælt. Svo virðist sem einkum sé byggt á því að land það sem um ræði hafi ekki verið numið í öndverðu eða eignaréttur á því hafi síðar fallið niður, og að það hafi einkum verið nýtt sem afrétt. Þetta leiði til þess að landið sé þjóðlenda. Þessum sjónarmiðum sé mótmælt af hálfu landeigenda. Með kröfum ríkisins um framangreint landsvæði sé farið inn á land jarðarinnar Vatnsskóga.

Af lýsingum *Landnámu* megi ráða að allt land á þessu svæði hafi verið numið, og landnám hafi verið samfellt. *Landnáma* hafi einnig í dómaframkvæmd verið túlkuð til stuðnings beinum eignarrétti, sbr. dóm Hæstaréttar í máli frá 1960, bls. 726, og dóm Hæstaréttar frá 1994, bls. 2228, sbr. og Mýrdalsdóma Hæstaréttar. Landeigendur telji að taka verði *Landnámu* með fyrirvara sem réttarheimild. Hins vegar verði að telja þá skoðun ríkisins að landnám hafi ekki náð til þessa landsvæðis órökstuddar, enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Þvert á móti bendi allt til þess að svæðið hafi verið numið og nýtt allar götur síðan. Landsvæðið hafi þannig allt frá landnámi verið eigendum þess nauðsynlegt til þess að lifa af á hinu harðbýla Íslandi. Það sé einnig í samræmi við niðurstöðu Hæstaréttar í mörgum málum, t.d. Hrd. 748/2009 (Vatnsendi) og Hrd. 40/2011 (sameignarlandi Fagradals, Víðihóls, Hólssels og Nýhóls, á Hólsfjöllum) að landnám hafi almennt verið samfellt á Íslandi, sjá einnig nýlegan dóm Landsréttar í máli nr. 490/2020 (Ystutunguafrétt) og Hrd. 41/2020 (Þóreyjartungur).

Af hálfu landeigenda er tekið fram að ósannaðar séu röksemdir fjármálaráðherra þess efnis að svæðin hafi ekki verið numin til beinnar eignar, heldur aðeins til afnota eða eignarréttur á því síðar glatast eða fallið niður. Svæðin hafi verið numin og nýtt með öllum mögulegum hætti, eftir fremsta megni hverju sinni. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðarinnar, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar. Þá hafi þeir borgað af allri eigninni lögboðin gjöld, þ.m.t. eignarskatta. Smölun sauðfjár hafi ætíð verið skipulögð af landeigendum en ekki opinberum aðilum, enginn hafi getað nýtt landið til beitar, hvað þá annars, nema með samningum við landeigendur. Sé þetta skýlaus sönnun þess að land þetta land sé háð beinum eignarrétti.

Að mati landeigenda virðist sem kröfugerð íslenska ríkisins byggist einkum á túlkun á landamerkjabréfi Þingmúla, sem ríkið segi að lýsi suðurmerkjum Múlaafréttar. Land-

eigendur Vatnsskóga telji þá túlkun ríkisins ekki standast skoðun. Umrætt landamerkjabréf lýsi hins vegar landamerkjum Þingmúla, og hjáleigum hennar þ.m.t. Vatnsskógum. Jafnframt sé byggt á því af íslenska ríkinu að eignaréttur Þingmúla til kröfusvæðisins, þ.e. Múlaafréttar, hafi fallið niður eða glatast o.þ.a.l. sé hið umþrætta landsvæði þjóðlenda. Vísi ríkið m.a. til undirmats fasteignamatsins 1916–1918 fyrir Þingmúla þar um. Landeigendur jarðarinnar Vatnsskóga hafna því að fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins hafi með kröfu sinni sýnt fram á að Múlaafrétt nái inn á landsvæði jarðarinnar Vatnsskóga, skv. umræddu landamerkjabréfi Þingmúla, né heldur að Múlaafrétt sé ekki eignarland. Eigendur jarðarinnar Vatnsskóga telji það ótvírætt að landamerki jarðarinnar séu samkvæmt byggingarbréfi frá 1859 og fasteignamati 1916–1918 og innan þeirra landamerkja fari þeir með öll venjuleg eignarráð, en þar sé landamerkjum Vatnsskóga lýst m.a. innan kröfusvæðisins og á vatnaskil. Landeigendur byggja á því að Múlaafrétt afmarkist af Axará. Þá telji landeigendur óumdeilt að Axará eigi upptök sín í Ódáðavötnum og renni síðan í Skriðuvatn.

Landeigendur telji rétt að miða við fjallseggjar og vatnaskil um merki, að teknu tilliti til og til samræmis við orðalag fyrirliggjandi landamerkjabréfa og byggingarbréfs og legu jarða á svæðinu almennt. Landeigendur byggja á því að rétt sé að vatnaskil ráði merkjum, svo sem almennt sé á þessu svæði, og miði beri við þau og þá túlkun að miðað sé við hvert regndropi falli, sbr. úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 4/2008 (Skagafjörður austan Vestari-Jökulsár). Algjörlega skýrt sé að mati landeigenda að í byggingarbréfinu frá 1859 sé merkjum lýst á vatnaskilum.

Að auki telji landeigendur ósannaðar þær vangaveltur ríkisins um að Múlaafrétt sé þjóðlenda. Svæðið sé greinilega hluti af jörðinni Þingmúla og háð beinum eignarétti. Þá bendi heimildir til þess að sá eignaréttur hafi færst yfir til jarðarinnar Vallaness, sbr. fasteignamatið 1916–1918. Um þetta telji landeigendur rétt að benda á, sem komi jafnframt fram í fasteignamatinu, að þar sé vísað til þess að presturinn á Vallanesi sé umráðamaður en ekki eigandi. Þá sé einnig talað um ítök en ekki eign og einnig komi það fram í yfirmatinu að presturinn að Vallanesi líti á ítökin sem sjálfstæðar eignir Vallanesprestakalls.

Því sé harðlega mótmælt af hálfu landeigenda að landfræðileg lega, gróðurfar svæðisins að öðru leyti og ágiskanir um nýtingu þess í gegnum árin út frá því geti leitt til þess að svæðið teljist þjóðlenda líkt og ríkið virðist byggja á í kröfulýsingu sinni. Bent sé sérstaklega á í þessu tilliti að landsvæðið sé ekki frábrugðið fjölmörgum svæðum sem talin hafi verið til eignarlanda. Þá sé svæðið umlukið eignarlandi, en ríkið hafi m.a. fallist á að jörðin Berufjörður eigi landamerki á vatnaskil á Öxi. Þess beri að geta að eigendur Berufjarðar hafi einnig viðurkennt eignarrétt Vatnsskóga sem og Berunes-hreppur, sbr. yfirlýsing frá 1983.

Landeigendur telji ljóst að landamerki Múlaafréttar séu dregin af óljósum heimildum, enda engin skynsemi fólgin í því að landamerkjum hafi verið háttað eins og kröfulýsing íslenska ríkisins geri ráð fyrir. Þá sé horft fram hjá landamerkjum jarðarinnar

Vatnsskóga samkvæmt heimildum. Ljóst sé að hafna beri framkominni þjóðlendukröfu ríkisins inná land jarðarinnar Vatnsskóga.

Um lagarök er vísað til meginreglna eignarréttar og stjórnarskrár lýðveldisins Íslands, sérstaklega 72. gr. og 65. gr. Einnig sé vísað til mannréttindasáttmála Evrópu, einkum 2. og 6. gr. og 1. gr. 1. samningsviðauka við hann. Þá sé vísað til landamerkjalaga nr. 41/1919, laga nr. 46/1905 um hefð og laga um skráningu og mat fasteigna nr. 6/2001. Vísað sé til venjuréttar og til almennra reglna samninga og kröfuréttar um skuldbindingargildi samninga. Jafnframt sé vísað til almennra meginreglna stjórnsýsluréttar sem ákvæði stjórnsýslulaga nr. 37/1993 séu byggð á. Sérstaklega sé vísað til rannsóknarreglu, jafnræðisreglu og meðalhófsreglu.Vísað sé til þinglýsingarlaga nr. 39/1978, einkum 25.–27. gr. Þá sé vísað til laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl. nr. 6/1986. Jafnframt sé vísað til laga nr. 58/1998 um þjóðlendur, einkum 1., 5., 15., 17., 11. og 2. mgr. 12. gr. Krafa um málskostnað byggi á XXI. kafla laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála, sbr. 17. gr. þjóðlendulaga.

7 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

7.1 Inngangur

Hér á eftir verður fyrst fjallað um *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og vikið að fyrirliggjandi dómafordæmum í þjóðlendumálum. Að því búnu verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði sem mál þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins. Loks verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar.

7.2 Almenn atriði

7.2.1 Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 var í kaflanum *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum í málum á svæði 2 var aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítils háttar breytingum, og birtir þannig sem viðauki við úrskurði í málum á svæðum 3–6. *Almennu niðurstöðurnar* fylgdu einnig í viðauka með úrskurðum í málum á svæði 7A, en þá hafði verið bætt við þær nokkrum köflum úr úrskurðum á svæðum 5–6. Í þeim köflum hafði verið tekin almenn afstaða til tiltekinna staðreynda og lagaatriða sem þar reyndi á. Þær útgáfur *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar* sem fylgdu úrskurðum á svæðum 7B, 8A, 8B, 10A, 10B og í málum sem voru til meðferðar á grundvelli 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga höfðu með sama hætti verið uppfærðar með umfjöllun um almenn atriði úr úrskurðum á næsta svæði á undan. Þegar úrskurðað var um svæði 9A, 9B og 10C þótti hins vegar ekki þörf á að uppfæra þær að nýju með efni úr úrskurðum á svæðunum á undan. Nú hafa *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* að nýju verið uppfærðar með efni úr úrskurðum í málum sem voru til meðferðar á grundvelli 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga um nýgengna dóma og álitaefni um stjórnskipulegt gildi 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga, lagagrundvöll málsmeðferðar samkvæmt því ákvæði og réttmætar væntingar vegna fyrri athafna ríkisins.

Umfjöllun og niðurstöður óbyggðanefndar um eignarland eða þjóðlendu á einstökum landsvæðum, sbr. kafla 7.4 hér á eftir, eru í beinu samhengi og samræmi við *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*, með framangreindum viðbótum, og þar er vísað til þeirra eftir því sem við á.

7.2.2 Dómafordæmi í þjóðlendumálum

Í úrskurðum óbyggðanefndar á hverju svæði hefur jafnan verið gerð grein fyrir þeim dómum Hæstaréttar eða Landsréttar sem hafa fallið frá uppkvaðningu úrskurða á næsta svæði á undan. Úrskurðir í málum sem voru til meðferðar á grundvelli 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga voru kveðnir upp 17. október 2024. Hæstiréttur hefur ekki kveðið

upp neina dóma í þjóðlendumálum síðan þá. Því liggja sem áður fyrir samtals 69 dómar Hæstaréttar í málum sem varða ágreining um eignarréttarlega stöðu lands samkvæmt þjóðlendulögum, nr. 58/1998.

Frá því að framangreindir úrskurðir voru kveðnir upp hefur á hinn bóginn orðið ljóst að fjórir dómar Landsréttar í þjóðlendumálum sem kveðnir voru upp 7. júní 2024 munu ekki koma til kasta Hæstaréttar og eru því endanlegir, sbr. ákvarðanir Hæstaréttar 24. október 2024 nr. 2024-96, 2024-97, 2024-98 og 2024-99 þar sem beiðnum um áfrýjunarleyfi til Hæstaréttar var í öllum tilvikum hafnað. Um er að ræða dóma Landsréttar 7. júní 2024 í málum nr. 430/2022 (Hamraendar), 431/2022 (Stóru-Hnausar), 432/2022 (Miðvellir) og 433/2022 (Hellnar). Hins vegar liggur enn ekki fyrir hvort dómar Landsréttar 10. október 2024 í málum nr. 40/2023 (Stóra-Vatnshornsmúli) og 41/2023 (Jörfaafréttur), sem vörðuðu úrskurð óbyggðanefndar 3. maí 2018 í máli nr. 2/2016 (Haukadalshreppur og Miðdalahreppur austan Miðár), komi til kasta Hæstaréttar og því verður ekki fjallað nánar um þá hér að sinni.

Framangreindir dómar Landsréttar í málum nr. 430–433/2022, sem fyrir liggur að eru endanlegir, vörðuðu allir úrskurð óbyggðanefndar frá 15. ágúst 2019 í máli nr. 1/2018 (Snæfellsjökull og landsvæði sunnan og austan hans) um að landsvæði sunnan og austan Snæfellsjökuls væri þjóðlenda. Í öllum málunum, sem höfðuð voru af eigendum fjögurra jarða sem töldu til réttinda á umræddu svæði, staðfesti Landsréttur niðurstöður óbyggðanefndar.

Meginágreiningsefnið í öllum málunum laut að túlkun á lýsingum í landamerkjabréfum viðkomandi jarða á merkjum þeirra til fjalla. Eigendur jarðanna byggðu á því að merki þeirra næðu upp á vatnaskil milli norðurs og suðurs á Snæfellsnesi, á Snæfellsjökli og austan hans, en íslenska ríkið byggði á því að draga ætti beinar línur á milli efstu merkjapunkta samkvæmt landamerkjabréfunum. Í úrskurði óbyggðanefndar var við túlkun landamerkjabréfanna m.a. litið til staðhátta og samanburðarskýringar á landamerkjabréfum jarða vestan og austan við ágreiningssvæði málsins. Efstu merkjapunktar til fjalla samkvæmt landamerkjabréfum jarðanna sem deilt var um voru tiltekin örnefni sem eru talsvert langt frá jöklinum og vatnaskilunum sem landeigendur byggðu á að miða bæri við. Mat nefndarinnar var að gögn málsins styddu ekki að merki jarðanna næðu lengra til fjalls en að umræddum örnefnum og þar sem merkjum milli efstu merkjapunkta væri ekki lýst væri eðlilegast, að teknu tilliti til staðhátta, að draga beinar línur þar á milli, m.a. með vísan til dóms Hæstaréttar frá 18. október 2007 í máli nr. 79/2007 (Mörtunga, Prestsbakki og Prestsbakkakot). Í því sambandi var m.a. horft til þess að rannsókn nefndarinnar leiddi í ljós að í landamerkjabréfum jarða vestan ágreiningssvæðisins væri merkjum almennt lýst berum orðum í Snæfellsjökul eða örnefni við jökulrönd og í landamerkjabréfum austan svæðisins væri merkjum almennt lýst berum orðum í vatnaskil. Það var ekki gert í landamerkjabréfum jarðanna sem deilt var um og því var orðalag þeirra talið mæla gegn því að merki jarðanna næðu að jöklinum eða vatnaskilum. Þá var jafnframt litið til þess að línur sem dregnar væru beint á

milli efstu merkjapunkta í landamerkjabréfum jarðanna væru á eða nærri frambrún fjallanna sem risu nokkuð skarpt upp frá láglendi þeirra, en þar fyrir ofan tæki við aflíðandi land upp að vatnaskilum og jöklinum. Staðhættir voru því taldir mæla með afmörkun íslenska ríkisins á landi jarðanna.

Í öllum framangreindum dómum Landsréttar var, að virtum gögnum málanna, fallist á framangreindar röksemdir og niðurstöður óbyggðanefndar um túlkun á afmörkun jarðanna sem deilt var um.

Gagnaðilar ríkisins í öllum málunum byggðu einnig á því að íslenska ríkið hefði með fyrri athöfnum sínum í tengslum við ríkisjörðina Arnarstapa, sem liggur að ágreiningssvæði málanna, skapað öðrum landeigendum á svæðinu réttmætar væntingar um eignarréttarlega stöðu svæðisins. Í úrskurði óbyggðanefndar var því hafnað með vísan til þess að þær athafnir sem vísað væri til, m.a. útleiga lóðar innan ágreiningssvæðisins til námurekstrar árið 1936, beindust ekki að öðrum landeigendum og væru því ekki til þess fallnar að skapa öðrum réttmætar væntingar um eignarréttarlega stöðu svæðisins. Í dómi Landsréttar í máli nr. 430/2022 var fallist á þá niðurstöðu nefndarinnar með svofelldum rökstuðningi:

> Þá hafa áfrýjendur vísað til þess að stefndi hafi um árabil farið með ríkisjörðina Arnarstapa eins og væri hún undirorpin eignarrétti ríkisins upp að vatnaskilum á því svæði sem það telji nú þjóðlendu. Þannig hafi umboðsmaður þjóðjarða í Arnarstapa- og Skógarstrandarumboði leigt út lóð til námurekstrar á Arnarstapa árið 1936 en leigusamningurinn var staðfestur fyrir hönd atvinnu- og samgöngumálaráðherra. Vikurnámur voru á jökulhálsinum suðaustan við Snæfellsjökul en námuvinnsla mun hafa lagst þar af um miðjan sjöunda áratug síðustu aldar. Einnig liggur fyrir minnisblað Ríkiseigna 25. febrúar 2019 þar sem kemur fram að Arnarstapaland hafi verið í eigu stjórnvalda frá árinu 1556. Landamerkjalýsingar jarðarinnar frá 1887 á austur- og vesturmerkjum nái frá sjó og upp í fjallshlíðar en lýsi ekki hvernig mörkum sé háttað þar fyrir ofan. Segir í minnisblaðinu að litið sé svo á að landamerkjalínur jarðarinnar nái upp í jökulrætur. Í dómaframkvæmd Hæstaréttar hefur verið litið svo á að tilteknar athafnir ríkisins geti skapað ákveðnar væntingar hjá aðilum og haft þýðingu við úrlausn á eignarréttarlegri stöðu viðkomandi lands, sbr. dóma réttarins 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005, 10. október 2013 í máli nr. 617/2012 og 28. september 2017 í málum nr. 93/2017 og 94/2017. Hér háttar á hinn bóginn svo til að þessar athafnir og yfirlýsingar íslenska ríkisins, sem eru tiltölulega nýtilkomnar, samrýmast ekki eldri heimildum og lutu auk þess einvörðungu að jörðinni Arnarstapa en beindust ekki að aðliggjandi jörðum. Verður því ekki fallist á það með áfrýjendum að þær hafi verið til þess fallnar að skapa öðrum landeigendum réttmætar væntingar um eignarréttarlega stöðu ágreiningssvæðisins.

Sama eða sambærilegan rökstuðning um þetta atriði er að finna í hinum dómum Landsréttar sem hér eru til umfjöllunar. Í dómunum var staðfest túlkun óbyggðanefndar á dómaframkvæmd um áhrif fyrri athafna ríkisins á eignarréttarlega stöðu lands sem deilt er um á grundvelli þjóðlendulaga. Af þeim verður ráðið að svo til álita geti komi hvort tilteknar athafnir ríkisins hafi skapað landeigendum réttmætar væntingar um eignarréttarlega stöðu lands, þannig að þýðingu hafi við úrlausn þjóðlendumála, þá verði þær að hafa beinst að öðrum en ríkinu sjálfu eða jörðum í eigu þess. Af þeim verður einnig ráðið að athafnir eða yfirlýsingar ríkisins sem beinast að tiltekinni jörð

geti almennt ekki skapað eigendum annarra nærliggjandi jarða réttmætar væntingar um eignarréttarlega stöðu þeirra. Athafnir og yfirlýsingar ríkisins verði að hafa beinst að tiltekinni jörð og eigendum hennar svo að til álita komi hvort þær hafi skapað viðkomandi eigendum síkar væntingar.

7.3 Landnám

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir *Landnámu* hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í *Landnámu* verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.[750] Má í þessu sambandi t.d. vísa til dóms Hæstaréttar frá 28. september 2006 í máli nr. 497/2005 (Hoffells-Lambatungur í Nesjum).

Í kafla 5.1 hér að framan er gerð grein fyrir frásögnum *Landnámu* sem lúta að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar. Eins og þar kemur fram greinir *Landnáma* frá því að Graut-Atli hafi numið eystri strönd Lagarfljóts, milli Gilsár og Vallaness fyrir vestan Öxnalæk. Þá segir að Brynjólfur gamli Þorgeirsson hafi numið Fljótsdal allan fyrir ofan Hengifossá fyrir vestan en fyrir ofan Gilsá fyrir austan, Skriðdal allan og Vellina út til Eyvindarár. Fram kemur að Brynjólfur hafi gefið Ævari bróður sínum Skriðdal allan fyrir ofan Gilsá og hann hafi búið á Arnaldsstöðum. Um landnám í Breiðdal segir í *Landnámu* að Hjalti hafi numið Kleifarlönd og allan Breiðdal þar upp frá og að Herjólfur bróðir Brynjólfs hafi numið Heydalalönd fyrir neðan Tinnudalsá og út til Ormsár.

Af framangeindum frásögnum *Landnámu* verður ráðið að austanverður Fljótsdalur hafi verið numinn beggja vegna Gilsár og auk þess Skriðdalur allur og allur Breiðdalur. Kröfusvæði ríkisins eru í Gilsárdal, Skriðdal og Breiðdal og með hliðsjón af staðháttum verður að telja líklegt að þau hafi verið innan landnáms, að minnsta kosti að töluverðu leyti. Gera verður þann fyrirvara að ekki kemur fram hversu hátt til fjalla landnám á svæðinu hafi náð og því ekki hægt að fullyrða með afdráttarlausum hætti um nákvæma stærð þess, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*. Óvissa um þetta atriði er meiri eftir því sem ofar dregur á svæðunum. Þannig verður t.a.m. að telja að minni líkur séu á að kröfusvæði ríkisins í *Búðartungum* og á syðsta hluta *Múlaafréttar* hafi verið numin en yfirgnæfandi líkur á að kröfusvæði ríkisins sem nefnist *Óskiptarland Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels* í miðjum Breiðdal hafi verið innan landnáms þar.

7.4 Gilsárdalsafrétt, sunnanverður Skriðdalshreppur og Breiðdalur

Í þeim undirköflum sem hér fylgja á eftir verða þjóðlendukröfusvæði ríkisins, sem eru fimm í þessu máli, tekin til skoðunar með aðgreindum hætti. Tilhögun þeirrar umfjöll-

[750] Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

unar er þannig að fyrst verður fjallað um þjóðlendukröfusvæðið sem í kröfugerð íslenska ríkisins er nefnt *Óskiptarland Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels*, því næst um svæðið sem í kröfugerð þess er nefnt *Múlaafrétt*, þar á eftir *Búðartungur*, þá *Geitdalsafrétt* og loks *Gilsárdalsafrétt*.

Fyrst verður fjallað um staðhætti einstakra þjóðlendukröfusvæða málsins og þá verður tekið til skoðunar hvað ráðið verður af fyrirliggjandi heimildum um merki kröfusvæðanna og aðliggjandi jarða. Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar svæðanna er rakin í 5. kafla hér að framan. Rétt er að taka skýrt fram að í þeirri athugun sem gerð er grein fyrir hér á eftir felst ekki afstaða til merkja milli eignarlanda, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að skera úr um þau. Markmið athugunarinnar er að upplýsa um merki kröfusvæða ríkisins og þeirra jarða sem um ræðir að því leyti sem merkin varða þau, þar á meðal hvort samræmi sé milli heimilda og afmörkunar málsaðila á svæðum sem kröfur þeirra varða. Kröfur íslenska ríkisins um þjóðlendur á svæðunum byggjast að mestu leyti á því að kröfusvæði ríkisins hafi aðra eignarréttarlega stöðu en heimaland þeirra jarða sem um ræðir þrátt fyrir að þeim sé lýst innan landamerkja viðkomandi jarða samkvæmt landamerkjabréfum þeirra, að nokkru eða öllu leyti. Á þjóðlendukröfusvæðinu sem nefnt er *Búðartungur*, sem er til umfjöllunar í kafla 7.4.3, byggir ríkið hins vegar á því að um sé að ræða landsvæði utan merkja jarða. Um nánari afmörkun krafna aðila vísast til 3. kafla og úrskurðarkorts málsins. Að fenginni niðurstöðu um merki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu svæðanna.[751]

7.4.1 Óskiptarland Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels

Hér verður fjallað um það þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins sem af hálfu þess er nefnt *Óskiptarland Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels*. Að svæðinu norðaustanverðu liggur óumdeilt eignarland Höskuldsstaðasels í Breiðdal en kröfu er lýst vegna jarðarinnar sem tekur til alls kröfusvæðis ríkisins. Krafa gagnaðila ríkisins styðst við landamerkjabréf Höskuldsstaðasels frá 27. ágúst 1990, eldra landamerkjabréf jarðarinnar frá 25. júní 1885 og landamerkjabréf Höskuldsstaða frá 23. júní 1885.

Að austan- og suðaustanverðu liggur að ágreiningssvæðinu óumdeilt eignarland Höskuldsstaða og að vestan- og norðvestanverðu óumdeilt eignarland Ánastaða. Báðar þessar jarðir eru í Breiðdal. Að suðvestanverðu svæðinu liggur hins vegar óumdeilt eignarland jarðarinnar Berufjarðar í samnefndum firði.

Þjóðlendukröfusvæðið er í sunnanverðum Breiðdal, sunnan Breiðdalsár. Það afmarkast að utanverðu af Innri-Ljósá og að innanverðu af línu sem liggur frá Breiðdalsá um Járnhrygg, sem er lóðréttur berggangur í hlíðinni innan við Innri-Ljósá, upp á vatnaskil milli Breiðdals og Berufjarðar við Dýrhundstind. Svæðið er lægst í um 100 m

[751] Umfjöllun um staðhætti á svæðinu er byggð á ýmsum útgefnum kortum, kortasjá og landupplýsingagátt Landmælinga Íslands, vistgerðakorti Náttúrufræðistofnunar, loft- og gervitunglamyndum, örnefnaskrám frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.3, og almennum uppsláttarritum, svo sem *Árbókum* Ferðafélags Íslands.

hæð við Breiðdalsá en rís hæst í um 1.100 m hæð á vatnaskilum við Dýrhundstind. Svæðið er mjög vel gróið, sérstaklega á láglendari hluta þess. Svæðið liggur frá norðaustri til suðvesturs og er um 5 km langt í beinni loftlínu en aðeins um 1,5 km á breidd þar sem það er breiðast. Frá bæjarstæði Höskuldsstaðasels að þeim hluta ágreiningssvæðisins sem liggur næst bænum eru aðeins um 700 m.

Í kafla 7.4.1.1 verður tekið til skoðunar hvað ráðið verður af fyrirliggjandi heimildum um merki ágreiningssvæðisins og aðliggjandi jarða. Rétt er að taka skýrt fram að í þeirri athugun sem gerð er grein fyrir hér á eftir felst ekki afstaða til merkja milli eignarlanda, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að skera úr um þau. Markmið athugunarinnar er að upplýsa um merki kröfusvæðisins og þeirra jarða sem um ræðir að því leyti sem merkin varða kröfusvæðið, þar á meðal hvort samræmi sé á milli heimilda og afmörkunar málsaðila á svæðum sem kröfur þeirra varða. Krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu byggist á því að ágreiningssvæðinu sé lýst sérstaklega og aðgreindu frá heimalandi Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels í landamerkjabréfum þeirra sem óskiptu landi. Ágreiningur aðila snýr því einkum að því hvort ágreiningssvæðið hafi aðra eignarréttarlega stöðu en óumdeild eignarlönd jarðanna. Um nánari afmörkun krafna aðila vísast til 3. kafla og úrskurðarkorts málsins. Að fenginni niðurstöðu um merki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu svæðisins í kafla 7.4.1.2.

7.4.1.1 Afmörkun

Fyrst kemur til skoðunar hvað ráðið verður af fyrirliggjandi heimildum um merki ágreiningssvæðisins og jarða sem liggja að því.

Eins og áður segir afmarkast kröfusvæði ríkisins af Breiðdalsá að norðaustanverðu, Innri-Ljósá að austan- og suðaustanverðu, vatnaskilum að suðvestanverðu og línu að norðvestan- og vestanverðu sem dregin er um Járnhrygg milli vatnaskilanna og Breiðdalsár.

Gerð er krafa til alls ágreiningssvæðisins vegna Höskuldsstaðasels með vísan til landamerkjabréfs jarðarinnar frá 27. ágúst 1990, eldra landamerkjabréfs jarðarinnar frá 1885 og landamerkjabréfs Höskuldsstaða frá sama ári. Byggt er á því að svæðið hafi verið í óskiptri sameign Höskuldsstaðasels og Höskuldsstaða en síðar hafi eigandi Höskuldsstaðasels keypt hlut Höskuldsstaða í því og eftir það hafi svæðið allt tilheyrt Höskuldsstaðaseli.

Í landamerkjabréfi Höskuldsstaðasels frá 27. ágúst 1990 er merkjum jarðarinnar sunnan Breiðdalsár lýst að utanverðu um Innri-Ljósá og að innanverðu um Járnhrygg. Í landamerkjabréfinu segir svo að við frágang þess falli úr gildi „landamerki Höskuldsstaðasels, sem þinglýst var á Eydalamanntalsþingi 29. júní 1885“.

Eldra landamerkjabréf Höskuldsstaðasels er frá 25. júní 1885 og því var þinglýst 29. júní sama ár. Þar er fyrst lýst merkjum jarðarinnar norðan Breiðdalsár, en svo segir:

> Beitarlandsstykkið fyrir sunnan Breiðdalsá, milli innri „Ljósár“ og „Járnhryggs“ er Höskuldsstaðasel á í sameiningu við Höskuldsstaði, nota báðar jarðirnar sameiginlega ~~eptir dýrleika~~ og tiltölulega eptir jarðardýrleika.

Í landamerkjabréfi Höskuldsstaða frá 23. júní 1885, sem var þinglýst 29. júní sama ár, er sambærileg umfjöllun um sameiginlegt land jarðanna milli Innri-Ljósár og Járnhryggs:

> Fyrir sunnan Breiðdalsá eiga báðar jarðirnar Höskuldsstaðir og Höskuldsstaðasel óskipt land – milli „Járnhriggs“, sem er skamt fyrir utan Ánastaði – og innri Ljósár, er þær nota sameiginlega og tiltölulega eptir jarðadýrleika

Þá segir jafnframt að eigendur Höskuldsstaða og Flögu, næstu jarðar utan við Höskuldsstaði, hafi gert með sér samkomulag um skiptingu þess hluta Ljósárlands sem er utan við Innri-Ljósá, þ.e. austan við ána.

Fyrir liggja fleiri heimildir um Höskuldsstaði og Höskuldsstaðasel, bæði eldri og yngri en landamerkjabréfin, sem lýsa sameiginlegu landi jarðanna með sambærilegum hætti, þ.e. milli Innri-Ljósár og Járnhryggs.

Í landamerkjabréfi Ánastaða, sem er næsta jörð innan við ágreiningssvæðið segir að Járnhryggur ráði merkjum milli Ánastaða „og lands þess, sem Höskuldsstaðir og Höskuldsstaðasel eiga fyrir sunnan Breiðdalsá“.

Líkt og áður segir er ekki ágreiningur milli aðila um merki ágreiningssvæðisins og gögn málsins styðja jafnframt við þá afmörkun. Ágreiningssvæðið er innan merkja sameiginlegs lands Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels samkvæmt landamerkjabréfum þeirra frá 1885 og innan merkja Höskuldsstaðasels samkvæmt yngra landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1990.

7.4.1.2 Eignarréttarleg staða

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða ágreiningssvæðisins. Í kafla 7.3 er fjallað um landnám á svæðinu en í *Landnámu* segir að Hjalti hafi numið Kleifarlönd og allan Breiðdal þar upp frá og að Herfjólfur bróðir Brynjólfs hafi numið Heydalalönd fyrir neðan Tinnudalsá og út til Ormsár.

Af þessum frásögnum *Landnámu* er ljóst að landnám Hjalta tók til alls Breiðdals upp frá Kleifarlöndum, sem eru utan við ágreiningssvæðið í Breiðdal. Að mati nefndarinnar eru samkvæmt því og að teknu tilliti til staðhátta yfirgnæfandi líkur á að ágreiningssvæðið hafi verið numið.

Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi dóma Hæstaréttar og *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar*, sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Við mat á eignarréttarlegri stöðu landsvæða skiptir almennt mestu máli hvort viðkomandi svæði sé eða hafi verið jörð eða hluti af jörð samkvæmt fyrirliggjandi heimildum. Þá liggur fyrir að landsvæði hverrar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Landamerkjabréf hafa þó bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Það á einnig við um aðrar tegundir heimilda um merki

landsvæða en auk landamerkjabréfa er t.a.m. algengt að merkjum landsvæða sé lýst í máldögum, vísitasíum og lögfestum. Landamerkjabréf jarða hafa almennt haft ríkara vægi en aðrar heimildir sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirliggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarlönd. Frá þessari meginreglu eru tilteknar undantekningar, enda hefur sú áhersla dómstóla á landamerkjabréf jarða sem að framan var lýst frá upphafi verið með skýrum fyrirvörum, sjá t.d. dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum). Þar kemur fram að meta verði sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs og að með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki getað aukið einhliða við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Um þetta segir einnig svo: „Er þá einkum til þess að líta hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins.“ Við úrlausn þessa máls reynir því helst á hvort þjóðlendukröfusvæðið hafi upprunalega verið hluti af jörð eða jörðum, og verið háð beinum eignarrétti á þeim grundvelli, eða hvort svæðið hafi frá upphafi verið utan marka jarða og sé þar með þjóðlenda sem eftir atvikum er háð óbeinum eignarréttindum.

Hér að framan var komist að þeirri niðurstöðu að ágreiningssvæðið væri innan merkja Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels samkvæmt landamerkjabréfum þeirra frá 1885 og innan merkja Höskuldsstaðasels samkvæmt yngra landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1990.

Af gögnum málsins er ljóst að Höskuldsstaðasel var áður hjáleiga frá Höskuldsstöðum. Um það geta m.a. jarðamöt Suður-Múlasýslu 1804 og 1849–1850 og *Jarðatal* Johnsens frá 1847, þar sem Höskuldsstaðasel er metið með Höskuldsstöðum og sagt hjáleiga frá jörðinni.

Elsta fyrirliggjandi heimild um Höskuldsstaði er kaupbréf frá 20. ágúst 1457. Þar kemur m.a. fram að Höskuldsstaðir eigi Þrætutungur fyrir sunnan ána í Breiðdal. Í nokkrum vitnisburðum um Höskuldsstaði frá 1601, 1603 og 1620 kemur fram að jörðin eigi land sunnan Breiðdalsár, milli Járnhryggs og Ytri-Ljósár.

Varðveist hefur afrit af gjafabréfi frá 11. nóvember 1685, en afritið er frá 1883, þar sem eigandi Höskuldsstaða og Flögu í Breiðdal færði land milli Ljósánna, þ.e. Innri- og Ytri-Ljósár, frá Höskuldsstöðum til Flögu. Jafnframt var tiltekið að Höskuldsstaðir skyldu á móti eiga beit og grasatekju á umræddu landi. Þessara réttinda Höskuldsstaða á svæðinu milli Ljósánna, sem einnig nefnist Ljósárland, er getið í lögfestu Ljósárlands frá 25. maí 1791 og byggingarbréfi fyrir Flögu frá 21. október 1824. Á seinni hluta 19. aldar reis ágreiningur milli eigenda Höskuldsstaða og Flögu um eignarhald á Ljósárlandi og merki jarðanna þar en honum virðist hafa lokið með samningi um skipti á Ljósárlandi milli Höskuldsstaða og Flögu 23. október 1884.

Af gögnum málsins má sjá að Höskuldsstaðir og Höskuldsstaðasel fóru að ganga kaupum og sölum hvor í sínu lagi eftir 1840. Þá liggur fyrir að 12. júní 1846 riðu

eigendur Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels, ásamt skoðunarmönnum, á land og engjar jarðanna til að skipta þeim, hagabeit, skógi og landsnytjum. Fjallað var um land jarðanna sunnan Breiðdalsár og ákveðið að það skyldi haldast óskipt: „landstikki þad er liggur fyrir Sunnan breiddals ána, millum Jarn hriggs og innri ljósár samt ítak í liosár landi nóta hvöru tveggiu eptir Jardar magni“. Riðið var á land og engjar jarðanna öðru sinni 31. júlí 1866 og merki milli þeirra ákveðin. Aftur var tekið fram að land jarðanna sunnan Breiðdalsár, milli Járnhryggs og Innri-Ljósár, skyldi haldast óskipt og nýtt af eigendum beggja jarða.

Í maí 1883 skráði eigandi Höskuldsstaða lýsingu á landamerkjum milli Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels, sem árituð var um samþykki vegna Höskuldsstaðasels. Í þeirri lýsingu er tekið fram, eins og áður, að „[b]eitarlandsstykkið fyrir sunnan Breiðdalsá milli innri Ljósár og Járnhryggs“ skyldi áfram vera óskipt og nýtt af báðum jörðum. Landamerkjaskrá þessari var þinglýst 27. maí 1883.

Eins og áður segir voru gerð landamerkjabréf fyrir Höskuldsstaði og Höskuldsstaðasel 23. og 25. júní 1885, en í þeim báðum var áfram tekið fram að jarðirnar ættu sameiginlegt beitarland sunnan Breiðdalsár milli Innri-Ljósár og Járnhryggs.

Með kaupsamningi 29. júní 1903 seldi eigandi Höskuldsstaða 1/8 hluta úr Höskuldsstöðum til vinnumanns í Höskuldsstaðaseli. Í afsali, sem er dagsett sama dag, kemur fram að einnig fylgi með kaupunum „sameignar stykki téðra jarða, sunnan Breiðdalsár, sem eru 2/3 úr nefndu stykki, og ræður Ynnriljósá að utan en Járnhryggur að innan, merkum sameignar lands þessa“. Í afsalinu kemur einnig fram að hinn seldi hluti Höskuldsstaða „fall[i] innan af Höskuldsstaða landareign“ og í framhaldi af því voru skilgreind ný landamerki milli Höskuldsstaðasels og Höskuldsstaða. Með öðrum orðum var hluti Höskuldsstaða færður undir Höskuldsstaðasel, auk þess sem hlutdeild Höskuldsstaða í sameiginlegu landi jarðanna sunnan Breiðdalsár, 2/3 hlutar, færðist til Höskuldsstaðasels. Með því var sameignarlandið allt komið undir Höskuldsstaðasel. Það endurspeglast svo í landamerkjabréfi sem gert var fyrir Höskuldsstaðasel árið 1990 þar sem ágreiningssvæðinu sunnan Breiðdalsár er að öllu leyti lýst innan merkja Höskuldsstaðasels.

Af framangreindu má sjá að elstu heimildir um Höskuldsstaði eigna jörðinni land sunnan Breiðdalsár milli Járnhryggs og Ytri-Ljósár. Árið 1791 færðist land milli Innri-Ljósár og Ytri-Ljósár til Flögu en Höskuldsstaðir héldu eftir landi milli Járnhryggs og Innri-Ljósár. Við landskipti milli Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels um miðja 19. öld var landi norðan Breiðdalsár skipt á milli jarðanna en ágreiningssvæðinu sunnan árinnar haldið óskiptu. Sú skipan var enn við lýði árið 1885, þegar landamerkjabréf voru gerð fyrir jarðirnar, og allt þar til einn eigenda Höskuldsstaðasels keypti hlut Höskuldsstaða í hinu óskipta landi árið 1903. Upp frá því virðist ágreiningssvæðið alfarið hafa tilheyrt Höskuldsstaðaseli, eins og sést á landamerkjabréfi sem gert var fyrir jörðina árið 1990.

Þjóðlendukrafa ríkisins er einkum við það studd að ágreiningssvæðinu hafi í heimildum iðulega verið lýst sérstaklega og aðgreindu frá heimalandi jarðanna Höskuldsstaða

og Höskuldsstaðasels og þess einkum getið í tengslum við beit eða önnur takmörkuð not. Að virtri sögu jarðanna, sem rakin er hér að framan, verður að telja eðlilegt að þeim hluta lands jarðanna sem enn hélst í óskiptri sameign eftir að Höskuldsstaðaseli var skipt úr Höskuldsstöðum væri lýst sérstaklega í landamerkjabréfum jarðanna. Þá telur nefndin að vísun til ágreiningssvæðisins sem beitarlandsstykkis í heimildum vísi í þessu tilfelli til gamalgróinnar notkunar á viðkomandi jarðarhluta sem beitilandi fremur en að endurspegla mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðanna. Ekki liggja fyrir heimildir sem benda til annars en viðkomandi landeigendur hafi farið með umráð og hagnýtingu yfir ágreiningssvæðinu og ekki er að sjá að svæðið hafi tilheyrt eða verið nýtt af öðrum án leyfis landeigenda. Að mati nefndarinnar bendir framangreint til þess að ágreiningssvæðið hafi frá öndverðu verið hluti jarðanna og sé háð beinum eignarrétti á þeim grundvelli.

Staðhættir og gróðurfar benda að mati nefndarinnar eindregið til þess að ágreiningssvæðið sé háð beinum eignarrétti en það er að miklu leyti láglent og vel gróið, auk þess sem það er í miðjum Breiðdal og umlukið eignarlöndum á allar hliðar.

Að öllu framangreindu virtu hefur íslenska ríkið ekki sýnt fram á að ágreiningssvæðið sé þjóðlenda í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998, sbr. einnig a-lið 7. gr. laganna. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar séu eignarlönd, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998. Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda, enda ekki á verksviði nefndarinnar að skera úr um þau.

7.4.2 Múlaafrétt

Hér verður fjallað um það þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins sem af hálfu þess er nefnt *Múlaafrétt*. Að norðanverðu liggur að kröfusvæði ríkisins óumdeilt eignarland Þingmúla og fyrrum hjáleigna hans í Skriðdal og Geitdal.[752] Ekki er gerð krafa í málinu vegna Þingmúla sem er ríkisjörð. Að austanverðu liggur að kröfusvæðinu óumdeilt eignarland Vatnsskóga, fyrrum hjáleigu frá Þingmúla, en kröfu er lýst vegna jarðarinnar sem tekur til suðausturhluta kröfusvæðis ríkisins, sunnan og austan Ódáðavatna. Að sunnanverðu liggja að kröfusvæði ríkisins óumdeild eignarlönd jarðanna Berufjarðar, Eyjólfsstaða, Víðiness og Eiríksstaða í Berufirði. Vestast á suðurmörkum kröfusvæðisins, við Bratthála, er aðliggjandi það kröfusvæði ríkisins sem af hálfu þess er nefnt *Hamarsbætur*, og er til umfjöllunar í máli nr. 4/2022. Að syðri hluta vesturmarka kröfusvæðisins liggur það kröfusvæði ríkisins sem af hálfu þess er nefnt *Búðartungur* og er til umfjöllunar í kafla 7.4.3, en þar norðan við liggur að vesturmörkum kröfusvæðisins það kröfusvæði ríkisins sem af hálfu þess er nefnt *Geitdalsafrétt* og er til umfjöllunar í kafla 7.4.4.

[752] Hluti Skriðdals nefnist einnig Suðurdalur og Geitdalur nefnist einnig Norðurdalur en hér verða heitin Skriðdalur og Geitdalur notuð.

Sú ályktun verður dregin af dómum Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006 (Rangárvallaafréttur) og 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Skaftafell I og III) að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, þó innan þeirra takmarka sem kröfugerð íslenska ríkisins setur hverju sinni, og leysa verði úr málum á þeim grundvelli. Þrátt fyrir að einungis hluti svæðisins sé undirorpinn gagnkröfu er eignarréttarleg staða þess hluta kröfusvæðisins sem ekki er undirorpinn kröfu vegna Vatnsskóga engu að síður til rannsóknar af hálfu óbyggðanefndar á grundvelli fyrirvara sem kom fram af hálfu íslenska ríkisins við aðalmeðferð málsins, sem fór fram 19. mars 2024, þess efnis að það væri ósk íslenska ríkisins að á svæðum þar sem gagnkröfur hefðu ekki verið gerðar kannaði óbyggðanefnd samt og skæri úr um hvaða land teldist til þjóðlendna og hver væru mörk þeirra og eignarlanda.

Þjóðlendukröfusvæðið er á heiðinni milli Skriðdals og Geitdals, á syðsta hluta múlans sem skilur dalina að og inn af honum. Í heild er múlinn stundum nefndur Þingmúli eða Múli, þó að einstakir hlutar hans beri einnig sérstök heiti. Kröfusvæði ríkisins afmarkast af vatnsföllum og vatnaskilum. Að vestanverðu af Geitdalsá, að norðanverðu af Djúpagilsá og Rauðabergsá og að austanverðu af Axará. Að sunnanverðu afmarkast svæðið af vatnaskilum milli annars vegar Skriðdals og Berufjarðar og hins vegar Geitdals og Hamarsdals í Hamarsfirði. Svæðið er lægst í um 250 m hæð þar sem Djúpagilsá og Axará mætast við norðausturmörk þess en það er annars að mestu leyti í um og yfir 600 m hæð og rís hæst í um 900 m hæð á suðvesturhlutanum við Bratthála. Svæðið er nokkuð vel gróið á láglendustu hlutum þess, einkum í dölunum á norðvestur- og norðausturhluta svæðisins. Eftir því sem ofar dregur er gróðurþekja minni og syðst er svæðið lítt gróið og einkennist einkum af grýttum melum og klöppum.

Í kafla 7.4.2.1 verður tekið til skoðunar hvað ráðið verður af fyrirliggjandi heimildum um merki jarða sem liggja að kröfusvæði ríkisins en ekki er fyrir að fara heimildum sem varða merki þess sérstaklega. Rétt er að taka skýrt fram að í þeirri athugun sem gerð er grein fyrir hér á eftir felst ekki afstaða til merkja milli eignarlanda, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að skera úr um þau. Markmið athugunarinnar er að upplýsa um merki kröfusvæðisins og þeirra jarða sem um ræðir að því leyti sem merkin varða kröfusvæðið, þar á meðal hvort samræmi sé á milli heimilda og afmörkunar málsaðila á svæðum sem kröfur þeirra varða. Krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu byggist á því að svæðinu sé lýst í heimildum sem afrétti Þingmúla. Í málinu er því einkum uppi það álitaefni hvort kröfusvæðið hafi aðra eignarréttarlega stöðu en óumdeilt eignarland jarðarinnar og fyrrum hjáleigna hennar. Um nánari afmörkun krafna aðila vísast til 3. kafla og úrskurðarkorts málsins. Að fenginni niðurstöðu um merki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu svæðisins í kafla 7.4.2.2.

7.4.2.1 Afmörkun

Fyrst kemur til skoðunar hvað ráðið verður af fyrirliggjandi heimildum um merki jarða sem liggja að kröfusvæði ríkisins.

Kröfusvæðið afmarkast að norðanverðu af Djúpagilsá og Rauðabergsá auk línu sem dregin er milli upptaka þeirra á múlanum. Fyrrnefnda áin rennur ofan af múlanum til austurs í Axará í Skriðdal og hin síðarnefnda til vesturs í Geitdalsá í Geitdal. Að austanverðu afmarkast kröfusvæðið af Axará suður að þeim stað þar sem sú kvísl árinnar sem kemur úr Ódáðavötnum beygir til norðurs. Frá þeim stað í ánni er dregin bein lína suðaustur að vatnaskilum milli Skriðdals og Berufjarðar við Þrívörðuháls. Að sunnanverðu afmarkast kröfusvæði ríkisins af umræddum vatnaskilum, frá Þrívörðuhálsi og austur að Bratthálsi, en á vestasta hluta suðurmarkanna skilja vatnaskilin milli Geitdals og Hamarsdals í Hamarsfirði. Að vestanverðu afmarkast kröfusvæði ríkisins af Geitdalsá frá upptökum á áðurnefndum vatnaskilum við Bratthálsi, en efsti hluti Geitdalsár er einnig stundum nefndur Leirdalsá. Geitdalsá er svo er fylgt norður að þeim stað þar sem áðurnefnd Rauðabergsá rennur í hana. Afmörkun ríkisins á þjóðlendukröfusvæðinu styðst fyrst og fremst við landamerkjabréf Þingmúla frá 7. júní 1883 og lýsingu á Múlaafrétt í örnefnaskrá fyrir Stefánsstaði, sem voru hjáleiga frá Þingmúla.

Landamerkjabréf Þingmúla er frá 7. júní 1883 og því var þinglýst 20. júní 1884. Þar er lýst merkjum jarðarinnar með hjáleigunum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum. Efni landamerkjabréfsins er svohljóðandi:

> Landamerki Þingmúla í Skriðdal með hjáleigum Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum eru samkvæmt máldögum: að sunnan til Breiðdals~~heiðar~~ uppá Breiðdalsheiði svonefndur „Tjarnarás“, eða þar sem vötnum hallar til beggja sveitanna. Til Berufjarðar eru landamerki á Öxi svonefndur „Þrívarðnaháls, og heim áframhaldandi röðull af „Þrívarðnahálsi“ uppá hraunið allt að „Beinvörðu“ eða Smjörvörðu, og svo til austurs melröðull, sem liggur allt að Kistufelli. Fram á öræfi á Þingmúli land allt þangað sem vötnum hallar. Að norðan ræður Geitdalsá, allt á fjall upp. Að austanverðu ræður Múla á, innað Vatnsdalsá, sem ræður svo á fjall upp.

Að austanverðu er merkjum lýst frá norðri til suðurs um Múlaá inn að Vatnsdalsá og svo eftir henni á fjall upp. Múlaá rennur um Skriðdal en sunnan við Skriðuvatn, sem er sunnarlega í dalnum, nefnist áin Axará. Vatnsdalsá rennur í Múlaá skammt norðan við Skriðuvatn eftir að hafa runnið um Vatnsdal sem gengur austur úr Skriðdal og inn í fjallgarðinn milli Skriðdals og Breiðdals. Að vestanverðu er merkjum Þingmúla lýst um Geitdalsá, allt á fjall upp. Í landamerkjabréfinu segir að Geitdalsá ráði „að norðan“ en málvenja er á svæðinu að vísa til vesturs sem norðurs, sbr. t.d. að Geitdalur, sem er vestari inndalur Skriðdals, nefnist einnig Norðurdalur. Suðaustur- og suðurmörkum jarðarinnar er lýst um vatnaskil gagnvart Breiðdal á Breiðdalsheiði og á Öxi gagnvart Berufirði um Þrívarðnaháls, allt að Kistufelli,[753] sem er á mörkum Skriðdals, Breiðdals og Berufjarðar suðaustast í Skriðdal. Þá segir að fram á öræfi eigi Þingmúli „land allt þangað sem vötnum hallar“. Þegar lýsingar landamerkjabréfsins á austur- og vesturmörkum jarðarinnar, þar sem merkjum er lýst „á fjall upp“, eru túlkaðar verður að hafa

[753] Í *Árbók* Ferðafélags Íslands 2018 segir að Kistufell sé rangnefni sem fylgt hafi landabréfum allt frá korti Björns Gunnlaugssonar, en Íslandskort hans voru gefin út árin 1844 og 1849. Rétt nafn sé Kjalfjall. Í ljósi þess að heitið Kistufell er notað í landamerkjabréfi Þingmúla verður það þó notað hér.

hliðsjón af lýsingum á suðurmörkum jarðarinnar þar sem merkjum er lýst um vatnaskil gagnvart Breiðdal og fram á öræfi upp á vatnaskil. Þegar litið er heildstætt á lýsingar landamerkjabréfsins er að mati nefndarinnar ljóst að þar er merkjum lýst um tilteknar ár og vatnaskil, þ.e. um Múlaá í Skriðdal að austanverðu að Vatnsdalsá og eftir henni um Vatnsdal upp á vatnaskil gagnvart Breiðdal. Þaðan suður eftir þeim vatnaskilum í Kistufell, á mörkum Skriðdals, Breiðdals og Berufjarðar, og svo vestur eftir vatnaskilum á Öxi gagnvart Berufirði á móts við upptök Geitdalsár. Þaðan eftir Geitdalsá norður eftir Geitdal þar til hún mætir Múlaá, við bæjarstæði Þingmúla. Samkvæmt því er allur austanverður Geitdalur og allur vestanverður Skriðdalur, allt frá ármótum Geitdalsár og Múlaár í norðri og suður að vatnaskilum gagnvart Berufirði, innan merkja jarðarinnar, auk þess hluta austanverðs Skriðdals sem er sunnan Vatnsdalsár.

Þessi túlkun landamerkjabréfsins er í samræmi við afmörkun íslenska ríkisins á suður- og vesturmörkum kröfusvæðisins en það tekur til suðvesturhluta þess landsvæðis sem landamerkjabréfið lýsir innan merkja Þingmúla. Ríkið byggir á því að hluti þess svæðis sem lýst er innan merkja Þingmúla samkvæmt landamerkjabréfinu, þ.e. Múlaafrétt, sé þjóðlenda en að aðrir hlutar séu eignarlönd. Af hálfu ríkisins er þannig á því byggt að kröfusvæðið hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land sem lýst er innan merkja Þingmúla samkvæmt landamerkjabréfinu. Um innbyrðis afmörkun Múlaafréttar gagnvart öðrum hlutum Þingmúla, eða hjáleigna jarðarinnar, vísar ríkið einkum til lýsingar á afréttinni í örnefnaskrá fyrir Stefánsstaði, sem voru hjáleiga frá Þingmúla, en ágreiningur er milli ríkisins og eigenda Vatnsskóga, fyrrum hjáleigu Þingmúla, um afmörkun þeirrar jarðar á suðausturhluta kröfusvæðis ríkisins. Landamerkjabréfið hefur hins vegar ekki að geyma lýsingu á innbyrðis merkjum hjáleigna eða afréttarlandi Þingmúla.

Af framangreindu er ljóst að kröfusvæði ríkisins er allt innan merkja Þingmúla samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1883. Þar sem landamerkjabréfið hefur ekki að geyma sérstaka lýsingu á afréttarlandi jarðarinnar eða hjáleigum hennar koma hér til skoðunar aðrar heimildir um merki jarðarinnar eða einstakra hluta hennar.

Í biskupsvísitasíu fyrir Þingmúlakirkju frá 1641 segir m.a. að kirkjan eigi heimaland allt, hálfan Jórunnardal fram á Stafsheiði þar til vötnum hallar, allan Öxarárdal fram á Öxi þar til vötnum hallar, að undanskildu landi Hauga, hálfan Geitdal og Búðartungur. Þar er einnig getið annarra jarða í eigu Þingmúlakirkju. Jórunnardalur mun vera eldra heiti á Þórudal sem liggur inn að Stafsheiði milli Skriðdals og Breiðdals, norðan Vatnsdals. Öxarárdalur er annað heiti á Skriðdal, en eins og áður segir rennur Axará, sem einnig er stundum nefnd Öxará, um hann sunnan Skriðuvatns. Norðan vatnsins nefnist áin Múlaá. Því er ljóst að vísitasían eignar Þingmúlakirkju allan Skriðdal, fram á Öxi á vatnaskil, að undanskildu landi Hauga, og hálfan Geitdal, en um hann rennur Geitdalsá. Hún samræmist því nokkuð vel landamerkjabréfi Þingmúla sem lýsir merkjum að vestanverðu um Geitdalsá, og eignar Þingmúla þannig allan austurhluta Geitdals, og

tekur jafnframt til alls vesturhluta Skriðdals, og austurhluta dalsins sunnan Vatnsdalsár, allt suður að vatnaskilum á móts við Berufjörð.

Sömu upplýsingar um land Þingmúlakirkju og fram koma í biskupsvísitasíunni frá 1641 er að finna í síðari vísitasíum fram á síðari hluta 19. aldar og einnig í texta frá miðri 18. öld í kirkjubók Þingmúla. Þá liggja einnig fyrir tvær lögfestur fyrir Þingmúla frá 1703 og 1718 sem lýsa landi Þingmúla með sama hætti.

Í lýsingu Hallormsstaða- og Þingmúlasóknar frá 1874 í *Sýslu- og sóknalýsingum* Múlasýslna segir að Þingmúlastaður standi austan undir Múlakollinum hjá Múlaá, nærri yst á tungunni milli hennar og Geitdalsár, „og á staðurinn alla tunguna milli ánna inn á öræfi svo langt sem vötnum hallar til Skriðdals og þar að auki afréttarlandið inn frá, sem nefnist Víðirgróf, sunnan við Öxará eða Skriðdalsá, suður á há-Breiðdalsheiði og á fjöllin suðvestur af henni og eins norðaustur allt til Vatnsdalsár“. Þessi lýsing virðist taka til alls þess landsvæðis sem lýst er innan merkja Þingmúla í landamerkjabréfinu frá 1883.

Ljóst er að ýmsar hjáleigur hafa í gegnum tíðina verið innan heildarmerkja Þingmúla og sumar þeirra hafa síðar orðið sjálfstæðar jarðir með aðgreind landamerki. Áður er þess getið að landamerkjabréf Þingmúla frá 1883 tekur einnig til þriggja hjáleigna, Borgar, Stefánsstaða og Vatnsskóga, en innbyrðis merkjum er þar ekki lýst með aðgreindum hætti. Að auki er fjórða hjáleigan, Hátún, nefnd í sumum öðrum heimildum. Borg og Stefánsstaðir eru í vestanverðum Skriðdal en Borg er næsta hjáleiga sunnan við heimaland Þingmúla og Stefánsstaðir eru sunnan við land Borgar en norðan afréttarinnar. Vatnsskógar eru í austanverðum Skriðdal, sunnan Vatnsdalsár, en Hátún í Geitdal, sunnan við heimaland Þingmúla.

Í fyrirliggjandi heimildum eru þessar hjáleigur Þingmúla taldar upp með ýmsum hætti og breytilegt kann að hafa verið hverjar þeirra voru byggðar. Í *Jarðatali* Johnsens frá 1847 er getið um Borg, Stefánsstaði og Hátún sem hjáleigur Þingmúla. Í skýrslu um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls frá 1854, sem varðar árin 1849–1853, er getið um hjáleigurnar Borg og Stefánsstaði. Í sambærilegri skýrslu fyrir árin 1872–1877 er getið um Borg, Stefánsstaði og Vatnsskóga, og í lýsingu Hallormsstaða- og Þingmúlasóknar frá 1874 í *Sýslu- og sóknalýsingum* Múlasýslna segir að hjáleigur Þingmúla séu Hátún, Borg, Stefánsstaðir og Vatnsskógar. Fyrir liggja ýmsar heimildir um heimaland Þingmúla og hjáleigur jarðarinnar þar sem merkjum er lýst með aðgreindum hætti og þær koma nú til frekari skoðunar.

Í byggingarbréfi fyrir Þingmúla frá 1893, ári eftir að prestsetur þar var lagt niður, er greint frá merkjum heimalands jarðarinnar:

> Landamerki jarðarinnar eru: Sunnan Múlans á milli Borgar og Þingmúla svo nefndir „Þrímelar“; að austan Múlaá; að norðan Geitdalsá og á Hátúnadal grjótgarður sá hinn forni, er þar sjest enn kippkorn fyrir utan Dalhús. Landið frá garði þessum og inn að aðalafrjettinni er fráskilið þessari byggingu Þar á móti er hið venjulega slægnaítak í Hallbjarnarstaðalandi, „Lónatangi“ leigt með jörðinni.

Þá er einnig tekið fram að leiguliða sé ásamt heimalandinu byggð afrétt staðarins, að undanteknum rétti til slægna í henni, gegn sérstöku gjaldi sem bætist við landsskuld vegna jarðarinnar sjálfrar. Þessi merkjalýsing lýsir heimalandi Þingmúla, nyrst í landi jarðarinnar, þannig að það takmarkist að suðaustanverðu af landi Borgar í Skriðdal og að suðvestanverðu af fornum grjótgarði í Geitdal. Auk þess er tekið fram að afrétt Þingmúla, Múlaafrétt, sé byggð með aðaljörðinni en merkjum hennar er ekki lýst nánar.

Í vísitasíubók er skráð færsla um embættisskoðunarferð prófasts að Vallanesi 23. ágúst 1904, en á þeim tíma hafði Þingmúlasókn verið sameinuð Vallanessókn og prestsetur í Þingmúla lagt niður. Þar kemur fram að kirkjujörðinni Þingmúla hafi verið skipt í þrjár jarðir, Þingmúla, Múlastekk og Hátún, og að sú skipan hafi verið samþykkt af stiftsyfirvöldunum með bréfi 24. mars 1904. Þar er getið merkja jarðanna þriggja eftir þessa skiptingu, og af lýsingum þeirra er ljóst að þær eru allar innan þess landsvæðis sem lýst er sem heimalandi Þingmúla í áðurnefndu byggingarbréfi frá 1893.

Eins og áður segir voru Hátún í Geitdal hjáleiga frá Þingmúla. Í framangreindri færslu í vísitasíubók um embættisskoðunarferð prófasts að Vallanesi 1904 er merkjum Hátúna lýst svo: „Landamerki að utan: Merkilækur, að norðan Geitdalsá, að framan: forn Grjótgarður utan við Dalhús, að austan háöxlar Múlans“. Í fasteignamati 1916–1918 er að finna efnislega sömu lýsingu á merkjum Hátúna. Nákvæm staðsetning forns grjótgarðs utan við Dalhús, sem vísað er til í framangreindum lýsingum, liggur ekki fyrir en af lýsingum í örnefnaskrám má ráða að hann sé talsvert norðan við vesturhluta norðurmarka kröfusvæðis ríkisins, sem miðast við Rauðabergsá. Í örnefnaskrám fyrir Hátún segir að innan við umræddan grjótgarð hafi verið eyðibýlið Dalhús. Litlar heimildir eru um búsetu þar, og Dalhúsa er ekki getið meðal hjáleigna Þingmúla í fyrirliggjandi heimildum. Í *Árbók* Ferðafélags Íslands 2018 segir að á árunum 1872–1892 hafi fjórar fjölskyldur reynt fyrir sér á Dalhúsum en enginn eftir það. Í *Sveitum og jörðum í Múlaþingi*, 2. bindi, segir að nafngreindur maður hafi byggt bæ í gamalli tótt á Dalhúsum árið 1890 og búið þar til 1893. Ekki liggja fyrir heimildir um afmörkun Dalhúsa til suðurs, en í örnefnaskrá fyrir Hátún frá 1975 segir að við áðurnefndan grjótgarð, sem markaði suðurmörk Hátúna, hafi áður verið mörk afréttar og heimalands.

Næst koma til skoðunar heimildir um hjáleigur Þingmúla í Skriðdal: Borg, Stefánsstaði og Vatnsskóga.

Í byggingarbréfi fyrir Borg frá 1857 segir að merki Borgar að utan, gagnvart heimalandi Þingmúla, séu um Þrímela en að innan, gagnvart Stefánsstöðum, séu merkin um Þverá. Að ofan séu þau þar sem vötnum halli og að neðan ráði áin, þ.e. Múlaá. Sömu lýsingu á merkjum Borgar er að finna í byggingarbréfi frá 1870 og fasteignamati 1916–1918. Í byggingarbréfunum er þess getið að Borg fylgi hlutdeild í afrétt Þingmúla en leiguliði megi ekki leyfa öðrum þar landsnot. Af gögnum málsins verður ráðið að árið 1936 hafi nýbýlið Birkihlíð verið stofnað í landi Borgar og árið 1950 hafi nýbýlið Hjarðarhlíð einnig verið stofnað í landi Borgar en af gögnunum er ljóst að land Borgar,

og nýbýla sem þar var stofnað til, liggur ekki að kröfusvæði ríkisins og því er ekki ástæða til að fjalla um það nánar.

Sunnan við Borg í vestanverðum Skriðdal er land Stefánsstaða. Í byggingarbréfi fyrir Stefánsstaði frá 1871 segir að landamerki séu „að utan lækr skammt þar útfrá, að innan en að ofan eptir því sem vötnum hallar til landsins; að neðan ræður vatnið og og áin“. Í öðru byggingarbréfi frá 1885 er landamerkjum lýst með sama hætti með þeirri viðbót að Djúpagilsá ráði merkjum að innanverðu. Í fasteignamati 1916–1918 er merkjum Stefánsstaða lýst svo: „Að ofan sem vötnum hallar, að utan Þverá, að neðan Axará, að innan Djúpagilsá.“ Djúpagilsá rennur ofan af múlanum í vestanverðum Skriðdal og sameinast Axará í dalbotninum.

Austurhluti norðurmarka kröfusvæðis ríkisins, þ.e. í Skriðdal, miðast við Djúpagilsá, sem er í samræmi við framangreindar heimildir um merki Stefánsstaða.

Gerð er krafa til hluta kröfusvæðis ríkisins af hálfu eigenda Vatnsskóga en þar er m.a. byggt á byggingarbréfi fyrir Víðigróf frá 1859. Þar er merkjum lýst svo: „allt land frá Vatnsdalsá og inná Öxi þarsem vötnum hallar suduraf, austaramegin Oxarár á fjall upp“. Í virðingargjörð á Vatnsskógum frá 1916, sem var þinglýst sama ár, segir að jörðin hafi verið hjáleiga byggð út úr landi Þingmúla. Um landamerki jarðarinnar segir eftirfarandi:

> Um landamerki jarðarinnar er það að segja að þau eru skakt til færð í útskrift sýslumannsins í Suður-Múlasýslu, skírð landamerki annarar jarðar en þeirrar sem hér er um að ræða.
>
> En eftir þeim upplýsingum sem við höfum getað aflað okkur eru landamerki þessi: að utan „Vatnsdalsá“, að neðan Múlaá, að ofan Vatnsdalsvörp og fjallgarður til Breiðdalsheiðar, en að innan virðist dálítill ágreiningur milli landsdrottins og leiguliða, þannig að landsdrottin virðist halda því fram, að land jarðarinnar nái aðeins inn að svo kölluðum Íxnagilsám, en leiguliði vill halda því fram, að allt landið innúr, til Berufjarðarvarpa, sé hér um að ræða. En því er þannig varið að leiguliði hefur aðeins munnlega byggingu fyrir jörðunni, en ekkert byggingarbréf, svo ekki verður séð hve mikið land felst í byggingunni. Að okkar dómi er hér um lítilfjörlegt landstykki að ræða: fjalllendis reim, að miklu leyti gróðurlaus, innst til dala, enda er ábúandi ekkert áfram um að halda landstykki þessu. En vegna þessa misskilnings virðum við jörðina innað Íxnagilsám sér, og afréttarstykkið þar fyrir innan til Berufjarðarvarpa sérstaklega.

Í fasteignamati 1916–1918 er jörðin Vatnsskógar sögð eyðijörð í eigu Þingmúlakirkju. Þar kemur fram að jörðin hafi nægt upprekstrarland. Um landamerki segir: „Að neðan Axará og Skriðuvatn, að utan Vatnsdalsá, að ofan og framan þar sem vötnum hallar.“

Í þessum heimildum um merki Vatnsskóga er norðurmörkum lýst um Vatnsdalsá og vesturmörkum um Axará. Orðalag þeirra um merki til fjalla að austan og sunnan er hins vegar aðeins mismunandi. Í byggingarbréfinu frá 1859 er merkjum lýst frá Vatnsdalsá inn á Öxi þar sem vötnum hallar til suðurs, austan Axarár á fjall upp. Í virðingargjörðinni frá 1916 segir að austurmörk jarðarinnar séu á Vatnsdalsvörpum og um fjallgarðinn til Breiðdalsheiðar, en að ágreiningur sé milli landeiganda og leiguliða um suðurmörk. Þau miðist annaðhvort við Yxnagilsár, eða Berufjarðarvörp, þ.e. vatnaskil gagnvart

Berufirði. Í fasteignamatinu 1916–1918 segir að merki jarðarninnar „að ofan og framan“ séu þar sem vötnum hallar.

Af hálfu gagnaðila ríkisins vegna Vatnsskóga er byggt á því að Axará ráði vesturmörkum jarðarinnar allt til upptaka, sem þeir byggja á að séu í Ódáðavötnum. Af hálfu ríkisins er byggt á því að austurmörk kröfusvæðisins séu um Axará, en ríkið byggir á því að ekki eigi að fylgja þeirri kvísl árinnar sem rennur úr Ódáðavötnum heldur draga beina línu úr tilteknum stað í Axará, innarlega í Skriðdal, til suðausturs að vatnaskilum gagnvart Berufirði.

Framangreindar heimildir veita þeirri túlkun gagnaðila ríkisins stoð að mörk jarðarinnar fylgi Axará til upptaka, með vísan til þess að í byggingarbréfinu frá 1859 og fasteignamati 1916–1918 er merkjum til suðurs lýst að vatnaskilum. Að mati nefndarinnar hefur virðingargjörðin frá 1916 minna vægi í þessu sambandi, enda ber hún með sér að ágreiningur landeiganda og leiguliða hafi snúist um umfang hins leigða landsvæðis en ekki um eignarréttarlega stöðu svæðisins sem deilt var um, þ.e. ofan Yxnagilsáa, sem auk þess er að mestu leyti óumdeilt eignarland í máli þessu. Þá styðja gögn málsins að upptök Axarár séu í Ódáðavötnum, t.d. örnefnaskrár fyrir Vatnsskóga og Borg, auk þess sem vel sást í vettvangsferð nefndarinnar að sú kvísl árinnar sem rennur úr Ódáðavötnum er greinilegri og stærri en aðrar sem renna ofan af vatnaskilum milli Berufjarðar og Skriðdals. Framangreindar heimildir eru hins vegar ekki skýrar um hvernig draga beri mörkin úr upptökum Axarár við Ódáðavötn að vatnaskilum gagnvart Berufirði. Það atriði kemur hins vegar ekki til nánari skoðunar ef önnur atriði leiða til þeirrar niðurstöðu að kröfusvæði ríkisins sé ekki þjóðlenda.

Líkt og áður kemur fram er þess getið í ýmsum skjölum, t.d. byggingarbréfum fyrir Þingmúla og hjáleigur jarðarinnar og einnig fasteignamati, að Þingmúla hafi fylgt afrétt sem nefnd er Múlaafrétt. Í þessum skjölum er hins vegar ekki að finna lýsingar á afmörkun afréttarinnar og slíka afmörkun er heldur ekki að finna í landamerkjabréfi Þingmúla frá 1883 þar sem heildarmerkjum er lýst án aðgreiningar heimalands, hjáleigna eða afréttar.

Í lýsingu Hallormsstaða- og Þingmúlasóknar frá 1874 í *Sýslu- og sóknalýsingum* Múlasýslna segir að inn af Þingmúlasókn séu miklar og góðar afréttir. Þar segir að Múlaafrétt sé inn af Múlanum og Suðurdal inn á Háöxi.

Í örnefnaskrá Stefánsstaða frá 1971 segir að austurhluti Múlaafréttar liggi að Stefánsstaðalandi og að Djúpagilsá skipti löndum milli heimalands og afréttar. Það á sér einnig stoð í þeim heimildum um merki Stefánsstaða sem áður er lýst. Í örnefnaskránni segir einnig að landamerki milli Skriðdals og Berufjarðar séu við vatnaskil og að Axará skipti m.a. löndum milli Stefánsstaða og Vatnsskóga. Þá kemur jafnframt fram að nokkur hluti af Múlaafrétt sé talinn með Hátúnum. Landamerki þar á milli séu á Háufs, þar sem vötn falli til Geitdalsár og Axarár, og þar séu einnig landamerki milli Stefánsstaða og Hátúna.

Í ritinu *Göngur og réttir* V segir að Múlaafrétt nefnist svæði það sem sé fyrir innan byggð á milli Geitdalsár og Axarár, sem komi úr Ódáðavötnum. Nokkur hluti afréttarlandsins liggi sunnan Ódáðavatna, eða þangað er vötnum halli til Fossárdals sem er í Berufirði. Vesturmörk Múlaafréttar séu um Bratthals, suður að vatnaskilum gagnvart Hamarsdal. Þar segir einnig að Geitdalsá komi úr Leirdalsvatni og Bratthálsi.

Í svari oddvita Skriðdalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt árið 1989 segir að frá fornu fari hafi verið taldar þrjár afréttir í Skriðdal, þ.e. Öxi, Múlaafrétt og Geitdalsafrétt. Þær liggi suðvestur af Skriðdal, að vatnaskilum við Breiðdal, Berufjörð, Hamarsdal, Bratthals, Hornbrynju og Hraungarð. Ekki er gerð nánari grein fyrir afmörkun þeirra, t.d. að norðanverðu, eða innbyrðis afmörkun afréttanna.

Næst koma til skoðunar heimildir um aðliggjandi jarðir og landsvæði, þ.e. vestan og sunnan við kröfusvæði ríkisins, en Þingmúli og fyrrum hjáleigur jarðarinnar sem hér hefur verið fjallað um liggja að kröfusvæðinu norðan- og austanverðu.

Að norðvestanverðu svæðinu liggur það kröfusvæði ríkisins sem nefnt er *Geitdalsafrétt* og er til umfjöllunar í kafla 7.4.4. Í landamerkjabréfi Geitdals frá 14. júní 1883, sem var þinglýst 20. júní 1884, er austurmerkjum jarðarinnar lýst um Geitdalsá „sem kemur innan frá Bratthálsi og fellur alla leið ut dalinn útí Grímsá fyrir utan Þingmúla“. Að vestan- og suðvestanverðu kröfusvæði ríkisins liggur annað kröfusvæði ríkisins sem nefnt er *Búðartungur* og er til umfjöllunar í kafla 7.4.3. Fyrir liggur landamerkjabréf fyrir Búðartungur frá 28. maí 1884, sem var þinglýst 20. júní sama ár. Þar er austanverðum merkjum þeirra lýst um Geitdalsá. Framangreint er í samræmi við afmörkun ríkisins á vesturmörkum kröfusvæðisins sem afmarkast af Geitdalsá frá Bratthálsi að þeim stað þar sem Rauðabergsá rennur í hana ofan af Háufs.

Að sunnanverðu kröfusvæði ríkisins liggja jarðir og landsvæði í Berufirði og Hamarsfirði. Austast er þar óumdeilt eignarland jarðarinnar Berufjarðar í samnefndum firði. Þar vestan við liggur að kröfusvæðinu óumdeilt eignarland Eyjólfsstaða, Víðiness og Eiríksstaða í Fossárdal í Berufirði. Loks liggur að vestasta hluta suðurmarka kröfusvæðis ríkisins annað kröfusvæði sem nefnt er *Hamarsbætur* og er til umfjöllunar í máli nr. 4/2022. Upphaflega voru gerðar kröfur í málinu af hálfu eigenda Berufjarðar, Eyjólfsstaða, Víðiness og Eiríksstaða, en eftir að íslenska ríkið aðlagaði suðurmörk kröfusvæðisins *Múlaafréttar* að vatnaskilum milli Skriðdals og Berufjarðar lýstu eigendur umræddra jarða því yfir að ekki væri lengur ágreiningur við ríkið um mörk jarðanna og að þeir létu málið ekki frekar til sín taka.

Í landamerkjabréfum Berufjarðar frá 10. maí 1884 og Fossárdals frá 2. maí 1884, sem tekur til Eiríksstaða, Víðiness og Eyjólfsstaða, er merkjum þessara jarða að norðanverðu, gagnvart kröfusvæði ríkisins, lýst um vatnaskil og efstu fjallseggjar milli Berufjarðar og Skriðdals. Í landamerkjabréfi Hamars í Hamarsfirði frá 9. apríl 1884 er því lýst að Hamar eigi afréttarland innst í Hamarsdal „frá Veturhúsalandi og á Sker inn og upp“. Í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 4/2022, sem kveðinn er upp samhliða

úrskurði þessum, er komist að þeirri niðurstöðu að svæðið sem lýst er sem afréttarlandi Hamars í Hamarsdal sé eignarland.

Af framangreindu verður séð að heimildir um aðliggjandi jarðir og landsvæði styðja við afmörkun ríkisins á Múlaafrétt að vestan- og sunnanverðu og eru einnig í samræmi við lýsingu í landamerkjabréfi Þingmúla frá 1883 á umræddum hluta merkja jarðarinnar.

Samandregið styðja fyrirliggjandi heimildir um Þingmúla og fyrrum hjáleigur jarðarinnar við afmörkun ríkisins á Múlaafrétt, með tveimur undantekningum. Sú fyrri er niðurstaða nefndarinnar að heimildir um Vatnsskóga styðji við afmörkun gagnaðila ríkisins á vesturmörkum Vatnsskóga um Axará til upptaka í Ódáðavötnum. Eins og áður segir er hins vegar nokkur óvissa um hvernig draga beri mörkin úr Ódáðavötnum suður að vatnaskilum milli Berufjarðar og Skriðdals, á suðausturhluta kröfusvæðis ríkisins. Síðari undantekningin er að ekki er fyllilega skýrt af gögnum málsins hvernig Múlaafrétt afmarkast að norðvestanverðu, en ríkið byggir á að mörkin séu í Rauðabergsá. Í örnefnaskrá fyrir Hátún frá 1975 segir að við fornan grjótgarð utan við Dalhús, sem mun vera talsvert norðan við Rauðabergsá í Geitdal, hafi verið mörk afréttar og heimalands, en í örnefnaskrá Stefánsstaða segir að norðurmörk Múlaafréttar séu á Háufs, þar sem vötn falli til Geitdalsár og Axarár. Rauðabergsá, sem ríkið miðar norðvesturmörk kröfusvæðisins við, rennur ofan af Háufs og síðarnefnda skjalið veitir afmörkun ríkisins á umræddum hluta kröfusvæðisins því nokkra stoð.

Þrátt fyrir að gögn málsins séu ekki fyllilega skýr um afmörkun Múlaafréttar til norðvesturs og suðausturs gagnvart fyrrum hjáleigum Þingmúla er að mati óbyggðanefndar ljóst að kröfusvæði ríkisins er allt innan merkja Þingmúla samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1883. Jafnframt er niðurstaða nefndarinnar að afmörkun Þingmúla í landamerkjabréfinu eigi sér stoð í eldri heimildum um merki jarðarinnar. Nánari afmörkun Múlaafréttar kemur einungis til skoðunar ef komist er að þeirri niðurstöðu að um þjóðlendu sé að ræða, enda er ekki á valdsviði nefndarinnar að taka afstöðu til merkja milli eignarlanda.

7.4.2.2 Eignarréttarleg staða

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða kröfusvæðisins. Þrátt fyrir að íslenska ríkið geri eitt kröfu til svæðisins er eignarréttarleg staða þess til rannsóknar af hálfu óbyggðanefndar á grundvelli áðurnefnds fyrirvara íslenska ríkisins þess efnis að á svæðum þar sem gagnkröfur hefðu ekki verið gerðar væri þess óskað að óbyggðanefnd kannaði og skæri úr um hvort svæðið væri eignarland eða þjóðlenda.

Í kafla 7.3 er fjallað um landnám á svæðinu en í *Landnámu* segir frá því að Brynjólfur gamli Þorgeirsson hafi numið Fljótsdal allan fyrir ofan Hengifossá fyrir vestan en fyrir ofan Gilsá fyrir austan, Skriðdal allan og Vellina út til Eyvindarár. Fram kemur að Brynjólfur hafi gefið Ævari bróður sínum Skriðdal allan fyrir ofan Gilsá og hann hafi búið á Arnaldsstöðum.

Af þessum frásögnum *Landnámu* er ljóst að landnám Brynjólfs hefur tekið til Skriðdals og að Ævar bróðir hans hafi svo tekið við þeim hluta landnámsins. Þó verður að gera þann fyrirvara að landnámsmörk inn til lands eru ekki tiltekin og því ekki hægt að fullyrða afdráttarlaust um nákvæma stærð landnámsins, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*. Óvissa um þetta atriði er meiri eftir því sem ofar dregur á svæðinu. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun lýsinganna er þó að mati óbyggðanefndar líklegt að svæðið hafi verið numið, a.m.k. að töluverðu leyti.

Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi dóma Hæstaréttar og *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar*, sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Við mat á eignarréttarlegri stöðu landsvæða skiptir almennt mestu máli hvort viðkomandi svæði sé eða hafi verið jörð eða hluti af jörð samkvæmt fyrirliggjandi heimildum. Þá liggur fyrir að landsvæði hverrar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Landamerkjabréf hafa þó bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Það á einnig við um aðrar tegundir heimilda um merki landsvæða en auk landamerkjabréfa er t.a.m. algengt að merkjum landsvæða sé lýst í máldögum, vísitasíum og lögfestum. Landamerkjabréf jarða hafa almennt haft ríkara vægi en aðrar heimildir sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirliggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarlönd. Frá þessari meginreglu eru tilteknar undantekningar, enda hefur sú áhersla dómstóla á landamerkjabréf jarða sem að framan var lýst frá upphafi verið með skýrum fyrirvörum, sjá t.d. dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum). Þar kemur fram að meta verði sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs og að með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki getað aukið einhliða við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Um þetta segir einnig svo: „Er þá einkum til þess að líta hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins.“ Við úrlausn þessa máls reynir því helst á hvort þjóðlendukröfusvæðið hafi upprunalega verið hluti af jörð eða jörðum, og verið háð beinum eignarrétti á þeim grundvelli, eða hvort svæðið hafi frá upphafi verið utan marka jarða og sé þar með þjóðlenda sem eftir atvikum er háð óbeinum eignarréttindum.

Hér að framan var komist að þeirri niðurstöðu að kröfusvæði ríkisins væri allt innan merkja Þingmúla samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1883. Eins og áður segir er krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu á því byggð að svæðinu sé lýst í heimildum sem afrétt Þingmúla. Í málinu er því einkum uppi það álitaefni hvort kröfusvæðið hafi aðra eignarréttarlega stöðu en óumdeilt eignarland jarðarinnar, þrátt fyrir að vera lýst innan merkja jarðarinnar í landamerkjabréfinu án neinnar aðgreiningar.

Í umfjöllun um afmörkun svæðisins hér að framan var komist að þeirri niðurstöðu að lýsing landamerkjabréfs Þingmúla á merkjum jarðarinnar ætti sér stoð í eldri heimildum. Þar var vísað til biskupsvísitasíu frá 1641 og síðari vísitasía fram á síðari hluta 19. aldar, texta frá miðri 18. öld í kirkjubók Þingmúla og tveggja lögfestna fyrir Þingmúla frá 1703 og 1718. Í þessum skjölum segir m.a. að kirkjan í Þingmúla eigi allan Öxarárdal fram á Öxi þar sem vötnum hallar, að fráteknu Haugalandi, og hálfan Geitdal. Sambærilega lýsingu á merkjum jarðarinnar og þá sem fram kemur í landamerkjabréfinu frá 1883 er einnig að finna í lýsingu Hallormsstaða- og Þingmúlasóknar frá 1874 í *Sýslu- og sóknalýsingum* Múlasýslna, þar sem merkjum er lýst inn á öræfi svo langt sem vötnum hallar.

Í elstu heimildum sem liggja fyrir um Þingmúla, þ.e. skrá Páls Jónssonar biskups um kirkjur í Skálholtsbiskupsdæmi um 1200 og kirkjumáldögum frá 1397 og 1570, verður ekki séð að fjallað sé sérstaklega um kröfusvæði ríkisins, en raunar er lítið sem ekkert fjallað um landamerki í umræddum skjölum.

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir m.a. um Þingmúla að útigangur sé í betra lagi og landrými jarðarinnar mikið.

Í byggingarbréfi fyrir Borg frá 1856 segir meðal annars um Múlaafrétt:

> Gjeldfje sitt og lömb skal hann á hvörju ári reka til afrettar þeirrar sem Þingmúlakyrkja á og Borg hefur hlutdeild i, en ekki má fara af neinum ödrum fje á afrett taka eda leifa þar ödrum neinar þær landsnytjar sem hann sjalfur má þó brúka so sem grasatekju og þesshättar hann skal vera skildur ad safna stadarins afrett á haustum þá þörf er og lögsöfn uppábodinn en stórgripi þá sem heima eru skal hann vera skildur ad passa so ekki gangi i landlandsdrottins leifislaust eda i slægjur sambilismanns …

Það sama kemur efnislega fram í byggingarbréfum fyrir Borg frá 1857 og 1870. Þá segir í byggingarbréfi fyrir Þingmúla frá 1870:

> Afrétt Þingmúla staðar, sem eigi er öðrum byggð, skal hann hafa um leið til byggingar og gjaldi serstaklega af henni 10rd á ári – og er honum þá heimilt að taka grasafólk og fé af öðrum í afréttina, fyrir akveðna borgun, en gæti jafnframt allra þeirra skyldna, sem lands lögin skilja á afréttarbonda.

Í skýrslu um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1872–1877 er m.a. fjallað um afrétt Þingmúla. Þar segir að afrétt fylgi staðnum, víðlend og góð þó mikill hluti hennar sé hrjóstugur, og að þangað megi taka margt fé á sumrum. Einnig segir að töluvert hey megi sækja inn á afrétt þegar vel vaxi til fjalla en þangað sé langt að fara. Þá er jafnframt fjallað um tekjur sem kirkjan hafi af afréttinni fyrir utan upprekstur staðarins og hjáleignanna.

Í byggingarbréfi fyrir Þingmúla frá 1893 er tekið fram að til viðbótar heimajörðinni sé leiguliða byggð afréttin sem staðnum fylgi „til allrar löglegrar notkunar, að undanteknum rjetti til slægna í henni“, gegn tilteknu gjaldi til viðbótar við landskuldina vegna heimajarðarinnar.

Í fasteignamati 1916–1918 er skráð athugasemd við Þingmúla þess efnis að Múlaafrétt hafi gengið undan Þingmúla, og að sóknarpresturinn í Vallanesi telji hana engar tekjur hafa gefið næstu ár á undan. Í umfjöllun um Vallanes í sama fasteignamati kemur

fram að jörðin hafi upprekstrarland á Múlaafrétt. Svo virðist því sem réttindi yfir Múlaafrétt hafi á þessum tíma færst frá Þingmúla til Vallaness, en prestsetur í Þingmúla var lagt niður árið 1892 þegar Þingmúlasókn var sameinuð Vallanesprestakalli. Í byggingarbréfi fyrir Þingmúla frá 1940 kemur hins vegar fram að Múlaafrétt fylgi jörðinni.

Í svari oddvita Skriðdalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt árið 1989 segir að frá fornu fari hafi verið taldar þrjár afréttir í Skriðdal, þ.e. Öxi, Múlaafrétt og Geitdalsafrétt. Þær liggi suðvestur af Skriðdal, að vatnaskilum við Breiðdal, Berufjörð, Hamarsdal, Bratthals, Hornbrynju og Hraungarð.

Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* er fjallað um að landsvæði hverrar jarðar hafi frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Þá er tekið fram að nefndin telji hvorki verða ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt séð hafi verið gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og að af einstökum dæmum verði engar almennar ályktanir dregnar um mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðar. Leggja megi þá meginreglu til grundvallar að heimaland jarðar nái til alls lands henni tilheyrandi, nema sérstök frávik leiði til annars.

Sem fyrr segir hefur verið komist að þeirri niðurstöðu að kröfusvæði ríkisins sé allt innan merkja Þingmúla samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1883. Þar er heildarmerkjum jarðarinnar lýst og kröfusvæðið er ekki aðskilið frá öðru landi hennar, þó að einstökum hjáleigum Þingmúla hafi síðar verið skipt út úr jörðinni og skilji nú heimaland hennar frá kröfusvæðinu. Enginn greinarmunur er gerður á einstökum hlutum jarðarinnar og að mati nefndarinnar bendir það til þess að ekki hafi verið munur á eignarréttarlegri stöðu svæða innan merkjanna. Þá á lýsing landamerkjabréfsins á merkjum jarðarinnar sér stoð í eldri heimildum um merkin.

Kröfusvæði ríkisins er nokkuð vel gróið á láglendustu hlutum þess, einkum í Geitdal og Skriðdal á norðvestur- og norðausturhluta svæðisins. Gögn málsins benda enda til þess að svæðið hafi m.a. verið nýtt til slægna. Eftir því sem ofar dregur er gróðurþekja minni og syðsti hluti svæðisins er lítt gróinn og einkennist einkum af grýttum melum og klöppum. Þrátt fyrir það telur nefndin að gróðurfar mæli ekki gegn því að stofnast hafi til beins eignarréttar, einkum þegar horft er til þess að aðliggjandi svæði til norðurs, austurs og suðurs eru um margt mjög sambærileg gróðurfarslega en engu að síður óumdeild eignarlönd. Í því sambandi er einkum horft til þess hluta Múlans sem er norðan kröfusvæðisins, þess hluta Skriðdals sem er austan Axarár og heiðarsvæða inn af Berufirði sem liggja að kröfusvæðinu sunnanverðu. Öll þessi svæði hefur íslenska ríkið viðurkennt að séu eignarlönd þrátt fyrir að staðhættir og gróðurfar séu að miklu leyti sambærileg við kröfusvæðið. Ekki verður því séð að atriði á borð við staðhætti og gróðurfar bendi til þess að svæðið hafi síður orðið undirorpið beinum eignarrétti en þessi aðliggjandi svæði. Þessi atriði eru til þess fallin að styðja við niðurstöðu um að réttindi innan kröfusvæðisins hafi falist í beinum eignarrétti fremur en óbeinum, enda

er eignarréttarleg staða aðliggjandi svæða meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar. Um það vísast t.d. til hliðsjónar til dóma Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum), að því er varðar land jarðarinnar Hóla, frá 16. maí 2007 í máli nr. 448/2006 (Stórhöfði) og frá 13. október 2021 í máli nr. 41/2020 (Þóreyjartungur).

Að vestanverðu liggja að kröfusvæðinu önnur kröfusvæði ríkisins sem eru til umfjöllunar í köflum 7.4.3 og 7.4.4. Sé litið heildstætt á niðurstöður í máli þessu er þar bæði um að ræða eignarland og þjóðlendu. Að suðvestanverðu liggur að svæðinu annað kröfusvæði ríkisins sem er eignarland samkvæmt úrskurði nefndarinnar í máli nr. 4/2022 sem kveðinn er upp samhliða úrskurði þessum.

Íslenska ríkið byggir einkum á því að þjóðlendukröfusvæðið sé afrétt sem einungis hafi verið undirorpin óbeinum eignarréttindum. Samkvæmt *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* hefur afréttur oft verið skilgreindur sem afmarkað landsvæði, að jafnaði utan byggðar, sem að fornu og/eða nýju hefur verið nýtt sem sumarbeitiland en land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur að meginreglu verið talið þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki úrslitaþýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Að mati óbyggðanefndar verður ekki fram hjá því litið að gögn málsins benda fremur til beins eignarréttar á landi innan þjóðlendukröfusvæðisins en óbeinna eignarréttinda. Óbyggðanefnd telur líklegt að notkun hugtaksins afréttur vísi í þessu tilfelli til gamalgróinnar notkunar á viðkomandi jarðarhluta sem beitilandi fremur en að endurspegla mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðarinnar, sbr. til hliðsjónar úrskurð óbyggðanefndar frá 14. nóvember 2003 í máli nr. 5/2001 (Lón), að því er varðar jörðina Bæ í Lóni. Í þessu sambandi má nefna að samkvæmt fjallskilareglugerðum 19. aldar var búendum gert skylt að reka geldfé og lömb á afrétt ásamt því að aðgreina afréttir frá heimalöndum. Í 12. gr. reglugerðar fyrir Suður-Múlasýslu um refaveiðar, notkun afrjetta, fjallskil m.fl., dags. 4. júlí 1892, segir að afrétt sé þar sem venja hafi verið, enda sé búsmala eigi haldið þar á sumrum að staðaldri, og eftir því skuli í hverri sveit aðgreina afréttarlönd og heimalönd og ákveða takmörk. Að mati nefndarinnar bendir þetta orðalag reglugerðarinnar, sem var sett skömmu eftir gildistöku landamerkjalaga nr. 5/1882, til þess að orðið *afrétt* hafi á svæðinu fyrst og fremst verið notað í þeim tilgangi að lýsa því með hvaða hætti landsvæði var nýtt, fremur en að lýsa mismunandi eignarréttarlegri stöðu landsvæða. Ekki liggja fyrir heimildir sem benda til annars en að viðkomandi landeigendur hafi í gegnum tíðina farið með umráð og hagnýtingu yfir þjóðlendukröfusvæðinu og ekki er að sjá að svæðið hafi tilheyrt eða verið nýtt af öðrum án leyfis landeigenda. Þá hefur ekkert komið fram í málinu sem bendir til þess að kröfusvæði ríkisins hafi nokkru sinni haft stöðu samnotaafréttar. Að mati nefndarinnar bendir framangreint til þess að svæðið sé háð beinum eignarrétti.

Að öllu framangreindu virtu er niðurstaða óbyggðanefndar að íslenska ríkið hafi ekki sýnt fram á að land innan marka kröfusvæðis þess sé þjóðlenda í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998, sbr. einnig a-lið 7. gr. laganna. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998. Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda, enda ekki á verksviði nefndarinnar að skera úr um þau.

7.4.3 Búðartungur

Hér verður fjallað um það þjóðlendukröfusvæði ríkisins sem af hálfu þess er nefnt *Búðartungur*. Að norðvestan, norðan, austan og sunnan liggja að svæðinu önnur kröfusvæði ríkisins. Að norðvestanverðu er það kröfusvæði sem af hálfu ríkisins er nefnt *Gilsárdalsafrétt* og er til umfjöllunar í kafla 7.4.5, að norðanverðu *Geitdalsafrétt* sem er til umfjöllunar í kafla 7.4.4, að austanverðu *Múlaafrétt* sem er til umfjöllunar í kafla 7.4.2, og að sunnanverðu *Hamarsbætur* sem eru til umfjöllunar í máli nr. 4/2022. Að vestanverðu liggur þjóðlendukröfusvæðið að svæðamörkum milli svæða 5 og 11 við málsmeðferð óbyggðanefndar. Handan svæðamarkanna liggur að mestu leyti eignarland að kröfusvæðinu samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar frá 29. maí 2007 í máli nr. 1/2005 (Fljótsdalur og Jökuldalur austan Jökulsár á Jökuldal), en allra syðst á vesturmörkum kröfusvæðisins liggur að því þjóðlendan Villingadalur samkvæmt sama úrskurði, sem staðfestur var að þessu leyti með dómi Héraðsdóms Austurlands frá 20. apríl 2009 í máli nr. E-352/2007 (Villingadalur). Engar gagnkröfur bárust vegna Búðartungna og íslenska ríkið gerir því eitt kröfu til svæðisins.

Sú ályktun verður dregin af dómum Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006 (Rangárvallaafréttur) og 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Skaftafell I og III) að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, þó innan þeirra takmarka sem kröfugerð íslenska ríkisins setur hverju sinni, og leysa verði úr málum á þeim grundvelli. Þrátt fyrir að ekki sé gerð krafa til svæðisins af öðrum en íslenska ríkinu er eignarréttarleg staða kröfusvæðisins engu að síður til rannsóknar af hálfu óbyggðanefndar á grundvelli fyrirvara sem kom fram af hálfu íslenska ríkisins við aðalmeðferð málsins, sem fór fram 19. mars 2024, þess efnis að það væri ósk íslenska ríkisins að á svæðum þar sem gagnkröfur hefðu ekki verið gerðar kannaði óbyggðanefnd samt og skæri úr um hvaða land teldist til þjóðlendna og hver væru mörk þeirra og eignarlanda.

Þjóðlendukröfusvæðið er inn af Geitdal. Það afmarkast að norðan- og austanverðu af tveimur vatnsföllum, Innri-Sauðá og Geitdalsá. Að sunnanverðu afmarkast það af vatnaskilum milli Geitdals og Hamarsdals og að vestanverðu af vatnaskilum milli Geitdals og Gilsárdals. Svæðið er lægst í um 450 m hæð á norðausturhluta þess við ármót Innri-Sauðár og Geitdalsár en rís nokkuð skarpt þegar sunnar dregur og er að stærstum hluta í yfir 700 m hæð. Hæst rís það í Hornbrynju í um 960 m hæð. Svæðið er ágætlega

gróið á láglendustu hlutum þess, einkum að norðaustan- og austanverðu í grennd við árfarvegi, en eftir því sem ofar dregur er gróðurþekja minni og syðst og vestast er svæðið lítt gróið og einkennist einkum af grýttum melum og klöppum.

Í kafla 7.4.3.1 verður tekið til skoðunar hvað ráðið verður af fyrirliggjandi heimildum um merki svæðisins, svo og jarða og landsvæða sem liggja að kröfusvæði ríkisins. Rétt er að taka skýrt fram að í þeirri athugun sem gerð er grein fyrir hér á eftir felst ekki afstaða til merkja milli eignarlanda, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að skera úr um þau. Markmið athugunarinnar er að upplýsa um merki kröfusvæðisins, þar á meðal hvort samræmi sé á milli heimilda og afmörkunar ríkisins á svæðinu. Krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu á kröfusvæðinu byggist einkum á því að því sé lýst í heimildum sem afréttarsvæði. Í málinu er því einkum uppi það álitaefni hvort stofnast hafi til beins eignarréttar að kröfusvæðinu. Um nánari afmörkun kröfu ríkisins vísast til 3. kafla og úrskurðarkorts málsins. Að fenginni niðurstöðu um merki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu svæðisins í kafla 7.4.3.2.

7.4.3.1 Afmörkun

Fyrst kemur til skoðunar hvað ráðið verður af fyrirliggjandi heimildum um merki kröfusvæðis ríkisins.

Eins og áður segir afmarkast kröfusvæði ríkisins að norðanverðu af Innri-Sauðá, frá upptökum á Hraungarði, þar sem vatnaskil eru milli Gilsárdals og Geitdals, og þar til hún rennur í Geitdalsá í dalsbotni Geitdals. Þaðan er Geitdalsá fylgt til suðurs allt til upptaka við Bratthála, á vatnaskilum milli Geitdals og Hamarsdals. Syðsti hluti Geitdalsár nefnist einnig Leirdalsá. Frá upptökum Geitdalsár á Bratthálsi er vatnaskilum milli Geitdals og Hamarsdals fylgt til vesturs að svæða- og sveitarfélagamörkum, þar sem svæði 5 og 11 hjá óbyggðanefnd mætast og einnig Múlaþing og Fljótsdalshreppur. Umræddum svæða- og sveitarfélagamörkum er svo fylgt til norðurs að Hornbrynju en þaðan er kröfulína ríkisins dregin til norðausturs eftir vatnaskilum milli Gilsárdals og Geitdals að upptökum Innri-Sauðár. Afmörkun ríkisins á þjóðlendukröfusvæðinu er fyrst og fremst sögð styðjast við landamerkjabréf fyrir Búðartungur frá 28. maí 1884, landamerkjabréf Geitdals frá 14. júní 1883 og landamerkjabréf Þingmúla frá 7. júní 1883.

Í landamerkjabréfi fyrir Búðartungur frá 28. maí 1884, sem var þinglýst 20. júní sama ár, segir:

> Samkvæmt máldögum og biskupa visitascium á Þingmúlakirkja: Búðartungur „efri og ytri“ sem eru innanvert við Geitdalsafrjett.
>
> […]
>
> Takmörkin á Búðartungum eru: að utan „Sauðá“ norður á „Hornbrynju“, sem ræður svo að norðan, að innan „Hraun“ innað Vatnajökli, að austan ræður Geitdalsá.

Landamerkjabréfið var útbúið af sr. Páli Pálssyni, presti í Þingmúla og á Hallormsstað. Landamerkjabréfið er áritað um samþykki af Páli sjálfum vegna Hallormsstaðar

og einnig af eigendum Geitdals, sem segjast samþykkir „landamerkjalýsingu þessari og eignarheimild“.

Landamerkjabréfið lýsir merkjum að norðan um Sauðá, vestur[754] að Hornbrynju sem ráði að vestan. Að austan ráði Geitdalsá en að sunnan, Hraun „innað Vatnajökli“. Hraun er heiti á víðlendu og gróðurlitlu öræfasvæði norðaustan Vatnajökuls inn af Fljótsdal að vatnaskilum við Lón og austur undir Öxi. Suðurhluti kröfusvæðisins telst samkvæmt lýsingum til Hrauna, en þar sem örnefnið Hraun tekur til stórs svæðis á hálendinu sunnan Fljótsdals og Skriðdals verður ekki skýrlega ráðið af landamerkjabréfinu hvernig Búðartungur afmarkast að sunnanverðu. Að öðru leyti samræmist lýsing landamerkjabréfsins á merkjum Búðartungna afmörkun íslenska ríkisins á þjóðlendukröfusvæðinu.

Ekki liggja fyrir aðrar heimildir sem lýsa merkjum Búðartungna sérstaklega en þeirra er getið í landamerkjabréfi jarðarinnar Geitdals frá 14. júní 1883, sem lýsir merkjum norðan Búðartungna. Þar er merkjum Geitdals lýst að vestan um Hraungarð inn að Innri-Sauðá sem fellur í Geitdalsá, en þar taki við „svokallaðar „Búðartungur“ sem sra Páll Pálsson á Þingmúla hefur uppglökkvað að Þingmúlakirkja egi“. Landamerkjabréf Geitdals er undirritað af tveimur nafngreindum eigendum jarðarinnar, sem eru þeir sömu og undirrituðu ári síðar landamerkjabréf fyrir Búðartungur vegna Geitdals. Í síðarnefnda landamerkjabréfinu er um norðurmörk vísað til Sauðár. Þegar það er túlkað með hliðsjón af landamerkjabréfi Geitdals verður að telja ljóst að átt sé við Innri-Sauðá, en Ytri-Sauðá rennur nokkru norðar ofan af Hraungarði í Geitdalsá. Það er í samræmi við afmörkun ríksins á norðurmörkum kröfusvæðisins.

Í landamerkjabréfi Þingmúla frá 7. júní 1883 er merkjum jarðarinnar að vestan lýst um Geitdalsá, allt á fjall upp. Það er í samræmi við afmörkun ríkisins á austurmörkum kröfusvæðisins.

Í landamerkjabréfi Hamars í Hamarsfirði frá 9. apríl 1884 er því lýst að Hamar eigi afréttarland innst í Hamarsdal „frá Veturhúsalandi og á Sker inn og upp“. Í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 4/2022, sem kveðinn er upp samhliða úrskurði þessum, er komist að þeirri niðurstöðu að svæðið sem lýst er sem afréttarlandi Hamars í Hamarsdal sé eignarland.

Eins og áður segir afmarkast kröfusvæði ríkisins í Búðartungum að vestanverðu af svæða- og sveitarfélagamörkum en handan þeirra liggur að mestu leyti eignarland að kröfusvæðinu samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar frá 29. maí 2007 í máli nr. 1/2005 (Fljótsdalur og Jökuldalur austan Jökulsár á Jökuldal). Allra syðst á vesturmörkum kröfusvæðisins liggur að því þjóðlendan Villingadalur samkvæmt sama úrskurði, sem staðfestur var að þessu leyti með dómi Héraðsdóms Austurlands frá 20. apríl 2009 í máli nr. E-352/2007 (Villingadalur). Þessi landsvæði afmarkast af svæða- og sveitar-

[754] Málvenja er á svæðinu að norður merki vestur.

félagamörkum og eru þannig í samræmi við afmörkun ríkisins á vesturmörkum kröfusvæðisins.

Í landamerkjabréfi Hallormsstaðar er merkjum lýst um Hraungarð alla leið suður í Hornbrynju. Það er í samræmi við afmörkun ríkisins á norðvesturmörkum kröfusvæðisins. Landamerkjabréfið er áritað um samþykki vegna Búðartungna af sr. Páli Pálssyni sem áður er nefndur.

Að framangreindu virtu er niðurstaða óbyggðanefndar að afmörkun ríkisins á kröfusvæðinu sé í samræmi við landamerkjabréf fyrir Búðartungur frá 1884. Heimildir um merki aðliggjandi jarða og landsvæða styðja líka við afmörkun ríkisins á svæðinu.

7.4.3.2 Eignarréttarleg staða

Kemur þá til skoðurnar hver sé eignarréttarleg staða svæðisins. Þrátt fyrir að íslenska ríkið geri eitt kröfu til svæðisins er eignarréttarleg staða þess til rannsóknar af hálfu óbyggðanefndar á grundvelli áðurnefnds fyrirvara íslenska ríkisins þess efnis að á svæðum þar sem gagnkröfur hefðu ekki verið gerðar væri þess óskað að óbyggðanefnd kannaði og skæri úr um hvort svæðið væri eignarland eða þjóðlenda.

Í kafla 7.3 er fjallað um landnám á svæðinu en í *Landnámu* segir frá því að Brynjólfur gamli Þorgeirsson hafi numið Fljótsdal allan fyrir ofan Hengifossá fyrir vestan en fyrir ofan Gilsá fyrir austan, Skriðdal allan og Vellina út til Eyvindarár. Fram kemur að Brynjólfur hafi gefið Ævari bróður sínum Skriðdal allan fyrir ofan Gilsá og hann hafi búið á Arnaldsstöðum.

Af þessum frásögnum *Landnámu* er ljóst að landnám Brynjólfs hefur tekið til Skriðdals og að Ævar bróðir hans hafi svo tekið við þeim hluta landnámsins. Þó verður að gera þann fyrirvara að landnámsmörk inn til lands eru ekki tiltekin og því ekki hægt að fullyrða afdráttarlaust um nákvæma stærð landnámsins, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*. Óvissa um þetta atriði er meiri eftir því sem ofar dregur á svæðinu. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun lýsinganna er þó að mati óbyggðanefndar hugsanlegt að svæðið hafi verið numið, a.m.k. að einhverju leyti.

Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi dóma Hæstaréttar og *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar*, sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Við mat á eignarréttarlegri stöðu landsvæða skiptir almennt mestu máli hvort viðkomandi svæði sé eða hafi verið jörð eða hluti af jörð samkvæmt fyrirliggjandi heimildum. Þá liggur fyrir að landsvæði hverrar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Landamerkjabréf hafa þó bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Það á einnig við um aðrar tegundir heimilda um merki landsvæða en auk landamerkjabréfa er t.a.m. algengt að merkjum landsvæða sé lýst í máldögum, vísitasíum og lögfestum. Landamerkjabréf jarða hafa almennt haft ríkara vægi en aðrar heimildir sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirliggj-

andi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarlönd. Frá þessari meginreglu eru tilteknar undantekningar, enda hefur sú áhersla dómstóla á landamerkjabréf jarða sem að framan var lýst frá upphafi verið með skýrum fyrirvörum, sjá t.d. dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum). Þar kemur fram að meta verði sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs og að með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki getað aukið einhliða við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Um þetta segir einnig svo: „Er þá einkum til þess að líta hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins.“ Við úrlausn þessa máls reynir því helst á hvort þjóðlendukröfusvæðið hafi upprunalega verið hluti af jörð eða jörðum, og verið háð beinum eignarrétti á þeim grundvelli, eða hvort svæðið hafi frá upphafi verið utan marka jarða og sé þar með þjóðlenda sem eftir atvikum er háð óbeinum eignarréttindum.

Hér að framan var komist að þeirri niðurstöðu að kröfusvæði ríkisins væri allt innan merkja samkvæmt landamerkjabréfi fyrir Búðartungur frá 1884. Engar heimildir eru hins vegar fyrir því að Búðartungur hafi nokkurn tímann verið jörð eða innan merkja jarða. Gögn málsins bera hins vegar með sér að Búðartungur hafi haft tengsl við tvær kirkjur, Valþjófsstaðarkirkju og Þingmúlakirkju.

Elstu fyrirliggjandi heimildir um Búðartungur eru máldagar Valþjófsstaðarkirkju í Fljótsdal frá um 1397 og 1570 þar sem Búðartungur eru taldar upp meðal eigna og ítaka kirkjunnar. Sömu sögu er að segja af biskupsvísitasíum fyrir Valþjófsstaðarkirkju frá 17. öld og fram að lokum 19. aldar. Búðartungna er hins vegar ekki getið í landamerkjabréfi Valþjófsstaðar frá 6. júní 1885 og ekki heldur í skjali um ítök Valþjófsstaðarkirkju frá sama degi sem fært var inn í landamerkjabók Norður-Múlasýslu og þinglýst 8. júní 1885. Samkvæmt 2. gr. landamerkjalaga nr. 5/1882 skyldi landeigandi eða fyrirsvarsmaður hans geta í landamerkjabréfi ítaka og hlunninda sem jörðinni fylgdu. Ætla má að síðarnefnda skjalinu um ítök Valþjófsstaðarkirkju hafi verið ætlað að fullnægja þeirri skyldu. Þar sem Búðartungna er ekki getið þar má ætla að litið hafi verið svo á að Valþjófsstaðarkirkja ætti ekki réttindi þar við gerð þessara skjala árið 1885, enda kemur fram í biskupsvísitasíu frá 1850 að lengi hafi Búðartungur ekki verið nýttar.

Búðartungur efri og ytri eru taldar upp meðal eigna Þingmúlakirkju í biskups- og prófastsvísitasíum frá 17. öld og fram að lokum 19. aldar og í tveimur lögfestum fyrir Þingmúla frá 1703 og 1718. Í biskupsvísitasíu frá 1890 segir að vísu að Búðartungur tjáist nú orðnar gagnslitlar. Í skýrslu um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls 1872 til 1877 er m.a. fjallað um Búðartungur undir lið um tekjur af ítökum, ískyldum og hlunnindum sem fylgja prestakallinu eftir máldögum og biskupsvísitasíum. Þar segir að lítið gagn sé af Búðartungum en þær séu taldar með afréttinni, þ.e. Múlaafrétt. Eins og áður segir var gert landamerkjabréf fyrir Búðartungur árið 1884 sem fært var inn í landamerkjabók Suður-Múlasýslu. Í því segir að samkvæmt máldögum og biskupsvísitasíum

eigi Þingmúlakirkja Búðartungur efri og ytri og í framhaldi fylgir lýsing á merkjum svæðisins, sem áður hefur verið fjallað um í kafla 7.4.3.1. Landamerkjabréfið er undirritað af Páli Pálssyni sem á ritunartímanum var prestur í Þingmúla og á Hallormsstað. Það er áritað um samþykki af Páli sjálfum vegna Hallormsstaðar og einnig af tveimur nafngreindum eigendum Geitdals. Af landamerkjabréfinu verður skýrlega ráðið að Þingmúlakirkja hafi talið til réttinda í Búðartungum en Valþjófsstaðarkirkju er ekki getið í því samhengi. Í landamerkjabréfi Geitdals sem gert var ári fyrr, 14. júní 1883, en þinglýst sama dag og landamerkjabréfi Búðartungna, 20. júní 1884, kemur fram að land Geitdals sé fyrir utan Búðartungur „sem sra Páll Pálsson á Þingmúla hefur uppglökkvað að Þingmúlakirkja egi“.

Í lögfestu fyrir jörðina Geitdal frá 1846 er merkjum jarðarinnar lýst um Hraungarð suður að Hornbrynju „og þaðan ofan i búðartúngur miðjar, hvöriar tileinkast hálfar Geitdal, á móti Múlakirkju, eptir Wilchins máldaga“. Þessi lýsing á sér hins vegar ekki stoð í öðrum gögnum og ekki er fjallað um Búðartungur í tengslum við Þingmúla eða Geitdal í Vilchins-máldaga þótt vísað virðist til þess í lögfestunni.

Svo virðist sem Búðartungur hafi einkum verið nýttar til upprekstur en eins og áður segir kemur fram í skýrslu um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls frá 1872–1877 að þær séu taldar með „afréttinni“. Í svari oddvita Skriðdalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins frá 20. febrúar 1989 um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt segir að frá fornu fari hafi verið taldar þrjár afréttir í Skriðdal, þ.e. Öxi, Múlaafrétt og Geitdalsafrétt. Þær liggi suðvestur af Skriðdal, að vatnaskilum við Breiðdal, Berufjörð, Hamarsdal, Brattháls, Hornbrynju og Hraungarð. Af þessari lýsingu er ljóst að það svæði sem telst til Búðartungna samkvæmt landamerkjabréfi þeirra frá 1884 er innan þess svæðis sem tilgreint er sem afréttarland í hreppnum.

Í þeim heimildum sem eru raktar hér að framan er Búðartungna fyrst og fremst getið í tengslum við beit eða önnur sambærileg takmörkuð not, líkt og á við um marga afrétti einstakra jarða eða stofnana. Engar heimildir eru um byggð innan kröfusvæðisins og engar heimildir um að það hafi verið innan merkja jarða. Gögn málsins bera þannig með sér að Búðartungur hafi upphaflega tengst kirkjunum á Valþjófsstað og í Þingmúla og síðar aðeins Þingmúla, en ekki sem hlutar jarðanna. Samkvæmt þessu verður að líta svo á að Búðartungur hafi aðeins verið heiti á landsvæði sem viðkomandi kirkjur töldu til réttinda yfir og átti sér í meginatriðum skýr landfræðileg mörk.

Um eðli og inntak réttinda yfir Búðartungum er þess að gæta að í elstu heimildum um svæðið er notað orðalag á borð við að kirkjurnar á Valþjófsstað og í Þingmúla eigi Búðartungur. Orðalag á borð við þetta getur í sumum tilfellum bent til eignarlands en þess er að gæta í því sambandi að ekki kemur fram í framangreindum skjölum hvers eðlis réttindi kirknanna hafi verið eða um hvers konar land sé að ræða. Hæstiréttur hefur í dómum sínum tekið afstöðu til þess að ummæli í máldögum og vísitasíum af þessu tagi geti ekki ráðið úrslitum um hvort átt hafi verið við beinan eignarrétt eða réttindi af öðrum toga, sbr. dóma Hæstaréttar frá 22. september 2011 í máli nr. 294/2010 og frá

21. febrúar 2013 í máli nr. 433/2011 sem fjölluðu um sambærilegt orðalag í máldögum og vísitasíum varðandi landsvæðin Mælifell og Steinvarartungu í Vopnafjarðarhreppi. Í báðum tilvikum var niðurstaða óbyggðanefndar um þjóðlendu staðfest. Hér má einnig benda á úrskurð óbyggðanefndar frá 22. desember 2020 í máli nr. 4/2020 (Hvannahlíð). Eins og áður segir er Búðartungna fyrst og fremst getið í heimildum í tengslum við beit eða önnur sambærileg takmörkuð not. Þær benda til þess að inntak réttinda yfir svæðinu hafi verið bundið við þau óbeinu eignarréttindi sem felast í rétti til upprekstrar búfjár og annarra hefðbundinna afréttarnota. Búðartungur hafi þannig lotið sjálfstæðri afmörkun sem afrétt en ekki sjálfstæð jörð. Í dómum Hæstaréttar og úrskurðum óbyggðanefndar hafa atriði af þessu tagi í mörgum tilvikum legið til grundvallar niðurstöðu um þjóðlendu og óbein eignarréttindi, nánar tiltekið afréttareign.

Eins og áður er getið verður sú ályktun dregin af fyrirliggjandi landnámslýsingum og staðháttum að hugsanlegt sé að landsvæðið hafi verið numið, a.m.k. að einhverju leyti. Jafnvel þótt svæðið kunni að hafa verið numið í öndverðu liggur ekkert fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kynni að hafa verið stofnað til. Í því efni brestur því sönnun; samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið verið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í þessu sambandi vísast til dæmis til úrskurðar óbyggðanefndar um Þórsmörk í máli nr. 5/2003 og dóms Hæstaréttar frá 14. júní 2007 í máli nr. 22/2007 um sama landsvæði.

Þá hefur verið áréttað í fjölda dóma Hæstaréttar að hefðbundin afréttarnot, þ.e. sumarbeit og e.t.v. önnur takmörkuð notkun, séu ekki nægjanleg ein og sér til að hefða beinan eignarrétt að afréttum eða öðrum svæðum utan landamerkja jarða þar sem háttar til eins og í tilviki þess lands sem hér um ræðir. Að þessu öllu virtu verður ekki talið að svæðið sé undirorpið beinum eignarrétti á grundvelli hefðar.

Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd ekki hafa verið leitt í ljós að ef á annað borð hefur stofnast til eignarlands á því kröfusvæði ríkisins sem hér er til umfjöllunar með námi, hefð eða öðrum þeim stofnunarháttum eignarréttinda sem grein hefur verið gerð fyrir í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (sjá viðauka) hafi hann haldist síðan. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.

Samkvæmt gögnum málsins munu réttindi í Búðartungum í öndverðu hafa tilheyrt bæði Valþjófsstað og Þingmúla og þannig verið afréttareign sem fylgdi jörðunum. Eins og áður segir benda gögn málsins hins vegar til þess að tilkall Valþjófsstaðar til réttinda á svæðinu hafi fallið niður og við gerð landamerkjabréfa fyrir Valþjófsstað og Búðartungur hafi Valþjófsstaður ekki lengur talið til réttinda á svæðinu heldur hafi þau aðeins fylgt Þingmúla. Af fyrirliggjandi gögnum verður því ráðið að svæðið sé afréttareign sem fylgi Þingmúla.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið sérstaklega fjallað um og talið þjóðlenda og afréttur eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitarsvæði taka þó breyt-

ingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Landið sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði […] sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Því er niðurstaða óbyggðanefndar að Búðartungur, svo sem landsvæðið er afmarkað hér á eftir, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998, sbr. einnig a-lið 7. gr. laganna:

> *Upphafspunktur er þar sem Innri-Sauðá rennur í Geitdalsá. Þaðan er Geitdalsá fylgt suður að upptökum við Bratthál á vatnaskilum milli Geitdals og Hamarsdals. Þeim vatnaskilum er svo fylgt vestur að sveitarfélagamörkum Múlaþings og Fljótsdalshrepps. Sveitarfélagamörkunum er síðan fylgt norður í Hornbrynju. Þaðan er vatnaskilum milli Geitdals og Gilsárdals fylgt norðaustur að upptökum Innri-Sauðár, sem er fylgt austur í upphafspunkt.*

Sama landsvæði er í afréttareign eiganda Þingmúla, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, sem nýtur veiðiréttar í ám og vötnum skv. 5. gr. laga nr. 58/1998, sbr. II. kafla laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/2006.

7.4.4 Geitdalsafrétt

Hér verður fjallað um það þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins sem af hálfu þess er nefnt *Geitdalsafrétt*. Að svæðinu norðanverðu liggur óumdeilt eignarland jarðarinnar Geitdals. Að nyrðri hluta austurmarka svæðisins liggur óumdeilt eignarland Þingmúla en að syðri hlutanum liggur það kröfusvæði ríkisins sem af hálfu þess er nefnt *Múlaafrétt*. Að sunnanverðu liggur að svæðinu kröfusvæði ríkisins sem nefnt er *Búðartungur* og að vestanverðu kröfusvæði ríkisins sem nefnt er *Gilsárdalsafrétt*. Af hálfu sveitarfélagsins Múlaþings er gerð krafa til alls þjóðlendukröfusvæðisins á Geitdalsafrétt en krafan styðst einkum við landamerkjabréf Geitdals frá 14. júní 1884 og afsal Skriðdalshrepps á hluta jarðarinnar Geitdals frá 4. apríl 1943.

Þjóðlendukröfusvæðið er í vestanverðum Geitdal.[755] Að norðanverðu afmarkast það af Fossá, að austanverðu af Geitdalsá og að sunnanverðu af Innri-Sauðá. Að vestanverðu afmarkast svæðið af Hraungarði, sem skilur að Geitdal og Gilsárdal, milli upptaka Innri-Sauðár og Fossár. Svæðið er lægst í um og yfir 200 m hæð á norðaustur- og austurhluta þess í botni Geitdals. Það rís hins vegar nokkuð skarpt upp í um 600 m hæð úr dalbotninum til vesturs og þar bera tilteknir hlutar fjallanna ofan dalsins sérstök heiti, t.d. Miðárfell og Fossárfell. Þaðan hækkar svæðið nokkuð aflíðandi til vesturs að vesturmörkum þess, þó að bratti aukist nokkuð eftir því sem vestar og ofar dregur. Svæðið rís hæst í um 950 m hæð á norðvesturmörkunum á Hraungarði. Svæðið er að miklu leyti mjög vel gróið. Gróðurþekja er mest á láglendari hlutum svæðisins við austurmörk þess en minnkar eftir því sem ofar dregur. Vestast á svæðinu, þegar komið er í um og yfir 800 m hæð einkennist svæðið þó helst af grýttum melum og klöppum.

[755] Geitdalur nefnist einnig Norðurdalur.

Frá bæjarstæði Geitdals eru um 4 km í beinni loftlínu að þeim hluta ágreiningssvæðisins sem næst liggur.

Í kafla 7.4.4.1 verður tekið til skoðunar hvað ráðið verður af fyrirliggjandi heimildum um merki ágreiningssvæðisins og aðliggjandi jarða. Rétt er að taka skýrt fram að í þeirri athugun sem gerð er grein fyrir hér á eftir felst ekki afstaða til merkja milli eignarlanda, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að skera úr um þau. Markmið athugunarinnar er að upplýsa um merki kröfusvæðisins og þeirra jarða sem um ræðir að því leyti sem merkin varða kröfusvæðið, þar á meðal hvort samræmi sé á milli heimilda og afmörkunar málsaðila á svæðum sem kröfur þeirra varða. Krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu á ágreiningssvæðinu byggist einkum á því að því sé lýst sérstaklega og aðgreindu frá heimalandi Geitdals, sem afrétt jarðarinnar. Ágreiningur aðila snýr því einkum að því hvort ágreiningssvæðið hafi aðra eignarréttarlega stöðu en óumdeilt eignarland jarðarinnar. Um nánari afmörkun krafna aðila vísast til 3. kafla og úrskurðarkorts málsins. Að fenginni niðurstöðu um merki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu svæðisins í kafla 7.4.4.2.

7.4.4.1 Afmörkun

Fyrst kemur til skoðunar hvað ráðið verður af heimildum um merki ágreiningssvæðisins og aðliggjandi jarða.

Eins og áður segir afmarkast kröfusvæði ríkisins af vatnsföllum á þrjár hliðar, Fossá að norðanverðu, Geitdalsá að austanverðu og Innri-Sauðá að sunnanverðu. Að vestanverðu afmarkast ágreiningssvæðið af Hraungarði, sem skilur að Geitdal og Gilsárdal.

Gerð er krafa til alls ágreiningssvæðisins vegna Geitdalsafréttar með vísan til landamerkjabréfs jarðarinnar Geitdals frá 14. júní 1884 og afsals frá 4. apríl 1943, þar sem afréttarlandi innan við Fossá var haldið eftir við sölu jarðarinnar. Einkum er byggt á því að Geitdalsafrétt, innan við Fossá, hafi verið hluti af eignarlandi jarðarinnar sem undanskilinn hafi verið við sölu hennar árið 1943 og fengið sjálfstæða afmörkun í kjölfar þeirrar sölu.

Í landamerkjabréfi jarðarinnar Geitdals frá 14. júní 1884, sem var þinglýst 20. júní sama ár, er merkjum jarðarinnar lýst svo:

> að utan ræður „Marká“ sem kemur ofan úr „Hraungarði og fellur í smá króka í Geitdalsá ofan, að ofan ræður „Hraungarður“ allt innað innri „Sauðá sem hefur upptök sín úr „Hraungarðsslakka“ og fellur ofan í Geitdalsá og utan svokallaðar „Búðartungur“ sem sra Páll Pálsson hefur á Þingmúla ~~hefur~~ uppglökkvað að Þingmúlakirkja egi.
>
> Fyrir innan ofangreinda á kemur saman land Þingmúla og Hallormsstaðar, að austan ræður Geitdalsá, sem kemur innan frá Bratthálsi og fellur alla leið ut dalinn útí Grímsá fyrir utan Þingmúla.

Samkvæmt landamerkjabréfinu ráða þrjú vatnsföll merkjum jarðarinnar, Marká að utan eða norðan, Geitdalsá að austan og Innri-Sauðá að innan eða sunnan, gagnvart Búðartungum. Að ofan eða vestan eru mörkin á Hraungarði. Samkvæmt þessari lýsingu

er ágreiningssvæðið allt innan merkja jarðarinnar Geitdals, en auk ágreiningssvæðisins tekur landamerkjalýsingin til óumdeilds eignarlands jarðarinnar frá Fossá að Myrká.

Í málinu liggur fyrir lögfesta fyrir Geitdal frá 29. apríl 1846, sem var þinglýst 1. maí sama ár. Þar er merkjum jarðarinnar lýst svo:

> úr markár aur ytra beint upp í Marká á fialls brúninni, þaðan beint nordr á Hraungarð, þartil vötnum hallar, svo þaðan beina stefnu inn heidi Inni Hornbriniu, og þaðan ofan i búðartúngur miðjar, hvöriar tileinkast hálfar Geitdal, á móti við Múlakirkiu, eptir Wilchins máldaga, enn frá Sandá fremri skal Geitdalsá ráda landamörkum að austan, út eptir, allt úti fyrst nefndt Landamarka kennimarki.

Landi Geitdals er hér lýst heldur sunnar en í landamerkjabréfinu frá 1884, eða allt suður að Hornbrynju, auk þess sem hálfar Búðartungur eru eignaðar Geitdal á móti Múlakirkju. Eins og fram kemur í kafla 7.4.3.2 á tilkall Geitdals til Búðartungna sér ekki stoð í öðrum gögnum málsins og ekki er fjallað um Búðartungur í tengslum við Þingmúla eða Geitdal í Vilchins-máldaga þótt vísað virðist til þess í lögfestunni. Einnig segir í lögfestunni að Geitdalsá ráði mörkum að austan, frá „Sandá fremri“ en engin Sandá er á svæðinu. Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins er á því byggt að um misritun sé að ræða og þarna sé vísað til Sauðár, þ.e. Innri-Sauðár. Að teknu tilliti til staðhátta og örnefna á svæðinu fellst nefndin á að sú skýring sé nærtækust. Að því gefnu að með Sandá fremri sé átt við Innri-Sauðá er merkjum Geitdals þá lýst um Geitdalsá frá Innri-Sauðá, sem er í samræmi við lýsingu landamerkjabréfsins á suður- og austurmörkum jarðarinnar. Að öðru leyti eru lýsingar lögfestunnar á merkjum jarðarinnar einnig í samræmi við landamerkjabréfið.

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir um jörðina Geitdal að landrými sé þar mikið, gott sauðland og afrétt stór.

Með afsali 4. apríl 1943 afsalaði þáverandi eigandi Geitdals, Skriðdalshreppur, jörðinni til nafngreinds manns „að undanskildu afréttarlandinu innan við Fossá, hinni svokölluðu Geitdalsafrétt, er verður eftir sem áður eign Skriðdalshrepps“.

Í svari oddvita Skriðdalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt frá 20. febrúar 1989 segir að frá fornu fari hafi verið taldar þrjár afréttir í Skriðdal, þ.e. Öxi, Múlaafrétt og Geitdalsafrétt. Þær liggi suðvestur af Skriðdal, að vatnaskilum við Breiðdal, Berufjörð, Hamarsdal, Bratthals, Hornbrynju og Hraungarð. Í bréfi oddvitans er ekki að finna nánari afmörkun á afréttunum, hvorki innbyrðis, né gagnvart heimalöndum jarða sem liggja að þeim.

Ekki liggja fyrir frekari gögn um afmörkun Geitdals eða ágreiningssvæðisins sérstaklega en næst verður vikið að heimildum um merki aðliggjandi jarða og landsvæða til austurs, suðurs og vesturs.

Eins og áður segir liggur óumdeilt eignarland Þingmúla að norðanverðum austurmörkum ágreiningssvæðisins, en þar sunnan við tekur við það kröfusvæði ríkisins sem nefnt er *Múlaafrétt* og er til umfjöllunar í kafla 7.4.2. Þeim svæðum er báðum lýst innan merkja Þingmúla í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 7. júní 1883 en samkvæmt því

ræður Geitdalsá merkjum að vestanverðu allt á fjall upp. Það er í samræmi við lýsingu á austurmörkum Geitdals í landamerkjabréfi þeirrar jarðar.

Að sunnanverðu liggur að ágreiningssvæðinu það kröfusvæði ríkisins sem nefnt er *Búðartungur* og er til umfjöllunar í kafla 7.4.3. Eins og áður segir er Búðartungna getið í landamerkjabréfi Geitdals, þar sem suðurmerkjum jarðarinnar er lýst um Innri-Sauðá gagnvart Búðartungum, en í landamerkjabréfi Búðartungna frá 28. maí 1884 er merkjum milli Búðartungna og Geitdals lýst með sama hætti, þ.e. um Sauðá.

Að vestanverðu liggur að ágreiningssvæðinu það kröfusvæði ríkisins sem nefnt er *Gilsárdalsafrétt* og er til umfjöllunar í kafla 7.4.5. Því svæði er lýst innan merkja Hallormsstaðar í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 8. maí 1884 þar sem merkjum gagnvart Geitdal er lýst um Hraungarð þar sem hann ber hæst alla leið suður að Hornbrynju. Það er í samræmi við lýsingu á vesturmörkum Geitdals í landamerkjabréfi jarðarinnar, sem lýsir merkjum þar um Hraungarð.

Að öllu framangreindu virtu er niðurstaða óbyggðanefndar að afmörkun aðila á ágreiningssvæðinu eigi sér stoð í gögnum málsins. Ljóst er að ágreiningssvæðið er allt innan merkja Geitdals samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1883 en jafnframt að ágreiningssvæðið er sá hluti jarðarinnar sem var undanskilinn við sölu hennar 1943 og nefndur er Geitdalsafrétt í viðkomandi afsali.

7.4.4.2 Eignarréttarleg staða

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða ágreiningssvæðisins. Í kafla 7.3 er fjallað um landnám á svæðinu en í *Landnámu* segir frá því að Brynjólfur gamli Þorgeirsson hafi numið Fljótsdal allan fyrir ofan Hengifossá fyrir vestan en fyrir ofan Gilsá fyrir austan, Skriðdal allan og Vellina út til Eyvindarár. Fram kemur að Brynjólfur hafi gefið Ævari bróður sínum Skriðdal allan fyrir ofan Gilsá og hann hafi búið á Arnaldsstöðum.

Af þessum frásögnum *Landnámu* er ljóst að landnám Brynjólfs hefur tekið til Skriðdals og að Ævar bróðir hans hafi svo tekið við þeim hluta landnámsins. Þó verður að gera þann fyrirvara að landnámsmörk inn til lands eru ekki tiltekin og því ekki hægt að fullyrða afdráttarlaust um nákvæma stærð landnámsins, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*. Óvissa um þetta atriði er meiri eftir því sem ofar dregur á svæðinu. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun lýsinganna er þó að mati óbyggðanefndar líklegt að svæðið hafi verið numið, a.m.k. að töluverðu leyti.

Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi dóma Hæstaréttar og *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar*, sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Við mat á eignarréttarlegri stöðu landsvæða skiptir almennt mestu máli hvort viðkomandi svæði sé eða hafi verið jörð eða hluti af jörð samkvæmt fyrirliggjandi heimildum. Þá liggur fyrir að landsvæði hverrar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landa-

merkjum. Landamerkjabréf hafa þó bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Það á einnig við um aðrar tegundir heimilda um merki landsvæða en auk landamerkjabréfa er t.a.m. algengt að merkjum landsvæða sé lýst í máldögum, vísitasíum og lögfestum. Landamerkjabréf jarða hafa almennt haft ríkara vægi en aðrar heimildir sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirliggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarlönd. Frá þessari meginreglu eru tilteknar undantekningar, enda hefur sú áhersla dómstóla á landamerkjabréf jarða sem að framan var lýst frá upphafi verið með skýrum fyrirvörum, sjá t.d. dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum). Þar kemur fram að meta verði sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs og að með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki getað aukið einhliða við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Um þetta segir einnig svo: „Er þá einkum til þess að líta hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins.“ Við úrlausn þessa máls reynir því helst á hvort þjóðlendukröfusvæðið hafi upprunalega verið hluti af jörð eða jörðum, og verið háð beinum eignarrétti á þeim grundvelli, eða hvort svæðið hafi frá upphafi verið utan marka jarða og sé þar með þjóðlenda sem eftir atvikum er háð óbeinum eignarréttindum.

Að framan var komist að þeirri niðurstöðu að ágreiningssvæðið sé allt innan merkja Geitdals samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1883 en jafnframt að ágreiningssvæðið sé sá hluti jarðarinnar sem var undanskilinn við sölu hennar 1943 og nefndur er Geitdalsafrétt í viðkomandi afsali. Eins og áður segir er krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu einkum á því byggð að ágreiningssvæðinu sé lýst sem afrétt Geitdals. Í málinu er því einkum uppi það álitaefni hvort kröfusvæðið hafi aðra eignarréttarlega stöðu en óumdeilt eignarland jarðarinnar, þrátt fyrir að vera lýst innan merkja í landamerkjabréfinu án neinnar aðgreiningar.

Elsta fyrirliggjandi skjal sem varðar jörðina Geitdal er frá 17. maí 1580 og varðar skipti á arfi nafngreindrar konu til dætra hennar, en Geitdalur er meðal jarða sem komu í hlut einnar þeirra. Í málinu liggja einnig fyrir ýmis önnur skjöl um yfirfærslu eignarréttar að jörðinni, ýmist fyrir kaup eða erfðir, fram á 20. öld. Í þeim skjölum er ekki gerður sérstakur greinarmunur á heimalandi og afrétt jarðarinnar fyrr en í áðurnefndu afsali 1943 þegar Geitdalsafrétt er undanskilin við sölu jarðarinnar. Í umræddu afsali kemur fram að Skriðdalshreppur selji og afsali „eignarjörð hreppsins Geitdal í Skriðdalshreppi innan Suður-Múlasýslu með húsum og mannvirkjum, sem hreppurinn á þar og jörðinni fylgja, að undanskildu afréttarlandinu innan við Fossá, hinni svokölluðu Geitdalsafrétt, er verður eftir sem áður eign Skriðdalshrepps“. Kaupandi er nafngreindur ábúandi á jörðinni. Af afsalinu er ljóst að við sölu jarðarinnar árið 1943 hélt Skriðdalshreppur eftir þeim hluta jarðarinnar sem er „innan við Fossá“ og er í skjalinu nefndur Geitdalsafrétt. Skriðdalshreppur sameinaðist árið 1998 fjórum öðrum hreppum

undir nafninu Austur-Hérað, sem svo varð hluti Fljótsdalshéraðs árið 2004 og Múlaþings árið 2020, en Múlaþing er gagnaðili ríkisins í máli þessu og gerir kröfu til alls ágreiningssvæðisins sem hér er til umfjöllunar. Eins og áður segir byggir gagnaðili ríkisins einkum á því að ágreiningssvæðið hafi verið hluti jarðarinnar og að ekki sé munur á eignarréttarlegri stöðu lands innan merkja hennar samkvæmt landamerkjabréfinu frá 1883.

Í jarðamati 1804 kemur fram um Geitdal að jörðin eigi „Afret for 4 Storhundred“ og í jarðamati 1849–1850 segir m.a. um jörðina að þar sé landrými mikið, gott sauðland og afrétt stór.

Líkt og áður segir liggur fyrir lögfesta fyrir Geitdal frá 29. apríl 1846 sem var þinglýst 1. maí sama ár. Þar er merkjum jarðarinnar m.a. lýst og sú lýsing tekur til alls ágreiningssvæðisins, eins og áður hefur verið vikið að. Þá segir einnig í lögfestunni:

> Fyriribíd eg því öllum nær og fiarliggiandi mönnum mitt sér að ofan tilgreinda egnarland til allrar brúkunar eda afnota, enn þeir sem rekid hafa að undanförnu géldfé sitt i eignarland mitt eda á Geitdalsafrett, skulu framvegis méga halda hinu sama fram, samt med eptirfylgiandi skilordi, nefnilega að þeir reki Géldféd á dégi en ekki á nóttu og fari um hiá mér, og tilgreini mér hvað margt hvör um sig þeirra reki af fé á afréttina; sömuleidis að þeir gialdi mér í hagatoll árlega 2^{r} rS. eptir hvört hundrad fiár, tregdulaust án dóms og Laga

Í skjalinu kemur einnig fram að því hafi ekki verið mótmælt við þinglýsingu, þ.e. við lestur á manntalsþingi að Þingmúla. Lögfestan ber með sér að eigandi Geitdals hafi litið á Geitdalsafrétt sem hluta af jörðinni og heimilað öðrum upprekstur þar gegn gjaldi.

Í lýsingu á Hallormsstaða- og Þingmúlasóknum í *Sýslu- og sóknalýsingum* Múlasýslna frá 1874 segir að Geitdalur nái inn á öræfi þar sem vötnum hallar til Geitdals „og er mikið af honum inn í afrétt“. Í umfjöllun um afréttir segir einnig að Geitdalsafrétt sé inn af Geitdal og að hún sé meðal afrétta sem Skriðdælingar reki á geldfé sitt og lömb en að réttir séu heima á bæjum hjá afréttarbændum. Með afréttarbændum má ætla að átt sé við bændur sem höfðu aðgang að afrétt á landi sínu, til aðgreiningar frá bændum sem þurftu að tryggja sér upprekstur utan jarða sinna.

Í málinu liggur fyrir nokkur fjöldi skjala sem varða ágreining um fjallskil tiltekinna bænda í Skriðdalshreppi vegna Geitdalsafréttar haustið 1895. Af skjölunum er ljóst að á þessum tíma hafi afréttin verið nýtt til beitar fyrir fé af nokkrum bæjum en að öðru leyti varpa þau ekki ljósi á eignarréttarlega stöðu svæðisins.

Í svari oddvita Skriðdalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt frá 20. febrúar 1989 segir að frá fornu fari hafi verið taldar þrjár afréttir í Skriðdal, þ.e. Öxi, Múlaafrétt og Geitdalsafrétt. Þær liggi suðvestur af Skriðdal, að vatnaskilum við Breiðdal, Berufjörð, Hamarsdal, Brattháls, Hornbrynju og Hraungarð.

Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* er fjallað um að landsvæði hverrar jarðar hafi frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Þá er tekið fram að nefndin telji hvorki verða ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt séð hafi verið gert ráð fyrir því

að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og að af einstökum dæmum verði engar almennar ályktanir dregnar um mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðar. Leggja megi þá meginreglu til grundvallar að heimaland jarðar nái til alls lands henni tilheyrandi, nema sérstök frávik leiði til annars.

Sem fyrr segir hefur verið komist að þeirri niðurstöðu að kröfusvæði ríkisins sé allt innan merkja Geitdals samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1883. Þar er heildarmerkjum jarðarinnar lýst og kröfusvæðið er ekki aðskilið frá öðru landi hennar. Enginn greinarmunur er gerður á einstökum hlutum jarðarinnar og að mati nefndarinnar bendir það til þess að ekki hafi verið munur á eignarréttarlegri stöðu svæða innan merkjanna. Þá á lýsing landamerkjabréfsins á merkjum jarðarinnar sér stoð í merkjalýsingu í lögfestu jarðarinnar frá 1846 og ekki liggja fyrir eldri heimildir sem mæla þeirri afmörkun í mót.

Kröfusvæði ríkisins er vel gróið á láglendustu hlutum þess, einkum við austurmörk svæðisins sem teygja sig niður í dalbotn Geitdals. Eftir því sem ofar dregur er gróðurþekja hins vegar minni og vestast á svæðinu, þar sem það rís hæst í um 800–950 m hæð, einkennist það einkum af grýttum melum og klöppum. Þrátt fyrir að hluti svæðisins sé lítt gróinn telur nefndin að gróðurfar mæli ekki gegn því að stofnast hafi til beins eignarréttar, einkum þegar horft er til þess að aðliggjandi svæði til norðurs, út með Geitdal vestanverðum, er um margt mjög sambærilegt gróðurfarslega en engu að síður óumdeilt eignarland. Það sama á við um svæðið norðaustan ágreiningssvæðisins og við nyrðri hluta austurmarka þess, sem eru óumdeild eignarlönd út með Geitdal austanverðum. Ekki verður séð að atriði á borð við staðhætti og gróðurfar bendi til þess að ágreiningssvæðið hafi síður orðið undirorpið beinum eignarrétti en þessi aðliggjandi svæði í sama dal. Þessi atriði eru til þess fallin að styðja við niðurstöðu um að réttindi innan kröfusvæðisins hafi falist í beinum eignarrétti fremur en óbeinum, enda er eignarréttarleg staða aðliggjandi svæða meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar. Um það vísast t.d. til hliðsjónar til dóma Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum), að því er varðar land jarðarinnar Hóla, frá 16. maí 2007 í máli nr. 448/2006 (Stórhöfði) og frá 13. október 2021 í máli nr. 41/2020 (Þóreyjartungur).

Að syðri hluta austurmarka svæðisins og suður- og vesturmörkum þess liggja að ágreiningssvæðinu önnur kröfusvæði ríkisins sem eru til umfjöllunar í köflum 7.4.2, 7.4.3 og 7.4.5. Sé litið heildstætt á niðurstöður í máli þessu er þar einkum um að ræða eignarlönd, þ.e. að vestan- og austanverðu, en þjóðlendu að sunnanverðu.

Íslenska ríkið byggir einkum á því að þjóðlendukröfusvæðið sé afrétt sem einungis hafi verið undirorpinn óbeinum eignarréttindum. Samkvæmt *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* hefur afréttur oft verið skilgreindur sem afmarkað landsvæði, að jafnaði utan byggðar, sem að fornu og/eða nýju hefur verið nýtt sem sumarbeitiland en land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur að meginreglu verið talið þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki

úrslitaþýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Að mati óbyggðanefndar verður ekki fram hjá því litið að gögn málsins benda fremur til beins eignarréttar á landi innan ágreiningssvæðisins en óbeinna eignarréttinda. Óbyggðanefnd telur líklegt að notkun hugtaksins afréttur vísi í þessu tilfelli til gamalgróinnar notkunar á viðkomandi jarðarhluta sem beitilandi fremur en að endurspegla mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðarinnar, sbr. til hliðsjónar úrskurð óbyggðanefndar frá 14. nóvember 2003 í máli nr. 5/2001 (Lón), að því er varðar jörðina Bæ í Lóni. Í þessu sambandi má nefna að samkvæmt fjallskilareglugerðum 19. aldar var búendum gert skylt að reka geldfé og lömb á afrétt ásamt því að aðgreina afréttir frá heimalöndum. Í 12. gr. reglugerðar fyrir Suður-Múlasýslu um refaveiðar, notkun afrjetta, fjallskil m.fl., dags. 4. júlí 1892, segir að afrétt sé þar sem venja hafi verið, enda sé búsmala eigi haldið þar á sumrum að staðaldri, og eftir því skuli í hverri sveit aðgreina afréttarlönd og heimalönd og ákveða takmörk. Að mati nefndarinnar bendir þetta orðalag reglugerðarinnar, sem var sett skömmu eftir gildistöku landamerkjalaga nr. 5/1882, til þess að orðið *afrétt* hafi á svæðinu fyrst og fremst verið notað í þeim tilgangi að lýsa því með hvaða hætti landsvæði var nýtt, fremur en að lýsa mismunandi eignarréttarlegri stöðu landsvæða. Ekki liggja fyrir heimildir sem benda til annars en að viðkomandi landeigendur hafi í gegnum tíðina farið með umráð og hagnýtingu yfir þjóðlendukröfusvæðinu og ekki er að sjá að svæðið hafi tilheyrt eða verið nýtt af öðrum án leyfis landeigenda. Þá hefur ekkert komið fram í málinu sem bendir til þess að kröfusvæði ríkisins hafi nokkru sinni haft stöðu samnotaafréttar. Að mati nefndarinnar bendir framangreint til þess að ágreiningssvæðið sé háð beinum eignarrétti.

Að öllu framangreindu virtu er niðurstaða óbyggðanefndar að íslenska ríkið hafi ekki sýnt fram á að land innan marka kröfusvæðis þess sé þjóðlenda í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998, sbr. einnig a-lið 7. gr. laganna. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998. Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda, enda ekki á verksviði nefndarinnar að skera úr um þau.

7.4.5 Gilsárdalsafrétt

Hér verður fjallað um það þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins sem af hálfu þess er nefnt *Gilsárdalsafrétt*. Að svæðinu norðanverðu liggur óumdeilt eignarland Hallormsstaðar. Gögn málsins benda til þess að kröfusvæði ríkisins tengist Hallormsstað en ekki er gerð krafa í málinu vegna jarðarinnar sem er í eigu íslenska ríkisins. Að nyrsta hluta austurmarka svæðisins liggur óumdeilt eignarland jarðarinnar Geitdals í samnefndum dal sem gengur inn af Skriðdal. Þar sunnan við liggur að austurmörkum svæðisins það kröfusvæði ríkisins sem af hálfu þess er nefnt *Geitdalsafrétt* og enn sunnar annað kröfusvæði ríkisins sem nefnt er *Búðartungur*, en hið síðarnefnda liggur að syðsta hluta

austurmarka svæðisins. Að suðvestan- og vestanverðu liggja að svæðinu eignarlönd nokkurra jarða í Suðurdal Fljótsdals. Frá suðri til norðurs er þar um að ræða Sturluflöt, Víðivallagerði, Fremri-Víðivelli, Klúku, Ytri-Víðivelli og Hrafnkelsstaði. Engar gagnkröfur bárust vegna Gilsárdalsafréttar og íslenska ríkið gerir því eitt kröfu til svæðisins.

Sú ályktun verður dregin af dómum Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006 (Rangárvallaafréttur) og 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Skaftafell I og III) að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, þó innan þeirra takmarka sem kröfugerð íslenska ríkisins setur hverju sinni, og leysa verði úr málum á þeim grundvelli. Þrátt fyrir að ekki sé gerð krafa til svæðisins af öðrum en íslenska ríkinu er eignarréttarleg staða kröfusvæðisins engu að síður til rannsóknar af hálfu óbyggðanefndar á grundvelli fyrirvara sem kom fram af hálfu íslenska ríkisins við aðalmeðferð málsins, sem fór fram19. mars 2024 þess efnis að það væri ósk íslenska ríkisins að á svæðum þar sem gagnkröfur hefðu ekki verið gerðar kannaði óbyggðanefnd samt og skæri úr um hvaða land teldist til þjóðlendna og hver væru mörk þeirra og eignarlanda.

Þjóðlendukröfusvæðið er í Gilsárdal sem gengur suður úr Fljótsdal við Gilsáreyrar, á mörkum byggðarlaganna í Fljótsdal og Skógum. Gilsá greinir þar á milli en um hana liggja einnig mörk milli sveitarfélaganna Fljótsdalshrepps og Múlaþings og mörk milli svæða 5 og 11 hjá óbyggðanefnd. Hún afmarkar kröfusvæði ríkisins að vestan- og suðvestanverðu. Að austanverðu afmarkast svæðið af Hraungarði, sem skilur milli Gilsárdals og Geitdals, allt frá Hornbrynju í suðri norður að upptökum Strýtulækjar. Að norðanverðu afmarkast svæðið af Strýtulæk, frá upptökum á Hraungarði að Gilsá í botni Gilsárdals. Kröfusvæði ríkisins tekur þannig til austanverðs Gilsárdals sunnan Strýtulækjar. Svæðið er lægst í um 400 m hæð á norðvesturmörkum þess við Gilsá en hækkar svo nokkuð aflíðandi upp með ánni til suðurs eftir vesturmörkum svæðisins. Til austurs hækkar svæðið hins vegar nokkuð skarpt upp í allt að 900–1.000 m hæð á hæsta hluta Hraungarðs. Svæðið er nokkuð vel gróið á láglendari hlutum þess en gróðurþekja minnkar eftir því sem ofar dregur, bæði til austurs og suðurs. Þegar komið er í um og yfir 750 m hæð einkennist svæðið helst af grýttum melum og klöppum.

Í kafla 7.4.5.1 verður tekið til skoðunar hvað ráðið verður af fyrirliggjandi heimildum um merki svæðisins, svo og jarða og landsvæða sem liggja að kröfusvæði ríkisins. Rétt er að taka skýrt fram að í þeirri athugun sem gerð er grein fyrir hér á eftir felst ekki afstaða til merkja milli eignarlanda, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að skera úr um þau. Markmið athugunarinnar er að upplýsa um merki kröfusvæðisins og þeirra jarða sem um ræðir að því leyti sem merkin varða kröfusvæðið, þar á meðal hvort samræmi sé á milli heimilda og afmörkunar ríkisins á svæðinu. Krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu á kröfusvæðinu byggist einkum á því að því sé lýst í heimildum sem afréttarsvæði. Í málinu er því einkum uppi það álitaefni hvort stofnast hafi til beins eignarréttar að kröfusvæðinu. Um nánari afmörkun kröfu ríkisins vísast til 3. kafla og úrskurðarkorts

málsins. Að fenginni niðurstöðu um merki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu svæðisins í kafla 7.4.5.2.

7.4.5.1 Afmörkun

Fyrst kemur til skoðunar hvað ráðið verður af heimildum um merki þjóðlendukröfusvæðisins og jarða og landsvæða sem liggja að því.

Eins og áður segir tekur kröfusvæðið til austurhluta Gilsárdals og afmarkast af Strýtulæk í norðri, frá upptökum á Hraungarði í austri að þeim stað þar sem lækurinn rennur í Gilsá. Þaðan er ánni fylgt til suðurs á vesturmörkum svæðisins að upptökum í Hornbrynju og austurmörk svæðisins dregin þaðan til norðurs um Hraungarð á vatnaskilum milli Gilsárdals og Geitdals, að upptökum Strýtulækjar.

Eins og áður segir gerir íslenska ríkið eitt kröfu í málinu en að kröfusvæðinu norðanverðu liggur óumdeilt eignarland Hallormsstaðar í Skógum, sem er ríkisjörð. Í landamerkjabréfi Hallormsstaðar frá 8. maí 1884, sem var þinglýst 6. júlí 1885, er merkjum jarðarinnar að innan lýst um Gilsá allt til upptaka hennar og að sunnan um Hraungarð „þar sem hann ber hæzt alla leið inní „Hornbrynju““. Að utanverðu er merkum lýst um tiltekin kennileiti sem eru langt norðan við kröfusvæðið og þarfnast ekki nánari skoðunar. Af framangreindri lýsingu er ljóst að kröfusvæðið er allt innan merkja Hallormsstaðar samkvæmt landamerkjabréfinu, enda er merkjum annars vegar lýst um Gilsá til upptaka og hins vegar um Hraungarð suður að Hornbrynju.

Fyrir liggja nokkrar eldri heimildir um Hallormsstað þar sem merkjum er lýst á sama veg. Í biskupsvísitasíu fyrir Hallormsstað frá 1641 segir að kirkjan þar eigi heimaland allt, sem er lýst svo: „fra Haffursä ad utan og Jnn ad Gilsa offan J Fliöt og uppä Skarhrygg, er Suo og allann Hallormsstadahals, utan fra Reydgotum og til þess votnum hallar Sudur ä Oræfe“. Merkjum er hér lýst inn að Gilsá og um Hallormsstaðarháls þar til vötnum hallar suður á öræfi. Hallormsstaðarháls er samkvæmt útgefnum kortum nyrsti hluti hálsins milli Skóga annars vegar og Skriðdals og Geitdals hins vegar en sunnar, þar sem hálsinn er hæstur, nefnist hann Hraungarður. Þar sem merkjum er í vísitasíunni lýst um Gilsá og svo eftir Hallormsstaðarhálsi suður að vatnaskilum gagnvart öræfum verður að ætla, að teknu tilliti til staðhátta, að verið sé að lýsa merkjum allt suður á syðsta hluta kröfusvæðis ríkisins. Sömu upplýsingar koma fram í öðrum biskups- og prófastsvísitasíum frá 17. öld og fram á 19. öld og einnig í ódagsettum texta, líklega frá miðri 18. öld, í kirkjustól Hallormsstaðarkirkju.

Sömu lýsingu á heimalandi Hallormsstaðar er að finna í skjali sem prestur á Hallormsstað sendi til biskups með bréfi 14. júní 1806 þar sem óskað var eftir gögnum um landamerki Hallormsstaðar. Biskup svaraði erindinu 24. október sama ár og sagði biskupsvísitasíu frá 1641, sem fjallað er um hér að framan, vera besta leiðarvísinn um merki jarðarinnar.

Í lögfestu fyrir Hallormsstað frá 31. ágúst 1851, sem var þinglýst 15. september sama ár, er heimalandi staðarins lýst svo: „frá Hafursá, ad utan, og alt innad Gilsá, ofan i fljót,

og uppá Skard hrigg; Sömuleidis allann Hallormstada háls, utan frá Reidgötum á hállsinum, og svo allt Sudur á Øræfe til þess vótnum hallar, ásamt med Dalnum austan Gilsá“. Lýsingin er í samræmi við merkjalýsinguna í biskupsvísitasíunni frá 1641, með þeirri viðbót að tekið er fram að dalurinn austan Gilsár, sem kröfusvæði ríkisins tekur til, sé hluti heimalandsins.

Með bréfi prests í Vallanesi til stiftsyfirvalda 30. júní 1831 fylgdi kort af Fljótsdal, Buðlungavallaheiði, Hallormstaðarhálsi, Skriðdal og Þingmúla. Í bréfinu var kortinu lýst og einnig er þar að finna lýsingu á landi Hallormsstaðar. Þar segir m.a.:

> Til straxnævnte Gaard Hallormstads Hjemmemark hörer og den halve Gilsárdal, hvor der kan haves Afret eller græsgang for de golde Faar om Sommeren, og ellers falde nogen Fjeldegræs.

Þess er þarna getið að hálfur Gilsárdalur teljist til heimalands Hallormsstaðar og að hann nýtist m.a. sem afrétt fyrir geldfé á sumrum.

Í biskupsskjalasafni er varðveitt skjal frá 21. júní 1834 sem inniheldur afskriftir prests á Hallormsstað á nokkrum skjölum um staðinn frá 18. öld, þar á meðal skjali um eignir og ítök Hallormsstaðarkirkju. Í því er að finna lýsingu á heimalandi Hallormsstaðar sem er eins og lýsingin í biskupsvísitasíunni frá 1641 sem áður er fjallað um.

Í öllum framangreindum heimildum er merkjum heimalands Hallormsstaðar lýst með sambærilegum hætti og í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1884. Í málinu liggur því fyrir nokkur fjöldi eldri heimilda sem styður við afmörkun jarðarinnar í landamerkjabréfinu, sem tekur m.a. til alls kröfusvæðis ríkisins.

Í áðurnefndu bréfi prests í Vallanesi til stiftsyfirvalda frá 1831 kemur fram að hálfur Gilsárdalur, sem talinn er til heimalands Hallormsstaðar, sé nýttur sem afrétt. Einnig liggja fyrir í málinu aðrar heimildir sem fjalla um afrétt í Gilsárdal.

Í sóknalýsingu Hallormsstaðasóknar í *Sýslu- og sóknalýsingum* Múlasýslna frá 1840 segir m.a. að inn af Skógum liggi Gilsárdalur og að Gilsá falli eftir dalnum sunnan af öræfum norður í Lagarfljót. Um Gilsárdal segir einnig: „Austan megin árinnar liggur afrétt Hallormsstaðar milli fjallgarðsins er liggur inn af Buðlungavallaheiði og kallast þar, af grýttu og graslausu landi, Hraungarður.“ Í annarri lýsingu á Hallormsstaða- og Þingmúlasókn frá 1874 í sama riti segir að Hallormsstaðasókn tilheyri engar afréttir nema Hallormsstaðarafrétt sem sé „Gilsárdalur innan til, austan við Gilsá inn að Hornbrynju og upp á Hraungarð inn af Hallormsstaðarhálsi“.

Í svari oddvita Vallahrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt frá 20. febrúar 1989 er fjallað um tvær afréttir. Önnur þeirra er Gilsárdalur sem er sögð fyrir bændur vestan Grímsár, þ.e. á Norður-Völlum. Um afmörkun segir: „Gilsárdalur afmarkast að vestan af Gilsá sunnan Hornbrynju (Sauðahnúkur) austan Hraungarður þar sem hann er hæstur norðan Grafningsá.“

Hjörleifur Guttormsson tók árið 2002 saman ítarlega örnefnaskrá fyrir Hallormsstað og studdist m.a. við eldri örnefnaskrár og athugasemdir við þær úr safni Örnefna-

stofnunar.[756] Þar segir að Gilsárdalsafrétt sé austan Gilsár í Gilsárdal innan við Krosslækjartanga.

Í kröfugerð ríkisins eru norðurmörk kröfusvæðisins miðuð við Strýtulæk en af kröfulýsingu og greinargerð ríkisins verður ekki skýrlega ráðið við hvað sú afmörkun styðst. Í þeim fyrirliggjandi heimildum sem geta norðurmarka afréttar í Gilsárdal eru þau ýmist miðuð við Grafningsá, sem er um 3,5 km norðan við Strýtulæk, eða Krosslækjartanga, sem er aðeins um 400 m norðan við Strýtulæk. Í flestum heimildum sem geta landamerkja Hallormsstaðar er landi jarðarinnar hins vegar lýst án aðgreiningar og á þann veg að það taki m.a. til kröfusvæðisins. Að öðru leyti styðja framangreindar heimildir afmörkun ríkisins á kröfusvæðinu, þ.e. að vestan- og suðvestanverðu um Gilsá að Hornbrynju og að austanverðu um Hraungarð.

Næst koma til skoðunar heimildir um aðliggjandi jarðir og landsvæði austan, sunnan og vestan kröfusvæðis ríkisins, en að norðanverðu liggur að kröfusvæðinu óumdeilt eignarland Hallormsstaðar eins og fram hefur komið.

Að nyrsta hluta austurmarka svæðisins liggur óumdeilt eignarland jarðarinnar Geitdals í samnefndum dal og þar sunnan við liggur kröfusvæði ríkisins sem nefnist *Geitdalsafrétt* og er til umfjöllunar í kafla 7.4.4. Í landamerkjabréfi Geitdals frá 14. júní 1883 er merkjum jarðarinnar lýst um Hraungarð, frá upptökum Markár að norðanverðu og suður að upptökum Innri-Sauðár. Þar segir að fyrir innan Innri-Sauðá komi saman land Þingmúla og Hallormsstaðar. Landamerkjabréfið tekur bæði til óumdeilds eignarlands Geitdals og lands sem fellur innan kröfusvæðis ríkisins á *Geitdalsafrétt*, en merkjum gagnvart svæðinu sem hér er til umfjöllunar er lýst um Hraungarð, sem er í samræmi við afmörkun ríkisins á svæðinu.

Sunnan við kröfusvæði ríkisins á *Geitdalsafrétt*, við suðausturmörk svæðisins sem hér er fjallað um, er það kröfusvæði ríkisins sem nefnist *Búðartungur*. Í landamerkjabréfi fyrir Búðartungur frá 28. maí 1884 er merkjum gagnvart Gilsárdal lýst frá Sauðá að Hornbrynju, sem er einnig í samræmi við afmörkun ríkisins á svæðinu sem hér er til umfjöllunar.

Að suðvestan- og vestanverðu liggja að svæðinu eignarlönd nokkurra jarða í Suðurdal Fljótsdals. Frá suðri til norðurs er þar um að ræða Sturluflöt, Víðivallagerði, Fremri-Víðivelli, Klúku, Ytri-Víðivelli og Hrafnkelsstaði.

Í landamerkjabréfi Sturluflatar frá 25. júlí 1925 er merkjum að utanverðu gagnvart kröfusvæðinu lýst um „Sturlá upp fyrir brúnir og síðan bein stefna austur á Hraun“. Hraun er heiti á víðlendu og gróðurlitlu öræfasvæði norðaustan Vatnajökuls inn af Fljótsdal að vatnaskilum við Lón og austur undir Öxi. Samhljóða lýsing er á þessum hluta merkjanna í eldra landamerkjabréfi jarðarinnar frá 18. júní 1884. Gerð var þjóðlendukrafa til austasta hluta Sturluflatar, þ.e. þess hluta sem er aðliggjandi kröfusvæði ríkisins í þessu máli, í máli nr. 1/2005 (Fljótsdalur og Jökuldalur austan Jökulsár á

[756] Nú hluti af Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Jökuldal) á svæði 5. Í úrskurði óbyggðanefndar 29. maí 2007 í málinu var þjóðlendukröfu ríkisins á umræddu svæði hafnað og komist að þeirri niðurstöðu að þar væri eignarland.

Í landamerkjabréfi Víðivallagerðis frá 16. júní 1884 er merkjum að innanverðu lýst um „Sturlá upp á fjall og svo bein stefna austur í Hraungarð og Gilsá“ en að utanverðu er merkjum lýst um Skriðulæk og austur til fjalls beina stefnu. Þar er einnig getið landamerkja Fremri-Víðivalla og segir að Gilsá í Gilsárdal ráði merkjum þeirrar jarðar að austanverðu.

Í landamerkjabréfi Fremri-Víðivalla frá 1. september 1921 er merkjum að innanverðu lýst um Skriðulæk suðaustur til fjalls og beina stefnu í Gilsá en að utanverðu um Hagagarð beina stefnu suðaustur yfir fjallgarð og í Gilsá. Svo segir að Gilsá ráði merkjum að austanverðu.

Í landamerkjabréfi Ytri-Víðivalla ásamt hjáleigunni Klúku frá 14. janúar 1884 er merkjum að innanverðu lýst um Hagagarð yfir fjall og í Gilsá, að austanverðu eftir Gilsá og að utanverðu úr Gilsá norður yfir fjallgarð við Brandsöxl í Jökulsá.

Ekkert landamerkjabréf er skráð í landamerkjabók Norður-Múlasýslu fyrir Hrafnkelsstaði en landamerki milli Hrafnkelsstaða og Ytri-Víðivalla voru ákveðin með landamerkjadómi 21. maí 1887, með sambærilegum hætti og utanverðum merkjum Ytri-Víðivalla er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1884, þ.e. úr tilteknum stað í Jökulsá yfir fjallgarðinn við Brandsöxl og austur í Gilsá.

Af þessum landamerkjabréfum sést að jarðir í austanverðum Suðurdal Fljótsdals lýsa allar merkjum yfir Víðivallaháls sem skilur dalinn frá Gilsárdal og yfir í Gilsá, sem ræður austurmörkum þeirra. Það er einnig í samræmi við afmörkun ríkisins á suðvestur- og vesturmörkum kröfusvæðisins.

Að öllu framangreindu virtu er niðurstaða óbyggðanefndar að afmörkun ríkisins á kröfusvæðinu eigi sér stoð í gögnum málsins, að undanskilinni afmörkun ríkisins á norðurmörkum svæðisins en gögn málsins eru ekki samhljóða um hvar norðurmörk afréttar í Gilsárdal séu. Hvað sem því líður, og þrátt fyrir að í sumum heimildum sé fjallað um afrétt í Gilsárdal, er að mati nefndarinnar ljóst að kröfusvæðið er að öllu leyti innan merkja Hallormsstaðar samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1884. Afmörkun jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfinu á sér einnig stoð í eldri heimildum um merki jarðarinnar, sem eru allmargar, og engin þeirra mælir afmörkuninni í mót.

7.4.5.2 Eignarréttarleg staða

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða svæðisins. Þrátt fyrir að íslenska ríkið geri eitt kröfu til svæðisins er eignarréttarleg staða þess til rannsóknar af hálfu óbyggðanefndar á grundvelli áðurnefnds fyrirvara íslenska ríkisins þess efnis að á svæðum þar sem gagnkröfur hefðu ekki verið gerðar væri þess óskað að óbyggðanefnd kannaði og skæri úr um hvort svæðið væri eignarland eða þjóðlenda.

Í kafla 7.3 er fjallað um landnám á svæðinu en í *Landnámu* segir frá því að Graut-Atli hafi numið eystri strönd Lagarfljóts, milli Gilsár og Vallaness fyrir vestan Öxnalæk. Þá segir að Brynjólfur gamli Þorgeirsson hafi numið Fljótsdal allan fyrir ofan Hengifossá fyrir vestan en fyrir ofan Gilsá fyrir austan, Skriðdal allan og Vellina út til Eyvindarár.

Af þessum frásögnum *Landnámu* verður ráðið að austanverður Fljótsdalur hafi verið numinn beggja vegna Gilsár, en þjóðlendukröfusvæðið er í austanverðum Gilsárdal sem gengur inn úr Fljótsdal. Þó verður að gera þann fyrirvara að landnámsmörk inn til lands eru ekki tiltekin og því ekki hægt að fullyrða afdráttarlaust um nákvæma stærð landnámsins, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*. Óvissa um þetta atriði er meiri eftir því sem ofar dregur á svæðinu. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun lýsinganna er þó að mati óbyggðanefndar líklegt að svæðið hafi verið numið, a.m.k. að töluverðu leyti.

Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi dóma Hæstaréttar og *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar*, sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Við mat á eignarréttarlegri stöðu landsvæða skiptir almennt mestu máli hvort viðkomandi svæði sé eða hafi verið jörð eða hluti af jörð samkvæmt fyrirliggjandi heimildum. Þá liggur fyrir að landsvæði hverrar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Landamerkjabréf hafa þó bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Það á einnig við um aðrar tegundir heimilda um merki landsvæða en auk landamerkjabréfa er t.a.m. algengt að merkjum landsvæða sé lýst í máldögum, vísitasíum og lögfestum. Landamerkjabréf jarða hafa almennt haft ríkara vægi en aðrar heimildir sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirliggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarlönd. Frá þessari meginreglu eru tilteknar undantekningar, enda hefur sú áhersla dómstóla á landamerkjabréf jarða sem að framan var lýst frá upphafi verið með skýrum fyrirvörum, sjá t.d. dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum). Þar kemur fram að meta verði sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs og að með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki getað aukið einhliða við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Um þetta segir einnig svo: „Er þá einkum til þess að líta hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins.“ Við úrlausn þessa máls reynir því helst á hvort þjóðlendukröfusvæðið hafi upprunalega verið hluti af jörð eða jörðum, og verið háð beinum eignarrétti á þeim grundvelli, eða hvort svæðið hafi frá upphafi verið utan marka jarða og sé þar með þjóðlenda sem eftir atvikum er háð óbeinum eignarréttindum.

Að framan var komist að þeirri niðurstöðu að kröfusvæði ríkisins sé allt innan merkja Hallormsstaðar samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1884 og að sú afmörkun

eigi sér stoð í eldri heimildum um merki jarðarinnar. Eins og áður segir er krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu einkum á því byggð að svæðinu sé í sumum heimildum lýst sem afrétt Hallormsstaðar. Í málinu er því einkum uppi það álitaefni hvort kröfusvæðið hafi aðra eignarréttarlega stöðu en óumdeilt eignarland jarðarinnar, þrátt fyrir að vera lýst innan merkja í landamerkjabréfinu án neinnar aðgreiningar.

Kirkju á Hallormsstað er fyrst getið í skrá um kirkjur í Skálholtsbiskupsdæmi um 1200 og í elstu máldögum kirkjunnar frá 14.–16. öld er þess aðeins getið að hún eigi heimaland allt án þess að því sé nánar lýst. Eins og áður segir er heimalandi staðarins nánar lýst í biskupsvísitasíu fyrir Hallormsstað frá 1641. Sú lýsing, eins og hún hefur verið túlkuð hér að framan, tekur m.a. til kröfusvæðis ríkisins. Í vísitasíunni er enginn greinarmunur gerður á landi innan þess svæðis sem lýst er sem heimalandi staðarins. Sömu upplýsingar um heimaland Hallormsstaðar koma fram í öðrum biskups- og prófastsvísitasíum fram á 19. öld og einnig í ódagsettum texta, líklega frá miðri 18. öld, í kirkjustól Hallormsstaðarkirkju.

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1804 kemur m.a. fram að jörðin eigi afrétt en því er ekki lýst nánar hvar hún sé.

Sömu lýsingu á heimalandi Hallormsstaðar og kemur fyrir í biskupsvísitasíunni frá 1641 og síðari vísitasíum er að finna í skjali sem prestur á Hallormsstað sendi til biskups með bréfi 14. júní 1806 þar sem óskað var eftir gögnum um landamerki Hallormsstaðar. Biskup svaraði erindinu 24. október 1806 og sagði biskupsvísitasíuna frá 1641 vera besta leiðarvísinn um merki jarðarinnar.

Í lögfestu fyrir Hallormsstað frá 31. ágúst 1851, sem var þinglýst 15. september sama ár, er heimalandi staðarins lýst með sama hætti en þó með þeirri viðbót að tekið er fram að dalurinn austan Gilsár sé hluti heimalandsins.

Með bréfi prests í Vallanesi til stiftsyfirvalda 30. júní 1831 fylgdi kort af Fljótsdal, Buðlungavallaheiði, Hallormstaðarhálsi, Skriðdal og Þingmúla. Í bréfinu var kortinu lýst og einnig er þar að finna lýsingu á landi Hallormsstaðar. Þar segir m.a.:

> Til straxnævnte Gaard Hallormstads Hjemmemark hörer og den halve Gilsárdal, hvor der kan haves Afret eller græsgang for de golde Faar om Sommeren, og ellers falde nogen Fjeldegræs.

Þess er þarna getið að hálfur Gilsárdalur teljist til heimalands Hallormsstaðar og að hann nýtist m.a. sem afrétt fyrir geldfé á sumrum.

Í biskupsskjalasafni er varðveitt skjal frá 21. júní 1834 sem inniheldur afskriftir prests á Hallormsstað á nokkrum skjölum um staðinn frá 18. öld, þar á meðal skjali um eignir og ítök Hallormsstaðarkirkju. Í því er að finna lýsingu á heimalandi Hallormsstaðar sem er eins og lýsingin í biskupsvísitasíunni frá 1641 sem áður er fjallað um.

Í skýrslu yfir inntektir Hallormsstaðarprestakalls frá 24. júní 1839 er fjallað um afrétt Hallormsstaðar: „Afrétt á Prestsetrid áfasta vid Heimaland nægilega Handa sér fyrir Saudfénad; enn fyrir alla Stórgripi er mikid þraungt um beit bædi Vetur og Sumar“. Í

skýrslu frá 1854 um tekjur og útgjöld prestakallsins 1849–1853 segir að jörðinni hafi fylgt afrétt og skógur.

Í jarðamati Suður-Múlasýslu 1849–1850 segir m.a. að á Hallormsstað sé útigangur fyrir sauðfé hinn besti.

Í lýsingu Hallormsstaðasóknar í *Sýslu- og sóknalýsingum* Múlasýslna frá 1840 segir m.a. að inn af Skógum liggi Gilsárdalur og að Gilsá falli eftir dalnum sunnan af öræfum norður í Lagarfljót. Um Gilsárdal segir einnig: „Austan megin árinnar liggur afrétt Hallormsstaðar milli fjallgarðsins er liggur inn af Buðlungavallaheiði og kallast þar, af grýttu og graslausu landi, Hraungarður.“ Þar segir einnig að afrétt sé engin í sókninni nema Gilsárdalur austan Gilsár „er brúkast frá heimastaðnum og afbýlinu Skjögrastöðum hvar í eru ennú nokkur grasatekja.“ Í annarri lýsingu á Hallormsstaða- og Þingmúlasókn frá 1874 í sama riti segir að Hallormsstaðasókn tilheyri engar afréttir nema Hallormsstaðarafrétt sem sé „Gilsárdalur innan til, austan við Gilsá inn að Hornbrynju og upp á Hraungarð inn af Hallormsstaðarhálsi“. Þar segir að þessi afrétt nægi aðeins hluta fjárins frá Hallormsstað og hjáleigum jarðarinnar. Aðrir bæir í sókninni verði að kaupa afrétt á Fljótsdals- eða Skriðdalsheiðum. Rétt sé á Hallormsstað.

Biskup Íslands seldi og afsalaði Hallormsstað, fyrir hönd kirkjunnar, til landssjóðs með afsali 8. nóvember 1904, sem var þinglýst 22. júní 1906.

Í fasteignamati Suður-Múlasýslu 1916–1918 kemur m.a. fram að upprekstrarland á Gilsárdalsafrétt fylgi Hallormsstað og að tekjur af henni hafi árlega numið 45 kr., auk afnota fyrir fé frá jörðinni.

Í svari oddvita Vallahrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti, mörk þeirra og upprekstrarrétt frá 20. febrúar 1989 er fjallað um tvær afréttir. Önnur þeirra er Gilsárdalur sem er sögð fyrir bændur vestan Grímsár, þ.e. á Norður-Völlum. Um afmörkun segir: „Gilsárdalur afmarkast að vestan af Gilsá sunnan Hornbrynju (Sauðahnúkur) austan Hraungarður þar sem hann er hæstur norðan Grafningsá.“

Hjörleifur Guttormsson tók árið 2002 saman ítarlega örnefnaskrá fyrir Hallormsstað og studdist m.a. við eldri örnefnaskrár og athugasemdir við þær úr safni Örnefnastofnunar.[757] Þar segir að Gilsárdalsafrétt sé austan Gilsár í Gilsárdal innan við Krosslækjartanga.

Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* er fjallað um að landsvæði hverrar jarðar hafi frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Þá er tekið fram að nefndin telji hvorki verða ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt séð hafi verið gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og að af einstökum dæmum verði engar almennar ályktanir dregnar um mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðar. Leggja megi þá meginreglu til grundvallar að heimaland jarðar nái til alls lands henni tilheyrandi, nema sérstök frávik leiði til annars.

[757] Nú hluti af Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Sem fyrr segir hefur verið komist að þeirri niðurstöðu að kröfusvæði ríkisins sé allt innan merkja Hallormsstaðar samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1884. Þar er heildarmerkjum jarðarinnar lýst og kröfusvæðið er ekki aðskilið frá öðru landi hennar. Enginn greinarmunur er gerður á einstökum hlutum jarðarinnar og að mati nefndarinnar bendir það til þess að ekki hafi verið munur á eignarréttarlegri stöðu svæða innan merkjanna. Þá á lýsing landamerkjabréfsins á merkjum jarðarinnar sér stoð í allmörgum eldri heimildum sem lýsa heimalandi Hallormsstaðar, en ekki liggja fyrir aðrar eldri heimildir sem mæla þeirri afmörkun í mót.

Kröfusvæði ríkisins er nokkuð vel gróið á láglendari hlutum þess, einkum við vesturmörk svæðisins sem teygja sig niður í dalbotn Gilsárdals. Eftir því sem ofar dregur er gróðurþekja hins vegar minni og á svæðinu austan- og sunnanverðu, þegar komið er í um og yfir 750 m hæð, einkennist það einkum af grýttum melum og klöppum. Þrátt fyrir að hluti svæðisins sé lítt gróinn telur nefndin að gróðurfar mæli ekki gegn því að stofnast hafi til beins eignarréttar, einkum þegar horft er til þess að aðliggjandi svæði til flestra átta eru um margt mjög sambærileg gróðurfarslega en engu að síður óumdeild eignarlönd. Það á einkum við um vesturhluta Gilsárdals, þar sem eru óumdeild eignarlönd jarða í Suðurdal Fljótsdals, svæðið norðan kröfusvæðisins sem er óumdeilt eignarland Hallormsstaðar, og svæðið norðaustan kröfusvæðisins og við nyrðri hluta austurmarka þess, þar sem óumdeilt eignarland Geitdals teygir sig upp á Hraungarð til móts við kröfusvæðið. Ekki verður séð að atriði á borð við staðhætti og gróðurfar bendi til þess að kröfusvæðið hafi síður orðið undirorpið beinum eignarrétti en þessi aðliggjandi svæði í sama dal og þeim næsta til austurs. Þessi atriði eru til þess fallin að styðja við niðurstöðu um að réttindi innan kröfusvæðisins hafi falist í beinum eignarrétti fremur en óbeinum, enda er eignarréttarleg staða aðliggjandi svæða meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar. Um það vísast t.d. til hliðsjónar til dóma Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum), að því er varðar land jarðarinnar Hóla, frá 16. maí 2007 í máli nr. 448/2006 (Stórhöfði) og frá 13. október 2021 í máli nr. 41/2020 (Þóreyjartungur).

Að syðri hluta austurmarka svæðisins og suðausturmörkum þess liggja að því önnur kröfusvæði ríkisins sem eru til umfjöllunar í köflum 7.4.3 og 7.4.4. Sé litið heildstætt á niðurstöður í máli þessu er þar um að ræða eignarland að austanverðu en þjóðlendu að suðaustanverðu.

Íslenska ríkið byggir einkum á því að þjóðlendukröfusvæðið sé afrétt sem einungis hafi verið undirorpinn óbeinum eignarréttindum. Samkvæmt *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* hefur afréttur oft verið skilgreindur sem afmarkað landsvæði, að jafnaði utan byggðar, sem að fornu og/eða nýju hefur verið nýtt sem sumarbeitiland en land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur að meginreglu verið talið þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki úrslitaþýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Að mati óbyggðanefndar

verður ekki fram hjá því litið að gögn málsins benda fremur til beins eignarréttar á landi innan þjóðlendukröfusvæðisins en óbeinna eignarréttinda. Óbyggðanefnd telur líklegt að notkun hugtaksins afréttur vísi í þessu tilfelli til gamalgróinnar notkunar á viðkomandi jarðarhluta sem beitilandi fremur en að endurspegla mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðarinnar, sbr. til hliðsjónar úrskurð óbyggðanefndar frá 14. nóvember 2003 í máli nr. 5/2001 (Lón), að því er varðar jörðina Bæ í Lóni. Í þessu sambandi má nefna að samkvæmt fjallskilareglugerðum 19. aldar var búendum gert skylt að reka geldfé og lömb á afrétt ásamt því að aðgreina afréttir frá heimalöndum. Í 12. gr. reglugerðar fyrir Suður-Múlasýslu um refaveiðar, notkun afrjetta, fjallskil m.fl., dags. 4. júlí 1892, segir að afrétt sé þar sem venja hafi verið, enda sé búsmala eigi haldið þar á sumrum að staðaldri, og eftir því skuli í hverri sveit aðgreina afréttarlönd og heimalönd og ákveða takmörk. Að mati nefndarinnar bendir þetta orðalag reglugerðarinnar, sem var sett skömmu eftir gildistöku landamerkjalaga nr. 5/1882, til þess að orðið afrétt hafi á svæðinu fyrst og fremst verið notað í þeim tilgangi að lýsa því með hvaða hætti landsvæði var nýtt, fremur en að lýsa mismunandi eignarréttarlegri stöðu landsvæða. Ekki liggja fyrir heimildir sem benda til annars en að viðkomandi landeigendur hafi í gegnum tíðina farið með umráð og hagnýtingu yfir þjóðlendukröfusvæðinu og ekki er að sjá að svæðið hafi tilheyrt eða verið nýtt af öðrum án leyfis landeigenda. Þá hefur ekkert komið fram í málinu sem bendir til þess að kröfusvæði ríkisins hafi nokkru sinni haft stöðu samnotaafréttar. Að mati nefndarinnar bendir framangreint til þess að svæðið sé háð beinum eignarrétti.

Að öllu framangreindu virtu er niðurstaða óbyggðanefndar að íslenska ríkið hafi ekki sýnt fram á að land innan marka kröfusvæðis þess sé þjóðlenda í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998, sbr. einnig a-lið 7. gr. laganna. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998. Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda, enda ekki á verksviði nefndarinnar að skera úr um þau.

7.5 Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat lítur nefndin almennt til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagmunir ekki á. Einnig er við mat á fjárhæð kostnaðar litið til þess hvað telja mætti sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu, miðað við framlagðar tímaskýrslur og umfang ágreiningsmálsins, og málskostnaður úrskurðaður til málsaðila að því marki sem aðild og sundurliðun málskostnaðarreikninga gaf tilefni til.

Í samræmi við framangreint var gagnaðilum íslenska ríkisins í máli þessu úrskurðaður málskostnaður á fundi óbyggðanefndar 17. október 2024. Vegna takmarkaðra fjár-

heimilda óbyggðanefndar var þó einungis úrskurðað um hluta af málskostnaðinum. Ákvörðun um málskostnað að öðru leyti er frestað og málið verður endurupptekið í byrjun árs 2025 í því skyni að úrskurða um það sem eftir stendur.

Áður hafði óbyggðanefnd, á fundi 19. desember 2023, úrskurðað gagnaðilum íslenska ríkisins í málinu málskostnað í tilvikum þar sem ekki var lengur ágreiningur um mörk jarða. Sú ákvörðun er endanleg og málskostnaður samkvæmt henni hefur þegar verið greiddur.

Úrskurður um málskostnað er birtur í viðauka II.

8 ÚRSKURÐARORÐ

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Búðartungur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998, sbr. einnig a-lið 7. gr. laganna:

> *Upphafspunktur er þar sem Innri-Sauðá rennur í Geitdalsá. Þaðan er Geitdalsá fylgt suður að upptökum við Bratthál á vatnaskilum milli Geitdals og Hamarsdals. Þeim vatnaskilum er svo fylgt vestur að sveitarfélagamörkum Múlaþings og Fljótsdalshrepps. Sveitarfélagamörkunum er síðan fylgt norður í Hornbrynju. Þaðan er vatnaskilum milli Geitdals og Gilsárdals fylgt norðaustur að upptökum Innri-Sauðár, sem er fylgt austur í upphafspunkt.*

Sama landsvæði er í afréttareign eiganda Þingmúla, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Gerður er almennur fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulína að liðnum málskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu.

Hulda Árnadóttir

Allan V. Magnússon

Sigmar Aron Ómarsson

A L M E N N A R N I Ð U R S T Ö Ð U R
Ó B Y G G Ð A N E F N D A R

— með viðaukum —

Svæði 1–10A, 10B, 10C o.fl.

Sérprentun 5. nóvember 2024

FORMÁLI

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 var í kaflanum *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum í málum á svæði 2 var aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig sem viðauki við úrskurði frá og með svæði 3. Fer sá texti hér á eftir, í 1.–6. kafla.

Í úrskurðum á einstökum svæðum hefur jafnan verið gerð grein fyrir nýgengnum dómum í þjóðlendumálum og öðrum atriðum sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Lagt hefur verið á það mat hvort breyta þyrfti eða bæta enn við fyrirliggjandi *Almennar niðurstöður*. Þegar tilefni til umfjöllunar eða viðauka af þessu tagi hefur gefist fer sá texti lítillega styttur hér á eftir í 7.–15. kafla.

Niðurstöður óbyggðanefndar um eignarland eða þjóðlendu á einstökum landsvæðum eru í beinu samhengi og samræmi við *Almennar niðurstöður* með viðaukum og vísa til þeirra.

EFNISYFIRLIT

1. INNGANGUR IV

2. GRÓÐURFAR VIÐ LANDNÁM OG SÍÐARI BREYTINGAR V

3. STOFNUN EIGNARRÉTTINDA VI

3.1. Landnám VI
3.2. Hefð VIII
3.3. Lög XII

4. FLOKKUN LANDS XIV

4.1. Almennt XIV
4.2. Jörð XV
4.3. Almenningar XX
4.4. Afréttir XXII
4.5. Jörð eða afréttur? XXIX
4.6. Jöklar XXX
4.7. Fjallskil XXXV
4.8. Ítök XXXIX
4.9. Fjörur og rekaeign XLII

5. HEIMILDIR UM EIGNARHALD XLVII

5.1. Almennt XLVII
5.2. Jarðamöt og jarðabækur XLVII
5.3. Máldagar og vísitasíur XLIX
5.4. Lögfestur LI
5.5. Jarðabréf og landamerkjabréf LII
5.6. Afsals- og veðmálabækur LVI
5.7. Aðrar heimildir LVIII

6. NIÐURSTAÐA LIX

7. VIÐAUKI 1: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 5 LXIV

7.1. Almenn atriði og dómafordæmi í þjóðlendumálum LXIV
7.1.1. Gildi landamerkjabréfa jarða LXIV
7.1.2. Heiðarbýli á Norðausturlandi LXVII

8. VIÐAUKI 2: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 6 LXIX

8.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum LXIX
8.2. Afréttir einstakra jarða og stofnana LXIX

9. VIÐAUKI 3: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7A LXXIII

9.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum LXXIII

10. VIÐAUKI 4: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7B LXXIII

10.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum LXXIII
10.2. Heimildir mæla í mót landamerkjabréfi jarðar LXXIV
10.3. Heimildir um legu jarða til forna LXXVI

11. VIÐAUKI 5: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 8A LXXVIII

11.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum LXXVIII
11.2. Um túlkun landamerkjabréfa jarða og samspil við aðrar heimildir LXXVIII
11.3. Áhrif fyrri lögskipta íslenska ríkisins og annarra vegna viðkomandi landsvæðis LXXXI
11.4. Réttaráhrif og sönnunargildi eldri dómsúrlausna LXXXIV

12. VIÐAUKI 6: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 9B LXXXVIII

12.1. Þinglýsing landamerkjabréfa og færsla í landamerkjabækur LXXXVIII
12.2. Almenningar stöðuvatna LXXXIX

13. VIÐAUKI 7: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 10C XCI

13.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum XCI
13.2. Stofnun eignarréttar á grundvelli nýbýlatilskipunar frá 1776 XCI

14. VIÐAUKI 8: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 10B XCVII

14.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum XCVII
14.2. Almenn álitaefni um eignarréttarlega stöðu efstu hluta fjalla C

15. VIÐAUKI 9: ÚR ÚRSKURÐUM Í MÁLUM NR. 1–5/2023 CXIII

15.1. Almenn álitaefni um stjórnskipulegt gildi 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 CXIII
15.2. Almenn álitaefni um lagagrundvöll málsmeðferðar skv. 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 CXVI
15.3. Almenn álitaefni um réttmætar væntingar vegna fyrri athafna ríkisins CXVIII

1. INNGANGUR

Hér verður gerð grein fyrir almennum athugunum og niðurstöðum óbyggðanefndar um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu geta haft við úrlausn þeirra mála sem undir nefndina heyra.

Í upphafi verður gefið yfirlit um gróðurfar á Íslandi við landnám og þeim breytingum sem á því hafa orðið síðan. Þá verður fjallað um landnám, hefð og lög sem stofnunarhætti eignarréttinda.

Því næst verður gerð grein fyrir flokkun lands í *jarðir*, *almenninga* og *afrétti* og eignarréttarlegri þýðingu þessara hugtaka. Hugað verður sérstaklega að ákveðnum tilvikum sem virðast á mörkum framangreindra flokka ásamt eignarhaldi á landi undir jöklum og mörk við jökul eða á. Þá verður fjallað um hvort og þá hvaða vísbendingar um eignarréttarlega stöðu lands má draga af fyrirkomulagi fjallskila og tilvist ítaka til lands eða sjávar, hvaða réttur felist í fjörueign og hver séu merki sjávarjarða til hafsins.

Loks verður fjallað um efni og gildi þeirra heimilda sem einna helst fjalla um eignarréttindi fyrr á tímum. Gerð verður sérstök grein fyrir jarðamötum og jarðabókum, máldögum og vísitasíum, lögfestum, jarðabréfum og landamerkjabréfum, afsals- og veðmálabókum.

2. GRÓÐURFAR VIÐ LANDNÁM OG SÍÐARI BREYTINGAR

Íslandi má skipta í þrjú hæðar- eða gróðurbelti, þ.e. *láglendisbelti, hlíðabelti og hálendis- eða fjallbelti.*[1] Þessi skipting byggist á því að lífsskilyrði fyrir plöntur og aðrar lífverur, þ. á m. búsetuskilyrði fyrir fólk, fara stigversnandi með vaxandi hæð yfir sjávarmáli og lækkandi meðalhita. Höfuðeinkenni gróðurfars breytast því frá láglendisbelti og upp til efstu gróðurmarka á hálendi, tegundum plantna fækkar mjög, harðgerar tegundir verða ríkjandi, uppskerumagn minnkar og gróðurþekjan verður gisnari.

Gróðurbeltin eru í mismunandi hæð í hinum ýmsu landshlutum, eftir því hvort um er að ræða innhéruð eða útnes, eftir snjóalögum o.s.frv. Milli gróðurbeltanna eru að sjálfsögðu ekki skörp skil heldur breytist gróðurfar stig af stigi með vaxandi hæð yfir sjávarmáli. Í grófum dráttum nær láglendisbelti landsins upp í 100–150 m hæð og sums staðar nokkru hærra sunnanlands. Hlíðabeltið tekur við og nær upp í 300–400 m hæð, en þar ofan við er hálendisbeltið. Ætla má að um landnám hafi mörkin legið nokkru ofar.

Talið er að við landnám hafi gróður þakið um $^{2}/_{3}$ hluta af yfirborði landsins.[2] Mikill hluti láglendis- og hlíðabelta, svo og hálendisbeltis upp að 600–700 m hæð á miðhálendinu, hefur verið þakinn nokkuð samfelldum gróðri og jarðvegi. Ofar hefur gróðurinn orðið stöðugt gisnari, uns hann hefur horfið að mestu í 800–1000 m hæð. Í fjalllendi útnesja og í bröttum fjallahlíðum hafa efri mörk samfellds gróðurs legið neðar.

Við landnám hefur birkiskógur og kjarr sett mestan svip á gróðurfar í láglendis- og hlíðabeltum og jafnvel teygt sig upp í hálendisbelti við bestu aðstæður. Áætlað er að skóglendi og kjarr hafi þakið um $^{1}/_{4}$ hluta landsins. Það var langverðmætasta gróðurlendi landsins vegna mikillar grósku, fjölþættra nota og jarðvegsverndar. Ofan skógarmarka hafa smárunnar, ýmsar lyngtegundir og harðgerar jurtir verið ríkjandi tegundir. Þar sem jarðvatnsstaða var há, á láglendi og hálendi, var gróskumikill votlendisgróður. Rýr mosagróður tók við þegar nálgaðist efri mörk gróðurs, og loks voru plöntur á stangli á því landi sem í daglegu tali er nefnt ógróið.

Nú þekur gróður aðeins um $^{1}/_{4}$ hluta landsins í heild og um $^{10}/_{100}$ hluta ísfrírra svæða miðhálendisins, í stað nær helmings um landnám. Aðeins um $^{1}/_{100}$ hluti landsins er skógi eða kjarri vaxinn. Gróðurþekja landsins hefur þannig bæði dregist saman og gæði hennar rýrnað.

Langmest hefur rýrnun landgæða orðið í hálendisbeltinu, einkum á miðhálendinu. Afleiðingar þessa eru m.a. þær að verulegur hluti miðhálendisins, sem um landnám og fram eftir öldum var vel fallið til sumarbeitar, er nú gróðursnauðar auðnir.

---

1 Steindór Steindórsson, 1964: *Gróður á Íslandi*. Reykjavík. S. 28.

2 Ingvi Þorsteinsson og Sigurður Blöndal, 1986: *Gróðureyðing og endurheimt landgæða*. Reykjavík. S. 13.

3. STOFNUN EIGNARRÉTTINDA

Þeir stofnunarhættir eignarréttinda sem huga þarf sérstaklega að í þessu sambandi eru landnám, hefð og lög.

3.1. Landnám

Hér á landi var fyrst stofnað til eignarréttar yfir landi með námi. Telja verður líklegt að eigi síðar en með gildistöku ákvæða Jónsbókar um afrétti og almenninga hafi nám verið útilokað. Vafalaust er þó að eftir lögtöku nýbýlatilskipunar 1776 er nám úr sögunni sem stofnunarháttur eignarréttar hér á landi.[3]

Landnámabók hefur löngum verið talin mikilvægasta heimildin um upphaf byggðar á Íslandi. Þar eru nefndir um 430 karlar og konur sem námu land eða eignuðust það úr landnámi annarra. Þá eru þar nöfn um 600 bæja sem risið eiga að hafa á landnámsöld, þ.e. á árunum 874–930. Efni Landnámu er spunnið úr þremur meginþáttum: landnámafrásögnum, greinargerð fyrir landnámsmönnum, ætt þeirra og niðjum og fróðleik af ýmsum toga sem lýsir m.a. viðskiptum manna, stjórnarfari, trú og siðum, skipakosti, húsakynnum, búpeningseign og landsháttum.

Landnáma er varðveitt í fimm gerðum, misjafnlega heillegum. Þrjár þeirra eru að stofni til frá miðöldum en tvær voru ritaðar á 17. öld. Melabók mun vera elst þeirra og standa næst frumgerð Landnámabókar, sem talin er rituð á fyrri hluta 12. aldar en er nú glötuð. Ljóst er því að tvö hundruð ár hið minnsta hafa liðið þar til frásagnir um landnám voru skráðar. Allmikill efnislegur munur er á varðveittum gerðum Landnámabókar en þó eru landnámalýsingar yfirleitt nokkuð samhljóða.

Ýmsar sagnir er að finna í Landnámu um það hvernig menn fóru að því að nema land. Í Hauksbókargerð Landnámu er greint frá því að Íslendingar hafi leitað til Haralds konungs hárfagra um aðstoð við að setja reglur um stærð landnáma. Þá voru sett ákvæði um að enginn skyldi víðara nema en hann mætti eldi yfir fara á einum degi með skipverjum sínum.[4] Um konur virðist hins vegar hafa gilt sú regla að þær skyldu ekki nema víðara land en leiða mætti kvígu tvævetra vorlangan dag sólsetra á milli, vel fóðraða.[5] Fleiri aðferðir eru tilfærðar. Helgi magri, sem nam allan Eyjafjörð, er t.d. sagður hafa gert eld mikinn við hvern vatnsós og helgað sér svo allt hérað, væntanlega allt vatnasvæði árinnar. Stundum virðist kvikfé sjálft hafa ráðið ferðinni. Í upphafi þess hluta Landnámu sem fjallar um Sunnlendingafjórðung segir m.a. á þessa leið: „Sumir þeir, er fyrstir kómu út, byggðu næstir fjǫllum ok merkðu at því landskostina, at kvikféit fýstisk frá sjónum til fjallanna.“[6]

---

3 Sbr. Gaukur Jörundsson: „Um afrétti og almenninga“, óbirt fjölrit, bls. 10–11. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* II (fjölr.). Reykjavík. S. 133–134. Þorgeir Örlygsson, 1994: „Um eignarhald á landi og náttúruauðlindum.“ *Afmælisrit. Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík. S. 565.

4 *Landnámabók*, 1986. Jakob Benediktsson gaf út. (Íslensk fornrit. 1. b.) Reykjavík. S. 337.

5 *Landnámabók* 1986, s. 321.

6 *Landnámabók* 1986, s. 337.

Á síðustu áratugum hafa ýmsir fræðimenn á sviði sagnfræði og bókmennta sett fram kenningar um sannfræði Landnámu. Annars vegar hefur því verið haldið fram að treysta megi frásögnum Landnámu í meginatriðum. Hér má nefna kenningar eins og þær að markmiðið með ritun Landnámu hafi verið að skapa grundvöll fyrir innleiðingu óðalsréttar hér á landi, undirbúa skiptingu landsins í kirkjusóknir eða varðveita ættartölur, með tilliti til erfða, hjúskapar o.fl., auk áhuga á sögu forfeðranna.[7] Hins vegar hefur því verið haldið fram að frásagnir Landnámu eigi lítið skylt við sögulegan veruleika. Í því sambandi ber að nefna þá kenningu að markmiðið hafi verið að renna stoðum undir eignarheimildir höfðingjaættanna fyrir þeim jörðum, einkum aðalbólum, sem þær töldu sig eiga á ritunartíma Landnámu.[8] Ennfremur hefur því verið haldið fram að sum nöfn landnámsmanna séu dregin af kennileitum, náttúrufari eða búskaparháttum.[9] Heimildargildi Landnámu er því umdeilt meðal fræðimanna.

Í úrlausnum dómstóla hafa skýrar lýsingar Landnámu á umfangi landnáms verið taldar hafa sönnunargildi við mat á því hvort stofnast hafi til eignarréttar yfir tilteknu landsvæði. Þessi afstaða kemur fram í H 1994 2227 (Geitland). Þar er frásögn Landnámu um nám Geitlands talin sanna að í kjölfar landnáms hafi landsvæðið verið eignarland. Jafnframt ber að nefna H 1960 726 (Skeljabrekka) þar sem talið var auðsætt af frásögn Landnámu að landspilda hefði í öndverðu verið hluti af landi jarðarinnar Skeljabrekku. Takmarkaðar lýsingar í Landnámu hafa hins vegar fremur verið taldar mæla gegn því að land hafi verið numið og þannig orðið undirorpið beinum eignarrétti, sbr. H 1997 1162 (Auðkúluheiði), H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði), H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur), H 1999 111 (Gilsá) og H 1999 2006 (Sandfellshagi). Þá hafa dómstólar litið til gróðurfars og staðhátta við mat á því hvort líkur séu á að landsvæði hafi verið numið, sbr. einkum H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur) og H 1999 111 (Gilsá).

Það er álit óbyggðanefndar að Landnáma lýsi a.m.k. þeirri skiptingu lands sem menn töldu rétta eða voru ásáttir um á ritunartíma einstakra gerða. Þá er ljóst að landnámalýsingar hennar hafa verið vel kunnar landsmönnum og sannleiksgildi þeirra óumdeilt fram á síðustu áratugi. Þetta endurspeglast í úrlausnum dómstóla. Nefndin telur því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar. Jafnframt benda frásagnir Landnámu almennt séð til þess að landnám hafi í einhverjum tilvikum náð lengra inn til landsins en lýst landamerki jarða á síðari tímum. Rannsóknir á sviði sagn-

---

7 Sbr. Barði Guðmundsson, 1938: „Uppruni Landnámabókar.“ *Skírnir. Tímarit Hins íslenska bókmenntafélags*. S. 6–7, 20. Jón Jóhannesson, 1954–58: „Sannfræði og uppruni Landnámu.“ *Saga. Tímarit Sögufélags.* S. 225–226. Einar Gunnar Pétursson, 1986: „Efling kirkjuvalds og ritun Landnámu.“ *Skírnir. Tímarit Hins íslenska bókmenntafélags*. S. 193–222.

8 Sveinbjörn Rafnsson, 1974: *Studier i Landnámabók. Kritiska bidrag till den isländska fristatstidens historia.* Lundi. S. 203–217. Sveinbjörn Rafnsson, 1976: „Aðferðir og viðhorf í Landnámurannsóknum.“ *Skírnir. Tímarit Hins íslenska bókmenntafélags*. S. 222–225, 231–233.

9 Sbr. Þórhallur Vilmundarson, 1982: „- stad. Island.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 16. b. Kaupmannahöfn. D. 578–584. Sjá ennfr. greinar Þórhalls Vilmundarsonar í *Grímni. Riti um nafnfræði*. 1–3. b. (1980–1996).

fræði, fornleifafræði og náttúrufræði styðja þetta.[10] Svo sem fram kemur í kafla 2. hefur gróðurfar inn til landsins verið þannig að landnámsmenn kunna að hafa séð sér hag í að nema land ofar en byggð hefur náð á síðari tímum. Hins vegar hljóta staðhættir, þar á meðal hæð yfir sjávarmáli og fjarlægð frá byggð, að hafa takmarkað möguleika á nýtingu. Afar takmarkaðar ályktanir verða því dregnar af gróðurfari.

Í Landnámu er hins vegar sjaldan lýst nákvæmlega umfangi landnáms eða landamerkjum. Þetta á ekki hvað síst við inn til landsins. Óbyggðanefnd telur hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.

Þá er ýmislegt óljóst um aðferðir við landnámið og hverju landnámsmenn sóttust eftir, þ.e.a.s. hvort þeir hafi einvörðungu miðað við gróðurfar og staðhætti eða hvort önnur atriði skiptu einnig máli, svo sem heppileg kennileiti, samgönguleiðir, völd og áhrif o.s.frv. Óvissa um aðferðir við landnám er of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli.

3.2. Hefð

Hugtakið hefð er hvorki að finna í Grágás né Jónsbók. Í Jónsbók má þó sjá þess merki að afnot manna af tilteknum fasteignatengdum hlunnindum hafi þótt benda til ákveðinna réttinda. Í 26. kapitula landsleigubálks stendur m.a.: „Nú hefir maður skóg, eng eða haga, reka eða aðrar landsnytjar .xx. [þ.e. 20] vetr eða lengr ,átǫlulaust, þá á sá er haft hefir, nema hinn hafi lǫgleg vitni til, at hann á, ef hann skal úræntr vera.“[11]

Enda þótt hugtakið komi ekki fyrir í lögbókunum virðist sem mönnum hafi snemma verið það kunnugt. Undir lok 12. aldar deildu leikmenn og Þorlákur biskup Þórhallsson um yfirráð kirkjueigna (staðamál fyrri). Bændur kröfðust forræðis yfir kirkjueignum í krafti „landsskapar ok fornrar hefðar“ en biskupinn kvað forna hefð ekki vega þyngra en lög kirkjunnar[12]. Þessi frásögn getur ekki ein og óstudd talist heimild um hefð í lagalegum skilningi. Allt eins er líklegt að orðið sé hér notað um eitthvað sem haldist hafi órofa um ótiltekinn tíma (sbr. orðasambandið „í hefð og haldi“).

Sumir fræðimenn hafa getið sér þess til að *hefð* sé komin inn í norræn lög úr kanónískum rétti. Í því sambandi er bent á að orðasamböndin „…sem að fornu hefir verið“ og „frá arilds tíð“ gætu verið þýðingar á latneska hugtakinu „praescriptio immemorialis“.[13]

---

10 Sbr. Kristján Eldjárn, 1974: „Fornþjóð og minjar.“ *Saga Íslands*. 1. b. Reykjavík. S. 115. Jakob Benediktsson, 1974: „Landnám og upphaf allsherjarríkis.“ *Saga Íslands*. 1. b. Reykjavík. S. 165.

11 *Jónsbók*. Kong Magnus Hakonssons lovbog for Island vedtaget paa Altinget 1281 og réttarboetr de for Island givne retterbøder af 1294, 1305 og 1314. Kaupmannahöfn 1904. S. 156.

12 Sbr. *Biskupa sögur*. 1. b. Kaupmannahöfn 1858. S. 281 (Oddaverja þáttur, ritaður í byrjun 13. aldar).

13 Wallén, Per-Edwin, 1981: „Hævd. Sverige.“ *Kulturhistorisk lexikon for nordisk middelalder.* 7. b. Kaupmannahöfn (2. útg.). D. 285. Magnús Már Lárusson, 1981: „Hævd. Island.“ Sama rit, d. 287–288.

Kaldangursrecess (Koldinghúsrecess) frá 13. desember 1558 var lögleiddur með konungsbréfi 20. mars 1563. Í konungsbréfi þessu segir að recessinn „skuli einnig ganga fyrir lög um þau efni, „sem íslensk lög þar um ekki áhræra né forklára“.“ Í recessnum, 50. kapitula, segir m.a. um 20 vetra hefð:

> Jtem huada godz og eigner nauckur madur hefur med haund haft og halldit xx wetur oklagad og okiært. þui ma hann kuijdulaust hallda og skal þad ecki wndan honum ganga nema suo finnist og bijuijsist þad sie j panta sett edur lient.[14]

Jón Þorkelsson þjóðskjalavörður athugaði á sínum tíma hvar vitnað væri til Kaldangursrecess í dómum og skjölum. Nefndi hann að í alþingisdómi 30. júní 1581, um Bjarneyjartolla, og í dómi Erlends sýslumanns Magnússonar 9. apríl 1594, um Kleifarblá, sé vitnað í 50. kapitula í recessinum.[15] Af rannsókn Jóns verður ekki séð að recess þessi hafi haft þýðingu utan þessa.

Rétt er að taka fram að Kaldangursrecess er að engu getið í þeim umræðum sem fram fóru um miðja 19. öld um setningu hefðarlaga.

Af athugun á dómum í Íslensku fornbréfasafni og Alþingisbókum Íslendinga verður ekki dregin önnur og víðtækari ályktun en sú, að sá sem hafði haft umráð eignar um árabil væri líklegur eigandi hennar nema annað kæmi fram í dómum eða skjölum, svo sem oft er gerður fyrirvari um. Er sá fyrirvari einnig í samræmi við fyrrnefnt ákvæði Jónsbókar.

Í Dönsku lögum Kristjáns V. frá 1683 voru ákvæði um hefð og fleira. Samsvarandi ákvæði voru í Norsku lögum frá 1687 og segir þar m.a. svo í 5. bók, 5. kapitula, 3. gr:

> Hvis andet Gods og Ejendom nogen haver haft i Haand og Hævd i tyve Aar ulast og ukært til Tinge, det beholder hand uden anden Adkomst at fremvise, angerløst og uafvundet, med mindre det bevisis, at hand hafde det, enten til Pant, eller i Forlæning, eller i Forsvar.

Ákvæði þessi voru aldrei birt hér á landi en mörg dæmi eru þess að Yfirréttur og Landsyfirréttur beittu þessum lögum, sbr. t.d. dóm frá 5. maí 1830 þar sem vitnað er án nokkurs fyrirvara til Norsku laga 5-5-3.[16]

Þá var í erindisbréfi fyrir biskupana á Íslandi frá 1. júlí 1746 ákvæði í 16. gr. þar sem gert var ráð fyrir því að á 100 árum mætti hefða eignir og réttindi, sem verið hefðu kirkjueign.[17]

Vorið 1836 lagði Bjarni Thorsteinson amtmaður til við kansellíið í Kaupmannahöfn að 26. kapituli landsleigubálks Jónsbókar yrði numinn úr gildi og tekin upp ákvæði Dönsku laga um hefð. Fram kom að óljóst þætti hvort reglan í Jónsbók tæki einungis til hlunninda eða einnig til fasteigna. Kansellíið bar málið undir Landsyfirrétt og síðan embættismannanefndina sem skipuð var 22. ágúst 1838. Við athugun lögfróðra manna

---

14 *Íslenskt fornbréfasafn*. 13. b. Reykjavík 1933–1939. S. 355. Sbr. *Alþingisbækur Íslands*. 1. b. Reykjavík 1912–1914. S. 425–426. *Alþingisbækur Íslands*. 3. b. Reykjavík 1917–1918. S. 33–35.

15 *Íslenskt fornbréfasafn*. 13., s. 351.

16 *Landsyfirrjettardómar og hæstarjettardómar í íslenzkum málum 1802–1873*. 3. b. Reykjavík 1925–1931. S. 360–374.

17 *Lovsamling for Island*. 2. b. Kaupmannahöfn 1853. S. 653.

kom í ljós að íslenskir dómstólar á 17. og 18. öld og fram á þá 19. höfðu í langflestum tilvikum tekið mið af Dönsku og Norsku lögum í þeim málum sem snertu hefð. Flestir nefndarmanna voru þeirrar skoðunar að rétt væri að innleiða hér dönsk hefðarlög.[18]

Árið 1845 var lagt fyrir ráðgjafaþingið frumvarp kansellísins til tilskipunar um hefð og fyrningu. Var þar gert ráð fyrir að ákvæði Dönsku laga um hefð og fyrningu yrðu lögleidd hér á landi.

Í umræðum á ráðgjafaþinginu kom fram að algengt var að farið væri að ákvæðum Dönsku og Norsku laga um hefð enda þótt þau ákvæði hefðu ekki verið lögleidd hér. Skiptar skoðanir voru um þetta frumvarp. Þeir sem voru því fylgjandi töldu að hefðarlög gætu verndað eignarréttinn og leyst úr þeirri réttaróvissu sem ríkt hefði. Þeir sem andvígir voru tilgreindu ýmis rök gegn frumvarpinu. Í fyrsta lagi væru eignir og ítök oft langt hvert frá öðru og frá eigendum og þess vegna væri erfitt fyrir þá að verja rétt sinn gagnvart þeim sem vildu sölsa undir sig eignir þeirra í skjóli hefðarlaga. Að auki vísaði frumvarpið almennt til danskra lagareglna um hefð án þess að ljóst væri hver ákvæði lögleiða ætti hér. Ef hin danska hefð fengi lagagildi hér á landi gegn vilja þjóðarinnar þá væri það band á komið sem ekki yrði seinna leyst. Einnig var bent á að ákvæði Jónsbókar hefði ekki valdið neinum ágreiningi eða misskilningi fyrr en á síðustu tímum þegar íslenskir lögfræðingar hefðu farið að meta íslensk lög minna en hin dönsku. Loks tóku þeir fram að búast mætti við málaferlum sem ekki yrði séð fyrir endann á og myndu valda ærnum kostnaði ef frumvarpið yrði samþykkt. Lyktir málsins urðu þær að frumvarpið var fellt með 16 atkvæðum gegn 8 og engin tilskipun sett.[19]

Þrátt fyrir að Landsyfirréttur hefði um árabil dæmt eftir Dönsku og Norsku lögum fór að bera á efasemdum um gildi þeirra er leið á 19. öld. Loks var kveðið á um það í dómi 19. desember 1887 að enda þótt „eignar-hald á fasteign (possessio)“ hafi varað óátalið í 30–40 ár, veitti það eigi eignarheimild eftir íslenskum lögum.[20] Í dómi Landsyfirréttar frá 12. október 1896 var upprekstrarfélagi fjögurra hreppa í Mýrasýslu hins vegar dæmdur beinn eignarréttur að landsvæðinu Hellistungum á grundvelli upprekstur „um ómuna tíð“ og með skírskotan til Jónsbókar, 26. kap. llb. i.f.[21]

Samkvæmt framansögðu voru réttarreglur um hefð yfir fasteignum óljósar og lagaframkvæmd misvísandi allt til loka 19. aldar. Með setningu hefðarlaga, nr. 46/1905, fengust loks skýrar reglur á þessu sviði. Felld voru úr gildi þau ákvæði hér að lútandi sem löggjafinn taldi gildandi rétt, þ.e. ákvæði 26. kapítula landsleigubálks Jónsbókar sem og 16. gr. í erindisbréfi til biskupa frá 1. júlí 1746. Fleiri atriði tengd lögtöku hefðarlaga skipta og verulegu máli í þessu sambandi. Í greinargerð með frumvarpi til hefðarlaga segir svo:

---

18 *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga. Fyrsta þing 1. júlí til 5 augúst 1845*. Reykjavík 1845. S. 2–12.

19 *Tíðindi frá Alþingi … 1845,* s. 466.

20 *Landsyfirrjettardómar og hæstarjettardómar í íslenzkum málum*. 3. b. (1886–1889). Reykjavík 1890. S. 236–241.

21 *Landsyfirrjettardómar og hæstarjettardómar í íslenzkum málum*. 5. b. (1895–1898). Reykjavík 1901. S. 327–330.

> Þar sem nú hefur fundizt ástæða til að leggja fyrir alþingi frumvarp til laga um hefð, þá byggist þetta ekki að eins á því, að eins og hefð er til í lögum allra siðaðra þjóða og hefur verið álitin nauðsynleg til að tryggja viðskiptalífið, eins muni vera þörf á þessu rjettartæki hjer á landi, heldur miklu fremur á því, að svo að segja árlega eykst þörfin á því fyrir landbúnaðinn að hafa greið og góð lántökuskilyrði, en eitt aðalskilyrði fyrir því er, að eigendur jarðanna hafi formlega eignarheimild fyrir jörðum sínum. Nú er það vitanlegt, að hjer á landi hafa menn verið mjög skeytingarlausir með að láta þinglýsa eignarheimildum sínum. Hefur löggjafinn fundið það vel, að þetta var óheppilegt fyrir viðskiptalífið, og sjest það meðal annars af því, að með lögum 15. febr. 1895 var fasteignarsölugjaldið afnumið, til þess að fá menn því heldur til að láta þinglýsa eignarheimildum sínum. …
>
> Auk framangreindra ástæðna fyrir því að lögleiða hefð hjer á landi, skal það einnig tekið fram, að með því að nú mun víðast vera búið að þinglýsa landamerkjum fyrir jörðum samkv. landamerkjalögum 17. marz 1882, þá er þar viss grundvöllur á að byggja um eignarhaldið milli jarðanna innbyrðis, og virðast því að miklu leyti burtfallnar ástæður þær, er menn höfðu á móti hefðinni 1845 …[22]

Af þessu má ráða að setning laga um hefð 1905 hafi verið þáttur í viðleitni löggjafans í lok 19. aldar og byrjun þeirrar 20. að skapa traustan grundvöll undir sölu, veðsetningu og skattlagningu jarða og annarra fasteigna, sjá einnig í köflum 5.2. og 5.5. Þess er jafnframt að geta að eitt meginhlutverk hefðar er að styðja við og auka réttarvernd eignarréttinda sem eru lögmæt einnig af öðrum ástæðum.[23]

Samkvæmt 1. gr. hefðarlaga má vinna hefð á hverjum hlut, jafnt fasteign sem lausafé, er getur verið eign einstakra manna, án tillits til þess, hvort hann var áður einstaks manns eign eða opinber eign. Niðurlag ákvæðisins verður ekki skilið svo að hefð verði ekki unnin á verðmætum sem ekki eru beinum eignarrétti háð. Þvert á móti verður að líta svo á að þar sem hægt er að hefða eign einstaklings eða hins opinbera sé því fremur hægt að hefða fasteignaréttindi sem ekki eru beinum eignarrétti háð.[24] Meginskilyrðið fyrir hefð á fasteign er 20 ára óslitið eignarhald sem fullnægir tilteknum huglægum og hlutlægum skilyrðum, sbr. 2. gr. laganna.

Ótvírætt er að virk yfirráð og bein hagnýting án löggernings eru veigamiklir þættir við mat á eignarhaldi samkvæmt hefðarlögum. Jafnframt hafa ráðstafanir að lögum, t.d. afsal eignar, veðsetning, stofnun ítaks og veiting leyfa til hagnýtingar eignar, verið taldar veigamikil vísbending um eignarhald. Þá getur viðhorf hefðanda og annarra aðila haft þýðingu í þessu sambandi, auk annarra atriða sem minna máli skipta.

Í Hæstarétti hafa gengið nokkrir dómar þar sem reynt hefur á hvort aðilar hafi hefðað beinan eignarrétt að afréttum eða öðrum svæðum utan landamerkja jarða. Ber hér að nefna H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri), H 1981 1584 (Landmannaafréttardómur síðari), H 1997 1162 (Auðkúluheiði) og H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði). Í öllum tilvikum var eignarhefð talin ósönnuð en ekki örlar á ráðagerð um að eigendalaus svæði verði ekki hefðuð. Af þessum dómum er ljóst að hefðbundin afréttarnot, þ.e.a.s. sumarbeit og e.t.v. önnur takmörkuð notkun, eru ekki nægjanleg ein sér. Jafnframt

---

22 *Alþingistíðindi* 1905. A. Þingskjöl. Reykjavík 1905. S. 148, sbr. s. 426–428.
23 *Alþingistíðindi* 1905, A, s. 140. Gaukur Jörundsson, 1982–1983: *Eignarréttur* II, s. 156, 159.
24 Sbr. Gaukur Jörundsson: „Um afrétti og almenninga“ (óbirt fjölrit), s. 14–15.

virðast ráðstafanir að lögum, svo sem sala tiltekinna réttinda, ekki hafa þýðingu við þetta mat. Samt sem áður verður af þessum dómum ráðið að ekki sé útilokað að hefða eignarrétt að slíku landsvæði. Skilyrði til þess eru hins vegar þröng.

Þá kemur til skoðunar hverjar séu kröfur dómstóla til eignarhefðar þegar um er að ræða land sem liggur innan merkja jarðar. Í H 1997 2792 (Laugavellir) var eignarhefð viðurkennd, enda þótt not hefðanda, sem jafnframt studdi rétt sinn við kaupsamning, hefðu verið sambærileg afréttarnotum, þ.e. beit og eftir atvikum önnur þrengri nýting. Í H 1939 28 (Einarsnes) taldist eignarhefð einnig fullnuð, enda þótt eignarheimild væri sögð glötuð og ekki annar grundvöllur fyrir hendi en takmörkuð not.

Þá er og ljóst að nytjar af þessu tagi hafa ekki nægt til að vinna eignarhefð með útrýmandi hætti innan marka jarðar svo sem þau hafa verið afmörkuð í landamerkjabréfi hennar, sbr. H 1991 1444 (Skógar og Brúsholt) og H 1995 2120 (Nefsholt og Gata).

Það er áður rakið að skýrum réttarreglum um hefð var ekki til að dreifa fyrir setningu hefðarlaga nr. 46/1905. Í 12. gr. laganna kom fram að telja mætti eignarhald hefðanda fyrir gildistöku laganna til hefðartíma, þó þannig að engin hefð teldist fullnuð fyrr en í árslok 1910. Ljóst er að með þessu var ákveðið að hefðarlög giltu afturvirkt en ákvæðið tók þó aðeins til hefðarhalds sem fyrir hendi var við gildistöku laganna.

Um þýðingu venjuréttar er það að segja að afnot lands sem ekki uppfylla skilyrði hefðarlaga til hefðarhalds, geta ekki stofnað til eignarréttinda yfir landinu. Hins vegar kann viðurkennd beiting tiltekinna eignarráða, sem styðjast við aðrar eignarheimildir, að hafa áhrif á mat á því hvers eðlis eignarráðin eru, t.d. um sönnunarbyrði fyrir gildi eða efni eignarheimildar. Þýðing venju er því sönnunarlegs eðlis fremur en að þar geti verið um að ræða sjálfstæða eignarheimild.

3.3. Lög

Þá verður hugað að stofnun eignarréttinda með lögum. Átjánda öldin hefur löngum verið talin eitt mesta harðindatímabil í sögu þjóðarinnar og fjöldi jarða lagðist í eyði. Viðbrögð stjórnvalda voru þau að senda til landsins þriggja manna nefnd (landsnefndina fyrri) til að kynna sér landshagi og leggja fram tillögur um úrbætur. Það var við þessar aðstæður sem nýbýlatilskipunin um landnám og byggingu eyðijarða var gefin út, 15. apríl 1776. Í henni fólst heimild til að byggja jarðir á óbyggðum svæðum, jafnvel innan eignarlanda. Tilgangurinn var að hamla gegn fólksfækkun og eyðingu jarða með því að hvetja ungt fólk til að stofna heimili og byggja upp hin eyddu býli.

Samkvæmt ákvæðum tilskipunarinnar var skylt að taka í notkun „útlendi“ jarða sem lá notalaust og átti jarðeigandinn að hafa forgangsrétt til að byggja þar upp nýbýli. Ef hann gerði það ekki var öðrum látið það eftir. Á öðrum óbyggðum landsvæðum, þ. á m. „afréttaralmenningum“, höfðu allir jafnan rétt til að stofna nýbýli samkvæmt tilteknum reglum. Þetta gilti einnig um lönd og jarðir sem forðum voru í byggð en höfðu um

langan aldur legið í eyði. Var þá litið svo á að enginn gæti lengur talist eigandi eða erfingi slíkra jarða.

Nýbýlatilskipunin var í gildi í rúm hundrað ár en ekki verður séð að hún hafi borið þann árangur sem til var ætlast. Þó er talið að um þrjátíu jarðir og hjáleigur hafi verið byggðar fyrstu tíu árin sem tilskipunin var í gildi, flestar að frumkvæði þeirra sem töldust eigendur þessara eyðijarða. Sjaldgæft er því að stofnað hafi verið til eignarréttinda á grundvelli nýbýlatilskipunar.[25]

Í 1. gr. nýbýlalaga, nr. 15/1897, sem við tóku af nýbýlatilskipuninni var kveðið á um að nýbýli mætti stofna á eyðijörðum og í öðrum óbyggðum löndum, er enginn gæti sannað sína eign. Í 2. gr. laganna var kveðið sérstaklega á um það að nýbýlingur skyldi láta vita um fyrirætlun sína ef hann vildi stofna nýbýli á eyðijörð eða í óbyggðu landi og var þá gefinn sex mánaða frestur ef einhver vildi gefa sig fram með heimildarskírteini fyrir landinu. Skilyrði til stofnunar nýbýla voru þannig þrengd verulega og munu þess engin þekkt dæmi að nýbýli hafi verið reist á grundvelli þessara nýbýlalaga.[26]

[25] Þorkell Jóhannesson, 1950: *Saga Íslendinga*. 7. b. Reykjavík. S. 254–255.

[26] Þorkell Jóhannesson, 1948: *Alþingi og atvinnumálin. Landbúnaður og útvegsmál. Höfuðþættir*. (Saga Alþingis IV.) Reykjavík. S. 70.

4. FLOKKUN LANDS

4.1. Almennt

Flokkun lands á grundvelli eignarhalds hefur verið með ýmsu móti í íslenskum rétti og hugtakanotkun ekki alltaf samræmd. Lengst af var að meginstefnu til greint á milli *jarða* og *afrétta*, auk *almenninga*. Þessi skipting kemur þegar fram í Grágás og má glögglega sjá í eftirfarandi ákvæði Jónsbókar:

> Svá skulu almenningar vera sem at fornu hafa verit, bæði hit efra ok hit ytra; en ef menn skilr á, kallar annarr sér, annar afrétt eða almenning, þá festi sá lǫg fyrir er sér kallar ok stefni þing er menn eigu því máli at skipta, ok hafi haft upp þingboð fyrir fimt. [27]

Hér má að auki nefna tilskipun um veiði á Íslandi 1849 og frumvarp til landbúnaðarlaga 1878.[28] Í nýbýlatilskipun 1776 og landamerkjalögum, bæði 1882 og 1919, er gengið út frá flokkun lands í jarðir og afrétti en hugtakið almenningur er ekki notað. Þess í stað er í nýbýlatilskipun talað um „afréttaralmenninga“ og í landamerkjalögum um „aðrar óbyggðar lendur“.[29] Á síðari tímum hefur þessi flokkun riðlast, ný hugtök komið fram og hin eldri verið notuð í fleiri en einni merkingu.

Með þjóðlendulögunum er komið á þeirri nýskipan að land er flokkað í tvennt, *eignarland* og *þjóðlendu*, sjá 1. gr. laga nr. 58/1998. Eignarland er skilgreint sem „landsvæði sem er háð einkaeignarrétti þannig að eigandi landsins fer með öll venjuleg eignarráð þess innan þeirra marka sem lög segja til um á hverjum tíma.“ Þjóðlenda er skilgreind sem „landsvæði utan eignarlanda þó að einstaklingar eða lögaðilar kunni að eiga þar takmörkuð eignarréttindi.“ Hugtakið afréttur er ekki lengur notað sem lýsing á ákveðnu eignarformi lands og er skilgreint sem „landsvæði utan byggðar sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé.“ Afréttur getur þannig verið hvort heldur er í eignarlandi eða þjóðlendu.

Hugtökin jörð, afréttur og almenningur samkvæmt hinni eldri flokkun hafa þýðingu við úrlausn mála á grundvelli þjóðlendulaga. Ræðst hún nánar af því hvernig þau falla að hugtökunum *eignarland* og *þjóðlenda*. Verður nú hugað að *jörðum*, *afréttum* og *almenningum* í þessu sambandi og einkanlega litið til stofnunar, nýtingar, afmörkunar og inntaks réttinda og skyldna. Óbyggðanefnd leggur þó áherslu á að sú flokkun er ekki fortakslaus og að dæmi finnist um landsvæði sem ekki verða felld í neinn framangreindra flokka, sbr. einnig umfjöllun í kafla 4.5.

---

27 *Jónsbók* 1904, s. 185 (52. k. llb). Sbr. einnig *Grágás. Lagasafn íslenska þjóðveldisins.* Gunnar Karlsson, Kristján Sveinsson, Mörður Árnason sáu um útgáfuna. Reykjavík 1992. S. 342, 369 (46. k., 74. k. lbþ.).

28 Frumvarp til landbúnaðarlaga fyrir Ísland (álit meirihlutans), Reykjavík 1877. Frumvarp til landbúnaðarlaga fyrir Ísland (álit minnihlutans). Reykjavík 1878. Sjá einnig 1.–2. gr. veiðitilskipunar frá 20. júní 1849 (*Lovsamling for Island*. 14. b. Kaupmannahöfn 1868. S. 316).

29 Í nýbýlatilskipuninni er greint á milli víðátta í byggðum sveitum, eignarlanda, afréttaralmenninga og loks eyðilanda og eyðijarða í byggð (*Lovsamling for Island.* 4. b. Kaupmannahöfn 1854. S. 251–257). Sjá 1. gr. landamerkjalaga nr. 5/1882 og 41/1919.

4.2. Jörð

Komið hefur fram að helstu stofnunarhættir beins eignarréttar hér á landi eru nám, hefð og lög. Samkvæmt því sem í Landnámu greinir voru sum landnám í öndverðu mjög stór en var smám saman skipt niður í smærri einingar, jarðir. Um þetta eru ýmis dæmi, sbr. t.d. eftirfarandi frásögn af Skalla-Grími Kveldúlfssyni:

> Skalla-Grímr var þar um vetrinn, sem hann kom af hafi, ok kannaði þá allt herað. Hann nam land útan frá Selalóni ok et efra til Borgarhrauns ok suðr allt til Hafnarfjalla, herað allt svá vítt sem vatnfǫll deila til sjóvar. …Síðan skipaði hann heraðit sínum félǫgum, ok þar námu margir menn síðan land með hans ráði. Skalla-Grímr gaf land Grími enum háleyska fyrir sunnan fjǫrð á milli Andakílsár ok Grímsár; hann bjó á Hvanneyri. Úlfr hét son hans, faðir Hrólfs í Geitlandi.[30]

Allt frá tíma Grágásar hafa íslensk lög gert ráð fyrir að landsvæði jarðar væri afmarkað með landamerkjum.[31] Þannig er mælt fyrir um það í Jónsbók að við sölu lands skyldu aðilar „kveða á um merki með sér, um land ok skóga ok engjar ok reka, veiðar ok afréttu ef eru, ok allra gœða skulu þeir geta þeira, er því landi eigu at fylgja, þó at þat sé í ǫnnur lǫnd, eða aðrir menn eigi þanneg tǫk“. Jafnframt var seljanda jarðar skylt að ganga á merki innan tólf mánaða, með þeirri undantekningu m.a. að eigi var „skylt at ganga á merki þar er fjǫll þau eru, er vatnfǫll deilaz millum heraða, ok eigi er skylt at ganga ór búfjárgangi á fjǫll upp, kveða skal þar á merki“[32]. Væri uppi ágreiningur um eignarhald á tilteknu landsvæði og „kallar annarr sér, annarr afrétt eða almenning“ skyldi leysa úr því máli eftir ákveðnum reglum. Í því fólst m.a. að sá „er sér kallar þá jǫrð“ þurfti að leiða fram vitni máli sínu til stuðnings. Svardagi vitnis skyldi vera á þessa leið: „þat hefir ek heyrt, at þar skilr mark á meðal eignar bónda ok almennings eða afréttar …“[33]

Með landamerkjalögum, nr. 5/1882, var þó fyrst kveðið á um almenna skyldu landeiganda eða umráðamanns jarðar til að setja glögg landamerki fyrir jörð sinni, þar sem þau voru ekki fyrir, halda þeim við og skrásetja, sbr. 1.–3. gr. Samsvarandi ákvæði eru í 1.–3. gr. núgildandi landamerkjalaga, nr. 41/1919.

Þá kemur til skoðunar hver hafi verið réttur jarðeiganda innan merkja jarðar sinnar. Þar verður einna helst litið til þeirra landsnytja sem lengst hafa verið til umfjöllunar í löggjöf hér á landi, þ.e. beitar, veiði, vatns, reka og jarðefna. Síðar verður vikið að hliðstæðum atriðum varðandi afrétti.

Frá tíma Grágásar og fram á þennan dag hefur landeigandi átt beit og annan jarðargróður á jörð sinni, sjá nánar í kafla 4.7. Hann hefur sjálfur stjórnað því hvenær, hversu lengi og hvaða fjölda fjár þar væri beitt.

---

30 *Landnámabók* 1986, s. 71, sbr. einnig s. 139–146, 230–232.
31 *Grágás* 1992, s. 342 (46. k. lbþ.).
32 *Jónsbók* 1904, s. 124 (6. k. lbb). Samkvæmt ákvæðum Jónsbókar voru menn einnig í vissum tilvikum skyldir til að gera svokallaðan „löggarð“ um töðuvöll sinn, engjar og einnig bæja á milli, sbr. bls. 159-163 (31.–32. k. llb.).
33 *Jónsbók* 1904, s. 186 (52. k. llb.).

Á sama tíma hefur að meginreglu verið kveðið á um einkarétt jarðeiganda til veiði fugla, fiska og annarra nytjadýra á jörð sinni.[34] Í sumum tilvikum hefur beinlínis verið tekið fram að rétt landamerki jarðar hverrar skyldu ráða veiði á landi.[35]

Hér má að auki nefna þá meginreglu vatnalaga, nr. 15/1923, að vatnsréttindi fylgi landareign hverri, sbr. ákvæði 2. gr.[36] Regla þessi á rætur að rekja til ákvæða Grágásar og Jónsbókar.[37] Um vatnsréttindi voru þó að sönnu fábrotin fyrirmæli lengst af í íslenskri löggjöf og lutu þá fyrst og fremst að notum vatns til neyslu og áveitu. Stóð um það nokkur fræðilegur ágreiningur í hvaða mæli vatnsréttindi tilheyrðu viðkomandi fasteign og endurspeglast sá ágreiningur m.a. í viðhorfum innan Fossanefndarinnar svo-kölluðu sem lagði drögin að gildandi löggjöf um vatnsréttindi, vatnalögum nr. 15/1923.[38] Með þeim var sú tilhögun þó óumdeilanlega staðfest að allir helstu þættir vatnsréttinda og vatnsnota tilheyrðu þeirri fasteign sem land ætti undir vatninu, þ.m.t. orkunýtingarrétturinn, sbr. 49. gr. laganna. Hefur það enn frekar verið staðfest með síðari niðurstöðum Hæstaréttar, sbr. t.d. H 1955 431 og H 1963 173. Með lögtöku laga nr. 57/1998 var jafnframt staðfest að eigandi fasteignar færi með eignarráð þess grunn-vatns sem undir fasteign hans fyndist.

Á sama hátt hefur sú meginregla gilt að hver maður ætti reka fyrir sínu landi.[39] Reka-bálkur Jónsbókar er að stærstum hluta enn í gildi, sjá nánar í kafla 4.9.

Af ákvæðum Grágásar um rétt leiglendings til mótaks í leigulandi og Jónsbókar um sams konar rétt til torfskurðar verður jafnframt ályktað að jarðeigandi hafi átt einkarétt til jarðefna á jörð sinni.[40] Sama meginregla virðist koma óslitið fram í síðari tíma löggjöf.[41] Framangreind lagaákvæði miðast við og endurspegla tilganginn með stofnun hverrar jarðar, að stunda þar búskap og nýta þannig landið til viðurværis.

---

34 Sjá t.d. *Jónsbók* 1904, s. 188–192 (56.–57. k. llb.); 1. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849; 1. mgr. 121. gr. vatnalaga, nr. 15/1923; 1. mgr. 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/1932; 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 112/1941; 1. mgr. 2. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 63/1954; 1. mgr. 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 53/1957; 1. mgr. 2. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 33/1966; 1. mgr. 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970, og 2. mgr. 8. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994.

35 Sjá t.d. 3. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849; 1. mgr. 4. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 63/1954 og 1. mgr. 4. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 33/1966.

36 Sjá nú einnig 2.–3. gr. laga nr. 57/1998 um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu.

37 Sjá t.d. *Grágás* 1992, s. 324–325, 350–351 (34., 35. og 52. k. lbþ.). *Jónsbók* 1904, s. 188–190 (56. k. llb.).

38 Ólafur Lárusson sýnist þó hafa verið þeirrar skoðunar að vatnsréttindi, þ.m.t. réttur til grunnvatns, hafi jafnan fylgt landareign og studdi þá skoðuna sína m.a. túlkun ákvæða Grágásar og Jónsbókar þ.a.l., sbr. Ólafur Lárusson, Skrifaðir kaflar úr hlutarétti, Vatnsrjettur, Reykjavík 1929. Í H 1963 173 segir síðan beinlínis að það sé forn regla í íslenskum rétti að hver maður eigi vatn og veiði fyrir sinni jörð, sbr. 56. kap. llb. Jónsbókar.

39 Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 134–136, 194–196 (6. og 60. k. llb.).

40 Sjá *Grágás* 1992, s. 345 (48. k. lbþ.). *Jónsbók* 1904, s. 135–136 (6. og 7. k. llb.).

41 Sjá 3. k., 8.–10. gr. tilskipunar frá 13. júní 1787 um verslunar og siglingamálefni á Íslandi (*Lovsamling for Island*. 5. b. Kaupmannahöfn 1855. S. 454–455), 1. mgr. 3. gr. og 13. gr. námulaga, nr. 61/1907, 1. gr. námulaga, nr. 24/1973 og 3. gr. laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, nr. 57/1998.

Þá hafa eigendur og ábúendur jarða átt sérstökum lögákveðnum skyldum að gegna. Nefna má að samkvæmt ákvæðum Grágásar og Jónsbókar skyldu þeir bera boð um þinghald milli bæja.[42] Höfuðskyldan hefur þó fyrr og síðar falist í skattgreiðslum.

Elsta dæmi um jarðamat á Íslandi er að finna í tíundarlögunum 1096/97.[43] Tíund var í reynd 1% eignarskattur sem lagður var á jarðnæði bænda og flestar aðrar eigur landsmanna. Með jarðabókum á 17. öld og síðar leituðust stjórnvöld við að fá sem gleggsta hugmynd um skattskyldar jarðeignir í landinu og verðmæti þeirra og eru dæmi um að reynt hafi verið að meta jarðir að nýju til að komast sem næst raunvirði þeirra. Sjá nánar í kafla 5.2.

Notkun hugtaksins *jörð* í löggjöf hefur verið breytileg og á stundum óljós. Þannig bregður fyrir hugtakinu *aðalbóli* í Grágás og *höfuðbóli* í Jónsbók þegar rætt er um þær jarðir sem síst skyldi farga undan ættargóssi. Hugtakið *staður* er einnig víða notað í heimildum um sérstakan flokk kirkjujarða. Það táknaði fyrst og fremst full eignarráð kirkjustofnunar yfir heimalandi sínu.[44]

Í Grágás og Jónsbók er ekki minnst á hjáleigur enda var leiguliða óheimilt að leigja út frá sér nema með leyfi landeiganda.[45] Ekkert virðist þó hafa verið því til fyrirstöðu að sjálfseignarbóndi leigði öðrum skika af landi sínu. Sjálft hugtakið *hjáleiga* kemur ekki fyrir í heimildum fyrr en í byrjun 15. aldar.[46] Fram að þeim tíma voru önnur hugtök notuð eins og *heimalönd*, *smálönd* og *hjábýli*.[47] Hjáleigubyggð mun fyrst hafa myndast á 13. öld en vaxið mjög á 14. öld.[48]

Sumar hjáleigur urðu til í sellöndum þegar reynt var að breyta selstæði í varanlegan bústað.[49] Á grundvelli nýlegra rannsókna hefur þeirri kenningu verið haldið fram að seljabúskapur hafi mjög snemma orðið mikilvægur þáttur í íslenskum landbúnaði. Þar er jafnframt dregin sú ályktun að selstæði hafi í fyrstu verið í heimalöndum en snemma færst yfir á svæði sem öllum var heimilt að nýta. Þessi sameiginlegu sellönd hafi síðan

42 *Grágás* 1992, s. 182 (42. k. um fjárleigur). *Jónsbók* 1904, s. 106–108, 110–112 (29. og 32. k. ffb.).
43 Sjá einnig t.d. lög um fasteignamat, nr. 22/1915, 3/1938, 70/1945, 28/1963, 94/1976, 6/2001.
44 Sbr. Magnús Stefánsson 2000: *Staðir og staðamál. Studier i islandske egenkirkelige og beneficialrettslige forhold i middelalderen*. I. Bergen. S. 35.
45 *Grágás* 1992, s. 344 (48. k. lbþ.).
46 *Íslenskt fornbréfasafn*. 3. b. Kaupmannahöfn 1896. S. 660 (árið 1401). Ólafur Lárusson (1944) telur elstu öruggu heimildina þar sem *hjáleiga* kemur fyrir vera frá 1431 (*Byggð og saga*. Reykjavík. S. 55).
47 Árni Daníel Júlíusson, 1996: *Bønder i pestens tid. Landbrug, godsdrift og social konflikt i senmiddelalderens islandske bondesamfund*. Kaupmannahöfn. S. 94.
48 Helgi Þorláksson, 1991: *Vaðmál og verðlag*. Reykjavík. S. 462–463.
49 Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.* 4. b. Kaupmannahöfn 1925 og 1927. S. 398. *Jarðabók Árna og Páls* 5 (Kph. 1931–1933), s. 98. *Jarðabók Árna og Páls* 6 (Kph. 1938), s. 231. *Jarðabók Árna og Páls* 7 (Kph. 1940), s. 232. *Jarðabók Árna og Páls* 8 (Kph. 1926), s. 382, 398, 431. *Jarðabók Árna og Páls* 9 (Kph. 1930), s. 335. *Jarðabók Árna og Páls* 10 (Kph. 1943), s. 4, 298. *Jarðabók Árna og Páls* 11 (Kph. 1943), s. 13, 66, 96, 98, 111, 123, 148, 153, 225, 252, 257, 272, 280, 333, 347, 368.

komist í einkaeigu eða ábúendur einstakra jarða gert tilkall til þeirra.[50] Um þetta verður þó varla fullyrt nema hvert tilvik sé skoðað sérstaklega.

Hvernig sem til hjáleigubúskapar var stofnað í öndverðu var lengi ekki gert ráð fyrir að hjáleigur væru tíundaðar sérstaklega í jarðabókum. Það er ekki fyrr en í tilskipun um nýtt jarðamat frá 1. september 1848 að kveðið er á um að hjáleigur skuli metnar sem sérstakar jarðir ef þær hafi sín sérstöku landmerki og virðist þeirri reglu hafa verið fylgt í löggjöf eftir þann tíma.

Lögbýli var annað hugtak yfir jörð og þá gjarnan notað til að greina á milli *heimajarðar* og hjáleigu. Elstu dæmi þess í Orðabók Háskólans eru frá 16. öld. Í Grágás kemur þó fyrir hugtakið *lögbú* þegar rætt er um þá menn sem rétt sé að kveðja til búakviðar, en merkingin er að öðru leyti óljós. Í Jarðabók Árna og Páls má einnig sjá þess merki að lögbýli hafi verið skilgreint sem jörð er ætti skyldurekstur á afrétt.[51] Þau hugtök sem hér hefur verið gerð grein fyrir lýsa mismunandi tegundum jarða en veita ekki frekari vitneskju um eignarréttarlega þýðingu hugtaksins jörð í samanburði við hugtökin afréttur og almenningur.

Þá kemur til athugunar hvort land innan jarðar geti haft mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Hugtakið *heimaland* kemur víða fyrir í heimildum, ekki síst máldögum. Í Jónsbók birtist það fyrst í fyrirsögn 53. kafla landsleigubálks: „Um afréttarfé ef það gengur í heimaland.“ Einnig er minnst á það í réttarbót Hákonar Magnússonar konungs árið 1305:

> Þat er góðr vilji várr um geldfé at þat sé sektalaust í heimalǫndum ef hreppstjórar og grannar lofa ok gefa enga sǫk á því.[52]

Hér sýnist *heimaland* merkja jörð aðskilda frá því landsvæði þar sem geldfé gengur að jafnaði, þ.e. afrétti.

Í máldögum er heimaland haft um þá jörð sem kirkja stóð á, stundum til aðgreiningar frá öðrum jörðum sem eignaðar voru kirkjunni. Í yngri heimildum eru þó dæmi um að heimaland hafi verið sérstök bújörð, aðskilin frá þeirri jörð sem hún heyrði undir. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir t.d. um jörðina Íshól í Ljósavatnshreppi að hún sé eign staðarins í Laufási og kallist „heimaland þess staðar“, þó að þaðan liggi næstum hálf önnur þingmannaleið, eða 50 km, til Íshóls.[53]

Einnig hefur verið bent á að í heimildum frá 18. öld virðist heimaland stundum vera haft um „einskonar millistig á milli lögbýlis og hjáleigu, þó skyldara hjáleigu“. Býli sem á þennan hátt nefnist heimalönd í fyrrgreindum heimildum séu einatt mjög forn hjálönd eða hjáleigur sem byggst hafi áður en kom til hinnar eiginlegu hjáleigubyggðar.

---

50 Hitzler, Egon 1979: *Sel – Untersuchungen zur Geschichte des isländischen Sennwesens seit der Landnahmezeit.* Ósló. S. 213–215, 226.

51 *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.* 13. b. *Fylgiskj*öl. Reykjavík. S. 24.

52 *Jónsbók* 1904, s. 292.

53 *Jarðabók Árna og Páls* 11, s. 143.

Venjuleg merking orðsins heimaland sé önnur, þ.e. afmörkuð landareign ákveðinnar, einstakrar jarðar heima fyrir, gagnstætt afrétti.[54]

Hugtök þau sem hér hefur verið fjallað um koma víða fyrir í fjallskilareglugerðum án þess að þau séu skilgreind nánar. Þó er að finna undantekningar eins og fjallskilareglugerð fyrir Mýrasýslu, nr. 88/1892, en þar segir meðal annars svo í 4. gr.:

> *Heimalönd*. Heimaland jarðar liggur umhverfis bæ hennar og út frá túni, og er hvergi sundur skorið af annarri landareign. Sumra jarða heimalandi utanhúss má aftur skipta í tvennt:
> a. *Búfjárhagar* er sá hluti af landareign jarðar, er búpeningur hennar gengur jafnaðarlega í árið um kring. Hér með teljast og engjar í heimalöndum. Flestra jarða heimaland heyrir allt undir þennan staflið.
> b. *Útlenda* kallast hér sá hluti af heimalandi jarðar, er liggur út frá búfjárhögum hennar á eina hlið eða fleiri, og verður sökum fjarlægðar eða afstöðu eigi varinn almennings fé, eða notaður stórum meir til sumarbeitar af ábúanda þeirrar jarðar en mörgum öðrum. Þetta á aðeins við um landmiklar jarðir, er liggja við afrétt.[55]

Í tilvitnaðri fjallskilareglugerð er gert ráð fyrir að útlenda sé hluti heimalands. Sami eða svipaður skilningur kemur reyndar fram í nýbýlatilskipuninni 15. apríl 1776 þegar fjallað er um „útlendi“ eignarlanda en þar skyldi jarðeigandinn hafa forgangsrétt til að byggja upp nýbýli. Einnig er rétt að benda á það sem Þorvaldur Thoroddsen segir í riti sínu Lýsing Íslands að útlendur „[heiti] þeir hlutir af heimalandi, er liggja út frá búfjárhögum“.[56]

Í löggjöf tuttugustu aldar gætir þess í sívaxandi mæli að þær fasteignir eða fasteignaréttindi sem áður höfðu án sundurgreiningar verið felld undir jarðarhugtakið séu flokkaðar og skipt upp með nýjum hætti. Í fjölda laga er vikið að hugtökunum jörð, lögbýli, landareign lögbýla, eyðijarðir og heimaland jarða. Settar eru fram ýmsar skilgreiningar, sem oft vísa til annarra laga að einhverju leyti.[57]

Niðurstaða óbyggðanefndar er sú að almennt megi gera ráð fyrir því að jörð sé landsvæði sem upprunalega hefur verið ráðstafað úr einstökum landnámum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Tilgangurinn með stofnun hverrar jarðar hefur verið að stunda þar búskap árið um kring. Samt sem áður getur að sjálfsögðu verið land innan jarðar sem ekki verður nýtt til landbúnaðar, enda getur setning merkja hæglega hafa tekið mið af öðrum atriðum. Nýting landsins hefur ráðist af búskaparháttum og umfangi bús á hverjum tíma. Innan merkja jarðar sinnar hefur eigandi farið með umráð og hagnýtingu, ráðstafanir með löggerningum, veðsett jörðina og látið hana ganga að erfðum, á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Landsvæði hverrar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Óbyggðanefnd telur hvorki verða ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt séð hafi verið gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

---

54 Björn Teitsson,1973: *Eignarhald og ábúð á jörðum í Suður-Þingeyjarsýslu 1703–1930*. Reykjavík. S. 78–79.

55 *Stjórnartíðindi fyrir Ísland árið 1892*. B-deild. Reykjavík 1892. S. 140.

56 Þorvaldur Thoroddsen, 1919: *Lýsing Íslands*. 3. b. Kaupmannahöfn. S. 189.

57 Sjá t.d. vatnalög, lög um lax- og silungsveiði, jarðalög, ábúðarlög og lög um fasteignamat.

Heimaland jarðar sýnist að jafnaði hafa tekið til alls lands henni tilheyrandi, gagnstætt hins vegar afréttum. Ekki virðist almennt hafa verið gert ráð fyrir skiptingu jarðar í heimaland, undirorpið sérstakri og meiriháttar nýtingu, og annað land, úthaga eða afréttarland, í takmarkaðri notum. Einstök dæmi um slíka skiptingu finnast þó og eins kann það í öðrum tilvikum að valda nokkrum vafa þegar undir einstakar jarðir lá eða liggur sjálfstætt afréttur, sjá einnig kafla 4.4. og 4.5. Í slíkum tilvikum er þó oft fyrir að fara glöggum og óumdeildum merkjum milli heimajarðar og afréttar, sbr. t.d. afréttina Auðkúluheiði og Eyvindarstaðaheiði. Af slíkum einstökum dæmum verða hins vegar engar almennar ályktanir dregnar um mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðar. Sýnist þvert á móti mega leggja þá meginreglu til grundvallar að heimaland jarðar nái til alls lands henni tilheyrandi, nema sérstök frávik leiði til annars.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirliggjandi heimildum er eða hefur verið jörð eða hluti hennar sé beinum eignarrétti háð.

Þó svo að hugtakanotkun hafi ekki fyrr og síðar verið samræmd milli einstakra laga á þessu sviði, er ekki þar með sagt að hún stangist á. Mestu máli skiptir í þessu sambandi að við það mat sem fram fer fyrir óbyggðanefnd sýnist eftir sem áður mega líta til hinnar fornu og almennu skiptingar í *jarðir*, *afrétti* og *almenninga*, þar sem *jörð* hefur þá réttarstöðu og réttarsögulegu stöðu, sem hér hefur verið gerð grein fyrir.

4.3. Almenningar

Hugtakið almenningur hefur haft margræða merkingu í löggjöf fyrr og síðar. Hefðbundin greining gerir ráð fyrir að almenningar séu á landi, hafi og í vötnum en hugtakið hefur allt eins verið notað um ítaksrétt, t.d. rétt til nytja af skógi eða fjöru.[58] Eftirfarandi umfjöllun miðast fyrst og fremst við landalmenninga, þ.e. afmarkað landsvæði. Um slík landsvæði giltu tilteknar reglur sem einkum vörðuðu rétt til beitar, veiði og reka.

Fræðimenn hefur greint á um hvernig háttað sé eignarrétti að almenningum og hvort þá sé fyrst og fremst að finna inn til lands eða út við haf.[59] Sett hefur verið fram sú kenning að land sé annað hvort eignarland eða almenningur. Almenningar séu svæði inn til lands sem fjórðungsmenn hafi átt saman á grundvelli Grágásar og síðar Jónsbókar. Þar væri um að ræða sektarfé til fjórðungsmanna, land sem varð eftir þegar farið var að setja merki á milli býla, eða ónumið land.[60] Eignarrétturinn hefði flust yfir til ríkisins ekki síðar en við gildistöku nýbýlatilskipunarinnar 1776. Hugtakið afréttur fæli einvörðungu í sér ítaksrétt í almenningsland, þ.e. ríkisland, að þeim tilvikum undan-

58 Sjá t.d. *Íslenskt fornbréfasafn.* 2. b. Kaupmannahöfn 1893. S. 305, 310, 620, 708, 866, 868–869. *Íslenskt fornbréfasafn.* 4. b. Kaupmannahöfn 1897. S. 141. *Íslenskt fornbréfasafn.* 9. b. Reykjavík 1909–1913. S. 642.

59 Sbr. Þorvaldur Thoroddsen 1919, s. 187–189.

60 Bjarni Jónsson frá Vogi, 1917–1919: *Almenningar og afrjettir.* Nefndarálit meiri hluta Fossanefndar (B). S. 20–22, 24. Sjá hins vegar Eggert Briem, 1917: „Um afrjettir og almenninga." *Lögrjetta* 11. apríl 1917. S. 61–62.

skildum þegar um beitiland tilheyrandi einstökum jörðum væri að ræða.[61] Ítaksrétturinn fæli fyrst og fremst í sér rétt til beitar og veiði. Þessum sömu sjónarmiðum var haldið fram af hálfu ríkisins í H 1981 1584 (Landmannaafréttardómur síðari) en var hafnað.

Einnig hafa komið fram gerólíkar kenningar um almenninga. Almenningar hafi legið við sjó og verið veiðistöðvar en ekki grasnytjar eða upprekstrarlönd til fjalla. Þeir hafi orðið til löngu eftir að landið var numið, með samkomulagi við landeiganda. Alþýða manna í fjórðungnum hafi þá öðlast þar þau réttindi sem lög gerðu ráð fyrir í almenningum, yfirleitt gegn greiðslu tolls.[62]

Helsta ákvæði Grágásar um almenninga hljóðar svo:

> Það er mælt að almenningar eru á landi hér. Það er almenning er fjórðungsmenn eiga allir saman. Þar eiga menn að fiskja og fygla svo að koma þangað er mánaður lifir vetrar og vera þar sjö mánaði. Þá skal almenning liggja fimm mánaði svo að sá einn skal þá beita er næstur býr. Þar eiga menn að höggva við og telgja og færa til skips eða búða, og er þá heilagur viðurinn.[63]

Helsta ákvæði Jónsbókar um almenninga hljóðar svo:

> Þat eru almenningar er at fornu hafa verit. Sætr má hverr þeira gera er þann almenning eigu er vill at sitja í sumarsetri, ef þat er ór búfjárgangi. En ef tveir menn ganga báðir í eina sláttu senn, hafi báðir þat er þeir slá. En ef þá skilr á, hvárr þeira fyrri orti á, hafi sá sitt mál er sannar með einseiði, nema hinn hafi fleiri vátta í móti. Fiskivǫtn ǫll i almenningi eru ǫllum jafnheimil; þar megu menn fiskja ok fygla. Engi skal beita almenning frá krossmessu á vár ok til Bótólfsvǫku; þar eigu menn at telgja við ok færa til skips eða búða, ok er þá heilagr viðrinn. Nú koma menn þar ǫðru skipi ok fá eigi þar farm, en aðrir hafa meirr en farm sínu skipi, hvárt er þat er viðr eða hvalr, þá er rétt at þeir taki farm sínu skipi, ok bœti hinum fyrir starf sitt. Nú kemr hvalr, þá er menn eru í almenningi, þá skal boð upp skera sá er næstr býr ok láta fara alla vega sem dagr deiliz; sekr er hann sex aurum við konung, ef hann skerr eigi boð upp, en eyri hverr er fellir, nema nauðsyn banni …[64]

Samkvæmt Jónsbók var gerður sá meginmunur á almenningum og afréttum að í þeim fyrrnefndu mátti slá og gera sel en í þeim síðarnefndu ekki.[65]

Því hefur verið haldið fram að ýmis ákvæði Jónsbókar um almenninga upp til fjalla miðist við aðstæður í Noregi en ekki á Íslandi.[66] Í því sambandi hefur verið bent á beina samsvörun tveggja helstu ákvæða Jónsbókar um þetta efni, í 52. og 59. k. llb., við norsk lög.[67] Óvíst er því að hve miklu leyti þau hafa haft raunverulega þýðingu hér á landi, a.m.k. er ljóst að afréttarsvæði er að finna víða um land en almenninga „hið efra“ sér lítinn stað. Að löggjöf frátalinni eru heimildir um þá ekki aðrar en örnefni á stöku stað. Heimildir um almenninga við sjávarsíðuna eru hins vegar allnokkrar. Þá sjaldan vísað

---

61 Bjarni Jónsson frá Vogi 1917–1919, s . 27–30.
62 Eggert Briem 1917, s. 61–62.
63 *Grágás* 1992, s. 369 (74. k. lbþ.).
64 *Jónsbók* 1904, s. 193–194 (59. k. llb.).
65 *Jónsbók* 1904, s. 176, 193 (46. og 59. k. llb.).
66 Eggert Briem 1917, s. 61–62.
67 Sjá eldri Frostaþingslög (k. XIV, 7 og 8) og landslög Magnúsar Hákonarsonar (llb., 61. k.) í *Norges gamle love indtil 1387*. 1. b. Christiania 1846. S. 250–251. *Norges gamle love indtil 1387*. 2. b. Christiania 1848. S. 144–145.

er í fyrrnefnt ákvæði Jónsbókar virðist hafa verið um slíka almenninga að ræða.[68] Hins vegar verður ekki séð að almenningur hafi almennt verið notað um óbyggð svæði sem enginn hafði nytjar af. Um slík svæði virðist fremur hafa verið notað orðið óbyggðir, stundum e.t.v. einnig öræfi.[69]

Þess eru samt sem áður ýmis dæmi í síðari tíma löggjöf að fjallað sé um almenninga.[70] Hugtakið er þá oft notað í mun víðtækari merkingu en áður. Þannig er gert ráð fyrir að almenningar séu landsvæði sem enginn aðili geti talið til einstaklingseignarréttinda yfir.[71] Ekki er þá gerður greinarmunur á annars vegar almenningum skv. hinum eldri skilningi hugtaksins, og hins vegar öræfasvæðum, sem engar hefðbundnar nytjar eru af.[72]

Óbyggðanefnd telur að heimildir bendi ekki til að hér á landi hafi verið að finna afmörkuð landsvæði inn til landsins sem lotið hafi reglum um almenninga. Hafi einhvern tíma svo verið, hefur munur á þeim og afréttum orðið lítill eða enginn er tímar liðu fram.[73] Heimildir skortir hins vegar um hvernig það kann að hafa gerst. Í því sambandi má benda á að í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns eru jöfnum höndum notuð orðin afréttur og almenningur eða almenningsafrétt, þegar um er að ræða afrétt sem margir nota sameiginlega.[74] Þá er ljóst að stærstur hluti lands utan einstakra jarða hefur fyrr og síðar verið í afréttarnotum. Samkvæmt þessu verður ekki talið að hugtakið almenningur hafi mikið sjálfstætt gildi við mat á grunneignarrétti á landi sem verið hefur í slíkum notum. Ekki er þó útilokað að slík landsvæði finnist og eins getur hugtakið haft þýðingu við mat á takmörkuðum eignarréttindum.

4.4. Afréttir

Uppruni hugtaksins *afréttur* er óljós en sett hefur verið fram sú kenning að afréttur hafi í upphafi merkt þá athöfn að reka geldfé úr heimahögum til fjarlægara beitilands. Síðar

---

68 Sjá t.d. *Íslenskt fornbréfasafn.* 8. b. Reykjavík 1906–1913. S. 485. Að vísu kemur hugtakið almenningur fyrir sem afmarkað beitiland í svonefndum Þjórsártungudómi, en um sanngildi hans leikur vafi. Sbr. Aðalgeir Kristjánsson og Stefán Karlsson, 1979: „Fimm hundruð ára dómur eða fals?“ *Gripla* III. S. 104–114.

69 Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 43.

70 Sjá t.d. 1. gr. nýbýlalaga, nr. 15/1879 ásamt fylgiskjölum þeirra laga, 4. gr laga um afréttarmálefni, fjallskil o.fl., nr. 42/1969, 4. gr. laga um afréttarmálefni, fjallskil o.fl., nr. 6/1986.

71 Gaukur Jörundsson, 1982–1983: *Eignaréttur* II, s. 133. Þorgeir Örlygsson: „Um eignarhald á landi og náttúruauðlindum.“ *Afmælisrit: Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík. S. 576. Sjá einnig 2. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849; 2. mgr. 5. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 63/1954; 2. mgr. 5. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 33/1966; 1. mgr. 8. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994; 8.–1. gr. tilskipunar frá 13. júní 1787 um verslunar og siglingamálefni á Íslandi. Sjá einnig 1. gr. námulaga, nr. 50/1909.

72 Sbr. t.d. 1. gr. landamerkjalaga, nr. 5/1882, 1. mgr. 1. gr. landamerkjalaga, nr. 41/1919.

73 Ólafur Lárusson, 1950*: Eignarréttur.* Reykjavík. S. 83.

74 Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.* 12. b. Atriðisorðaskrá. Reykjavík 1990. S. 7 (almenningsafrétt, almenningur).

hafi það að auki farið að merkja réttinn til að reka fé í þetta beitiland. Loks hafi þriðja merkingin komið við hlið hinna, þ.e. svæðið sem rekið var á.[75]

Afréttur hefur oft verið skilgreindur sem afmarkað landsvæði, að jafnaði utan byggðar, sem að fornu og/eða nýju hefur verið nýtt sem sumarbeitiland.[76] Þessi skýring virðist komast einna næst því sem sagt er um afrétti í Grágás og Jónsbók.[77]

Allt frá tíma Grágásar hafa íslensk lög fyrst og fremst gert ráð fyrir að afréttur væri afmarkaður frá aðliggjandi jörðum, fremur en að þess gerðist þörf að hann væri skýrt afmarkaður í heild sinni. Í kafla 4.2. var gerð grein fyrir ákvæðum Jónsbókar um úrlausn ágreinings er „kallar annarr sér, annarr afrétt eða almenning“ og merkjalýsingu (eða merkjagöngu) við sölu lands. Sá er næstur bjó afrétt gat stefnt þeim við sig til garðlags er afréttinn áttu, að tilteknum skilyrðum uppfylltum.[78] Ákvæði Grágásar voru mjög keimlík því sem hér hefur verið lýst en ekki eins ítarleg. Í landamerkjalögum, nr. 5/1882, er einungis kveðið á um að landamerkjum afrétta og annarra óbyggðra lendna skuli haldið við „að því leyti því verður við komið“. Skylda jarðeigenda til merkjasetningar, viðhalds merkja og skrásetningar þeirra er hins vegar afdráttarlaus. Landamerkjalög, nr. 41/1919, sem enn gilda, verður að skilja svo að landamerki afrétta skuli skrásett. Hins vegar kemur skýrt fram að einungis skuli setja merki og halda við merkjum ef sá krefst þess sem land á að afrétti. Enn sem fyrr miðast því ákvæði landamerkjalaga fyrst og fremst við að afmarka lönd jarða. Síður er talin þörf á að afmarka afrétti í heild sinni með skýru móti. Sjá nánar í kafla 5.5.

Ætla má að sum afréttarlönd hafi legið innan upphaflegra landnáma. Önnur hafa legið utan þeirra. Sú kenning hefur verið sett fram að réttur til afrétta hafi í upphafi orðið til með afnotanámi á landi sem hvorki var háð eignarrétti einstaklinga né ríkis.[79] Af heimildum verður hins vegar ekki ráðið að landnámsmenn hafi numið land til annars en fullrar eignar. Afréttir virðast þannig hafa orðið til á þrennan hátt. Í fyrsta lagi er mögulegt að landsvæði hafi verið numið, gengið kaupum og sölum og fyrr eða síðar verið lagt til afréttar. Í öðru lagi getur verið um það að ræða að land hafi verið numið en beinn eignarréttur ekki yfirfærst og fallið niður. Í aldanna rás hafi menn óátalið farið að nýta svæðið sem afrétt. Í þriðja lagi kann ónumið landsvæði að hafa verið tekið til afnota sem afréttur, enda þótt með óformlegum hætti væri.

Með tilliti til uppruna afrétta má flokka þá í þrennt. Í fyrsta lagi er um þá afrétti að ræða sem kalla má *samnotaafrétti*. Þar er um að ræða afrétti sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Sýnast afréttir þeir sem lögbækurnar tóku til einkum falla í þennan flokk. Óhætt sýnist

---

75 Bjarni Jónsson frá Vogi 1917–1919, s. 43.

76 Efnislega svo í lögum um afréttarmálefni, fjallskil o.fl. Sjá jafnframt 1. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998.

77 *Jónsbók* 1904, s. 176–177, 187 (46. og 54. k. llb.). Sbr. einnig Grágás 1992, s. 330–331, 340, 342 (38., 44. og 46. k. lbþ.).

78 *Jónsbók* 1904, s. 187 (54. k. llb.).

79 Þórður Eyjólfsson: „Um afrétti og réttindi, sem afréttareign fylgja.“ September 1970 (ópr. fjölr.). S.1.

að álykta sem svo að hluti þeirra landsvæða, a.m.k., sem viðkomandi afréttir taka og/eða tóku til hafi legið utan þeirra svæða sem numin voru en eignarheimildir snemma fallið niður, hafi svo verið. Rétturinn til þeirra hafi orðið til með því að íbúar byggðarlagsins hafi tekið viðkomandi landsvæði, sem legið hefur utan þáverandi byggðarmarka, til sumarbeitar fyrir búpening og eftir atvikum annarra takmarkaðra nota.

Í öðru lagi er um að ræða *afrétti einstakra jarða og stofnana*, en þar er um þá afrétti að ræða sem skv. elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Rekstur annarra aðila var þá heimill skv. venjum og samningum, en gegn greiðslu afréttartolls. Umræddir afréttir eru að meginstefnu til skildir frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða í sumum tilvikum af öðrum fasteignum. Tilurð þessara afrétta er ekki með öllu ljós en þeim skýringum hefur m.a. verið hreyft að umræddir afréttir hafi verið hluti af landnámi einstakra landnámsjarða, en vegna legu sinnar, landkosta og búskaparhátta verið nýttir til upprekstrar.

Í þriðja lagi er svo um það að ræða að land eða hluti lands einstakra jarða hafi verið lagt til afréttar.

Eignarréttarleg þýðing hugtaksins í löggjöf hefur verið á reiki. Hefðbundin greining gerir ráð fyrir að afréttir verið flokkaðir í þrennt. Í fyrsta lagi er um að ræða afrétti sem eru fullkomið eignarland, t.d. þegar lönd jarðar hafa verið lögð til afréttar. Í öðru lagi geta afréttir verið í afréttareign, og hún eingöngu talin fela í sér þrengri eignarráð, fyrst og fremst beitarrétt og veiði. Í þriðja og síðasta lagi er um að ræða afréttarítök sem felast þá í rétti jarðar eða jarða til upprekstur á afrétt tilheyrandi annarri jörð eða stofnun, oftast gegn gjaldi. Sá afréttur getur verið hvort heldur er háður beinum eignarrétti eða einungis afréttareign, sbr. fyrri flokkana tvo. Hugtakið afréttareign getur svo haft víðtækari skírskotun, þ.e. framangreint afbrigði takmarkaðra eignarréttinda að landi.

Þá kemur til skoðunar hver hafi verið réttur manna til landsnytja innan afrétta (og almenninga). Þar verður einna helst litið til þeirra landsnytja sem lengst hafa verið til umfjöllunar í löggjöf hér á landi, þ.e. beitar, reka, veiði, vatns og jarðefna, sbr. kafla 4.2.

Frá tíma Grágásar og fram á þennan dag hefur verið kveðið á um það í löggjöf hverjir mættu reka á afrétt, hvenær, hversu lengi mætti beita þar og hverjar skorður yrðu settar við fjölda fjár. Ákvæði Grágásar og Jónsbókar miðuðust við afrétt er menn „eigu tveir eða fleiri saman.“ Samkvæmt lögum um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 42/1969 áttu „allir búfjáreigendur, sem landsafnot hafa í hreppi eða á félagssvæði …“ upprekstrarrétt á afrétt hrepps eða annars upprekstrarfélags. Um upprekstrarrétt á afréttarland, sem lá undir einstaka jörð eða stofnun, fór hins vegar eftir fornri venju eða samningum. Sömu reglur er að finna í núgildandi lögum um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 6/1986.[80] Sjá nánar í kafla 4.7.

[80] *Jónsbók* 1904, s. 176–177 (46. k. llb.). *Grágás* 1992, s. 330–331 (38. k. lbþ.). Lög um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 42/1969, 7.–8. gr., og nr. 6/1986, 7.–8. gr.

Ákvæði lögbókanna um beit í almenningi voru rýmri en varðandi afréttina. Enn fremur var tekið fram að hver sem vildi mætti gera sel í almenningi, en það var bannað í afréttum, og öllum var heimilt að nýta sér reka í almenningi, hvort heldur var viður eða hvalur, svo framarlega sem hann hafði ekki áður verið öðrum merktur, sjá nánar í kafla 4.9.[81]

Í Grágás er kveðið á um rétt manna til að veiða í almenningum.[82] Sams konar ákvæði voru í gildi samkvæmt Jónsbók.[83] Ekki er minnst á afrétti sérstaklega í þessu sambandi. Árið 1849 er gefin út tilskipun um veiði á Íslandi og réttur til veiði á afréttum, sem fleiri eigi saman, bundinn við þá menn sem afrétt heyri til en í almenningum er veiði öllum mönnum jafnheimil.[84] Með lögum nr. 63/1954 eru reglur um fuglaveiðar rýmkaðar mjög og öllum íslenskum ríkisborgurum heimilaðar fuglaveiðar í almenningum og afréttum utan landareigna lögbýla, enda gæti enginn sannað eignarrétt sinn til þeirra. Heimild til dýraveiða í almenningum og afréttum utan landareigna lögbýla, enda geti enginn sannað eignarrétt sinn til þeirra, er veitt íslenskum ríkisborgurum og erlendum ríkisborgurum með lögheimili hér á landi með lögum nr. 64/1994.[85]

Engin sérákvæði hafa verið í íslenskri löggjöf um vatnsréttindi á afréttum og almenningum. Miklar deilur urðu um það í byrjun síðustu aldar hvernig eignarrétti að vatni væri háttað, í tilefni af auknum möguleikum til nýtingar vatnsorku. Lyktir urðu þær að í vatnalögum, nr. 15/1923, er sett sú almenna regla að vatnsréttindi fylgi eignarrétti að landi. Þess skal þó getið að við undirbúning vatnalaganna var Fossanefndin svokallaða sammála um að ríkið ætti öll vatnsréttindi utan landareigna einstakra manna.[86]

Með vatnalögum, nr. 15/1923, var heimild til veiða í vötnum á afréttum og almenningum, sem héruð ættu eða notuðu með löglegri heimild og væru ekki einstaks manns eign, bundin við héraðsmenn. Öllum var hins vegar heimil veiði í vötnum á afréttum og almenningum og öðrum lendum utan landareigna lögbýla, enda gæti enginn sannað einstaklingsréttar heimild til þeirra. Umrædd regla þótti ekki fyllilega skýr og var það fyrst með dómi Hæstaréttar í Landmannaafréttarmálinu, H 1955 108 og með gildistöku 5. gr. lax- og silungsveiðilaga nr. 53/1957 sem tekið var af skarið um það, og án tillits til þess hvort að fyrir lægi sönnun um eignarrétt að viðkomandi landsvæði, að veiði í vötnum á afrétti tilheyrði búendum sem upprekstrarrétt ættu á afréttinn til búsþarfa á sama hátt sem verið hefði enda væri veiðiréttur í þeim vötnum ekki í einkaeign, sbr. nú 5. gr. laga nr. 76/1970 um lax- og silungsveiði.

---

81 *Jónsbók* 1904, s. 193–194 (59. k. llb.). Grágás 1992, s. 369 (74. k. lbþ.).
82 *Grágás* 1992, s. 349, 369 (50. og 74. k. lbþ.).
83 *Jónsbók* 1904, s. 193–194 (59. k. llb.).
84 Sjá 2. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849.
85 Sjá 2. mgr. 5. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 63/1954, 2. mgr. 5. gr. laga fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 33/1966 og 1. mgr. 8. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994.
86 Nefndarálit minnihluta Fossanefndar, bls. IV og 32 og Nefndarálit meirihluta Fossanefndar, sbr. 16. og 17. gr. þess frumvarps og athugasemdir við þær greinar.

Allt að einu þykir verða að skýra 5. gr. lax- og silungsveiðilaga til samræmis við eignarhald viðkomandi afréttar/landsvæðis og að hún samkvæmt hljóðan sinni taki fyrst og fremst til samnotaafrétta. Lúti viðkomandi landsvæði, þ.e. afréttur beinum eignarrétti er veiðirétturinn að sama skapi á hendi þess sama aðila og fer með hinar beinu eignarréttarheimildir, skv. meginreglu 1. mgr. 2. gr. laga nr. 76/1970, einstaklinga, sveitarfélaga eða annarra. Sé afréttarland ekki undirorpið beinum eignarrétti, en allt að einu í afréttareign ákveðinna aðila, sbr. flokkunin í afrétti kirkna og stofnana hér að framan og afréttareignin eftir atvikum verið framseld sem slík, þá er ástæða til þess að ætla að veiðiréttur sé á hendi þess aðila sem er handhafi afréttareignarinnar. Á öðrum þeim landsvæðum sem hvorki falla í flokk afrétta né sýnt verði fram á tilvist einstaklingseignarréttarheimilda til veiði þá tilheyrir veiðiréttur, að óbreyttu, íslenska ríkinu, sbr. 1. mgr. 2. gr. laga nr. 58/1998.[87]

Í Grágás og Jónsbók er ekki fjallað um rétt til jarðefna utan eignarlanda. Með tilskipun frá árinu 1878 er mælt fyrir um heimild hvers og eins til hagnýtingar tilgreindra jarðefna á fjöllum, þjóðvegum og öðrum stöðum, sem einskis eign væru. Árið 1907 er kveðið á um það í lögum að landssjóður teljist námueigandi í „afrjettum, almenningum og öræfum, sem ekki eru metin til dýrleika“.[88]

Skyldur þeirra er hagsmuna hafa átt að gæta á afréttum hafa fyrst og síðast falist í að fylgja lagareglum, samþykktum eða samningum um tilhögun nýtingarinnar. Heimildir benda ekki til þess að afréttir hafi verið tíundaðir sérstaklega til skatts fyrr en á 20. öld. Sjá nánar í kafla 5.2.

Frá tíma nýbýlatilskipunarinnar 1776 má, a.m.k. framan af, merkja þann mun á samnotaafréttum og afréttum einstakra jarða og stofnana að löggjafinn hefur talið sig hafa rýmri heimildir til að skipa málum á hinum fyrrnefndu.[89] Í nýbýlatilskipuninni er einn flokkur óbyggðra landsvæða nefndur *afréttaralmenningur,* sbr. kafla 4.3. Það hugtak á sér eldri sögu og kemur m.a. fyrir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns í svipaðri merkingu og *samnotaafréttur.* Í nýbýlatilskipuninni virðist ekki gert ráð fyrir að afréttaralmenningar séu háðir beinum eignarrétti en viðurkennt að eigendur og ábúendur nærliggjandi jarða kunni að eiga þar einhvern nýtingarrétt.

Í 1. gr. nýbýlalaga, nr. 15/1897, sem við tóku af nýbýlatilskipuninni segir svo:

---

87 Sjá 123. gr. vatnalaga, nr. 15/1923, lög um lax- og silungsveiði, nr. 61/1932; lög um lax- og silungsveiði, nr. 112/1941; 5. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 53/1957 og 5. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970.

88 Sbr. tilskipun frá 13. júní 1787 um verslunar og siglingamálefni á Íslandi, 8.–10. gr.; 13. gr. námulaga, nr. 61/1907; og 1. gr. námulaga, nr. 50/1909. Í síðari löggjöf um þetta efni er ekki fjallað sérstaklega um afrétti og almenninga.

89 Skýr dæmi um þetta má sjá í 1. og 4. gr. nýbýlalaga frá 1897, hugsanlega 2. gr. veiðitilskipunar frá 20. júní 1849, 1. og 13. gr. námulaga nr. 61/1907, 1. mgr. 12. gr. laga um fasteignamat og fasteignaskráningu nr. 28/1963, 7. og 8. gr. laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl. nr. 6/1986, sbr. greinargerð með upphaflegu frumvarpi til þeirra laga. Auk þess má benda á þau gögn sem lágu til grundvallar þingsályktunartillögum frá 1917 og 1919 og svo sjálfum vatnalögunum frá 1923. Það veldur þó vafa að í viðkomandi lögum eru ekki alltaf gerðir fyrirvara vegna þeirra landsvæða eða afrétta sem sveitarfélög hafa eignast á síðari tímum og eiga hugsanlega fullkomnar eignarheimildir fyrir.

> Nýbýli má stofna á eyðijörðum og í öðrum óbyggðum löndum, er enginn getur sannað sína eign. Svo má og stofna nýbýli í afrjettum, er sveitarfélög eiga, og almenningum, ef sveitarstjórnir þeirra sveitarfélaga er afrjettina eiga eða eiga hagsmuna að gæta í almenningnum, leyfa það, og sýslunefndin veitir til þess samþykki sitt.

Í 2. gr. laganna er kveðið sérstaklega á um það að nýbýlingur skuli láta vita um fyrirætlun sína ef hann vilji stofna nýbýli á eyðijörð eða í óbyggðu landi og var þá gefinn sex mánaða frestur ef einhver vildi gefa sig fram með heimildarskírteini fyrir landinu.

Í upphaflegu frumvarpi til nýbýlalaga var ekki miðað við afrétti sveitarfélaga heldur afrétti ótilgreint. Stjórnarráðið taldi það hins vegar ekki ætlun þingsins að lögin tækju til afrétta sem væru eign einstakra aðila, jarða eða kirkna og því var orðalagi ákvæðisins breytt til þessa horfs.

Á sama tíma sýnast afréttir einstakra jarða og stofnana hafa verið aðgreindir frá samnotaafréttum og þá yfirleitt ekki neinir fyrirvarar gerðir varðandi grunneignarrétt jarðeigandans. Sama afstaða endurspeglast og í þeim sölum ríkisjarða sem áttu sér stað á fyrstu áratugum aldarinnar en þá voru afréttir einstakra jarða og stofnana seldir, að því er virðist sem bein og fyrirvaralaus eignarlönd.[90] Breytingar má þó merkja í síðari tíma löggjöf þar sem ekki virðist gerður neinn grundvallarmunur á samnotaafréttum og afréttum einstakra jarða og stofnana.[91]

Dómstólar hafa frá árinu 1955 fjallað um eignarréttartilkall einstaklinga, sveitarfélaga og ríkis til einstakra afrétta.[92] Í H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri) og H 1981 1584 (Landmannaafréttardómur síðari) var tekist á um eignarréttartilkall að Landmannaafrétti. Í fyrra málinu var beinu eignarréttartilkalli afréttarhafa hafnað, enda voru þeir ekki taldir hafa sýnt fram á tilvist slíks réttar, hvorki fyrir nám, löggerninga, hefð né með öðrum hætti. Afnot sem falist hefðu í sumarbeit fyrir sauðfé, veiði og öðrum takmörkuðum notum styddu ekki eignarréttartilkall í beinni merkingu. Í H 1969 510 (Nýjabæjarafréttur), H 1971 1137 (Reyðarvatn) um afrétt Lundarreykjadalshrepps austan Reyðarvatns, H 1997 1162 (Auðkúluheiði) og H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði) var eignarréttartilkalli afréttarhafa í öllum tilvikum hafnað.

Auk þeirra atriða sem réðu tilhögun sönnunarbyrði í Landmannaafréttardóminum fyrri sýnast lega, staðsetning og landshættir hafa áhrif, sem og upplýsingar sem raktar verða til Landnámu og þá eru gerðar kröfur um heimildir varðandi órofa framsal réttinda yfir viðkomandi afréttum. Afsöl og/eða aðrar eignarheimildir sýnast þá ekki heldur duga einar og sér heldur eru þær kröfur gerðar að meintur rétthafi sýni fram á að sá sem afsalaði hafi í raun verið réttilega komin að umræddum réttindum. Í H 1971 1137 (Reyðarvatn) var eignarréttur Andakílshrepps að afrétti sínum staðfestur en til af-

---

90 Sjá H 1994 2227 (Geitland) og H 1997 1162 (Auðkúluheiði).

91 Í dæmaskyni má benda á að samkvæmt ákvæði 2. mgr. 5. gr. laga nr. 33/1966 um fuglaveiði og fuglafriðun og 2. gr. námulaga nr. 24/1973, sbr. athugasemdir með þeirri grein, sýnist sönnunarbyrðin um beinan eignarrétt að afrétti í öllum tilvikum hvíla á þeim aðila, sem heldur slíkum rétti fram.

92 Sjá jafnframt Lyfrd. eldri VII-223 og Lyfrd. yngri V-327.

réttarins hafði sérstaklega verið lögð Gullberastaðatunga, úr landi jarðarinnar Gullberastaða. Til athugunar í því sambandi er einnig niðurstaðan í H 1975 55, landamerkjamáli á Arnarvatnsheiði, þar sem engir fyrirvarar voru a.m.k. gerðir um eignarrétt Hálsa- og Reykholtsdalshreppa að afrétti sínum, landsvæði sem fyrrum hafði verið skipt út úr jörðinni Kalmanstungu.

Séu framangreindir dómar skoðaðir með hliðsjón af því sem áður greindi um flokkun afrétta með tilliti til uppruna virðist óhætt að fella Landmannaafrétt undir *samnotaafrétt*, sbr. H 1955 108 og H 1981 1584. Þá sýnast afréttir Lundarreykjadalshrepps austan Reyðarvatns, Auðkúluheiði og Eyvindarstaðaheiði verða felldir undir flokkinn *afréttir einstakra jarða og stofnana*, sbr. H 1971 1137, H 1997 1162, H 1997 1183 og að auki H 1969 510 (Nýjabæjarafréttur). Loks virðast Gullberastaðatunga við Reyðarvatn og Kalmanstunguland á Arnarvatnsheiði dæmi um það að *lönd eða hluti lands einstakra jarða hafi verið lögð til afréttar*, sbr. H 1971 1137 og H 1975 55.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að landsvæði sem samkvæmt fyrirliggjandi heimildum eru samnotaafréttir hafi verið numin eða á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti. Samhengi eignarréttar og sögu liggur hins vegar ekki fyrir. Nýting landsins hefur fyrr og síðar fyrst og fremst falist í sumarbeit fyrir búfénað. Reglur um afmörkun á afréttum hafa verið mun rýmri en varðandi jarðir og fyrst og fremst miðast við hagsmuni eigenda aðliggjandi jarða. Þá er ljóst að löggjafinn hefur ráðstafað eignarréttindum á afréttum til annarra en afréttarhafa og ekki lagt á þá sömu skyldur og eigendur jarða. Í stað þeirra almennu heimilda til umráða, hagnýtingar, ráðstöfunar o.s.frv. sem eigandi jarðar hefur um aldir verið talinn fara með hefur einungis verið um að ræða heimildir til takmarkaðrar nýtingar sem snemma urðu lögbundnar. Með vísan til úrlausna dómstóla er ljóst að beinn eignarréttur verður ekki byggður á slíkum notum. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirliggjandi heimildum er samnotaafréttur sé þjóðlenda.

Að því er varðar afrétti einstakra jarða og stofnana, virðist munurinn sá að réttindi einstakra jarða til landsvæðisins og tilheyrsla þess í því sambandi eru meiri en varðandi samnotaafréttina. Jafnframt hefur löggjafinn ekki ráðstafað eignarréttindum á slíkum svæðum á sama hátt og á samnotaafréttum. Hvort tiltekinn afréttur einstakrar jarðar eða stofnunar er undirorpinn beinum eða óbeinum eignarrétti heimajarðar er hins vegar ekki einhlítt og verður að meta í hverju tilviki fyrir sig. Kröfur dómstóla til sönnunar að því er varðar annars vegar afrétti einstakra jarða og stofnana og hins vegar samnotaafrétti virðast þó sambærilegar.

Um lönd eða hluta lands einstakra jarða sem lagt hefur verið til afréttar vísast til kafla 4.2. um hugtakið *jörð*, sbr. einnig H 1971 1137 (Reyðarvatn) og H 1975 55 (Arnarvatnsheiði).

4.5. Jörð eða afréttur?

Hér hefur að framan verið gerð grein fyrir þeirri flokkun lands sem byggt var á fram að gildistöku þjóðlendulaga og fól í sér skiptingu í jarðir, afrétti og almenninga. Í kafla 4.2. kemur fram að jörð sé landsvæði sem upprunalega hefur verið ráðstafað úr einstökum landnámum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Um hugtakið jörð segir einnig að þó svo hvorki verði ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt sé gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu, annars vegar heimaland, undirorpið sérstakri og meiriháttar nýtingu, og hins vegar annað land, úthagi eða afréttarland í takmarkaðri notum, þá finnist allt að einu einstök dæmi um slíka skiptingu. Af slíkum dæmum verði þó engar almennar ályktanir dregnar um mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðar.

Afrétti hefur óbyggðanefnd flokkað í þrennt á grundvelli uppruna, sbr. kafla 4.4. Í fyrsta lagi samnotaafrétti, þ.e. þá afrétti sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi afrétti einstakra jarða og stofnana, sem skv. elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Umræddir afréttir eru að meginstefnu skildir frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða, í sumum tilvikum, af öðrum fasteignum. Í þriðja lagi er um að ræða jarðir sem að hluta eða öllu leyti hafa verið lagðar til afréttar og gilda þar um sambærilegar sönnunarkröfur og um eignarhald að landi jarða yfirleitt.

Til viðbótar og fyllingar þessum meginforsendum er óhjákvæmilegt að huga nokkru nánar að ákveðnum tilvikum sem virðast á mörkum framangreindra flokka. Innan merkja jarða kunna að finnast svæði sem kölluð eru afréttur en hafa þó ekki sjálfstæða afmörkun. Jafnvel er sá möguleiki fyrir hendi að þau séu á einhvern hátt afmörkuð. Hér má einnig nefna svæði sem kölluð eru afréttarland, fjallhagi, beitiland, upprekstrarland eða eru auðkennd með sambærilegum hætti. Í þessu þarf ekki að felast mismunandi eignarréttarleg staða lands innan jarðarinnar. Hugsanlegt er að vísað sé til gamalgróinnar notkunar á viðkomandi jarðarhluta sem beitarlandi. Þýðing hugtaksins afréttur hefur lengi verið á reiki og ekki ósennilegt að notkun þess í tímans rás sé með einhverjum afbrigðum, e.t.v. tengdum staðháttum. Í sveitarfélögum þar sem ekki finnast afréttir samkvæmt þeirri flokkun sem óbyggðanefnd hefur lagt til grundvallar kann það jafnvel að vera notað um fjalllendi jarða á svæðinu almennt. Það er mat óbyggðanefndar að slík aðstaða ein og sér, og þá einkum ef svæði er kallað afréttur án sjálfstæðrar afmörkunar, raski ekki þeim eignarréttarlegu forsendum, þ.m.t. sönnunarstöðu, sem óbyggðanefnd hefur byggt á viðvíkjandi réttarstöðu jarða. Gera þarf hins vegar skýran greinarmun á tilvikum af þessu tagi og afréttum einstakra jarða eða stofnana sem eru skildir frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða öðrum fasteignum.

Í þessu samhengi skal það rifjað upp að land jarða kann að vera nýtt sem beitiland með svipuðum hætti og afréttir, jafnvel þannig að viðkomandi landsvæði sé alfarið tekið undir fjallskilaframkvæmd. Eins og fram kemur í almennri umfjöllun óbyggðanefndar

um fjallskil, sbr. kafla 4.7., gefur slík tilhögun ein og sér hins vegar enga vísbendingu um eðli eignarhalds að því landi. Í sögulegu ljósi getur það þó haft þýðingu við sönnunarmat um tilvist eignarréttar ef einstök landsvæði, sem gert er tilkall til sem hluta jarðar, hafa verið nýtt sem upprekstrarland af einhverju tagi af eigendum og ábúendum annarra jarða. Einstök tilvik af þessum toga verður að meta sérstaklega.

4.6. Jöklar

Í Landnámu er þess hvergi getið að menn hafi numið jökla til eignar, og kann því að hafa verið trúað að þar byggju hálftröll eða goðumlíkar persónur (sbr. frásagnirnar um Bárð Snæfellsás og Hallmund í Balljökli). Enda þótt jöklar séu ekki nefndir sérstaklega í lögbókunum fornu verður sú ályktun dregin að lögsaga þjóðveldisins hafi einnig náð til þeirra; sakamenn voru a.m.k. ekki óhultir á „fjöllum“ og í „óbyggðum“.[93] Ef marka má frásögn Grettis sögu hafa grið milli manna tekið jafnt yfir fjöll og jökla sem byggðar lendur.[94]

Því hefur verið haldið fram að einhverjir hinna norsku landnámsmanna hafi þekkt jökla af eigin raun úr heimkynnum sínum. Hins vegar er erfitt að segja til um hversu nákvæm og víðtæk þekking þeirra á jöklum var.[95] Elsta lýsing á jöklum á Íslandi er í riti Saxo Grammaticus (Saxa hins málspaka), *Gesta Danorum*, sem samið var um 1200. Þar er í fyrsta skipti lýst hreyfingu skriðjökla, nánar tiltekið hverfihreyfingu, þegar neðri hluti jökulsins hverfist upp á yfirborðið.[96] Saxi lýsir þessu sem furðufregn, og er alls ekki víst að frumbyggjar Íslands hafi í öndverðu verið betur að sér en hann um þann eiginleika skriðjökla að færast úr stað.[97] Hér er einnig ástæða til að benda á það sem stendur í formála Guðmundar sögu Arasonar eftir Arngrím ábóta Brandsson (rituð um 1350):

> Á sjánum liggja þeir hafísar, at með sínum ofvægilegum vexti taka þeir at fylla norðrhöfin, en yfir háfjöll landsins svo *óbræðiligir jöklar* með yfirvættis hæð og vídd, at þeim mun ótrúligt þykkja, sem fjarri eru fæddir.[98]

Landsmenn áttu eftir að komast að því, þótt síðar yrði, að stærð jökla var ekki föst og óbreytanleg heldur gátu þeir hlaupið fram í náttúruhamförum eins og gerðist við eldgosið í Knappafellsjökli 1362. En hægfara breytingar gátu einnig átt sér stað, og má nefna sem dæmi að um 1700 var landnámsbærinn Fell (Fjall) við Breiðá kominn undir jökul.[99] Um svipað leyti (1695) lauk Þórður Þorkelsson Vídalín Skálholtsrektor við rit-

---

93 Sbr. *Grágás* 1992, s. 472. *Jónsbók* 1904, s. 43, 272–273.

94 *Íslendinga sögur*. 6. b. Guðni Jónsson bjó til prentunar. [Reykjavík] 1953. S. 233 (72. k.): „Nú skulum vér vera sáttir ok sammála hverr við annan í huga góðum, hvárt sem vér finnumst á fjalli eða fjöru, skipi eða skíði, jörðu eða jökli, í hafi eða á hestbaki…“

95 Sigurður Þórarinsson, 1960: „Glaciological Knowledge in Iceland before 1800. A Historical Outline.“ *Jökull. Ársrit Jöklarannsóknafélags Íslands*. S. 1–2, 15.

96 Sigurður Þórarinsson 1960, s. 14–15.

97 Sbr. Saxo Grammaticus, 1985: *Danmarks Krønike*. Kaupmannahöfn. S. XXII–XXIII.

98 *Byskupa sögur*. 3. b. Hólabyskupar. Guðni Jónsson bjó til prentunar. [Reykjavík] 1953. S. 150. (Skáletur óbn.)

99 *Landnámabók* 1986, s. 233 (1. nmgr.).

gerð sína um jökulfjöll á Íslandi þar sem hann, sennilega fyrstur manna, setti fram frostþenslukenninguna svonefndu til skýringar á jöklaskriði.[100] Þá er þess að geta að jökulhlaup voru eitt af því sem Árni Magnússon og Páll Vídalín áttu að gefa sérstakan gaum að þegar þeir voru sendir í rannsóknarleiðangur um landið í byrjun 18. aldar.[101]

Jökull hefur verið skilgreindur sem massi af ís og snjó sem orðinn er þjáll og hreyfanlegur og hnígur og skríður undan eigin fargi.[102] Í aðdraganda að setningu vatnalaga í byrjun 20. aldar var ágreiningur um eignarrétt að vatni og eignarhæfi þess. Niðurstaðan varð sú að í vatnalögum, nr. 15/1923, er ekki kveðið á um eignarrétt landeiganda að vatni á landi sínu heldur felst í þeim að landeigandi á aðeins þann rétt sem lögin heimila honum sérstaklega. Þar var raunar um að ræða allar helstu hagnýtingarheimildir vatns.[103] Vatnalögin gera mun á mismunandi afbrigðum vatns en um jökla er ekki fjallað sérstaklega.

Eignarréttarleg staða jökulsvæða hefur ekki verið til sérstakrar umfjöllunar í íslenskri lögfræði. Jöklar hafa einna helst verið nefndir sem dæmi um óbyggð svæði sem enginn hafi nytjar af, eða landalmenninga samkvæmt síðari tíma flokkun. Með því hefur þó alls ekki verið útilokað að jökull geti fallið innan eignarlands og jafnvel gerður skýr fyrirvari um að sá möguleiki væri fyrir hendi.[104]

Í almennum athugasemdum við frumvarp til þjóðlendulaga kemur fram að byggt sé á nokkrum meginatriðum, m.a. þessum:

> Tekið verði upp nýtt hugtak fyrir landsvæði utan eignarlanda, þjóðlenda. Þetta hugtak taki til þeirra landsvæða sem nú eru ýmist nefnd afréttur, almenningur, óbyggðir eða hálendi utan eignarlanda. Jöklar, sem ekki teljast innan eignarlanda, falli undir flokk þjóðlendna.[105]

Um jökla er ekki fjallað að öðru leyti í greinargerðinni og þeir eru ekki nefndir í ákvæðum laganna.

---

100 *Dissertationcula de montibus Islandiæ chrystallinis* (Smárit um jökulfjöll Íslands) (sbr. Sigurður Þórarinsson 1960, s. 16–17).

101 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 38.

102 Minnisblað Odds Sigurðssonar, jöklafræðings, til óbyggðanefndar, dags. 13.1.2003.

103 Um aðdragandann að setningu vatnalaganna, sjá t.d. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* I. Reykjavík. S. 43.

104 Sbr. þessi orð Sigurðar Líndals: „Auk afrétta og almenninga kunna að vera til lönd inni á hálendinu, til dæmis öræfa- og jöklasvæði, sem enginn einstaklingur getur leitt heimildir að eða skírskotað til sérréttinda yfir né heldur neinn almannaréttur er bundinn við“ („Eignarréttur á landi og orkulindum.“ *Sérprentun úr skýrslu aðalfundar Sambands íslenskra rafveitna* 1983. S. 18). – Sbr. einnig Þorgeir Örlygsson: „Landalmenningur er landsvæði, sem enginn aðili telur til einstaklingseignarréttinda yfir. Nú á tímum er erfitt að benda á staði, sem ótvírætt verða taldir til landalmenninga, þótt e.t.v. sé það ekki útilokað. Miðað við landnýtingu og búskaparhætti síðustu áratugi má ætla, að erfitt sé að finna landsvæði utan fullkominna eignarlanda og sérstakra friðlanda, sem ekki hafa að einhverju marki verið nýtt til sauðfjárbeitar eða sauðfé farið þar um á sumrin og verið smalað að hausti. Ekki er þó hægt að útiloka, að slík svæði finnist inni á hálendinu. Jöklar landsins, að því marki sem þeir falla ekki innan fullkominna eignarlanda, teljast að öllum líkindum almenningar“ („Um eignarhald á landi og náttúruauðlindum.“ *Afmælisrit: Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík 1994. S. 592).

105 Þskj. 598. Alþtíð. 1997–1998, 122. lögþ. A: 2598.

Um ákvörðun eignarmarka/landamerkja að eða á jökli hefur ekki verið tekið af skarið í íslenskri réttarframkvæmd. Jaðrar jökla taka breytingum, ýmist ganga fram eða hopa. Meginálitaefnið er hvernig með skuli fara þegar landamerki virðast miðuð við jökuljaðar og merkjum jarðar að jökli því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi.

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 er vikið að mörkum afréttar innan þjóðlendu við jökul og talið að með hliðsjón af því að um einhliða ákvörðun afréttarmarka sé að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands sé fullnægjandi að miða við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna, enda eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðist af gróðurfari og hafi ekki þýðingu í öðru sambandi. Engin afstaða er tekin til þessa álitamáls að því er eignarland varðar, enda ekki gefið að sömu reglur eigi að gilda. [106] Verður nú hugað nánar að því atriði.

Í grein sinni „Landamerki fasteigna“ reifar Tryggvi Gunnarsson þrjár leiðir sem til álita komi um mörk eignarlanda við jökul. Í fyrsta lagi mætti hugsa sér að merkin væru breytileg og miðuðust við jökulbrún á hverjum tíma. Í öðru lagi gætu þau náð að elstu þekktu jökulbrún, sbr. reglu vatnalaga um „fornan miðjan farveg“ í ám. Loks væri í þriðja lagi hægt að taka mið af jökulbrún á þeim tíma þegar landamerkin voru skráð eða þau ákveðin með öðrum hætti.[107] Taka ber fram að grein þessi er rituð fyrir gildistöku þjóðlendulaganna 1998. Niðurstaða Tryggva er sú að réttast sé að landamerkin séu breytileg og miðist við jökulbrúnina eins og hún er á hverjum tíma. Telur Tryggvi að þeir sem völdu jökul sem landamerkjaviðmiðun hafi gert sér grein fyrir því að jökulbrúnin færðist til. Með vísan til reglna íslensks réttar varðandi breytingu á fjöru og landauka sem þar myndast sé ástæða til að ætla að dómstólar beiti hliðstæðri reglu varðandi breytingar á landamerkjum þar sem jökulbrún færist til og landamerki í samræmi við breytingar á jökulbrúninni. Sérstök sjónarmið kunni síðan að koma upp, ef jökull hverfi með öllu þar sem hann hafi áður skilið að fasteignir.

Ástæða er til að huga hér nánar að reglum um merki sjávarjarða til hafsins, sjá einnig kafla 4.9. Þau hafa ýmist verið miðuð við neðri mörk fjöru eða netlög.[108] Fjaran er svæðið á milli stórstraumsflóðmáls og stórstraumsfjörumáls. Netlög eru í ýmsum lögum skilgreind sem sjávarbotn 115 metra út frá stórstraumsfjörumáli landareignar. Dómstólar hafa lagt til grundvallar að eigandi sjávarjarðar eignist landauka til sjávar.[109] Fjara jarðarinnar og netlög færast út og inn í samræmi við landauka eða landtap, þ.e. breytt stórstraumsfjörumál, og landamerki hennar þar með. Með lögum nr. 73/1990 voru auðlindir hafsbotnsins utan netlaga og svo langt til hafs sem fullveldisréttur Íslands

[106] Sjá t.d. kafla 12.10. í máli nr. 5/2000 hjá óbyggðanefnd.
[107] Tryggvi Gunnarsson, 1994: „Landamerki fasteigna.“ *Afmælisrit: Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík. S. 510–512.
[108] Í H 1996 2518 og 2525 er talinn vafi um beinan eignarrétt fasteignareiganda í netlögum.
[109] Sbr. H 1946 345. Sjá einnig Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* I. Reykjavík. S. 45. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* II. Reykjavík. S. 136.

nær lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 1. gr. Netlög eru þar skilgreind með sama hætti og áður, sbr. 3. mgr. 2. gr., og ekki verður talið að ætlunin hafi verið að afnema til frambúðar áðurgreindan rétt sjávarjarða til landauka og fastsetja þar með í eitt skipti fyrir öll mörk sjávarjarða til hafsins. Vilji löggjafans til slíkrar breytingar hefði þurft að koma skýrt fram. Gildistaka laga nr. 73/1990 hafði þannig ekki í för með sér að merki sjávarjarða til hafsins væru endanlega fastsett.

Samkvæmt ákvæði 1. gr. laga um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, er eignarhaldi á landi skipt í tvo flokka, eignarlönd og landsvæði utan eignarlanda, þ.e. þjóðlendur. Um leið eru þjóðlendur lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 2. gr. Í greinargerð með frumvarpi til þjóðlendulaganna kemur skýrt fram að jökull getur hvort heldur er verið í eignarlandi eða þjóðlendu, sbr. þá athugasemd sem að framan greindi. Þetta bendir ótvírætt til þess að löggjafinn hafi ekki álitið að jökulrönd væri í eðli sínu afmörkun á eignarlandi og þjóðlendu. Breytingar á stöðu jökuls ættu því ekki að hafa í för með sér að eignarland breyttist í þjóðlendu og öfugt. Um eignarréttarlega stöðu þess lands sem hulið er jökli fer þannig eftir sömu reglum og um önnur landsvæði. Gildistaka þjóðlendulaganna hafði í för með sér endanlega skiptingu lands í annars vegar eignarland og hins vegar þjóðlendur. Hér skilur á milli laga um eignarrétt íslenska ríkisins að auðlindum hafsbotnsins og þjóðlendulaga. Í fyrra tilvikinu er gert ráð fyrir að nýtt land, þ.e. landauki, eigi eftir að verða til og merki eða eignamörk því ekki fastsett. Í síðara tilvikinu er hins vegar fjallað um allt land sem við gildistöku laganna var ofan sjávar, þ.m.t. landsvæði undir jökli, og merki endanlega fastsett. Land sem kemur undan jökli er þannig ýmist eignarland eða þjóðlenda, um það fer ekki eftir reglunni um merki sjávarjarða til hafsins.

Vatnsréttindi á jökulsvæðum í eignarlandi og túlkun vatnalaga í því sambandi er ekki til úrlausnar fyrir óbyggðanefnd. Tilkall annarra en íslenska ríkisins til vatnsréttinda á jökulsvæðum í þjóðlendum verður að meta í hverju tilviki fyrir sig.

Kemur þá til skoðunar hvort taka skuli mið af elsta þekkta jökuljaðri, legu jökuls þegar landamerki voru skráð, við gildistöku þjóðlendulaganna eða einhverju öðru, í þeim tilvikum að landamerki virðast miðuð við jökuljaðar.

Vísindamenn hafa slegið því föstu að jöklar landsins séu stærri nú en á landnámstíma.[110] Hafi landnám náð að jökli hefur það land sem horfið hefur undir jökul tilheyrt aðliggjandi jörðum. Þar getur jafnvel verið um að ræða heilar jarðir sem lítið eða ekkert er vitað um í dag. Lega jökuls á landnámstíma verður ekki ákvörðuð með nokkurri vissu. Töluvert er hins vegar vitað um stöðu jökuls við lok nítjándu aldar og byrjun

[110] Sjá eftirfarandi greinar Odds Sigurðssonar jarðfræðings: „Útbreiðsla jökla á Íslandi á sögulegum tíma.“ Greinargerð, júlí 2001. „Minnispunktar um breytingar jökla frá landnámi Íslands“, dags. 7.6.2002. „Variations of termini of glaciers in Iceland in recent centuries and their connection with climate.“ Óbirt handrit, ódags. Minnisblað Odds Sigurðssonar, jarðfræðings, um hugtakið jökul o.fl., dags. 13.1.2003. – Helgi Björnsson, 1979: „Glaciers in Iceland.“ *Tímaritið Jökull. Jöklarannsóknafélag Íslands*. 29. árg. – Sigurður Þórarinsson, 1974: „Ofgnótt jökla.“ *Saga Íslands*. 1. b. Reykjavík. S. 43–48.

þeirrar tuttugustu, þegar sett höfðu verið landamerkjalög og ætla má að flest landamerkjabréf hafi verið gerð. Jöklar voru þá stærstir á sögulegum tíma en síðan hafa þeir almennt hopað, þó ekki alla leið aftur til stöðu sinnar um landnám. Innan þess jökuljaðars sem miðað kann að hafa verið við í kringum 1900 er í sumum tilvikum jökullaust land nú. Við gildistöku þjóðlendulaga 1998 lá jökuljaðarinn þannig á milli upphaflegra landnámsmarka og stöðu við gerð flestra landamerkjabréfa um aldamótin 1900, almennt séð þó nær hinni síðarnefndu. Óhætt er þannig að slá fastri þeirri meginreglu að land sem komið hefur undan jökli á tímabilinu frá því landamerkjalög eru sett 1882 og þar til þjóðlendulög taka gildi 1998 var jökullaust við landnám.

Óljóst er hvort landnámsmenn hafa gert sér grein fyrir því að jökuljaðar væri breytingum undirorpinn en ekki fer á milli mála að um aldamótin 1900 var löngu orðið ljóst að svo væri. Jaðar jökulsins hefur að sjálfsögðu afmarkað það landsvæði sem nýtanlegt hefur verið og með honum eru dregin glögg skil frá náttúrunnar hendi. Eðli máls samkvæmt er hins vegar erfitt að finna þar fastan viðmiðunarpunkt. Mun þetta ástæða þess að merkjum er oft lýst „í jökul“ ótilgreint eða kennileiti skammt undan jökli. Sums staðar á landinu hagar þannig til að ein og sama jörðin liggur milli sjávar og jökuls. Jafnglögg merki af völdum náttúrunnar kunna að hafa verið talin svo sjálfsögð viðmiðun að ekki þyrfti umfjöllunar við í landamerkjalýsingu. Gagnvart jöklinum sjálfum er þá engri landamerkjalínu lýst. Ekki verður talið að viðkomandi jarðeigandi hafi þar með lýst því yfir að hann gæfi eftir eignarrétt eða afsalaði sér tilkalli til þess lands sem í tímans rás hefur horfið undir jökul. Líkur eru hins vegar á að í flestum tilvikum sé útilokað að afmarka það. Óbyggðanefnd ber að draga mörk á milli eignarlanda og þjóðlendna, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998, og niðurstaðan hverju sinni hlýtur að ráðast af tiltækum heimildum og almennum sönnunarreglum. Staðhættir og sönnunarstaða geta því leitt til sambærilegrar niðurstöðu og ef eignarréttur hefði verið gefinn eftir.

Ef líkindi eru fyrir því að land hafi verið numið inn til jökla styður það þá niðurstöðu að land sem jökullinn hefur skilað frá gerð landmerkjabréfanna falli til aðliggjandi jarða. Ekki verður talið að jökull hafi hopað svo hratt undanfarna rúma öld að komið sé í ljós að ráði land jarða sem ofar kunna að hafa legið, enda staða jökuls 1998 nær því sem var um 1900 en um landnám. Tilkall til lands sem komið hefur undan jökli kann jafnframt að byggjast á hefðarreglum. Til skoðunar koma þá almenn atriði eins og tímalengd, yfirráð, hagnýting, ráðstafanir að lögum, viðhorf hefðanda og annarra aðila o.fl. Staðhættir kunna að vera með þeim hætti að um eðlilegt framhald tiltekinnar jarðar sé að ræða, líkt og landauki til hafs, og nýting annarra útilokuð. Frávik frá þessum almennu ályktunum eru þó að sjálfsögðu möguleg og verður að skoða hvert tilvik fyrir sig. Jafnframt hlýtur réttur þessi að takmarkast við land sem komið var undan jökli við gildistöku þjóðlendulaga 1998, þegar löggjafinn kvað á um eignarhald ríkis á öllu því landi sem ekki væri sannanlega undirorpið beinum eignarrétti. Mögulegar væntingar jarðeigenda um rétt til þess lands sem kemur undan jökli eftir þann tíma njóta ekki réttarverndar sem eignarréttindi í skilningi 72. gr. stjórnarskrár. Þá ber þess að geta að

frá gildistöku þjóðlendulaganna er ekki unnt að öðlast eignarréttindi innan þjóðlendna fyrir nám eða hefð, sbr. 8. mgr. 3. gr.

Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að gildistaka þjóðlendulaga hafi undir þessum kringumstæðum haft það í för með sér að merki jarða gagnvart jökli væru fastsett, án tillits til síðari breytinga á jökuljaðrinum. Sú niðurstaða er jafnframt í eðlilegu samræmi við markmið og tilgang löggjafarinnar. Þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi ber þannig að miða við stöðu jökuljaðarsins 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll., enda sé jökullinn í þjóðlendu. Lega jökuljaðarsins kann þó að virðast óljós þar sem smájöklar eða fannir liggja aðskilið frá meginjöklinum. Í þeim tilvikum þar sem eignarland liggur að jökli í þjóðlendu verður að telja eðlilegt að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem þannig kann að vera fyrir hendi. Óbyggðanefnd telur því eðlilegt að í slíkum tilvikum miðist þjóðlendulína við jaðar meginjökuls, eins og hann er skilgreindur af sérfræðingum á því sviði. Smájöklar og fannir verða þá innan eignarlands á sama hátt og jökulsker eða annað land umlukið jökli verður innan þjóðlendu.

Sé jökulsvæði innan merkja jarðar gilda hins vegar þau almennu sjónarmið um túlkun landamerkja sem óbyggðanefnd hefur áður gert grein fyrir. Ljóst er að enda þótt lega jökuljaðarsins verði ákvörðuð með landfræðilegum gögnum er hann óhentug viðmiðun vegna lögunar sinnar og breytileika. Önnur og e.t.v. heppilegri útfærsla er hins vegar ekki á valdsviði óbyggðanefndar, en sá möguleiki fyrir hendi að ríkisvaldið og einstakir jarðeigendur nái um slíkt samkomulagi, eftir atvikum með nauðsynlegri aðkomu löggjafarvalds, sbr. ákvæði 40. gr. stjórnarskrár og II. kafla þjóðll.

4.7. Fjallskil

Af dómsúrlausnum má ráða að fyrirkomulag og tilhögun fjallskila og smölunar og nýting því tengd kunni að hafa áhrif við mat á eðli og inntaki eignarréttar að viðkomandi landi og þá þannig að litið sé til þess hvort með land hefur verið farið sem eignarland varðandi fjallskil eða ekki.

Lagafyrirmæli um smölun og fjallskil hafa haldist í hendur við byggð og búskap í landinu. Í þjóðveldislögunum, Grágás, voru allmörg ákvæði um afrétti, almenninga og ágang búfjár og munu þau flest hafa verið tekin upp í Jónsbók. Þá voru ennfremur tekin upp ákvæði í þessa veru í Réttarbót Eiríks konungs frá 1294. Þessi ákvæði giltu, a.m.k. að formi til, allt til þess að sett voru lög nr. 42/1969, um afréttamálefni, fjallskil o.fl.

Í Jónsbók kemur skýrt fram að landeigandi eða leiguliði hans átti einn beit á jörð sinni og skyldi greiða honum bætur, áverkabót og landnám, ef þessi réttur var brotinn.[111] Í réttarbót Hákonar konungs frá 1305 er þó mælst til þess að geldfé sé sektarlaust í heimalöndum ef hreppstjórar og grannar lofa og gefa enga sök á því.[112] Jarðeigandi átti

[111] Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 134–136, 144–145 (6. og 18. k. llb.).
[112] *Jónsbók* 1904, s. 292.

einnig gróður á jörð sinni að því undanskildu að sá sem átti engi á annars manns landi mátti eiga þar rifhrís.[113]

Í Grágás og Jónsbók giltu mjög svipaðar reglur um hvenær mætti fara með búfé í sel, almenninga og afrétti og hvaða leiðir skyldu farnar. Markmiðið var hvort tveggja að vernda nærliggjandi bújarðir fyrir ágangi upprekstrarfjár og tryggja hagsmuni allra þeirra sem hlut áttu í afréttinum. Meginreglan var sú að allir þeir sem afrétt áttu skyldu reka fé sitt í miðjan afrétt er átta vikur voru af sumri en úr afrétti er fjórar vikur lifðu sumars. Tekið var sérstaklega fram að menn skyldu ekki reka málnytu sína í afrétt nema ítala væri. Samkvæmt Grágás máttu þeir menn er næstir bjuggu afrétti beita þangað búfé sínu yfir vetrarmánuðina en í Jónsbók var þetta bundið því skilyrði að þeir ættu hlut í afréttinum. Afréttareiganda var vetrarbeit því aðeins heimil að hann þyrfti ekki að reka fé sitt yfir land annarra. Þó skyldi ævinlega hvíla afrétt í tvær vikur, frá því er sex vikur voru af sumri til áttundu viku.[114]

Fleiri ákvæði voru sett til að vernda hina sameiginlegu beit afréttareigenda; t.d. mátti ekki gera sel og slá í afrétti.

Um lögréttir á haust og fjallgöngur sagði svo m.a. í 49. kapítula landsleigubálks Jónsbókar:

> Eigi skulu réttir fyrr vera en .iiii.[þ.e. fjórar] vikur lifa sumars. Hverr maðr er sauði á skal ganga eitt sinn á fjall, ok um landeign sína hvert sinn er lǫgr¬tt skal vera, skipa svá ǫðrum gǫngum sem þeir ráða. Sekr er sá hálfri mǫrk við konung er eigi gengr um landeign sína, ok ábyrgiz sauði við þá er eigu, alla þá er í hans landi váru sénir þá er hann átti gǫnguna.

Síðan er kveðið á um það hvað gert skuli við óskilafé. Í tilvitnaðri grein er gert ráð fyrir að hver maður smali sitt eigið land jafnframt því sem hann gangi á fjall að hausti ásamt öðrum afréttareigendum. Ef afréttarfé gekk í land bónda var honum heimilt að reka það í miðjan afrétt. Hann gat einnig haft það áfram í sínu eigin landi eða rekið það heim til þess manns sem féð átti. Í Jónsbók er ekki fjallað um aðra afrétti en þá sem voru í sameign tveggja manna eða fleiri. Í heimildum frá miðöldum má þó finna dæmi um beitarlönd sem kölluð voru afréttir og töldust í einkaeign. Var þá greint á milli „eignar sérlegrar“, sem var í einkanotum, og „afréttar“, sem tilteknir bændur höfðu heimild til að nýta gegn ítölu.[115]

Ákvæði lögbókanna um beit í almenningi voru að því leyti frábrugðin því sem hér hefur verið greint frá að nýtingartími þeirra var annar. Samkvæmt Grágás var heimilt að beita almenning frá því er mánuður lifði vetrar og næstu sjö mánuði en með lögtöku Jónsbókar virðist beit hafa verið leyfð í almenningi allan ársins hring nema frá krossmessu á vor (3. maí) til Bótólfsvöku (17. júní). Í Grágás var þeim sem næstur bjó almenningi heimilað að beita almenning þá fimm mánuði sem hann annars átti að liggja ónýttur en um slíkt er ekki getið í Jónsbók. Enn fremur var tekið fram að hver sem vildi

113 *Jónsbók* 1904, s. 152–154 (24. k. llb.).
114 *Jónsbók* 1904, s. 176–177 (46. k. llb.). *Grágás* 1992, s. 330–331 (38. k. lbþ.).
115 *Íslenskt fornbréfasafn*. 8. b. Reykjavík 1906–1913. S. 149.

mætti gera sel í almenningi, en það var bannað í afréttum, og öllum var heimilt að nýta sér reka í almenningi, hvort heldur var viður eða hvalur, svo framarlega sem hann hafði ekki áður verið öðrum merktur.[116]

Í tilskipun um sveitarstjórn 4. maí 1872, 39. gr., var svo fyrir mælt að sýslunefnd skyldi semja reglugerðir um notkun afrétta, fjallskil, fjárheimtur o.fl. Fóru sýslunefndir eftir það að semja fjallskilareglugerðir. Voru í fjallskilareglugerðunum sett ítarleg ákvæði um þessi efni er byggðu að mestu á ákvæðum Jónsbókar. Í mörgum tilvikum voru ákvæði þessara reglugerða misvísandi og í öðrum tilvikum stönguðust þau beinlínis á við gildandi rétt. Af fjallskilareglugerðum verða ekki dregnar almennar ályktanir um það efni sem hér er til úrlausnar, en einstaka reglugerð, sett með stoð í tilskipuninni frá 1872 eða síðari löggjöf, getur vissulega skipt máli að því er tekur til mats einstakra svæða.

Um afréttamálefni og fjallskil voru fyrst sett heildarlög hér á landi árið 1969, lög nr. 42/1969, um afréttamálefni, fjallskil o.fl. Voru þau lög síðar endurútgefin með áorðnum breytingum sem núgildandi lög nr. 6/1986. Það var þannig fyrst með löggjöf þessari sem hin dreifðu ákvæði í landsleigubálki Jónsbókar og réttarbót Eiríks konungs frá 1294 voru leyst af hólmi. Ákvæði gildandi laga taka í ýmsu mið af reglum eldri löggjafar.

Ef litið er til helstu fyrirmæla gildandi laga er ljóst þegar af 3. og 4. gr. laganna að fyrirmæli þeirra taka að meira eða minna leyti til afrétta, annarra sameiginlegra sumarbeitilanda og heimalanda. Skulu nánari fyrirmæli sett í fjallskilasamþykktir fyrir einstök svæði, sbr. 3. gr. Í 4. gr. er skilgreint það land sem fjallskil taka til og það greint í annars vegar afrétti og hins vegar heimalönd. Samkvæmt lögunum er stjórn afréttamálefna og fjallskila í höndum héraðsnefndar. Í II. kafla laganna er fjallað um afrétti og notkun þeirra og þá greint á milli sameiginlegra afrétta hreppa eða upprekstrarfélaga, sbr. 7. gr., afréttarlanda, sem liggur undir einstaka jörð eða stofnun, sbr. 8. gr., og loks beitilanda einstakra jarða sem notað sé sameiginlega til beitar með líkum hætti og afréttir, sbr. 12. gr., og skuli reglum laganna um afrétti beitt um þau svæði eftir því sem við geti átt. Í V. kafla laganna eru síðan fyrirmæli um göngur og réttir, í VI. kafla er fjallað um smölun heimalanda eftir réttir og í VII. kafla er fjallað um eftirleitir og öræfaleitir.

Í meginatriðum má greina lagareglur þessar á þann veg að þar er í fyrsta lagi fjallað um notkun afrétta og rétt til þeirra nota. Í annan stað er síðan fjallað um smölun afréttanna og fyrirkomulag smölunar sem og skiptingu þess sameiginlega kostnaðar sem af hlýst og falla í þann flokk lönd þeirra einstöku jarða sem fjallað er um í 12. gr. laganna. Allt að einu er í lögunum, sbr. einkum ákvæði V. og VI. kafla, fjölþætt ákvæði sem taka til heimalanda einstakra jarða og kveða m.a. á um skyldu til vorsmölunar, sbr. 36. gr., skyldu jarðeiganda til smölunar heimlands samhliða leitum á afrétti, sbr. 39. gr., skyldu til smölunar heimalanda eftir réttir, sbr. 52. gr. o.s.frv. Um smölun eyðijarða er svo ákvæði í 41. gr. laganna. Að meginstefnu til er hins vegar gert ráð fyrir því að

116 *Jónsbók* 1904, s. 193–194 (59. k. llb.). *Grágás* 1992, s. 369 (74. k. lbþ.).

smölun heimalands annist jarðeigandinn sjálfur og beri af henni allan kostnað. Sinni eigandi ekki þeirri skyldu skal honum gert að greiða kostnað eftir mati. Í 2. mgr. 40. gr. laganna er svo sérstök regla þess efnis að heimilt sé að ákveða í fjallskilasamþykkt að haustsmölun heimalanda verði metin til aðalfjallskila, að meira eða minna leyti, eftir því sem til hagar á hverjum stað.

Þá mun nokkuð víða hátta þannig til að bændur sammælist um smölun heimalanda sinna og standa sameiginlega að smölun í landi tveggja eða fleiri jarða. Slík samvinna um smölun fellur þó alla jafna algjörlega utan þeirra lögbundnu fjallskila sem um er fjallað í lögum og fjallskilasamþykkt.

Af öllu þessu má sjá að löggjafinn hefur um langan aldur mælt fyrir um skyldur landeigenda til að smala jarðir sínar, sbr. upphaflega fyrirmæli 49. kapítula landsleigubálks Jónsbókar. Þá sýnist líka beinlínis hafa verið gengið út frá því að land einstakra jarða sé nýtt sem beitiland með svipuðum hætti og afréttir, jafnvel þannig að viðkomandi landsvæði sé alfarið tekið undir fjallskilaframkvæmd. Í slíkum tilvikum gefa fjallskil þannig alls enga vísbendingu um eðli eignarhalds að því landi.

Í dómum Hæstaréttar Íslands hefur svo sem fyrr segir verið litið til þess í nokkrum tilvikum hvernig fjallskilum hefur verið háttað á landsvæði því sem þá er til eignarréttarlegrar meðferðar. Í þessum dómum hefur ekki verið talið sannað að um beinan eignarrétt væri að ræða að viðkomandi landsvæði og sú niðurstaða þá m.a. rökstudd með vísan til þess að ekki hafi verið sýnt fram á eða í ljós leitt að með viðkomandi land hafi verið farið sem eignarland varðandi fjallskil. Verður ekki annað ráðið af dómum þessum en að fjallskil geti út af fyrir sig haft þýðingu um úrlausn máls en verði þó ekki ráðandi um niðurstöðu. Í dómum eru vísbendingar fremur í þá átt að framkvæmd fjallskila gæti hugsanlega stutt eignartilkall en að eignarréttur sem talin verður sannaður á grundvelli annarra gagna verði vefengdur á grundvelli þess hvernig framkvæmd fjallskila hefur verið háttað.

Í ljósi alls þessa er það mat óbyggðanefndar að ekki verði dregnar víðtækar ályktanir um eignarrétt að landi af upplýsingum um framkvæmd fjallskila að fornu og nýju. Skiptir þar auðvitað mestu máli sú staðreynd að lengst af hefur smölun heimlanda, þ.e. lands einstakra jarða, ekki einungis verið háð lögbundnum skyldum og kvöðum um skyldur til smölunar, heldur hefur því jafnframt verið þannig háttað að lönd einstakra jarða hafa verið nýtt með sambærilegum hætti og afréttir og þá fallið í einu og öllu undir viðkomandi fjallskilaframkvæmd. Eftir sem áður hafa slík landsvæði ekki verið talin falla í flokk afrétta, þau óumdeilt legið innan landamerkja viðkomandi jarðar og eftir atvikum enginn ágreiningur verið uppi um eignarrétt að þeim. Þannig getur bæði háttað svo til að með öllu skorti á upplýsingar um fjallskilaframkvæmd og/eða smölun á viðkomandi landsvæði eða að forsendur séu með einhverju því sérstaka móti sem nú hefur verið gerð grein fyrir. Hvað sem þessu líður verður þó ekki útilokað fyrirfram að upplýsingar í þessa veru geti haft eitthvert vægi við eignarréttarlegt mat. Það þarfnast þá

sérstakrar skoðunar í hverju einstöku tilviki þar sem glöggar upplýsingar um tilhögun og forsendur fjallskila liggja á annað borð fyrir.

4.8. Ítök

Í íslenskum rétti hafa ítök eða ítaksréttindi verið skilgreind sem réttindi er veiti rétthafa tiltekin þröng umráð og takmörkuð not fasteignar sem er í eigu og umráðum annars eða annarra aðila.[117] Réttindi af þessum toga eiga sér langa sögu hér á landi og verður fyrst vikið að því hvað ráða megi af eldri rétti um ítök og inntak ítaksréttinda.

Í lögbókunum Grágás og Jónsbók er hugtakið *ítak* ekki skilgreint sérstaklega, en af einstökum ákvæðum má ráða í merkingu þess. Í landabrigðisþætti Grágásar er fjallað um þær réttarathafnir sem fram áttu að fara þegar maður vildi brigða öðrum land. Þar segir m.a. að brigðandi skyldi kveðja sér kviðar (væntanlega búakviðar) til að ganga úr skugga um hvort unnt væri að selja leiguból „eða ítök í annarra manna löndum“ áður en til þess kæmi að aðalbólið væri selt.[118]

Kaflinn um landamerki og lagakaup í Jónsbók (6. k. landsbrigðabálks) hefst á þessa leið:

> Nú vill maðr selja land sitt við verði, þá skulu þeir kveða á um merki með sér, um land ok skóga ok engjar ok reka, veiðar ok afréttu ef eru, ok allra gœða skulu þeir geta þeira, er því landi eigu at fylgja, þó at þat sé í ǫnnur lǫnd, eða aðrir menn eigi þanneg ítǫk; síðan skulu þeir takaz í hendr ok kaupa með váttum tveim eða fleirum.[119]

Annars staðar í lögbókinni er nánar rætt um sams konar réttindi án þess þó að tekið sé fram að um ítök sé að ræða. Þannig er fjallað um skóg, beituteig, fjöru, veiði og engi í annars jörðu en síður eða jafnvel ekki notuð orðin skógar-, beitar-, fjöru-, veiði- og engjaítak.[120] Ákvæði lögbókanna leiðir því til þeirrar niðurstöðu að ítak sé „réttur til ákveðinna nytja á landi annars“,[121] og fær það vel samrýmst hinni lögfræðilegu skilgreiningu hugtaksins nú á dögum.

Til ítaka var stofnað með ýmsum hætti. Ítakaeign mun t.d. hafa orðið til við tímabundin lán hlunninda, kaup og ítakaskipti.[122] Elsta skjallega heimildin um ítakaeign mun vera máldagi Stafholtskirkju sem talinn hefur verið frá miðri 12. öld.[123] Þar er greint frá því að prestur nokkur, Steini Þorvarðsson, hafi gefið kirkjunni m.a. þrjá hluti laxveiðar í Þverá, kerveiði í Norðurá undir fossi, Engines á Ströndum norður „ok reki

---

117 Þorgeir Örlygsson, 1998: *Kaflar úr eignarétti* I. Reykjavík. S. 28 (hdr.). Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* I, s. 6. Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* I, s. 13.

118 Sbr. *Grágás* 1992, s. 288.

119 *Jónsbók* 1904, s. 124. Sambærilegur kafli er í Grágás (1992, s. 290) án þess að orðið *ítak* sé þar notað.

120 Sbr. *Grágás* 1992, s. 296, 321, 329. *Jónsbók* 1904, s. 147–148, 150.

121 Grágás 1992, s. 537. Sbr. Magnús Már Lárusson, 1981: „Jordejendom. Island.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 7. b. Kaupmannahöfn. D. 671.

122 Páll Sigurðsson, 1992: „Kirknaítök. Saga þeirra og réttarþróun.“ *Svipmyndir úr réttarsögu. Þættir um land og sögu í ljósi laga og réttarframkvæmdar.* Reykjavík. S. 277.

123 *Íslenskt fornbréfasafn.* 1. b. Kaupmannahöfn 1857–76. S. 178–180. Sbr. Páll Sigurðsson 1992, s. 279.

með“ og selför í Þverárdal upp frá Kvíum. Í máldaganum er lýst einum algengasta stofnunarhætti kirknaítaka sem var gjöf í sáluhjálparskyni. Þannig hefur frá fyrstu tíð byggðar hér á landi verið stofnað til ítaka með beinni yfirfærslu eða afhendingu tiltekinna réttinda.

Frá 13. öld hafa varðveist nokkrar skrár um ítök, einkum reka, m.a. elsta rekaskrá Skálholtskirkju frá um 1270. Bendir það til þess að á þeim tíma hafi ítök verið orðin eftirsótt gæði sem ekki síst kirkjulegar stofnanir sóttust eftir.[124] Ítökum fjölgaði síðan jafnt og þétt, og í byrjun 18. aldar, þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns var tekin saman, hafði myndast þéttriðið net ítaka um land allt.[125]

Ljóst er að ítakaeign skipti í margar aldir verulegu máli fyrir afkomu landsmanna og mun að einhverju leyti hafa stuðlað að jafnari dreifingu landgæða. Á sumum stöðum á landinu hagaði þannig til að jörð sem ekki átti mikilvæg hlunnindi eins og upprekstrarland, skóg eða fjörunytjar eða gat ekki nýtt þau í eigin landi vegna staðhátta fékk þau sem ítök í öðru landi. Nefna má sem dæmi að í Þórisdal í Lóni áttu nokkrar jarðir skógarítak. Ein þeirra var Efri-Fjörður í Lóni. Hún átti skógarítak í Skálahvömmum í Þórisdal eða Laxárdal, en í staðinn var heimilað útræði frá Klifunum (Þorgeirsstaðaklif).[126] Slík ítakaskipti munu víðar hafa tíðkast, ekki síst á þeim svæðum þar sem útræði var gott. Hraunskarð undir Jökli átti t.d. „frí kolatak í Hrísaskóg og raptvidahögg í jördunne til upheldis“ í staðinn fyrir uppsátur og „ítaksbúðir“ í Hraunskarðsjörð.[127] Annars staðar þar sem ekki var um ítök eða ítakaskipti að ræða var venjulega greitt ákveðið gjald fyrir útræðið, svonefndur vertollur.[128]

Mörg ítök gengu smám saman úr sér ýmist af völdum eyðingarafla náttúrunnar, ofnýtingar eða vegna breyttra búskaparhátta og urðu því ekki annað en inntakslaus réttur sem setti ákveðnar hömlur á eignarrétt fasteigna.[129] Um miðbik nýliðinnar aldar var því svo komið að fjölmörg þeirra ítaka sem á jörðum hvíldu komu ítakshafanum að litlu sem engu gagni auk þess sem ýmis þeirra virtist augljóslega hagkvæmara að nýta samhliða nýtingu á viðkomandi jörð. Lagasetning frá þeim tíma ber skýran vott um þá stefnu löggjafans að tryggja það, að eðlileg gæði fasteigna fylgi þeim sjálfum og séu nytjuð í sambandi við notkun þeirra.[130] Það var einkum gert með því að banna að tiltekin

---

124 *Íslenskt fornbréfasafn* 1, s. 67–76. Tímasetning rekaskrárinnar er ekki örugg. Sbr. einnig sama rit, s. 4, 246–248 (ítakaskrá Viðeyjarklausturs [1284]), 248–251 (reka- og landamerkjaskrá Þingeyraklausturs [1285]).

125 Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 12. b. (Atriðisorðaskrá), undir *afrétt, beit/beitarítak, melaslægja/meltak, lax/laxveiði, fugl/fuglatekja, eggjatak/eggjatekja/eggver, skógur/skógarítak, hrís/hrísrif/hrístak, torf, móskurður/mótak, engjatak/engjaítak, reki/rekaítak*.

126 Þetta kom fram í vitnisburði Vilhjálms Geirs Þórhallssonar, eiganda Efra-Fjarðar, við skýrslutöku 9.9. 2002 í máli nr. 5/2001 hjá óbyggðanefnd. Sbr. einnig vitnisburð Þorsteins Geirssonar á Reyðará við sömu skýrslutöku.

127 *Íslenskt fornbréfasafn*. 3. b. Kaupmannahöfn 1896. S. 141. Fleiri dæmi eru um slík ítakaskipti í þessari heimild sem talin er frá um 1360.

128 Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 12, undir *naust, uppsátur, útræði, verbúð, vertollur*.

129 Sbr. hugtakið *servitut* í merkingunni *ítak eða ískylda*.

130 Þegar um miðja 19. öld tók að gæta þeirrar tilhneigingar löggjafans að sporna við frekari stofnun ítaka, sbr. 4. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849.

hlunnindi, sem fasteign fylgdu, væru frá henni skilin auk þess sem eigendum fasteigna sem ítök hvíldu á var gert kleift að leysa þau af eignum sínum gegn fjárgreiðslu. Þannig var t.d. lausn veiðiítaka í ám og vötnum heimiluð með lögum nr. 40/1942, sbr. nú lög nr. 76/1970 og lausn skógarítaka af jörðum með lögum nr. 100/1940, sbr. nú lög nr. 3/1955, sbr. lög nr. 76/1984. Þá fjalla lög nr. 13/1956 um sölu kirkjuítaka. Veigamesti þátturinn í þessari viðleitni löggjafans var þó setning laga nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum en þau taka til allra ítaka í jarðir annarra en lax- og silungsveiðiítaka í ám og vötnum og skógarítaka, sbr. 2. og 3. gr. laganna.[131] Með þeim var sú skylda lögð á þá sem töldu sig eiga slík ítök að lýsa þeim í samræmi við efni laganna. Væri það ekki gert féll ítakið úr gildi. Lögin hafa enn fremur að geyma reglur um það hvernig eigandi jarðar, sem ítak er í, eldra en 25 ára, getur leyst það af jörð sinni. Þrátt fyrir þessa viðleitni löggjafans er þó ljóst að enn kunna að finnast gild ítök hér á landi.

Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaks í fasteign bendi fremur til þess að svæði það sem ítakið er á sé eða hafi einhvern tíma verið eignarland.[132] Þannig hafi réttur yfir viðkomandi landsvæði verið nauðsynlegur grundvöllur undir stofnun ítaks á því og ítakshafinn öðlast rétt sinn innan marka þess réttar sem handhafi hinna beinu eignarréttinda átti.

Þrátt fyrir þetta kunna að finnast ítök í landsvæðum sem ekki eru undirorpin beinum eignarrétti nú og ekki unnt að sýna óyggjandi fram á að hafi nokkurn tíma verið það. Sem dæmi um slíkt má nefna ákvæði í máldögum um takmörkuð réttindi kirknanna í Biskupstungum á Biskupstungnaafrétti. Þannig segir í máldaga kirkjunnar á Torfastöðum frá 1331 að hún eigi „skógarteig í Sandvatnshlíð“.[133] Hið sama kemur fram í Vilkinsmáldaga frá 1397[134] og Gíslamáldaga frá 1570.[135] Þá segir í Gíslamáldaga um kirkjuna í Bræðratungu að hún eigi „Skógartungu undir Bláfelli“.[136] Í máli nr. 4/2000, Biskupstungnaafréttur og efstu lönd í Biskupstungnahreppi, komst óbyggðanefnd að þeirri niðurstöðu að Framafréttur Biskupstungna, það landsvæði sem framangreind réttindi kirknanna náðu til, væri þjóðlenda. Nefndin útilokaði þó ekki að umrætt landsvæði hefði einhvern tíma verið undirorpið beinum eignarrétti en taldi umræddda máldaga eina og sér ekki veita nægа sönnun í þeim efnum. Í slíkum tilvikum kann þó að vera um annars konar réttindi að ræða en ítök í hinni hefðbundnu lögfræðilegu merkingu hugtaksins.

---

131 Í 1. gr. laga nr. 113/1952 segir að ítak merki í lögunum hvers konar afnot fasteignar, sem eigi séu samfara vörslum hennar eða þess hluta hennar, sem afnotin taki til, enda sé réttur til afnotanna byggður á heimild einkaréttareðlis. Í greinargerð með frumvarpi því sem varð að umræddum lögum segir í athugasemdum að fylgt sé hinni venjulegu fræðilegu skýringu á því hvað ítak sé.

132 Í greinargerð með frumvarpi því sem varð að lögum nr. 113/1952 er í athugasemdum tekið fram að lögin taki ekki til ítaka í kaupstaðarlóðir eða í afrétti, sem sveitarfélög eiga. Í lögunum er þannig gert ráð fyrir því að unnt sé eða hafi verið að stofna til ítaka í afréttarlöndum. Með hliðsjón af hinni almennu lögfræðilegu skilgreiningu á hugtakinu ítak verður þó að ætla að með því sé átt við afréttarlönd sem undirorpin eru beinum eignarrétti eða hafi verið það á þeim tíma þegar til ítaksins var stofnað.

133 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 669.

134 *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 49.

135 *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 647.

136 *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 648.

4.9. Fjörur og rekaeign

Eignarréttur að fasteign sem liggur að sjó nær einnig til fjörunnar fram af henni, þ.e. svæðisins á milli stórstraumsflóðmáls og stórstraumsfjörumáls.[137] Undir yfirborði sjávar taka við svokölluð netlög, sem í ýmsum lögum eru skilgreind sem sjávarbotn 115 metra út frá stórstraumsfjörumáli landareignar, sjá nánar síðar í þessum kafla.[138] Óumdeilt er að netlög fylgi sjávarjörðum en um hitt hefur fremur verið ágreiningur hvort eignarráð fasteignareiganda feli í sér beinan eignarrétt eða séu bundin við þau réttindi sem sérstaklega er mælt fyrir um í einstökum lögum.[139]

Kemur þá til skoðunar hver hafi verið réttur landeigandans í fjöru og netlögum jarðar sinnar. Þar verður helst litið til þeirra fjörunytja sem lengst hafa verið til umfjöllunar í löggjöf hér á landi, þ.e. reka og veiði.

Rekinn hefur verið helsta verðmæti fjörunnar. Elstu ákvæði laga um reka eru í Grágás. Þau voru síðan tekin upp lítið breytt í rekabálk Jónsbókar, og er sá bálkur enn í gildi ásamt viðbótum um skotinn hval og skotmannshlut sem gefnar voru út í konungsbréfum 1778 og 1779.[140] Meginreglan var sú að jarðeigandi átti reka fyrir landi sínu. Í Jónsbók er reki nánar skilgreindur með svofelldum hætti: „Hverr maðr á reka allan fyrir sínu landi viðar ok hvala, sela ok fiska, fugla og þara, nema lǫgum sé frá komit.“[141] Eignarréttur jarðeiganda á viðar- eða hvalreka var þó því aðeins hafinn yfir vafa að hann merkti sér rekann eða kæmi böndum á hann.[142] Allan reka utan *rekamarka* var hverjum manni heimilt að flytja að landi, marka sér og slá eign sinni á, en landeigandi skyldi eiga alla aðra flutninga hvals og viðar.[143]

Sú skýring hefur verið gefin á rekamarki að það sé „sá hluti fjöru og hafs sem bóndi eða rekamaður má nýta á allan reka“.[144] Lúðvík Kristjánsson taldi hins vegar rekamark vera sömu merkingar og fjörumark og tákna merki milli deildra reka.[145] Í Staðarhólsbók Grágásar er rekamark við það miðað „að sjá mundi mega þaðan fisk á borði ef eigi bæri

---

137 Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* I, s. 45. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* I, s. 37. Þorgeir Örlygsson, 1998: *Kaflar úr eignarétti* I, s. 57.

138 Sjá t.d. 3. mgr. 2. gr. laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, nr. 57/1998; 1. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994; og 1. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970.

139 Í H 1996 2518 og 2525 er talinn vafi um beinan eignarrétt fasteignareiganda í netlögum.

140 Sbr. opið bréf um rekatilkall á Íslandi frá 4. maí 1778, 5. gr., og konungsbréf (til stiftamtmanns) um landshlut af flutningshvölum á Íslandi frá 23. júní 1779, 1.–2. gr.

141 *Jónsbók* 1904, s. 194.

142 *Grágás* 1992, s. 351–352. Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 194–195.

143 *Grágás* 1992, s. 353–354. *Jónsbók* 1904, s. 196–197. Á öðrum stað í *Jónsbók* (s. 203) segir þó að þess hvals sem fluttur sé, eigi flytjendur þriðjung en landeigandi tvo hluti nema skot finnist í, þá eigi skotmaður þriðjung. Þetta ákvæði virðist eiga sér nokkra samsvörun í 71. k. landabrigðisþáttar Grágásar (*Grágás* 1992, s. 365).

144 *Grágás* 1992, s. 552. Í Jónsbók virðist einnig gert ráð fyrir að rekamark geti tekið til hafsvæðis *út fyrir* netlög, sbr. þetta orðalag: „Ef maðr veiðir hval í rekamarki, þar er fisk sér á borði ok fyrir utan netlÄg, þá á sá allan er veiðir“ (*Jónsbók* 1904, s. 206 sbr. einnig s. 197).

145 Lúðvík Kristjánsson, 1980: *Íslenzkir sjávarhættir*. 1. b. Reykjavík. S. 219.

land fyrir“.[146] Lýsing Konungsbókar á rekamarki er nokkru ítarlegri, og er hún sambærileg við skilgreiningu Jónsbókar á *fiskhelgi*:

> Maður á að flytja við þann er hann finnur á floti fyrir utan það er fisk sér af borði, óflattan, fyrir annars manns landi. Það skal þorskur vera, sá skal svo mikill vera að hann sé álnar í öxarþærum flattur [álnarbreiður milli þunnildisnefja]. Sá fiskur heitir gildingur. Á því borði skal sjá þann fisk er til lands veit, þaðan úr fjöru er fyrvir [fellur út] utast.[147]

Fiskhelgi í þessu samhengi táknar svæðið út að rekamörkum sem að sínu leyti miðast við að óflattur þorskur sé í sjónmáli frá ströndinni.[148]

Síðar, sennilega snemma á 14. öld, var kveðinn upp svofelldur alþingisdómur um rekamark til lands:

> Rekamarck til landz sem leingst ut fiarar. og flod geingur leingst i logne. þa hvorke æser brim nie vindur.
>
> Þad var logtekid um rekamark a Auxararþijnge af badum l¹gm¹nnunum og allri logriettunne a dogum Häkonar kongz. sem væri i almennelegu flædarmäle þa siör rædur sier. Enn hvad hann æser brim edur vindur. edur kastar yfer Mälarkamp. edur eírartanga. so sem i logbok utvijsar. edur a land upp. þar sem so vid vijkur. þa eignast þad landeigande hvort þad er trie edur hvalur.[149]

Hér virðist lögrétta skilgreina það sem í síðari löggjöf er nefnt stórstraumsflóðmál.

Algengt var á miðöldum og síðar að fjara innan merkja tiltekinnar jarðar væri nýtt frá annarri jörð. Eigandi hinnar síðarnefndu nefndist þá *rekamaður* eða *fjörumaður*, en rétturinn var þó bundinn jörð hans en ekki persónu. Landeigandi og fjörumaður skiptu með sér fjörugögnum eftir ákveðnum reglum. Um þetta segir í Jónsbók:

> Ef maðr kaupir reka af landi manns at lǫgmáli réttu, ok skilja þeir þat eigi gjørr en svá, þá á landeigandi af fjǫru þeiri álnarlǫng kefli ǫll ok smæri, en rekamaðr á þar við allan annan útelgdan er þar rekr upp, ok svá hvali alla er þar hlaupa kvikir á land, nema menn valdi, og svá á hann þá hvali er þar rekr. Sá maðr er land á, hann á þara allan ok fugla alla, sela alla ok rostunga, ok svá ef maðr drepr sel; hann á þar at hafa hnísur ok háskerðinga, ok fiska alla, nema þar reki fleiri senn á land en .v. [5], þá á rekamaðr.[150]

Rekamaður átti einnig allan ómerktan við og hval sem menn fluttu úr almenningi[151], ef þeir fylgdu ekki festum eins og skylt var, og að auki allt það sem flaut í netlögum. Landeigandi átti hins vegar veiði alla í netlögum, flutninga hvals og viðar og allt það sem flaut utan netlaga og að rekamörkum og aðrir höfðu ekki áður eignað sér.[152] Enn fremur skyldi landeigandi en ekki fjörumaður (rekamaður) varðveita vogrek, þar til eigandi kæmi fram en eignast ella, og skotmannshlut og fá ágóða af og hafa þriðjung af

---

146 *Grágás* 1992, s. 353 (Staðarhólsbók). Skilgreining Konungsbókar er ítarlegri (sbr. *Grágás* 1992, s. 353–354). Samkvæmt *Jónsbók* 1904 (s. 206) var rekamark „þar er fisk sér á borði“.

147 *Grágás* 1992, s. 353–354. Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 203 og 206 (6. og 8. k. rekabálks).

148 Sbr. Magnús Már Lárusson, 1981: „Hvalfangst“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 7. Kaupmannahöfn. D. 169.

149 *Íslenskt fornbréfasafn* 11, s. 1–2.

150 *Jónsbók* 1904, s. 196–197.

151 Í Jónsbók er landeiganda eignaður allur flutningur (*Jónsbók* 1904, s. 197).

152 *Grágás* 1992, s. 354–355, 365. *Jónsbók* 1904, s. 196–197. Sambærilegt ákvæði um rétt rekamanns til flutninga úr almenningi er ekki í Jónsbók.

öllum þeim hvölum „er fyrir mönnum hlaupa á land“.[153] Í heimildum frá miðöldum eru einnig mörg dæmi um að rekinn væri ekki miðaður við ákveðið svæði heldur tiltekið magn af viði sem ýmist var kallað afdráttur eða afreiðsla.[154]

Af því sem hér hefur verið rakið má álykta að fjörueign í landi annarrar jarðar hafi fyrst og síðast verið ítak en ekki falið í sér eignarrétt á landinu sjálfu.[155] Í því sambandi má benda á þau orð Hans Kuhn að fjöruítök séu í elstu máldögum og skrám aðeins kölluð fjörur eða rekafjörur.[156] Hér verður þó að hafa á þann fyrirvara að rekamanni tilheyrði ekki einvörðungu fjaran í merkingunni fjöruítak heldur einnig *rekagrunnur-inn*, enda missti hann ekki rétt sinn til rekans þótt orpinn væri sandi eða grjóti.[157] Þegar þess er gætt að fjörur (reki) voru í mörgum tilvikum ítak í landi annarra en þeirra sem áttu rekann, þarf ekki að koma á óvart að fjörumörk og landamerki jarða til sjávar fóru ekki alltaf saman eins og t.d. landamerkjabréf jarða í Öræfum vitna um. Samkvæmt lögum um lausn ítaka af jörðum, nr. 113/1952, féllu önnur ítök en skógarítök og lax- og silungsveiðiítök úr gildi væri ítaksrétti ekki lýst með tilteknum hætti, sjá nánar í kafla 4.8.

Í lögbókunum er einnig gert ráð fyrir að fjörur geti verið almenningur og heimildir um almenninga við sjávarsíðuna eru allnokkrar.[158] Þar skyldu fjórðungsmenn eiga reka allan nema þann sem skot var í. Þá skyldu þeir menn varðveita „er lönd eigu næst“.[159] Samkvæmt þessu virðist ekki gert ráð fyrir því að almenningsfjara sé ítak í eignarlandi, en dæmi um slíkt kunna þó að finnast.[160]

Netlögum má líkja við „fiskveiðilögsögu“ sjávarjarða. Þau eru skilgreind á þessa leið í fornlögum:

> Þar eru netlög utast í sæ er selnet stendur grunn, tuttugu möskva djúpt, af landi eða af skeri og komi flár [þ.e. flotholt] upp úr sjánum að fjöru þá er þinur [þ.e. teinn á neti] stendur grunn. En fyrir það utan á hver að veiða að ósekju er vill.[161]

Landeigandinn átti einn alla veiði í netlögum og í fjörunni, og gilti einu þó að annar hefði eignast aðrar nytjar í fjöru og netlögum.[162] Eins og áður hefur komið fram virðist

---

153 *Grágás* 1992, s. 354. *Jónsbók* 1904, s. 197, 201–203, 208–209.

154 Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 220. Sjá einnig *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 56–57.

155 Sbr. einnig hugtakið *ítaksreki* um þann reka jarða eða hluta hans sem gengið hafði undan jörðinni (Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 204).

156 Kuhn, Hans, 1943–1948: „Hátúningamelur og Gnúpverjahreppur.“ *Árbók Hins íslenzka fornleifa-félags*. S. 73. Austfirðingar nota orðið *sandur* um það sem Sunnlendingar kalla fjöru (Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 218).

157 Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 203.

158 Sjá nánar í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar um hugtakið almenningar.

159 *Grágás* 1992, s. 369. Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 193–194.

160 Af þessu yfirliti má sjá að samkvæmt lögbókunum, Grágás og Jónsbók, áttu nokkrir aðilar lög-verndaðan rétt til hvals eftir ákveðnum reglum: Í fyrsta lagi var það landeigandinn, í öðru lagi reka-maður, ef rekinn hafði verið seldur undan jörð, í þriðja lagi skotmaður, sem átti hálfan hval sem hann náði ekki að festa í fjöru og loks fjórðungsmenn ef um almenningsfjöru var að ræða. Fleiri áttu einnig sinn rétt til rekahvals að uppfylltum ákveðnum skilyrðum eins og leiglendingur og sá sem fyrstur kom að hval er fluttur hafði verið úr almenningi (sbr. „finnandaspik“). Sbr. *Grágás* 1992, s. 356, 365. *Jónsbók* 1904, s. 135.

161 *Grágás* 1992, s. 354. Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 196.

162 *Jónsbók* 1904, s. 197.

fiskhelgi samkvæmt Jónsbók hafa verið miðuð við rekamörk og verður því ekki í öllum tilvikum lögð að jöfnu við netlög.

Ekki er ljóst af lögbókunum hversu langt til sjávar netlög náðu enda mun það að nokkru hafa farið eftir aðstæðum eins og grunnsævi við sjávarstrendur. Lúðvík Kristjánsson getur sér þess til að netlög hafi verið miðuð við 6 þumlunga selmöskvalegg, og hefur því mesta dýpt netlaga um fjöru verið 120 þumlungar eða 6 álnir.[163] Alin jafngilti um 47,7 sm svo að netlög hafa náð út að 2,9 m dýpi.

Í skipan goðorðsmannsins Sæmundar Ormssonar um almenninga í Hornafirði, sem talin er frá um 1245, er því lýst yfir að land og fjöru skyldi helga 30 faðma þaðan frá sem efst féll í meðalflæðum. Rekald þar fyrir utan skyldi vera *almenningur*.[164] Talið hefur verið að Sæmundur hafi í skipan sinni verið að lýsa netlögum.[165] Í löggjöf frá miðbiki 19. aldar var miðað við 60 faðma (u.þ.b. 112 metra) frá stórstraumsfjörumáli.[166] Í 20. aldar löggjöf hefur fyrst og fremst verið við það miðað að netlög séu 115 metrar á haf út miðað við stórstraumsfjörumál.[167] Sýnist nú óhætt að miða þau mörk sem meginreglu, þó svo önnur viðmið gildi vissulega skv. þeim eldri lögum sem enn eru í gildi.

Merki sjávarjarða til hafsins miðast annað hvort við ytri mörk fjöru eða netlaga. Um þetta álitaefni er ekki þörf ítarlegrar umfjöllunar hér, enda fjalla þjóðlendulögin einungis um land ofan sjávar. Ljóst er að strandlengja landsins tekur breytingum, á einum stað kann að verða landrof en á öðrum landauki. Dómstólar hafa lagt til grundvallar að eigandi sjávarjarðar eignist þann landauka sem til verður í fjöru og netlögum fyrir landi hans.[168] Það á a.m.k. við um þann landauka sem til verður af náttúrulegum ástæðum eða fyrir tilverknað þriðja manns.[169]

Með lögum nr. 73/1990 voru auðlindir hafsbotnsins utan netlaga og svo langt til hafs sem fullveldisréttur Íslands nær lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 1. gr. Netlög eru þar skilgreind með sama hætti og áður, sbr. 3. mgr. 2. gr., og ekki verður talið að ætlunin hafi verið að afnema til frambúðar áðurgreindan rétt sjávarjarða til landauka og fastsetja þar með í eitt skipti fyrir öll mörk sjávarjarða til hafsins. Vilji löggjafans til slíkrar breytingar hefði þurft að koma skýrt fram. Gildistaka laga nr. 73/1990 hafði þannig ekki í för með sér að merki sjávarjarða til hafsins væru endanlega fastsett. Fjara og netlög

---

163 Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 203.

164 *Íslenskt fornbréfasafn* 1, s. 536.

165 Sbr. Þorgeir Örlygsson, 1993: „Er Hornafjörður almenningur?“ *Tímarit Háskóla Íslands*. 6. árg. nr. 6. Reykjavík. S.33.

166 Sbr. t.d. 3. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849.

167 Sjá t.d. 3. mgr. 2. gr. laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, nr. 57/1998; 1. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994, og 1. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970.

168 Sbr. H 1946 345. Sjá einnig Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* I, s. 45 og Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* II, s. 136.

169 Ekki verður ráðið af fyrirliggjandi réttarheimildum og fræðiskrifum að greinarmunur sé í þessu sambandi gerður á landauka sem til verður fyrir tilstilli fasteignareigandans sjálfs. Á það er þó bent að réttur fasteignareiganda í þessa veru geti ekki, í ljósi tækniframfara og nýrra viðhorfa, verið án takmarkana. Þær takmarkanir helgast þá af hagsmunum íslenska ríkisins, fullveldisrétti þess og eignarrétti, sbr. t.d. lög nr. 73/1990.

færast út og inn í samræmi við landauka eða landtap, þ.e. breytt stórstraumsfjörumál, og landamerki þar með.

5. HEIMILDIR UM EIGNARHALD

5.1. Almennt

Í köflunum „Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru“ undir „Gögn og gagnaöflun“ í hverjum úrskurði fyrir sig kemur fram hvaða flokkar frumheimilda, útgefinna og óútgefinna, voru yfirfarnir á vegum óbyggðanefndar í þeim tilgangi að fullnægja rannsóknarskyldu nefndarinnar, sbr. einnig sérstakan kafla í hverjum úrskurði um það efni. Hér verður gerð nánari grein fyrir nokkrum mikilvægum heimildum og þýðingu þeirra fyrir úrlausnarefni óbyggðanefndar.

5.2. Jarðamöt og jarðabækur

Elsta dæmi um jarðamat á Íslandi er að finna í tíundarlögunum 1096/97. Jarðir voru metnar til hundraða en eitt hundrað á landsvísu jafngilti 120 álnum vöruvaðmáls eða einu kýrverði. Í tilefni af sölu konungsjarða á 17. öld var ákveðið að hvert jarðarhundrað skyldi jafngilda tveimur hundruðum á landsvísu (kúgildum).[170]

Lítið er vitað um matsreglur eða viðmiðanir þegar jarðamatið fór upphaflega fram. Þegar elsta varðveitta jarðabókin var gerð 1639, um jarðeignir konungs, var við það miðað að dýrleiki skyldi vera tuttuguföld landskuld. Sama var gert í jarðabókinni 1686 en hún er elsta varðveitta jarðabókin sem hefur að geyma jarðir í einkaeign. Í jarðabókinni 1695 var aftur snúið til hins gamla mats enda jafnan við það stuðst í fasteignaviðskiptum.[171] Þó ber að taka fram að í þessari jarðabók var eignarhlutur kirkju í heimalandi yfirleitt ekki reiknaður með í jarðamatinu og þess vegna var dýrleiki sumra kirkjujarða ekki í fullu samræmi við raunvirði þeirra.[172]

Á árunum 1702–1712 var gerð hér á landi ný og mjög nákvæm jarðabók. Jarðabók þessi er jafnan kennd við þá tvo menn sem unnu mest að henni, Árna Magnússon og Pál Vídalín. Jarðabókin þykir mjög traust heimild og skýrist það einkum af því hvernig að verki var staðið. Þeir Árni og Páll eða umboðsmenn þeirra ferðuðust um nær land allt að boði konungs og reyndu að kynna sér aðstæður á hverjum stað en jafnframt höfðu þeir þann háttinn á að boða bændur í héraði til fundar og láta hvern ábúanda gera vandlega grein fyrir jörð sinni. Þetta var jafnharðan skráð niður og í lokin staðfest af áreiðanlegum mönnum í sveitinni. Þrátt fyrir það voru brögð að því að vitnisburður manna um jarðir sínar væri ekki nákvæmur, t.d. að meira væri gert úr landspjöllum en efni stóðu til eða að ekki væri samræmi á milli þess sem landeigendur sögðu og leiguliðar þeirra. En þá var stundum hægt að leiðrétta misræmið með samanburði við jarðabréf sem þeir Árni og Páll söfnuðu einnig á ferðum sínum. Í tengslum við jarðabókarverkið voru samdar tillögur að nýju jarðamati. Í tillögunum var gert ráð fyrir að grundvöllur matsins

[170] Sbr. *Lovsamling for Island*. 1. b. Kaupmannahöfn. S. 356.
[171] Sbr. Björn Lárusson, 1967: *The Old Icelandic Land Registers*. Lundi. S. 18. Björn Lárusson, 1982: *Islands jordebok under förindustriell tid.* Lundi. S. 18.
[172] Björn Lárusson 1967, s. 63.

væri fóðurgildi jarðar, þ.e. hversu mörg kúgildi hún gæti borið í meðalári. Afréttur, útigangur, sellönd og ýmis hlunnindi skyldu metin til hundraða eftir ákveðnum reglum og greiða af þessu bæði tíund og landskyld. Frá því var horfið að ráðast í nýtt jarðamat hér á landi. Í stað þess lögðu þeir Árni og Páll hið forna jarðamat til grundvallar og höfðu hliðsjón af „almúgans tilsögn og undirrjettingu“ í votta viðurvist. Þó má sjá þess merki að reynt hafi verið í einhverjum mæli að leggja nýtt mat á jarðirnar, einkum þegar getið er sérstaklega um heyfóður og nýtingu úthaga, afrétta og hlunninda.

Tillögur þær sem hér hefur verið vikið að eru að verulegu leyti í samræmi við svonefnda „Bergþórsstatútu“ sem sögð var frá fyrri hluta 12. aldar. Í statútunni var þó reiknað með að ákveðið hlutfall væri á milli fóðurgildis jarðar og stærðar hennar; eins kýreldis tún væri 140 norskir faðmar að stærð. Afrétti og heiðalönd skyldi meta til helmings á við beit í heimalandi og virðast því tún hafa verið sex sinnum verðmætari miðað við hverja einingu lands en afréttir.[173] Þess skal getið að samkvæmt Jónsbók var meðalkýr lögð að jöfnu við sex ær „og fæði lömb sín, órotnar, loðnar og lembdar.“[174]

Flestum fræðimönnum ber saman um að Bergþórsstatúta sé fölsuð. Hún getur því ekki talist heimild um annað en það hvernig menn töldu á sínum tíma eðlilegt að meta jarðir og hlunnindi þeirra. Engu að síður má ætla að fóðurgildið, bæði af heyfeng og hagbeit, hafi upphaflega verið lagt til grundvallar jarðamatinu og þá ef til vill reiknað sem ákveðið hlutfall af smjörfjórðungum.[175] Þessu til stuðnings má nefna að skerðing á engi jarðar gat lækkað dýrleika hennar verulega og einnig eru dæmi um að selland hafi verið metið sérstaklega til tíundar.[176] Á sama hátt er svo að sjá sem afréttur einstakra jarða hafi, að minnsta kosti í sumum tilvikum, verið reiknaður með í jarðamatinu, einkum ef þær höfðu tekjur af upprekstrartollum.

Dýrleikinn var mikilvægt auðkenni jarða og grundvöllur skattlagningar og erfðaskipta en ýmsar heimildir, einkum kaupbréf, benda til að dýrleikinn hafi ekki ævinlega sýnt raunvirði jarða. Úr því var reynt að bæta í byrjun 19. aldar þegar fram fór jarðamat um land allt á árunum 1800–1806. Viðmiðunarreglur voru þó hinar sömu og áður, þ.e. hversu mörg kúgildi hver jörð gat borið, en jafnframt skyldu ýmis hlunnindi og útigangur metin sérstaklega til dýrleika.[177] Árið 1848 kom út jarðatal kennt við J. Johnsen en þar var nær einvörðungu farið eftir gömlu jarðamati. Sama ár, 27. maí, gaf konungur út tilskipun um nýtt jarðamat á Íslandi og skyldi hver jörð metin til peningaverðs „að því sem slíkar jarðir verða sanngjarnlega seldar eptir gæðum sínum“.[178] Hjáleigur voru ekki metnar sérstaklega til dýrleika fyrr en 1848 og því ekki getið um dýrleika þeirra í jarðamötum fyrr en eftir þann tíma. Jarðamat þetta var gefið út 1861 undir heitinu *Ný*

[173] Halldór Einarsson, 1833: *Om Værdie-Beregning paa Landsviis og Tiende-Ydelsen i Island*. Kaupmannahöfn. S. 165–175.
[174] *Jónsbók* 1904, s. 215 (6. k. kb.).
[175] Björn Lárusson 1982, s. 17.
[176] Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.* 10. b. Kaupmannahöfn 1943. S. 177. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.* 4. b. Kaupmannahöfn 1925 og 1927. S. 317.
[177] *Lovsamling for Island*. 6. b. Kaupmannahöfn 1856. S. 475–481.
[178] *Lovsamling for Island*. 14. b. Kaupmannahöfn 1868. S. 175.

jarðabók fyrir Ísland. Hinni fornu verðeiningu, hundraði, er haldið, en að baki henni stóð ekki lengur kúgildi heldur slegin mynt og seðlar.

Með lögum um fasteignamat nr. 22/1915, var kveðið svo á í 1. gr., að allar jarðeignir, lóðir og hús á landinu skyldi meta til peningaverðs tíunda hvert ár. Hér var um að ræða mikla breytingu frá því óreglulega fasteignamati sem tíðkast hafði, oft með löngu millibili.

Heimildir segja ekki ótvírætt til um það hvort afréttir hafi verið tíundaðir sérstaklega til skatts þó að sjá megi viðleitni í þá veru í þeim tillögum um nýjar jarðamatsreglur frá byrjun 18. aldar sem Árni Magnússon og Páll Vídalín virðast hafa ætlað að fara eftir og áður er getið. Þær tillögur tóku þó aldrei gildi. Í reglugerð rentukammers um nýtt jarðamat 1. sept. 1848 er gert ráð fyrir að tún og engjar, hagi og útbeit séu metin og einnig hlunnindi jarða en ekki er þar minnst á afrétti. Það mun ekki hafa verið fyrr en með fasteignalögunum nr. 22/1915 sem kveðið var skýrt á um að afréttir skyldu teknir til greina við jarðamat. Í 7. gr. laganna segir á þessa leið:

> Afrjettarlönd þau, sem eru eign sveita og einungis notuð til upprekstur, skal eigi meta sjerstaklega, en aftur á móti ber að taka upprekstrarrjettinn til greina við mat jarða þeirra, er hann eiga.
>
> Þrætulönd milli jarða skulu metin sjer í lagi.

Óbyggðanefnd telur að jarðamöt sýni tilvist sjálfstæðrar jarðar á þeim tíma sem um ræðir. Dýrleiki jarðar sé hins vegar fyrst og fremst heimild um landgæði fyrr á tímum, einkum grasfeng og útigang, en miklu síður um stærð jarða eða víðáttu. Jarðabækur og jarðamöt geta þannig gefið vísbendingar um eignarréttindi, landnýtingu og í einstaka tilvikum jafnvel um landamerki.

5.3. Máldagar og vísitasíur

Hugtakið *máldagi* var í fornu máli haft um hvers kyns samninga, munnlega og skriflega, en í þrengri merkingu var máldagi samningur sem gerður var við stofnun kirkju. Máldaginn kvað á um réttindi og skyldur allra þeirra sem hagsmuna áttu að gæta, en hann var jafnframt skrá yfir eignir viðkomandi kirkju. Í kristinna laga þætti Grágásar segir svo:

> Þar er maður leggur fé til kirkju, hvort sem það er í löndum eða lausum aurum, í búfé eða tíundum af þeim bólstöðum er héraðsmenn skulu þangað inna, og skal sá maður er kirkju varðveitir láta gera þann máldaga á skrá allan, hvað hann hefir fjár gefið þangað, eða aðrir héraðsmenn til þeirrar kirkju. Þann máldaga er honum rétt að lýsa að Lögbergi eða í lögréttu eða á vorþingi því er hann heyr, hvað þar liggur fjár til þeirrar kirkju. Hann skal láta ráða [lesa] skrá og lýsa þann máldaga heima að kirkju um sinn [einu sinni] á tólf mánuðum hverjum, þá er menn hafa þangað tíðasókn flestir.[179]

[179] *Grágás* 1992, s. 12.

Ákvæði þetta er talið vera frá biskupsárum Gissurar Ísleifssonar (1082–1118) og að líkindum sett í kjölfar tíundarlaganna 1096/1097.[180] Eins og fram kemur í tilvitnuðu ákvæði öðlaðist máldagi gildi um leið og honum hafði verið þinglýst á alþingi eða vorþingi.

Máldagi var í reynd samningur milli þriggja aðila: kirkjubónda, biskups og safnaðar. Bóndinn lagði kirkjunni til ákveðið stofnfé í samráði við biskup og nefndist það *heimanfylgja* hennar. Ávöxtur stofnfjár, svonefnd *afvinna*, ásamt tíund átti að duga fyrir rekstri kirkju en að auki bættust smám saman við gjafir af ýmsum toga, bæði í föstu og lausu, sem kirkjubóndinn eða einhver annar, er biskup skipaði til þess, hafði umsjón með. Sóknarfólkið greiddi tíund en fékk í staðinn kirkjulega þjónustu, sálusorgun og sakramenti í kirkju sinni. Hlutverk biskups var fyrst og síðast fólgið í því að gæta þess að kirkjan væri ekki hlunnfarin. Það gerði hann einkum í árlegum vísitasíuferðum sínum.[181]

Eins og flest opinber skjalagögn frá miðöldum fylgdi efnisskipan máldaga ákveðinni reglu sem var þáttur í trúverðugleika skjalsins. Venja var að greina fyrst frá stofnfé kirkjunnar. Engin eign var kirkju mikilvægari en grunnurinn sem hún stóð á og þess vegna var yfirleitt byrjað á því að tilgreina hversu stóran hlut kirkjan átti í heimalandi, þ.e. þeirri jörð sem hún stóð á. Hvorki aðrar fasteignir, eins og útjarðir (þ.e. jarðir utan heimajarðar kirkjunnar), né heldur afréttir gátu myndað þann grundvöll sem kirkja þurfti til að geta talist myndug og sjálfstæð, m.ö.o. *staður* að skilningi kirkjulaga. Þetta kom skýrt fram í svokölluðum *staðamálum* á síðari hluta 13. aldar.[182] Jafnframt gilti sú regla að kirkjueign mátti aldrei láta af hendi hvorki að hluta til né í heild sinni, nema önnur jafngóð kæmi í staðinn.[183]

Því næst voru aðrar eignir kirkjunnar taldar upp, fasteignir, fríður peningur og hlunnindi, síðan kirkjugripir, messuskrúði og bækur sem notaðar voru við helgihaldið. Að lokum var lýst kvöðum sem hvíldu á kirkjueigninni, ef nokkrar voru, og greint frá tíundarumdæmi eða upphæð tíundar um tiltekinn tíma. Þessi niðurröðun gat raskast af ýmsum ástæðum. Það gerðist t.d. þegar ný eign var færð inn í máldaga neðan við þann texta sem fyrir var í stað þess að skrifa hann allan upp að nýju. Í máldögum má því stundum sjá fasteignir nefndar á fleiri en einum stað ef þær voru lagðar til kirkju á mismunandi tímum.

Í kristinna laga þætti Grágásar var tekið fram að máldaginn skyldi lesinn upp við kirkju á þeim degi þegar tíðasókn þangað var mest. Trúlega hefur það verið á vígsludegi kirkjunnar eða einhverjum öðrum hátíðisdegi. Á þann hátt var reynt að tryggja hagsmuni kirkju og sóknarbarna í viðurvist vitna jafnframt því sem réttargildi heimildar-

[180] Magnús Stefánsson, 1999: „Die isländischen Stiftungsurkunden – Kirkjumáldagar.“ *Karl von Amira zum Gedächtnis.* Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften. S. 134–135.

[181] Hólabiskup átti að fara um allt umdæmi sitt á einu ári en Skálholtsbiskup á þremur árum.

[182] Sjá t.d. Magnús Stefánsson, 1978: „Frá goðakirkju til biskupskirkju.“ *Saga Íslands*. 3. b. Reykjavík. S. 123–126, 223–226.

[183] Sjá *Álitsgerð kirkjueignanefndar.* Fyrri hluti. 1984. S. 40–49.

innar var endurnýjað. Ákvæði þetta hélst að mestu óbreytt í nýjum kristinrétti sem samþykktur var fyrir Skálholtsbiskupsdæmi 1275 og síðar (1354) einnig fyrir Hólabiskupsdæmi.[184] Þar var hins vegar ekki lengur tekið fram að máldaga skyldi lýst á alþingi (Lögbergi, lögréttu) eða vorþingi. Líklega hefur staðfesting biskups í viðurvist votta þá verið talin nægja til löggildingar máldaga. Um líkt leyti hafa biskupar eða skrifarar þeirra farið að skrá máldaga í sérstakar máldagabækur sem geymdar voru á biskupsstólunum. Á vísitasíuferðum hefur biskup síðan borið saman máldaga einstakra kirkna við það sem áður hafði verið skráð í máldagabók embættisins og var máldagabókin talin að öllu jöfnu hafa meira réttargildi. Elsta varðveitta máldagasafnið er frá 1318, kennt við Auðun rauða Þorbergsson biskup á Hólum.[185]

Máldagar eru flestir varðveittir í afskriftum frá 17. öld og eru þeir birtir í Íslensku fornbréfasafni. Sú útgáfa er með þeim annmörkum að þar hefur máldagasöfnum verið sundrað og einstakir máldagar tímasettir af mismikilli nákvæmni. Engu að síður hafa máldagar verið taldir með mikilvægustu heimildum okkar frá fyrri tíð. Til marks um það má geta þess að í íslensku lagasafni er enn að finna konungsbréf frá 5. apríl 1749 þar sem kveðið er á um að máldagi Gísla biskups Jónssonar (frá um 1575) sé auk máldagabókar Vilkins biskups (frá 1397) „áreiðanlegt og authentiskt“ kirkjuregistur.[186] Eftir siðaskipti tóku vísitasíubækur við af máldagabókum og voru þær lögboðnar með konungsbréfi 1. júlí 1746.[187]

Sagnfræðingar hafa yfirleitt ekki séð ástæðu til að efast um heimildargildi máldaga þó að sjálfsagt þyki að kynna sér varðveislusögu þeirra, aldur og samsetningu. Af úrlausnum dómstóla má ráða að heimildargildi máldaga og vísitasía um tilvist eignarréttinda er metið með mikilli varfærni en að þessar heimildir geti þó, ásamt öðru, haft nokkra þýðingu.

5.4. Lögfestur

Í íslenskum réttarheimildum kemur hugtakið *lögfesta* fyrst fyrir í Jónsbók (1281) en mun þangað komið úr landslögum Magnúsar lagabætis. Lögfesta var að fornu notuð um lögformlega athöfn sem átti að tryggja tiltekin réttindi í fasteign. Leiguliði gat lögfest ábúðarrétt sinn gagnvart landeiganda (llb. 4), heimilt var að lögfesta landamerki milli jarða, beitarrétt og önnur ítök o.s.frv. (llb. 16, 26). Í öllum þessum tilvikum beindist lögfestan gegn ákveðnum einstaklingum (llb. 26). Einnig var unnt að lögfesta réttindi í þeim tilgangi að hún gilti almennt, en þá skyldi henni lýst við kirkju eða á þingi. Slík lögfesta gilti aðeins í 12 mánuði (llb. 17).[188]

---

184 *Norges gamle love indtil 1387*. 5. b. Christiania, 1895. S. 35.
185 Magnús Már Lárusson, 1981: „Máldagi.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 11. b. Kaupmannahöfn. D. 265.
186 *Lagasafn. Íslensk lög 1. október 1995*. S. 513–514.
187 Björn K. Þórólfsson, 1956: *Biskupsskjalasafn*. Skrár Þjóðskjalasafns 3. Reykjavík. S. 47–48.
188 Sbr. Sigurður Líndal, 1982: „Foreløpige rettsmidler. Island.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 21. b. Kaupmannahöfn. D. 175–176.

Í Jónsbók er ætlast til að lögfestu sé fylgt eftir með dómsmáli, að öðrum kosti falli hún úr gildi (llb. 52). Í 26. kafla landsleigubálks segir í upphafi:

> Alt þat er menn skilr á um áverka á akri eða eng, holti eða haga, skóga, eða reka, þá skal lǫgfesta fyrir. Sá leggi fimtarstefnu er heldr þykkiz þurfa; hann skal svá mæla: Ek lǫgfesti eign þessa er N. heitir eða þar liggr, bú ok lóð, og alt þat er þar má til gagns af hafa, þar til er dómr fellur á, at lǫgmáli réttu…

Að vísu er ekki alls staðar tekið fram þar sem fjallað er um lögfestur að þeim skuli fylgt eftir með málsókn en gera verður ráð fyrir að til þess hafi verið ætlast. Páll Vídalín lögmaður skýrir þetta svo að lögfesta sé „að festa lög, lofa lögum“, þ.e. fylgja máli eftir til laga.[189] Fleiri dæmi má nefna um að löglærðir menn hafi lagt þennan sama skilning í ákvæði Jónsbókar um lögfestur. Ólafur Árnason á Höfðaströnd í Jökulfjörðum greinir t.d. frá því í bréfi 10. apríl 1704 að hann hafi 12. apríl 1686 lögfest 6 hundruð í Neðrabakka. Lögmaðurinn hafi hins vegar sagt sér í lögréttu (á Alþingi) að hafa lagasókn á eigninni eftir landabrigðum. Ólafur hafði enn ekki komið lagasókninni í verk með heimstefnu, þegar hann ritaði fyrrnefnt bréf, „sökum harðinda, fjúka og óveðráttu“. Hann varð því að sjá af þessum 6 hundruðum í Neðrabakka.[190] Annað dæmi er fimmtarstefna og dómsúrskurður sem fylgdi í kjölfar lögfestu Sigurðar Sigurðssonar landþingsskrifara fyrir jörðinni Háeyri.[191]

Hér má einnig geta þess að á Alþingi 1751 var langvarandi hefð eigenda Holts í Flóa á engjaplássinu Ljósateigi dæmd áreiðanlegri eignarheimild en einhliða lögfesta ráðsmannsins í Skálholti.[192] Þrátt fyrir fleiri dæmi af sama toga[193] virðist sú skoðun hafa verið almenn að lögfesta hafi nægt sem eignarheimild ef enginn hreyfði við andmælum.

Dómstólar hafa lagt lítið upp úr lögfestum sem sönnunargögnum um tilvist eignarréttinda en ekki er þó útilokað að þær geti, ásamt öðru, haft nokkra þýðingu.

5.5. Jarðabréf og landamerkjabréf

Fyrir gildistöku landamerkjalaga, nr. 5/1882, voru í gildi ákvæði Jónsbókar um að gera skyldi skriflegan samning við jarðakaup.[194] Fjöldi jarðabréfa hefur varðveist frá fyrri tíð en jafnljóst er að mikið hefur glatast auk þess sem ekki er víst að slíkir samningar hafi ævinlega verið gerðir við jarðakaup þrátt fyrir ákvæði laganna. Jarðabréfin eru einnig með þeim annmörkum að í þeim er sjaldan lýst umfangi jarða eða landamerkjum. Á vegum óbyggðanefndar fór fram athugun á rúmlega 1500 útgefnum jarðabréfum frá ýmsum tímum, einkum 17. og 18. öld. Niðurstaðan var sú að í 72 þeirra (um 5%) er landamerkjum lýst, stundum ítrekað um sömu jörð. Tekið skal fram að hér er ekki

---

189 Páll Vídalín, 1854: *Skýríngar yfir Fornyrði Lögbókar þeirrar, er Jónsbók kallast…* Reykjavík. S. 165.

190 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 303. Sbr. *Jarðaskjöl frá 16. og 17. öld. Útdrættir.* Reykjavík 1993. S. 162.

191 *Alþingisbækur*. 15. b. Reykjavík 1982. S. 519–521.

192 Sjá *Alþingisbækur.* 14. b. Reykjavík 1977. S. 17, 28. Sbr. einnig *Alþingisbækur* 15, s. 300.

193 Sjá t.d. *Alþingisbækur*. 10. b. Reykjavík 1967. S. 179.

194 Sjá *Jónsbók* 1904, s. 222 (12. k. kb.).

einungis um kaupbréf að ræða, heldur jarðabréf af hvers kyns toga, svo sem testamentisbréf, eignayfirlýsingar og vísitasíur. Jarðir voru gjarnan seldar „með öllum þeim gögnum og gæðum, landsnytjum og ítökum sem fylgt hefur og fylgja ber að fornu og nýju í ystu landamerki“ eða álíka orðalagi. Gera verður ráð fyrir að samningsaðilum hafi verið kunnugt um landamerkin, hvort sem þau voru til skráð eða einvörðungu varðveitt í munnlegri geymd.

Frá 1847 og til setningar landamerkjalaga 1882 komu ítrekað fram á Alþingi mál er vörðuðu nauðsyn þess að landamerki jarða hér á landi yrðu skýrð og skráð.[195] Af umfjöllun þingsins má ráða það almenna álit þingmanna að landamerki víða um land væru í ólestri.[196] Þingmenn virtust sammála um að eignarrétturinn væri að sama skapi óviss og brýn þörf úrbóta. Gera þyrfti mönnum mögulegt að vernda eignarréttindi sín til fasteigna landsins. Koma þyrfti fastri og áreiðanlegri skipan á landamerki og fyrirbyggja óvissu eftirleiðis.[197] Skyldu landeigenda til að gera landamerkjalýsingar var líkt við að skipa mönnum að merkja fé sitt, svo sem lögskipað hefði verið frá ómunatíð.[198] Þá var nefnt að slík skrásetning skapaði hentugan grundvöll fyrir nýtt fasteignamat.[199] Af þessu má ráða að setning landamerkjalaga 1882 hafi verið þáttur í viðleitni löggjafans í lok nítjándu aldar og byrjun þeirrar tuttugustu að skapa traustan grundvöll undir sölu, veðsetningu og skattlagningu jarða og annarra fasteigna, sjá einnig í köflum 3.3. og 5.2.

Í lögum um landamerki, nr. 5/1882, var í fyrsta skipti í íslenskri löggjöf kveðið á um almenna skyldu eigenda og umráðamanna jarða til að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkjum jarða sinna. Skyldi einnig getið ítaka eða hlunninda annarra í viðkomandi jörð svo og meðfylgjandi henni í annarra manna lönd. Eigendur aðliggjandi lands sem og aðilar ítaka skyldu rita samþykki sitt á bréfið, enda væru þeir sammála efni þess. Auk þinglesturs á næsta manntalsþingi var varðveisla landamerkjaskráa nú tryggð með færslu í landamerkjabók sýslumanns. Skrásetningu landamerkja, merkjasetningu og þinglýsingu landamerkjaskráa skyldi lokið innan fimm ára frá gildistöku laganna, að viðlögðum sektum. Kveðið var á um eftirlit sýslumanns með því að menn uppfylltu skyldur sínar í þessu efni. Ágreining skyldi útkljá fyrir merkjadómi.

Skylda til að halda við glöggum landamerkjum gilti því aðeins um afrétti og aðrar óbyggðar lendur „að því leyti því verður við komið“, sbr. 1. gr., í stað afdráttarlausrar skyldu jarðeigenda. Í ákvæði 2. gr. um skyldu til merkjasetningar virðist miðað við mörk milli tveggja jarða og skylda til skrásetningar landamerkja hvíldi á eiganda eða

---

195 Sjá *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga* 1847, s. 67–68; 1849, s. 26, 261–263. *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 515–516; 1879 (fyrri partur), s. 24–28; 1881 (síðari partur), s. 118.

196 Sjá *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga* 1849, s. 28–29, 31, 337 *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 516–518; 1879 (fyrri partur), s.197, 485; 1879 (síðari partur), s. 763–764, 766; 1881 (fyrri partur), s. 553; 1881 (síðari partur), s. 408, 422.

197 Sjá *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga* 1849, s. 29, 31, 261, 274–275, 281, 513. *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 517; 1879 (síðari partur), s. 763–764, 766, 783; 1879 (fyrri partur), s. 485. Sjá ennfr. *Alþingistíðindi* 1919 A I, s. 172.

198 Sjá *Alþingistíðindi* 1879 (síðari partur), s. 766.

199 Sbr. *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 516–518; 1879 (síðari partur), s. 783. Sjá ennfr. *Alþingistíðindi* 1919, A I, s. 172.

umráðamanni „hverrar jarðar“, sbr. 3. gr. Ekkert er minnst á afrétti eða aðrar óbyggðar lendur í því sambandi. Lögunum virtist þannig fyrst og fremst ætlað að fjalla um landamerki milli jarða.

Landamerkjalögin frá 1882 þóttu ekki ná tilgangi sínum til hlítar. Landamerkjaskrár voru ekki gerðar fyrir allar jarðir á landinu og margar einungis að nafninu til, án samþykkis allra hlutaðeigandi. Af þessum ástæðum þótti nauðsynlegt að endurskoða lögin og lauk þeirri vinnu með setningu núgildandi laga um landamerki o.fl., nr. 41/1919.[200] Í 1. gr. þeirra laga er kveðið á um skyldu eigenda eða fyrirsvarsmanna jarða til merkjasetningar. Jafnframt segir svo í ákvæðinu: „Sama er um merki milli jarða og afrjetta eða annara óbygðra lendna, ef sá krefst þess, er land á að afrjetti eða lendu.“ Í ákvæði laganna um viðhald merkja segir að eiganda eða fyrirsvarsmanni „lands“ sé skylt að halda við löglega settum merkjum að sömu tiltölu sem í 1. gr. segi um merkjagerð, sbr. 3. gr. Þá virðist ákvæði laganna um skyldu til skrásetningar landamerkja rýmra en ákvæði eldri laga að því leyti að þar er nú fjallað um „land“ í stað „jarðar“ og „fyrirsvarsmann“ í stað „umráðamanns“, sbr. 2. gr. laga nr. 41/1919 og 3. gr. laga nr. 5/1882. Eðlilegt virðist að túlka ákvæðið þannig að afréttir falli þar undir eins og önnur landsvæði. Sú skylda kemur þó ekki skýrt fram. Samkvæmt þessu skyldi skrásetja fyrirliggjandi landamerki afrétta en einungis setja merki og halda við merkjum ef sá krafðist þess sem land átti að afrétti. Enn sem fyrr miðast því ákvæði landamerkjalaga fyrst og fremst við að afmarka lönd jarða. Þessi ákvæði eru enn í gildi.

Þá er kveðið á um það í 6. gr. að jafnskjótt sem lögin komi til framkvæmda skyldu valdsmenn, hver í sínu umdæmi, rannsaka það hvort merkjaskrám þar hafi verið þinglýst. Komi í ljós að merkjaskrám hafi ekki verið þinglýst eða að samþykki sumra aðilja vanti á þinglýsta merkjaskrá, skyldi valdsmaður gefa til þess ákveðinn frest, að viðlögðum sektum, sbr. 7. gr. Jafnframt var kveðið á um að valdsmaður skyldi af sjálfsdáðum kveðja aðila fyrir dóm þegar hann fengi vitneskju um ágreining eða vafa þeirra á meðal um landamerki eða merkjaskrá væri eigi afhent til þinglýsingar, sbr. 8. gr.

Ljóst er að landamerkjalögin mæla fyrir um formsatriði, svo sem hvernig landamerki skuli úr garði gerð og hvað skuli koma fram í landamerkjaskrá.[201] Orðin landamerkjalýsing og -bréf hafa einnig verið notuð um þessa löggerninga. Lögin kveða hins vegar ekki á um efnisleg atriði, þ.e. hvar mörk skuli dregin eða hvaða réttindi fylgja í lönd annarra. Í samræmi við þetta felur landamerkjabréf ekki í sér sönnun um beinan eignarrétt yfir því landsvæði sem afmarkað er.

Gildi landamerkjabréfs er komið undir ýmsum atriðum. Þannig dregur augljóslega úr vægi þess ef eigendur eða fyrirsvarsmenn aðliggjandi lands hafa ekki áritað um samþykki sitt. Samanburður við landamerkjabréf þeirra, séu þau fyrir hendi, ætti þó að geta leitt í ljós hvort þar var um ágreining að ræða. Þá gat verið vandkvæðum bundið að afla tilskilinna áritana ef menn áttu mörk til óbyggða. Eignarhald á slíku svæði eða

[200] Sjá *Alþingistíðindi* 1919, A I, s. 172.
[201] Sbr. *Alþingistíðindi* 1919, A I, s. 174.

fyrirsvar vegna þess var e.t.v. óljóst eða ekki á neins manns hendi. Væri um afrétt að ræða verður að telja hreppsnefnd í fyrirsvari, en samkvæmt 17. gr. tilskipunar um sveitastjórn á Íslandi frá 4. maí 1872 skyldi hreppsnefnd sjá um „notkun afrjetta, fjallskil, fjárheimtur og ráðstafanir til að eyða refum …“ Þess eru enda ýmis dæmi í kjölfar landamerkjalaganna að fyrirsvarsmenn hreppa áriti landamerkjabréf jarða sem liggja að afrétti og að gerð séu sérstök landamerkjabréf fyrir afrétti.

Auk þess að uppfylla formskilyrði þarf viðkomandi bréf að vera lögmætt að efni til. Þannig er ljóst að með gerð landamerkjabréfs máttu menn ekki einhliða auka við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Því dregur úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót. Á sama hátt eykur það gildi landamerkjabréfs ef því má finna stuðning í eldri heimildum.

Samkvæmt ákvæðum landamerkjalaga 1882 og 1919 skyldi sýslumaður hafa eftirlit með því að menn uppfylltu skyldu sínar til skrásetningar merkja. Hafi bréf verið þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki tiltekinnar jarðar, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágranna eða sveitarfélag, virðist það benda til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Í þessu sambandi ber þess að geta að könnun óbyggðanefndar á dómum Landsyfirréttar á tímabilinu 1886–1920 bendir ekki til þess að í kjölfarið á setningu landamerkjalaganna hafi komið upp umtalsverður ágreiningur milli sveitarfélaga og eigenda efstu jarða um mörk jarða og afrétta. Jafnframt er ljóst að þinglýstir eigendur hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Ljóst virðist af úrlausnum dómstóla í einkamálum að við mat á gildi landamerkjabréfs skiptir máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði. Þegar um hefur verið að ræða svæði sem áður höfðu legið innan landamerkja jarða en verið keypt af hreppsfélögum og lögð til afrétta hefur landamerkjabréf verið talið ákvarða mörk eignarlands, sbr. H 1971 1137 (Reyðarvatn) og H 1975 55 (Arnarvatnsheiði).[202]

Hafi svæði hins vegar ekki legið innan landamerkja jarðar hefur landamerkjabréf haft aðra þýðingu. Litið hefur verið til margra atriða, svo sem Landnámu, staðhátta, gróðurfars og nýtingar, og komist að þeirri niðurstöðu að beinn eignarréttur væri ekki fyrir hendi. Tilvist landamerkjabréfs hefur ekki breytt þeirri niðurstöðu en bréfið talið ákvarða mörk afréttareignar, sbr. H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri), H 1997 1162 (Auðkúluheiði) og H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði).

Hæstiréttur hefur hins vegar í þremur refsimálum sýknað menn af ákæru um ólöglegar fuglaveiðar á eignarlandi, þrátt fyrir að veiðarnar færu örugglega fram innan landamerkja jarðar samkvæmt landamerkjabréfi, sbr. H 1999 2006 (Sandfellshagi), H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur), og H 1994 2227 (Geitland).[203] Í öllum tilvikum var um að ræða jarðir með mörk til óbyggða. Taldi Hæstiréttur að vafi léki á um beinan eignarrétt yfir viðkomandi landsvæði. Í tveimur þessara mála var um það að ræða að eldri

[202] Ennfremur til athugunar í þessu sambandi er H 1997 2792.
[203] Þess ber þó að geta að Geitland hefur ekki verið nýtt sem jörð um langan aldur.

heimildir en landamerkjabréf jarðarinnar voru ekki fyrir hendi, sbr. H 1999 2006 (Sandfellshagi) og H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur). Staðhættir, gróðurfar og nýting þóttu hins vegar ekki benda til að stofnast hefði til beins eignarréttar yfir landsvæðinu. Sömu sjónarmið voru uppi í H 1999 111 (Gilsá), auk þess sem vafi var um hvar ákærði var við veiðarnar og hvar hann náði bráð sinni. Í H 1994 2227 (Geitland) var hins vegar um það að ræða að eldri heimildir voru taldar valda vafa um hvort landið væri eignarland. Niðurstöður Hæstaréttar í þessum málum ber að skoða í ljósi þeirrar meginreglu refsiréttar að vafa beri að meta ákærða í hag. Tekið er sérstaklega fram í H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur) og H 1999 111 (Gilsá) að vafi sé um að stofnast hafi að lögum til beins eignarréttar „þrátt fyrir“ umrætt landamerkjabréf.

Í málum þessum var til úrlausnar hvort brotið hefði verið gegn einkarétti landeiganda til fuglaveiða og vafi um beinan eignarrétt nægði til sýknu. Með hliðsjón af því að dómstólar hafa ekki tekið óyggjandi afstöðu til þess að einkarétti hvernig jarðir skuli afmarkaðar gagnvart öðrum landsvæðum, fyrst og fremst óbyggðum, er skiljanlegt að í refsimálum hafi verið talinn vafi á ferðum. Það er hins vegar verkefni óbyggðanefndar að úrskurða að einkarétti um slík mörk þar sem vafi er á ferðum. Óbyggðanefnd telur því að almennar eða bindandi ályktanir um eignarréttarlega þýðingu landamerkjabréfa verði ekki dregnar af umræddum fjórum refsidómum.

5.6. Afsals- og veðmálabækur

Samkvæmt Grágás þurfti ekki að lýsa landakaupum á þingi en ýmsum kvöðum (lögmálum), svo sem forkaupsrétti og veði, skyldi lýsa að Lögbergi.[204] Samkvæmt 11. og 12. kapítula kaupabálks Jónsbókar var skylt að gera kaupbréf þegar menn keyptu jarðir. Ekki þurfti að lýsa gerningunum en áfram skyldi lesa lögmála á Alþingi, sbr. 8.–9. kapítula landsbrigðaþáttar í Jónsbók.[205]

Í 28. gr. 3. kapítula 5. bókar Dönsku laga, um kaup og sölu og makaskipti, sagði m.a. að afsöl á húsum og jörðum skyldu fram fara á þingi þar sem jörðin væri og skyldi lesa og árita öll afsalsbréf á fyrsta eða öðru þingi. Réttarfarsákvæði Norsku laga Kristjáns V. voru lögleidd hér með opnu bréfi 2. maí 1732. Í 1. bók, 10. gr. 3. kafla, voru ákvæði um störf manntalsþinga en á þeim skyldu fara fram þinglýsingar. Landsmenn hirtu ekki nægilega um skyldu þessa og var hún áréttuð með úrskurðum kansellísins 3. nóvember 1766 og 22. apríl 1790. Var stiftamtmanni falið að áminna menn um að láta lesa, áskrifa og bóka öll eignarskjöl og veðbréf en við það var miðað að þinglýsingar færu fram við lögþingsrétt. Áminning þessi kom fram með auglýsingu í lögþingsbókinni 1793. Ekki voru nánari reglur um hvernig skyldi standa að þinglýsingu jarðakaupa-, gjafa- og veðbréfa og var um það mikil óvissa hvar skyldi þinglýsa heimildarbréfum. Með tilskipun frá 24. apríl 1833, um afsalsbréf og pantsetningar á Íslandi, voru settar ítarlegri reglur

[204] *Grágás* 1992, s. 300 (14. k. lbþ.).
[205] *Jónsbók* 1904, s. 127–128 (8.–9. k. lbb.), 221–222 (11.–12. k. kb.).

um þetta efni. Var þar kveðið svo á að efni heimildarbréfs um fasteign skyldi lesast á því þingi sem eigindómurinn heyrði til. Eftir gildistöku laga nr. 30/1928, um þinglýsing skjala og aflýsing, fóru þinglýsingar fram á manntalsþingi, en í Reykjavík bæjarþingi. Hætt var lestri sérhvers skjals en þess í stað voru ákvæði um lestur skrár yfir skjöl sem borist höfðu til þinglýsingar. Lög þessi tóku nær eingöngu til framkvæmdar þinglýsinga en snertu ekki efnisatriði nema í litlum mæli. Þau lög giltu fram að setningu núgildandi þinglýsingalaga nr. 39/1978.

Þinglýsingareglur fjölluðu fyrir gildistöku núgildandi þinglýsingalaga ekki um þýðingu þinglýsingar. Engu að síður var litið svo á að registur samkvæmt tilskipuninni frá 1833 ættu að veita hverjum sem hafa vildi „áreiðanlega skírslu um heimild að fasteignum, ískyldur þær (ítök, veðsetníngar o.s.frv.) er þeim fylgja, og hvört nokkuð það sé á þíngi birt sem verið geti umráðum eigandans til tálmunar …“[206] Þá var talið að í gildistíð laga nr. 30/1928 mætti binda nokkurt traust við þær upplýsingar sem fá mátti í afsals- og veðmálabókum ásamt tilheyrandi skrám þeirra.[207] Nær engin ákvæði fjölluðu þó um réttaráhrif þinglýsingar og var það m.a. yfirlýst hlutverk með frumvarpi því, sem varð að þinglýsingalögum nr. 39/1978, að bæta úr brýnni þörf að því leyti.[208]

Eins og áður segir virðist hafa verið brotalöm í framkvæmd þinglýsinga fram undir lok 18. aldar og að þá hafi verið um það óvissa hvort lesa ætti heimildarbréf að fasteignum á manntalsþingum eða lögþingsréttinum (á Alþingi, síðar Landsyfirréttinum). Eftir gildistöku tilskipunarinnar frá 1833 voru skjöl einungis lesin við undirrétt (manntalsþing) og hefur þá verið miðað við að það teldist til dómstarfa. Sama gegndi um þinglýsingar í gildistíð laga nr. 30/1928 og síðan núgildandi þinglýsingalaga nr. 39/1978 þangað til lög nr. 92/1989, um aðskilnað dómsvalds og umboðsvalds í héraði, öðluðust gildi 1. júlí 1992. Þá var kveðið svo á að störf við þinglýsingar teldust til stjórnsýslu. Enda þótt þinglýsing teldist til dómstarfa til ársins 1992, var viðurkennt að þau væru frábrugðin venjulegum dómstörfum þar sem um væri að ræða skráningu í bækur, samningu á skrám og framlagningu þeirra.[209] Það girti ekki fyrir dómsmeðferð ágreinings um efnisatriði skjala, þótt þeim hefði áður verið þinglýst og hafði þinglýsingin þannig ekki gildi sem dómur um það sem í skjalinu fjallaði. Einskorðaðist starf við þinglýsingu við formkönnun skjala.

Lestur skjala á þingi og skrásetning skjala í registur og síðar þinglýsingabækur hefur verið gerð í þeim tilgangi að skrá réttindi manna yfir viðkomandi eign. Skrár þessar hafa því verið réttindaskrár en þeim hefur aldrei verið ætlað það hlutverk að lýsa eiginleikum eignar eða ástandi á hverjum tíma.[210] Vissum skjölum hefur þó verið ætlað sérstakt hlutverk, svo sem jarðabréfum og landamerkjabréfum, en um þau hefur áður

206 Jón Johnsen, 1840: *Hugvekja um þinglýsingar, jarðakaup, veðsetningar og peningabrúkun á Íslandi.* Kaupmannahöfn. S. 57.
207 Þorgeir Örlygsson, 1993: *Þinglýsingar. Mistök í þinglýsingum. Réttarreglur.* Reykjavík. S. 29.
208 *Alþingistíðindi* A 1977–1978, s. 1382.
209 Þorgeir Örlygsson 1993, s. 46.
210 Þorgeir Örlygsson 1993, s. 19.

verið rætt. Þinglýsing slíkra skjala hefur þá haft svipað gildi og yfirlýsing gagnvart aðliggjandi jörðum eða svæðum, í því skyni að draga fram hugsanlegan ágreining um landamerki, en í þinglýsingunni fólst ekki staðfesting á efni skjalanna um stærð, legu eða annan eiginleika jarðanna.

5.7. Aðrar heimildir

Upplýsingar um eignarréttindi getur einnig verið að finna í ýmsum öðrum heimildum en þeim sem að framan greinir. Má þar fyrst nefna eldri dóma. Í því sambandi ber að líta til þess að vafi getur leikið á því hvort um frumrit sé að ræða, seinni tíma uppskrift eða jafnvel fölsun. Auk þess kann að vera vafi um upprunalegt gildi dómsins skv. þágildandi lögum. Þá er viðfangsefnið oft greiðsla afréttartolla, skylda til upprekstrar o.þ.h. Af úrlausnum verður sjaldan ráðið hvort til grundvallar er lagður beinn eða óbeinn eignarréttur að viðkomandi landsvæði, enda ekki ljóst í hvaða mæli hugtök eignarréttar voru notuð í sambærilegri merkingu og í dag. Almennt gildi eldri dóma verður því að teljast takmarkað en einstakir dómar hljóta að koma til athugunar á þeim svæðum sem þeir fjalla um. Hlýtur aldur dóms að skipta nokkru máli og óhjákvæmilegt annað en að gildir dómar sem gengið hafa í gildistíð samtíma réttarskipunar okkar verði eftir því sem við á lagðir til grundvallar efnislegri niðurstöðu um einstök álitaefni.

Heimildir um stjórnsýslu veraldlegra yfirvalda er að finna í bréfa- og gerðabókum sýslumanna og hreppstjóra og enn fremur í skjalasöfnum æðstu embættismanna þjóðarinnar. Um hendur þeirra fóru m.a. flest erindi sem snertu sölu kirkjueigna.

Heimildir um eignaumsýslu kirkjunnar eru umtalsverðar. Áður var gerð grein fyrir máldögum og vísitasíum en fleiri má nefna. Bréfabækur biskupa eru einhliða heimildir en styðjast þó oft við eldri gögn að því leyti sem lýst er eignum og ítökum kirkna. Þá voru við flestar kirkjur sérstakar bækur sem nefndust kirkjustóll. Í þær voru skráðar eignir kirknanna og annað efni eftir skoðunargerð biskups eða prófasts. Skjalaflokkurinn klausturumboð veitir einnig mikilsverðar upplýsingar um eignir þeirra jarða sem á miðöldum heyrðu undir klaustrin en konungur lagði hald á eftir siðbreytingu.

Hér hefur verið fjallað um þær heimildir sem óbyggðanefnd telur almennt ástæðu til að kanna í hverju máli. Auk þeirra getur að sjálfsögðu verið sérstök ástæða til að kanna önnur prentuð eða óprentuð frumgögn. Jafnframt geta eftirheimildir á borð við almenn uppsláttarrit og ítarefni um svæðið, svo sem byggðar- og héraðslýsingar, t.d. sýslu- og sóknarlýsingar frá 19. öld og landfræðisaga Þorvaldar Thoroddsens, árbækur, o.s.frv. haft nokkra þýðingu. Loks geta fornleifarannsóknir varpað ljósi á búsetusögu viðkomandi svæðis.

Af úrlausnum dómstóla má ráða að heimildir af því tagi sem hér hefur verið gefið ágrip af, geti ásamt öðru haft nokkra þýðingu við mat á tilvist eignarréttinda.

6. NIÐURSTAÐA

Af úrlausnum dómstóla fyrir gildistöku þjóðlendulaga 1998 var ljóst að tiltekin landsvæði á hálendi Íslands væru ekki í eigu sveitarfélaga eða ríkis. Jafnframt mátti ætla að svipað ætti við um fleiri landsvæði en þau sem komið höfðu til umfjöllunar dómstóla. Réttarstaða þessara landsvæða var því að miklu leyti óljós. Þörfin á skýrum reglum um eignarráð og forræði jókst hins vegar með aukinni og fjölbreyttari nýtingu.

Þjóðlendulögin voru sett til að leysa úr þessum vanda. Með þeim er íslenska ríkið lýst eigandi slíkra svæða, þau kölluð þjóðlendur og óbyggðanefnd falið að greina á milli þeirra og eignarlanda. Jafnframt er gert ráð fyrir að innan þjóðlendu geti einstaklingar eða lögaðilar átt takmörkuð eignarréttindi og óbyggðanefnd falið að úrskurða um þau.

Hlutverk óbyggðanefndar er skilgreint í 7. gr. laga um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Samkvæmt því skal óbyggðanefnd:

a. Kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
b. Skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
c. Úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Verkefni óbyggðanefndar er þannig lögbundið og felst í að upplýsa um mörk eignarlanda og þjóðlendna og skilgreina óbein eignarréttindi innan þjóðlendu. Við úrlausn verkefnis síns hlýtur óbyggðanefnd að byggja annars vegar á heimildum um eignarréttindi og hins vegar almennum sönnunarreglum. Það er ekki á valdsviði óbyggðanefndar að ákvarða frá grunni mörk, eftir atvikum ný mörk, svo sem á grundvelli hæðarlínu eða annarra almennra viðmiðana af því tagi, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998. Óbyggðanefnd hefur ekki heimild til að svipta menn eignarlöndum sínum eða skerða eignarréttindi þeirra á annan hátt. Í vafa- og takmarkatilvikum er þó óhjákvæmilegt annað en að ætla nefndinni nokkurt svigrúm við mat á mörkum eignarlanda og þjóðlendna, í samræmi við þær sönnunarreglur íslensks réttar sem nefndin er bundin af og grein er gerð fyrir í forsendum þessum. Þá telur nefndin að heimildir hennar til afmörkunar og ákvörðunar marka afrétta innan þjóðlendu séu eðli málsins samkvæmt rýmri en þegar um fyrrgreind mörk eignarlanda og þjóðlendna er að ræða.

Frumstofnun eignarréttar hér á landi hefur farið fram með landnámi, hefð og lögum, sbr. löggjöf um nýbýli og þjóðlendur.

Landnáma er grundvallarheimildin um landnám Íslands en heimildargildi hennar er umdeilt meðal fræðimanna. Óbyggðanefnd telur að Landnáma lýsi a.m.k. þeirri skiptingu lands sem menn töldu rétta eða voru ásáttir um á ritunartíma einstakra gerða hennar. Af frásögnum þar og rannsóknum á sviði sagnfræði, fornleifafræði og náttúrufræði virðist jafnframt óhætt að draga þá almennu ályktun að landnám hafi víða náð lengra inn til landsins en byggð á síðari tímum. Óbyggðanefnd telur jafnframt að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar. Af takmörkuðum

lýsingum í Landnámu verða hins vegar engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.

Hefð er annar frumstofnunarháttur eignarréttar. Dómstólar hafa hafnað því að eignarhefð verði unnin á grundvelli hefðbundinna afréttarnota af landi utan landamerkja jarða. Eignarhefð hefur hins vegar verið viðurkennd á grundvelli sambærilegra nota innan landamerkja jarðar. Jafnframt er ljóst að nytjar af þessu tagi hafa ekki nægt til að vinna eignarhefð með útrýmandi hætti innan marka jarðar svo sem þau hafa verið afmörkuð í landamerkjabréfi hennar. Óbyggðanefnd telur að við mat á því hvort tekist hafi að fullna eignarhefð yfir landsvæði skipti máli hvort það er innan eða utan landamerkja jarðar. Skilyrði fyrir því að eignarhefð verði unnin á landsvæði utan landamerkja jarðar eru þröng, þó að ekki sé slíkt útilokað.

Þá telur óbyggðanefnd það ekki á færi sínu, þrátt fyrir lögbundna rannsóknarskyldu nefndarinnar, að ákvarða einstökum aðilum réttindi á grundvelli réttarskapandi úrræðis sem hefðar, án þess að til komi beint og ótvírætt tilkall viðkomandi aðila um ákveðin og afmörkuð eignarréttindi og að hann eftir atvikum beri fyrir sig og byggi rétt á hefð.

Lög eru þriðji frumstofnunarháttur eignarréttar. Stofnun nýbýla á grundvelli nýbýlatilskipunar frá 15. apríl 1776 eða laga um nýbýli frá 6. nóvember 1897 virðist þó ekki hafa mikla almenna þýðingu í þessu sambandi enda fátíð, þó ekki sé hún dæmalaus.

Fram að gildistöku þjóðlendulaga var land að meginstefnu flokkað á grundvelli eignarhalds í *jarðir*, *afrétti* og *almenninga*. Þýðing þeirrar flokkunar nú ræðst af því hvernig hún fellur að hugtökunum *eignarland* og *þjóðlenda*.

Óbyggðanefnd telur að almennt megi gera ráð fyrir að jörð sé landsvæði sem upprunalega hefur verið ráðstafað úr einstökum landnámum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Tilgangurinn með stofnun hverrar jarðar hefur verið að stunda þar búskap árið um kring. Samt sem áður getur að sjálfsögðu verið land innan jarðar sem ekki verður nýtt til landbúnaðar, enda getur setning merkja hæglega hafa tekið mið af öðrum atriðum. Nýting landsins hefur verið í samræmi við búskaparhætti og umfang bús á hverjum tíma. Land hverrar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Innan merkja jarðar sinnar hefur eigandi almennt séð farið með umráð og hagnýtingu, gert ráðstafanir með löggerningum, veðsett jörðina og látið hana ganga að erfðum, á sama hátt og gildir um eignarland yfirleitt. Óbyggðanefnd telur hvorki verða ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt séð hafi verið gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar og nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einstök dæmi um slíka skiptingu finnast þó og eins kann það í öðrum tilvikum að valda nokkrum vafa þegar afréttur liggur eða lá sjálfstætt undir einstakar jarðir. Þá kunna að finnast svæði innan merkja jarða sem kölluð eru afréttur, e.t.v. með vísan til þess að sá hluti hennar hafi helst verið nýttur til beitar, án þess þó að eignarréttarleg staða þess landsvæðis hljóti að vera önnur. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem

samkvæmt fyrirliggjandi heimildum er eða hefur verið jörð sé beinum eignarrétti háð. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem öðru heldur fram.

Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaks í fasteign bendi fremur til þess að svæði það sem ítakið er á sé eða hafi einhvern tíma verið eignarland. Þannig hafi réttur yfir viðkomandi landsvæði verið nauðsynlegur grundvöllur undir stofnun ítaks á því og ítakshafinn öðlast rétt sinn innan marka þess réttar sem handhafi hinna beinu eignarréttinda átti. Þrátt fyrir þetta kunna að finnast ítök í landsvæðum sem ekki eru undirorpin beinum eignarrétti nú og ekki unnt að sýna fram á að hafi nokkurn tíma verið það. Í slíkum tilvikum kann þó að vera um annars konar réttindi að ræða en ítök í hinni hefðbundnu merkingu hugtaksins.

Óbyggðanefnd telur að heimildir bendi ekki til að hér á landi hafi verið að finna afmörkuð landsvæði inn til landsins sem lotið hafi reglum um almenninga svo óyggjandi sé. Hafi einhvern tíma svo verið, hefur munur á þeim og afréttum orðið lítill eða enginn er tímar liðu fram. Þá er ljóst að stærstur hluti lands utan einstakra jarða hefur fyrr og síðar verið í afréttarnotum. Samkvæmt þessu verður ekki talið að hugtakið almenningur hafi mikið sjálfstætt gildi við mat á grunneignarrétti á landi sem verið hefur í slíkum notum. Það getur hins vegar haft þýðingu við mat á takmörkuðum eignarréttindum og eins verður ekki útilokað að slík landsvæði finnist.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að landsvæði sem samkvæmt fyrirliggjandi heimildum eru samnotaafréttir hafi verið numin eða á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti. Samhengi eignarréttar og sögu liggur hins vegar ekki fyrir. Nýting landsins hefur fyrr og síðar fyrst og fremst falist í sumarbeit fyrir búfénað. Reglur um afmörkun á afréttum hafa verið mun rýmri en varðandi jarðir og fyrst og fremst miðast við hagsmuni eigenda aðliggjandi jarða. Þá er ljóst að löggjafinn hefur ráðstafað eignarréttindum á afréttum til annarra en afréttarhafa og ekki lagt á þá sömu skyldur og eigendur jarða. Í stað þeirra almennu heimilda til umráða, hagnýtingar, ráðstöfunar o.s.frv. sem eigandi jarðar hefur um aldir verið talinn fara með hefur einungis verið um að ræða heimildir til takmarkaðrar nýtingar sem snemma urðu lögbundnar. Með vísan til úrlausna dómstóla er ljóst að beinn eignarréttur verður ekki byggður á slíkum notum. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirliggjandi heimildum er samnotaafréttur sé þjóðlenda. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem öðru heldur fram.

Að því er varðar afrétti einstakra jarða og stofnana, virðist munurinn sá að réttindi einstakra jarða til landsvæðisins og tilheyrsla þess í því sambandi eru meiri en varðandi samnotaafréttina. Jafnframt hefur löggjafinn ekki ráðstafað eignarréttindum á slíkum svæðum á sama hátt og á samnotaafréttum. Hvort tiltekinn afréttur einstakrar jarðar eða stofnunar er undirorpinn beinum eða óbeinum eignarrétti heimajarðar er hins vegar ekki einhlítt og verður að meta í hverju tilviki fyrir sig. Kröfur dómstóla til sönnunar að því er varðar annars vegar afrétti einstakra jarða og stofnana og hins vegar samnotaafrétti virðast þó sambærilegar.

Um lönd eða hluta lands einstakra jarða sem hefur verið lagt til afréttar vísast til umfjöllunar um hugtakið *jörð*.

Landfræðileg afmörkun fasteigna var ekki skráð á samræmdan máta fyrr en í lok 19. aldar. Fram er komið að fyrir þann tíma eru heimildir um mörk jarða fágætar. Þá liggur fyrir að heimildargildi Landnámu er umdeilt og lýsingar hennar oft ónákvæmar. Úrskurður um eignarland eða þjóðlendu verður ekki byggður á þeim einum.

Með setningu laga um landamerki, nr. 5/1882, var í fyrsta skipti í íslenskri löggjöf kveðið á um almenna skyldu eigenda og umráðamanna jarða til að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkjum jarða sinna. Tilgangur löggjafans með setningu laga um landamerki 1882 og laga um hefð 1905 var sá að koma fastri skipan á afmörkun fasteigna og heimildir til þeirra. Hér má einnig nefna lög um fasteignamat 1915 þar sem kveðið var á um reglubundið mat fasteigna á tíu ára fresti. Með þessu móti leitaðist löggjafinn við að skapa traustan grundvöll undir sölu, veðsetningu og skattlagningu jarða og annarra fasteigna.

Samkvæmt ákvæðum landamerkjalaganna skyldi sýslumaður hafa eftirlit með því að menn uppfylltu skyldur sínar til skrásetningar merkja. Hafi bréf verið þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki tiltekinnar jarðar, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágranna eða sveitarfélag, virðist það benda til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Séu bréf aðliggjandi jarða samhljóða hlýtur það að benda til hins sama. Könnun óbyggðanefndar á dómum Landsyfirréttar á tímabilinu 1886–1920 bendir ekki til þess að í kjölfarið á setningu landamerkjalaganna hafi komið upp umtalsverður ágreiningur milli sveitarfélaga og eigenda efstu jarða um mörk jarða og afrétta. Jafnframt er ljóst að þinglýstir eigendur hafa haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Ennfremur hlýtur gildistaka hefðarlaga árið 1905 að styrkja eignartilkall slíkra aðila.

Ljóst virðist af úrlausnum dómstóla að við mat á gildi landamerkjabréfs, skiptir máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði. Hafi gögn máls þótt bera með sér að afréttarlandsvæði væri einungis óbeinum eignarréttindum háð hefur tilvist landamerkjabréfs ekki breytt þeirri niðurstöðu. Í slíkum tilvikum hafa landamerkjabréf einungis verið talin ákvarða mörk afréttareignar. Hins vegar hafa dómstólar í einkamálum talið landamerkjabréf ákvarða mörk eignarlands í tilvikum þar sem um var að ræða landsvæði sem áður höfðu legið innan landamerkja jarða.

Með vísan til tilgangs landamerkjalaga 1882, síðari tíma löggjafar og úrlausna dómstóla, telur óbyggðanefnd að leggja verði til grundvallar að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi, sé beinum eignarrétti háð. Útilokað er að fullyrða um rétta afmörkun og órofa yfirfærslu eignarréttinda allt frá landnámi og til dagsins í dag. Í þeim tilvikum þar sem einstaklingar eða lögaðilar hafa samkvæmt elstu heimildum farið með þau réttindi og skyldur sem í beinum eignarrétti felast, verður að telja eðlilegt að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem fyrir hendi kann að vera. Einstaklingar og lögaðilar hafa haft réttmætar ástæður til að vænta þess að beinn eignarréttur væri fyrir

hendi og getað leitað til handhafa opinbers valds honum til verndar. Hins vegar er þó ljóst að meta verður sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs. Þannig dregur úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót.

Á hinn bóginn telur óbyggðanefnd að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirliggjandi heimildum hefur ekki með einum eða öðrum hætti tilheyrt jörð, hafi ekki orðið beinum eignarrétti háð fyrr en með setningu þjóðlendulaga. Ekki er hægt að útiloka að þessi landsvæði hafi verið numin eða á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti en samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir. Í stað þeirra almennu heimilda til umráða, hagnýtingar, ráðstöfunar o.s.frv. sem eigandi jarðar hefur um aldir verið talinn fara með hefur einungis verið um að ræða heimildir til takmarkaðar nýtingar sem snemma urðu lögbundnar. Með vísan til úrlausna dómstóla er ljóst að beinn eignarréttur verður ekki byggður á slíkum notum. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem slíku heldur fram.

Um eignarréttarlega stöðu þess lands sem hulið er jökli fer eftir sömu reglum og um önnur landsvæði. Þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi ber þannig að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga, 1. júlí 1998, enda sé jökullinn í þjóðlendu. Sé jökulsvæði innan merkja jarðar gilda hins vegar almenn sjónarmið um túlkun landamerkja. Merki sjávarjarða til hafsins fylgja breytingum á stórstraumsfjörumáli og landamerki færast inn og út í samræmi við landauka eða landtap.

7. VIÐAUKI 1: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 5

7.1. Almenn atriði og dómafordæmi í þjóðlendumálum[211]

[…]

Á þeim tíma sem liðinn er frá því *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og viðauki við þær [sbr. kafla 1–6 hér að framan] birtist hefur Hæstiréttur kveðið upp nokkurn fjölda dóma sem fela í sér afstöðu réttarins til atriða sem almenna þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Skal þar fyrst getið um dóm Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005, sem fjallað var um í inngangi að niðurstöðum óbyggðanefndar í málum á svæði 4 [mál nr. 1–6/2004]. Svo sem þar segir verður sú ályktun af honum dregin, sbr. nú einnig dóm Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr máli á þeim grundvelli. Í tilvikum ríkisjarða hefur því þó verið lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á eignarlandi og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar, að því leyti sem hún tekur til ríkisjarða, að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland. Aðrir dómar varða fremur heimildamat og sönnunarkröfur, nánar tiltekið tveir dómar Hæstaréttar frá 21. október 2004 (mál nr. 47 og 48/2004); þrír dómar frá 11. maí 2006 (mál nr. 496/2005, 454/2005 og 345/2005); tveir dómar frá 28. september 2006 (mál nr. 497/2005 og 498/2005); tveir dómar frá 5. október 2006 (mál nr. 67/2006 og 133/2006) og nú síðast þrír dómar frá 16. maí 2007 (mál nr. 448/2006, 536/2006 og 24/2007).

[…]

Hér á eftir verður fyrst lagt mat á hvort dómar gefi tilefni til að herða sönnunarkröfur til landamerkjabréfa jarða og að því loknu fjallað almennt um stofnun heiðarbyggðar á Norðausturlandi. […]

7.1.1. Gildi landamerkjabréfa jarða[212]

Í forsendum dóms Hæstaréttar í máli nr. 48/2004, sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796, tók rétturinn almenna afstöðu til mats á gildi landamerkjabréfa, annars vegar jarða og hins vegar annarra landsvæða, og inntaks eignarréttar á svæði, sem lýst er í landamerkjabréfi jarðar, sbr. einnig tilvísanir í síðari dómum í þjóðlendumálum, t.d. máli nr. 345/2005. Orðrétt segir svo:

> Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

---

211 Kafli 6.1 í úrskurðum í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5), dags. 29. maí 2007.

212 Kafli 6.1.1 í úrskurðum í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5), dags. 29. maí 2007.

Einnig kemur fram það álit réttarins að áritun um samþykki eigenda aðliggjandi jarða, þinglýsing og innfærsla í landamerkjabók auki sönnunargildi landamerkjabréfs. Sama máli gegnir ef ekki hefur verið ágreiningur um merki viðkomandi jarðar. Hins vegar verði ekki litið fram hjá þeirri staðreynd að fyrir gildistöku laga nr. 58/1998 hafi engum verið til að dreifa sem gat sem handhafi beins eignarréttar gert samninga um mörk þess lands sem nú nefnist þjóðlenda. Þá verði þess að gæta að með því að gera landamerkjabréf gátu menn ekki einhliða aukið við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Verði til þess að líta hvort til séu eldri heimildir sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfi, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu lands.

Segja má einnig að í nýjustu dómum, sbr. mál nr. 536/2006 og 24/2007, hafi enn verið hnekkt á þýðingu þess að landsvæði teljist innan merkja jarðar. Samkvæmt þessu er óbyggðanefnd rétt að leggja áfram áherslu á landamerkjabréf jarða, sbr. umfjöllun um þau í *Almennum niðurstöðum*, enda þótt með skýrum fyrirvörum sé.

Umfjöllun dómstóla um landamerkjabréf jarðanna Úthlíðar, Stafafells (hluta), Skaftafells og Hóla gefur þó tilefni til að huga sérstaklega að því hvort óbyggðanefnd beri að herða kröfur til sönnunar eignarlands innan landamerkjabréfa jarða, frá því sem lagt er til grundvallar í *Almennum niðurstöðum*. Viðkomandi landsvæði voru öll talin eignarlönd en í forsendum dóma samt sem áður lýst efasemdum um að svo væri að öllu leyti.

Í tilvikum Úthlíðar og þess hluta Stafafellslands sem liggur sunnan og vestan Jökulsár, sbr. mál nr. 48/2004 og 498/2005, lágu fyrir bæði landamerkjabréf og eldri heimildir um merki. Lýsingar þessar fengu vel samrýmst en beinn eignarréttur á hluta þeirra landsvæða sem afmörkuð voru þrátt fyrir það talinn vafa undirorpinn. Fram kemur að staðhættir og fyrirliggjandi heimildir um gróðurfar styðji ekki að þar hafi verið stofnað til beins eignarréttar með námi. Ekki voru þó talin skilyrði til að skilja þessi landsvæði undan eignarlandi jarðanna, einkum þar sem ekkert hefði komið fram af hálfu íslenska ríkisins sem leggja mætti til grundvallar við nánari afmörkun að þessu leyti. Varðandi umræddan hluta Úthlíðar var einnig tekið fram að ekki hefði verið sýnt fram á að landsvæðið hefði verið nýtt sem samnotaafréttur.

Í tilvikum Skaftafells og Hóla, sbr. mál nr. 496/2005 og 48/2004, voru landamerkjabréf fyrir hendi en engar eldri heimildir. Um landamerkjabréf Skaftafells, sem er ódagsett en var þinglesið á árinu 1890, segir svo í dómi Hæstaréttar:

> Þótt landamerkjabréfið geti haft sönnunargildi um mörk eignarlands Skaftafells með því að það var áritað um samþykki af eigendum aðliggjandi jarða, þinglesið og fært í landamerkjabók, verður að líta til þess að ekki var á valdi eigenda jarðarinnar að auka með landamerkjabréfinu við land sitt eða annan rétt umfram það, sem áður hafði verið. Getur landamerkjabréf þetta því ekki eitt og sér nægt gegn andmælum áfrýjanda til að sanna beinan eignarrétt eigenda Skaftafells II að landinu á Skeiðarársandi, sem deilt er um í málinu, heldur verða önnur atriði jafnframt að koma til, sem stutt geta sömu niðurstöðu, sbr. dóm Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 [sem fjallar m.a. um Hóla], sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796.

Hér skal einnig getið dóms í máli nr. 345/2004, varðandi jörðina Fell í Suðursveit. Þar lá fyrir skýr eldri heimild, nánar tiltekið lögfesta frá árinu 1851, þar sem merki inn til landsins voru m.a. miðuð við aðliggjandi jökul. Landamerkjabréf jarðarinnar frá árinu 1922 var mun óskýrara, náði skemur inn til landsins, þ.e. í átt að jökli, og gat ekki sérstaklega um merki gagnvart jöklinum. Fjalllendið næst jökli var dæmt þjóðlenda og þannig fremur miðað við hina yngri heimild, þ.e. landamerkjabréfið, sem náði skemur en hin eldri. Þar höfðu þó önnur atriði einnig vægi.

Óbyggðanefnd hefur nú þegar kveðið upp úrskurði sem fjalla um fjölda jarða á sunnanverðu landinu, þ.e. svæðum 1–4, og heimilda um afmörkun og eignarréttindi á ágreiningssvæðum verið skipulega leitað, m.a. á Þjóðskjalasafni og hjá sýslumannsembættum. Séu þær skoðaðar heildstætt kemur í ljós að landamerkjabréf hátt í tvöhundruð jarða hafa verið könnuð sérstaklega. Í upp undir helmingi tilvika hefur það verið elsta lýsing á merkjum jarðar og beinn samanburður við eldri heimildir þannig ekki mögulegur. Því fer einnig fjarri að eldri heimildir séu almennt heildstæðar merkjalýsingar. Þvert á móti geta þær verið brotakenndar og jafnvel fremur falið í sér vísbendingar en ótvíræðar lýsingar. Loks eru tíu tilvik þar sem ekkert landamerkjabréf, í skilningi landamerkjalaga, er fyrir hendi og verður ekki séð að það hafi nokkurn tíma verið gert. Að því er varðar mikinn meirihluta jarða á svæðum 1–4, var niðurstaðan sú að aðrar heimildir um merki, væru þær til, ýmist styddu lýsingu bréfs eða mæltu henni ekki í mót. Merkjum væri því rétt lýst í landamerkjabréfi, svo sem óbyggðanefnd skýrði það. Tekið skal fram að sú skýring var í ákveðnum tilvikum önnur en málsaðila.

Svo sem að framan greinir virðast dómstólar þannig gera fremur strangar kröfur til landamerkjabréfa jarða, þ. á m. að þau hafi stuðning af öðru og þá einkum eldri heimildum. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar niðurstöðu hverju sinni, þar á meðal mismunandi vægi eða trúverðugleiki einstakra heimilda, nýting, gróðurfar og staðhættir. Með hliðsjón af því og með tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd að fara beri varlega í að draga víðtækar ályktanir af þessari umfjöllun. Líta ber til þess að eftir að gengið hafði verið frá landamerkjabréfi, með tilheyrandi opinberri skráningu, hafði jarðeigandi síður ástæðu til að varðveita skjöl sem þar kann að hafa verið byggt á. Eðlilegt verður að telja að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem fyrir hendi kann að vera í slíkum tilvikum.

Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að ekki sé ástæða til að herða sérstaklega kröfur um sönnun eignarlands innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðar, umfram það sem áður hefur verið lagt til grundvallar og samrýmist vel þeirri almennu afstöðu Hæstaréttar til landamerkjabréfa sem áður var lýst. Eftir sem áður er ljóst að dómstólar gera nokkuð strangar kröfur til sönnunar eignarlands, sbr. einnig þá meginreglu í íslenskum rétti að sá sem telur til eignarréttar yfir landi verður að færa fram heimildir fyrir eignartilkalli sínu. Jafnframt liggur fyrir að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, sbr. t.d. dóm Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, þar sem segir svo:

> … nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

7.1.2. Heiðarbýli á Norðausturlandi[213]

Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* er gerð almenn grein fyrir þeirri stofnun eignarréttar sem heimilaður var í nýbýlatilskipun frá 15. apríl 1776, um landnám og byggingu eyðijarða, og síðar nýbýlalögum, nr. 15/1897.[214] Að því er varðar Norðausturland sérstaklega í þessu sambandi benda heimildir til að í kjölfar nýbýlatilskipunar og fram yfir miðja 19. öld hafi þar verið stofnað til heiðarbyggðar í meiri mæli en á þeim landshlutum sem áður hafa komið til umfjöllunar hjá óbyggðanefnd. Byggð þessi stóð að jafnaði stutt, oft slitrótt, og þegar komið var fram á miðja 20. öld var henni nær alveg lokið. Í kjölfar gildistöku landamerkjalaga voru ýmist gerð sérstök landmerkjabréf fyrir slík heiðarbýli eða þau felld innan landamerkjalýsingar tiltekinnar jarðar.

Samkvæmt ákvæðum nýbýlatilskipunar gat slík býlisstofnun hvort heldur er verið í landi jarðar eða utan þess. Kveðið var á um útmælingu viðkomandi landsvæðis undir stjórn sýslumanns og útgáfu amtmanns á byggingarbréfi til handa nýbýlingi, enda hefði skilyrðum verið fullnægt.

Í þeim tilvikum að stofnað var til nýbýlis í landi jarðar með lögformlegum hætti, sbr. einkum 2. gr. nýbýlatilskipunar, er ljóst að með því hefur ekki orðið breyting á eignarréttarlegri stöðu landsvæðisins. Hér gegnir sama máli og ef þar var stofnað til byggðar með öðrum hætti, svo sem leigu eða sölu hluta jarðar.[215] Um slík landsvæði hlýtur því að fara eftir sömu sjónarmiðum og jarðir almennt, hvernig sem formlegum frágangi hefur verið háttað. Um jarðir almennt vísast nánar til *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar*.

Hafi hins vegar tekist byggð utan jarðar, sbr. einkum 4. gr. nýbýlatilskipunar, verður að kanna hvort þar hafi verið stofnað til lögformlegs nýbýlis. Hafi svo verið, er ljóst að viðkomandi landsvæði er eignarland, þá þegar af þeirri ástæðu. Ella verður að líta svo á að ekki hafi verið stofnað til beins eignarréttar á grundvelli þeirrar löggjafar. Eignarréttarleg staða viðkomandi landsvæðis breyttist því ekki, hvernig sem henni var farið. Annað mál er að í kjölfarið kann að hafa stofnast þar eignarland á öðrum grundvelli, sbr. lög nr. 46/1905 um hefð.

Heiðarbyggð á Norðausturlandi er nefnd ýmsum nöfnum í heimildum, einkum nýbýli, afbýli, heiðarkot og hjáleiga. Notkun þessara hugtaka er misvísandi og tekur ekki endilega mið af ákvæðum nýbýlatilskipunar eða nýbýlalaga. Þannig kann tiltekið býli

---

213 Kafli 6.1.2 í úrskurðum í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5), dags. 29. maí 2007.
214 Sbr. kafla 3.3 […].
215 Sbr. kafla 4.2 […].

að vera nefnt nýbýli í heimildum án þess að byggingarbréf liggi fyrir. Málsmeðferð nýbýlaumsóknar getur þá af einhverjum ástæðum hafa lokið á einhverju stigi, svo sem eftir útmælingu, eða jafnvel ekki hafist yfirleitt. Á hinn bóginn getur verið að byggingarbréf hafi verið gefið út en býlið þrátt fyrir það nefnt annað en nýbýli, t.d. hjáleiga.

Útgáfa byggingarbréfs, sem stundum er nefnt nýbýlaleyfi, tekur af vafa um stofnun eignarlands og að landsvæði hafi frá þeim tíma öðlast stöðu jarðar að lögum. Að öðru leyti hlýtur að þurfa að leggja mat á eignarréttarlega stöðu viðkomandi landsvæðis áður en þar tókst byggð og hvort sú staða hafi tekið breytingum síðan. Í því sambandi ber að líta til þeirra krafna sem Hæstiréttur hefur gert til sönnunar eignarlands, sbr. kafla [7].1.1.

8. VIÐAUKI 2: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 6

8.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum[216]

[…]
Frá því óbyggðanefnd kvað upp […] úrskurði [síðast], í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5), hafa gengið níu Hæstaréttardómar sem tengjast fyrri svæðum. Nánar tiltekið eru þetta fimm dómar frá 14. júní 2007, þ.e. í málum nr. 22/2007 (Þórsmörk og Goðaland), nr. 23/2007 (Steinsholt), nr. 25/2007 (Almenningar), nr. 26/2007 (Merkurtungur), nr. 28/2007 (Stakkholt), einn dómur frá 4. október 2007, í máli nr. 27/2007 (Grænafjall/ Fljótshlíðarafréttur), einn dómur frá 11. október 2007, í máli nr. 99/2007 (Skaftártunguafréttur) og loks tveir dómar frá 18. október 2007, í málum nr. 47/2007 (Núpsstaður og fleiri jarðir í Fljótshverfi) og 79/2007 (Mörtunga og Prestbakkajarðir).

Tveir hinir síðastnefndu dómar eru fremur til staðfestingar á […] niðurstöðu [þeirri sem greinir í kafla 7.1.1.], þ.e. að ekki beri að herða sérstaklega kröfur til landamerkjabréfa jarða. Að öðru leyti telur óbyggðanefnd nauðsynlegt að taka til athugunar samhengi eldri og yngri dóma um eignarréttarlega stöðu tiltekinna afrétta einstakra jarða og/eða stofnana og hvort tilefni sé til breytinga á sönnunarmati óbyggðanefndar í sambærilegum tilvikum. Fer sú umfjöllun hér á eftir.

8.2. Afréttir einstakra jarða og stofnana[217]

Um þýðingu hugtakanna jörð, afréttur og almenningur er rækilega fjallað í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* […]. Að því er varðar hugtakið jörð er niðurstaðan sú að almennt megi gera ráð fyrir að slíku landi hafi upphaflega verið ráðstafað úr einstökum landnámum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Þannig eru taldar líkur á því að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi eða innan annarra ótvíræðra merkja, sé beinum eignarrétti háð. Tilvist landamerkjabréfs ein og sér ræður því ekki úrslitum um mat á eignarrétti, heldur staða landsvæðisins sem jarðar.

Afrétti hefur óbyggðanefnd flokkað í þrennt á grundvelli uppruna, sbr. kafla 4.4. og 4.5. í áðurnefndum *Almennum niðurstöðum*. Þar eru í fyrsta lagi samnotaafréttir, þ.e. þeir afréttir sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi eru afréttir einstakra jarða og stofnana, sem skv. elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Í þriðja lagi er um að ræða jarðir sem að hluta eða öllu leyti hafa verið lagðar til afréttar og gilda þar um sambærileg sjónarmið og að framan greindi um eignarhald á landi jarða yfirleitt.

Hafi umþrætt landsvæði ekki legið innan merkja jarðar hefur óbyggðanefnd talið að líkur séu á því að það hafi ekki orðið beinum eignarrétti háð fyrr en með setningu þjóðlendulaga. Tilvist landamerkjabréfs skiptir þá ekki grundvallarmáli en litið til atriða svo

[216] Kafli 6.1.2 í úrskurðum í málum nr. 1–5/2007 (svæði 6), dags. 6. júní 2008.
[217] Kafli 6.1.3 í úrskurðum í málum nr. 1–5/2007 (svæði 6), dags. 6. júní 2008.

sem umfjöllunar í heimildum, nýtingar, staðhátta, gróðurfars og landnáms. Ekki er þó alltaf augljóst hvort landsvæði hefur stöðu jarðar eða afréttar. Á það álitaefni hefur sérstaklega reynt þegar undir einstakar jarðir og/eða stofnanir hafa legið svæði sem skilin hafa verið frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða, í sumum tilvikum, af öðrum fasteignum. Eru aðstæður þá oft þær að landsvæðisins er getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og heimildir um afnot einskorðaðar við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Til úrlausnar hjá óbyggðanefnd hefur komið nokkur fjöldi landsvæða sem fella má undir framangreinda lýsingu. Þessi landsvæði hafa verið úrskurðuð þjóðlendur og afréttir/landsvæði í afréttareign, eftir atvikum með vísan til heimilda, legu, sögu, staðhátta, nota o.fl. Ber hér að nefna Afrétt norðan vatna í máli nr. 4/2000 (svæði 1), Hrunaheiðar í máli nr. 5/2000 (svæði 1); Hoffellslambatungur í máli nr. 4/2001 (svæði 2); Þórsmörk, Goðaland, Almenninga, Teigstungur, Múlatungur, Merkurtungur, Stakkholt, Steinsholt, Hólatungur, Borgartungur og Skógafjall í máli nr. 5/2003 (svæði 3); Hvítmögu og Stórhöfða í máli nr. 6/2003 (svæði 3); Villingadal, Suðurfell og Múla í máli nr. 1/2005 (svæði 5); Steinvarartungu og Þorbrandsstaðatungur í máli nr. 3/2005 (svæði 5); Þverfellsland og sunnanverða Grímólfsártungu í máli nr. 4/2005 (svæði 5) og loks afréttarland á Hólsfjöllum í máli nr. 5/2005 (svæði 5).

Segja má að Hæstiréttur hafi einnig tekið skýra afstöðu til landamerkjabréfa annarra landsvæða en jarða, þegar í fyrstu dómum í þjóðlendumálum. Í forsendum réttarins í dómi frá 21. október 2004, máli nr. 48/2004, segir þannig svo:

> Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Að auki segir svo í dómi réttarins frá 28. september 2006 í máli nr. 497/2005:

> … nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

Þá hefur komið fram það skýra mat Hæstaréttar að sé ekki um jörð að ræða hafa landamerkjabréf takmarkaðra vægi sem „sönnunargagn um beinan eignarrétt“, sbr. dóm Hæstaréttar 14. júní 2007 í máli nr. 22/2007.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þær þjóðlendur og afrétti/landsvæði í afréttareign sem áður voru tilgreindar hafa verið staðfestir efnislega með dómum Hæstaréttar að því er varðar Afrétt norðan vatna, Hoffellslambatungur, Hrunaheiðar, Þórsmörk, Goðaland, Steinsholt, Almenninga, Merkurtungur og Stakkholt, sbr. dóma frá 21. október 2004, 28. september 2006, 5. október 2006 og 14. júní 2007 í málum nr. 47/2004, nr.

497/2005, nr. 133/2006, nr. 22/2007, nr. 23/2007, nr. 25/2007, nr. 26/2007 og nr. 28/2007. Í tilvikum Skógafjalls, Hvítmögu og Stórhöfða var sams konar niðurstöðum óbyggðanefndar á hinn bóginn snúið við og komist að þeirri niðurstöðu að þar væru eignarlönd en ekki þjóðlendur í afréttareign, sbr. dóma frá 16. maí 2007 í málum nr. 24/2007, nr. 536/2006 og nr. 448/2006. Önnur framangreind landsvæði hafa ekki komið til kasta dómstóla en af dómum um eignarland frá því fyrir gildistöku þjóðlendulaga ber að nefna Hrd. frá 29. febrúar 1996 (Hrd. 1996/696) um Blikdal í Esju og dóm aukadómþings Árnessýslu 23. febrúar 1980 um Tunguheiði í Biskupstungum.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þjóðlendur í afréttareign á þessum svæðum eru þannig almennt í góðu samræmi við úrlausnir Hæstaréttar, fyrr og síðar, þó svo forsendur séu ekki einsleitar í öllum tilvikum og taki þess utan mið af sérstöðu einstakra svæða. Dómar Hæstaréttar um landskikana þrjá sunnan Mýrdalsjökuls, þ.e. Skógafjall, Hvítmögu og Stórhöfða, skera sig þar hins vegar nokkuð úr.

Framangreind úrlausnarefni eiga það sameiginlegt að viðkomandi landsvæði hefur legið undir einstaka jörð/jarðir eða stofnun, landfræðilega aðskilið frá henni/þeim með einum eða öðrum hætti, jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og afnot einskorðuð við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Ef reynt er að taka saman þau sameiginlegu atriði sem leiða til niðurstöðu Hæstaréttar um eignarland í umræddum þremur undantekningartilvikum, þá sýnist landfræðileg lega, m.a. gagnvart aðliggjandi eignarlöndum og að einhverju marki almennir staðhættir, vega mjög þungt. Í tilvikum Hvítmögu og Skógafjalls var á því byggt að svæðin hefðu verið innan merkja jarða og að hvorki staðhættir né gróðurfar mæltu gegn því að þau hefðu verið numin, a.m.k. að einhverju leyti. Beinn eignarréttur hefði þannig stofnast. Um Stórhöfða segir að líkur séu fyrir því að hann hafi verið innan upphaflegs landnáms eins og aðliggjandi lönd. Hann hafi ekki verið talinn til samnotaafrétta og ekkert sé komið fram í málinu sem stutt geti að munur verði að þessu leyti gerður á Stórhöfða og aðliggjandi landsvæðum. Nægilega sé því leitt í ljós að hann hafi frá landnámi verið háður beinum eignarrétti sem heiðaland jarðar.

Dómar Hæstaréttar um þjóðlendur í Þórsmörk, Goðalandi, Almenningum, Merkurtungum, Stakkholti og Steinsholti, eru kveðnir upp mánuði síðar en dómar um eignarlönd í Stórhöfða, Hvítmögu og Skógafjalli. Fyrstnefndu svæðin sex liggja norðan Eyjafjallajökuls og voru öll talin heyra undir einstaka jörð/jarðir sem þau eru landfræðilega aðskilin frá. Í forsendum Hæstaréttar er m.a. vísað til möguleikans á landnámi, legu og staðhátta, skorts á skriflegum eignarheimildum og samræmis milli þeirra innbyrðis. Tekið er sérstaklega fram að ekki sé sýnt fram á önnur not meintra rétthafa en hefðbundin afréttarnot til sumarbeitar fyrir búfé. Í öllum þessum sex tilvikum var dæmd þjóðlenda í afréttareign.

Sýnist þannig ekki vera fullt samræmi í mati réttarins að því er varðar hin tilgreindu atriði í annars vegar tilvitnuðum þremur dómum og hins vegar öðrum úrlausnum um sams konar landsvæði, auk eldri dóma um Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar.

Draga má þá ályktun af framangreindum dómum að það séu fyrst og fremst staðbundnar aðstæður, þ.m.t. staðhættir, en þó einkum lega viðkomandi þriggja landsvæða að eignarlöndum til annarra átta en gagnvart Mýrdalsjökli sem úrslitum ráði. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar hverju sinni. Þá liggja fyrir eldri dómar um þjóðlendur á landsvæðum með svipaða legu gagnvart annars vegar eignarlöndum og hins vegar þjóðlendum, sbr. einkum Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar í Hrd. 28. september 2006 í máli nr. 497/2005 og Hrd. 5. október 2006 í mál nr. 133/2006. Ekki liggur fyrir skýr yfirlýsing Hæstaréttar um breytta afstöðu að þessu leyti. Með hliðsjón af framangreindu og að teknu tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd útilokað að líta svo á að umræddir þrír dómar, um Hvítmögu, Skógafjall og Stórhöfða, feli í sér að lega þrætusvæðis að eignarlandi eða eignarlöndum geti ein og sér vegið svo þungt að önnur sú sönnunarfærsla sem ella fer fram við slíkar kringumstæður hafi hverfandi þýðingu.

Óumdeilt er hins vegar að eignarréttarleg staða aðliggjandi svæða getur auk hefðbundinna og viðurkenndra eignarheimilda haft vægi við eignarréttarlegt mat og ásamt öðru leitt til þeirrar niðurstöðu að um eignarland sé að ræða. Má þar um vísa til dóms Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 varðandi efstu jarðir í Biskupstungnahreppi, sbr. einnig úrskurð óbyggðanefndar um þau landsvæði. Hið sama má segja um eignarland í dómi Hæstaréttar 18. október 2007 í máli nr. 47/2007 um jarðir í Fljótshverfi, sbr. og úrskurð óbyggðanefndar um sama svæði.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að ekki séu forsendur til þess að breyta því sönnunarmati sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum tilvikum. Fyrir liggur að í málum nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd snúa sérstök álitaefni af þessum toga að eftirtöldum landsvæðum: Hálsmannatungur, Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði, Tjarnahverfi á Gönguskarði, Finnsstaðadalur, Grímsland og Kambsmýrar í máli nr. 4/2007 og Upprekstrarland milli Höfðagilja og Eyvindará/Laufáshagi í máli nr. 5/2007.

9. VIÐAUKI 3: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7A

9.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum[218]

[…]

Við uppkvaðningu úrskurða í málum nr. 1–5/2008, á svæði 7 suður, liggja ekki fyrir nýir dómar Hæstaréttar í þjóðlendumálum en geta ber um ákvörðun Mannréttindadómstóls Evrópu frá 23. september 2008 í máli nr. 46461/06. Þar var því hafnað að taka til efnismeðferðar kærumál sem varðaði dóm Hæstaréttar Íslands frá 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005. Kærumálið varðaði nánar tiltekið landsvæðin Fjall og Breiðármörk í Öræfum, sem Hæstiréttur hafði dæmt þjóðlendur, og til skoðunar voru ákvæði Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994, í 1. gr. 1. viðauka [Friðhelgi eignarréttar], 1. mgr. 6. gr. [Réttur til réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi] og 14. gr. [Bann við mismunun]. Kvörtun málshefjenda til Mannréttindadómstólsins varðaði bæði lög nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, og meðhöndlun Hæstaréttar á umræddu máli, þar á meðal sönnunarkröfur.

Mannréttindadómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann ætti ekki við í umræddu máli þar sem umþrætt land teldist ekki eign kærenda í skilningi ákvæðisins. Í því sambandi tók dómstóllinn sérstaklega fram að þegar um kröfu til eignarréttinda er að ræða geti sá sem hana hefur uppi einungis átt lögmætar væntingar til að um eign sé að ræða ef krafa hans hefur fullnægjandi stoð í landsrétti viðkomandi aðildarríkis, svo sem þegar fyrir hendi eru fordæmi dómstóla í þá veru. Þá kvað dómstóllinn Hæstarétt Íslands bæði hafa farið að viðeigandi lagaákvæðum og fylgt eigin fordæmum um að landamerkjabréf eitt og sér teljist ekki fullnægjandi sönnun ef eldri gögn mæla því í mót. Þannig taldi dómstóllinn að kærendur hefðu ekki sýnt fram á að þeir ættu lögmætar væntingar til þess að umþrætt land teldist eign þeirra og þeir gætu því ekki notið verndar 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann að þessu leyti. Mannréttindadómstóllinn komst enn fremur að þeirri niðurstöðu að ekkert benti til þess að brotið hefði verið gegn 1. mgr. 6. gr. eða 14. gr. sáttmálans í máli kærenda og taldi því ekki að á þá hefði verið lögð óhóflega þung sönnunarbyrði.

10. VIÐAUKI 4: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7B

10.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum[219]

[…]

Hér verður gerð grein fyrir þeim 22 dómum sem gengið hafa frá því óbyggðanefnd kvað síðast upp úrskurði. Sambærileg umfjöllun um eldri dóma í fyrri úrskurðum, að því marki sem hún hefur almenna þýðingu, hefur verið felld inn í framangreindar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og vísast þangað.

---

[218] Kafli 6.1.2 í úrskurðum í málum nr. 1–5/2008 (svæði 7A), dags. 19. júní 2009.
[219] Kafli 6.1.2.1 í úrskurðum í málum nr. 1–2/2009 (svæði 7B), dags. 10. október 2011.

Um er að ræða eftirfarandi 22 dóma Hæstaréttar: Dómur frá 24. september 2009 í máli nr. 102/2009 (Brú og Brúaröræfi); dómur frá 29. október 2009 í máli nr. 685/2008 (Afréttur Seltjarnarneshrepps hins forna, Elliðavatn, Vatnsendi, Lækjarbotnar og Geirland); dómur frá 19. nóvember 2009 í máli nr. 69/2009 (Gunnarsstaðir); dómur frá 25. mars 2010 í máli nr. 409/2009 (Skriðuklaustur); tveir dómar frá 3. júní 2010, í málum nr. 198/2009 (Selvogs- og Ölfusafréttur) og 184/2009 (Landsvæði aðliggjandi Ölfusafrétti); dómur frá 16. september 2010 í máli nr. 473/2009 (Krepputunga); sjö dómar frá 7. október 2010, í málum nr. 379/2009 (Heiðarmúli), nr. 517/2009 (Grímólfsártunga), nr. 722/2009 (Hvammur), nr. 723/2009 (Laxárdalur), nr. 748/2009 (Vatnsendi), nr. 749/2009 (Þverfellsland) og nr. 750/2009 (Hvappur); dómur frá 11. nóvember 2010 í máli nr. 768/2009 (Afréttur Álftaneshrepps hins forna/norðaustanverður hluti Almenningsskóga Álftaness, Skógræktarsvæði norðan Krýsuvíkur og sunnan Garðakirkjulands og Garðakirkjuland vegna Selskarðs); dómur frá 10. febrúar 2011 í máli nr. 299/2010 (Valþjófsstaður í Fljótsdal); dómur frá 11. apríl 2011 máli nr. 199/2011 (Hofsafréttur); tveir dómar frá 22. september 2011 í málum nr. 293/2010 (Þorvaldsstaðir og Hamar) og nr. 294/2010 (Mælifell og Selsárvellir); og loks þrír dómar frá 29. september 2011, í málum nr. 40/2011 (Sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls), nr. 75/2011 (Grímsstaðir á Fjöllum) og nr. 56/2011 (Hvannstaðir).

Nítján af framangreindum 22 dómum fjalla um efnisleg atriði og í fjórtán þeirra var niðurstaða óbyggðanefndar staðfest í öllum meginatriðum. Í fimm tilvikum var henni hins vegar hnekkt og dæmt eignarland þar sem óbyggðanefnd hafði úrskurðað þjóðlendu. Nánar tiltekið er þar um að ræða landsvæðin Hvamm, Laxárdal, Vatnsenda, sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls og Hvannstaði.

Þau fimm mál, þar sem úrskurði óbyggðanefndar var hnekkt, varða í meginatriðum mat á efni og samhengi fyrirliggjandi heimilda um viðkomandi landsvæði. Niðurstöður þeirra leiða ekki til breytinga á sönnunarmati í málum af þessu tagi almennt en hnykkja á fyrirliggjandi meginreglum, sbr. *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* sem fylgja í viðauka með úrskurði þessum. Í næstu tveimur köflum er gerð nánari grein fyrir samhengi umræddra dóma og meginreglna.

10.2. Heimildir mæla í mót landamerkjabréfi jarðar[220]

Í tveimur dómum Hæstaréttar frá 7. október 2010, um eignarland Hvamms og Laxárdals í Svalbarðshreppi, er fjallað um land innan afmörkunar í þinglýstum landamerkjabréfum jarða. Slíkt land hefur að meginreglu verið dæmt og úrskurðað eignarland en óbyggðanefnd taldi að önnur afmörkun í tiltekinni eldri heimild leiddi til þeirrar niðurstöðu að innan bréfa Hvamms og Laxárdals væru þjóðlendur að hluta.

Það er ekki tilvist landamerkjabréfs ein og sér sem hefur ráðið úrslitum um mat á eignarrétti, heldur staða landsvæðisins sem jarðar. Mikilvægi landamerkjabréfa jarða

[220] Kafli 6.1.2.2 í úrskurðum í málum nr. 1–2/2009 (svæði 7B), dags. 10. október 2011.

felst í sönnunargildi þeirra en hvert og eitt bréf er metið sérstaklega. Hefur þá einkum verið til þess litið hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins. Mæli heimild í mót landamerkjabréfi jarðar, hvort heldur er afmörkun lands og/eða stöðu þess sem jarðar, þarf að meta hvort vægi hennar sé slíkt að það rýri sönnunargildi bréfsins að sama skapi.

Á svæðum 1-7A eru fimmtán tilvik þar sem óbyggðanefnd hefur úrskurðað að land innan landamerkjabréfs jarðar væri eignarland að hluta og þjóðlenda að hluta. Er þá miðað við yngra landamerkjabréf viðkomandi jarðar, hafi verið gerð tvö, og skýringu óbyggðanefndar á texta viðkomandi bréfs, en hún getur verið önnur en skýring málsaðila.

Þau fimmtán tilvik sem hér um ræðir eru eftirfarandi: Þingvellir; Mörtunga á Síðu; Fell í Suðursveit; Stafafell í Lóni; Skriðuklaustur og Valþjófsstaður í Fljótsdal; Brú á Jökuldal; Þorvaldsstaðir og Hamar í Selárdal; Gunnarsstaðir, Kverkártunga og Miðfjörður í Skeggjastaðahreppi; Hvammur og Laxárdalur í Svalbarðshreppi; Reykjahlíð í Mývatnssveit. Að undanskildum Hvammi og Laxárdal hafa þeir dómar Hæstaréttar sem gengið hafa um þessi tilvik staðfest niðurstöðu óbyggðanefndar í öllum meginatriðum. Umfjöllun um Kverkártungu og Miðfjörð í fyrrum Skeggjastaðahreppi og Reykjahlíð í Mývatnssveit er ólokið hjá dómstólum.

Í flestum þessara tilvika hafa legið fyrir eldri heimildir um afmörkun jarðarinnar, stundum eldri landamerkjabréf, sem mælt hafa í mót lýsingu landamerkjabréfs. Þetta er þó ekki einhlítt og mál Þingvallakirkjulands, Skriðuklausturs og Valþjófsstaðar í Fljótsdal vörðuðu fremur mat á heimildum um takmörkuð réttindi innan merkja. Loks getur hvort tveggja hafa verið fyrir hendi, eldri merkjalýsingar og heimildir um takmörkuð réttindi, sbr. einkum Stafafell í Lóni og Fell í Suðursveit.

Til viðbótar við framangreind fimmtán tilvik eru þess tvö dæmi á svæðum 1–7A að eignarréttur að jörð hafi verið gefinn upp eða glatast, sbr. dóma Hæstaréttar um Fjall og Breiðármörk frá 11. maí 2006.

Af framangreindu er ljóst að undantekningar frá meginreglunni um eignarland innan afmörkunar í landamerkjabréfi jarðar eru fáar og ríkar kröfur gerðar í því sambandi. Nýjar úrlausnir dómstóla um jarðirnar Hvamm og Laxárdal í Svalbarðshreppi árétta þetta enn frekar. Þar taldi Hæstiréttur að land innan landamerkjabréfa annars vegar Hvamms og hins vegar jarðarinnar Laxárdals væri í heild sinni eignarland. Hafnað var þeirri röksemdafærslu óbyggðanefndar að önnur afmörkun í tiltekinni eldri heimild leiddi til þeirrar niðurstöðu að þar væru þjóðlendur að hluta.

Loks skal þess getið að ýmis dæmi eru um að uppi hafi verið álitaefni af þeim toga sem hér um ræðir í málum sem lyktað hefur með niðurstöðu óbyggðanefndar um eignarland. Úrskurðum um eignarland hefur almennt verið unað og þeir því ekki komið til endurskoðunar hjá dómstólum. Sem dæmi um ríkt sönnunargildi landamerkjabréfs jarðar í slíku máli má nefna Hjaltadal og Kambfellskjálka í máli nr. 3/2007 á svæði 6.

10.3. Heimildir um legu jarða til forna[221]

Eftir er þá að gera grein fyrir þremur nýjum dómum þar sem hnekkt var úrskurðum óbyggðanefndar um þjóðlendu, nánar tiltekið varðandi Vatnsenda í Svalbarðshreppi, sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls í Öxarfjarðarhreppi og Hvannstaði, einnig í Öxarfjarðarhreppi.

Í þessum málum er fjallað um þýðingu þess að landsvæði hafi upphaflega verið hluti jarðar. Slíkt land hefur að meginreglu verið úrskurðað og dæmt eignarland, svo sem áður sagði. Flokkun landsvæða í jarðir, afrétti(r) jarða, afrétti(r) kirkna og klaustra, samnotaafrétti(r) og annað land er þannig veigamikið atriði.

Landamerkjabréf hafa einnig verið gerð fyrir annars konar réttindasvæði en jarðir, svo sem ítök og afrétti(r). Slík bréf hafa takmarkaðra vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og að meginreglu hefur verið við það miðað í fyrirliggjandi dómum og úrskurðum að svæði utan lands jarða sé þjóðlenda. Þá getur verið bæði jörð og afrétt(ur) innan sama bréfs, með eða án aðgreiningar af einhverju tagi, svo sem að framan greindi.

Jafnframt er ljóst að notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur ekki úrslitaþýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Þessu til viðbótar er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausu landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Umfjöllun í landamerkjabréfi og notkun hugtaksins afrétt(ur) eru þannig dæmi um atriði sem veita ekki einhlít svör við því hvort tiltekið landsvæði sé jörð, afrétt(ur) jarðar, afrétt(ur) kirkju og klausturs, samnotaafrétt(ur) eða annað land. Þess utan kunna heimildir að vera óljósar og brotakenndar, afmörkun og nýting breytileg, réttindi jafnvel gefin upp eða glötuð.

Heimildir um legu jarða til forna, enda þótt takmarkaðar séu, geta hins vegar gefið mikilvægar vísbendingar um að landsvæði hafi upphaflega haft stöðu jarðar en síðar verið nýtt sem afrétt(ur). Í framangreindum þremur dómum Hæstaréttar, um Vatnsenda, sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls og Hvannstaði, felst áhersla á þetta atriði, enda þótt fleira komi þar til. Þar lagði dómstóllinn til grundvallar að umrædd landsvæði hefðu talist hluti af jörðinni Álandi, í tilviki Vatnsenda, og jörðinni Hólum, í tilvikum Fagradals, Víðirhóls, Hólssels, Nýhóls og Hvannstaða. Þau hefðu því verið háð beinum eignarrétti. Hafnað var þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að landsvæðin hefðu ekki stöðu jarðar að lögum.

Sem dæmi um skyld álitaefni í úrskurðum óbyggðanefndar þar sem niðurstaðan hefur verið eignarland má hér nefna Núpufellsdal og Þormóðsstaðasel í máli nr. 1/2008

[221] Kafli 6.1.2.3 í úrskurðum í málum nr. 1–2/2009 (svæði 7B), dags. 10. október 2011.

á svæði 7a, Gnýsstaði í máli nr. 3/2005 á svæði 5 og Hárekstaði í máli nr. 2/2005 á svæði 5.

11. VIÐAUKI 5: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 8A

11.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum [222]

[…]

Hér verður gerð grein fyrir þeim tíu dómum sem gengið hafa frá því óbyggðanefnd kvað síðast upp úrskurði. Sambærileg umfjöllun um eldri dóma í fyrri úrskurðum, að því marki sem hún hefur almenna þýðingu, hefur verið felld inn í framangreindar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og vísast þangað.

Um er að ræða eftirfarandi [10] dóma Hæstaréttar: Dómur frá 20. september 2012 í máli nr. 65/2012 (Reykjahlíð); dómur frá 27. september 2012 í máli nr. 350/2011 (vesturhluti Hofsafréttar og Lambatungur); dómur frá 21. febrúar 2013 í máli nr. 433/2011 (Steinvarartunga og hluti Mela); dómur frá 28. febrúar 2013 í máli nr. 432/2011 (Þorbrandsstaðatungur); dómur frá 19. september 2013 í máli nr. 656/2012 (Möðruvallaafréttur); dómur frá 26. september 2013 í máli nr. 411/2012 (Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár og mörk jarðanna Mjóadals, Kambfellskjálka, Hjaltadals og Sörlastaða); dómur frá 26. september 2013, í máli nr. 413/2012 (Bleiksmýrardalur vestan Fnjóskár); dómur frá 10. október 2013 í máli nr. 617/2012 (landsvæði sunnan Ölfusafréttar); dómur frá 28. nóvember 2013 í máli nr. 546/2012 (Eyvindarstaðaheiði og Hraunin) og loks dómur frá 18. september 2014 í máli nr. 24/2014 (Vaskárdalur).

Allir framangreindir dómar fjalla um efnisleg atriði og í átta þeirra var niðurstaða óbyggðanefndar staðfest í öllum meginatriðum. Í tveimur af dómunum var niðurstöðu nefndarinnar hins vegar hnekkt. Í öðrum þeirra var dæmt eignarland þar sem óbyggðanefnd hafði úrskurðað þjóðlendu. Nánar tiltekið er þar um að ræða þann dóm er varðar landsvæði sunnan Ölfusafréttar. Í máli því sem varðaði ágreining um eignarréttarlega stöðu Bleiksmýrardals austan Fnjóskár og mörk jarðanna Mjóadals, Kambfellskjálka, Hjaltadals og Sörlastaða í Þingeyjarsveit gagnvart þjóðlendu var aftur á móti hnekkt þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár væri eignarland og dæmt að um þjóðlendu væri að ræða. Þá var mörkum umræddra jarða gagnvart þjóðlendu breytt nokkuð, nánar tiltekið á þann veg að landsvæði sem óbyggðanefnd hafði talið innan marka jarðanna var dæmt þjóðlenda.

[…]

11.2. Um túlkun landamerkjabréfa jarða og samspil við aðrar heimildir[223]

Af forsendum fyrir niðurstöðu dóms Hæstaréttar um mörk framangreindra jarða í Þingeyjarsveit gagnvart þjóðlendu má ráða að það sé einkum tvennt sem ráði því að niðurstaða réttarins um afmörkun jarðanna er frábrugðin niðurstöðu óbyggðanefndar. Fyrra atriðið er að í tilvikum Hjaltadals ásamt Kambfellskjálka og Sörlastaða er afmörkun jarðanna til fjalla að nokkru leyti miðuð við almenna staðhætti sem einkenna fjalllendið

[222] Kafli 6.1.2.1 í úrskurðum í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A), dags. 19. desember 2014.
[223] Kafli 6.1.2.2 í úrskurðum í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A), dags. 19. desember 2014.

á svæðinu en ekki ákveðin náttúruleg kennileiti eða örnefni sem unnt er að staðsetja með nákvæmum hætti. Nánar tiltekið er fjallað um „eyðigrót og sanda“ í landamerkjabréfi Sörlastaða og „fjallið“ og „öræfi“ í landamerkjabréfi Hjaltadals. Taldi óbyggðanefnd að þrátt fyrir að landamerkjabréf jarðanna væru óljós um afmörkun þeirra til suðurs fengi sú afmörkun jarðanna sem krefjendur beins eignarréttar héldu fram, stoð í landamerkjabréfum þeirra og öðrum heimildum um þær. Hæstiréttur leit aftur á móti svo á að kröfur eigenda jarðanna um merki þeirra ættu sér ekki stoð í landamerkjabréfum þeirra að þessu leyti.

Síðara atriðið sem veldur mismunandi niðurstöðu óbyggðanefndar og Hæstaréttar varðar samspil landamerkjabréfs og yngri heimildar um jörðina Mjóadal. Nánar tiltekið taldi Hæstiréttur að um merki Mjóadals til suðurs og vesturs yrði ekki byggt á landamerkjaskjali frá 1897 svo sem gert hafði verið í úrskurði óbyggðanefndar, þar sem leggja yrði til grundvallar að með því að eigandi jarðarinnar hefði látið útbúa og þinglýsa skrá yfir afréttarlönd árið 1904, sem tók m.a. til lands Mjóadals, hefði hann í raun fellt landamerkjaskjalið úr gildi að því leyti sem ekki gætti samræmis milli umræddra skjala. Óbyggðanefnd hafði aftur á móti lagt landamerkjabréfið til grundvallar um afmörkun Mjóadals og taldi að lýsing þess á vesturmerkjum Mjóadals samræmdist öðrum heimildum um merkin, þ.m.t. afréttarskránni. Í landamerkjabréfinu er vesturmerkjum Mjóadals lýst þannig að frá „hágrjóti“ liggi merkin norður háfjallið, eftir því sem vatnsföll deili sveita milli, norður gegnt upptökum Syðri-Bótarár. Í afréttarskránni er vesturmerkjunum lýst þannig að þeim ráði bein stefna vestan við öll drög er liggi að tilteknum ám að botni Syðri-Bótarár. Taldi óbyggðanefnd að samræmi væri milli þessara tveggja merkjalýsinga en Hæstiréttur ekki.

Í þessu samhengi skal þess ennfremur getið að þrátt fyrir að niðurstaða óbyggðanefndar og Hæstaréttar um mörk jarðarinnar Reykjahlíðar gagnvart þjóðlendu væri hin sama má sjá af forsendum fyrir niðurstöðu dómsins að Hæstiréttur metur heimildir um tiltekinn hluta ágreiningssvæðisins með öðrum hætti en óbyggðanefnd gerði. Var þar um að ræða þann hluta ágreiningssvæðisins sem liggur handan við fjallgarðana sem liggja austan Mývatns og suður að línu sem liggur frá Veggjafelli í Bræðraklif í Hafragjá og þaðan beina stefnu til austurs í Jökulsá á Fjöllum. Umrætt svæði er innan lýstra merkja Reykjahlíðar samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar en mat Hæstaréttar og óbyggðanefndar á tilteknum eldri heimildum um viðkomandi hluta ágreiningssvæðisins var ólíkt. Einkum voru það þrjú efnisatriði í þeim sem rétturinn taldi mæla gegn því að umræddur hluti ágreiningssvæðisins væri háður beinum eignarrétti. Í fyrsta lagi var þar um að ræða heimildir um að Möðrudal tilheyrðu tiltekin afnotaréttindi á svæðinu án þess að tiltekið væri að um væri að ræða ítak í landi annarra jarða. Í öðru lagi taldi rétturinn það sem fram kom í heimildunum um tilkall eigenda Reykjahlíðar til ómerkinga á svæðinu mæla gegn því að það væri háð beinum eignarrétti. Í þriðja lagi taldi rétturinn að umfjöllun í úrskurði frá 1506 um átölulaus afnot til rökstuðnings

eignarrétti, m.a. með vísan til 26. kap. landsleigubálks Jónsbókar, mælti gegn því að svæðið væri háð beinum eignarrétti.

Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar voru með úrskurðum á svæði 1 og fylgja í viðauka með úrskurði þessum er m.a. fjallað um sönnunargildi landamerkjabréfa. Fram kemur að ljóst virðist af úrlausnum dómstóla í einkamálum að við mat á gildi landamerkjabréfs skipti máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði Með vísan til tilgangs landamerkjalaga 1882, síðari tíma löggjafar og úrlausna dómstóla, telji óbyggðanefnd að leggja verði til grundvallar að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi, sé beinum eignarrétti háð. Hins vegar sé þó ljóst að meta verði sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs. Þannig dragi úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót.

Í köflum 6.1.1 í úrskurðum óbyggðanefndar á svæði 5 er frekari umfjöllun um gildi landamerkjabréfa jarða og hefur sá kafli verið felldur inn í *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*. Þar er fjallað um nokkra dóma Hæstaréttar sem þá höfðu nýlega fallið og varða mat á sönnunargildi landamerkjabréfa jarða. Fram kemur það mat að í tilteknum dómum hafi enn verið hnykkt á þýðingu þess að landsvæði teldist innan merkja jarðar. Samkvæmt þessu sé óbyggðanefnd rétt að leggja áfram áherslu á landamerkjabréf jarða, samanber umfjöllun um þau í Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar, enda þótt með skýrum fyrirvörum sé. Lýst er þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að ekki sé ástæða til að herða sérstaklega kröfur um sönnun eignarlands innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðar, umfram það sem áður hafi verið lagt til grundvallar og samrýmist vel almennri afstöðu Hæstaréttar til landamerkjabréfa. Eftir sem áður sé ljóst að dómstólar geri nokkuð strangar kröfur til sönnunar eignarlands, samanber einnig þá meginreglu í íslenskum rétti að sá sem telji til eignarréttar yfir landi verði að færa fram heimildir fyrir eignartilkalli sínu.

Afstaða óbyggðanefndar hefur samkvæmt framansögðu frá upphafi verið sú að þrátt fyrir meginregluna um að land sem afmarkað er í landamerkjabréfi jarðar sé háð beinum eignarrétti sé ljóst að meta þurfi sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs. Þannig dragi úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót. Dómarnir sem að framan er getið um mörk jarðanna Hjaltadals ásamt Kambfellskjálka, Sörlastaða, Mjóadals og Reykjahlíðar gagnvart þjóðlendu fá að mati óbyggðanefndar fyllilega samræmst umræddri meginreglu, enda er hún háð tilteknum undantekningum. Mismunandi niðurstaða óbyggðanefndar og Hæstaréttar varðandi mörk Hjaltadals ásamt Kambfellskjálka og Sörlastaða gagnvart þjóðlendu skýrist af mismunandi túlkun á landamerkjabréfunum að því leyti sem merkjalýsingar þeirra eru óljósar. Þá skýrist mismunandi afstaða nefndarinnar og réttarins til tiltekinna hluta þeirra landsvæða sem eru innan lýstra merkja samkvæmt landamerkjabréfum Mjóadals og Reykjahlíðar af ólíkum ályktunum af öðrum heimildum um viðkomandi landsvæði. Forsendur og niðurstöður Hæstaréttar í þeim dómum sem hér hefur verið fjallað um kunna að kalla á breytt sönnunarmat óbyggðanefndar ef upp koma tilvik sem eru í öllum aðalatriðum sambærileg en kalla

að mati nefndarinnar ekki, fremur er dómarnir sem raktir eru í köflum 6.1.1 í úrskurðum á svæði 5, á að nefndin herði almennt kröfur um sönnun þess að land sem afmarkað er í landamerkjabréfi jarðar teljist eignarland.

11.3. Áhrif fyrri lögskipta íslenska ríkisins og annarra vegna viðkomandi landsvæðis[224]

Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 617/2012 snéri ágreiningurinn að því hvort tiltekið landsvæði sunnan Ölfusafréttar væri þjóðlenda eða eignarland. Umræddu ágreiningssvæði hafði verið skipt út úr landi tiltekinna jarða sunnan afréttarins og selt til Orkuveitu Reykjavíkur árið 1999. Íslenska ríkið var meðal seljenda. Í forsendum Hæstaréttar kemur fram að rétturinn túlkar landamerkjabréf umræddra jarða á þann veg að ágreiningssvæðið sé samkvæmt þeim innan merkja jarðanna. Rétturinn taldi hins vegar að eldri heimildir mæltu gegn því að land jarðanna hafi náð svo langt til norðurs áður en landamerkjabréf þeirra voru gerð á ofanverðri 19. öld.

Aftur á móti var litið til þess að íslenska ríkið var meðal þeirra sem gerðu kaupsamninga við Orkuveitu Reykjavíkur um landið. Í kaupsamningunum var vísað um afmörkun landsins til tiltekins uppdráttar þar sem mörk hins selda lands til norðurs og suðurs voru sýnd og þau jafnframt tilgreind nákvæmlega með hnitum. Að auki kom fram á uppdrættinum að ágreiningur væri um legu þverlínu á mörkum jarðanna til norðurs og í því sambandi voru sýndir tveir kostir. Í kaupsamningi íslenska ríkisins og Orkuveitunnar hafi þessu til viðbótar verið ákvæði þar sem fram hafi komið að báðum samningsaðilum væri kunnugt um að ágreiningur kynni að rísa um hvor þverlínan sem sýnd væri á uppdrættinum ætti að ráða merkjum jarðanna gagnvart Ölfusafrétti og tæki Orkuveitan alla áhættu af þeim ágreiningi. Í forsendum fyrir niðurstöðu Hæstaréttar kom fram að óhjákvæmilegt væri að líta svo á að fyrirvarinn hlyti a.m.k. öðrum þræði að hafa verið settur með tilliti til þess að lög nr. 58/1998 höfðu tekið gildi. Í samningsákvæðinu hafi aðeins verið getið um tvo hugsanlega kosti um legu þverlínu á norðurmerkjum landsins og þeir hafi báðir reynst vera langt norðan við þá línu sem þjóðlendukrafa ríkisins miðaðist við. Tekið er fram að því hafi verið haldið fram af hálfu Orkuveitu Reykjavíkur að aðrir jarðeigendur sem áttu í hlut hafi ekki viljað ljúka samningum um kaupin fyrr en ljóst væri hvort og þá að hvaða leyti íslenska ríkið myndi í tengslum við söluna til Orkuveitunnar draga í efa að land á þessu svæði væri háð beinum eignarrétti. Þessari staðhæfingu hefði íslenska ríkið ekki andmælt. Síðan segir í dómnum:

> Með þessum gerðum viðurkenndi hann [þ.e. íslenska ríkið] ekki aðeins í lögskiptum sínum við áfrýjanda [þ.e. Orkuveitu Reykjavíkur] að landið, sem skipt hafði verið út úr jörðunum Kröggólfsstöðum og Þúfu og var sýnt sunnan við þverlínu 1 á uppdrætti Forverks ehf. frá október 1998, væri háð beinum eignarrétti, svo sem leiða mátti samkvæmt áðursögðu af landamerkjabréfum fyrir þær frá 4. og 9. júní 1890, heldur mátti honum og vera ljóst að aðrir jarðeigendur, sem hér áttu í hlut, myndu leggja traust á að það sama hlyti að eiga við um landareignir þeirra. Aðalkrafa stefnda íslenska ríkisins fyrir

[224] Kafli 6.1.2.3 í úrskurðum í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A), dags. 19. desember 2014.

> óbyggðanefnd um mörk þjóðlendu og eignarlanda á landsvæðinu, sem áfrýjandi keypti eftir að því var skipt út úr jörðunum […], var þessu alls ósamrýmanleg, sbr. dóm Hæstaréttar 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005. Verður því að taka til greina kröfu áfrýjanda um að fellt verði úr gildi ákvæði í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 6/2004 um að landsvæðið á Hellisheiði sunnan Ölfusafréttar, sem um ræðir í máli þessu, sé þjóðlenda.

Af þessu má sjá að það eru fyrri athafnir íslenska ríkisins í lögskiptum við eigendur umræddra jarða sem ráða niðurstöðu Hæstaréttar um að ágreiningssvæðið sé eignarland en ekki þjóðlenda.

Óbyggðanefnd hafði áður úrskurðað að umrætt landsvæði væri þjóðlenda. Líkt og Hæstiréttur gerði síðar túlkaði óbyggðanefnd fyrirliggjandi heimildir um jarðirnar á þann veg að ágreiningssvæðið teldist ekki vera innan þeirra. Nefndin hafnaði því aftur á móti að framangreindar athafnir íslenska ríkisins í lögskiptum við kaupendur landsins hefðu áhrif á niðurstöðuna. Var sú niðurstaða einkum rökstudd með því að eigandi fasteignar getur ekki afsalað víðtækari eignarréttindum en hann sjálfur er sannanlega kominn að. Aðild ríkisins að umræddum kaupsamningnum gæti ekki haft aðra þýðingu en að styðja mögulegar og réttmætar væntingar samningsaðila til inntaks þess eignarréttar sem ráðstafað var í umræddum samningum. Þess væri á hinn bóginn að gæta að umrædd lögskipti hafi átt sér stað eftir lögtöku þjóðlendulaga og afsalshafa í lófa lagið að hafa uppi alla þá eignarréttarlegu fyrirvara sem þörf var á við samningsgerðina í ljósi þess réttarástands sem skapað var við lögfestingu þjóðlendulaga á árinu 1998. Að þessu virtu var því hafnað að aðkoma ríkisins með þessum hætti hefði getað skapað neinar þær væntingar sem gætu haft efnisleg áhrif á mat eignarréttar á svæðinu.

Vert er að fjalla í þessu samhengi einnig um dóm Hæstaréttar frá 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005. Þar var m.a. deilt um landsvæði á Skeiðarársandi sem er innan merkja jarðarinnar Skaftafells II samkvæmt ódagsettu landamerkjabréfi sem var þinglesið árið 1890. Hæstiréttur taldi aftur á móti að eldri heimildir styddu ekki að landið sem ágreiningur var um hefði verið numið til eignar og þannig orðið hluti jarðarinnar. Til þess verði á hinn bóginn að líta að í tengslum við ráðagerðir um stofnun þjóðgarðs í Skaftafelli hafi tveir af þáverandi eigendum jarðarinnar gefið út afsal árið 1966 handa „Náttúruverndarráði vegna ríkissjóðs“ fyrir hluta jarðarinnar. Í afsalinu, sem m.a. hafi verið undirritað af menntamálaráðherra fyrir hönd kaupandans, hafi verið vísað í landamerkjabréfið og „landamerki við það miðuð við söluna“. Skeiðarársandur hafi verið undanskilinn við söluna. Þá hafi menntamálaráðherra og eigandi Skaftafells gert samning árið 1969 um að fela gerðardómi að draga landamerkjalínu samkvæmt fyrrnefndu afsali „til ríkissjóðs“ og að „framkvæma landskipti milli samningsaðila á öllu óskiptu landi jarðarinnar Skaftafells“. Við landskiptin, sem gerðardómurinn kvað á um sama ár, hafi stór hluti landsins, sem kom í hlut tiltekinna eigenda Skaftafells (annarra en íslenska ríkisins) og sé nú jörðin Skaftafell II, verið það sama og deilt var um í þessum þætti málsins. Þá liggi fyrir yfirlýsing Náttúruverndarráðs frá árinu 1987, þar sem fram komi að umrætt ágreiningssvæði liggi utan þjóðgarðsins og sé í eigu lög-

býlisins. Var þar um merkin vísað til landamerkjabréfsins frá 1890. Síðan segir í dómnum:

> Með þessum gerðum hafa menntamálaráðherra og Náttúruverndarráð, sem hafði meðal annars með höndum stjórn þjóðgarða samkvæmt ákvæðum þágildandi laga nr. 47/1971 um náttúruvernd, ítrekað í orði og verki lagt til grundvallar í lögskiptum við þá, sem núverandi eigendur Skaftafells II leiða rétt sinn frá, að landið á Skeiðarársandi, sem hér er deilt um, sé eignarland þeirra, svo sem leitt verður af landamerkjabréfinu frá 1890. Dómkröfur áfrýjanda á hendur stefndu […] eru þessu alls ósamrýmanlegar. Verður því staðfest niðurstaða héraðsdóms um sýknu þessara stefndu af kröfum áfrýjanda.

Af þessum forsendum fyrir niðurstöðu dómsins má ráða að hún hefði orðið önnur ef umræddar athafnir menntamálaráðherra og Náttúruverndarráðs í lögskiptum við eigendur jarðarinnar hefðu ekki komið til. Óbyggðanefnd hafði áður komist að þeirri niðurstöðu að umrætt ágreiningssvæði væri innan marka jarðarinnar Skaftafells og væri eignarland. Ekki var sérstaklega fjallað um umrædd lögskipti ríkisins og eigenda Skaftafells í rökstuðningi fyrir þeirri niðurstöðu nefndarinnar heldur voru það aðrar heimildir sem réðu niðurstöðunni.

Það vekur athygli að í báðum þeim dómum Hæstaréttar sem hér um ræðir, þ.e. annars vegar um landsvæði sunnan Ölfusafréttar og hins vegar um landsvæði á Skeiðarársandi, ráða fyrri lögskipti handhafa ríkisvalds við eigendur viðkomandi jarða úrslitum um að umrædd landsvæði eru talin innan þeirra, jafnvel þótt viðkomandi handhafar ríkisvalds hafi ekki verið bærir að lögum til að afsala landinu eða breyta eignarréttarlegri stöðu þess. Þau lögskipti sem um ræðir vegna landsvæðisins sunnan Ölfusafréttar áttu sér stað eftir gildistöku þjóðlendulaga og það var landbúnaðarráðherra sem undirritaði umrætt afsal fyrir hönd ríkisins. Framangreind lögskipti menntamálaráðherra og Náttúruverndarráðs við eigendur Skaftafells áttu sér aftur á móti stað fyrir gildistöku þjóðlendulaga. Af forsendum Hæstaréttar má ráða að rétturinn líti svo á að fyrir þann tíma hafi umrætt landsvæði á Skeiðarársandi verið eigendalaust en orðið undirorpið beinum eignarrétti vegna téðra lögskipta þrátt fyrir að þágildandi réttarreglur hafi ekki haft að geyma heimildir til handa menntamálaráðherra eða Náttúruverndarráði til að stofna til beins eignarréttar á eigendalausum svæðum.

Umræddir dómar Hæstaréttar kunna að leiða til breytts sönnunarmats óbyggðanefndar í tilvikum þar sem athafnir handhafa ríkisvalds í lögskiptum við hagsmunaaðila benda til að litið hafi verið svo á að viðkomandi ágreiningssvæði sé háð beinum eignarrétti. Í slíkum tilvikum þarf að meta sérstaklega hvort þau lögskipti hafi áhrif á niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu svæðisins. […] Aðrir fyrirliggjandi dómar hafa að mati óbyggðanefndar ekki áhrif á sönnunarmat nefndarinnar að þessu leyti.[225]

---

[225] Auk framangreindra dóma hefur óbyggðanefnd skoðað sérstaklega m.t.t. þessa eftirfarandi dóma Hæstaréttar: Dóm frá 3. nóvember 1994 í máli nr. 247/1994 (Geitland), dóm frá 10. apríl 1997 í máli nr. 66/1996 (Auðkúluheiði), dóm frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur), dóm frá 28. september 2006 í máli nr. 498/2005 (Stafafell), dóm frá 18. október 2007 í máli nr. 79/2007 (Mörtunga), dóm frá 22. september 2011 í máli nr. 294/2010 (Mælifell), dóm frá 26. september 2013 í máli nr. 411/2012 (Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár) og loks dóm einnig frá 26. september 2012 í máli nr. 413/2012 (Bleiksmýrardalur vestan Fnjóskár).

11.4. Réttaráhrif og sönnunargildi eldri dómsúrlausna[226]

[…]

Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 411/2012 kom til skoðunar hvaða þýðingu dómur Landsyfirréttar frá 25. júní 1855 í máli nr. 1/1855, um Bleiksmýrardal austan Fnjóskár, hefði fyrir úrlausn málsins. Afstaða Hæstaréttar til þýðingar umrædds dóms Landsyfirréttar var frábrugðin afstöðu óbyggðanefndar, sem varð til þess að Hæstiréttur hnekkti niðurstöðu nefndarinnar um að þar væri eignarland.

Í máli því sem lauk með umræddum dómi Landsyfirréttar deildu Munkaþverárklaustur og eigendur Illugastaða um eignarrétt á svæðinu. Í dómi aukahéraðsréttar Þingeyjarsýslu, sem var að því leytinu til staðfestur af Landsyfirrétti, segir meðal annars:

> Afrjettarlandið Bleiksmýrardalur allur fyrir austan Fnjóská frá Hamarslæk og sudur á öræfi, á ad tilheyra Múnkaþverár klaustri, sem fullkomin og átölulaus eign, og eigindómur þess.

Í máli nr. 3/2007 hjá óbyggðanefnd deildu íslenska ríkið og Þingeyjarsveit um eignarréttarlega stöðu svæðisins. Nefndin komst að þeirri niðurstöðu að um eignarland væri að ræða. Í úrskurði óbyggðanefndar kom m.a. fram að nefndin teldi ljóst að beinn eignarréttur hafi verið til úrlausnar í umræddum dómi Landsyfirréttar. Réð dómurinn niðurstöðu óbyggðanefndar um að um eignarland væri að ræða.

Í dómi Hæstaréttar er dregin sú ályktun af fyrirliggjandi heimildum að réttur Munkaþverárklausturs yfir landsvæðinu hafi verið bundinn við óbein eignarréttindi. Tekið er fram að aðilar að því máli sem lauk með dómi Landsyfirréttar hafi ekki verið þeir sömu og málsaðilar fyrir Hæstarétti og þeir síðarnefndu hafi heldur ekki á báða vegu komið í stað þeirra fyrrnefndu, enda hafi íslenska ríkið ekki komið í stað eigenda Illugastaða þó svo að Þingeyjarsveit leiddi rétt sinn frá Munkaþverárklaustri. Í skilningi einkamálaréttarfars hafi sakarefnið í því máli því ekki verið það sama. Dómur Landsyfirréttar hafi því ekki þau áhrif sem um ræði í 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála en hann hafi á hinn bóginn fullt sönnunargildi um þau málsatvik sem í honum greinir, þar til hið gagnstæða sé sannað, sbr. 4. mgr. sömu lagagreinar. Hæstiréttur komst síðan að þeirri niðurstöðu að þótt dómsorð héraðsréttarins, sem Landsyfirréttur létt standa óraskað, hafi kveðið á um að afréttarlandið Bleiksmýrardalur fyrir austan Fnjóská tilheyrði Munkaþverárklaustri sem fullkomin og átölulaus eign hafi ekki að öllu leyti verið leyst úr því hvert inntak þessara réttinda væri. Dómur Landsyfirréttar geti því ekki haft sönnunargildi um það atriði skv. 4. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991, sem vikið geti til hliðar þeirri ályktun, sem dregin var af öðrum fyrirliggjandi heimildum í málinu, að Munkaþverárklaustur hafi aðeins notið óbeinna eignarréttinda yfir Bleiksmýrardal fyrir austan Fnjóská.

---

[226] Kafli 6.1.2.4 í úrskurðum í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A), dags. 19. desember 2014.

Í dómi Hæstaréttar um Eyvindarstaðaheiði í máli nr. 546/2012 reyndi einnig á atriði tengd áhrifum eldri dómsúrlausnar. Var þar um að ræða dóm réttarins frá 10 apríl 1997 í máli nr. 67/1996 en í því máli deildu Bólstaðahlíðarhreppur, Lýtingsstaðahreppur og Seyluhreppur við Landsvirkjun um bótarétt vegna annars vegar fallréttinda (virkjunarréttinda) í Blöndu og hins vegar lands á heiðinni sem Landsvirkjun hafði fengið til ótímabundinna umráða og afnota vegna Blönduvirkjunar á grundvelli nánar tiltekins samnings við hreppana. Íslenska ríkinu var stefnt til réttargæslu. Hæstiréttur sýknaði Landsvirkjun af kröfum hreppanna í umræddu máli og var sú niðurstaða reist á því að Eyvindarstaðaheiði væri ekki háð beinum eignarrétti.

Í máli nr. 546/2012 deildu annars vegar íslenska ríkið og hins vegar Sjálfseignarstofnunin Eyvindarstaðaheiði og Sveitarfélagið Skagafjörður um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar. Í dómi Hæstaréttar kom fram að Sjálfseignarstofnunin Eyvindarstaðaheiði og Sveitarfélagið Skagafjörður væru komin í stað hreppanna sem voru aðilar að fyrra málinu. Gagnaðili þeirra hafi á hinn bóginn verið Landsvirkjun en íslenska ríkið hafi aðeins átt þar hlut að máli á grundvelli 1. mgr. 21. gr. laga nr. 91/1991 (réttargæsluaðild) og hafi af þeim sökum ekki verið aðili að því í skilningi 1. mgr. 116. gr. sömu laga. Þótt hrepparnir þrír hafi reist áðurnefndar dómkröfur sínar í fyrra málinu á þeim grunni að þeir nytu beins eignarréttar yfir Eyvindarstaðaheiði hafi þær snúið að viðurkenningu réttar hreppanna til bóta úr hendi Landsvirkjunar. Dómkröfur í þessu máli snéru á hinn bóginn að því hvort hnekkt yrði úrskurði óbyggðanefndar um að Eyvindarstaðaheiði og Hraunin séu þjóðlenda og eftir atvikum ákvörðun um hvers konar réttindi gagnaðilar íslenska ríkisins kynnu að njóta að þessum landsvæðum. Í skilningi einkamálaréttarfars væri sakarefnið málinu þannig ekki það sama og í fyrra dómsmálinu. Dómur Hæstaréttar í máli nr. 67/1996 hafi því ekki þau áhrif hér, sem um ræði í 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991, en hann hafi á hinn bóginn fullt sönnunargildi um þau málsatvik, sem í honum greinir, þar til það gagnstæða sé sannað, sbr. 4. mgr. sömu lagagreinar.

Í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 5/2008, sem tók til landsvæðisins, kom fram að nefndin teldi ljóst að beinn eignarréttur hafi verið til úrlausnar í dómi Hæstaréttar í máli nr. 67/1996. Þannig lægi fyrir dómsúrlausn um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar. Til þess beri þó að líta að dómurinn feli ekki í sér úrlausn um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998 með síðari breytingum. Til athugunar hljóti því að koma hjá óbyggðanefnd hvaða áhrif aðild að málinu sem þá var til umfjöllunar hjá nefndinni, gögn eða önnur þau atriði sem dómstólar hafa ekki þegar tekið afstöðu til, hafi á eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar samkvæmt lögum nr. 58/1998. Síðan rakti nefndin að Sjálfseignarstofnunin Eyvindarstaðaheiði (sem var í eigu Húnavatnshrepps) og Sveitarfélagið Skagafjörður væru komin í stað þeirra hreppa sem áttu aðild að umræddu máli hjá Hæstarétti. Í málinu lægju ekki fyrir nein gögn sem sýni fram á rýmri rétt annarra hreppa sem sameinuðust undir merkjum

Sveitarfélagsins Skagafjarðar og Húnavatnshrepps, til Eyvindarstaðaheiðar. Þá taldi nefndin, eftir að hafa borið skjalaskrá málsins saman við skjalaskrá Hæstaréttarmáls nr. 67/1996 að engin ný gögn væru komin fram í málinu sem skipt gætu máli að þessu leyti.

Af framangreindum dómi Hæstaréttar í máli nr. 411/2012 má ráða þá afstöðu réttarins að dómar Landsyfirréttar kunni að vera bindandi um úrslit sakarefnis milli aðila máls og þeirra sem þeir leiða rétt sinn til að uppfylltum þeim skilyrðum og fram koma í 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála, með sambærilegum hætti og dómar þeirra dómstóla sem starfa samkvæmt núverandi réttarskipan. Samkvæmt ákvæðinu er dómur bindandi um úrslit sakarefnis milli aðila og þeirra sem koma að lögum í þeirra stað, um þær kröfur sem eru dæmdar þar að efni til. Í umræddu máli var um það að ræða að annar málaðilanna, þ.e. íslenska ríkið, átti ekki aðild að máli nr. 1/1855 fyrir Landsyfirrétti og leiddi ekki heldur rétt sinn til aðila þess máls. Dómurinn var því að mati Hæstaréttar ekki bindandi um úrslit sakarefnisins jafnvel þótt þar hafi verið dæmt um að svæðið væri „fullkomin og átölulaus eign“ þess aðila sem krefjendur eignarréttar í máli nr. 411/2012 leiddu rétt sinn til.

Með sambærilegum hætti var dómur Hæstaréttar í máli nr. 67/1996 ekki bindandi um úrslit sakarefnisins í máli nr. 546/2012 þar sem íslenska ríkið átti ekki aðild að fyrrnefnda málinu auk þess sem dómkröfur voru ekki hinar sömu. Gilti einu í því sambandi þótt krefjendur beins eignarréttar í máli nr. 546/2012 leiddu rétt sinn til aðila sem Hæstiréttur hafði í máli nr. 67/1996 í reynd hafnað að ættu beinan eignarrétt á svæðinu. Er það í aðalatriðum í samræmi við þá afstöðu óbyggðaefndar til áhrifa hins eldra dóms sem fram kemur í forsendum fyrir niðurstöðu nefndarinnar í máli nr. 5/2008, enda lagði nefndin sjálfstætt mat á sönnunargildi dómsins en taldi hann ekki bindandi um úrslit sakarefnisins í skilningi 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991.

Fyrir liggja nokkrir dómar Hæstaréttar í þjóðlendumálum þar sem eldri dómsúrlausnir hafa verið taldar bindandi um niðurstöðu málsins. Í fyrsta lagi má nefna dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 þar sem íslenska ríkið og Bræðratungukirkja deildu um eignarréttarlega stöðu Tunguheiðar. Í málinu lá fyrir dómur aukadómþings Árnessýslu frá 23. febrúar 1980 í eignardómsmáli þar sem Bræðratungukirkja og íslenska ríkið deildu um eignarrétt á landinu. Viðurkennt var að Bræðratungukirkja ætti beinan eignarrétt á landinu. Í forsendum fyrir niðurstöðu dóms Hæstaréttar í máli nr. 48/2004 kemur fram að umræddur dómur aukadómsþings Árnessýslu sé bindandi um úrslit sakarefnisins og hafi hlotið að vekja réttmætar væntingar Bræðratungukirkju um að eignarréttur kirkjunnar á landinu væri óumdeildur. Kröfugerð ríkisins í þjóðlendumálinu fengi ekki samrýmst þeirri afstöðu íslenska ríkisins að una dómi aukadómþingsins.

Í máli því sem lauk með dómi Hæstaréttar 11. nóvember 2010 í máli nr. 768/2009 (Afréttur Álftaneshrepps hins forna) lá fyrir dómur landamerkjadóms Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar frá 14. desember 1971 þar sem skorið var úr um hver væru mörk Krýsuvíkur til norðurs og Garðakirkjulands til suðurs. Málið var rekið sem eignar-

dómsmál og íslenska ríkið var þar meðal málsaðila. Aðildin að máli því sem lauk með dómi Hæstaréttar í máli nr. 768/2009 var að nokkru leyti önnur en í landamerkjadómnum. Í dómi Hæstaréttar kemur fram að dómur landamerkjadómsins hafi fullt sönnunargildi um þau atvik sem þar var ráðið til lykta og feli í sér „bindandi úrslit sakarefnisins jafnt fyrir áfrýjendur sem aðra“. Dómurinn var því lagður til grundvallar um afmörkun þjóðlendunnar.

Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 294/2010, sem kveðinn var upp 22. september 2011, kom til skoðunar hvaða þýðingu dómur Héraðsdóms Austurlands frá 8. janúar 2004 í eignardómsmáli hefði varðandi eignarréttarlega stöðu Mælifells og Selsárvalla. Í dómi Hæstaréttar kemur fram að þeir sem fengu eignardóminn hafi orðið eins settir og ef gefin hefði verið út skiptayfirlýsing um ráðstöfun viðkomandi réttinda. Þá segir að slík skiptayfirlýsing hefði í engu breytt réttarstöðu dómhafanna og áfrýjenda sem leiddu rétt sinn til þeirra gagnvart ákvæðum laga nr. 58/1998 og leiði þá af sjálfu sér að dómurinn frá 8. janúar 2004 geri það ekki heldur.

Þær forsendur fyrir niðurstöðum Hæstaréttar í málum nr. 411/2012 og 546/2012 sem að framan eru raktar kunna að hafa áhrif á mat óbyggðanefndar á þýðingu eldri dómsúrlausna um eignarréttarlega stöðu landsvæða ef upp koma sambærileg tilvik. […] Aðrir fyrirliggjandi dómar Hæstaréttar gefa að mati óbyggðanefndar ekki tilefni til breytinga á sönnunarmati nefndarinnar. Niðurstaðan af framangreindri skoðun er í meginatriðum sú að meta þurfi áhrif eldri dómsúrlausna af varfærni. Þær geta haft sönnunargildi um þau atvik sem þar greinir en fela aftur á móti ekki í sér bindandi niðurstöðu um úrslit sakarefnisins nema milli aðila viðkomandi máls og þeirra sem leiða rétt sinn frá þeim með beinum hætti, sé sakarefnið það sama. Auk þess má draga þá ályktun að eldri dómsúrlausn feli því aðeins í sér bindandi niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu landsvæðis ef þar hefur ótvírætt verið tekin afstaða til inntaks viðkomandi eignarréttinda.

12. VIÐAUKI 6: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 9B

12.1. Þinglýsing landamerkjabréfa og færsla í landamerkjabækur[227]

Í kafla 5.5 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* er lýst þeirri afstöðu nefndarinnar að hafi landamerkjabréf verið þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki tiltekinnar jarðar, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágranna eða sveitarfélag, virðist það benda til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt sé ljóst að þinglýstir eigendur hafi um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Í þeim málum sem óbyggðanefnd hefur til meðferðar á svæði 9B, þar á meðal því máli sem hér er til úrlausnar, eru allmörg dæmi um að ekki liggi fyrir upplýsingar um hvort og þá hvenær landamerkjabréfum jarða sem tengjast ágreiningssvæðunum hafi verið þinglýst og það þótt landamerkjabréfin séu varðveitt í landamerkjabók Snæfellsness- og Hnappadalssýslu. Á öðrum svæðum sem nefndin hefur haft til meðferðar hefur upplýsingar um þetta oftast verið að finna í dóma- og þingbókum viðkomandi sýslu, í registrum þinglýsingarbóka og/eða á landamerkjabréfunum sjálfum.

Í þessu sambandi skal þess getið að skv. 4. gr. eldri landamerkjalaga, nr. 5/1882, skyldi landeigandi, eftir að hann hafði aflað samþykkis eigenda aðliggjandi jarða á merkjalýsinguna (landamerkjabréfið), fá hana sýslumanni í hendur til þinglesturs á næsta manntalsþingi. Þá skyldi sýslumaður skv. 6. gr. laganna „hafa löggilta landamerkjabók, til að rita í allar merkjalýsingar, samninga og dóma um landamerki, sem á þingi eru lesnir“. Núgildandi landamerkjalög, nr. 41/1919, leystu lög nr. 5/1882 af hólmi. Í 5. gr. þeirra kemur fram að í hverju lögsagnarumdæmi skuli vera löggilt landamerkjabók og skuli sýslumaður[228] rita í hana alla þinglýsta gerninga og dóma um landamerki. Þá kemur fram í 2. gr. laganna að eigandi lands eða fyrirsvarsmaður skuli færa hreppstjóra merkjaskrá eftir að aflað hafi verið áritana vegna aðliggjandi landsvæða og hreppstjóri skuli, eftir athugun á skránni, senda sýslumanni hana til þinglýsingar.

Af þessu verður ráðið að allt frá gildistöku eldri landamerkjalaga, nr. 5/1882, hafi gilt reglur sem fólu í sér að ekki skyldi færa landamerkjabréf í landamerkjabók nema þeim hefði verið þinglýst. Jafnframt er ljóst að frá upphafi hefur sú skylda hvílt á sýslumönnum að halda landamerkjabækur, auk þess sem það hefur verið á þeirra hendi að annast þinglýsingar. Það að þau landamerkjabréf sem hér um ræðir sé að finna í landamerkjabók Snæfellsness- og Hnappadalssýslu bendir a.m.k. til þess að þeir sem kölluðu til réttinda á grundvelli þeirra hafi uppfyllt þá skyldu að afhenda þau viðkomandi sýslu-

---

227 Úr kafla 6.3.3 í úrskurði í máli nr. 1/2018 (svæði 9B), dags. 15. ágúst 2019. Í málinu voru til umfjöllunar tilvik þar sem ekki kom með ótvíræðum hætti fram í heimildum að ákveðnum landamerkjabréfum hefði verið þinglýst. Af því tilefni fjallaði nefndin með ítarlegri hætti en gert er í kafla 5.5 um samspil þinglýsingar landamerkjabréfa og færslu þeirra í landamerkjabækur.

228 Í upphaflegri gerð þessarar greinar laganna og allt þar til henni var breytt með 6. gr. laga nr. 92/1991 um breyting á ýmsum lögum vegna aðskilnaðar dómsvalds og umboðsvalds í héraði o.fl. var orðið *valdsmaður* notað þar sem nú segir *sýslumaður*. Að öðru leyti er þessi lagagrein óbreytt. Ljóst er að sýslumaður bar þó frá upphafi þær skyldur valdsmanns sem kveðið er á um í greininni.

mannsembætti til þinglýsingar og varðveislu í landamerkjabók eða, séu bréfin frá því eftir gildistöku laga nr. 41/1919, afhenda þau hreppstjóra sem síðan hafi sent þau til sýslumanns. Í ljósi þessa verður að mati óbyggðanefndar engu slegið föstu um að óvissa um þinglýsingu umræddra landamerkjabréfa á Snæfellsnesi bendi til þess að eigendur viðkomandi jarða hafi vanrækt skyldur sínar samkvæmt landamerkjalögum. Þessi landamerkjabréf hafa því eftir sem áður ríkt sönnunargildi um landamerki jarðanna, að öðrum framangreindum skilyrðum uppfylltum.

12.2. Almenningar stöðuvatna[229]

Í 1. tölul. 4. mgr. 1. gr. vatnalaga, nr. 15/1923, sbr. 1. gr. laga nr. 132/2011, er *almenningur* skilgreindur sem sá hluti vatns sem liggur fyrir utan netlög landareigna. Þá eru *netlög* skilgreind í 17. tölulið sömu málsgreinar sem vatnsbotn 115 metra út frá bakka stöðuvatns eða vatnsfalls sem fasteign liggur að. Sambærilegar skilgreiningar á þessum hugtökum er einnig að finna í 2. og 30. tölul. 3. gr. laga nr. 61/2006, um lax- og silungsveiði. Fram kemur í 1. mgr. 4. gr. vatnalaga að þegar landareign liggur að stöðuvatni fylgi vatnsbotn þeim bakka sem hann verður talinn framhald af, 115 metra út í vatn (netlög). Í 3. mgr. sömu greinar segir að ef gras vex upp úr vatni við lágflæði fylgi vatnsbotn landi sem þurrt land væri og í 4. mgr. kemur fram að ef eyjar, hólmar eða sker eru í stöðuvatni fylgi þeim netlög. Þá segir í 5. mgr. að jafnan skuli miða við lágflæði í vatni. Af athugasemdum við 4. gr. frumvarps sem varð að vatnalögum, nr. 15/1923, verður ótvírætt ráðið að gengið hafi verið út frá því að aðliggjandi fasteignir næðu ekki lengra út í stöðuvötn en næmi netlögunum. Niðurstaða dóms Hæstaréttar sem birtur er á bls. 182 í dómasafni réttarins 1981 (Mývatnsbotn) er í samræmi við þetta. Veiðiréttur í almenningum stöðuvatna tilheyrir aftur á móti jafnan fasteignum sem að þeim liggja, sbr. 6. gr. laga um lax- og silungsveiði. Samkvæmt þessu verður að telja að almenningar stöðuvatna teljist að jafnaði til landsvæða utan eignarlanda í skilningi 1. gr. þjóðlendulaga og eigi því að falla í flokk þjóðlendna samkvæmt lögunum, enda verður að telja að *landsvæði* í þessum skilningi geti bæði átt við um vatn og þurrlendi. Ekki verður þó útilokað fyrir fram að í einstökum tilvikum kunni að hafa stofnast til beinna eignarréttinda á slíkum svæðum, t.d. á grundvelli hefðar.

Þrátt fyrir þetta verður ekki ráðið af þeim gögnum sem varða undirbúning þess að þjóðlendulög voru sett að litið hafi verið til almenninga stöðuvatna í því sambandi og framkvæmd laganna hefur einnig endurspeglað það. Á þeim svæðum sem óbyggðanefnd hefur fjallað um til þessa eru fjölmörg dæmi um stöðuvötn sem eru það stór að þar gætu verið almenningar, þ.e. vötnin breiðari en 230 metrar. Þessi vötn eru ýmist innan eða utan svæða sem kröfugerðir íslenska ríkisins um þjóðlendur hafa lotið að. Í þeim tilvikum þar sem vötnin hafa verið innan marka þjóðlendukrafna hefur málatil-

[229] Úr kafla 6.3.3 í úrskurði í máli nr. 4/2018 (svæði 9B) , dags. 15. ágúst 2019. Í málinu fjallaði óbyggðanefnd með almennum hætti um almenninga stöðuvatna í tilefni af því að tiltekið stöðuvatn og hluti af öðru vatni voru innan ágreiningssvæðis málsins.

búnaður ríkisins ekki lotið sérstaklega að almenningum þeirra heldur byggst á því að vötnin væru, ýmist að hluta eða heild, innan stærri svæða sem væru þjóðlendur á öðrum grundvelli. Að sama skapi hafa úrlausnir óbyggðanefndar ráðist af stöðu viðkomandi svæða og ekki hefur verið úrskurðað um almenninga vatnanna sérstaklega.

Í máli þessu hefur íslenska ríkið ekki gert varakröfu um að almenningar Baulárvallavatns og Hraunsfjarðarvatns séu þjóðlendur og ekki heldur byggt málatilbúnað sinn á því að hann sé þjóðlenda á þeim grundvelli að hann sé utan netlaga aðliggjandi fasteigna. Sú ályktun verður dregin af dómum Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006 (Rangárvallaafréttur) og frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Skaftafell I og III) að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, þó innan þeirra takmarka sem kröfugerð íslenska ríkisins setur hverju sinni, og verði að leysa úr málum á þeim grundvelli. Þá verður ráðið af dómi Hæstaréttar frá 24. september 2009 í máli nr. 102/2009 (Brú á Jökuldal) að málsástæður aðila kunni að reisa nefndinni skorður hvað varðar niðurstöður sem þó rúmist innan kröfugerða þeirra. Enn fremur verður að telja sjónarmið um jafnræði mæla gegn því að úrskurðað verði um þjóðlendu í almenningi Baulárvallavatns og hluta af almenningi Hraunsfjarðarvatns án þess að aðrir almenningar stöðuvatna sæti sams konar málsmeðferð og rannsókn. Að teknu tilliti til þessara atriða er að mati óbyggðanefndar eðlilegra að úrlausn um almenninga stöðuvatna á landinu fari eftir atvikum fram með heildstæðum hætti síðar og í ljósi þess hvernig þjóðlendulög hafa hingað til verið framkvæmd að þessu leyti kynni lagabreyting, þar sem tekin væru af tvímæli um afstöðu löggjafans til þessa, að vera æskilegur undanfari þeirrar vinnu.

13. VIÐAUKI 7: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 10C

13.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum[230]

Í úrskurðum óbyggðanefndar á hverju svæði hefur jafnan verið gerð grein fyrir þeim dómum Hæstaréttar sem hafa fallið frá uppkvaðningu úrskurða á næsta svæði á undan. Úrskurður á svæði 10A, þ.e. Strandasýslu ásamt fyrrum Bæjarhreppi, var kveðinn upp 21. febrúar 2020. Hæstiréttur hefur ekki kveðið upp neina dóma í þjóðlendumálum síðan þá. Því liggja sem fyrr fyrir samtals 68 dómar Hæstaréttar í málum sem varða ágreining um eignarréttarlega stöðu lands samkvæmt þjóðlendulögum, nr. 58/1998.

Með lögum nr. 50/2016, um dómstóla, sem tóku gildi 1. janúar 2018, var Landsrétti komið á fót og verður dómum héraðsdómstóla á sviði þjóðlendumála nú áfrýjað þangað í stað Hæstaréttar áður. Frá uppkvaðningu úrskurðar á svæði 10A, 21. febrúar 2020, hefur Landsréttur kveðið upp fjóra dóma í þjóðlendumálum, sem jafnframt eru þeir fyrstu á því sviði sem kveðnir eru upp þar. Um er að ræða dóma réttarins frá 2. október 2020 í málum nr. 63/2019 (Fannlaugarstaðir), nr. 184/2019 (Auðkúluheiði) og nr. 190/2019 (Forsæludalskvíslar), og frá 16. október 2020 í máli nr. 322/2019 (Þóreyjartungur). Í tveimur fyrstnefndu dómunum var staðfest niðurstaða óbyggðanefndar um að þau svæði sem deilt var um væru þjóðlendur. Í þeim þriðja var komist að niðurstöðu um að hluti svæðisins sem þar var til umfjöllunar væri eignarland en niðurstaða óbyggðanefndar, sem hafði úrskurðað allt svæðið þjóðlendu, var staðfest að öðru leyti.[231] […]

13.2. Stofnun eignarréttar á grundvelli nýbýlatilskipunar frá 1776[232]

Í tveimur af framangreindum dómum Landsréttar reyndi á álitaefni í tengslum við stofnun eignarréttar á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar frá 15. apríl 1776.[233] Verður nú vikið nánar að þeim. Í dómi Landsréttar frá 2. október 2020 í máli nr. 63/2019 (Fannlaugarstaðir) var m.a. fjallað um þá málsástæðu gagnaðila íslenska ríkisins að áreið og útmæling vegna stofnunar nýbýlis á Fannlaugarstöðum hefði farið fram á grundvelli 3. gr. nýbýlatilskipunarinnar, sem fjallar um stofnun nýbýlis í eignarlandi, og þar með væri ljóst að um eignarland hefði verið að ræða. Landsréttur hafnaði því að sýnt hefði verið fram á það í málinu með svofelldum rökstuðningi:

> Áreið og útmæling Fannlaugarstaða 10. júlí 1823 fór fram á vegum sýslumannsins í Skagafjarðarsýslu í samræmi við ákvæði nýbýlatilskipunar 15. apríl 1776. Samkvæmt

---

230 Kafli 7.1.2 í úrskurðum í málum nr. 1–4/2020 (svæði 10C), dags. 22. desember 2020.

231 Áfrýjunarleyfis var óskað vegna þriggja af fjórum dómum Landsréttar, allra nema dóms í máli nr. 190/2019 (Forsæludalskvíslar). Hæstiréttur hafnaði beiðni um áfrýjunarleyfi vegna dóma Landsréttar í málum nr. 184/2019 (Auðkúluheiði) og 63/2019 (Fannlaugarstaðir) og þeir dómar eru því endanlegir, sem og dómur Landsréttar í máli nr. 190/2019 (Forsæludalskvíslar). Hins vegar féllst Hæstiréttur á beiðni um áfrýjunarleyfi vegna dóms Landsréttar í máli nr. 322/2019 (Þóreyjartungur) og dómur Hæstaréttar var kveðinn upp 13. október 2021 (mál nr. 41/2020). Um hann er fjallað í úrskurðum á svæði 10B (Ísafjarðarsýslum).

232 Kafli 7.1.2.1 í úrskurðum í málum nr. 1–4/2020 (svæði 10C), dags. 22. desember 2020.

233 „Tilskipun um fríheit fyrir þá, sem vilja upp taka eyði-jarðir eða óbygð pláz á Íslandi."

> ákvæðum tilskipunarinnar var hvort heldur unnt að stofna til nýbýlis á landi sem enginn kallaði til eignarréttar yfir, sbr. 4. og 5. gr. hennar, eða í eignarlandi annarra, sbr. 3. gr. Fyrir liggur að fullgild stofnun nýbýlis á grundvelli tilskipunarinnar hafði í för með sér stofnun beins eignarréttar yfir landi óháð því hvort 3., 4. eða 5. gr. ætti við, að fullnægðum skilyrðum tilskipunarinnar. Stefndi byggir á því að jafnvel þótt talið yrði að hann hafi ekki fært fram fullnægjandi sönnunargögn um beinan eignarrétt sinn að landinu fyrir árið 1823 sé ótvírætt að slík gögn hafi legið fyrir við áreið og útmælingu landsins 10. júlí það ár. Af hans hálfu er á því byggt að áreiðin og útmælingin hafi farið fram á grundvelli 3. gr. tilskipunarinnar sem fjallar um þær aðstæður þegar einhver „kemur fram með óefanlegan eignarrétt til landsins“. Um nánari rökstuðning fyrir þessu vísar hann einkum til þess að í fyrrgreindri útskrift úr dómsmálabókinni komi fram að Bjarni Þorleifsson sem eigandi Víkur í Sæmundarhlíð, hafi í aðdraganda áreiðarinnar og útmælingu landsins framvísað skjölum sem hafi borið þetta með sér. Í útskriftinni segir nánar tiltekið orðrétt um þetta: „Mr Bjarni Þorleifsson á Reinistað hefir þar skjöl, sem eigna það útþryckilega Vík og fleiri lönd þar nærverandi, enn enginn hefir getað þar á móti haft.“
>
> Fyrir liggur að þau skjöl sem vísað er til í útskriftinni hafa ekki fundist þrátt fyrir leit. Samkvæmt því liggur ekkert fyrir um hvert efni þeirra og innihald var. Er því ekki unnt að staðreyna hvers eðlis sá ætlaði eignarréttur var sem skjölin hafi fengið eiganda Víkur í Sæmundarhlíð yfir landinu. Í ljósi þess sem fyrr hefur verið rakið um efni þeirra skjala sem hafa fundist um landið Fannlaugarstaði og gefa eindregið til kynna að enginn hafi kallað til beins eignarréttar yfir landinu verður í ljósi þessa óskýrleika ekki fallist á að unnt sé að leggja til grundvallar að til hafi staðið að stofna til nýbýlis á grundvelli 3. gr. tilskipunarinnar. Verður því ekki fallist á að fyrrgreind tilvísun í útskrift Dómsmálabókar Skagafjarðarsýslu 1820–1823, til ótilgreindra skjala sem ekki hafa fundist, geti ein og sér dugað sem fullgild sönnun fyrir því að Bjarni Þorleifsson, sem eigandi Víkur í Sæmundarhlíð, hafi árið 1823 farið með beinan eignarrétt að landi Fannlaugarstaða.

Þrátt fyrir það sem fram kemur í tilvitnuðum texta er ljóst af orðalagi 3. og 10. gr. nýbýlatilskipunarinnar að ef stofnað var til nýbýlis á grundvelli 3. gr., á landsvæði sem var háð beinum eignarrétti fyrir, var ekki gert ráð fyrir yfirfærslu þess eignarréttar til nýbýlings nema um það semdist við landeigandann, heldur var þá hugmyndin að nýbýlingurinn fengi ótímabundna ábúð á leigulandi. Jafnframt er ljóst að undir þessum kringumstæðum getur skipt verulegu máli hvort sá sem hefur uppi kröfu um beinan eignarrétt leiðir rétt sinn frá nýbýlingnum eða þeim aðila sem talinn var eiga landið. Um bæði þessi atriði vísast til dóms Hæstaréttar frá 7. október 2010 í máli nr. 379/2009 (Heiðarmúli).

Í úrskurði óbyggðanefndar frá 19. desember 2014 í máli nr. 1/2013 var komist að sömu niðurstöðu um þetta atriði en í dómi Héraðsdóms Norðurlands vestra frá 31. desember 2018 í máli nr. E-23/2015 var aftur á móti komist að þeirri niðurstöðu að umrætt svæði væri eignarland, m.a. á þeim grundvelli að í dómsmálabók Skagafjarðarsýslu kæmi fram að Bjarni Þorleifsson hefði haft skjöl sem vafalaust sýndu að hann hefði verið eigandi landsins þegar áreið og útmæling Fannlaugarstaða fór fram. Gagnaðila íslenska ríkisins yrði ekki kennt um að þau skjöl sem vísað var til í dómsmálabókinni um þetta hefðu ekki fundist.

Að fenginni niðurstöðu um þetta atriði tók Landsréttur til skoðunar hvort til beins eignarréttar hefði stofnast að landi Fannlaugarstaða með stofnun nýbýlis á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar. Um það segir í dómi Landsréttar:

> Upplýst er að byggingarbréf fyrir stofnun nýbýlis að Fannlaugarstöðum hafi ekki fundist þrátt fyrir leit og heimildir sem liggja fyrir í málinu gefa heldur ekki til kynna að slíkt bréf hafi verið gefið út eða að eftir því hafi verið gengið af hálfu fyrrgreinds Bjarna Þorleifssonar, eiganda Víkur í Sæmundarhlíð, eða Sigurðar Gíslasonar, ábúanda landsins. Af þeim sökum er óhjákvæmilegt að leggja til grundvallar að byggingarbréf hafi ekki verið gefið út en engar upplýsingar liggja fyrir um hugsanlegar ástæður þess. Engin gögn liggja heldur fyrir um að áreið og útmælingu Fannlaugarstaða 10. júlí 1823 hafi verið lýst á þingi í samræmi við fyrrgreindan áskilnað 6. gr. tilskipunarinnar.
> Gera verður þá kröfu svo að beinn eignarréttur verði viðurkenndur á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar að fyrir liggi að farið hafi verið eftir ákvæðum hennar um stofnun nýbýlis. Leggja verður til grundvallar að útgáfa byggingarbréfs af hálfu amtmanns á grundvelli fyrrgreindrar 6. gr. tilskipunarinnar hafi falið í sér staðfestingu á rétti nýbýlings til stofnunar nýbýlis og sé þar með forsenda þess að hægt sé að viðurkenna stofnun beins eignarréttar að landi á grundvelli hennar. Sem fyrr greinir liggur fyrir að ekki var gætt að ákvæði 6. gr. tilskipunarinnar um útgáfu amtmanns á byggingarbréfi til þess sem átti að verða nýbýlingur í landinu. Um orsakir þess er sem fyrr greinir óupplýst en eins og aðstæður máls þessa eru verður ekki fallist á að unnt sé að láta áfrýjanda bera hallann af því með þeim afleiðingum að beinn eignarréttur yfir landi teljist hafa stofnast á grundvelli tilskipunarinnar. Af fyrrgreindu leiðir að ekki er unnt að fallast á að lögformlegt nýbýli hafi stofnast að Fannlaugarstöðum á grundvelli tilskipunarinnar við fyrrgreinda áreið og útmælingu 10. júlí 1823. Verður því ekki fallist á að stofnast hafi beinn eignarréttur að landinu á grundvelli hennar sem stefndi geti byggt rétt á.

Hér virðist ráða úrslitum að ekki hafi legið fyrir byggingarbréf og engar heimildir gefi til kynna að slíkt bréf hafi verið gefið út eða að eftir því hafi verið gengið af hálfu þeirra sem stóðu að nýbýlisstofnuninni. Á þeim grundvelli taldi Landsréttur að ekki hefði verið gætt að ákvæði 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar og þannig hefði ekki stofnast beinn eignarréttur að landinu á grundvelli hennar.

Í dómi Landsréttar frá 2. október 2020 í máli nr. 190/2019 (Forsæludalskvíslar) reyndi einnig á það hvort skilyrðum 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar hefði verið fullnægt í tengslum við nýbýlisstofnun á hluta ágreiningssvæðis málsins. Talið var sannað að byggingarbréf hefði verið gefið út vegna stofnunar nýbýlis að Réttarhóli. Óbyggðanefnd komst að þeirri niðurstöðu í úrskurði 19. desember 2014 í máli nr. 2/2013 að nýbýli hefði ekki stofnast þar sem byggingarbréfinu hefði ekki verið þinglýst, svo sem nefndin taldi að skylt hefði verið samkvæmt 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar, og fyrirliggjandi gögn bentu ekki til þess að mistökum eða vanrækslu embættismanna væri um að kenna. Um þetta atriði er nokkuð ítarlega fjallað í dómi Landsréttar:

> Fyrir liggur að sýslumaður sendi amtmanni endurrit af áreiðargjörðinni og að amtmaður sendi sýslumanni 17. október 1889 byggingarbréf sem hann óskaði eftir að yrði afhent Birni Eysteinssyni. Þá kemur fram í gögnum málsins að sýslumaður hafi með bréfi 29. sama mánaðar sent byggingarbréfið áfram til Björns samkvæmt áðurgreindum fyrirmælum amtmanns. Frumrit byggingarbréfsins liggur ekki fyrir í málinu en leggja verður til grundvallar að byggingarbréfið sem gefið var út til Björns

> hafi að efni til verið í samræmi við endurrit sem er að finna í skjalasafni amtmanns og áður er getið.
> Í málinu er ekki að finna nein gögn um að „foréttíngunni“ hafi verið lýst á þingi svo sem mælt var fyrir um í 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar. Í greininni er þess ekki getið hver eigi að annast lýsingu á „foréttíngunni“ á þingi og ekki er sérstaklega kveðið á um að byggingarbréfinu skuli þinglýst. Ljóst er af ákvæði 6. gr. að gerður var greinarmunur á útgáfu byggingarbréfsins og „foréttíngunni“ sjálfri. Þá liggur fyrir að áreiðin var á höndum sýslumannsins og þeirra matsmanna sem hann kvaddi til og að sýslumaður hafði umsjón með manntalsþingi þar sem „forréttíngunni“ skyldi lýst.
> Á þeim tíma sem áreiðargerðin fór fram og byggingarbréfið var gefið út var í gildi tilskipun um afsalsbréf og pantsetningar á Íslandi frá 24. apríl 1833. Í 2. og 3. gr. tilskipunarinnar er mælt fyrir um að ef skjal hljóðar upp á afhendingu fasteignar eigi ætíð að lesa það á þingi „til hvers eigindómurinn heyrir“ sem utan Reykjavíkur skuli vera hið árlega manntalsþing. Í 4. gr. tilskipunarinnar kemur fram að réttarverkun þinglýsingar gagnvart þriðja manni reiknist almennt frá þinglýsingardegi. Af ákvæðinu má ráða að þinglýsingu skjals um afhendingu eignar hafi fyrst og fremst verið ætlað að verja rétt eiganda gagnvart þriðja manni.
> Í úrskurði óbyggðanefndar og hinum áfrýjaða dómi er á því byggt að Birni hafi verið skylt að láta þinglýsa byggingarbréfinu samkvæmt báðum tilskipunum. Svo sem rakið er að framan var ekki mælt fyrir um það í nýbýlistilskipuninni að nýbýlingi hefði borið skylda til þess að þinglýsa byggingarbréfi til þess að fullkomna stofnun nýbýlis heldur er einungis mælt fyrir um að „foréttíngunni“ skuli lýsa á þingi. Það liggur á hinn bóginn fyrir að ef nýbýlingur hefði viljað tryggja eignarrétt sinn á nýbýlinu gagnvart þriðja manni hefði hann getað óskað eftir því að byggingarbréfinu yrði lýst á þingi eins og öðrum skjölum um afhendingu eignar. Fyrir liggur að áreiðargerðin og þar með „foréttíngin“ var á höndum sýslumannsins auk þess sem sýslumaður og amtmaður höfðu báðir haft undir höndum byggingarbréfið sem gefið var út til Björns. Embættismönnunum var því fullkunnugt um gilda stofnun nýbýlisins að Réttarhóli. Ekki verður úr því skorið hvers vegna „foréttíngunni“ var ekki lýst á þingi enda liggja engar upplýsingar fyrir um það í málinu. Þegar framangreint er haft í huga og það markmið þinglýsingar að tryggja eignarrétt gagnvart þriðja manni verður því hafnað að vanhöld á þinglýsingu hafi leitt til þess að ekki hafi stofnast til einkaeignarréttar Björns á umræddu landi samkvæmt nýbýlatilskipuninni. Gagnvart aðaláfrýjanda verður því að miða við að nýbýli hafi stofnast og Björn þannig eignast einkaeignarrétt að því svæði sem önnur varakrafa gagnáfrýjenda í héraði tekur til, sbr. 1. mgr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Í dómnum er byggt á því að 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar hafi einungis kveðið á um skyldu til að láta þinglýsa „forréttíngunni“ eða áreiðargerðinni en ekki byggingarbréfinu. Þrátt fyrir það var því hafnað að vanhöld á þinglýsingu „forréttíngarinnar“ hafi leitt til þess að ekki hafi stofnast til einkaeignarréttar á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar, m.a. með hliðsjón af því að óljóst hafi verið hvers vegna „forréttíngunni“ hafi ekki verið þinglýst og því markmiði þinglýsingar að tryggja eignarrétt gagnvart þriðja manni. Ályktun um markmið þinglýsingar var dregin af túlkun á 4. gr. þágildandi tilskipunar um afsalsbréf og pantsetningar á Íslandi frá 24. apríl 1833.

Af framangreindum dómum Landsréttar má ráða þá afstöðu réttarins að þrátt fyrir að 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar hafi kveðið á um skyldu til útgáfu byggingarbréfs og þinglýsingar „forréttingarinnar“ ráði útgáfa byggingarbréfs í raun úrslitum um það hvort stofnast hafi til eignarréttar á grundvelli tilskipunarinnar. Þinglýsingu „forréttíngarinnar“ hafi fyrst og fremst verið ætlað að tryggja eignarrétt gagnvart þriðja

manni og hún hafi því ekki verið fortakslaust skilyrði fyrir stofnun eignarréttar á grundvelli tilskipunarinnar.

Í dómi Hæstaréttar frá 7. október 2010 í máli nr. 379/2009 (Heiðarmúli) var m.a. fjallað um skilyrði 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar í tengslum við stofnun eignarréttar á grundvelli hennar í Heiðarmúla í Svalbarðshreppi. Í málinu lá fyrir að áreiðar- og skoðunargerð fór fram í samræmi við reglur tilskipunarinnar. Ekki lá hins vegar fyrir hvað gert hefði verið í framhaldinu og um það segir í dómi Hæstaréttar:

> … til að ljúka meðferð málsins stóð eftir að sýslumaður léti af hendi til amtmanns útskrift af áreiðar- og skoðunargerðinni, amtmaður gæfi [nýbýlingi] út byggingarbréf og gerðinni yrði lýst á þingi, svo sem mælt var fyrir um í 6. gr. tilskipunarinnar.
> […]
> Í málinu hefur ekkert komið fram um að byggingarbréf fyrir Heiðarmúla hafi verið þinglesið eða gerð sýslumanns lýst á manntalsþingi. Að þessu öllu virtu er ekki unnt að leggja annað til grundvallar en að látið hafi verið hjá líða að ljúka stofnun nýbýlisins með áðurnefndum aðgerðum, sem kveðið var á um í 6. gr. tilskipunarinnar frá 15. apríl 1776. Til þess verður á hinn bóginn að líta að um þessi atriði, sem málsmeðferðinni var áfátt, varð [nýbýlingi] ekki kennt, heldur er óhjákvæmilegt að rekja þau til mistaka eða vanrækslu embættismanna.

Sú niðurstaða málsins að um þjóðlendu væri að ræða réðst síðan af öðrum atriðum.

Sú afstaða Landsréttar sem að framan var lýst, þess efnis að útgáfa byggingarbréfs ráði í raun úrslitum um hvort stofnað hafi verið til beins eignarréttar á landi á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar, er í meginatriðum í samræmi við þá afstöðu sem óbyggðanefnd hefur haft til þessa atriðis, þó að niðurstaða nefndarinnar varðandi nýbýlisstofnun að Réttarhóli hafi verið önnur en Landsréttar. Má í því sambandi benda á umfjöllun nefndarinnar um heiðarbýli á Norðausturlandi í kafla 7.1.2 í *Almennum niðurstöðum* nefndarinnar sem birtar eru sem viðauki með úrskurði þessum. Umræddur kafli snýr einkum að stofnun eignarréttar á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar, en þar segir m.a. um það atriði: „Útgáfa byggingarbréfs, sem stundum er nefnt nýbýlaleyfi, tekur af vafa um stofnun eignarlands og að landsvæði hafi frá þeim tíma öðlast stöðu jarðar að lögum.“ Þrátt fyrir þetta komst óbyggðanefnd að þeirri niðurstöðu í máli nr. 2/2013, m.a. með hliðsjón af framangreindum dómi Hæstaréttar frá 7. október 2010 í máli nr. 379/2009 (Heiðarmúli), að þar sem engar heimildir væru um að byggingarbréfi Réttarhóls hefði verið þinglýst og fyrirliggjandi gögn bentu ekki til þess að þar væri mistökum eða vanrækslu embættismanna um að kenna stæðu ekki rök til að viðurkenna að til fullnaðrar nýbýlisstofnunar hefði komið á Réttarhóli í samræmi við ákvæði tilskipunarinnar.

Eins og áður segir var ekki óskað áfrýjunarleyfis til Hæstaréttar vegna dóms Landsréttar frá 2. október 2020 í máli nr. 190/2019 (Forsæludalskvíslar) og beiðni um áfrýjunarleyfi vegna dóms réttarins frá sama degi í máli nr. 63/2019 (Fannlaugarstaðir) var hafnað af Hæstarétti. Dómarnir eru því endanlegur í málunum og hafa það fordæmisgildi sem af því leiðir. Samanburður þeirra þriggja dóma sem hér um ræðir, þ.e. dóma Landsréttar í málum nr. 190/2019 (Forsæludalskvíslar) og 63/2019 (Fannlaugarstaðir) og dóms Hæstaréttar í máli nr. 379/2009 (Heiðarmúli), leiðir til

álykunar um að eftir sem áður ráði útgáfa amtmanns á byggingarbréfi til nýbýlings á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar frá 1776 mestu um hvort stofnast hafi til beins eignarréttar á áður eigandalausu landi. Ekki ræður endilega úrslitum um þetta þótt látið hafi verið hjá líða að þinglýsa áreiðargerð („forréttingu“) sýslumanns vegna stofnunar nýbýlisins eða eftir atvikum byggingarbréfinu, heldur þarf að meta hvert tilvik sérstaklega. Þá leiða vanhöld á útgáfu byggingarbréfs ekki endilega sjálfkrafa til niðurstöðu um að eignarréttur hafi ekki stofnast á þessum grundvelli, ef þau vanhöld verða rakin til mistaka eða vanrækslu embættismanna, sbr. margnefndan dóm Hæstaréttar í máli nr. 379/2009 (Heiðarmúli). Þau sjónarmið sem koma fram af hálfu Landsréttar í umræddum tveimur dómum eru meðal þess sem hlýtur að koma til skoðunar við mat á því hvort eignarréttur hafi stofnast á þessum grundvelli, í tilvikum sem talist geta sambærileg.

14. VIÐAUKI 8: ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 10B

14.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum[234]

Í úrskurðum óbyggðanefndar á hverju svæði hefur jafnan verið gerð grein fyrir þeim dómum Hæstaréttar eða Landsréttar sem hafa fallið frá uppkvaðningu úrskurða á næsta svæði á undan. Úrskurðir í málum á svæði 10C, þ.e. Barðastrandarsýslu, voru kveðnir upp 22. desember 2020. Frá þeim tíma hefur Hæstiréttur kveðið upp einn dóm í þjóðlendumáli. Um er að ræða dóm réttarins frá 31. október 2021 í máli nr. 41/2020 (Þóreyjartungur). Því liggja fyrir samtals 69 dómar Hæstaréttar í málum sem varða ágreining um eignarréttarlega stöðu lands samkvæmt þjóðlendulögum, nr. 58/1998. Frá sama tíma hefur Landsréttur kveðið upp fjóra dóma í þjóðlendumálum sem ekki hafa komið til kasta Hæstaréttar og eru því endanlegir. Um er að ræða dóma réttarins frá 28. maí 2021 í máli nr. 104/2020 (Tvídægra, Sámsstaðaselland, Reykholtsselland, austurhluti Síðumúlaskógar og Helgavatnsselland)[235], 3. júní 2022 í máli nr. 490/2020 (Austurhluti Ystutunguafréttar)[236], og frá 4. nóvember 2022 í málum nr. 514/2021 (Fjalllendi Borgarhrepps)[237] og nr. 515/2021 (Fjalllendi Hraunhrepps)[238].

Í öllum framangreindum dómum Landsréttar voru niðurstöður óbyggðanefndar um svæðin sem deilt var um staðfestar. Í framangreindum dómi Hæstaréttar komst meirihluti réttarins hins vegar að þeirri niðurstöðu að svæðið sem deilt var um, Þóreyjartungur í Borgarfirði, væri eignarland, en óbyggðanefnd hafði komist að þeirri niðurstöðu að það væri þjóðlenda. Minnihluti Hæstaréttar taldi að staðfesta bæri niðurstöðu óbyggðanefndar. Verður nú vikið nánar að dómi Hæstaréttar.

Í úrskurði óbyggðanefndar 11. október 2016 í máli nr. 5/2014 komst nefndin að þeirri niðurstöðu að Þóreyjartungur í Borgarfirði væru þjóðlenda í afréttareign Sjálfseignarstofnunarinnar Oks. Í dómi Hæstaréttar kom fram að þrátt fyrir að lýsingar í hinum ýmsu gerðum *Landnámu* af landnámi á svæðinu væru ekki að öllu leyti glöggar og samrýmanlegar yrði sú ályktun dregin af þeim að umþrætt landsvæði hefði í upphafi tilheyrt hinu víðfeðma landnámi Skalla-Gríms. Um landnám Þóreyjartungna vísaði dómurinn til þess að óbyggðanefnd hefði komist að þeirri niðurstöðu að aðliggjandi heiðarlönd, Lundartunga og Oddsstaðatunga, hefðu verið numin í öndverðu og teldust eignarlönd. Þá hefði íslenska ríkið ekki gert kröfu fyrir óbyggðanefnd um að landsvæði norður af Þóreyjartungum teldist þjóðlenda. Að mati meirihluta Hæstaréttar ættu flest sömu sjónarmið við um Þóreyjartungur og umrædd heiðarlönd, að því er varðaði lýsingar *Landnámu* á landnámi á svæðinu, staðháttum, hæð yfir sjávarmáli og gróðurfari. Ekki stæðu rök til annars en að niðurstaðan yrði sú sama hvað varðaði nám Þóreyjartungna

[234] Kafli 7.2.2 í úrskurðum í málum nr. 1–8/2021 (svæði 10B), dags. 30. ágúst 2023.
[235] Ekki var óskað áfrýjunarleyfis til Hæstaréttar.
[236] Beiðni um áfrýjunarleyfi til Hæstaréttar hafnað með ákvörðun réttarins 10. október 2022 nr. 2022-98.
[237] Beiðni um áfrýjunareyfi til Hæstaréttar hafnað með ákvörðun réttarins 31. janúar nr. 2022-151.
[238] Beiðni um áfrýjunarleyfi til Hæstaréttar hafnað með ákvörðun réttarins 31. janúar nr. 2022-152.

og því talið nægilega sýnt fram á að þær hefðu verið numdar með þeim hætti að beinn eignarréttur hefði stofnast yfir þeim.

Að fenginni þeirri niðurstöðu tók Hæstiréttur til skoðunar hvort beinn eignarréttur hefði haldist frá landnámi. Dómurinn tiltók að niðurstaða um það réðist einkum af heildarmati á heimildum um eignarréttindi yfir Þóreyjartungum og inntaki þeirra, heimildum um nýtingu þeirra og fyrirliggjandi upplýsingum um gróðurfar og staðhætti. Að mati meirihluta Hæstaréttar veittu fyrirliggjandi heimildir um jörðina Hrísa í Flókadal og Þóreyjartungur því næga stoð að Þóreyjartungur hefðu lengst af verið hluti af jörðinni Hrísum og að beinn eignarréttur hefði ekki fallið niður þótt Reykholtskirkja, sem átti hálfa jörðina Hrísa og ýmist hálfar eða allar Þóreyjartungur, hefði í lok 19. aldar selt landsvæðið til sveitarfélags. Með vísan til ólíkrar niðurstöðu óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu Þóreyjartungna annars vegar og Lundartungu og Oddsstaðatungu hins vegar taldi dómurinn rétt að bera saman þá þætti sem helst þættu skipta máli varðandi eignarréttarlega stöðu landsvæðanna. Um þá þætti sem talið var að greindu Þóreyjartungur frá hinum heiðarlöndunum segir eftirfarandi í dóminum:

> Í fyrsta lagi eru heimildir ekki jafn skýrar um hvaða landnámi Þóreyjartungur tilheyrðu og hvað varðar Lundartungu og Oddsstaðatungu. Samkvæmt framansögðu er þó líklegast að öll landsvæðin hafi verið innan upphaflegs landnáms Skalla-Gríms. Í öðru lagi eru eignarréttarleg tengsl jarðarinnar Hrísa og Þóreyjartungna ekki jafn skýr og samfelld og jarðarinnar Lundar og Lundartungu annars vegar og jarðarinnar Oddsstaða og Oddsstaðatungu hins vegar að því leyti að á löngu tímabili átti Reykholtskirkja hálfa jörðina Hrísa en allar Þóreyjartungur. Í þriðja lagi var Þóreyjartungna jafnan getið sérstaklega í eldri heimildum þótt yfirleitt hafi það verið í tengslum við jörðina Hrísa en jörðinni Oddsstöðum og landamerkjum hennar hins vegar að jafnaði lýst þannig að landsvæðið Oddsstaðatunga taldist í raun hluti af henni. Í fjórða lagi hafði verið gert landamerkjabréf fyrir jörðina Oddsstaði 29. maí 1885 áður en Oddsstaðatunga var seld frá Oddsstöðum árið 1930 og náði lýsing á merkjum einnig yfir Oddsstaðatungu án þess að hún hafi sérstaklega verið þar tilgreind eða afmörkuð.

Hvað varðar þá þætti sem talið var að umrædd heiðarlönd ættu sameiginlega í eignarréttarlegu tilliti segir eftirfarandi:

> Í fyrsta lagi eru landsvæðin afar einsleit hvað varðar landfræðilega legu, gróðurfar og hæð yfir sjávarmáli. Í öðru lagi hafa landsvæðin svo lengi sem elstu heimildir greina verið nýtt sem séreignarafréttir sem ekki hafa staðið öðrum en eigendum þeirra til afnota án leyfis. Í þriðja lagi rofnuðu eignarréttarleg tengsl milli landsvæðanna og þeirra jarða sem landsvæðin tengdust ekki fyrr en í lok 19. og byrjun 20. aldar og þau þá gerð að samnotaafréttum. Í fjórða lagi hefur meðferð eigenda landsvæðanna verið án athugasemda yfirvalda og nágranna og að mestu ágreiningslaus. Í fimmta lagi fjalla heimildir um öll landsvæðin fyrst og fremst um beit og önnur þrengri og sambærileg not svo sem selstöðu sem heimildir eru um á þeim öllum. Í sjötta lagi var landsvæðanna ekki getið sérstaklega í lýsingu á jörðunum Hrísum, Lundi og Oddsstöðum í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1708 en takmarkaðar ályktanir verða af því dregnar. Í sjöunda lagi var Lundartungu lýst með svipuðum hætti í eldri heimildum í tengslum við lýsingu á Lundi eða Lundarkirkju og Þóreyjartungum var lýst í tengslum við lýsingu á Hrísum. Lundartungu eða Lundarheiði var þannig ekki getið sérstaklega í eldri heimildum um jörðina Lund og Lundarkirkju en svæðisins fyrst getið í vísitasíu fyrir Lund frá árinu 1647 og staðsetningu hennar þar fyrst lýst. Í lögfestum Lundar frá árunum 1665, 1671, 1679, 1694 og 1703 var Lundarheiði tilgreind með svipuðum hætti

> gagnvart jörðinni Lundi og Þóreyjartungur gagnvart jörðinni Hrísum. Þannig var Lundarheiði lögfest Lundi sérstaklega í lögfestu frá árinu 1694 og í vísitasíum fyrir Lundarkirkju frá árunum 1827 og 1868 er landamerkjum Lundar lýst annars vegar og Lundarheiðar hins vegar gagnvart öðrum landsvæðum. Í áttunda lagi hafði hvorki verið gert landamerkjabréf fyrir Hrísa né Lund áður en Þóreyjartungur voru seldar árið 1895 og Lundartungur árið 1910, gagnstætt við Oddsstaði þegar Oddsstaðatunga var seld árið 1930.

Samkvæmt þessu taldi meirihluti Hæstaréttar að Þóreyjartunga og Lundartunga ættu að nær öllu leyti og Oddsstaðatunga að flestu leyti þá þætti sameiginlega sem mestu máli skiptu við afmörkun á eignarlöndum og þjóðlendum. Ekkert væri fram komið sem stutt gæti að munur yrði gerður á Þóreyjartungum og aðliggjandi landsvæðum og því stæðu ekki rök til annars en að niðurstaðan yrði sú sama hvað varðaði eignarréttarlega stöðu Þóreyjartungna, Lundartungu og Oddsstaðatungu, þ.e. að Þóreyjartunga teldist eignarland en ekki þjóðlenda.

Í sératkvæði tveggja dómara Hæstaréttar var komist að öndverðri niðurstöðu. Að því marki sem talið yrði að Þóreyjartungur hefðu verið numdar í öndverðu hefðu þær verið innan landnáms Björns gullbera, sem hefði numið land milli Grímsár og Flókadalsár. Þar sem því væri lýst í *Landnámu* að síðarnefnda áin hefði skilið milli landa hans og jarðarinnar Hrísa hefðu Þóreyjartungur ekki verið hluti af landnámsjörðinni Hrísum. Að mati minnihluta Hæstaréttar veittu heimildir um Hrísa og Þóreyjartungur því ekki stoð að Þóreyjartungur hefðu verið hluti af jörðinni Hrísum, enda væru tungurnar tilgreindar sérstaklega og í lögfestum allt frá árinu 1739 með öðrum eignum og ítökum Reykholtskirkju. Þvert á móti taldi minnihluti Hæstaréttar að heimildir bentu fremur til þess að Þóreyjartungur hefðu verið sérstakt landsvæði og ekki hluti af jörðinni. Í sératkvæðinu er þess getið að ekkert hafi komið fram í heimildum um að Þóreyjartungur hefðu verið nýttar til annars en upprekstrar búfjár. Engin viðhlítandi rök stæðu því til annars en að líta svo á að réttindi Reykholtskirkju, og þeirra sem leiddu rétt sinn til landsins frá henni, hefðu verið fólgin í óbeinum eignarréttindum til hefðbundinna nota á því til upprekstrar og annars þess sem afréttir hefðu í aldanna rás almennt verið hafðir til. Um samanburð á Þóreyjartungum og aðliggjandi landsvæðum segir í sératkvæðinu:

> Við tökum undir þá lýsingu í atkvæði meirihluta dómenda að niðurstaða um hvort landsvæði telst hafa verið numið í öndverðu og hvort það telst eignarland eða þjóðlenda geti meðal annars ráðist af samanburði við niðurstöður um aðliggjandi landsvæði sem telja verður sambærileg með tilliti til gróðurfars og hæðar yfir sjávarmáli. Þetta er þó aðeins einn af mörgum þáttum í heildarmati en kemur ekki í stað kröfu um að efnislega áþekkar heimildir séu til stuðnings eignarhaldi á samliggjandi landsvæðum.
> Þegar litið er til aðliggjandi landsvæða, Lundartungu og Oddsstaðatungu, sem liggja sunnan Þóreyjartungna og talin voru eignarlönd í fyrrnefndum úrskurði óbyggðanefndar, sést að til grundvallar þeirri niðurstöðu lágu mun skýrari heimildir í samanburði við Þóreyjartungur, bæði um nám í öndverðu og þaðan í frá um óslitin og óumdeild tengsl þeirra sem hluta viðkomandi landsnámsjarða. Allt þetta landsvæði er vissulega áþekkt að gróðurfari og staðháttum sem rennir stoðum undir þá ályktun að Þóreyjartungur hafi verið numdar í upphafi. Þar sem ekki nýtur við styrkari heimilda um að Þóreyjartungur hafi upphaflega verið hluti af landnámsjörðinni Hrísum og beinn eignarréttur að landinu hafi með henni færst á hendur annarra geta áþekkir staðhættir þó ekki einir sér ráðið úrslitum til staðfestingar því að um eignarland stefndu sé að ræða.

Að þessu virtu var niðurstaða minnihluta Hæstaréttar að staðfesta bæri niðurstöðu óbyggðanefndar.

Af dómnum má ráða að talsverð áhersla hafi verið lögð á samanburð við aðliggjandi landsvæði og miklu virðist hafa ráðið í niðurstöðu meirihluta Hæstaréttar að óbyggðanefnd hafi komist að öndverðri niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu Lundartungu og Oddsstaðatungu, þrátt fyrir að margt væri sameiginlegt með þeim og Þóreyjartungum. Þessi sjónarmið sem koma fram af hálfu meirihluta Hæstaréttar í dómnum eru meðal þess sem hlýtur að koma til skoðunar við mat á eignarréttarlegri stöðu í tilvikum sem talist geta sambærileg. Hins vegar virðist munurinn á niðurstöðu meirihluta Hæstaréttar og óbyggðanefndar einnig grundvallast á ólíku mati á sambandi jarðarinnar Hrísa og Þóreyjartungna, en óbyggðanefnd komst að þeirri niðurstöðu að heimildir um Hrísar og Þóreyjartungur bentu til þess að Þóreyjartungur hefðu ekki verið hluti jarðarinnar heldur sérstakt landsvæði, aðskilið frá jörðinni, líkt og minnihluti Hæstaréttar.

14.2. Almenn álitaefni um eignarréttarlega stöðu efstu hluta fjalla[239]

[14.2.3.1] Almennt

Sá ágreiningur sem uppi er milli íslenska ríkisins og gagnaðila þess í málum nr. 1–8/2021 á svæði 10B snýr að verulegu leyti að því hvort efstu hlutar fjalla séu þjóðlendur eða hvort eignarlönd jarða beggja vegna nái saman uppi á fjöllum. Íslenska ríkið byggir gjarnan á því að þær fjallsbrúnir sem mynda skörp skil í landslagi, t.d. við frambrún kletta, ráði merkjum eignarlanda gagnvart þjóðlendum. Vísað er til þess af hálfu ríkisins að í slíkum tilvikum séu landfræðilegar aðstæður oft með þeim hætti að innan fjallsbrúna, þ.e. ofan á fjalli, liggi tiltölulega flatlent svæði eða skýrt afmarkað. Þegar landamerkjum sé lýst í fjallsbrún, í fjall eða á fjall sé almennt litið svo á að merki séu dregin í fjallsbrúnir í þeirri merkingu. Sé merkjum ekki lýst lengra, landamerkjalýsingar séu óskýrar eða landfræðilegar aðstæður með þeim hætti að svæði séu t.d. lítt aðgengileg, lítt gróin og í töluverðri hæð sé víða gerð krafa um að slíkt land, ofan fjallsbrúna, verði úrskurðað þjóðlenda. Kröfugerð ríkisins er í þeim tilvikum iðulega háttað þannig að kröfulínur eru sagðar fylgja fjallsbrúnum, eins og þær eru skilgreindar af hálfu ríkisins, en tilgreindir punktar á línunum sem miðast við efstu punkta í landamerkjalýsingum, en eru ekki endilega nákvæmlega þeir sömu. Þá eru kröfulínur ríkisins í sumum tilvikum miðaðar við hæðarlínur. Fram kemur í kröfugerð ríkisins að það sé gert þegar fyrir liggi að um jörð sé að ræða en landamerkjalýsing liggi ekki fyrir, sé óljós eða óskýr og ekki sé hægt að draga beina línu milli þekktra punkta þar sem það myndi leiða til niðurstöðu sem ekki væri hægt með sanngirni eða skynsemi að réttlæta og ekki sé hægt að finna skýra landfræðilega afmörkun til að miða við. Hæðarlína hafi þó jafnan verið

[239] Kafli 7.2.3 í úrskurðum í málum nr. 1–5/2021 og 7–8/2021 (svæði 10B), dags. 30. ágúst 2023. Undirkaflarnir eru þar nr. 7.2.3.1–7.2.3.8

valin með hliðsjón af þekktum punkti eða punktum í merkjalýsingu og reynt að miða við landshætti, s.s. gróðurfar og landslag.[240]

Gagnaðilar íslenska ríkisins byggja aftur á móti jafnan á því að túlka beri landamerkjabréf og aðrar heimildir um merki jarða á þessu svæði á þann veg að landamerki jarðanna nái upp á efstu hluta fjallanna og að þegar hugtakið fjallsbrún kemur fyrir í merkjalýsingum sé átt við vatnaskil. Því séu engar þjóðlendur uppi á fjöllunum.[241] Við úrlausn um framangreind atriði reynir m.a. á túlkun hugtaksins „fjallsbrún“ og sambærilegra hugtaka í merkjalýsingum, mat á þýðingu þess að merkjalýsingar til fjalla séu óljósar og áhrif atriða á borð við staðhætti, gróðurfar og fjarlægð frá byggð á sönnunarmat. Þar sem víða reynir á atriði af þessu tagi við úrlausn málanna er ástæða til að fjalla almennt um þau hér, áður en að því kemur að taka afstöðu til einstakra tilvika.

Við úrlausn þjóðlendumála skal m.a. gætt samræmis og jafnræðis. Í því sambandi ber ekki einungis að líta til niðurstaðna einstakra ágreiningsmála heldur einnig þess hvernig kröfugerð íslenska ríkisins hefur verið háttað. Má í því sambandi geta um dóm Hæstaréttar frá 11. maí 2006 í máli nr. 345/2006 (Fell í Suðursveit). Þar var m.a. deilt um hvort miða ætti mörk þjóðlendu á Vatnajökli við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga árið 1998 eða þann tíma þegar landamerkjabréf jarðarinnar Fells var gert. Þar sem ríkið undi þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að miða við fyrrnefnda tímamarkið gagnvart öðrum jörðum í Suðursveit og Öræfum án þess að láta reyna á þau fyrir dómi taldi Hæstiréttur að vegna jafnræðisreglu yrði ekki hróflað við ákvörðun nefndarinnar gagnvart eignarlandi Fells að þessu leyti.

Fyrir uppkvaðningu úrskurða í málum á svæði 10B hefur óbyggðanefnd lokið almennri málsmeðferð á um 91% meginlandsins og úrskurðir nefndarinnar í þjóðlendumálum eru orðnir 66 talsins, en í hverju máli hefur iðulega verið fjallað um nokkur ágreiningssvæði og fjölda jarða. Þá liggja fyrir 69 hæstaréttardómar í þjóðlendumálum, 8 dómar Landsréttar og 107 héraðsdómar. Þegar litið er heildstætt á endanlegar niðurstöður málanna finnast ekki dæmi þess að efstu hlutar fjalla teljist þjóðlendur nema um sé að ræða nokkuð víðfeðm heiðarlönd eða hluta af þjóðlendum sem ná jafnframt yfir nærliggjandi landsvæði. Þá hafa gjarnan legið fyrir heimildir um að viðkomandi svæði hafi aðra stöðu að eignarrétti en land aðliggjandi jarða, svo sem að þar séu eða hafi verið afréttir eða almenningar.[242] Enn fremur hafa fjölmörg fjöll talist eignarlönd í heild þegar af þeirri ástæðu að íslenska ríkið lýsti ekki kröfum um að þau eða hlutar þeirra væru þjóðlendur. Ætla verður að til grundvallar þeirri afstöðu ríkisins hafi legið það mat að um eignarlönd væri að ræða. Víða um land eru staðhættir sambærilegir við Ísafjarðarsýslur að því leyti að fjöll skilja þar gjarnan á milli eignarlanda jarða í dölum og fjörðum, án þess að endilega sé um að ræða víðáttumikla fjallgarða eða stór og samfelld

[240] Fjallað er um kröfur og sjónarmið íslenska ríkisins í máli þessu í köflum 3.1 og 6.1.
[241] Fjallað er um kröfur og sjónarmið annarra en ríkisins í köflum 3.2–3.12 og 6.2.
[242] Hvað varðar nánari umfjöllun um jarðir, afrétti og almenninga vísast til kafla 4.2–4.5 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurðinum.

heiðarlönd. Má í því sambandi nefna sem dæmi Barðastrandarsýslur sem auðkenndar voru sem svæði 10C við málsmeðferð óbyggðanefndar en um ágreiningssvæði þar var fjallað í úrskurðum nefndarinnar í málum nr. 1–4/2021.

Greining óbyggðanefndar á landamerkjum sem varða ágreiningssvæði í þeim landshlutum þar sem nefndin hefur lokið málsmeðferð hefur leitt í ljós að mjög algengt er að vatnaskil efst á fjöllum ráði merkjum milli jarða, sérstaklega í tilvikum þar sem ekki er um að ræða mjög víðfeðma fjallgarða eða heiðarlönd, eða að lönd jarða nái a.m.k. saman uppi á fjöllum án þess að nákvæmlega sé skilgreint með hvaða hætti. Í þessu sambandi má nefna sem dæmi fjallgarðinn milli Lóns og Nesja í málum nr. 4/2001 (Nes) og 5/2001 (Lón), Esju í sameinuðum málum nr. 3–4/2004 (Kjalarnes og Kjós), Smjörfjöll í málum nr. 2/2005 (Jökuldalur norðan og vestan Jökulsár á Jökuldal ásamt Jökulsárhlíð) og 3/2005 (Vopnafjarðarhreppur), Lambafjöll og fjallgarðinn á Tjörnesi í máli nr. 2/2007 (Tjörnes og Þeistareykir), Kinnar- og Víknafjöll í máli nr. 4/2007 (Kinnar- og Víknafjöll ásamt Flateyjardalsheiði austan Dalsár), fjalllendi í Grýtubakkahreppi í máli nr. 5/2007 (Grýtubakkahreppur ásamt Flateyjardalsheiði vestan Dalsár), fjöll sem skilja að jarðir í fyrrum Hörðudals- og Miðdalahreppum í Dalasýslu í máli nr. 3/2016 (Hörðudalshreppur og Miðdalahreppur vestan Miðár) og fjalllendi inn af Vatnsfirði í máli nr. 2/2020 (Austurhluti fyrrum Barðastrandarhrepps). Niðurstöður allra þessara mála standa óraskaðar af dómstólum að þessu leyti enda undi íslenska ríkið við þær. Þá eru ótalin tilvik þar sem ágreiningslaust var milli íslenska ríkisins og landeigenda að eignarlönd næðu saman uppi á fjöllum þar sem ríkið lýsti ekki kröfum um þjóðlendur þar.

Algengt er þó að merkjalýsingar til fjalla séu ekki eins nákvæmar og niðri á láglendi. Að mati nefndarinnar er líklegt að oft stafi það annars vegar af því að meiri hagsmunir voru bundnir við að merki milli nytjalanda jarða á láglendi væru skýr heldur en merki til fjalla. Hins vegar má að mati nefndarinnar ætla að sú útbreidda venja, sbr. fyrrgreind dæmi, að vatnaskil og hæstu brúnir fjalla ráði merkjum hafi gert það að verkum að minni ástæða hafi þótt til að lýsa þeim hluta merkjanna en merkjum gagnvart aðliggjandi jörðum á láglendi í tilvikum þar sem fjöllin fólu í sér skýr landamerki af náttúrunnar hendi. Þar sem fjöll skilja að dali og firði sem eru eða hafa verið í byggð má að mati nefndarinnar oft telja líklegt að merki jarða nái saman á fjöllunum, nema heimildir eða staðhættir mæli því sérstaklega í mót.

[14.2.3.2] Nánar um áhrif staðhátta o.fl. á sönnunarmat

Fjölmörg dæmi eru um það í réttarframkvæmd að atriði á borð við staðhætti, gróðurfar og fjarlægð frá byggð hafi haft áhrif á mat á því hvort landsvæði væru eignarlönd eða þjóðlendur. Staðhættir geta verið þannig að meiri kröfur en ella séu gerðar um sönnun þess að svæði sé eignarland. Til marks um það eru t.d. tveir dómar sem voru meðal þeirra fyrstu sem Hæstiréttur kvað upp í þjóðlendumálum en þar gaf rétturinn til kynna þá afstöðu að í ljósi staðhátta og gróðurfars hefðu tiltekin svæði átt að teljast þjóðlendur

ef ríkið hefði gert sérstakar kröfur um það. Um er að ræða dóma réttarins frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum), að því er varðar fjalllendi nærri mörkum fyrrum Biskupstungna- og Laugardalshreppa, og frá 28. september 2006 í máli nr. 498/2005 (Stafafell) að því er varðar tiltekið landsvæði sunnan og vestan Jökulsár í Lóni. Tilvikin sem um ræðir í þessum tveimur dómum eru frábrugðin flestum tilvikum í Ísafjarðarsýslum sem nú eru til umfjöllunar að því leyti að þar er ekki um að ræða tiltölulega mjó fjöll eða víðáttulítið fjalllendi sem skilur milli eignarlanda jarða heldur lítt gróin hálendissvæði sem eru nokkuð fjarri byggð en liggja nærri samfelldri þjóðlendu á miðhálendinu. Þá hefur Hæstiréttur einnig staðfest að hálend og lítt gróin svæði geti verið innan eignarlanda ef fullnægjandi heimildir liggja því til grundvallar, sbr. t.d. dóm réttarins frá 18. október 2007 í máli nr. 47/2007 (Fljótshverfi). Með dómnum var staðfest niðurstaða óbyggðanefndar um að hin umdeildu svæði, sem afmörkuð voru í landamerkjabréfum viðkomandi jarða, væru eignarlönd. Þar á meðal var lítt gróið land í um og yfir 1.000 m hæð yfir sjávarmáli sem heimildir bentu til að hefði einungis verið háð mjög takmörkuðum notum.

Af framangreindu er ljóst að það að svæði er hálent, lítt gróið, fjarri byggð og lítt nytjað leiðir ekki sjálfkrafa til niðurstöðu um þjóðlendu, þótt allt séu þetta atriði sem geta ásamt skriflegum heimildum haft áhrif á sönnunarmatið.

[14.2.3.3] Áhrif þess að landamerkjabréf skortir eða merkjalýsing er óljós

Með lögum um landamerki nr. 5/1882 var í fyrsta skipti í íslenskri löggjöf kveðið á um almenna skyldu eigenda og umráðamanna jarða til að skrá landamerki jarða sinna. Skrásetja skyldi nákvæma lýsingu á landamerkjum, afla áritana eigenda aðliggjandi landsvæða ef þeir voru samþykkir lýsingunni og fá sýslumanni skrána í hendur til þinglýsingar á næsta manntalsþingi, sbr. 3. og 4. gr. laganna. Kveðið var á um sambærilegar skyldur í 2. gr. laga um landamerki nr. 41/1919 sem leystu lög nr. 5/1882 af hólmi. Þessar skrár eða merkjalýsingar sem lög nr. 5/1882 og síðar lög nr. 41/1919 kváðu á um eru jafnan nefndar landamerkjabréf. Landamerkjabréf jarða hafa almennt haft ríkara vægi en aðrar heimildir sem sönnunargögn um beinan eignarrétt á landi og í fyrirliggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarlönd.

Þrátt fyrir að landamerkjabréf jarða hafi almennt mjög mikið vægi við sönnun um eignarland[243] hefur í réttarframkvæmd ekki verið gerð fortakslaus krafa um að merkjalýsingar þeirra séu að öllu leyti ótvíræðar og raunar eru nokkur dæmi um að svæði hafi verið talin eignarlönd þótt ekki séu fyrir hendi landamerkjabréf og jafnvel ekki heldur aðrar merkjalýsingar. Á það sérstaklega við ef landamerki geta talist glögg af náttúrunnar hendi, t.d. ár og lækir, strandlengjan og jökulrendur. Má í því sambandi nefna

[243] Sjá umfjöllun um landamerkjabréf í köflum 5.5, 7.1.1, 10.2, 11.2 og 12.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

úrskurði óbyggðanefndar í málum á svæði 2 (Sveitarfélagið Hornafjörður) og svæði 3 (Rangárvallasýsla og Vestur-Skaftafellssýsla) þar sem merkjum jarða gagnvart jöklum var ekki endilega lýst í landamerkjabréfum en nefndin komst þó almennt að þeirri niðurstöðu að jöklarnir hefðu afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að umfjöllunar hefði ekki talist þörf.

Í þessu sambandi er vert að leggja áherslu á að þótt lögð væri á skylda til skrásetningar landamerkja með lögum nr. 5/1882 og síðar lögum nr. 41/1919 var ræksla þeirrar skyldu aldrei forsenda þess að eignarréttindi héldust við. Eignarréttindi féllu ekki niður vegna vanrækslu skyldunnar og að sama skapi hefur aldrei verið unnt að stofna til nýrra eignarréttinda, umfram þau sem fyrir voru, með því að útbúa landamerkjabréf.[244] Um var að ræða skrásetningu réttinda sem þegar voru til staðar og eftir atvikum ákvörðun um mörk þeirra, í samráði við eigendur eða umráðamenn aðliggjandi landsvæða. Af þessu leiðir að þýðing landamerkjabréfs við úrlausn þjóðlendumála er fyrst og fremst sönnunarlegs eðlis en tilvist þess er ekki fortakslaust skilyrði þess að fallist sé á að landsvæði sé háð beinum eignarrétti, ef rétt þykir að draga slíka ályktun af öðrum atriðum.

Að mati óbyggðanefndar leiðir það af eðli máls að ef fyrir liggur að landsvæði hafi stöðu jarðar að lögum en merkjalýsingu skortir þarf að ákvarða merkin að álitum, m.a. út frá staðháttum. Sem dæmi um tilvik þar sem úrskurðað hefur verið um eignarland þrátt fyrir vöntun á landamerkjabréfi og öðrum merkjalýsingum má nefna úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 3/2018 (Eyrarbotn). Þar voru ekki fyrir hendi landamerkjabréf eða aðrar merkjalýsingar fyrir jörðina Hrafnkelsstaði en með hliðsjón af staðháttum og öðrum fyrirliggjandi heimildum komst nefndin að þeirri niðurstöðu að mörk jarðarinnar gagnvart þjóðlendu í Eyrarbotni lægju um efstu brúnir Gunnungsfells á vatnaskilum.

Í réttarframkvæmd finnast á hinn bóginn nokkur dæmi þess að mörk þjóðlendna og eignarlanda séu dregin um beinar línur milli efstu kennileita sem getið er um í landamerkjabréfum eða öðrum merkjalýsingum. Má í því sambandi fyrst nefna úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 1/2018 (Snæfellsjökull og landsvæði sunnan og austan hans) en nánar er vikið að honum í kafla 7.2.3.5. Sömu nálgun var beitt í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 8/2003 (Síða, Landbrot og Brunasandur ásamt fyrrum Leiðvallahreppi) og dómi Hæstaréttar frá 18. október 2007 í máli nr. 79/2007 (Mörtunga og Prestbakkajarðir). Með dómnum staðfesti Hæstiréttur þá niðurstöðu óbyggðanefndar að

[244] Um stofnunarhætti eignarréttinda er fjallað í 3. kafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurðinum. Tekið skal fram að þótt ekki sé hægt að stofna til nýrra eignarréttinda með landamerkjabréfi, þá er unnt að semja með landamerkjabréfi um breytingu á landamerkjum milli eignarlanda, enda eru landamerkjabréf í eðli sínu samningar, sbr. til hliðsjónar dóma Hæstaréttar í málum nr. 457/2011 (Krýsuvík), 547/2012 (Reykjahlíð), 360/2013 (Hrollaugsstaðir og Ásgrímsstaðir), 222/2014 (Miðhús og Barmar), 637/2014 (Brekka/Snartastaðir), 127/2015 (Dyrhólaey) og 136/2017 (Á og Skarð), sem og: Þorgeir Örlygsson, Karl Axelsson og Víðir Smári Petersen: *Eignaréttur II*. Reykjavík 2023, bls. 168–171. Ef þannig er samið um breytingu á landamerkjum er um að ræða svonefnda *afleidda stofnun* eignarréttinda en ekki frumstofnun þeirra.

mörk þjóðlendunnar Síðumannaafréttar gagnvart umræddum jörðum skyldu dregin um beina línu milli upptaka Geirlandsár og Þverár. Niðurstaða óbyggðanefndar um að miða merkin að þessu leyti við beina línu byggðist m.a. á því að náttúrulegar aðstæður á svæðinu veittu litla vísbendingu um legu norðurmerkja jarðanna og engin glögg skil væru frá náttúrunnar hendi til að styðjast við. Hæstiréttur staðfesti niðurstöðu nefndarinnar að þessu leyti. Annað dæmi um að Hæstiréttur dragi mörk þjóðlendu gagnvart eignarlöndum eftir beinum línum milli þeirra kennileita sem getið er um í landamerkjabréfum og liggja næst viðkomandi þjóðlendum er dómur réttarins frá 26. september 2013 í máli nr. 411/2012 (Mjóidalur, Sörlastaðir og Hjaltadalur ásamt Kambfellskjálka) en þar breytti rétturinn niðurstöðu óbyggðanefndar um mörk þjóðlendunnar afréttarlands í Þingeyjarsveit gagnvart umræddum jörðum, sbr. úrskurð nefndarinnar í máli nr. 3/2007 (Þingeyjarsveit sunnan Ljósavatnsskarðs og vestan Skjálfandafljóts). Við samanburð þessara tilvika við þau sem til úrlausnar eru á svæði 10B ber þess að gæta að bæði Síðumannaafréttur og afréttarland í Þingeyjarsveit eru svæði sem samkvæmt fyrirliggjandi heimildum nutu stöðu afrétta að lögum fyrir gildistöku þjóðlendulaga nr. 58/1998 og tilheyra nú víðáttumiklu og samfelldu svæði þjóðlendna á miðhálendi Íslands. Í þessum tilvikum var því ekki um að ræða álitaefni um efstu hluta fjalla sem skilja á milli eignarlanda jarða.

[14.2.3.4] Túlkun hugtaksins „fjallsbrún“ og sambærilegra tilvísana í merkjalýsingum

Í málunum sem hér eru til úrlausnar hefur óbyggðanefnd lagt fram álitsgerð Orðabókar Háskólans frá árinu 2006 um merkingu hugtaksins fjallsbrún en hennar var á sínum tíma aflað vegna meðferðar nefndarinnar á málum 3–4/2004 (Kjalarnes og Kjós). Meginniðurstaðan sem þar er lýst er sú að fjallsbrún geti verið hvort sem er „hæsti hluti fjalls eða sá hluti sem hæst ber, séður af tilteknum stað“. Í umræddum málum reyndi á túlkun hugtaksins í landamerkjabréfum jarða umhverfis Esju. Þá líkt og nú byggði íslenska ríkið á því að fjallsbrún væri þar sem halli breyttist mest á tilteknum stað, t.d. í klettabrún, en jarðeigendur byggðu á því að fjallsbrún væri þar sem fjall er hæst eða þar sem vötnum hallar. Í úrskurði óbyggðanefndar í sameinuðum málum nr. 3–4/2004 (Kjalarnes og Kjós) fjallaði nefndin um landamerkjabréf jarða sem liggja að Esju og komst að þeirri niðurstöðu að merki nokkurra jarða tækju að einhverju leyti til hæsta hluta fjallsins. Aðrar lýsingar væru óljósari en nefndu þó gjarnan vatnaskil, brúnir eða jafnvel hæstu brúnir. Nefndin túlkaði umræddar heimildir með hliðsjón af staðháttum og komst að þeirri niðurstöðu að landamerki jarða næðu upp á efstu brúnir Esju, þ.e. vatnaskil, sbr. eftirfarandi texta í úrskurðinum:

> Esjan er hár og brattur móbergsstapi, mótaður af jöklum, ám og lækjum; skorin með dölum og giljum í allar áttir. Á hryggjum milli dala er víðast bratt til beggja hliða og ekki mikið um flatt land ofan á fjallinu. Á flestum stöðum eru því engin vandkvæði á að finna hvar vötnum hallar á Esjunni. Hugtakið fjallsbrún er notað í landamerkja-

> bréfum jarða í kringum Esjuna, jafnvel þar sem erfitt er að átta sig á hvar fjallsbrún í skilningi íslenska ríkisins ætti að vera, nema þá að litlum hluta.
> Samkvæmt framangreindum heimildum um merki og staðháttum á Esjusvæðinu telur óbyggðanefnd eðlilegt að leggja til grundvallar að hugtakið fjallsbrún í umræddum landamerkjalýsingum vísi til þeirra hluta Esjunnar sem hæstir eru og vötnum hallar frá.

Niðurstaða nefndarinnar varð því sú að ekki væri þjóðlenda á efsta hluta Esju. Íslenska ríkið skaut þeirri niðurstöðu ekki til dómstóla. Sambærileg álitaefni voru uppi varðandi Smjörfjöll í málum nr. 2/2005 (Jökuldalur norðan og vestan Jökulsár á Jökuldal ásamt Jökulsárhlíð) og 3/2005 (Vopnafjarðarhreppur). Í úrskurðum óbyggðanefndar kemur fram að Smjörfjöll séu firnabreiður fjallgarður sem sé mikill um sig og rísi hæstu hnjúkarnir í yfir 1.200 m hæð yfir sjávarmáli. Jökulsárhlíðarmegin halli Smjörfjöll mót austri og séu skorin giljum. Frá bæjarstæðum í Jökulsárhlíð að sveitarfélagamörkum séu um 12–13 km í beinni loftlínu. Vopnafjarðarmegin séu Smjörfjöll með hamróttar brúnir, þar sem smáir hvilftarjöklar hafi grafið sig niður á nokkrum stöðum og myndað skálar og ekið fram jökulruðningi á nokkrum stöðum. Frá bæjarstæðum jarða Vopnafjarðarmegin að sveitarfélagamörkum á Smjörfjöllum séu um 9,5–13 km, mælt í beinni loftlínu.

Í umræddum málum greindi óbyggðanefnd landamerkjabréf jarða sem liggja að Smjörfjöllum með sambærilegum hætti og gert var í áðurnefndum málum vegna jarða sem liggja að Esju. Sú greining leiddi í ljós að í landamerkjabréfum jarða Jökulsárhlíðarmegin væri merkjum oftast lýst að vatnaskilum í Smjörfjöllum eða svo að merki næðu að fjallsbrún. Í öðrum tilvikum væri vísað til upptaka áa í Smjörfjöllum við sveitarfélagamörk Fljótsdalshéraðs og Vopnafjarðar. Vopnafjarðarmegin væri landamerkjum sömuleiðis gjarnan lýst að vatnaskilum og stundum vísað til kennileita í háfjöllunum. Þá voru eldri heimildir taldar renna frekari stoðum undir landamerkjabréfin hvað varðaði efri mörk jarðanna til fjalla. Niðurstaða nefndarinnar varð því sú að jarðir í Vopnafjarðarhreppi og í Jökulsárhlíð lægju saman í Smjörfjöllum og þar með væru ekki þjóðlendur efst á fjöllunum. Líkt og í tilviki Esju undi íslenska ríkið þessum niðurstöðum.

Fyrir liggur hæstaréttardómur þar sem lagt var til grundvallar að með tilvísun til fjallsbrúnar í landamerkjabréfi væri átt við vatnaskil, þ.e. dómur Hæstaréttar frá 20. október 2016 í máli nr. 59/2016 (Torfufell, Hólsgerði og Úlfá). Í dómnum segir m.a.:

> Í landamerkjabréfi Úlfár sagði sem áður var getið að merki jarðarinnar til suðurs fylgdu Hafrá „til fjallsbrúnar“, en að vestan réði „fjallsbrúnin.“ Úr því að lýsingin hljóðaði á þennan veg verður að teknu tilliti til úrskurðar óbyggðanefndar og krafna málsaðila að líta svo að fjallsbrúnin, sem fylgja átti Hafrá til, sé við upptök árinnar og þar með við vatnaskil. Merkin til vesturs fylgi síðan þessari fjallsbrún og þar með vatnaskilum.

Með þessu er ljóst að Hæstiréttur hefur fallist á að með tilvísun til fjallsbrúnar í landamerkjabréfi kunni að vera átt við efsta hluta fjalls, þ.e. vatnaskil. Að mati óbyggðanefndar er þó ekki unnt að líta á það sem algilda reglu að túlka beri slíkt orðalag í landamerkjabréfum á þann hátt. Eftir sem áður þarf að túlka orðalag landamerkjabréfa og annarra merkjalýsinga með atviksbundnum hætti, m.a. að teknu tilliti til staðhátta á

viðkomandi svæði. Þá þarf jafnframt að gæta að því að með gerð landamerkjabréfs gátu menn ekki aukið einhliða við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði og fyrir gildistöku þjóðlendulaga nr. 58/1998 var engum til að dreifa sem gat sem handhafi beins eignarréttar gert samninga um mörk þess lands sem nú nefnist þjóðlenda, sbr. t.d. dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum).

[14.2.3.5] Þjóðlendur ofan „fjallsbrúna“

Sem dæmi um tilvik þar sem svæði ofan þeirra brúna sem mynda skörp skil í landslagi, neðan vatnaskila, var úrskurðað þjóðlenda má nefna úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 1/2018 (Snæfellsjökull og landsvæði sunnan og austan hans). Þar var úrskurðað um þjóðlendu á landsvæði sunnan og austan Snæfellsjökuls. Suður- og austurmörk þjóðlendunnar liggja að talsverðu leyti um kennileiti sem eru nærri fjallsbrúnum í þessum skilningi, nánar tiltekið eftir línum sem dregnar eru í beina stefnu milli efstu kennileita sem getið er um í landamerkjabréfum og öðrum merkjalýsingum jarða sem liggja að þessum hluta þjóðlendumarkanna. Byggðist sú niðurstaða m.a. á heildstæðu mati á heimildum sem lágu fyrir um viðkomandi jarðir með hliðsjón af staðháttum, þar á meðal því að sýnilegar fjallsbrúnir mynduðu sums staðar glögg skil í landslaginu. Einnig hafði samanburðarskýring á landamerkjabréfum jarða á vestanverðu Snæfellsnesi áhrif á þetta mat, þ.e. samanburður við jarðir sem óumdeilt var að ættu land upp að jökli. Þau landamerkjabréf voru talin benda til þess að alvanalegt væri á þessum slóðum að lýsa merkjum í Snæfellsjökul berum orðum þar sem landeigendur töldu sig á annað borð eiga land að honum. Það var aftur á móti ekki gert í tilvikum umræddra jarða sem liggja hlið við hlið sunnan og austan jökulsins, sem ásamt öðru var talið benda til þess að eignarlönd jarðanna næðu skemur til fjalla þar. Sú niðurstaða að draga mörk þjóðlendunnar um beinar línur milli efstu punkta sem getið var um í viðkomandi merkjalýsingum byggðist m.a. á því að ekki væri fyrir að fara glöggum náttúrulegum skilum á borð við vatnaskil sem eðlilegt væri að styðjast við. Þó kemur fram í úrskurðinum að brúnir Botnsfjalls og Hamraendafjalls myndi að vísu nokkuð glögg skil í landslaginu, þótt ekki séu þar vatnaskil, en með því að draga beinar línur milli framangreindra efstu merkjapunkta sé brúnunum að mestu leyti fylgt. Norðurmörk sömu þjóðlendu voru aftur á móti miðuð við vatnaskil gagnvart óumdeildu eignarlandi jarðarinnar Fossárdals í samræmi við breytingu sem gerð var á legu kröfulínu ríkisins eftir að aflað var greiningar frá Veðurstofu Íslands á vatnaskilunum. Í úrskurði óbyggðanefndar kemur fram að heimildir mæli því ekki í mót að línan sé dregin með þessum hætti milli syðstu punkta á merkjum Fossárdals, enda liggi punktarnir á vatnaskilum og algengt sé að mörk fasteigna liggi um vatnaskil þegar svo háttar til.

[14.2.3.6] Samanburður tilvika

Að framan var fjallað um niðurstöður óbyggðanefndar í málum nr. 3–4/2004 og 2–3/2005 þess efnis að eignarlönd jarða umhverfis Esju og Smjörfjöll næðu upp á efstu brúnir fjallanna, þ.e. vatnaskil, en nú síðast um úrskurð nefndarinnar í máli nr. 1/2018 þar sem niðurstaðan var að landamerki jarða austan Snæfellsjökuls næðu einungis að kennileitum nærri þeim fjallsbrúnum sem mynda skörp skil í landslagi, milli brattra hlíða og hallaminna lands ofan þeirra, en ofan þessara fjallsbrúna væri þjóðlenda. Vert er að skoða nánar hvað þarna skilur helst á milli. Annars vegar er einkum um það að ræða að í fyrrnefndu málunum voru fyrir hendi landamerkjabréf og aðrar merkjalýsingar sem lýstu merkjum jarða upp á efstu fjallsbrúnir á vatnaskilum en í síðastnefnda málinu voru ekki fyrir hendi nein landamerkjabréf eða aðrar heimildir sem veittu því viðhlítandi stoð að merki jarðanna næðu hærra upp til fjalla en að þeim kennileitum sem þjóðlendumörkin voru miðuð við. Hins vegar er munur á staðháttum sem styður við þessar ólíku niðurstöður. Svæðið sem deilt var um í máli nr. 1/2018 tilheyrir samfelldu fjalllendi sem skilur á milli norðan- og sunnanverðs Snæfellsness og rís hæst í Snæfellsjökli sem einnig er þjóðlenda og liggur að umræddri þjóðlendu sunnan og austan jökulsins. Þá er víðátta svæðisins allnokkur í samanburði við stærð eignarlanda umræddra jarða neðan þeirra fjallsbrúna sem liggja nærri þjóðlendumörkunum, ólíkt því sem á við um a.m.k. flestar jarðir sem liggja að Esju og Smjörfjöllum.

[14.2.3.7] Hæðarlínur

Eins og að framan greinir miðar íslenska ríkið kröfugerð sína í sumum tilvikum við hæðarlínur, þ.e. þegar óumdeilt er að um jörð er að ræða en landamerkjalýsing liggur ekki fyrir eða er óljós eða óskýr að mati ríkisins og „ekki hægt að draga beina línu milli þekktra punkta þar sem það myndi leiða til niðurstöðu sem ekki væri hægt með sanngirni eða skynsemi að réttlæta og ekki hægt að finna skýra landfræðilega afmörkun sem hægt var að styðja kröfulínu við“, eins og segir í rökstuðningi kröfugerðar ríkisins.

Þegar á fyrsta svæðinu sem óbyggðanefnd tók til meðferðar, þ.e. svæði 1 (Árnessýsla), byggði íslenska ríkið kröfugerð sína að talsverðu leyti á hæðarlínum, innan lýstra merkja samkvæmt landamerkjabréfum jarða, sbr. t.d. mál nr. 4/2000 (Biskupstungnaafréttur og efstu lönd í Biskupstungnahreppi), þar sem gjarnan var miðað við hæðarlínur, ýmist í 250, 300 eða 400 m hæð yfir sjávarmáli. Kröfugerð ríkisins var m.a. byggð á því að hálendi, fjöll og öræfi hefðu ekki verið numin til eignar og að hæðarlínur skiptu miklu máli í því tilliti. Óbyggðanefnd féllst ekki á þessi sjónarmið ríkisins heldur úrskurðaði að um eignarlönd væri að ræða innan þeirra merkja sem lýst er í landamerkjabréfum jarða á svæðinu. Hæstiréttur staðfesti þá niðurstöðu nefndarinnar með dómi 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum). Þá eru fjölmörg dæmi um það í síðari réttarframkvæmd að fallist hafi verið á eignarlönd í mun meiri hæð en kröfur ríkisins í umræddu máli miðuðust við, sbr. t.d. áðurnefndan dóm Hæstaréttar frá 18. október 2007 í máli nr. 47/2007 (Fljótshverfi). Því

er ljóst að hæðarlínur eru ekki í eðli sínu eignarréttarleg mörk heldur er það háð mati hverju sinni hvort hálend svæði séu háð beinum eignarrétti eða ekki.

Eins og áður kom fram getur þurft að ákvarða mörk eignarlands að álitum, m.a. út frá staðháttum, ef fyrir liggur að um er að ræða jörð en landamerkjabréf og aðrar merkjalýsingar skortir. Ekki er útilokað að hæðarlínur geti í einhverjum tilvikum þótt eðlileg mörk við þær aðstæður. Ef um er að ræða tilvik þar sem tiltölulega mjó fjöll eða víðáttulítið fjalllendi skilur á milli eignarlanda jarða í dölum og fjörðum, líkt og víða er raunin í Ísafjarðarsýslum, liggur þó að mati óbyggðanefndar beinna við að ganga út frá því að merki jarða nái saman efst á fjöllum og á vatnaskilum, enda eru merkin þá glögg af náttúrunnar hendi.

[14.2.3.8] Landamerkjalýsingar og staðhættir í Ísafjarðarsýslum

Líkt og áður hefur verið vikið að eru staðhættir meðal þeirra atriða sem horfa þarf til við túlkun merkjalýsinga. Jafnframt hefur verið greint frá dæmum um hvernig munur á staðháttum hefur stutt við ólíkar niðurstöður óbyggðanefndar um hversu langt til fjalla landamerki jarða hafi talist ná.

Andstæður í landslagi eru einkennandi fyrir Ísafjarðarsýslur og þar eru há og tiltölulega mjó fjöll eða víðáttulítið fjalllendi iðulega á mörkum eignarlanda jarða í dölum og fjörðum. Fjöllin fela í sér glögg landamerki af náttúrunnar hendi og fjarlægðir frá bæjarstæðum upp á efstu hluta fjalla eru oftast litlar. Hér á eftir verður fjallað um einkenni merkjalýsinga á svæðinu og áritanir um samþykki landamerkjabréfa.

Almenn athugun óbyggðanefndar á landamerkjabréfum jarða í Ísafjarðarsýslum þar sem staðhættir eru af fyrrgreindu tagi leiðir í ljós að orðalag merkjalýsinga er iðulega með þeim hætti að merkjum milli jarða er lýst frá tilteknum stað á láglendi *til fjalls,* í *fjallsbrún* eða í tiltekið örnefni í fjalli, sé merkjum á annað borð lýst til fjalla, en ekki er gerð grein fyrir því hvernig merki liggi milli efstu kennileita sem vísað er til. Oft geyma landamerkjabréf tvær lýsingar af þessu tagi, þ.e. á merkjum tiltekinnar jarðar gagnvart jörðunum beggja vegna en einnig lýsa sum landamerkjabréf merkjum milli tveggja jarða án þess að gerð sé grein fyrir merkjum þeirra að öðru leyti. Sem dæmi um slíkt má nefna ýmis landamerkjabréf jarða í Jökulfjörðum og á Hornströndum þar sem merkjum milli tveggja jarða er gjarnan lýst með vísan til ákveðins kennileitis, oft við sjó.[245]

Að mati óbyggðanefndar má jafnan telja ljóst að ætlunin hafi ekki verið að gera merkjum viðkomandi jarða tæmandi skil eða takmarka beinan eignarrétt jarðanna við land neðan efstu kennileita sem nefnd eru. Þá eru óglöggar merkjalýsingar til fjalla ekki endilega til marks um að jarðirnar hafi ekki talist ná þangað, enda fjöllin glögg skil af náttúrunnar hendi. Í þessu sambandi má nefna að í 2. gr. eldri landamerkjalaga, nr.

[245] Hér má sem dæmi nefna bréf um landamerki milli Álfsstaða í Hrafnfirði og Kvía í Lónafirði, dags. 24. júní 1889, sjá kafla 5.3 í úrskurði í máli nr. 8/2021.

5/1882, voru fjöll nefnd sem dæmi um „glögg landamerki, er náttúran hefur sett“, í tengslum við þá skyldu sem lögð var á að setja merki þar sem þau væru ekki glögg af náttúrunnar hendi. Að því gættu að fjöllin mynda glögg náttúruleg merki er að mati nefndarinnar ekki hægt að leggja almennt til grundvallar að jarðirnar afmarkist í slíkum tilvikum af línum sem dregnar eru í beina stefnu milli efstu punkta í merkjalýsingum eða eftir atvikum um klettabrúnir eða önnur skil í landslagi sem íslenska ríkið vísar til sem fjallsbrúna í málatilbúnaði sínum, né heldur af hæðarlínum. Þá eru jafnframt dæmi þess að merkjum jarða sé lýst um önnur glögg merki af náttúrunnar hendi, svo sem tiltekna á. Telja má að viðkomandi kennileiti í fjalli, árfarvegur eða lína sem dregin var til fjalls, hafi þótt skýr og hentug viðmiðun en að mati nefndarinnar má telja líklegt að litið hafi verið svo á að línan lægi áfram efst upp á fjall eða að vatnaskilum. Í sumum tilfellum eru efstu kennileiti í merkjalýsingum jafnvel niðri við sjó og þá er augljóst að heildarmerkjum er ekki lýst. Þegar landamerkjabréfin eru skoðuð í samhengi við þá staðhætti sem að framan er lýst, þar sem tiltölulega mjó fjöll eða víðáttulítið fjalllendi skilur að jarðir og fjarlægðir eru litlar á milli bæjarstæða og efstu hluta fjalla, telur óbyggðanefnd í ljósi framangreindrar umfjöllunar alla jafna hægt að leggja til grundvallar að jarðir nái saman á fjöllum, nema annað mæli því sérstaklega í mót.

Í landamerkjabréfum jarða í Ísafjarðarsýslum er merkjum samkvæmt framansögðu sjaldan lýst berum orðum í hæsta punkt fjalls eða að vatnaskilum en þó má finna landamerkjabréf á svæðinu þar sem sú er raunin. Til að mynda er merkjum Karlsstaða við Arnarfjörð m.a. lýst „eftir því sem vötnum hallar til Karlsstaðalanda“ í landamerkjabréfi jarðarinnar. Ekki er að sjá að landamerkjabréf sem lýsa merkjum berum orðum til vatnaskila eigi endilega önnur einkenni sameiginleg. Flest þeirra eru reyndar gerð í gildistíð yngri landamerkjalaga, nr. 41/1919, en það er ekki algilt. Þá finnast jafnframt dæmi um að merkjum milli jarða sé lýst að hreppamörkum en í landamerkjabréfum Hvilftar og Eyrar í Önundarfirði frá 1921 er merkjum milli jarðanna lýst „til fjalls að hreppatakmörkum“. Hreppamörk milli Suðureyrarhrepps og Mosvallahrepps voru eftir endilöngum fjallgarðinum milli Súgandafjarðar og Önundarfjarðar og því á þeim stað þar sem eigendur jarða beggja vegna fjallgarðsins telja þær ná saman.

Ekki liggur fyrir hvers vegna merkjum er lýst nánar til fjalla í fyrrgreindum landamerkjabréfum en almennt gerist á svæðinu en að mati óbyggðanefndar er ólíklegt að merki jarðanna og beinn eignarréttur eigenda þeirra hafi í reynd náð lengra til fjalls en merki aðliggjandi jarða í sama dal eða firði og jarða hinum megin fjallsins. Í þessu samhengi skal bent á að meðal atriða sem geta haft áhrif á úrlausn þjóðlendumála er eignarréttarleg staða aðliggjandi svæða, sbr. t.d. dóma Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004, að því er varðar efstu jarðir í Biskupstungum, 16. maí 2007 í máli nr. 448/2006, að því er varðar Stórhöfða í Mýrdal, og 13. október 2021 í máli nr. 41/2020, að því er varðar Þóreyjartungur í Borgarfirði. Það skyti skökku við ef komist yrði að mismunandi niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu sambærilegra aðliggjandi landsvæða án þess að annað og meira en óljós merkjalýsing annars svæðisins styddi

slíka ályktun. Telja verður hið sama eiga við um landsvæði þar sem merkjalýsingu skortir, sbr. umfjöllun í kafla 7.2.3.3, og að því verði að horfa til eignarréttarlegrar stöðu aðliggjandi svæða auk staðhátta við mat á eignarréttarlegri stöðu.

Líkt og áður hefur komið fram hafa landamerkjabréf jarða almennt mikið vægi við sönnun um eignarland. Í lögum um landamerki, nr. 5/1882, var kveðið á um almenna skyldu eigenda og umráðamanna jarða til að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkjum jarða sinna. Svo framarlega sem eigendur aðliggjandi jarða og rétthafar ítaka væru sammála um efni landamerkjabréfsins skyldu þeir árita samþykki sitt á bréfið. Af áritunum um samþykki landamerkjabréfa vegna aðliggjandi jarða má stundum sjá vísbendingar um hvort sátt eða ágreiningur hafi verið uppi um merki milli jarðanna við gerð bréfanna og það hverjir árita tiltekið landamerkjabréf getur gefið til kynna hvaða jarðir hafa talist aðliggjandi. Ekki verður litið fram hjá því að svo virðist sem landamerkjabréf jarða í Ísafjarðarsýslum hafi alla jafna ekki verið árituð vegna jarða sem liggja hinum megin fjalla en ekki er endilega hægt að draga almennar ályktanir af því. Almenn könnun óbyggðanefndar á landamerkjabréfum á svæði 10C, í Barðastrandarsýslum, leiddi t.d. á sínum tíma í ljós að landamerkjabréf jarða þar eru almennt aðeins árituð um samþykki vegna jarða sem eru aðliggjandi á láglendi, þ.e. í sama firði, sbr. úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 2/2020 (Austurhluti fyrrum Barðastrandarhrepps). Við mat á merkjum tiltekinnar jarðar þar þótti ekki hafa sérstaka þýðingu að landamerkjabréf jarða í aðliggjandi fjörðum væru almennt ekki árituð um samþykki vegna jarðarinnar. Almenn könnun óbyggðanefndar á landamerkjabréfum í Ísafjarðarsýslum leiðir hið sama í ljós, þ.e. að þau séu almennt aðeins árituð um samþykki vegna jarða sem eru aðliggjandi á láglendi eða í sama dal. Því verður ekki talið hafa sérstaka þýðingu að landamerkjabréf jarða í Ísafjarðarsýslum séu ekki árituð vegna jarða hinum megin fjalla, enda virðist það hafa verið venjan á Vestfjörðum, og raunar víðar um landið, þegar staðhættir eru með fyrrgreindum hætti.

[14.2.3.9] Ályktanir og niðurstöður

Eins og að framan greinir er sú venja útbreidd víða um land að eignarlönd nái saman efst á fjöllum eða á vatnaskilum, sérstaklega þar sem staðhættir eru þannig að fremur mjó fjöll eða víðáttulítið fjalllendi skilur á milli dala og fjarða. Sú er almennt raunin í landshlutum þar sem óbyggðanefnd hefur lokið málsmeðferð, þ.e. á langstærstum hluta landsins.[246] Þá hefur réttarframkvæmd ótvírætt leitt í ljós að hálend svæði geta eftir atvikum verið eignarlönd, þótt þau séu lítið eða jafnvel ekkert gróin og þótt nytjar af þeim séu litlar eða jafnvel engar. Séu merkjalýsingar landamerkjabréfa og annarra heimilda um merki óljósar eru þær jafnan túlkaðar með hliðsjón af atriðum á borð við staðhætti, gróðurfar og fjarlægð frá byggð. Minni kröfur en ella hafa verið gerðar til skýrleika merkjalýsinga ef merki teljast glögg frá náttúrunnar hendi. Þá eru þess dæmi

[246] Ísafjarðarsýslur eru það fimmtánda af sextán svæðum á meginlandinu sem óbyggðanefnd úrskurðar um en fyrri svæðin fjórtán ná yfir 91% af meginlandinu.

að dregin hafi verið ályktun um merki út frá staðháttum, eftir atvikum með hliðsjón af landamerkjum nærliggjandi jarða, ef landamerkjabréf og aðrar skriflegar heimildir um merki skortir, eða ef ljóst þykir að heildarmerkjum jarðar sé ekki lýst í landamerkjabréfi. Í tilvikum þar sem ekki er fyrir að fara víðáttumiklu fjalllendi eða heiðarlöndum telur óbyggðanefnd, líkt og áður segir, alla jafna hægt að leggja til grundvallar að jarðir nái saman á fjöllum, nema annað mæli því sérstaklega í mót.

Að framan voru niðurstöður óbyggðanefndar í málum nr. 3–4/2004 og 2–3/2005 annars vegar og í máli nr. 1/2018 hins vegar bornar saman og greint frá því að munur á staðháttum hafi meðal annars stutt við ólíkar niðurstöður. Almennt má að mati óbyggðanefndar segja um þau tilvik í Ísafjarðarsýslum þar sem deilt er um efstu hluta fjalla að þau eru mun líkari framangreindum tilvikum Esju og Smjörfjalla heldur en tilviki svæðisins sunnan og austan Snæfellsjökuls að því leyti að fjalllendi milli jarða er ekki víðfeðmt í samanburði við stærð óumdeildra eignarlanda jarðanna neðan þeirra fjallsbrúna sem íslenska ríkið miðar kröfur sínar við. Skoðun landamerkjabréfa og annarra heimilda um merki jarða í Ísafjarðarsýslum leiðir þó í ljós að þar er algengara en í tilvikum Esju og Smjörfjalla að merkjalýsingar til fjalla séu óljósar eða að merkjum sé yfirhöfuð ekki lýst til fjalla. Aftur á móti eru fjarlægðir frá bæjarstæðum upp á efstu hluta fjallanna í flestum tilvikum litlar og fjöllin mynda skýr náttúruleg skil. Að teknu tilliti til alls þess sem hér hefur verið rakið er því að mati óbyggðanefndar í flestum tilvikum þar sem deilt er um efstu hluta fjalla í Ísafjarðarsýslum rétt að leggja til grundvallar að land jarða nái saman á fjöllum og því séu ekki þjóðlendur þar. Á þetta við um flest ágreiningssvæði sem fjallað er um í málum nr. 1–4/2021 og hluta þeirra svæða sem fjallað er um í málum nr. 5/2021 og 7–8/2021, þ.e. svæði þar sem fremur mjó fjöll eða víðáttulítið fjalllendi skilur á milli dala og fjarða. Þessi almennu sjónarmið eiga aftur á móti síður við í tilvikum þar sem staðhættir eru öðruvísi og deilt er um víðáttumeiri hálendissvæði. Við úrlausn um einstök ágreiningssvæði hér á eftir verður vísað til þessarar almennu umfjöllunar eftir því sem við getur átt hverju sinni.

[…]

15. VIÐAUKI 9: ÚR ÚRSKURÐUM Í MÁLUM NR. 1–5/2023

15.1. Almenn álitaefni um stjórnskipulegt gildi 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998[247]

Gagnaðilar íslenska ríkisins í málum nr. 1–5/2023 byggja á því að málsmeðferð á grundvelli 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 brjóti gegn 2. gr. stjórnarskrárinnar um þrískiptingu ríkisvalds og 72. gr. stjórnarskrárinnar um friðhelgi eignarréttar. Á þessum grundvelli er þess krafist að óbyggðanefnd vísi kröfum ríkisins um þjóðlendur frá nefndinni. Þar sem flestir gagnaðilar íslenska ríkisins í málum nr. 1–5/2023 byggja á sjónarmiðum af þessu tagi þykir rétt að taka þau til almennrar umfjöllunar.

Með 4. gr. laga nr. 34/2020 um breytingu á lögum nr. 58/1998 bættist ný 7. mgr. 10. gr. við síðarnefndu lögin. Samkvæmt 1. málsl. hennar er óbyggðanefnd heimilt að taka til meðferðar svæði, þ.e. landshluta, sem áður hafa sætt meðferð hennar, ef hún hefur í úrskurði gert athugasemd við kröfugerð ráðherra. Í athugasemdum við frumvarp það sem varð að lögum nr. 34/2020 kemur fram að við útfærslu ákvæða sem heimila óbyggðanefnd að fjalla aftur um landshluta þar sem málsmeðferð er lokið hafi verið gætt að ákvæðum stjórnarskrár og mannréttindasáttmála Evrópu um réttláta málsmeðferð og vernd eignarréttar. Samkvæmt því liggur fyrir mat löggjafans um að 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga samræmist stjórnarskrá að þessu leyti.

Í því sambandi er þess einnig að gæta að skv. 7. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga fer um málsmeðferð á grundvelli ákvæðisins eftir málsmeðferðarreglum þjóðlendulaga. Mál sem rekin eru á þessum grundvelli fá því sömu málsmeðferð og önnur mál sem óbyggðanefnd hefur haft til úrlausnar. Sú málsmeðferð hefur verið talin standast ákvæði stjórnarskrárinnar og mannréttindasáttmála Evrópu, líkt og fjallað hefur verið um í fjölda dóma Hæstaréttar[248] og jafnframt í ákvörðun Mannréttindadómstóls Evrópu í máli Þorláks Arnar Bergssonar o.fl. gegn Íslandi, nr. 46461/06. Í síðastnefnda málinu gat Mannréttindadómstóll Evrópu þess m.a. — til stuðnings því að málsmeðferðin bryti ekki gegn ákvæðum mannréttindasáttmála Evrópu — að í þjóðlendulögum væri því ekki fyrirfram lýst yfir, eða gefið í skyn, að íslenska ríkið nyti eignarréttar sem skert gæti eignarréttindi einkaaðila og jafnframt að með lögunum væri ekki verið að færa land í einkaeign í hendur ríkisins. Hið sama á við um málsmeðferð skv. 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. laganna. Með ákvæðinu er því ekki lýst yfir eða gefið í skyn að íslenska ríkið njóti eignarréttar sem skert geti eignarréttindi einkaaðila og ætlunin er eftir sem áður ekki sú að land í einkaeign færist í hendur ríkisins. Þvert á móti er óbyggðanefnd falið að leysa úr eignarréttarlegri stöðu þeirra landsvæða sem til umfjöllunar eru með sama hætti og í öðrum málum sem nefndin hefur haft til meðferðar. Við meðferð málanna hafa gagnaðilar íslenska ríkisins öll sömu tækifæri til að koma sjónarmiðum sínum á

---

247 Kafli 7.2.3 í úrskurðum í málum nr. 1–5/2023, dags. 17. október 2024.

248 Í þessu sambandi vísast m.a. til fyrsta dóms Hæstaréttar í þjóðlendumáli frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 ((Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum), þar sem nokkuð ítarlega er fjallað um atriði af þessu tagi.

framfæri og í öðrum málum fyrir óbyggðanefnd. Að mati nefndarinnar er því ekki tilefni til að telja að málsmeðferð á grundvelli 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga brjóti gegn ákvæðum stjórnarskrár eða mannréttindasáttmála Evrópu um friðhelgi eignarréttar.

Athugasemdir gagnaðila ríkisins sem varða 2. gr. stjórnarskrárinnar byggjast á því að öll kröfusvæði ríkisins í málum nr. 1–5/2023 eru aðliggjandi svæðum sem óbyggðanefnd hefur úrskurðað þjóðlendur og dómstólar hafa í flestum tilvikum tekið afstöðu til þeirra. Í öllum þeim tilvikum þar sem dómstólar hafa tekið afstöðu til úrskurða óbyggðanefndar um svæði aðliggjandi kröfusvæðum ríkisins í málum nr. 1–5/2023 voru niðurstöður óbyggðanefndar um þjóðlendur staðfestar.[249] Byggt er á því af hálfu gagnaðila ríkisins að í niðurstöðum dómstóla um að staðfesta úrskurði óbyggðanefndar um þjóðlendumörk hafi jafnframt falist bindandi úrlausn um að landsvæði utan þjóðlendumarka samkvæmt úrskurðunum væru eignarlönd. Með því að heimila nefndinni nú að taka svæði til meðferðar sem liggja að umræddum þjóðlendumörkum sé farið á svig við 2. gr. stjórnarskrárinnar þar sem dómstólar hafi þegar tekið afstöðu til eignarréttarlegrar stöðu meirihluta þeirra landsvæða sem til meðferðar eru í málum nr. 1–5/2023.

Í þessu sambandi er til þess að líta að sakarefni þeirra dómsmála sem rekin hafa verið á grundvelli 19. gr. laga nr. 58/1998 um gildi viðkomandi úrskurða óbyggðanefndar hefur í öllum tilvikum einskorðast við afmörkun og eignarréttarlega stöðu þeirra landsvæða sem óbyggðanefnd úrskurðaði þjóðlendur. Kröfugerð gagnaðila ríkisins í öllum málunum var á þá leið að felld yrðu úr gildi ákvæði í úrskurðum nefndarinnar um að land innan tiltekinna marka væri þjóðlenda. Í sumum tilvikum var þess einnig krafist að viðurkennt væri að innan sömu marka væri enga þjóðlendu að finna eða að viðurkennt væri að land innan sömu marka væri eignarland. Í öllum málunum var íslenska ríkið sýknað af kröfum gagnaðila þess. Með því voru staðfestar niðurstöður óbyggðanefndar um að umrædd landsvæði væru þjóðlendur. Eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða var hins vegar ekki til umfjöllunar í dómunum og þar með ekki hluti af sakarefni þeirra, enda var engin afstaða tekin til þeirra í úrskurðum óbyggðanefndar. Skv. 1. mgr. 116. gr. laga um meðferð einkamála, nr. 91/1991, er dómur bindandi um úrslit sakarefnis milli aðila og þeirra sem koma að lögum í þeirra stað, um þær kröfur

[249] Um er að ræða dóma Hæstaréttar 10. febrúar 2011 í máli nr. 299/2010 (Valþjófsstaður), 22. mars 2010 í máli nr. 409/2009 (Skriðuklaustur), 7. október 2010 í máli nr. 517/2009 (Grímólfsártunga), 28. nóvember 2013 í máli nr. 546/2012 (Eyvindarstaðaheiði og Hraunin), 18. september 2014 í máli nr. 24/2014 (Vaskárdalur), 20. október 2016 í máli nr. 59/2016 (Torfufell, Hólsgerði og Úlfá); dóma Landsréttar 20. október 2020 í máli nr. 184/2019 (Auðkúluheiði) og 4. nóvember 2022 í máli nr. 515/2021 (Fjalllendi Hraunhrepps); dóm Héraðsdóms Austurlands frá 5. mars 2010 í máli nr. E-345/2007 (suðurhluti Kverkártungu), dóma Héraðsdóms Norðurlands eystra frá 14. október 2013 í máli nr. E-75/2010 (Almenningur) og frá 15. október 2013 í máli nr. E-74/2010 (Bakkasel, syðri hluti), og dóm Héraðsdóms Norðurlands vestra frá 31. desember 2018 í máli nr. E-24/2015 (Skrapatunguafrétt). Í tilviki tveggja svæða sem nú eru til meðferðar liggja ekki fyrir dómsúrlausnir um úrskurði óbyggðanefndar um aðliggjandi landsvæði. Það eru Kornsártungur í máli nr. 2/2023 og svæði sunnan og austan Drangajökuls í máli nr. 4/2023.

sem eru dæmdar þar að efni til. Með öðrum orðum eru bindandi réttaráhrif dóms, *res judicata* áhrif, bundin við það sakarefni sem leyst er úr í viðkomandi dómi á grundvelli þeirra efniskrafna sem gerðar eru. Þeir dómar sem hér eru til umfjöllunar eru samkvæmt framansögðu bindandi um það álitaefni hvort þau landsvæði sem þá voru til umfjöllunar og eru aðliggjandi kröfusvæðum ríkisins í málum nr. 1–5/2023 séu þjóðlendur en ekki um eignarréttarlega stöðu kröfusvæðanna sem nú eru til meðferðar eða annarra landsvæða utan þeirra þjóðlendna sem voru til umfjöllunar í dómsmálunum. Umræddir dómar standa þannig ekki í vegi fyrir því að óbyggðanefnd fjalli um eignarréttarlega stöðu kröfusvæða ríkisins í málum nr. 1–5/2023. Að sama skapi er ekki fallist á að með 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 sé nefndinni ætlað að ganga inn á svið dómstóla og að með því sé brotið gegn 2. gr. stjórnarskrárinnar.

Í öllu falli er ljóst að óbyggðanefnd, sem er stjórnvald og handhafi framkvæmdarvalds, hefur almennt ekki heimild til að víkja lögum eða einstökum lagaákvæðum sem henni er falið að vinna eftir til hliðar á þeim grundvelli að þau samræmist ekki stjórnarskrá. Ef nefndin gerði það stigi hún inn á svið dómstóla í andstöðu við 2. gr. stjórnarskrárinnar, enda er slíkt almennt aðeins á forræði dómstóla. Aðeins hefur verið talið að játa verði stjórnvöldum heimild til að láta hjá líða að beita lögum ef tiltekið lagaákvæði er bersýnilega í andstöðu við stjórnarskrá eða skýrt dómafordæmi liggur fyrir um það, en jafnframt að gera verði afar ríkar kröfur til þess að ósamræmi laga við stjórnarskrá sé bersýnilegt og slík niðurstaða sé hvorki háð vafa né flókinni lagatúlkun, sbr. dóm Hæstaréttar 25. október 2023 í máli nr. 9/2023. Að mati óbyggðanefndar eru slíkar aðstæður ekki uppi í máli þessu. Telji gagnaðilar íslenska ríkisins að vafi sé uppi um stjórnskipulegt gildi 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga, sem meðferð mála nr. 1–5/2023 byggist á, geta þeir látið á það reyna fyrir dómstólum að fengnum úrskurði óbyggðanefndar, að gættum skilyrðum réttarfarslaga. Í því sambandi er bent á að sá sem ekki vill una úrskurði óbyggðanefndar skal höfða einkamál innan sex mánaða frá útgáfudegi þess Lögbirtingablaðs sem útdráttur úr úrskurði er birtur í, sbr. 1. mgr. 19. gr. þjóðlendulaga, og heimilt er að veita aðila gjafsókn í slíkum einkamálum, sbr. 2. mgr. sömu greinar.

Að öllu framangreindu virtu er ekki fallist á að vísa máli þessu frá eða hafna kröfum ríkisins á þeim grundvelli að 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 brjóti gegn ákvæðum stjórnarskrár eða mannréttindasáttmála Evrópu. Málsástæður sem varða réttmætar væntingar vegna fyrri athafna ríkisins verða teknar til skoðunar í kafla 7.2.5.[250]

[250] Sjá kafla 15.3 hér á eftir.

15.2. Almenn álitaefni um lagagrundvöll málsmeðferðar skv. 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998[251]

Gagnaðilar íslenska ríkisins í málum nr. 1–5/2023 byggja í mörgum tilvikum á því að athugasemdir óbyggðanefndar við kröfugerð ráðherra í fyrri úrskurðum nefndarinnar, sem liggja til grundvallar meðferð mála nr. 1–5/2023, geti ekki talist vera *athugasemdir* í skilningi 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga. Á þessum grundvelli er þess krafist að óbyggðanefnd vísi kröfum ríkisins um þjóðlendur frá nefndinni. Þar sem margir gagnaðilar íslenska ríkisins í málum nr. 1–5/2023 byggja á sjónarmiðum af þessu tagi þykir rétt að taka þau til almennrar umfjöllunar.

Líkt og áður segir var 7. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 bætt við lögin með 4. gr. laga nr. 34/2020. Skv. 1. málsl. hennar er óbyggðanefnd heimilt að taka til meðferðar svæði, þ.e. landshluta, sem áður hafa sætt meðferð hennar, ef hún hefur í úrskurði gert athugasemd við kröfugerð ráðherra. Í athugasemdum við frumvarp það sem varð að lögum nr. 34/2020 segir að markmiðið með þessari heimild sé að stuðla að því að niðurstöður ráðist af efnislegu mati á fyrirliggjandi heimildum og öðrum atriðum sem geta haft áhrif á sönnunarmat, frekar en því að svæði hafi orðið útundan í upphaflegri kröfugerð ríkisins vegna mistaka eða vegna þess að þýðingarmikil gögn voru ekki komin fram þegar kröfum var lýst. Lagt sé til að slík heimild verði bundin svæðum þar sem óbyggðanefnd hafi í úrskurðum gert athugasemdir við kröfur ríkisins, en í nokkrum úrskurðum hafi óbyggðanefnd vakið máls á því að tiltekin svæði sem féllu utan við kröfur ríkisins kynnu einnig að vera utan eignarlanda. Nefndinni hafi ekki verið heimilt að rannsaka svæðin nánar vegna þess að ekki voru uppi kröfur frá ríkinu þar að lútandi. Því leiki enn vafi á um hvort þau séu háð beinum eignarrétti. Jafnframt segir í athugasemdum með frumvarpinu að til að ná því markmiði þjóðlendulaga að skera úr um mörk þjóðlendna og eignarlanda á landinu öllu sé mikilvægt að taka af öll tvímæli um að nefndinni sé heimilt að taka svæði af þessu tagi til meðferðar. Niðurstaða um hvort svæðin séu í reynd þjóðlendur eða eignarlönd ráðist sem endranær af mati á gögnum sem koma fram, innan marka kröfugerðar. Þá er tekið fram að ríkið geti ekki á grundvelli þessarar heimildar afmarkað kröfur sínar þannig að þær nái inn á land sem áður hefur sætt slíkum kröfum, enda væri þá um tvöfalda málsmeðferð að ræða sem vafi væri á að samræmdist 6. gr. mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994.

Enn fremur eru í athugasemdum við frumvarpið talin upp þau tilvik sem sögð eru uppfylla skilyrði 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga um að óbyggðanefnd hafi í úrskurði gert athugasemd við kröfugerð ráðherra, fram að framlagningu frumvarpsins sem varð að lögum nr. 34/2020. Þar segir að um sé að ræða úrskurði óbyggðanefndar í málum:

- nr. 1/2005 (Fljótsdalur og Jökuldalur austan Jökulsár á Jökuldal) hvað varðar annars vegar mörk Skriðuklausturs gagnvart afréttarsvæðunum Rana og Undir

[251] Kafli 7.2.4 í úrskurðum í málum nr. 1–5/2023, dags. 17. október 2024.

Fellum og hins vegar mörk Valþjófsstaðar gagnvart svokölluðum Vesturöræfum,
- nr. 4/2005 (Svalbarðshreppur, Þórshafnarhreppur og Skeggjastaðahreppur) hvað varðar annars vegar nyrsta hluta Grímólfsártungu og hins vegar Kverkártungu,
- nr. 2/2008 (Eyjafjarðarsveit vestan Eyjafjarðarár) hvað varðar fjalllendi vestan Urðarvatna,
- nr. 3/2008 (Hörgárbyggð austan Öxnadalsár) að því er varðar merki Vaskárdals, Almennings og Bakkasels,
- nr. 5/2008 (Húnavatnshreppur austan Blöndu og Skagafjörður vestan Vestari-Jökulsár, ásamt Hofsjökli) hvað varðar annars vegar landsvæði norðan Eyvindarstaðaheiðar og hins vegar Hraunin svonefndu austan Eyvindarstaðaheiðar,
- nr. 1/2013 (Skagi) hvað varðar annars vegar austasta hluta Skálahnjúks og hins vegar mörk Skrapatunguafréttar,
- nr. 2/2013 (Húnavatnshreppur) hvað varðar annars vegar mörk milli Auðkúlu og Auðkúluheiðar og hins vegar hluta af svæðinu milli Kornsár og Kleppukvíslar, og
- nr. 1/2014 (landsvæði milli Hítarvatns og Fossdalsár) hvað varðar annars vegar norðausturmerki Svarfhóls og hins vegar svæði austan Hítardals.

Framsetning athugasemdanna í þessum úrskurðum er mismunandi en í öllum tilvikum er vakið máls á því að gögn málsins kunni að gefa til kynna óvissu um eignarréttarlega stöðu lands utan svæðis þar sem ríkið hafði gert þjóðlendukröfur en jafnframt tekið fram, oftast með vísan til dóma Hæstaréttar í málum nr. 367/2005 og 571/2006, að þar sem óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila geti ekki komið til skoðunar í málinu hvort þar sé um að ræða eignarland eða þjóðlendu.

Ljóst þykir að fyrrgreind talning sé tæmandi miðað við þann tíma þegar frumvarp til laga nr. 34/2020 var lagt fram, þ.e. 1. nóvember 2019. Eftir þann tíma, 21. febrúar 2020, kvað nefndin upp úrskurð í máli nr. 1/2019 sem hefur að geyma sambærilega athugasemd að því er varðar svæði sunnan og austan Drangajökuls, þar sem nefndin vakti máls á því að vafi kynni að vera um eignarréttarlega stöðu þess svæðis. Að mati nefndarinnar verður ekki litið fram hjá framangreindri talningu við mat á því hvað teljist vera athugasemd við kröfugerð ráðherra í skilningi 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 heldur beri að túlka ákvæðið með hliðsjón af henni. Af athugasemdum við frumvarpið er að mati nefndarinnar skýrt að vilji löggjafans var að ákvæðið yrði túlkað með þeim hætti. Þá verður einnig að túlka ákvæðið með hliðsjón af því markmiði þjóðlendulaga að skera úr um mörk þjóðlendna og eignarlanda á landinu öllu og því markmiði með lögfestingu 7. mgr. 10. gr. laganna að niðurstöður ráðist af efnislegu mati á fyrirliggjandi heimildum og öðrum atriðum sem geta haft áhrif á sönnunarmat.

Líkt og segir í bréfi óbyggðanefndar til fjármála- og efnahagsráðherra frá 11. ágúst 2022, er mat nefndarinnar, að teknu tilliti til athugasemda með frumvarpi er varð að lögum nr. 34/2020, að fullnægt sé skilyrðum 7. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 til að taka til meðferðar þau sautján landsvæði sem eru til umfjöllunar í málum nr. 1–5/2023.

Að þessu gættu er ekki fallist á að vísa kröfum íslenska ríkisins frá óbyggðanefnd á þeim grundvelli að athugasemdir óbyggðanefndar við kröfugerð ráðherra í fyrri úrskurðum nefndarinnar, sem liggja til grundvallar málsmeðferð í málum nr. 1–5/2023, geti ekki talist vera athugasemdir í skilningi 1. málsl. 7. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga.

15.3. Almenn álitaefni um réttmætar væntingar vegna fyrri athafna ríkisins[252]

Gagnaðilar íslenska ríkisins í málum nr. 1–5/2023 byggja á því að kröfugerð ríkisins í málunum sé ósamrýmanleg kröfugerð ríkisins í eldri málum fyrir óbyggðanefnd. Með því að lýsa ekki kröfum til viðkomandi landsvæða í eldri málum hafi ríkið skapað rétt-mætar væntingar til þess að landsvæði sem ekki voru úrskurðuð þjóðlendur á þeim tíma væru eignarlönd. Þar sem flestir gagnaðilar íslenska ríkisins í málum nr. 1–5/2023 byggja á sjónarmiðum af þessu tagi þykir rétt að taka þau til almennrar umfjöllunar. Til stuðnings þessari málsástæðu vísa gagnaðilar ríkisins til dóma Hæstaréttar 10. október 2013 í máli nr. 617/2012 (landsvæði sunnan Ölfusafréttar) og 28. september 2017 í máli nr. 94/2017 (Hvassafellsdalur). Þessir dómar verða teknir til nánari skoðunar í þessu samhengi og einnig dómur Hæstaréttar 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005 (Skaftafell II),[253] auk tveggja úrskurða óbyggðanefndar.

Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 496/2005 (Skaftafell II) var um að ræða landsvæði á Skeiðarársandi sem var innan lýstra merkja samkvæmt landamerkjabréfi Skaftafells II en Hæstiréttur taldi þó að eldri heimildir styddu ekki að það hefði verið numið til eignar og þannig orðið hluti jarðarinnar. Aftur á móti taldi rétturinn að með tilteknum gerðum í tengslum við áform um stofnun þjóðgarðs í Skaftafelli hefðu menntamálaráðherra og Náttúruverndarráð „ítrekað í orði og verki lagt til grundvallar í lögskiptum við þá, sem núverandi eigendur Skaftafells II leiða rétt sinn frá, að landið á Skeiðarársandi, sem hér er deilt um, sé eignarland þeirra“. Dómkröfur ríkisins um að svæðið væri þjóðlenda væru þessu alls ósamrýmanlegar. Þau lögskipti sem þar um ræðir fólust m.a. í því að menntamálaráðherra undirritaði árið 1966 afsal fyrir hönd ríkisins sem kaupanda að landinu, þar sem vísað var til framangreinds landamerkjabréfs Skaftafells II, og Náttúruverndarráð gaf út yfirlýsingu árið 1987 um að ágreiningssvæðið utan þjóðgarðsins væri í eigu lögbýlisins.

Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 617/2012 (landsvæði sunnan Ölfusafréttar) var sú staða uppi að íslenska ríkið var meðal þeirra sem seldu hluta ágreiningssvæðisins til Orku-

252 Kafli 7.2.5 í úrskurðum í málum nr. 1–5/2023, dags. 17. október 2024.

253 Sjá einnig umfjöllun um þessa dóma í kafla 11.3 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* og í úrskurði óbyggðanefndar 15. ágúst 2019 í máli nr. 4/2018 (Fjalllendið milli Elliða og Lágafells auk Baulárvalla).

veitu Reykjavíkur 1999 og við kaupin var gengið út frá því að svæðið væri innan merkja jarða og háð beinum eignarrétti á þeim grundvelli. Jafnframt var þar gengið út frá því að hið sama ætti við um svæði sem Orkuveitan keypti af eigendum nærliggjandi jarða. Réð þetta atriði úrslitum um þá niðurstöðu réttarins að svæðið væri eignarland en ekki þjóðlenda, þrátt fyrir að rétturinn teldi eldri heimildir mæla gegn þeirri lýsingu landamerkjabréfa umræddra jarða að svæðið væri innan merkja þeirra. Talið var að ríkið hefði með þeim gerðum sem um ræddi viðurkennt í lögskiptum sínum við Orkuveituna að svæðið sem deila hennar við ríkið laut að væri háð beinum eignarrétti. Krafa ríkisins um mörk þjóðlendu var talin alls ósamrýmanleg þessu.

Um þessa tvo dóma segir í kafla 11.3 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*:

> Það vekur athygli að í báðum þeim dómum Hæstaréttar sem hér um ræðir, þ.e. annars vegar um landsvæði sunnan Ölfusafréttar og hins vegar um landsvæði á Skeiðarársandi, ráða fyrri lögskipti handhafa ríkisvalds við eigendur viðkomandi jarða úrslitum um að umrædd landsvæði eru talin innan þeirra, jafnvel þótt viðkomandi handhafar ríkisvalds hafi ekki verið bærir að lögum til að afsala landinu eða breyta eignarréttarlegri stöðu þess. Þau lögskipti sem um ræðir vegna landsvæðisins sunnan Ölfusafréttar áttu sér stað eftir gildistöku þjóðlendulaga og það var landbúnaðarráðherra sem undirritaði umrætt afsal fyrir hönd ríkisins. Framangreind lögskipti menntamálaráðherra og Náttúruverndarráðs við eigendur Skaftafells áttu sér aftur á móti stað fyrir gildistöku þjóðlendulaga. Af forsendum Hæstaréttar má ráða að rétturinn líti svo á að fyrir þann tíma hafi umrætt landsvæði á Skeiðarársandi verið eigendalaust en orðið undirorpið beinum eignarrétti vegna téðra lögskipta þrátt fyrir að þágildandi réttarreglur hafi ekki haft að geyma heimildir til handa menntamálaráðherra eða Náttúruverndarráði til að stofna til beins eignarréttar á eigendalausum svæðum.
> Umræddir dómar Hæstaréttar kunna að leiða til breytts sönnunarmats óbyggðanefndar í tilvikum þar sem athafnir handhafa ríkisvalds í lögskiptum við hagsmunaaðila benda til að litið hafi verið svo á að viðkomandi ágreiningssvæði sé háð beinum eignarrétti. Í slíkum tilvikum þarf að meta sérstaklega hvort þau lögskipti hafi áhrif á niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu svæðisins.

Eftir að þetta var ritað féll einn dómur til viðbótar í Hæstarétti þar sem reyndi á sambærilegt álitaefni, þ.e. áðurnefndur dómur Hæstaréttar í máli nr. 94/2017 (Hvassafellsdalur). Þar réðu fyrri lögskipti eiganda Hvassafells við íslenska ríkið úrslitum um þá niðurstöðu að Hvassafellsdalur væri eignarland, þrátt fyrir að rétturinn teldi að fyrirliggjandi heimildir styddu „á engan hátt að land á svæðinu, sem málið varðar, hafi með námi orðið háð beinum eignarrétti“, heldur hnigju þær þvert á móti eindregið að því „að eigendur Hvassafells hafi notið óbeinna eignarréttinda yfir landinu, sem falist hafi í hefðbundnum notum til upprekstrar búfjár og öðru því sem afréttir hafa í aldanna rás almennt verið hafðir til“. Þau lögskipti sem um ræðir fólu í sér að landbúnaðarráðherra samþykkti landskipti á því landi sem deilt var um í málinu og töku þess úr landbúnaðarnotum á þeim grundvelli að um land jarðar væri að ræða. Í forsendum fyrir niðurstöðu dómsins segir:

> Eðli máls samkvæmt var ekki unnt að ræða á þennan hátt um landsvæðið Hvassafellsdal sem spildu innan jarðarinnar Hvassafells, skiptingu þeirrar spildu út úr landi jarðarinnar og skráningu svæðisins sem nýrrar jarðar, svo og að samþykkja að það fengi þá stöðu að lögum, nema á þeim grundvelli að landið á svæðinu væri háð beinum eignarrétti. Krafa fjármálaráðherra, sem barst óbyggðanefnd 14. mars 2008 um mörk

> þjóðlendu og eignarlanda, var að því er varðar Hvassafellsdal alls ósamrýmanleg framangreindri afstöðu landbúnaðarráðherra, hliðsetts handhafa framkvæmdarvalds stefnda. Er því óhjákvæmilegt að taka til greina kröfu áfrýjanda um að felld verði úr gildi ákvæði í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 2/2008 um að landsvæðið Hvassafellsdalur sé þjóðlenda, sbr. meðal annars dóma Hæstaréttar 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005 og 10. október 2013 í máli nr. 617/2012.

Á sambærilegt álitaefni reyndi einnig í úrskurði óbyggðanefndar 3. maí 2018 í máli nr. 3/2016 (Hörðudalshreppur og Miðdalahreppur vestan Miðár), að því er varðar Sauðafellsselland. Þar lá fyrir samningur um fjölnytjaskógrækt, staðfestur af landbúnaðarráðuneytinu fyrir hönd landbúnaðarráðherra, þar sem ótvírætt virtist gert ráð fyrir að svæðið sem samningurinn tók til og var innan ágreiningssvæðis málsins væri hluti af viðkomandi lögbýli og háð beinum eignarrétti. Óbyggðanefnd taldi að krafa fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um að sama svæði væri þjóðlenda væri ósamrýmanleg framangreindri afstöðu landbúnaðarráðherra, hliðsetts handhafa framkvæmdarvalds, sem girti jafnframt fyrir að unnt væri að fallast á kröfuna, a.m.k. að því er þann hluta ágreiningssvæðisins varðaði.

Einnig má nefna úrskurð óbyggðanefndar 15. ágúst 2019 í máli nr. 4/2018 (Fjalllendið milli Elliða og Lágafells auk Baulárvalla). Þar lá m.a. fyrir að skrifstofustjóri í landbúnaðarráðuneytinu hafði, fyrir hönd ráðherra, undirritað tvær yfirlýsingar 1964 um landamerki tiltekinna jarða sunnan Baulárvallavatns. Þá lá einnig fyrir afsal frá 1992, undirritað af landbúnaðarráðherra, vegna einnar jarðarinnar, þar sem vísað var um landamerki jarðarinnar til annarrar af landamerkjayfirlýsingunum frá 1964. Um þetta segir í úrskurði óbyggðanefndar:

> Landbúnaðarráðherra og starfsmenn ráðuneytisins voru ekki til þess bærir að breyta eignarréttarlegri stöðu hins umdeilda svæðis með því að undirrita umræddar tvær yfirlýsingar um landamerki 1964 og afsala 1992 stærra svæði en áður tilheyrði Ytra-Lágafelli, sbr. þá meginreglu eignarréttar að eigandi fasteignar getur ekki afsalað víðtækari eignarréttindum en hann sjálfur er sannanlega kominn að. Þrátt fyrir það verður að telja að með þessum gerðum hafi íslenska ríkið viðurkennt gagnvart Ársæli Jóhannessyni, sem keypti Ytra-Lágafell 1992, að sameiginleg landamerki Ytra-Lágafells og Hofsstaða væru þau sem greinir í yfirlýsingunni frá 1964. Jafnframt mátti ríkinu vera ljóst að eigendur Hofsstaða og Elliða gætu lagt traust sitt á að í þessu fælist að ríkið viðurkenndi þau landamerki sem lýst er í yfirlýsingunum tveimur frá 1964 sem báðar eru undirritaðar af skrifstofustjóra í landbúnaðarráðuneytinu. Breytir engu um þetta þótt sýslumannsembættið hafi þinglýst skjölunum með athugasemdum um að embættið hefði ekki borið landamerkjalýsingarnar saman við eldri heimildarskjöl um svæðin. Krafa ríkisins um þjóðlendu innan þeirra merkja sem lýst er í umræddum yfirlýsingum er þessu ósamrýmanleg, sbr. áðurnefnda dóma Hæstaréttar í málum nr. 496/2005, 617/2012 og 94/2017, og er henni því hafnað.

Hér hefur verið rakin réttarframkvæmd um áhrif fyrri athafna ríkisins á þjóðlendumál fyrir óbyggðanefnd og dómstólum. Í þeim tilvikum sem slíkt hefur haft áhrif á niðurstöður þjóðlendumála hafa tilteknar *athafnir* ríkisins verið taldar hafa skapað væntingar hjá landeigendum og verið ósamrýmanlegar síðari þjóðlendukröfum, en kröfunum hefur verið hafnað á þeim grundvelli. Allar þær athafnir ríkisins sem í áðurnefndum dómum voru taldar ósamrýmanlegar þjóðlendukröfum ríkisins eiga það sam-

eiginlegt að hafa varðað tiltekin afmörkuð landsvæði og beinst að eigendum tiltekinna jarða. Umræddar athafnir ríkisins fólu þannig í sér viðurkenningu á því að afmörkuð landsvæði væru hlutar tiltekinna jarða og eignarlönd viðkomandi landeigenda á þeim grundvelli. Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 496/2005 (Skaftafell II) var til umfjöllunar land á Skeiðarársandi sem menntamálaráðherra hafði afsalað fyrir hönd ríkisins árið 1966 þar sem um landamerki var vísað til landamerkjabréfs Skaftafells II, sem tók til ágreiningssvæðis málsins, auk þess sem fyrir lá yfirlýsing Náttúruverndarráðs frá 1987 um að ágreiningssvæðið væri í eigu lögbýlisins. Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 617/2012 (landsvæði sunnan Ölfusafréttar) var um það að ræða að íslenska ríkið hafði verið meðal seljenda hluta ágreiningssvæðis málsins til Orkuveitu Reykjavíkur árið 1999 þar sem gengið var út frá því að svæðið væri innan merkja tiltekinna jarða. Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 94/2017 (Hvassafellsdalur) var til umfjöllunar land þar sem landbúnaðarráðherra hafði samþykkt landskipti og töku þess úr landbúnaðarnotum á þeim grundvelli að um land tiltekinnar jarðar væri að ræða. Það sama á við um úrskurði óbyggðanefndar sem hér hafa verið nefndir.

Aðgerðaleysi ríkisins hefur á hinn bóginn almennt ekki verið talið nægja til að skapa slíkar væntingar. Sem dæmi má nefna að aðgerðaleysi eða tómlæti ríkisins — t.d. þegar látið hefur verið hjá líða að gera athugasemdir eða aðhafast vegna skráningar á eignarhaldi lands á grundvelli eignarheimilda eins og landamerkjabréfa eða þinglýsingabóka — hefur ekki haft sérstaka þýðingu í dómaframkvæmd, sbr. t.d. dóma Hæstaréttar 21. október 2004 í málum nr. 47/2004 (Afréttur norðan vatna) og nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum). Slíkt aðgerðaleysi ríkisins hefur ekki verið talið nægja til þess að skapa réttmætar væntingar um beinan eignarrétt ef fullnægjandi heimildir skortir um eignarhaldið. Athugasemdalaus þinglýsing landamerkjabréfs eða annarrar eignarheimildar hefur þannig ekki verið talin leiða til réttmætra væntinga eigenda jarðar um að beinn eignarréttur hafi með því unnist að landi sem ekki átti undir jörðina áður, sbr. t.d. dóm Hæstaréttar 27. september 2012 í máli nr. 350/2011 (Hofsafréttur).

Af framangreindri dómaframkvæmd verður ráðið að til þess að athafnir ríkisins geti skapað eiganda jarðar réttmætar væntingar um að landsvæði sé eignarland hans verði þær athafnir að lágmarki að fela í sér viðurkenningu á því að það tiltekna landsvæði sé hluti þeirrar jarðar. Í slíkum tilvikum virðast réttmætar væntingar geta haft sjálfstæða þýðingu að lögum og umfram þá vernd sem meintur rétthafi gæti reist á hefðbundnum heimildum að landsrétti. Í ljósi þeirrar þýðingarmiklu meginreglu eignaréttar að sá sem kallar til eignarréttinda yfir fasteign verði að færa fram fullnægjandi heimildir fyrir rétti sínum ber að varast að túlka áðurnefnda dóma um sjálfstæða þýðingu réttmætra væntinga rúmt, enda verður beiting slíkra sjónarmiða að teljast undantekning frá fyrrgreindri meginreglu.

Þá hefur einnig þýðingu í þessu sambandi að þegar íslenska ríkið lýsti kröfum í öndverðu á hverju svæði, innan lögbundins kröfulýsingarfrests, lágu ekki öll gögn um svæðið fyrir. Undir rekstri hvers máls komu fram ýmsar heimildir og upplýsingar sem

ekki voru fyrir hendi þegar ríkið lýsti kröfum á svæðunum. Íslenska ríkinu var hins vegar ekki, fyrir gildistöku laga nr. 34/2020, heimilt að aðlaga kröfugerð sína að nýjum heimildum og upplýsingum ef í því fólst að aukið væri við kröfugerð ríkisins. Í athugasemdum við frumvarp til laga nr. 34/2020 segir um þetta atriði:

> Samkvæmt dómum Hæstaréttar í þjóðlendumálum, einkum dómi frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006 (Rangárvallaafréttur), er óbyggðanefnd bundin af kröfugerð aðila við úrlausn mála og getur því ekki úrskurðað um þjóðlendur á öðrum svæðum en þeim sem kröfur ríkisins ná til. Kröfum ríkisins er lýst á því stigi málsmeðferðar þegar gagnaöflun vegna viðkomandi svæðis er einungis lokið að hluta, enda er leit í sumum heimildaflokkum það seinleg að ógerlegt væri að koma henni við án þess að takmarka hana við þau svæði sem þjóðlendukröfur varða nema ætla mun lengri tíma til verksins en hingað til hefur tíðkast. Við gagnaöflun sem á sér stað eftir að kröfum ríkisins er lýst geta komið fram skjöl sem breyta forsendum kröfugerðar og benda í sumum tilvikum til þess að þjóðlendukröfur ríkisins hefðu átt að taka til stærra svæðis eða fleiri svæða. Að óbreyttum lögum eru verulegar skorður reistar við aukningu krafna ríkisins eftir að upphaflegar kröfur hafa hlotið kynningu skv. 2. mgr. 10. gr. og 12. gr. laganna, sbr. t.d. úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 3/2008 (Hörgárbyggð austan Öxnadalsár) og dóma Héraðsdóms Norðurlands eystra frá 11. október 2013 í máli nr. 71/2010 (Vaskárdalur), frá 14. sama mánaðar í máli nr. 75/2010 (Almenningur í Öxnadal) og frá 15. sama mánaðar í máli nr. 74/2010 (syðri hluti Bakkasels). Þar var því hafnað að kröfur ríkisins sem komu fram eftir tiltekið tímamark yrðu teknar til meðferðar og dómarnir standa allir óraskaðir af Hæstarétti. Þessi réttarstaða getur leitt til þess að svæði sem ættu að teljast til þjóðlendna samkvæmt almennum sönnunarreglum verði ekki úrskurðuð þjóðlendur vegna þess hvernig kröfum ríkisins var upphaflega hagað.

Að mati nefndarinnar þarf að hafa þessa réttarstöðu í huga við mat á því hvort réttmætar væntingar kunni eftir atvikum að hafa skapast á grundvelli upphaflegrar kröfugerðar ríkisins sem tók til landsvæða aðliggjandi þeim svæðum sem eru til umfjöllunar í málum nr. 1–5/2023.

Samkvæmt öllu framansögðu er ekki unnt að fallast á að almennar athafnir ríkisins, eins og þær að lýsa ekki kröfum til landsvæða í þjóðlendumálum fyrir óbyggðanefnd, geti verið til þess fallnar að skapa landeigendum réttmætar væntingar um að slík landsvæði séu eignarlönd þeirra. Hafa verður hugfast að í kröfugerð ríkisins fyrir óbyggðanefnd felst almennt ekki afstaða til þess að afmörkuð landsvæði utan þjóðlendukröfusvæða ríkisins séu eignarlönd tiltekinna jarða. Það er enda ekki hlutverk óbyggðanefndar að skera úr um mörk milli eignarlanda og slíkt er því ekki til umfjöllunar í málum fyrir nefndinni eða eftirfarandi dómsmálum í þjóðlendumálum.

Því er ekki fallist á að það eitt að ríkið hafi ekki lýst kröfum til þeirra landsvæða sem eru til umfjöllunar í málum nr. 1–5/2023 í eldri málum fyrir óbyggðanefnd hafi skapað landeigendum réttmætar væntingar til þess að umrædd landsvæði væru eignarlönd þeirra og að hafna beri kröfum ríkisins á þeim grundvelli.

Þrátt fyrir það kunna að vera fyrir hendi tilvik þar sem fyrir liggja athafnir ríkisins sem ganga lengra en það eitt að ríkið hafi ekki lýst kröfum til viðkomandi landsvæða fyrir óbyggðanefnd. Slík tilvik verður að skoða sérstaklega út frá þeim sjónarmiðum sem fram koma í framangreindri dómaframkvæmd. Fjallað verður um slík tilvik eftir

því sem málatilbúnaður aðila og rannsókn óbyggðanefndar gefur tilefni til í tengslum við umfjöllun um eignarréttarlega stöðu hvers ágreiningssvæðis fyrir sig í kafla 7.4.

Sjónarmið um ósamrýmanleika fyrri athafna ríkisins og kröfugerðar ríkisins í þjóðlendumálum hafa einnig tengsl við sjónarmið um réttmætar væntingar í skilningi 1. gr. viðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu, eins og þau hafa verið túlkuð af Mannréttindadómstól Evrópu. Dómstóllinn hefur byggt á því að réttmætar væntingar einstaklinga eða lögaðila til að njóta tiltekinna eigna heyri undir vernd eignarréttarákvæðis mannréttindasáttmála Evrópu. Í ákvörðun Mannréttindadómstóls Evrópu í máli Þorláks Arnar Bergssonar o.fl. gegn Íslandi, nr. 46461/06, reyndi á gildi þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og túlkun Hæstaréttar á þeim í dómi réttarins frá 11. maí 2006 í máli nr. 345/2005 (Breiðármörk og Fjall). Kærendur byggðu m.a. á að þeir hefðu haft réttmætar væntingar til þess að þeir ættu beinan eignarrétt að hinu umþrætta landsvæði, m.a. þar sem íslenska ríkið hefði viðurkennt landamerkjabréf jarða þeirra, sem þeir byggðu rétt sinn á, og aldrei dregið þau í efa fyrr en þjóðlendukröfur voru gerðar árið 2000.

Í ákvörðun Mannréttindadómstóls Evrópu kemur fram að þegar eign er í eðli sínu krafa megi líta svo á að sá sem telji til hennar hafi réttmætar væntingar ef nægilegur grundvöllur er fyrir henni í landslögum, t.d. ef föst dómaframkvæmd innanlands staðfestir að eignin sé til. Hins vegar sé ekki hægt að líta svo á að réttmætar væntingar séu fyrir hendi þegar deilur standi um réttan skilning á landslögum og dómstólar innanlands hafna röksemdum kæranda. Dómstóllinn taldi að beiting Hæstaréttar á reglum eignaréttar í tilviki kærenda hefði verið í samræmi við eigin fordæmi réttarins og að þess væru engin merki að þar hefði gætt geðþótta eða að niðurstaðan hefði verið andstæð þeim reglum landslaga sem við áttu. Að því virtu féllst dómstóllinn ekki á að kærendur hefðu átt eignarrétt sem væri nægilega fastur í sessi til að réttmætar væntingar gætu tengst honum. Því var talið að krafa þeirra til eignarréttar að hinu umdeilda landi hefði ekki verið eign í skilningi 1. gr. viðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu.

Í þessu sambandi má einnig nefna dóm Mannréttindadómstóls Evrópu í máli Kopecký gegn Slóvakíu, nr. 44912/98. Þar fjallaði dómstóllinn m.a. um að gera þyrfti greinarmun á væntingum sem byggðust aðallega á voninni einni, sem nytu ekki verndar ákvæðisins, hversu skiljanleg sem sú von kynni að vera, og réttmætum væntingum, sem þyrftu að eiga sterkari rætur í öðru, svo sem settum lögum eða dómafordæmum.[254] Þar kom einnig fram að ekki væri unnt að fallast á að réttmætar væntingar væru fyrir hendi þegar ágreiningur væri um túlkun og beitingu landslaga og málatilbúnaði kæranda væri hafnað af innlendum dómstólum.[255]

---

[254] Sjá 49. mgr. í dómnum: „There was a difference […] between a mere hope of restitution, however understandable that hope may be, and a "legitimate expectation", which must be of a nature more concrete than a mere hope and be based on a legal provision or a legal act such as a judicial decision."

[255] Sjá 50. mgr. í dómnum: „Similarly, no legitimate expectation can be said to arise where there is a dispute as to the correct interpretation and application of domestic law and the applicant's submissions are subsequently rejected by the national courts."

Af framangreindu, og annarri dómaframkvæmd Mannréttindadómstóls Evrópu,[256] verður ráðið að við mat á því hvort um réttmætar væntingar í framangreindum skilningi sé að ræða skipti einkum máli hvort nægilegur grundvöllur sé fyrir þeim í landslögum, t.d. samkvæmt fyrirliggjandi dómaframkvæmd. Væntingar sem ekki eiga sér nægilega traustan grundvöll í landslögum eða dómaframkvæmd njóta þannig ekki verndar eignarréttarákvæðis mannréttindasáttmála Evrópu. Í þessu sambandi er einnig rétt að taka fram að eignarréttarákvæði stjórnarskrárinnar og mannréttindasáttmála Evrópu vernda ekki rétt manna til að öðlast eignir.[257]

Hér að framan hefur innlend dómaframkvæmd um áhrif fyrri athafna ríkisins á þjóðlendumál verið tekin til skoðunar og komist að þeirri niðurstöðu að til þess að athafnir ríkisins geti skapað eiganda jarðar réttmætar væntingar um að landsvæði sé eignarland hans verði þær athafnir að lágmarki að fela í sér viðurkenningu á því að það tiltekna landsvæði sé hluti þeirrar jarðar. Telja verður að það sé fyrst og fremst í slíkum tilvikum sem landeigendur geta talist hafa réttmætar væntingar til beins eignarréttar að tilteknum landsvæðum í skilningi 1. gr. viðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu, enda eiga slíkar væntingar sér stoð í fyrirliggjandi dómaframkvæmd.

[256] Sjá t.d. dóma Mannréttindadómstóls Evrópu í málum Gratzinger og Gratzingerova gegn Tékklandi, nr. 39794/98, Anheuser-Busch Inc. gegn Portúgal, nr. 73049/01, og Béláné Nagy gegn Ungverjalandi, nr. 53080/13.

[257] Sjá t.d. dóm Hæstaréttar 25. október 2023 í máli nr. 9/2023 og dóm Mannréttindadómstóls Evrópu í máli Stummer gegn Austurríki, nr. 37452/02.

VIÐAUKI II: MÁLSKOSTNAÐUR

Á fundi óbyggðanefndar 17. október 2024 úrskurðuðu nefndarmenn í máli nr. 2/2022 gagnaðilum íslenska ríkisins í málinu málskostnað að hluta sem hér segir, sbr. kafla 7.5 í úrskurði málsins:

Málskostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Vegna Jóns Jónssonar lögmanns:

- Múlaþing vegna Geitdalsafréttar: 550.000 kr.
- Björn Björgvinsson, Unnur Björgvinsdóttir, Baldur Björgvinsson og Ingibjörg Björgvinsdóttir vegna Höskuldsstaðasels: 450.000 kr.

Vegna Ólafs Björnssonar lögmanns:

- Sólmundur Már Jónsson, Ágúst Már Jónsson, Magnús Björn Jónsson, Björn Már Jónsson, Guðrún Rós Jónsdóttir, Ívar Björgvinsson og Ellert Már Jónsson vegna Vatnsskóga: 550.000 kr.

Eins og fram kemur í kafla 7.5 er um hluta málskostnaðar gagnaðila ríkisins að ræða, vegna takmarkaðra fjárheimilda óbyggðanefndar. Málið verður endurupptekið í byrjun árs 2025 í því skyni að úrskurða um það sem eftir stendur af málskostnaðinum.

Áður hafði óbyggðanefnd, á fundi 19. desember 2023, úrskurðað gagnaðilum íslenska ríkisins í málinu málskostnað í tilvikum þar sem ekki var lengur ágreiningur um mörk jarða, sem hér segir:

Vegna Ólafs Björnssonar lögmanns:

- Óskar Gunnlaugsson og Baldur Gunnlaugsson vegna Berufjarðar: 500.000 kr., sem þegar hafa verið greiddar.
- Alda Jónsdóttir vegna Eyjólfsstaða; og Félagsbúið Lindarbrekka ehf. vegna Víðiness: 300.000 kr., sem þegar hafa verið greiddar.
- Guðný Gréta Eyþórsdóttir og Hafliði Sævarsson vegna Eiríksstaða: 300.000 kr., sem þegar hafa verið greiddar.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármála- og efnahagsráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið eða verður endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

FYLGISKJAL I: AÐILASKRÁ[1]

Þjóðlendur:	Fjármála- og efnahagsráðherra f.h. íslenska ríkisins
Geitdalsafrétt:	Múlaþing
Höskuldsstaðasel:	Björn Björgvinsson, Unnur Björgvinsdóttir, Baldur Björgvinsson og Ingibjörg Björgvinsdóttir
Vatnsskógar:	Sólmundur Már Jónsson, Ágúst Már Jónsson, Magnús Björn Jónsson, Björn Már Jónsson, Guðrún Rós Jónsdóttir, Ívar Björgvinsson og Ellert Már Jónsson

[1] Auk þeirra sem hér eru nefnd var við meðferð málsins lýst kröfum vegna Berufjarðar í Berufirði af hálfu Óskars Gunnlaugssonar og Baldurs Gunnlaugssonar; Eyjólfsstaða í Berufirði af hálfu Öldu Jónsdóttur; Víðiness í Berufirði af hálfu Félagsbúsins Lindarbrekku ehf.; og Eiríksstaða í Berufirði af hálfu Guðnýjar Grétu Eyþórsdóttur og Hafliða Sævarssonar. Eftir breytingar á kröfugerð íslenska ríkisins í málinu tilkynntu framangreindir aðilar að þeir létu málið ekki frekar til sín taka, fyrir utan kröfur um málskostnað.

FYLGISKJAL II: SKJALASKRÁ[1]

a) Efnisflokkuð skjalaskrá[2]

Skjöl lögð fram í máli nr. 3/2022
(OBN 22120003)

Lagt fram af Eddu Andradóttur og Andra Andrasyni lögmönnum f.h. fjármála- og efnahagsráðherra:

1		Kröfulýsing fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 25.1.2022, leiðrétt 4.2.2022.
	1(1)	Skjalaskrá fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 25.1.2022.
	1(2)	Yfirlitskort, svæði 11. Kröfulínur fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 28.1.2021.
	1(3)	Bréf óbyggðanefndar til fjármála- og efnahagsráðherra um meðferð á svæði 11 og kröfulýsingarfrest, dags. 20.4.2021, ásamt yfirlitskortum og bréfi til lögmanns ríkisins, dags. 20.4.2021. Nr. 24 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(4)	Bréf óbyggðanefndar um framlengdan kröfulýsingarfrest, dags. 5.10.2021, ásamt beiðni um viðbótarfrest frá lögmanni ríkisins, dags. 30.9.2021. Nr. 25 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(5)	Bréf óbyggðanefndar um framlengdan kröfulýsingarfrest, dags. 4.11.2021, ásamt beiðni um viðbótarfrest frá lögmanni ríkisins, dags. 1.11.2021. Nr. 26 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(6)	Bréf óbyggðanefndar um framlengdan kröfulýsingarfrest, dags. 3.12.2021, ásamt beiðni um viðbótarfrest frá lögmanni ríkisins, dags. 2.12.2021. Nr. 27 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(7)	Bréf óbyggðanefndar um framlengdan kröfulýsingarfrest, dags. 8.1.2022, ásamt beiðni um viðbótarfrest frá lögmanni ríkisins, dags. 5.1.2022. Nr. 28 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(8)	Bréf óbyggðanefndar um framlengdan kröfulýsingarfrest, dags. 24.1.2022, ásamt beiðni um viðbótarfrest frá lögmanni ríkisins, dags. 24.1.2022. Nr. 29 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(9)	Listi yfir jarðir og landnúmer þeirra á svæði 11. Nr. 19 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(10)	Uppskriftir úr landamerkjabók Norður-Múlasýslu, ásamt efnisyfirliti. Nr. 20–21 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(11)	Uppskriftir úr landamerkjabók Suður-Múlasýslu, ásamt efnisyfirliti. Nr. 22–23 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(12)	Minnisblöð frá Þjóðskjalasafni Íslands sem varða m.a.: 1) Gilsárdalsafrétt, 2) Geitdalsafrétt, Búðartungur og Öxi, 3) Múlaafrétt, 4) Ljósárland. Dags. 4.12.2021, 20.1.2022 og 21.1.2022. Nr. 6, 12–13 og 18 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(13)	Greinargerð fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins í máli nr. 3/2022, dags. 13.12.2023.

[1] Skjöl undir nr. 2 eru afrakstur kerfisbundinnar gagnaöflunar á Þjóðskjalasafni Íslands. Tilvísanir til merkingar aftast í hverri færslu þar vísa til auðkenningar Þjóðskjalasafnsins, sbr. heildarskilabréf og greinargerð Þjóðskjalasafnsins, skjöl nr. 2 og 3(2), en þar er að finna nánari upplýsingar en skráðar eru hér í skjalaskrána um uppruna viðkomandi skjala.

[2] Skjöl undir nr. 2 og 4 eru ekki í númeraröð heldur efnisflokkuð, sbr. „Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“ en þar eru m.a. upplýsingar um gagnaflokka: https://obyggdanefnd.is/wp-content/uploads/frumgagnayfirlit.pdf

Lagt fram af óbyggðanefnd:

Skilabréf og söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands:

2		Heildarskilabréf Þjóðskjalasafns Íslands; yfirlit um heimildaleit í óprentuðum frumgögnum, dags. 26.6.2024.
3	3(1)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands í máli nr. 3/2022, 1. útg., dags. 14.7.2023.
	3(2)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands í máli nr. 3/2022, 2. útg., dags. 26.6.2024.
	3(3)	Minnisblað frá Þjóðskjalasafni Íslands um *The Old Icelandic Land Registers* eftir Björn Lárusson og frumrit jarðabóka, dags. 2.2.2024.
	3(4)	Minnisblað frá Þjóðskjalasafni Íslands vegna fyrirspurnar um tilskipun frá 20. febrúar 1754, dags. 16.5.2024
	3(5)	Minnisblað frá Þjóðskjalasafni Íslands um gagnaöflun um nýbýli í Álftafirði og fleiri jarðir, dags. 2.2.2024
	3(6)	Minnisblað frá Þjóðskjalasafni Íslands um Ánastaði í Breiðdal, dags. 10.5.2024.

Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1):

	2(1) a–b	Hallormsstaður í Skógum, landamerki, dags. 8.5.1884, þinglýst 6.7.1885. Merkt A.1.71a–c.
	2(2) a–b	Flaga í Skriðdal, landamerki, dags. 15.5.1883, þinglýst 20.6.1883. Merkt A.1.45.
	2(3) a–b	Þorvaldsstaðir í Skriðdal, landamerki, dags. 31.5.1883, þinglýst 20.6.1883. Merkt A.1.46.
	2(4) a–b	Geitdalur í Skriðdal, landamerki, dags. 14.6.1883, þinglýst 20.6.1883. Merkt A.1.47a–b.
	2(5) a–b	Þingmúli í Skriðdal ásamt Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum, landamerki, dags. 7.6.1883, þinglýst 20.6.1884. Merkt A.1.49a–b.
	2(6) a–b	Búðartungur (Þingmúli í Skriðdal), landamerki, dags. 28.5.1884, þinglýst 20.6.1884. Merkt A.1.48.
	2(7) a–b	Borg í Skriðdal og Birkihlíð, landamerki, dags. 23.6.1963, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.111.
	2(8) a–b	Hjarðarhlíð í Skriðdal, landamerki, dags. 23.6.1963, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.112.
	2(9) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, landamerki, dags. 23.6.1885, þinglýst 29.6.1885. Merkt A.1.68a–c.
	2(10) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal, landamerki, dags. 25.6.1885, þinglýst 29.6.1885. Merkt A.1.69.
	2(11) a–b	Heydalir í Breiðdal, landamerki, dags. 29.4.1884, þinglýst 27.6.1884. Merkt A.1.57a–b.
	2(12) a–b	Heydalir og Fell í Breiðdal, landskipti, dags. 4.4.1946, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.110a–b.
	2(13) a–b	Flaga í Breiðdal, landamerki, dags. 12.6.1885, þinglýst en dagsetning og ár ekki tilgreind. Merkt A.1.70a–b.
	2(14) a–b	Ánastaðir í Breiðdal, landamerki, dags. 29.5.1883, þinglýst 27.6.1883. Merkt A.1.42a–b.
	2(15) a–b	Ánastaðir í Breiðdal, landamerki, dags. 20.6.1946, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.106.
	2(16) a–b	Berufjörður, landamerki, dags. 10.5.1884, þinglýst 23.6.1884. Merkt A.1.58a–b.
	2(17) a–b	Berufjörður og Kelduskógar í Berufirði, landamerki, dags. 12.7.1919, þinglýst 16.7.1919. Merkt A.1.97a–b.
	2(18) a–b	Berufjarðarkirkja, eyjar sem heyra undir kirkjuna og ítök í landi Kelduskóga, ódagsett, þinglýst 16.6.1886. Merkt A.1.84.

	2(19) a–b	Fossárdalur í Berufirði (Eiríksstaðir, Víðines og Eyjólfsstaðir), landamerki, dags. 2.5.1884, þinglýst 23.6.1884. Merkt A.1.59a–b.
	2(20) a–b	Hamar í Hamarsfirði ásamt Hamarsseli, landamerki, dags. 9.4.1884, þinglýst 23.6.1884. Merkt A.1.61.
	2(21) a–b	Hamar og Hamarssel í Hamarsfirði, landamerki, dags. 22.5.1918, þinglýst 5.7.1920. Merkt A.1.98.
	2(22) a–b	Hrafnkelsstaðir og Vallholt í Fljótsdal, útdrættir úr landskiptagjörð, dags. 20.6.1939, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.139a–b.
	2(23) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, landamerki milli Ytri-Víðivalla I og II, dags. 15.7.1979, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.151.
	2(24) a–b	Klúka í Fljótsdal, landamerki, dags. 17.12.1921, þinglýst 25.7.1922. Merkt A.1.113a–b.
	2(25) a–b	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, landamerki, dags. 1.12.1921, þinglýst 25.7.1922. Merkt A.1.114a–b.
	2(26) a–b	Sturluflöt í Fljótsdal, landamerki, dags. 18.6.1884, þinglýst 19.6.1884. Merkt A.1.5.
	2(27) a–b	Sturluflöt í Fljótsdal, landamerki, dags. 16.12.1921, þinglýst 25.7.1922. Merkt A.1.115.
	2(28) a–b	Víðivallagerði í Fljótsdal, landamerki, dags. 16.6.1884, þinglýst 19.6.1884. Merkt A.1.4a–b.
	2(475) a–b	Valþjófsstaður í Fljótdal, landamerki, dags. 6.6.1885, þinglýst 8.6.1885. Merkt A.1.153a–b.
	2(476) a–b	Ítök Valþjófsstaðarkirkju, dags. 6.6.1885, þinglýst 8.6.1885. Merkt A.1.154a–b.

Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2):

	2(79) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Klúka í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Skjal merkt K í landamerkjamáli Víðivalla ytri og hjáleigunnar Klúku annars vegar og Hrafnkelsstaða hins vegar með samantekt á upplýsingum sem varða merki jarðanna og athugasemdum þar að lútandi. Skráð er á skjalið að það hafi verið lagt fram í aukarétti Norður-Múlasýslu 20.5.1887 og einnig í landsyfirdómi 20.11.1888, 20.5.1889 og 10.3.1890, sjá Landsyfirrjettardómar og hæstarjettardómar í íslenzkum málum III, bls. 421–422 (mál nr. 32/1888), 500–501 (mál nr. 2/1889) og Landsyfirrjettardómar og hæstarjettardómar í íslenzkum málum IV, bls. 33–34 (mál nr. 43/1889). Merkt A.2.22a–e.
	2(80)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Kaupgjörningur þar sem Hallgrímur Jónsson Thorlacius sýslumaður seldi Þorsteini Sigurðssyni 24 hundruð úr heimajörðinni Ytri-Víðivöllum fyrir sex ríkisdali hvert hundrað eða alls 144 ríkisdali. Með í kaupunum fylgdi þriggja hundraða rekasandur, tilheyrandi hálfum Víðivöllum. Bætt er við skjalið 7.6.1719 að Þorsteinn Sigurðsson bauð náungum Hallgríms sýslumanns, í fyrsta lið eða annan, að fá nefnd 24 hundruð fyrir sama verð og hann greiddi. Kaupbréfið er dagsett 21.9.1718 og var upplesið í Lögréttu 8.7.1719. Skráð er á skjalið að það hafi komið frá Guttormi Vigfússyni 8.11.1917. Merkt A.2.68a–c.

Afsals- og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3):

	2(81) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Afsalsbréf hvar Guttormur Pálsson prófastur Suður-Múlaprófastsdæmis, fyrir hönd Geirs Vídalíns biskups, selur á uppboði jörðina Víðivelli ytri í Fljótsdalshrepp (sextán hundruð að dýrleika) til séra Vigfúsar Ormssonar á Arnheiðarstöðum. Dags. 30.7.1821, þinglýst 12.5.1823. Merkt A.3.3.

	2(82) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal: Kaupbréf hvar Þorvarður Gíslason selur tvö hundruð í Höskuldsstöðum til sonar síns Gísla Þorvarðssonar. Dags. 3.3.1840, þinglýst 29.7.1840. Merkt A.3.41.
	2(83) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Höskuldsstaðir í Breiðdal: Gjafabréf hvar Þorvarður Gíslason gefur börnum sínum fjögur hundruð í Höskuldsstöðum (Gísla og Brynjólfi tvö hundruð hvorum) og þrjú hundruð í Höskuldsstaðaseli (Ragnheiður, Helga og Ingibjörg fá eitt hundrað hver). Dags. 26.5.1843, þinglýst 7.6.1843. Merkt A.3.52.
	2(84) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Kaupbréf hvar Jón Magnússon, fyrir hönd eiginkonu sinnar, selur eitt hundrað í Höskuldsstaðaseli til Gunnlaugs Bjarnasonar. Dags. 28.5.1843, þinglýst 7.6.1843. Merkt A.3.53.
	2(85) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal: Kaupbréf hvar Brynjólfur Þorvarðarson selur tvö hundruð í Höskuldsstöðum til bróður síns Gísla Þorvarðarsonar. Dags. 7.8.1843, þinglýst 18.7.1844. Merkt A.3.58a–b.
	2(86) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Kaupbréf hvar Sigurður Sigurðsson selur eitt hundrað í Höskuldsstaðaseli til Jónasar Magnússonar. Dags. 25.6.1843, þinglýst 18.7.1844. Merkt A.3.59.
	2(87) a–b	Geitdalur í Skriðdal: Lögfesta hvar Guðmundur Sigmundsson lögfestir land Geitdals innan tilgreindra landamerkja. Dags. 29.4.1846, þinglýst 1.5.1846. Merkt A.3.62a–b.
	2(88) a–b	Berufjörður í Berufirði, Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Lögfesta hvar Pétur Jónsson prestur í Berufirði lögfestir Ljósárland í landi kirkjujarðarinnar Flögu í Breiðdal. Dags. 18.4.1850, þinglýst 6.6.1851. Merkt A.3.76.

Afsals- og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3):

Skjöl frá sýslumanni Austurlands:

	4(36)	Ánastaðir í Breiðdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.
	4(37)	Berufjörður í Berufirði; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.
	4(38)	Eiríksstaðir í Berufirði; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.
	4(39)	Eyjólfsstaðir í Berufirði; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.
	4(40)	Hallormsstaður í Skógum; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.
	4(41)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.
	4(42)	Höskuldsstaðir í Breiðdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.
	4(43)	Valþjófsstaður í Fljótsdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.
	4(44)	Vatnsskógar í Skriðdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.
	4(45)	Víðines í Berufirði; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.
	4(46)	Þingmúli í Skriðdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.

Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5):

Jarðamat 1804 (Skjalaflokkur A.5.a):

	2(29) a–b	Jarðamat 1804: Sturluflöt í Fljótsdal. Merkt A.5.a.35.
	2(30) a–b	Jarðamat 1804: Víðivallagerði í Fljótsdal. Merkt A.5.a.36.
	2(31) a–b	Jarðamat 1804: Fremri-Víðivellir í Fljótsdal. Merkt A.5.a.37.
	2(32) a–b	Jarðamat 1804: Klúka í Fljótsdal. Merkt A.5.a.38.
	2(33) a–b	Jarðamat 1804: Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Merkt A.5.a.39.
	2(34) a–b	Jarðamat 1804: Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal. Merkt A.5.a.40.
	2(35) a–b	Jarðamat 1804: Hallormsstaður í Skógum. Merkt A.5.a.93.
	2(36) a–b	Jarðamat 1804: Borg í Skriðdal. Merkt A.5.a.98.
	2(37) a–b	Jarðamat 1804: Þingmúli í Skriðdal. Merkt A.5.a.99.
	2(38) a–b	Jarðamat 1804: Geitdalur í Skriðdal. Merkt A.5.a.100.

	2(39) a–b	Jarðamat 1804: Þorvaldsstaðir í Skriðdal. Merkt A.5.a.101.
	2(40) a–b	Jarðamat 1804: Flaga í Skriðdal. Merkt A.5.a.102.
	2(41) a–b	Jarðamat 1804: Flaga í Breiðdal. Merkt A.5.a.103.
	2(42) a–b	Jarðamat 1804: Ánastaðir í Breiðdal. Merkt A.5.a.104.
	2(43) a–b	Jarðamat 1804: Höskuldsstaðir í Breiðdal. Merkt A.5.a.105.
	2(44) a–b	Jarðamat 1804: Höskuldsstaðasel í Breiðdal. Merkt A.5.a.106.
	2(45) a–b	Jarðamat 1804: Heydalir í Breiðdal. Merkt A.5.a.107.
	2(46) a–b	Jarðamat 1804: Hamar í Hamarsfirði. Merkt A.5.a.117.
	2(47) a–b	Jarðamat 1804: Fossárdalur í Berufirði. Merkt A.5.a.120.
	2(48) a–b	Jarðamat 1804: Berufjörður í Berufirði. Merkt A.5.a.121.
	2(466) a–b	Jarðamat 1804: Valþjófsstaður í Fljótsdal. Merkt A.5.a.124.

Jarðamat 1849–1850 (skjalaflokkur A.5.b):

	2(49) a–b	Jarðamat 1849–1850: Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Víðivallagerði í Fljótsdal, Sturluflöt í Fljótsdal. Merkt A.5.b.5a–f.
	2(50) a–b	Jarðamat 1849–1850: Hallormsstaður í Skógum o.fl. Merkt A.5.b.10a–h.
	2(51) a–b	Jarðamat 1849–1850: Þingmúli í Skriðdal, Borg í Skriðdal, Geitdalur í Skriðdal, Þorvaldsstaðir í Skriðdal, Flaga í Skriðdal o.fl. Merkt A.5.b.11a–e.
	2(52) a–b	Jarðamat 1849–1850: Flaga í Breiðdal, Ánastaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðir í Breiðdal, Heydalir í Breiðdal. Merkt A.5.b.12a–g.
	2(53) a–b	Jarðamat 1849–1850: Berufjörður í Berufirði, Fossárdalur í Berufirði, Eiríksstaðir í Berufirði. Merkt A.5.b.13a–d.
	2(54) a–b	Jarðamat 1849–1850: Hamar í Hamarsfirði o.fl. Merkt A.5.b.14a–g.
	2(467) a–b	Jarðamat 1849–1850: Valþjófsstaður í Fljótsdal. Merkt A.5.b.15a–c.

Fasteignamat 1916–1918 (skjalaflokkur A.5.c):

	2(55) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal. Merkt A.5.c.1a–c.
	2(56) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Merkt A.5.c.2a–c.
	2(57) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Klúka í Fljótsdal. Merkt A.5.c.3a–b.
	2(58) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Fremri-Víðivellir í Fljótsdal. Merkt A.5.c.4a–c.
	2(59) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Víðivallagerði í Fljótsdal. Merkt A.5.c.5a–c.
	2(60) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Sturluflöt í Fljótsdal. Merkt A.5.c.6a–b.
	2(61) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Vatnsskógar í Skriðdal. Merkt A.5.c.66a–b.
	2(62) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Stefánsstaðir í Skriðdal. Merkt A.5.c.67.
	2(63) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Borg í Skriðdal. Merkt A.5.c.68a–b.
	2(64) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Þingmúli í Skriðdal. Merkt A.5.c.69a–b.
	2(65) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Hátún í Geitdal. Merkt A.5.c.70a–b.
	2(66) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Geitdalur í Skriðdal. Merkt A.5.c.71.
	2(67) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Þorvaldsstaðir í Skriðdal. Merkt A.5.c.72.
	2(68) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Flaga í Skriðdal. Merkt A.5.c.73a–b.
	2(69) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Hallormsstaður í Skógum. Merkt A.5.c.87a–c.
	2(70) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Flaga í Breiðdal. Merkt A.5.c.122a–b.
	2(71) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Ánastaðir í Breiðdal. Merkt A.5.c.123.
	2(72) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Höskuldsstaðasel í Breiðdal. Merkt A.5.c.124a–b.
	2(73) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Höskuldsstaðir í Breiðdal. Merkt A.5.c.125a–b.
	2(74) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Eiríksstaðir í Berufirði. Merkt A.5.c.126.
	2(75) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Víðines í Berufirði. Merkt A.5.c.127a–b.
	2(76) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Eyjólfsstaðir í Berufirði. Merkt A.5.c.128a–b.

	2(77) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Berufjörður í Berufirði. Merkt A.5.c.129a–b.
	2(78) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Hamar í Hamarsfirði. Merkt A.5.c.142.
	2(468) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Valþjófsstaður í Fljótsdal. Merkt A.5.c.144a–c.
	2(469) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Heydalir í Breiðdal. Merkt A.5.c.145a–b.
	2(492) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Vallanes á Völlum. Merkt A.5.c.86a–d.

Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6):

Yfirlit úr dómabókum sýslumanna (skjalaflokkur A.6.a):

	2(375)	Yfirlit úr dómabókum sýslumanna: Afrétt, Ánastaðir í Breiðdal, Berufjörður í Berufirði, Borg í Skriðdal, Búðartungur, Eiríksstaðir í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði, Flaga í Breiðdal, Flaga í Skriðdal, Fossárdalur í Berufirði, Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Geitdalsafréttur, Geitdalur í Skriðdal, Hallormsstaður í Skógum, Hamar í Hamarsfirði, Hátún í Geitdal, Heydalir í Breiðdal, Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Höskuldsstaðir í Breiðdal, Klúka í Fljótsdal, Stefánsstaðir í Skriðdal, Sturluflöt í Fljótsdal, Vatnsskógar í Skriðdal, Víðivallagerði í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, Þingmúli í Skriðdal, Þorvaldsstaðir í Skriðdal.

Uppskriftir úr dómabókum sýslumanna (skjalaflokkur A.6.b):

	2(376) a–b	Arnkelsgerði á Völlum, Hallormsstaður í Skógum. Manntalsþing 22. júní 1906. Þinglesið var afsalsbréf, dagsett 8. nóvember 1904, hvar biskups Íslands seldi og afsalaði landssjóði jörðina Hallormsstöðum með hjáleigum. Enn fremur var þinglesið kaup- og afsalsbréf, dagsett 21. mars 1906, hvar Eymundur Einarsson seldi Nikulási Guðmundssyni tvö hundruð úr Arnkelsgerði. Merkt A.6.b.7.
	2(377) a–b	Arnhólsstaðir í Skriðdal, Búðartungur, Eyrarteigur í Skriðdal, Flaga í Skriðdal, Geitdalur í Skriðdal, Hryggstekkur í Skriðdal, Litla-Sandfell í Skriðdal, Þingmúli í Skriðdal, Þorvaldsstaðir í Skriðdal. Manntalsþing 20. júní 1884. Þinglesnar voru landamerkjaskrár fyrir Litla-Sandfell, Eyrarteig, Arnhólsstaði með Hryggstekk, Þingmúla með hjáleigum, Búðartungur, Geitdal, Þorvaldsstaði og Flögu. Merkt A.6.b.11a–b.
	2(378) a–b	Ánastaðir í Breiðdal, Áreyjar í Reyðarfirði, Höskuldsstaðasel í Breiðdal. Manntalsþing 27. júní 1883. Þinglesið var forboð Jóhanns Péturssonar í Áreyjum um beit utan Áreyjarklifs. Enn fremur var þinglesin landamerkjaskrá Ánastaða. Skráð er að þinglesin hafi verið landamerkjaskrá Höskuldsstaða en svo er strikað yfir þá færslu. Merkt A.6.b.12a–b.
	2(379)	Ánastaðir í Breiðdal. Aukaréttur 28. júní 1892. Tekin var fyrir sú ósk prestsins að Bjarnanesi, sr. Þorsteins Benediktssonar, um að bera út af jörðinni Ánastöðum ábúandann Bjarna Bjarnasyni. Fram kemur að honum hafi ekki verið löglega útbyggð jörðin og sömuleiðis að byggingarbréf Guðmundar Guðmundssonar hafi verið ógilt þar sem landamerki Ánastaða hafi ekki verið tilgreind í byggingarbréfinu. Í úrskurði var ekki farið að ósk prestsins. Merkt A.6.b.13a–b.
	2(380)	Ánastaðir í Breiðdal. Fógetaréttur 30. júní 1893. Tekin var fyrir ósk sr. Þorsteins Benediktssonar á Bjarnanesi um að bera Bjarna Bjarnason út af jörðinni Ánastöðum. Úrskurðaðist svo að útburður á Bjarna af Ánastöðum upp á ábyrgð prestsins skyldi hafa framgang. Merkt A.6.b.14.
	2(381)	Ánastaðir í Breiðdal, Hátún í Geitdal. Aukaréttur 1. júlí 1929. Guðmundur Árnason og Jón Björgólfsson voru dómkvaddir til að meta jörðina Ánastaði. Þá voru Helgi Finnsson og Einar Jónsson dómkvaddir til að meta jörðina Hátún. Merkt A.6.b.15a–b.

	2(382) a–b	Ánastaðir í Útmannasveit, Árnastaðir í Loðmundarfirði, Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Hrjótur í Útmannasveit, Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Nes í Loðmundarfirði, Neshjáleiga í Loðmundarfirði, Stakkahlíð í Loðmundarfirði, Sturluflöt í Fljótsdal, Úlfsstaðir í Loðmundarfirði, Víðivallagerði í Fljótsdal, Úlfsstaðir. Extraréttur 2. október 1828. Skoðun og virðing á Skriðuklaustursjörðum. Fram koma lýsingar um landamerki. Merkt A.6.b.19a–r.
	2(383) a–b	Berufjörður í Berufirði, Bragðavellir í Hamarsfirði, Geithellnar í Álftafirði. Manntalsþing 30. apríl 1839. Upplesin var uppáteiknun, dagsett 20. apríl 1839, upp á kaupbréf, dagsett 30. mars 1830, hvar Jón Sigurðsson seldi Magnúsi Jónssyni fjögur hundruð í Bragðavöllum. Uppáteiknunin hafði upplýsingar um landamerki sem Eyjólfur á Melrakkanesi mótmælti. Einnig var upplesið skiptabréf eftir Álfheiði Kristjánsdóttur, dagsett 22. mars 1839, hvar afhent voru syni hennar Sigurði Ásmundssyni fjögur hundruð og 40 álnir í jörðinni Geithellum. Enn fremur var upplesin auglýsing, dagsett 24. apríl 1839, hvar sr. Pétur Jónsson á Berufirði og Tómas Skúlason á Búlandsnesi friðlýstu þessara jarða löndum. Merkt A.6.b.53a–b.
	2(384) a–b	Berufjörður í Berufirði, Hof í Álftafirði. Manntalsþing 30. júlí 1840. Friðlýst var eftir beiðni sr. J. Bergssonar á Hofi Þvottáreyjum með tilheyrandi skerjum. Einnig var friðlýst Berufjarðareyjum og öllu Berufjarðarprestakalli tilheyrandi landi, fyrir skotum. Enn fremur var þinglesið kaupbréf, dagsett 27. júlí 1840, hvar Jón Ingibjargarson seldi Sigurði Ásmundssyni eitt hundrað og 50 álnir í jörðinni Geithellum. Merkt A.6.b.54.
	2(385) a–b	Berufjörður í Berufirði, Háls í Hamarsfirði, Hof í Álftafirði. Manntalsþing 24. maí 1848. Þinglesið var skjal, dagsett 23. maí 1848, hvar prófasturinn Th. Erlendsson friðlýsti æðarvarpi og selaveiðum við staði tilheyrandi Hofs- og Hálskirkjum. Enn fremur afhenti sr. Pétur á Berufirði sams konar skjal um friðlýsingu varpplássa tilheyrandi hans prestakalli. Merkt A.6.b.55.
	2(386) a–b	Berufjörður í Berufirði, Flaga í Breiðdal, Ljósárland. Manntalsþing 6. júní 1851. Lesin var lögfesta, dagsett 18. apríl 1850, hvar P. Jónsson í Berufirði lögfesti Ljósárland og Flögu. Gísli Þorvarðsson á Höskuldsstöðum mótmælti lögfestunni. Merkt A.6.b.56.
	2(387) a–b	Berufjörður í Berufirði, Fossárdalur í Berufirði, Flugustaðir í Álftafirði, Hamar í Hamarsfirði, Hamarssel í Hamarsfirði. Manntalsþing 23. júní 1884. Þinglýst var landamerkjaskrám fyrir jarðirnar Flugustaði, Hamar með Hamarsseli, Berufjörð og Fossárdal. Merkt A.6.b.57a–b.
	2(388) a–b	Berufjörður í Berufirði, Flaga í Skriðdal, Hamar í Hamarsfirði. Aukaréttur 15. september 1916. Menn voru útnefndir til að meta eftirfarandi jarðir: Hamar og Kambshjáleigu í Geithellnahreppi, Berufjörð og Kelduskóga í Beruneshreppi ásamt Flögu og Geirólfsstöðum í Skriðdalshreppi. Merkt A.6.b.58a–b.
	2(389) a–b	Berjufjörður í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði. Aukaréttur 2. júlí 1917. Matsmenn staðfestu framlagðar matsgjörðir fyrir jarðirnar Berufjöð og Eyjólfsstaði. Merkt A.6.b.59.
	2(390) a–b	Berufjörður í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði, Geithellnar í Álftafirði. Manntalsþing 12. júlí 1919. Þinglesið var skjal hvar Sigurður Malmquist seldi og afsalaði Guðmundi Eiríkssyni 7,2 hundruð úr jörðinni Geithellum, dagsett 27. nóvember 1918. Þinglesið var skjal hvar ráðherra Íslands seldi og afsalaði Magnúsi Jónssyni jörðina Eyjólfsstaði, dagsett 29. október 1918. Enn fremur var þinglesið samkomulag um landamerki jarðanna Berufjarðar og Kelduskóga, dagsett 12. júlí 1919. Merkt A.6.b.60a–b.
	2(391) a–b	Borg í Skriðdal, Skuggahlíð í Norðfirði. Aukaréttur 26. mars 1917. Útnefndir voru menn til að meta jarðirnar Hallbjarnarstaði og Borg í Skriðdalshreppi og einnig Skuggahlíð í Norðfjarðarhreppi. Merkt A.6.b.63a–b.

	2(392) a–b	Borg í Skriðdal, Flaga í Skriðdal. Aukaréttur 12. júlí 1917. Matsmenn staðfesta framlagðar matsgjörðir fyrir jarðirnar Flögu og Borg. Merkt A.6.b.64a–b.
	2(393) a–b	Borg í Skriðdal, Flaga í Skriðdal, Vatnsskógar í Skriðdal. Manntalsþing 7. júlí 1919. Þinglesið var skjal hvar landsstjórnin seldi og afsalaði Bjarna Björnssyni jörðina Borg. Þinglesið var skjal hvar ráðherra Íslands seldi og afsalaði Halldóri Halldórssyni jörðina Vatnsskóga. Enn fremur var þinglesið skjal hvar ráðherra seldi og afsalaði Sigríði Guðmundsdóttur jörðina Flögu. Öll skjölin voru dagsett 7. nóvember 1918. Merkt A.6.b.65a–b.
	2(394) a–b	Þingmúli í Skriðdal. Aukaréttur 23. maí 1923. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Þingmúla. Merkt A.6.b.66a–b.
	2(395) a–b	Þorvaldsstaðir í Skriðdal. Manntalsþing 6. júlí 1816. Upplesið var makaskiptabréf, dagsett 17. október 1815, hvar Jón Runólfsson makaskipti til Magnúsar Jónssonar hálfri jörðinni Hallgeirsstöðum á móti jörðinni Þorvaldsstöðum. Merkt A.6.b.109.
	2(396) a–b	Eiðar í Eiðaþinghá, Hallormsstaður í Skógum, Ormsstaðir í Eiðaþinghá, Þuríðarstaðir í Eyvindarárdal. Manntalsþing 15. september 1825. Upplesið var makaskiptabréf, dagsett 22. september 1822, hvar Þórður Jónsson makaskipti hálfri bóndaeign á Eiðum með tilheyrandi bæjum, Ormsstöðum, Tókastöðum og hálfum Þuríðarstöðum, til Benedikts Vigfússonar á móti hálfum Firði með Fjarðarseli í Seyðisfirði. Einnig var upplesin lögfesta fyrir Hallormsstað, dagsett 4. september 1825. Merkt A.6.b.117.
	2(397) a–b	Þorvaldsstaðir í Skriðdal. Manntalsþing 27. júní 1816. Upplesið var makaskipta- og kaupbréf, dagsett 17. október 1815, milli Jóns Runólfssonar á Þorvaldsstöðum og Magnúsar Jónssonar á Hallgeirsstöðum þar sem þeir makaskiptu sínum ábýlisjörðum svoleiðis að Jón keypti eitt hundrað í Þorvaldsstöðum. Merkt A.6.b.119.
	2(398) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði. Aukaréttur 2. maí 1931. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Eiríksstaði. Merkt A.6.b.124.
	2(399) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði. Aukaréttur 23. júlí 1931. Matsmenn staðfestu matsgjörð fyrir jörðina Eiríksstaði. Merkt A.6.b.125.
	2(400) a–b	Þingmúli í Skriðdal. Aukaréttur 4. júlí 1923. Matsmenn staðfesta framlagða matsgjörð fyrir jörðina Þingmúla. Merkt A.6.b.131.
	2(401) a–b	Þingmúli í Skriðdal. Manntalsþing 30. maí 1755. Upplesin var kvörtun sr. Halls Ólafssonar um það hvernig heyskapur, hagi og torfrista höfðu eyðst síðustu 20 árin í Þingmúla. Merkt A.6.b.136a–b.
	2(402) a–b	Eyjólfsstaðir á Völlum, Geitdalsafréttur, Gilsárteigur og Gilsárteigshjáleiga í Eiðaþinghá, Vallanes á Völlum. Manntals- og skattaþing 8. júlí 1844. Þinglýst var kaupbréfi, dagsettu 19. apríl 1843, hvar Pétur Hildibrandsson seldi Sveini Sveinssyni sex hundruð í jörðinni Gilsárteigi. Þinglýst var lögfestu hvar S. Guðmundsson lögfesti jörðina Eyjólfsstaði. Einnig var þinglýst umboði frá Jóni Marteinssyni handa R. Guðmundssyni á Þorvaldsstöðum til að krefjast fjallskila af þeim bændum í Vallnahreppi sem notuðu Geitdalsafrétt. Þá framlagði Þorst. Michaelsson til þinglesturs lögfestu, dagsetta 14. maí 1840, hvar G. Pálsson lögfesti Vallanesheimaland og Vallaneskirkjuítök í Egilsstaða- og Þingmúlaþinglagi. Í framhaldinu var þinglýst skjali Sigv. Magnússonar hvar hann lýsti Tungudal almenningseign. Merkt A.6.b.148.

	2(403) a–b	Flaga í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Höskuldsstaðir í Breiðdal, Heydalir í Breiðdal. Manntalsþing 18. júlí 1844. Þinglýst var kaupbréfi, dagsettu 7. ágúst 1843, hvar Brynjólfur Þorvarðsson seldi Gísla Þorvarðssyni tvö hundruð í jörðinni Höskuldsstöðum. Einnig var þinglýst kaupbréfi, dagsettu 25. júní 1843, hvar Sigurður Sigurðsson seldi Jónasi Magnússyni eitt hundrað í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Enn fremur var þinglýst lögfestu, dagsettri 18. júlí 1844, hvar sr. Snorri Brynjólfsson lögfesti eignir og ítök Heydalakirkju. Lögfestunni var mótmælt af fjórum einstaklingum. Merkt A.6.b.175.
	2(404) a–b	Flaga í Breiðdal. Aukaréttur 30. júní 1917. Matsmenn staðfestu framlagða matsgjörð á jörðinni Flögu. Merkt A.6.b.176a–b.
	2(405) a–b	Flaga í Breiðdal. Manntalsþing 11. júlí 1919. Þinglesið var skjal hvar ráðherra Íslands seldi og afsalaði til Guðjóns Guðmundssonar jörðinni Flögu, dagsett 31. desember 1918. Merkt A.6.b.177.
	2(406) a–b	Flaga í Breiðdal. Manntalsþing 2. júlí 1920. Þinglesinn var kaupsamningur, útgefinn 1. júlí 1920, hvar Guðjón Guðmundsson seldi Hlíf Bogadóttur jörðina Flögu. Merkt A.6.b.178.
	2(407) a–b	Flaga í Breiðdal, Heydalir í Breiðdal. Manntalsþing 28. júní 1928. Þinglesið var skjal hvar Friðbjörn Þorsteinsson afsalaði til Hlífar Bogadóttur jörðinni Flögu. Enn fremur var friðlýst eggveri og sellátrum fyrir landi Heydala. Merkt A.6.b.179a–b.
	2(408) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Sturluflöt í Fljótsdal, Valþjófsstaður í Fljótsdal, Víðivallagerði í Fljótsdal. Manntalsþing 30. maí 1794. Birtar voru þrjár lögfestur G. Pálssonar klausturhaldara fyrir Skriðuklaustur og undirliggjandi jarðir. Einnig var þinglesin lögfesta fyrir Valþjófsstað. Merkt A.6.b.187a–b.
	2(409) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Manntalsþing 25. maí 1848. Þinglýst var testamentisgjörð Þorgerðar Jónsdóttur sálugu, dagsett 9. júní 1847 og staðfest af konungi 15. desember sama ár, hvar hún gaf O. Vigfússyni Frydendal tíu hundruð og hjónunum Jóni Einarssyni og Kr. Maríu Andrésdóttur 20 hundruð í jörðinni Ytri-Víðivöllum. Merkt A.6.b.188a–b.
	2(410) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal. Politieréttur 25. maí 1857. Tekin var fyrir vitnaleiðsla vegna tilkalls Víðivalla í Fljótsdal til skógarítaks í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.189.
	2(411) a–b	Geitdalur í Skriðdal. Manntalsþing 21. september 1821. Upplesið var kaupbréf, dagsett 30. júlí 1821, hvar Guðmundur Sigmundsson keypti jörðina Geitdal af sr. Vigfúsi Ormssyni. Merkt A.6.b.198.
	2(412) a–b	Geitdalur í Skriðdal. Manntalsþing 21. júní 1831. Upplesið var skiptabréf, dagsett 24. mars 1831, hvar Jón Guðmundsson fékk þrjú hundruð í jörðinni Geitdal, Anna og Guðrún Guðmundsdætur fengu sitt hvort eina og hálfa hundraðið í sömu jörð og Guðmundur Sigmundsson fjögur hundruð. Merkt A.6.b.199a–b.
	2(413) a–b	Geitdalur í Skriðdal. Manntalsþing 1. maí 1846. Lesin var lögfesta, dagsett 29. apríl 1846, frá Guðmundi Sigmundssyni fyrir jörðina Geitdal og mótmælti henni enginn. Merkt A.6.b.200a–b.
	2(414) a–b	Geitdalur í Skriðdal. Manntalsþing 22. júní 1881. Þinglýst var afsalsbréfi, dagsettu 23. ágúst 1880, hvar Jón Guðmundsson seldi Pétri Guðmundssyni fimm hundruð í jörðinni Geitdal. Pétur átti þar að auki þrjú hundruð í sömu jörð sem hann hafði fengið að erfðum og keypt af meðerfingjum. Merkt A.6.b.201a–b.

	2(415) a–b	Geitdalur í Skriðdal. Manntalsþing 19. júní 1902. Þinglýst var kaup- og afsalsbréfi, dagsettu 2. maí 1902, hvar Guðmundur Bjarnason seldi og afsalaði tengdasystur sinni Margréti Pétursdóttur einu hundraði, 45 álnum og ⅔ hlutum úr alin í jörðinni Geitdal. Enn fremur var þinglýst kaup- og afsalsbréfi, dagsettu 23. janúar 1901, hvar Sigurður Pétursson seldi og afsalaði systur sinni Margréti Pétursdóttur einu hundraði, 45 álnum og ⅔ hlutum úr alin í jörðinni Geitdal. Merkt A.6.b.202.
	2(416) a–b	Geitdalur í Skriðdal. Manntalsþing 22. júní 1905. Þinglýst var kaup- og afsalsbréfi, dagsettu 1. nóvember 1904, hvar Þorsteinn Jónsson seldi og afsalaði Guðmundi Péturssyni einu hundraði, 45 álnum og ⅔ hlutum úr alin í jörðinni Geitdal. Merkt A.6.b.203.
	2(417) a–b	Geitdalur í Skriðdal, Stóra-Sandfell í Skriðdal. Manntalsþing 18. júní 1908. Þinglesið var kaup- og afsalsbréf, dagsett 18. febrúar 1908, hvar Björn Árnason seldi og afsalaði Einari Jónssyni hálfri jörðinni Stóra-Sandfelli. Einnig var þinglesið kaupbréf, dagsett 23. nóvember 1907, hvar Guðmundur Pétursson seldi Guðm. Þorvaldssyni fjögur hundruð og 19 álnir í jörðinni Geitdal. Þessu kaupbréfi mótmælti hreppsnefnd Skriðdalshrepps vegna forkaupsréttar. Enn fremur var þinglesið skjal hvar Guðmundur Þorvaldsson í Geitdal eftirlét móður sinni, Svanhvíti Sigurðardóttur, kauprétt að þeim fjórum hundruðum og 19 álnum sem hann keypti af Guðm. Péturssyni. Merkt A.6.b.204a–b.
	2(418) a–b	Geitdalur í Skriðdal. Manntalsþing 17. júlí 1911. Þinglesin voru þrjú afsalsbréf, dagsett 22. maí, 24. maí og 16. nóvember 1910, hvar jörðin Geitdalur var seld og afsöluð Skriðdalshreppi. Merkt A.6.b.205a–b.
	2(419) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Aukaréttur 17. október 1885. Dómur í landamerkjamáli milli Jóns Einarssonar eiganda Víðivalla ytri og sr. Sigurðar Gunnarssonar umráðamanns Langhúsa. Merkt A.6.b.217a–d.
	2(420) a–b	Geithellnar í Álftafirði, Hamar í Hamarsfirði. Manntalsþing 24. júní 1897. Þinglýst var afsalsbréfi hvar H. O. Briem seldi Einari Magnússyni fjögur hundruð í jörðinni Geithellum. Enn fremur var friðlýst fyrir Hóls- og Hamarslandi (Sýsl. S-Múl., GA/8–3, Dómsmálabók Suður-Múlasýslu 1896–1901, bls. 112–115). Merkt A.6.b.224a–b.
	2(421) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Manntalsþing 20. maí 1854. Þinglesin var lögfesta, dagsett 20. maí 1854, fyrir Víðivelli ytri og var henni ekki mótmælt. Merkt A.6.b.237.
	2(422) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Manntalsþing 3. maí 1836. Upplesin var lögfesta, dagsett sama dag, fyrir jörðinni Víðivöllum ytri. Bergvin Þorbergsson mótmælti henni vegna Skiðuklausturslands. Merkt A.6.b.241.
	2(423) a–b	Grófargerði á Völlum, Höskuldsstaðir í Breiðdal. Manntalsþing 29. júlí 1840. Upplesið var kaupbréf, dagsett 3. mars 1840, hvar Þorvarður Gíslason seldi syni sínum Gísla tvö hundruð í jörðinni Höskuldsstöðum. Enn fremur var upplesið makaskiptabréf, dagsett 12. maí 1840, hvar Nic. Brynjúlfsson makaskipti sex hundruðum í Kirkjubóli í Stöðvarfirði fyrir Grófargerði á Völlum. Merkt A.6.b.254.
	2(424) a–b	Hallormsstaður í Skógum. Manntalsþing 14. maí 1814. Þinglýst var máldögum Hallormsstaðarkirkju. Merkt A.6.b.257.
	2(425) a–b	Hallormsstaður í Skógum. Manntalsþing 18. maí 1849. Þinglýst var bréfi frá sr. Hjálmari Guðmundssyni á Hallormsstað hvar hann ávísar Fljótsdælingum vist svæði í Hallormsstaðarlandi til áfanga og beitarstaðar. Merkt A.6.b.258a–b.
	2(426) a–b	Hallormsstaður í Skógum. Manntalsþing 30. maí 1853. Auglýst var skjal frá sr. Hjálmari Guðmundssyni á Hallormsstað viðvíkjandi áfangastað ferðamanna í landi hans, dagsett 27. maí 1853. Merkt A.6.b.259.
	2(427) a–b	Hamar í Hamarsfirði, Háls í Hamarsfirði. Manntalsþing 6. júní 1896. Friðlýst var fyrir selveiðum og vörpum fyrir Háls- og Hamarslöndum. Merkt A.6.b.260a–b.

	2(428) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Manntalsþing 12. maí 1823. Þinglýst var kaupbréfi, dagsettu 30. júlí 1821, hvar sr. Guttormur Pálsson í umboði Vídalíns biskups seldi sr. Vigfúsi Ormssyni jörðina Ytri-Víðivelli. Merkt A.6.b.261.
	2(429) a–b	Hamar í Hamarsfirði. Aukaréttur 2. október 1917. Menn voru útnefndir til að meta skemmdir á engjum, túnum og beitilandi jarðarinnar Hamars eftir skriðuhlaup síðastliðið sumar. Merkt A.6.b.262.
	2(430) a–b	Hamar í Hamarsfirði. Aukaréttur 5. júní 1924. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Hamar. Merkt A.6.b.263.
	2(431) a–b	Hamar í Hamarsfirði. Aukaréttur 26. júní 1924. Matsmenn staðfestu matsgjörð á jörðinni Hamri. Merkt A.6.b.264.
	2(432) a–b	Hamar í Hamarsfirði, Melrakkanes við Hamarsfjörð. Manntalsþing 28. júní 1926. Þinglesið var skjal hvar ráðherra Íslands afsalaði Stefáni Sigurðssyni jörðinni Hamri. Enn fremur var friðlýst sellátrum og varplandi fyrir jörðinni Melrakkanesi. Merkt A.6.b.265.
	2(433) a–b	Hamar í Hamarsfirði, Hamarssel í Hamarsfirði, Melrakkanes við Hamarsfjörð, Múli í Álftafirði. Manntalsþing 5. júlí 1920. Þinglesinn var kaupsamningur, dagsettur 28. mars 1919, hvar Guðmundur Eyjólfsson seldi Helga Einarssyni tvö hundruð og 80 álnir í jörðinni Melrakkanesi. Einnig var þinglesinn kaupsamningur, dagsettur 8. júní 1920, hvar Gunnar Jónsson seldi Birni Jónssyni tvö hundruð og 72 álnir í jörðinni Múla. Enn fremur voru þinglesin landamerki milli jarðanna Hamars og Hamarssels, dagsett 22. maí 1918. Merkt A.6.b.266a–b.
	2(434) a–b	Heydalir í Breiðdal. Manntalsþing 6. júlí 1812. Þinglýst var lögfestu fyrir jörðinni Heydölum með eyðijörðum, dagsettri 26. maí 1795. Merkt A.6.b.296.
	2(435) a–b	Heydalir í Breiðdal. Manntalsþing 4. ágúst 1817. Upplesin var lögfesta fyrir Heydalakirkjulandareign, dagsett 26. maí 1795. Merkt A.6.b.297.
	2(436) a–b	Heydalir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal. Manntalsþing 27. júní 1884. Þinglýst var afsalsbréfi, dagsettu 25. júní 1883, hvar Margr. Guðmundsdóttir afhenti Birni Eiríkssyni þrjú hundruð og 15 álnir í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Enn fremur var þinglýst landamerkjaskrá fyrir Heydölum. Merkt A.6.b.298a–b.
	2(437) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Manntalsþing 23. maí 1856. Þinglýst var lögfestu, dagsettri 22. maí 1856, fyrir Víðivelli ytri sem B. Skúlason umboðsmaður mótmælti vegna landamerkja við Jökulsá og skógarítaksins í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.335a–c.
	2(438) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Aukaréttur 4. júní 1857. Tekið var fyrir mál milli Jóns Einarssonar og Ólafs Vigfússonar eigenda Víðivalla ytri á aðra hlið og B. Skúlasonar umboðsmanns Skriðuklaustursjarða á hina vegna tilkalls hinna fyrrnefndu til skógar í Rana í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.336a–b.
	2(439) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Aukaréttur 1. ágúst 1857. Tekið var fyrir mál milli Jóns Einarssonar eiganda Víðivalla ytri og B. Skúlasonar umboðsmanns Skriðuklaustursjarða vegna tilkalls hins fyrrnefnda til skógar í Rana í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.337a–b.
	2(440) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Aukaréttur 20. október 1857. Dómur í máli milli Jóns Einarssonar eiganda Víðivalla ytri og B. Skúlasonar umboðsmanns Skriðuklaustursjarða vegna tilkalls hins fyrrnefnda til skógar í Rana í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.338a–e.
	2(441)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Valþjófsstaður í Fljótsdal. Politieréttur 21. september 1860. Tekið var fyrir próf yfir prestinum Pétri Jónssyni á Valþjófsstað og húsmönnum hans viðvíkjandi aðtekt þeirra í Hrafnkelsstaðaskógi. Merkt A.6.b.339a–d.
	2(442)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Valþjófsstaður í Fljótsdal. Politieréttur 13. október 1860. Tekið var fyrir próf út af aðtekt þeirra Valþjófsstaðarmanna í Hrafnkelsstaðaskógi næstliðið vor. Merkt A.6.b.340a–b.

	2(443)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Valþjófsstaður í Fljótsdal. Politieréttur 5. desember 1860. Tekið var fyrir próf út af aðtekt þeirra Valþjófsstaðamanna í Hrafnkelsstaðaskógi næstliðið vor. Merkt A.6.b.341a–b.
	2(444)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Aukaréttur 23. júní 1864. Teknar voru fyrir vitnaleiðslur í máli B. Skúlasonar umboðsmanns Skriðuklaustursjarða og Jóns Einarssonar bónda á Víðivöllum ytri um skógarhögg í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.342a–c.
	2(445) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Höskuldsstaðir í Breiðdal. Manntals- og skattaþing 7. júní 1843. Upplesið var gjafabréf, dagsett 26. maí 1843, hvar Þorvarður Gíslason gaf börnum sínum Gísla, Brynjúlfi, Ragnheiði, Helgu og Ingibjörgu sjö hundruð úr jörðunum Höskuldsstöðum og Höskuldsstaðaseli. Enn fremur var upplesið kaupbréf, dagsett 28. maí 1843, hvar Gunnlaugur Bjarnason seldi Jónasi Magnússyni eitt hundrað úr jörðinni Höskuldsstaðaseli. Merkt A.6.b.359.
	2(446) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Tunghagi á Völlum. Manntalsþing 24. júní 1875. Þinglýst var kaupbréfi, dagsettu 1. maí 1875, hvar Guðni Jónsson seldi Magnúsi Jónassyni hálft hundrað í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Enn fremur var þinglýst makaskiptabréfi, dagsettu 11. desember 1874, hvar Gunnar Jónsson afsalaði frá sér hálfu hundraði úr Kirkjubóli fyrir eitt hundrað í Tunghaga. Merkt A.6.b.360.
	2(447) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal. Manntalsþing 21. júní 1888. Þinglýst var afsalsbréfi, dagsettu 29. maí 1888, hvar Hildur Jónasdóttir seldi Birni Eiríkssyni 105 álnir í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Merkt A.6.b.361a–b.
	2(448) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal. Manntalsþing 4. júní 1896. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Höskuldsstaðasel. Merkt A.6.b.362.
	2(449) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal. Manntalsþing 1. júlí 1918. Þinglesið var afsal Björns Eiríkssonar til sonar síns Marteins fyrir 1,2 hundruðum í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Enn fremur var þinglesið afsal Björns Eiríkssonar til sonar síns Hóseasar fyrir níu hundruðum í sömu jörð. Merkt A.6.b.363.
	2(450) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal. Manntals- og skattaþing 5. maí 1827. Upplesinn var samningur, dagsettur 12. nóvember 1826, hvar Helga Þorvarðardóttir gaf syni sínum, Þorvarði Gíslasyni, sinn part í jörðinni Höskuldsstöðum. Merkt A.6.b.364.
	2(451) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal. Manntalsþing 7. júní 1833. Upplesið var skjal, dagsett 30. maí 1833, hvar Þorvarður Gíslason seldi Jónasi Magnússyni eitt hundrað í jörðinni Höskuldsstöðum. Merkt A.6.b.365.
	2(452) a–b	Vatnsskógar í Skriðdal. Manntalsþing 3. júlí 1916. Matsmenn staðfestu framlagða matsgjörð fyrir jörðina Vatnsskóga. Merkt A.6.b.366.
	2(453) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal. Manntalsþing 20. júní 1892. Þinglýst var afsalsbréfi, dagsettu 30. maí 1892, hvar erfingjar Einars Gíslasonar seldu Einari Gunnlaugssyni hálfa Höskuldsstaði. Merkt A.6.b.367.
	2(454) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal. Manntalsþing 4. júlí 1903. Þinglýst var afsalsbréfi, dagsettu 29. júní 1903, hvar Einar Gunnlaugsson seldi og afsalaði Marteini Björnssyni 1/8 hlut í jörðinni Höskuldsstöðum. Merkt A.6.b.368a–b.
	2(455) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal. Manntalsþing 22. júní 1925. Þinglesið var skjal hvar Einar Gunnlaugsson seldi Jóni Magnússyni jörðina Höskuldsstaði. Merkt A.6.b.369.
	2(456) a–b	Vatnsskógar í Skriðdal. Manntalsþing 3. ágúst 1799. Jón Jónsson tilkynnti fyrir réttinum að hann, með samþykki staðarhaldarans, myndi upptaka eyðikotið Vatnsskóga til upprætar og byggingar næstkomandi vor. Merkt A.6.b.371.
	2(457) a–b	Jórvík/Jórvíkurhjáleiga í Útmannasveit. Aukaréttur 11. október 1886. Menn voru útnefndir til að virða jörðina Jórvík með Jóvíkurhjáleigu. Merkt A.6.b.372a–b.
	2(458) a–b	Klúka í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Skoðunar- og virðingargerð 13. október 1817. Tekið var fyrir að gera skoðunar- og virðingargjörð á þeim skaða sem jörðin Víðivellir ytri ásamt undirliggjandi hjáleigum, Klúku og Hlíðarhúsum, varð fyrir af skriðuföllum næstliðið haust. Merkt A.6.b.405a–c.

	2(459) a–b	Klúka í Fljótsdal, Valþjófsstaður í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Aukaréttur 23. september 1884. Tekið var fyrir landamerkjamál milli Jóns Einarssonar á Víðivöllum, fyrir eigin hönd og vegna meðeigenda sinni að jarðeigninni Víðivöllum ytri með hjáleigunni Klúku, gegn sr. Sigurði Gunnarssyni, fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju. Merkt A.6.b.406.
	2(460)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Aukaréttur 12. september 1857. Tekið er fyrir málið Jón Einarsson á Víðivöllum gegn umboðsmanni B. Skúlasyni um ítak Víðivalla í Rana. Merkt A.6.b.442a–b.
	2(461)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Aukaréttur 15. ágúst 1857. Tekið er fyrir málið Jón Einarsson á Víðivöllum gegn umboðsmanni B. Skúlasyni um ítak Víðivalla í Rana. Merkt A.6.b.447a–b.
	2(462) a–b	Stefánsstaðir í Skriðdal. Aukaréttur 28. ágúst 1919. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Stefánsstaði með Vatnshólum. Merkt A.6.b.497.
	2(463) a–b	Stefánsstaðir í Skriðdal. Aukaréttur 30. júní 1920. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Stefánsstaði. Merkt A.6.b.498.
	2(464) a–b	Stefánsstaðir í Skriðdal. Aukaréttur 16. október 1920. Matsmenn staðfestu matsgerð á jörðinni Stefánsstöðum. Merkt A.6.b.499.
	2(465)	Valþjófsstaður í Fljótsdal. Manntalsþing 8. júní 1885. Þinglesin voru landamerki fyrir Valþjófsstað og ítök Valþjófsstaðarkirkju. Merkt A.6.b.531a–b.
	2(486) a–b	Stóra-Sandfell í Skriðdal, Þingmúli í Skriðdal. Manntalsþing 30. maí 1783. Upplesið var afristingskort viðvíkjandi þrætuskógarpart milli Stóra-Sandfells og Þingmúla, útgefið af Högna Torfasyni og dagsett 28. maí 1783. Enn fremur var upplesin skoðun varðandi sama þrætuskógarpart. Merkt A.6.b.502a–b.
	2(487) a–b	Hallormsstaður í Skógum o.fl. Manntalsþing 18. júní 1884. Sýslumaðurinn framlagði amtsbréf þar sem uppálagt var að útnefna menn til að leggja mat á hvernig væri hægt að vernda Hallormsstaðaskóg fyrir frekari skemmdum. Merkt A.6.b.309a–c.
	2(488) a–b	Eyjólfsstaðir í Berufirði, Högnastaðir í Reyðarfirði. Aukaréttur 3. júní 1915. Menn voru útnefndir til að meta jarðirnar Högnastaði og Eyjólfsstaði. Merkt A.6.b.152.

Dómsskjöl (skjalaflokkur A.6.c):

	2(89) a–b	Hallormsstaður: Lögfesta fyrir Hallormsstaðarkirkjulandi, eignum og ítökum. Dags. 31.8.1825, þinglýst 15.11.1825. Merkt A.6.c.3a–b.
	2(90)	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Bóndinn Gísli Þorvarðarson á Höskuldsstöðum stefnir ekkjunni Ragnheiði Þorvarðardóttur á Höskuldsstaðaseli vegna þess að hann nú ætlar að brúka til afnota undir Höskuldsstaði engjastykki það, eða engi, er liggur milli Sels og Fífilskriðustekks, fyrir neðan brýr, sem hann samkvæmt samningi eða skiptum, er þann 11.6.1846 gjörðist á milli hans og nú látna manns Ragnheiðar Jónasar Magnússonar, þykist vera eigandi að og hafa umráð yfir, en sem Ragnheiður án samþykkis eða heimildar hafi byggt öðrum manni ásamt Höskuldsstaðaselslandi. Dags. 22.5.1866. Merkt A.6.c.9a–c.
	2(91) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal: G. Þorvarðsson á Höskuldsstöðum stefnir Ragnheiði Þorvarðardóttur á Höskuldsstaðaseli fyrir að byggja þá jörð með nytjum í fyrrnefndu jörðina án leyfis. Dags. 28.2.1866. Merkt A.6.c.12a–c.
	2(92) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Skiptagjörningur á milli jarðanna Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels. Dags. 12.6.1846. Merkt A.6.c.13a–b.

	2(93) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Forboðsbréf G. Þorvarðssonar til Ragnheiðar Þorvarðardóttur á notkun engis sem tilheyrir hans jörð. Dags. 15.12.1865. Merkt A.6.c.14a–b.
	2(94) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Gísli Þorvarðsson biður sáttanefnd að kalla Ragnheiði Þorvarðsdóttur til sátta við hann. Raktar eru þær sáttatilraunir sem Gísli hefur reynt fyrir það. Dags. 16.2.1866. Merkt A.6.c.15a–c.
	2(95) a–b	Geitdalsafrétt: Guðmundur Þorvaldsson, sem skipaður hafði verið gangnaforingi á Geitdalsafrétt, lýsir því hvernig göngurnar fóru fram og hvernig bændur hafi ekki sent menn til gangnanna. Dags. 28.4.1896. Merkt A.6.c.16a–d.
	2(96) a–b	Geitdalsafrétt: Guðmundur Þorvaldsson biður sýslumanninn um að kalla Björn Ívarsson á Vaði, Sigurð Einarsson á Mýrum og Finn Björnsson á Geirólfsstöðum fyrir rétt til að sekta þá fyrir óhlýðni við fjallskilalögin og sæta ábyrgð og sektum fyrir rangan áburð og meiðandi orð gagnvart Guðmundi. Dags. 28.4.1896. Merkt A.6.c.17a–d.
	2(97) a–b	Geitdalsafrétt: Bréf Guðmundar Þorvaldssonar til sýslumanns varðandi ákæru fyrir brot á fjallskilalögum. Dags. 16.4.1896. Merkt A.6.c.18a–b.
	2(98) a–b	Geitdalsafrétt: Bréf Finnboga Ólafssonar, fyrir hönd hreppsnefndar, til sýslumanns þar sem hann lætur fylgja skjöl varðandi kæru vegna fjallskilalaga og annað. Dags. 24.2.1896. Merkt A.6.c.19.
	2(99) a–b	Geitdalsafrétt: Kæruskjal Guðmundar Þorvaldssonar til hreppsnefndarinn í Skriðdalshrepp þar sem hann krefst þess að nefndin taki í taumana þar sem Sigurður Einarsson á Mýrum, Finnur Björnsson á Geirúlfsstöðum og Björn Ívarsson á Vaði sendu ekki menn i lögboðnar göngur. Dags. 6.11.1895. Merkt A.6.c.20a–b.
	2(100) a–b	Geitdalsafrétt: Sigurður Einarsson tilkynnir hreppsnefnd Skriðdalshrepps að Þorvaldur Guðmundsson á Geitdal hafi ekki unnið það dagsverk við aðgjörð á lögréttinni í Geitdal, haustið 1895, eins og hreppsnefndin hafði lagt fyrir hann. Dags. 24.1.1896. Merkt A.6.c.21.
	2(101) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður manna um að hafa farið í þriðju, fjórðu, fimmtu og sjöttu göngur á Geitdalsafrétt hautið 1895 og að varnar- og kæruskjal Björns á Vaði, Finns á Geirólfsstöðum og Sigurðar á Mýrum sé rétt og satt. Dags. 24.1., 2.2. og 5.2. 1896. Merkt A.6.c.22a–b.
	2(102) a–b	Geitdalsafrétt: Sigurður Einarsson, Finnur Bjarnason og Björn Ívarsson skýra frá sinni hlið á göngunum haustið 1895. Dags. 24.1.1896. Merkt A.6.c.23a–c.
	2(103) a–b	Geitdalsafrétt: Bréf Guðmundar Þorvaldssonar til sýslumannsins þar sem hann biður hann um að koma í veg fyrir að menn geti óhlýðnast skipun hreppsnefndarinnar. Dags. 21.5.1896. Merkt A.6.c.24.
	2(104) a–b	Geitdalsafrétt: Bréf Finnboga Ólafssonar til sýslumannins vegna göngu Einars Hallssonar vinnumanns á Geirólfsstöðum sem sé sinn maður að hálfu. Dags. 15.4.1896. Merkt A.6.c.25a–b.
	2(105) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Sighvatar Gunnlaugssonar varðandi göngur á Geitdalsafrétt 11.10.1895. Dags. 4.3.1896. Merkt A.6.c.26a–b.
	2(106) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Sighvatar Gunnlaugssonar um stjórn Guðmundar Þorvaldssonar í fyrstu og öðrum göngum á Geitdalsafrétt. Dags. 4.1.1896. Merkt A.6.c.27.
	2(107) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Björns Antoníussonar um stjórn Guðmundar Þorvaldssonar í fyrstu göngum á Geitdalsafrétt. Dags. 4.1.1896. Merkt A.6.c.28.
	2(108) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Friðbjörns Þórarinssonar og Óla Haralds Eyjólfssonar um göngur á Geitdalsafrétt 16.10.1895. Dags. 5.2. og 6.2.1896. Merkt A.6.c.29a–c.
	2(109) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Óla Haralds Eyjólfssonar um þær göngur á Geitdalsafrétt sem áttu að fara fram 2.11.1895. Dags. 21.3.1896. Merkt A.6.c.30a–b.

	2(110) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Jóhannes Árnasonar um gangnafyrirskipanir sem hann fór með til Björns Ívarssonar á Vaði, Sigurðar Einarssonar á Mýrum og Finns Björnssonar á Geirólfsstöðum. Dags. 29.2.1896. Merkt A.6.c.31a–b.
	2(111) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Páls Þorsteinssonar um boðaðar göngur á Geitdalsafrétt 15.10.1895. Dags. 2.3.1896. Merkt A.6.c.32.
	2(112) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Finnboga Ólafssonar um þær göngur á Geitdalsafrétt sem átti að fara fram 2.11.1895. Dags. 29.2.1896. Merkt A.6.c.33.
	2(113) a–b	Geitdalsafrétt: Bréf Þorvaldar Guðmundssonar til sýslumanns þar sem hann svarar fyrir kæru Sigurðar Einarssonar gegn honum vegna dagsverks. Dags. 22.5.1896. Merkt A.6.c.34a–b.
	2(114) a–b	Gilsárdalsafrétt: Vitnisburður um að Sigurður Björnsson á Sauðhaga hafi sent mann í aðra göngu á Gilsárdal. Dags. 16.6.1926. Lagt fyrir lögreglurétt Suður-Múlasýslu 18.6.1926. Merkt A.6.c.54.
	2(115) a–b	Ljósárland: Þ. Þórarinsson skorast undan að láta úrskurða eða dæma af landamerkjanefnd um Ljósárland. Hann vill reyna að fá betri upplýsingar um landið. Dags. 25.6.1883. Merkt A.6.c.62.
	2(116) a–b	Ljósárland: Eftirrit af gjafabréfi. Dags. 11.11.1685, þinglýst 12.6.1732 og 11.7.1720. Eftirrit frá 25.6.1883. Merkt A.6.c.63a–b.
	2(117) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson fyrirbíður Einari Einarssyni á Hrafnkelsstöðum að yrkja og láta yrkja skóg í Rana í landeign Hrafnkelsstaða þar sem málsókn er um þennan skóg. Dags. 1.7.1857. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 1.8.1857. Merkt A.6.c.81a–b.
	2(118)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Björn Skúlason, umboðsmaður Skriðuklaustursjarða, rægir löggildingu eignarskjals Ytri-Víðivalla þar sem kemur fram að jörðin á ítak í skógi við Gilsá í Rana. Dags. 12.9.1857. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 12.9.1857. Merkt A.6.c.82a–l.
	2(119)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Varnarskjal Björn Skúlason, umboðsmaður Skriðuklaustursjarða, þar sem hann telur ekkert þeirra skjala sem Jón Einarsson á Ytri-Víðivöllum hefur framlagt sanni eign jarðarinnar á skógarítaki við Gilsá í Rana. Dags. 7.7.1857. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 1.8.1857. Merkt A.6.c.83a–c.
	2(120)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson skýrir svo frá að hann hafi lögfest eignarjörðina sína Ytri-Víðivelli á manntalsþingi 23.6.1856 með öllum eignum og ítökum þar á meðal skóg í Hrafnkelsstaðalandi út við Gilsá á Rana. Björn Skúlason, umboðsmaður Skriðuklaustursjarða, mótmælti lögfestunni. Jón biður sáttanefnd í Þingmúlasáttaumdæmi um að kalla þá fyrir sig og koma á sættum. Dags. 1.7.1856. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 4.6.1857. Merkt A.6.c.84a–c.
	2(121) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Lögfesta fyrir jörðina Ytri-Víðivelli. Dags. 30.4.1702. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 7.6.1857. Merkt A.6.c.85a–b.
	2(122)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson leggur fram skjöl um eignarrétt jarðarinnar Ytri-Víðivallna á skógarítaki við Gilsá í Rana og vill að sá réttur verði dæmdur til jarðarinnar. Dags. 4.6.1857. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 4.6.1857. Merkt A.6.c.86a–b.
	2(123)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Bréf Jóns Einarssonar til sýslumannsins þar sem hann biður hann um að stefna Birni Skúlasyni, umboðsmanni Skriðuklaustursjarða, en ekki höfðu náðst sættir á milli þeirra um skógarítak Ytri-Víðivalla í Rana. Jón vill eignarrétt á öllum skógi í Rana í Hrafnkelsstaðalandi fyrir utan Fiðlukletta og Kirkjuhamar og austur í Gilsá. Dags. 6.1.1857. Merkt A.6.c.87a–b.

	2(124) a–b	Geithellnar í Álftafirði, Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Ýmis skjöl: Kaupgjörningur frá 26.5.1674 á milli Jóns Þórlákssonar og Jóns Bjarnarsonar á aðra hönd og Jóns Þórlákssonar og Sigfúsar Bjarnarsonar á hina þar sem sá fyrst nefndi eignaðist alla jörðina Ytri-Víðivelli og borgaði hana að hluta til með fimm hundruðum úr jörðinni Geithellum til Sigfúsar. Vitnisburður tveggja manna á ítökum Ytri-Víðivalla frá vori 1467, afrit frá Maríumessu síðari árið 1582 og 4.2.1591. Landamerki Ytri-Víðivalla eftir kaupbréfi Erlends B. Magnússonar frá 26.3.1595. Vitnsiburður tveggja manna frá 18.2.1668. Yfirlit innihalds átta lögfestna fyrir Ytri-Víðivöllum frá 1650-1674. Vitnisburður Þórðar Björnssonar frá 4.5.1629. Vitnisburður þriggja manna frá 28.5.1674. Vitnisburður Ásmundar Jónssonar frá föstudeginum fyrir hvítasunnu 1674. Vitnisburður tveggja manna frá 1650, afrit frá 10.6.1674. Skikkun biskups um hálfkirkju á Ytri-Víðivöllum frá 7.7.1676. Yfirlit yfir inventarium hálfkirkjunnar frá 31.8.1677, afrit frá 13.3.1703. Afritið af heildarskjalinu er frá 17.9.1856. Merkt A.6.c.88a–g.
	2(125) a–b	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Herdís Magnúsdóttir, hennar synir Þorkell, Koðran, Sigmundur, Magnús og Björn Jónssynir ásamt Bjarna Ólafssyni fyrir konu sína Þórdísi Jónsdóttur selja Erlendi Magnússyni jörðina Ytri-Víðivelli. Erlendur leyfir Herdísi ábúð á Fremri-Víðivöllum svo lengi sem hún getur borgað sínar skuldir. Dags. 26.3.1595. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 1.8.1857. Merkt A.6.c.89a–b.
	2(126) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vitnisburður tveggja manna um ítök Ytri-Víðivalla. Dags. 26.3.1595. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 1.8.1857. Merkt A.6.c.90a–b.
	2(127)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Framhald af sóknarskjali í deilu um ítak Víðivalla til skógar í Rana. Dags. 15.8.1857. Merkt A.6.c.91a–j.
	2(128)	Dvergasteinn í Seyðisfirði: Sáttafundur vegna ágreinings um merki milli Dvergasteins og Vestdals. Dags. 8.8.1883. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 10.9.1883. Merkt A.6.c.95a–b.
	2(129) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson eigandi Ytri-Víðivalla biður sáttanefnd að kalla hann ásamt eigendum Ketilsstaða á sáttafund vegna tilkalls hins fyrrnefnda á Stóra-Steinsvaðssandi. Dags. 9.6.1884. Merkt A.6.c.96a–b.
	2(130) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson og Ólafur V. Frydendahl eigendur Ytri-Víðivalla biðja sáttanefnd að kalla sig ásamt umboðsmanni Páli Ólafssyni til sáttafundar vegna ágreinings um landamerki milli fyrrgreindrar jarðar og Hrafnkelsstaða. Dags. 2.9.1884. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 23.9.1884. Merkt A.6.c.97a–b.
	2(131) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson og Ólafur V. Frydendahl eigendur Ytri-Víðivalla biðja sáttanefnd um að kalla sig ásamt séra Sigurði Gunnarssyni á sáttafund vegna ágreinings um landamerki á milli fyrrgreindrar jarðar og Langhúsa. Sættir náðust ekki og málinu vísað til dóms og laga. Dags. 18.6. og 19.6.1884. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 23.9.1884. Merkt A.6.c.98a–b.
	2(132) a–b	Klúka í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson listar ástæður fyrir tilkalli eiganda Ytri-Víðivalla með Klúku til hólma á milli þessara jarða og Langhúsa. Dags. 1.9.1884. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 14.9.1884. Merkt A.6.c.99a–b.
	2(133)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vörn Sigurðar Gunnarsson prests fyrir hönd kirkjujarðarinnar Langhúsa í ágreiningsmáli um landamerki á milli Ytri-Víðivalla og Langhúsa og tilkall til hólma þar á milli. Dags. 12.9.1885. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 14.9.1885. Merkt A.6.c.100a–d.
	2(134) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vitnisburður Bjarna Jónssonar um landamerki Ytri-Víðivalla. Dags. 10.10.1836. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 20.5.1887. Merkt A.6.c.101.

	2(135) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vitnisburður Einars Skúlasonar um landamerki Ytri-Víðivalla. Ódagsett. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 20.5.1887. Merkt A.6.c.102.
	2(136) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vörn Páls Ólafssonar í máli Jóns Einarssonar gegn umboðsmanni Skriðuklaustursjarða vegna ágreinings um landamerki milli Ytri-Víðivalla og Hrafnkelsstaða. Dags. 18.5.1887. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu að Valþjófsstað 20.5.1887. Merkt A.6.c.103a–d.
	2(137) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Einar Einarsson á Hrafnkelsstöðum og Jón Einarsson á Víðivöllum mættu fyrir sáttanefnd og sættust á að hvorugur þeirra myndi höggva skóg við Gilsá á Rana þar til málið yrði útkljáð. Dags. 23.11.1854. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 20.5.1887. Merkt A.6.c.104a–b.
	2(138) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Bréf Einars Einarssonar á Hrafnkelsstöðum þar sem hann upplýsir um að Jón Einarsson hafi látið upplesa lögfestu fyrir Víðivöllum með landamerkjum á milli þessara jarða. Bendir Einar á að séra Vigfús lét upplesa samhljóða lögfestu þegar hann keypti Víðivelli en Guðmundur Pálsson umboðsmaður klaustursins mótmælti henni og lögfesti fyrir Hrafnkelsstaðalandi með þeim afleiðingum að ekki var gert aftur tilkall til skógar í Hrafnkelsstaðalandi. Dags. 21.5.1854. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 20.5.1887. Merkt A.6.c.105a–b.
	2(139) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vottorð Sæbjörns Egilssonar varðandi útmælingu á engi Ytri-Víðivalla í Skriðuklaustursengjum. Dags. 22.9.1889. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 22.4.1890 og 10.8.1891. Merkt A.6.c.109.
	2(140)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vitnisburður Halldórs Benediktssonar um samskipti sín við Ólaf í Klúku vegna útmælingar á teigi í Skriðuklausturslandi. Dags. 21.4.1890. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 22.4.1890. Merkt A.6.c.110.
	2(141) a–b	Klúka í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Landamerkjalýsing Ytri-Víðivalla ásamt hjáleigunnar Klúku. Dags. 14.1.1884. Lagt fyrir lögreglurétt að Skriðuklaustri 22.6.1891. Merkt A.6.c.114a–b.
	2(142)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Framhaldssókn Páls Ólafssonar umboðsmanns Skriðuklaustursjarða gegn Jóni Einarssyni á Ytri-Víðivöllum vegna notkunar á ítökum Ytri-Víðivalla í Skriðuklausturslandi. Dags. 4.8.1891. Lagt fyrir lögreglurétt Norður-Múlasýslu 10.8.1891. Merkt A.6.c.115a–c.
	2(489)	Hamar í Hamarsfirði, Hamarssel í Hamarsfirði: Stefán Sigurðsson ábúandi á Hamri biður um sáttatilraun á milli hans og Magnúsar Guðmundssonar á Hamarsseli vegna ágreinings um landamerki jarðanna. Dags. 18.4.1920. Merkt A.6.c.44.

Hreppaskjöl í sýsluskjalasafni (skjalaflokkur A.6.d):

	2(143) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Ljósárland: Kaupsamningur og afsal. Dags. 29.6.1903. Einar Gunnlaugsson bóndi á Höskuldsstöðum seldi Marteini Björnssyni vinnumanni í Höskuldsstaðaseli 1/8 úr jörðinni Höskuldsstöðum. Merkt A.6.d.6a–c.
	2(144) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Ljósárland: Landamerkjalýsing milli Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels. Maí 1883. Merkt A.6.d.7a–b.
	2(145) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Ljósárland: Heimajörðinni Höskuldsstöðum skipt frá nefndu afbýli, að ósk bændanna Gísla Þorvarðarsonar og Guðna Jónssonar. Dags. 31.7.1866. Merkt A.6.d.8.

	2(146) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Landamerkjalýsing Einars Gíslasonar, ábúanda og eiganda ½ jarðarinnar Höskuldsstaða, fyrir landamerki milli Flögu og lands þess sem Höskuldsstaðir eiga fyrir sunnan Breiðdalsá. Dags. 19.5.1883. Einnig mótmæli Þ. Þorlákssonar, dagsett 1.6.1883. Einnig uppkast að ódagsettri landamerkjalýsingu. Merkt A.6.d.9a–b.
	2(147) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal: Kaupsamningur. Dags. 29.6.1903. Hóseas Bjarnarson, bóndi á Höskuldsstöðum, seldi Einari Gunnlaugssyni, bónda á Höskuldsstöðum, hálflendu sína úr Höskuldsstöðum. Merkt A.6.d.10a–b.
	2(148) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal: Afsalsbréf. Dags. 29.6.1903. Hóseas Bjarnarson, bóndi á Höskuldsstöðum, seldi Einari Gunnlaugssyni, bónda á Höskuldsstöðum, hálflendu sína úr Höskuldsstöðum. Merkt A.6.d.11a–b.
	2(149) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Samningur á milli Þ. Þórarinssonar prests að Berufirði og umráðamanns Flögu annars vegar og Einars Gíslasonar og Hóseasar Bjarnarsonar sem eigenda Höskuldsstaða hins vegar, um skipti Ljósárlands milli jarðanna Höskuldsstaða og Flögu í Breiðdal. Dags. 23.10.1884. Merkt A.6.d.12.
	2(150) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Afrit af skjölum jarðarinnar Höskuldsstaða í Breiðdal eftir gömlum innsigluðum bréfum, tekin saman af Jóni Þorkelssyni þjóðskjalaverði árið 1907. Hér á meðal eru eftirfarandi skjöl: a) Vitnisburður, dagsettur 24.8.1457, um kaup milli Jóns Pálssonar prests og Guðmundar Magnússonar 22.8.1457 um sölu jarðarinnar Höskuldsstaða fyrir jörðina Tungu í Fáskrúðsfirði. Þetta skjal er ekki skrifað upp (sjá DI V, bls. 154–155). Í fornbréfasafni segir að kaupin hafi átt sér stað 20.8.það ár en laugardagurinn næsti eftir Maríumessu árið 1457 var 22. ágúst. Tekið eftir afriti Páls Björnssonar, Gísla Finnssonar og Einars Eiríkssonar frá 1633, b) afrit af vitnisburði Hjálms Einarssonar, dagsettum 12.5.1601, um gjöf á jörðinni Höskuldsstöðum. Tekið eftir afriti Sigurðar Bjarnasonar, Þórðar Höskuldssonar og Árna Eiríkssonar frá 18.5.1665, c) Afrit af vitnisburði Egils Ásbjörnssonar frá 1603 um landamerki Höskuldsstaða, d) afrit af vitnisburði Halldórs Mikaelssonar frá 4.5.1613 um landamerki Þorgrímsstaða gagnvart Höskuldsstöðum, e) afrit af vitnisburði Marteins Magnússonar frá 1619 um landamerki Þorgrímsstaða (ekki skrifað upp), f) afrit af vitnisburði Ívars Magnússonar frá 1619 um landamerki Höskuldsstaða, g) afrit af vitnisburði Jóns Þorlákssonar frá 1620 um landamerki Höskuldsstaða, h) afrit af vitnisburði Jóns Einarssonar, dagsettum 10.3.1685, um landamerkjaskjöl Höskuldsstaða. Merkt A.6.d.13a–i.
	2(151)	Þingmúli í Skriðdal: Byggingarbréf. Dags. 13.5.1940. Umboðsmaður þjóðjarða í Skriðdalshreppi byggði Óla Einarssyni jörðina Þingmúla frá fardögum 1938. Landamerki skv. landamerkjabréfi dags. 3.5.1912. Merkt A.6.d.23a–e.
	2(152)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Byggingarbréf. Dags. 10.9.1943. Umboðsmaður þjóðjarða í Breiðdalshreppi byggði Hóseasi Björnssyni jörðina Höskuldsstaðasel í Breiðdalshreppi frá fardögum 1942. Landamerki skv. landamerkjabréfi dags. 25.6.1885. Merkt A.6.d.24a–d.
	2(153) a–b	Hamar í Hamarsfirði: Matsgjörð á Hamri í Geithellnahreppi, gerð eftir umsókn núverandi ábúanda Stefáns Sigurðssonar vegna væntanlegrar sölu. Dags. 22.5.1918. Merkt A.6.d.28a–d.
	2(154) a–b	Hamar í Hamarsfirði: Lýsing á kirkjujörðinni Hamri í Geithellnahreppi, til leiðbeiningar við mat á jörðunni undir væntanlega sölu. Ódagsett. Merkt A.6.d.29a–b.
	2(155)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Svar Hóseasar Björnssonar við bréfi sýslumannsins í Suður-Múlasýslu varðandi landamerki Höskuldsstaðasels. Dags. 5.5.1943. Merkt A.6.d.34.

	2(156)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Afrit af bréfi, líklega frá sýslumanni, til Hóseasar Björnssonar varðandi landamerki jarðarinnar Höskuldsstaðasels vegna útgáfu byggingarbréfs. Dags. 9.3.1943. Merkt A.6.d.35.
	2(157)	Fossárdalur í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði, Víðines í Berufirði: Bréf Þorleifs H. Sigurðssonar til sýslumanns, m.a. varðandi fyrirhuguð landskipti á Fossárdal í Beruneshreppi. Dags. 17.8.1944. Merkt A.6.d.36a–b.
	2(158)	Fossárdalur í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði, Víðines í Berufirði: Bréf Guðmundar Magnússonar til sýslumannsins í Suður-Múlasýslu varðandi óskipt land á milli bæjanna Víðiness og Eyjólfsstaða í Fossárdal í Beruneshreppi. Dags. 19.1.1943. Merkt A.6.d.37.
	2(159)	Fossárdalur í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði, Víðines í Berufirði: Bréf Þorleifs H. Sigurðssonar til sýslumannsins í Suður-Múlasýslu varðandi endanleg skipti lands jarðanna Víðiness og Eyjólfsstaða í Fossárdal í Beruneshreppi. Dags. 22.11.1942. Merkt A.6.d.38.
	2(160) a–b	Múlaafrétt: Viðbótarupplýsingar við fasteignamat fyrir Svínaskála, Eskifjarðarsel, Kollaleiru, Bakkagerði, Seljateig og Múlaafrétt. Dags. 4.12.1917. Aðeins myndað og skrifað upp fyrir Múlaafrétt. Merkt A.6.d.43a–c.

Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.e):

	2(161) a–b	Fossárdalur í Berufirði: Jón Jónsson á Fossárdal og presturinn Guðmundur Skaptason innganga forlíkunarskilmála viðvíkjandi órímilegum skógarusla á Fossárdal, svo vel sem öllum undanförnum sökum á milli málsparta, þar á meðal varðandi kolayrkju og selveiði. Dags. 9.12.1802. Merkt A.6.e.1a–b.
	2(162) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Sáttanefnd tók fyrir landaþrætumál milli klausturjarðarinnar Hrafnkelsstaða og bóndaeignarinnar Víðivalla ytri. Mættu fyrir nefndina: Sæbjörn Egilsson bóndi á Hrafnkelsstöðum með fullmakt frá umboðsmanni Páli Ólafssyni á Hallfreðarstöðum fyrir hönd Hrafnkelsstaða og Jón Einarsson eigandi Víðivalla, sem kærandi í málinu. Dags. 2.9.1884. Merkt A.6.e.36a–b.
	2(163) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Klúka í Fljótsdal: Sáttanefnd tók fyrir landamerkjamál klausturjarðarinnar Hrafnkelsstaða og bændajarðarinnar Víðvalla ytri. Sem kærandi mætti fyrir hönd Víðivalla ytri og í umboði meðeiganda jarðarinnar, Kristrúnar Sölvadóttur, Jón Einarsson bóndi og annar eigandi Víðivalla. Fyrir hönd Hrafnkelsstaða mætti umboðsmaður cand. juris Björgvin Vigfússon frá Hallormsstað. Í umboði ábúanda Hrafnkelsstaða, Hallfríðar Einarsdóttur, mætti Gísli Benediktsson. Dags. 6.10.1897. Merkt A.6.e.40a–b.
	2(374) a–b	Bréf amtmanns til sýslumanns um reglugerðir um eyðingu refa, fjallskil og fjárheimtur. Dags. 30.6.1890. Merkt A.6.e.42.

Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7):

	2(164) a–b	Víðivallagerði í Fljótsdal: Vitnisburður um skóg á milli Víðivallagerðis og Sturluár. Dags. 10.12.1793. Merkt A.7.1.
	2(165) a–b	Tvær lögfestur Eiríks Sölvasonar fyrir Ólafskirkju í Þingmúla og heimalandi. Lögfesturnar voru upplesin að Þingmúla, sú fyrri 4.6.1703 og 12.7.1705, sú síðari 2.7.1718. Merkt A.7.41 og A.7.43.
	2(166) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vitnisburður Bjarna Gissurarsonar prests um reka á Ólafssandi. Dags. 11.8.1702. Merkt A.7.42.
	2(167) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vitnisburður Skeggja Þorleifssonar um skógarteig Múlakirkju á Stóra-Sandfelli. Afritið er dagsett 3.5.1782. Dags. tveimur dögum eftir Maríumessu 1598. Merkt A.7.44.

	2(168) a–b	Heydalir í Breiðdal: Lögfesta Gísla Sigurðssonar fyrir Heydölum. Dags. 10.6.1787, þinglýst 2.6.1789, 24.5.1792, 27.5.1793 og 26.5.1794 og framlögð við aukarétt 20.10.1845. Merkt A.7.52a–b.
	2(169) a–b	Heydalir í Breiðdal: Bréf Brynjólfs Gíslasonar Heydalaprests til stiftsyfirvalda um byggingu kirkjujarða, skógarhögg og skatta af prestakallinu. Einnig svar stiftsyfirvalda. Dags. 27.12.1796 og 23.11.1797. Merkt A.7.53a–c.
	2(170) a–b	Heydalir í Breiðdal: Yfirmatsgjörð á Heydölum og hlunnindum. Dags. 20.9.1869. Merkt A.7.54a–b.
	2(171) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal: Landamerkjabréf Jórvíkur og Höskuldsstaða í Breiðdal 1645. Í afriti frá 1749 sem gert var eftir afriti frá 1686. Dags. 24.8.1645. Merkt A.7.56a–b.
	2(172) a–b	Berufjörður í Berufirði: Kaupbréf. Presturinn Jón Eiríksson selur sýslumanni Jóni Þorlákssyni jörðina Berufjörð. Í afriti Guðna Jónssonar frá 12.9.1712. Dags. 13.10.1683. Merkt A.7.57a–b.
	2(173) a–b	Berufjörður í Berufirði: Gjafabréf Guðrúnar Einarsdóttur fyrir Berufirði. Dags. 4.3.1743. Staðfest 15.4.1748 Merkt A.7.58a–d.
	2(174) a–b	Ljósárland: Lögfesta. Dags. 25.5.1790, þinglýst sama dag. Merkt A.7.59a–b.
	2(175) a–b	Ljósárland: Lögfesta. Dags. 25.5.1791. Merkt A.7.60.
	2(176) a–b	Berufjörður í Berufirði: Lögfesta. Dags. 25.5.1791, þinglýst 30.5.1791. Merkt A.7.61a–c.
	2(177) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf. Guðmundur Skaptason byggði Jóni Jónssyni jörðina Flögu í Breiðdal. Dags. 21.10.1824. Merkt A.7.62a–b.

Vísitasíubækur biskupa (skjalaflokkur A.8):

	2(178) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 23.8.1645. Merkt A.8.70.
	2(179) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 12.9.1682. Merkt A.8.71.
	2(180) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 17.9.1706. Merkt A.8.72a–c.
	2(181) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 20.5.1727. Merkt A.8.73a–b.
	2(182) a–b	Berufjörður: Minnispunktar, ódagsettir. Merkt A.8.74.
	2(183) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 23.8.1748. Merkt A.8.75a–b.
	2(184) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 4.9.1755. Merkt A.8.76a–d.
	2(185) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 5.9.1779. Merkt A.8.77a–c.
	2(186) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 19.7.1850. Merkt A.8.78a–b.
	2(187)	Berufjörður: Vísitasía, dags. 27.7.1898. Merkt A.8.79.
	2(188) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 1641. Merkt A.8.56a–e.
	2(189) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 1.9.1677. Merkt A.8.57a–b.
	2(190) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 30.8.1706. Merkt A.8.58a–d.
	2(191) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 30.7.1850. Merkt A.8.59a–b.
	2(192)	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 21.7.1890. Merkt A.8.60.
	2(193) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 21.8.1641. Merkt A.8.66a–c.
	2(194) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 8.9.1677. Merkt A.8.67a–b.
	2(195) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 21.7.1850. Merkt A.8.68a–b.
	2(196) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 29.7.1898. Merkt A.8.69.
	2(197) a–b	Skriðuklaustur: Vísitasía, dags. 5.8.1641. Merkt A.8.92a–e.
	2(198) a–b	Skriðuklaustur: Vísitasía, dags. 28.8.1706. Merkt A.8.93a–c.
	2(199) a–b	Þingmúli: Vísitasía, dags. 12.8.1641. Merkt A.8.61.
	2(200) a–b	Þingmúli: Vísitasía, dags. 31.8.1706. Merkt A.8.62a–b.
	2(201) a–b	Þingmúli: Vísitasía, dags. 26.5.1727. Merkt A.8.63a–b.
	2(202) a–b	Þingmúli: Vísitasía, dags. 26.5.1727. Merkt A.8.64a–b.
	2(203) a–b	Þingmúli: Vísitasía, dags. 22.7.1890. Merkt A.8.65.

	2(470) a–b	Valþjófsstaður í Fljótsdal: Vísitasía, árið 1641. Merkt A.8.95a–e.
	2(471) a–b	Valþjófsstaður í Fljótsdal. Vísitasía, dags. 23.7.1748. Merkt A.8.96a–e.
	2(472) a–b	Valþjófsstaður í Fljótsdal. Vísitasía, dags. 31.7.1850. Merkt A.8.97a–f.
	2(473) a–b	Valþjófsstaður í Fljótsdal. Vísitasía, dags. 20.7.1890. Merkt A.8.98a–b.

Skjalasöfn presta og prófasta (skjalaflokkur A.9):

	2(204) a–b	Berufjörður í Berufirði: Vísitasía, dags. 16.6.1759. Merkt A.9.74a–b.
	2(205) a–b	Berufjörður í Berufirði: Úttekt, dags. 8.6.1761. Merkt A.9.75a–d.
	2(206) a–b	Berufjörður í Berufirði: Úttekt, dags. 21.5.1785. Merkt A.9.76a–f.
	2(207) a–b	Berufjörður í Berufirði: Úttekt, dags. 24.5.1797. Merkt A.9.77a–c.
	2(208) a–b	Berufjörður í Berufirði: Vísitasía, dags. 7.7.1818. Merkt A.9.78a–d.
	2(209) a–b	Berufjörður í Berufirði: Vísitasía, dags. 1.8.1840. Merkt A.9.79a–c.
	2(210) a–b	Berufjörður í Berufirði: Vísitasía, dags. 9.8.1842. Merkt A.9.80.
	2(211) a–b	Berufjörður í Berufirði: Vísitasía, dags. 19.6.1844. Merkt A.9.81a–b.
	2(212) a–b	Berufjörður í Berufirði: Heimsókn, dags. 8.9.1848. Merkt A.9.82a–b.
	2(213) a–b	Berufjörður í Berufirði: Bréf prests og ábúanda Berufjarðar um eyjar, hólma og sker Berufjarðarkirkju, ásamt ítökum í Kelduskógalandi. Ódagsett en þinglýst 16.6.1886. Merkt A.9.141.
	2(214) a–b	Berufjörður í Berufirði: Úttekt, dags. 13.6.1890. Merkt A.9.83a–e.
	2(215) a–b	Berufjörður í Berufirði: Úttekt, dags. 7.6.1906. Merkt A.9.84a–d.
	2(216) a–b	Hallormsstaður: Yfirlit yfir sanda í Héraðsflóa, dags. Ódagsett en varðveitt í bók um úttektir og vísitasíur 1704–1743. Merkt A.9.133.
	2(217) a–b	Hallormsstaður: Yfirlit yfir eignir kirkjunnar, dags. Ódagsett en varðveitt í bók um úttektir og vísitasíur 1704–1743. Merkt A.9.134a–f.
	2(218) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 3.7.1778. Merkt A.9.135a–e.
	2(219) a–b	Hallormsstaður: Úttekt, dags. 16.6.1792. Merkt A.9.136a–k.
	2(220) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 26.7.1793. Merkt A.9.137a–b.
	2(221) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 22.8.1796. Merkt A.9.57a–b.
	2(222) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 10.7.1807. Merkt A.9.58a–b.
	2(223)	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 3.7.1818. Merkt A.9.59a–c.
	2(224) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 16.8.1824. Merkt A.9.60.
	2(225)	Hallormsstaður: Úttekt, dags. 6.6.1833. Merkt A.9.61a–h.
	2(226) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 5.12.1842. Merkt A.9.62a–b.
	2(227) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 18.5.1848. Merkt A.9.63a–c.
	2(228) a–b	Heydalir í Breiðdal: Yfirlit yfir eignir kirkjunnar, dags. 1748. Merkt A.9.150a–b.
	2(229) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 19.6.1749. Merkt A.9.151a–b.
	2(230) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 6.8.1758. Merkt A.9.70a–d.
	2(231) a–b	Heydalir í Breiðdal: Úttekt, dags. 8.6.1759. Merkt A.9.71a–e.
	2(232) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 3.6.1785. Merkt A.9.152a–b.
	2(233) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 18.5.1787. Merkt A.9.153.
	2(234) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 17.7.1818. Merkt A.9.154a–d.
	2(235) a–b	Heydalir í Breiðdal: Úttekt, dags. 29.5.1820. Merkt A.9.72a–h.
	2(236) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vitjun, dags. 9.9.1848. Merkt A.9.73a–b.
	2(237)	Heydalir í Breiðdal: Matsgjörð, dags. 21.11.1908. Merkt A.9.155.
	2(238) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Uppskrift, dags. 19.5.1747. Merkt A.9.138a–c.
	2(239) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vísitasía, dags. 15.7.1786. Merkt A.9.139a–c.
	2(240) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Úttekt, dags. 27.5.1788. Merkt A.9.140a–e.
	2(241)	Þingmúli í Skriðdal: Yfirskoðun, dags. 28.7.1812. Merkt A.9.64.
	2(242) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vísitasía, dags. 5.7.1818. Merkt A.9.65a–e.

	2(243) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vísitasía, dags. 5.5.1844. Merkt A.9.66a–b.
	2(244) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vísitasía, dags. 20.5.1848. Merkt A.9.67a–b.
	2(245) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Úttekt, dags. 17.6.1852. Merkt A.9.68a–d.
	2(246)	Þingmúli í Skriðdal: Úttekt, dags. 2.10.1862. Merkt A.9.69a–c.
	2(247) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Byggingarbréf, dags. 1.6.1870. Merkt A.9.143a–b.
	2(248) a–b	Borg í Skriðdal: Byggingarbréf Jóns Magnússonar fyrir þriðjungi í jörðinni Borg eða tveimur hundruðum og 40 álnum, dags. 17.7.1856. Merkt A.9.145a–b.
	2(249) a–b	Borg í Skriðdal: Byggingarbréf Jóns Magnússonar fyrir tveim þriðjungum í jörðinni Borg eða fjögur hundruðum og 80 álnum, dags. 29.10.1857. Merkt A.9.146a–b.
	2(250) a–b	Borg í Skriðdal: Byggingarbréf Jóns Guðmundssonar fyrir hjáleigunni Borg sem er sjö hundruð að fornu mati, dags. 1.6.1870. Merkt A.9.147a–b.
	2(251) a–b	Stefánsstaðir í Skriðdal: Byggingarbréf Guðmundar Finnbogasonar fyrir hjáleigunni Stefánsstöðum, dags. 15.4.1871. Merkt A.9.148a–b.
	2(252) a–b	Stefánsstaðir í Skriðdal: Byggingarbréf Vigfúsar Sveinssonar fyrir hjáleigunni Stefánsstöðum, dags. 16.11.1885. Merkt A.9.149a–c.
	2(253) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf Jóns Jónssonar, dags. 6.7.1820. Merkt A.9.171a–b.
	2(254) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Bréf til sýslumanns þar sem presturinn í Berufirði sendir skjöl sem eiga að sýna að Ljósárland tilheyri Flögu en ekki Höskuldsstöðum, dags. 5.3.1850. Merkt A.9.165.
	2(255) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf Guðmundar Marteinssonar á hálfri jörðinni Flögu, þrjú hundruð að fornu mati en 6 ¼ hundruð að nýju jarðamati, ásamt Ljósárlandi, dags. 16.3.1869. Merkt A.9.156a–b.
	2(256) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf Jóhannesar Gunnlaugssonar á þriðjungi jarðarinnar Flögu, tvö hundruð að fornu mati en 4 1/8 hundruð að nýju jarðamati, ásamt Ljósárlandi, dags. 18.3.1869. Merkt A.9.157a–b.
	2(257) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf Valgerðar Finnbogadóttur á þriðjung jarðarinnar Flögu, tvö hundruð að fornu mati, ásamt Ljósárlandi, dags. 1.5.1880. Merkt A.9.163a–b.
	2(258)	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf Jóns Pálssonar á hálfri jörðinni Flögu, þrjú hundruð að fornu mati en 6 og ¼ hundruð að nýju jarðamati, með hálfu Ljósárlandi, dags. 1.5.1880 og 1.6.1880. Sömu efnistök og í skjali nr. 2(255) (A.9.157) varðandi Ljósárland nema hér eru 2/3 hluta afnot af landinu með hálfri Flögujörðinni. Að öðru leyti eru ekki upplýsingar um afmörkun. Merkt A.9.190a–c.
	2(259) a–b	Berufjörður í Berufirði: Uppkast að byggingarbréfi fyrir Berufjarðarhjáleiguna innri. Janúar 1798. Merkt A.9.170a–c.
	2(260) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Jóns Þorvarðssonar fyrir Berufjarðarhjáleigu innri, dags. 25.11.1818. Merkt A.9.172a–c.
	2(261) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Jóns Jónssonar fyrir Berufjarðarkirkjujörðinni Framhjáleigu, dags. 21.10.1823. Merkt A.9.174a–b.
	2(262) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Jóns Þorvarðssonar fyrir Berufjarðarkirkjujörðinni Úthjáleigu, dags. 21.10.1823. Merkt A.9.175a–b.
	2(263) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Christians Christiansson fyrir Berufjarðarkirkjuhjáleigu ytri í Berufjarðarkirkju heimalandi, dags. 2.11.1826. Merkt A.9.176a–c.
	2(264) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Jóns Guðmundssonar fyrir Árnahús liggjandi í Berufjarðardal í Berufjarðarkirkju heimalandi, dags. 2.11.1826. Merkt A.9.177a–c.

	2(265)	Berufjörður í Berufirði: Sveinn Pétursson útbyggir Ásmundi Ingimundarsyni af Berufjarðar ytri hjáleigu. dags. 13.12.1831. Ásmundur neitar þó að fara. Merkt A.9.181a–b.
	2(266) a–b	Berufjörður í Berufirði: Varðar tilkall eiganda jarðarinnar Skála til skógarítaks í Berufjarðarkirkjulandi, dags. 2.3.1848. Merkt A.9.187a–b.
	2(267) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Guðmundar Guðmundssonar fyrir afbýli Berufjarðarstaðar Árnahús, dags. 10.12.1859. Merkt A.9.166a–b.
	2(268) a–b	Fossárdalur í Berufirði: Byggingarbréf fyrir þrjú hundruð í Fossárdal og eitt hundrað úr Suðurdal, dags. 20.12.1792. Merkt A.9.169a–c.
	2(269) a–b	Fossárdalur í Berufirði, Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf fyrir Suður-Fossárdal eða svokallaða Eiríksstaði, dags. 27.12.1821. Merkt A.9.173a–b.
	2(270) a–b	Fossárdalur í Berufirði: Byggingarbréf fyrir Suður-Fossárdal, febrúar 1828. Merkt A.9.180a–c.
	2(271) a–b	Fossárdalur í Berufirði: Byggingarbréf fyrir Suður-Fossárdal, apríl 1829. Merkt A.9.178a–c.
	2(272) a–b	Fossárdalur í Berufirði: Byggingarbréf fyrir Austur-Fossárdal, dags. Ódagsett en varðveitt í bók um úttektir og byggingarbréf 1762–1887. Merkt A.9.179a–b.
	2(273)	Fossárdalur í Berufirði: Byggingarbréf fyrir Austur-Fossárdal, dags. 20.10.1839. Aðeins nefnt að jörðin byggist honum með að undanförnu fornra takmarki. Því er ekki lýst frekar. Merkt A.9.182a–b.
	2(274)	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf fyrir hálfa jörðina, dags. 2.10.1840. Merkt A.9.183.
	2(275)	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf fyrir hálfa jörðina, dags. 1.5.1847. Merkt A.9.186a–b.
	2(276) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 21.11.1847. Merkt A.9.184.
	2(277) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 21.4.1851. Merkt A.9.185a–b.
	2(278) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf fyrir hálfa jörðina, dags. 12.5.1868. Merkt A.9.188a–b.
	2(279)	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf fyrir hálfa jörðina, dags. 12.5.1868. Merkt A.9.189a–b.
	2(280) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 27.4.1876. Merkt A.9.158a–b.
	2(281) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 31.3.1880. Merkt A.9.162a–c.
	2(282) a–b	Víðines í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 16.7.1864. Merkt A.9.167a–b.
	2(283) a–b	Víðines í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 16.4.1867. Merkt A.9.168a–b.
	2(284) a–b	Víðines í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 24.3.1879. Merkt A.9.159a–c.
	2(285) a–b	Víðines í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 24.6.1879. Merkt A.9.161a–c.
	2(286) a–b	Eyjólfsstaðir í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 2.5.1885. Merkt A.9.164a–c.
	2(287) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Afrit af byggingarbréfi, dags. 20.2.1893. Landamerkjum er lýst. Einnig er fjallað um afrétt sem staðnum fylgi. Merkt A.9.191a–d.
	2(474) a–b	Skýrsla um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls eftir fimm ára meðaltali frá fardögum 1872 til fardaga 1877. Ódagsett. Merkt A.9.192a–d.
	2(477) a–b	Borg í Skiðdal: Byggingarbréf, dags. 17.12.1852. Jörðin hefur hlutdeild í afrétt í eigu Þingmúlakirkju. Engar upplýsingar um landamerki koma fram. Merkt A.9.193a–b.
	2(490) a–b	Vallanes: Skoðun, dags. 23.8.1904. Merkt A.9.53a–b.
	2(491) a–b	Háls í Hamarsfirði: Vísitasía, dags. 30.8.1863. Merkt A.9.91a–c.

Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanna og landshöfðingja (skjalaflokkur A.10.):

	2(288)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Einar Jónsson í Kirkjubæ sendir landshöfðingja beiðni ábúandans á Hrafnkelsstöðum um heimild til að kaupa ábýlisjörð sína. Dags. 10.9.1897. Merkt A.10.26.

	2(289)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Hallfríður Einarsdóttir, ábúandi á Hrafnkelsstöðum, veitir Einari Jónssyni í Kirkjubæ umboð til að ganga frá kaupum á ábýlisjörð sinni. Dags. 13.4.1897. Merkt A.10.27.
	2(290)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Ráðgjafinn svarar erindi landshöfðingja vegna sölu á Hrafnkelsstöðum. Dags. 30.4.1898. Merkt A.10.38.
	2(291) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Björgvin Vigfússon, umboðsmaður Múlasýslujarða, sendir landshöfðingja afrit af áliti forvera síns, Páls Ólafssonar, á sölu Hrafnkelsstaða. Dags. 15.1.1898. Álitið, dagsett 22.4.1893, fylgir. Merkt A.10.39a–c.
	2(292)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Landshöfðingi skrifar ráðgjafa um fyrirhugaða sölu á Hrafnkelsstöðum. Dags. 28.2.1898. Merkt A.10.41.
	2(293)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Sýslumaður Norður-Múlasýslu sendir landshöfðingja bréf með afriti af fundargerð sýslunefndar, frá fundi 24.4.1893, vegna sölu á Hrafnkelsstöðum þar sem sýslunefnd samþykkir að jörðin sé seld. Dags. 11.1.1898. Merkt A.10.42.
	2(294)	Hallormsstaður: Stiftsyfirvöld greina landshöfðingja frá því að þrátt fyrir samningsumleitanir neiti sóknarpresturinn í Vallanesi að gefa samþykki fyrir kaupum landssjóðs á Hallormsstað undan prestakallinu. Dags. 10.10.1902. Meðfylgjandi er afrit bréfs Vallanesprests, dagsett 25.9.1902 og greinargerð hans, dagsett 12.11.1899. Merkt A.10.46a–c.
	2(295)	Hallormsstaður: Stiftsyfirvöldin greina landshöfðingja frá mótmælum sóknarprestsins í Vallanesi við heimild er Alþingi veitti stjórninni til að kaupa Hallormsstað undan prestakallinu. Dags. 13.8.1901. Merkt A.10.47a–b.
	2(296)	Hallormsstaður: Landshöfðingi biður stiftsyfirvöldin að leita samninga við sóknarprestinn í Vallanesi vegna fyrirhugaðra kaupa landssjóðs á Hallormsstað. Dags. 8.10.1901. Merkt A.10.48.

Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands og dansk-íslenskrar stjórnsýslu (skjalaflokkur A.11):

	2(297) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 28.6.1925. Merkt A.11.15a–b.
	2(298)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Greinargerð umboðsmanns Múlasýsluumboðs um jörðina, send Stjórnarráði Íslands, vegna beiðni ábúenda um kaup á henni. Dags. 31.12.1925. Merkt A.11.14.
	2(299) a–b	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 10.8.1914. Merkt A.11.2a–b.
	2(300)	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal: Greinargerð umboðsmanns Múlaumboðs um jörðina ásamt fylgiskjölum vegna beiðni ábúanda um kaup á henni. Dags. 12.9.1914. Merkt A.11.1a–c.
	2(301) a–b	Víðivallagerði í Fljótsdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 29.6.1911. Merkt A.11.10a–c.
	2(302)	Víðivallagerði í Fljótsdal: Greinargerð umboðsmanns Múlasýsluumboðs um jörðina, send Stjórnarráði Íslands, vegna beiðni ábúenda um kaup á henni. Dags. 16.8.1911. Merkt A.11.9.
	2(303) a–b	Flaga í Skriðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 10.7.1917. Merkt A.11.25a–b.
	2(304)	Flaga í Skriðdal: Afsal ráðherra Íslands til Sigríðar Guðmundsdóttur fyrir jörðinni. Dags. 7.11.1918. Merkt A.11.44a–b.
	2(305) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 3.7.1923. Merkt A.11.31.
	2(306) a–b	Borg í Skriðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 2.7.1917. Merkt A.11.26.

	2(307)	Borg í Skriðdal: Afsal ráðherra Íslands til Bjarna Björnssonar fyrir jörðinni. Dags. 7.11.1918. Merkt A.11.45a–b.
	2(308) a–b	Vatnsskógar í Skriðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um eyðijörðina Vatnsskóga. Dags. 26.6.1916. Merkt A.11.27a–b.
	2(309)	Vatnsskógar í Skriðdal: Afsal ráðherra Íslands til Halldórs Halldórssonar fyrir jörðinni. Dags. 7.11.1918. Merkt A.11.46a–b.
	2(310) a–b	Flaga í Breiðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 19.1.1917. Merkt A.11.23a–c.
	2(311) a–b	Flaga í Breiðdal: Álit umráðamanns Flögu á matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 7.8.1917. Merkt A.11.24.
	2(312)	Flaga í Breiðdal: Afsal ráðherra Íslands til Guðjóns Guðmundssonar fyrir jörðinni. Dags. 31.12.1918. Merkt A.11.43a–b.
	2(313) a–b	Ánastaðir í Breiðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 6.7.1929. Merkt A.11.30a–b.
	2(314)	Ánastaðir í Breiðdal: Afsal ráðherra Íslands til Stígs Jónssonar fyrir jörðinni. Dags. 11.6.1930. Merkt A.11.47a–b.
	2(315) a–b	Eyjólfsstaðir í Berufirði: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 29.4.1916. Merkt A.11.22a–c.
	2(316)	Eyjólfsstaðir í Berufirði: Afsal ráðherra Íslands til Magnúsar Jónssonar fyrir jörðinni. Dags. 29.10.1918. Merkt A.11.42a–b.
	2(317) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 22.7.1931. Merkt A.11.29.
	2(318)	Svarbréf Fljótsdalshrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga. Dags. 22.5.1920. Fram kemur að enginn almenningur og ekkert afréttarland sé í hreppnum sem ekki tilheyri einhverju lögbýli. Merkt A.11.56.
	2(319)	Svarbréf Breiðdalshrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga. Dags. 6.4.1920. Fram kemur að enginn almenningur og ekkert afréttarland sé í hreppnum sem ekki tilheyri einhverju lögbýli. Merkt A.11.57.

Bréfasöfn og bréfabækur biskupa (skjalaflokkur A.12):

	2(320) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Bréf sr. Árna Þorsteinssonar á Kirkjubæ til biskups um 10 hundraða skógarítak konu sinnar, Bjargar Pétursdóttur, í jörðinni Hallormsstað. Dags. 30.4.1807. Merkt A.12.1a–b.
	2(321) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Bréf sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað um eign kirkjunnar að Hallormsstað. Dags. 14.6.1806. Merkt A.12.40.
	2(322) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Bréf sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað til biskups um eign kirkjunnar að Hallormsstað. Dags. 14.6.1806. Merkt A.12.41.
	2(323) a–b	Berufjörður í Berufirði, Fossárdalur í Berufirði: Bréf Stefáns Bessasonar í Fossárdal til biskups um landamerkin milli Fossárdals og Berufjarðar. Dags. 16.12.1809. Merkt A.12.47a–b.
	2(324) a–b	Berufjörður í Berufirði: Skýrsla yfir inntektir Berufjarðarprestakalls. Dags. 12.6.1839. Merkt A.12.55a–c.
	2(325) a–b	Heydalir í Breiðdal: Skýrsla yfir inntektir Heydalaprestakalls. Dags. 1.6.1839. Merkt A.12.56a–d.
	2(326) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Bréf sr. Hjálmars Guðmundssonar á Hallormsstað um skógarréttindi í landi Hallormsstaðar. Dags. 1.7.1834. Merkt A.12.61a–c.
	2(327)	Heydalir í Breiðdal, Þingmúli í Skriðdal í Skógum: Bréf sr. Engilberts Þórðarsonar í Þingmúla til biskups um skógarlandið Víðirgróf og að Heydalamenn hafi sótt í það of mikið. Dags. 12.1.1837. Bréfinu var svarað 21.3.1837. Merkt A.12.63a–b.

	2(328) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Bréf sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi um bæjarhús og jörð á Eiríksstöðum. Dags. 18.1.1841. Fjallað er um húsaskipti á Eiríksstöðum og Kambshjáleigu í Berufirði. Merkt A.12.64a–b.
	2(329) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Bréf sr. Péturs Jónssonar á Berufirði um jörðina Eiríksstaða. Dags. 2.1.1841. Fjallað er um húsaskipti á Eiríksstöðum og Kambshjáleigu í Berufirði. Merkt A.12.65.
	2(330) a–b	Flaga í Breiðdal: Bréf sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi til stiftsyfirvaldanna yfir Íslandi um jörðina Flögu, merkin gagnvart Skriðu í Breiðdal og stykki þar á milli sem ágreiningur sé um. Dags. 29.5.1844. Fram kemur að sr. Pétur Jónsson á Berufirði hafi sent sr. Guttormi nokkur skjöl, m.a. kaupbréf á kálfskinni, dagsett 14.8.1685, fyrir Flögu með Litlu-Flögu og útskrift af vitnaleiðslu frá 2. og 3.9.1785. Merkt A.12.66a–c.
	2(331) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Skýrsla um tekjur og útgjöld Hallormsstaðarprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853. Dags. 7.10.1854. Merkt A.12.74.
	2(332) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Afrit af áliti matsmanna, H. Einarssonar og E. Einarssonar, á jörðinni Hallormsstað. Dags. 2.10.1854. Með fylgir bréf sr. Hjálmars Guðmundssonar frá 5.10.1854. Merkt A.12.75a–d.
	2(333) a–b	Heydalir í Breiðdal: Skýrsla um tekjur og útgjöld Heydalaprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853. Dags. 18.5.1854. Merkt A.12.79a–c.
	2(334) a–b	Berufjörður í Berufirði: Skýrsla um tekjur og útgjöld Berufjarðarprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853. Dags. 16.7.1854. Merkt A.12.80a–b.
	2(335)	Hallormsstaður í Skógum: Afskriftir sr. Hjálmars Guðmundssonar á Hallormsstað úr kirkjubók frá 1747. Dags. 21.6.1834. Í fyrsta lagi er afskrift af eignum og ítökum Hallormsstaðarkirkju. Í öðru lagi af bréfi sem kemur fram í vísitasíu frá árinu 1706 (sjá A.8.58a–d). Í þriðja lagi afskrift af pósti úr vísitasíu frá árinu 1778. Loks er í fjórða lagi útlistun á sandaheitum fyrir öllum Héraðsflóa. Merkt A.12.62a–d.
	2(336) a–b	Hallormsstaður í Skógum, Litla-Sandfell í Skriðdal: Bréf sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað til biskups um skógarítak kirkjunnar í landi Litla-Sandfells. Dags. 15.1.1823. Bréfinu var svarað 21.5.1823. Merkt A.12.42a–b.
	2(337) a–b	Litla-Sandfell í Skriðdal: Afrit af bréfi Mortens Hansen Tvede sýslumanns til Hallgríms Ásmundssonar hreppstjóra um skógarítak í landi Litla-Sandfells. Dags. 8.9.1822. Merkt A.12.43.
	2(338) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Afrit af bréfi sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi um Hallormsstað, landareign og ítök. Dags. 30.6.1831. Með bréfinu fylgir kort af Fljótsdal, Buðlungavallaheiði, Hallormsstaðarháls, Skriðdal og Þingmúla. Þá eru merkt inn ýmis bæjarheiti sem og Lagarfljót og Grímsá. Merkt A.12.49a–d.
	2(339) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Skýrsla yfir inntektir Hallormsstaðarprestakalls samkvæmt lögum frá 18.12.1838. Dags. 24.6.1839. Merkt A.12.54a–b.
	2(340) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Skýrsla yfir inntektir og útgjöld Þingmúlaprestakalls. Dags. 5.6.1839. Merkt A.12.60a–e.
	2(341) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Skýrsla um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853. Dags. 16.5.1854. Merkt A.12.76a–b.
	2(342) a–b	Afrit af skjali sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi og Stefáns Árnasonar á Valþjófsstað um jarðir í Múlasýslu, eignarrétti, landamerki, ítök, hlunnindi o.fl. Dags. 12.5.1843. Bréfið virðist vera svar við mögulegri breytingu á lögum með því að fella niður 26. kapítula landsleigubálks og 16. grein tilskipunar um biskupa frá 1.7.1746. Merkt A.12.67a–d.
	2(343) a–b	Bréf sr. Hallgríms Jónssonar á Hólmum til biskups um skóga sem tilheyra kirkjum í Suður-Múlaprófastsdæmi. Dags. 16.10.1848. Merkt A.12.71a–h.

	2(344)	Hallormsstaður í Skógum, Litla-Sandfell í Skriðdal: Afrit af bréfi biskups til sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað um skógarítak kirkjunnar í landi Litla-Sandfells. Dags. 21.5.1823. Merkt A.12.83a–c.
	2(345)	Hallormsstaður í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Árna Þorsteinssonar á Kirkjubæ varðandi skógarítak konu hans, Bjargar Pétursdóttur, í jörðinni Hallormsstað. Dags. 12.10.1807. Vísað er í bréf biskups til sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað dagsett 18.10.1805 og 24.10.1806. Skeggjastaðir eru nefndir. Merkt A.12.94a–b.
	2(346)	Hallormsstaður í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað um eign kirkjunnar að Hallormsstað. Dags. 24.10.1806. Merkt A.12.104a–b.
	2(347)	Hallormsstaður í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Hjálmars Guðmundssonar á Hallormsstað um landareign, ítök og jarðir Hallormsstaðar. Dags. 4.8.1834. Fram kemur að presturinn í Þingmúla vilji fá timbur úr Hallormsstaðarskógi en sr. Hjálmar neiti. Biskup segir óþarft að deila um þetta og biður þá að sameinast um niðurstöðu. Þá fylgja með afrit af máldögum Vilchins og Gísla biskups Jónssonar, þar sem vísað er í konunglega staðfestingu á þeim frá 1.7.1746 og 5.4.1749. Merkt A.12.110a–b.
	2(348)	Hallormsstaður í Skógum, Þingmúli í Skriðdal í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi um skógarréttindi Þingmúla í landi Hallormsstaðar. Dags. 4.8.1834. Biskup biður sr. Guttorm um að ganga á milli og koma í veg fyrir að lagadeila hljótist af. Merkt A.12.111.
	2(349) a–b	Heydalir í Breiðdal, Þingmúli í Skriðdal í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Guttorms Pálssonar og sr. G. Thorsteinssonar varðandi kvartanir sr. Engilberts Þórðarsonar í Þingmúla til biskups um skógarlandið Víðirgróf og ásókn í það. Dags. 12.8.1837. Biskup nefnir bréf frá amtmanni frá 21.3.1837 varðandi þetta efni. Merkt A.12.112.
	2(350) a–b	Heydalir í Breiðdal, Þingmúli í Skriðdal í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Engilberts Þórðarsonar í Þingmúla um örnefnið Víðirgróf í máldögum Heydala– og Þingmúlakirkna (svarbréf við A.12.63a–b). Dags. 21.3.1837. Merkt A.12.113.
	2(351) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Afrit af bréfi biskups til sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi um bæjarhús og jörð á Eiríksstöðum. Dags. 10.3.1841. Sr. Pétur Jónsson í Berufirði hefur óskað eftir húsaskiptum á nýlendunni Eiríksstöðum og Kambshjáleigu í Berufirði. Biskup samþykkir og biður sr. Guttorm að láta sr. Pétur vita. Merkt A.12.114.

Klausturumboð (skjalaflokkur A.13):

	2(352) a–b	Sturluflöt í Fljótsdal: Afrit af lögfestu Jóns Björnssonar fyrir jörðinni Sturluflöt. Ódagsett. Merkt A.13.1.
	2(353) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Samningur um nýtingu skógar í landi Hrafnkelsstaða. Dags. 23.5.1856. Samþykktur af hálfu amtsins en þó einungis fyrir þann tíma sem Stefán Árnason prófastur þjónar Valþjófsstaðarprestakalli. Merkt A.13.12a–b.
	2(354) a–b	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal: Byggingarbréf handa Sigríði Þorsteinsdóttir fyrir Víðivöllum fremri í Fljótsdalshreppi. Dags. 16.5.1904 og 8.6.1904. Landamerkjum er lýst. Merkt A.13.17a–d.
	2(355) a–b	Úttektir á jörðum Skriðuklausturs. Dags. 14.–18.4.1841 og 26.–28.4.1841. (M.a. Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Sturluflöt í Fljótsdal, Víðivallagerði í Fljótsdal.) Landamerkjalýsingar nokkurra jarða koma fram. Skjalið var lagt fram í aukarétti Norður-Múlasýslu 30.8.1890. Merkt A.13.34a–o.

Örnefnaskráning (skjalaflokkur A.15):

	4(47)	Berufjörður í Berufirði; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
	4(48)	Eiríksstaðir, Eyjólfsstaðir og Víðines í Berufirði; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
	4(49)	Fossárdalur í Berufirði; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
	4(50)	Geitdalur í Skriðdal; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
	4(51)	Hallormsstaður; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
	4(52)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
	4(53)	Höskuldsstaðir í Breiðdal; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
	4(54)	Vatnsskógar í Skriðdal; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
	4(55)	Þingmúli í Skriðdal; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur A.16):

	2(356)	Eiríksstaðir í Berufirði: Afsal hvar jarðadeild landbúnaðarráðuneytisins selur Eyþóri Guðmundssyni og Öldu Jónsdóttur jörðina. Dags. 20.7.1999. Merkt A.16.9a–b.
	2(357)	Eiríksstaðir í Berufirði: Sölumat Fasteigna- og skipasölu Austurlands ehf. á jörðinni. Inniheldur landamerkjalýsingu. Dags. 5.5.1999. Merkt A.16.10.
	2(358)	Eiríksstaðir í Berufirði, Víðines í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði, Fossárdalur í Berufirði: Staðfesting Eyþórs Guðmundssonar og Gunnars Guðmundssonar, ábúenda Eyjólfsstaða og Lindarbrekku, á landskiptagerð fyrir Eyjólfsstaði (varðar jarðirnar Eiríksstaði, Víðines, Eyjólfsstaði og Fossárdal) frá 19.10.1974. Inniheldur landamerkjalýsingu. Dags. 1.5.1997. Merkt A.16.11a–b.
	2(359)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Afsalsbréf hvar landbúnaðarráðherra selur Hóseasi Björnssyni 7/8 hluta úr jörðinni. Dags. 19.9.1946. Merkt A.16.13.
	2(360)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Yfirlýsing frá Hóseasi Björnssyni um land, húsakost og fylgifé 7/8 hluta úr jörðinni. Landamerkjalýsing fylgir. Dags. 20.9.1946. Merkt A.16.14a–b.
	2(361)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Afsalsbréf hvar Hóseas Björnsson afsalar 7/8 hlutum úr jörðinni til Jarðakaupasjóðs ríkisins. Dags. 20.11.1941. Merkt A.16.30a–b.
	2(362) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Útdráttur úr úttektar- og virðingabók Breiðdalshrepps. Framkvæmd var skoðunargerð og lýsing á Höskuldsstaðaseli. Dags. 29.1.1942. Merkt A.16.31a–b.
	2(363)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Skiptagjörð. Dags. 5.2.1938. Merkt A.16.32a–b.
	2(364)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Byggingarbréf til Hóseasar Björnssonar fyrir 7/8 hlutum úr jörðinni. Landamerkjalýsing kemur fram. Dags. 29.10.1943. Merkt A.16.33a–g.
	2(365)	Hallormsstaður í Skógum: Afsalsbréf hvar biskup Íslands, fyrir hönd kirkjunnar, selur landssjóði jörðina Hallormsstað með hjáleigum. Dags. 8.11.1904. Merkt A.16.17a–c.
	2(366)	Víðines í Berufirði: Matsgerð dómkvaddra matsmanna. Inniheldur landamerkjalýsingu. Dags. 28.8.1996. Merkt A.16.19.

	2(367)	Víðines í Berufirði: Afsal hvar fjármálaráðherra, fyrir hönd ríkissjóðs, selur Gunnari Guðmundssyni eyðijörðina Víðines. Dags. 15.6.1999. Merkt A.16.20a–b.
	2(368)	Ánastaðir í Breiðdal: Afsal hvar dóms- og kirkjumálaráðherra selur Stíg Jónssyni kirkjujörðina Ánastaði. Dags. 11.6.1930. Merkt A.16.26a–b.
	2(369)	Svokallað Vilborgarbréf þar sem skipt var peningum, föstum og lausum, milli Vilborgar og Málfríðar Bjarnardætra til erfða eftir móður þeirra Guðríði Þorsteinsdóttur. Skiptist þeir þannig að Vilborg fékk meðal annars jarðirnar Sandfell, Þorvaldsstaði, Geitdal, Sandbrekku, Eskifjörð, hálfa Ketilsstaði og Tunghaga. Málfríður fékk meðal annars hálfan Mjóafjörð, hálfa Ketilsstaði og Útnyrðingsstaði. Vilborg fékk einnig jörðina Dali en ekki er ljóst hvort það hafi verið Dalir í Útmannasveit eða annars staðar. Dags. 17.5.1580. Merkt A.16.48a–c.
	2(370) a–b	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Kaupsamningur hvar Herdís Magnúsdóttir og hennar synir Þorkell, Koðran, Sigmundur, Magnús og Björn Jónssynir ásamt Bjarna Ólafssyni, fyrir hönd konu sinnar Þórdísar Jónsdóttur, seldu Erlendi Magnússyni jörðina Víðivelli. Landamerkjum er lýst. Dags. 26.3.1595. Merkt A.16.54a–h.
	2(371)	Fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins til sveitarfélaga um afrétti og upprekstrarrétt. Dags. 20.2.1989. Merkt A.16.34.
	2(372)	Svar oddvita Skriðdalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti og upprekstrarrétt. Dags. 17.4.1989. Merkt A.16.43.
	2(373)	Svar oddvita Breiðdalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti og upprekstrarrétt. Dags. 21.3.1989. Merkt A.16.45.
	2(478)	Stefánsstaðir í Skriðdal: Afsal ráðherra Íslands til Björns Björnssonar, dags. 4.9.1924. Merkt A.16.57a–b.
	2(479)	Stefánsstaðir í Skriðdal: Umsögn Stefáns Þórarinssonar hreppstjóra til Stjórnarráðsins um mat og sölu á jörðinni, dags. 10.1.1921. Merkt A.16.58a–b.
	2(480) a–b	Stefánsstaðir í Skriðdal: Virðing, dags. 16.10.1920. Merkt A.16.59.
	2(481) a–b	Hamar og Hamarssel í Hamarsfirði: Umsögn Jóns P. Hall hreppstjóra Geithellnahrepps um fyrirhugaða sölu á kirkjujörðinni Hamri og hvort sala hennar yrði til óhagræðis fyrir kirkjujörðina Hamarssel. Dags. 22.10.1924. Merkt A.16.61a–c.
	2(482) a–b	Hamar í Hamarsfirði: Virðing, dags. 24.6.1924. Merkt A.16.62a–c.
	2(483)	Hamar í Hamarsfirði: Útdráttur úr skoðunargjörðum dómkvaddra manna um skemmdir af skriðuföllum, meðal annars á jörðinni Hamri. dags. 20.6.1924. Merkt A.16.63.
	2(484)	Hamar í Hamarsfirði: Skýrsla og lýsing Jóns P. Hall hreppstjóra á jörðinni, dags. 21.6.1924. Merkt A.16.64a–b.
	2(485)	Svar oddvita Vallahrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti og upprekstrarrétt. Dags. 27.4.1989. Merkt A.16.44.

Jarðabréf og máldagar og fleira úr Íslenzku fornbréfasafni (skjalaflokkur B.1):

	4(15)	Skrá Páls Jónssonar biskups um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis, um 1200. Ísl. fornbr. XII, bls. 1–15.
	4(16)	Berufjarðarkirkja, eignaskrá, um 1370. Ísl. fornbr. VIII, bls. 9–11.
	4(17)	Berufjarðarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 202–203.
	4(18)	Berufjarðarkirkja, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 694.
	4(19)	Hallormsstaðarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 207–209.

	4(20)	Hallormsstaður, afhending, 1540. Ísl. fornbr. X, bls. 591–592.
	4(21)	Hallormsstaðarkirkja, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 682–683.
	4(22)	Heydalakirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 229.
	4(23)	Heydalakirkja, máldagi, 1538. Ísl. fornbr. X, bls. 398.
	4(24)	Heydalakirkja, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 693.
	4(25)	Höskuldsstaðir í Breiðdal, kaupbréf, dags. 20.8.1457. Ísl. fornbr. V, bls. 154–155.
	4(26)	Höskuldsstaðir í Breiðdal, kaupbréf, dags. 20.8.1457. Ísl. fornbr. XI, bls. 15–17.
	4(27)	Valþjófsstaðarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 209–212.
	4(28)	Valþjófsstaður, vitnisburður um lögfestu, dags. 20.8.1484. Sagt falsbréf í Íslenzku fornbréfasafni. Ísl. fornbr. VI, bls. 519–520.
	4(29)	Valþjófsstaðarkirkja, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 681–682.
	4(30)	Víðivallakirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 213.
	4(31)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, vitnisburður, dags. 23.3.1467. Ísl. fornbr. V, bls. 472.
	4(32)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, vitnisburður, dags. 23.3.1467. Ísl. fornbr. X, bls. 23.
	4(33)	Þingmúlakirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 203–204.
	4(34)	Þingmúlakirkja, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 685.
	4(35)	Jarðaskipti Ögmundar biskups Pálssonar, um 1570. Ísl. fornbr. XV, bls. 471–472.
	4(56)	Máldagar ýmissa kirkna 1491–1518 (Stefánsmáldagar) o.fl. Ísl. fornbr. VII, bls. 22–34.
	4(57)	Berufjarðarkirkja, tveir máldagar 1553–1554. Ísl. fornbr. XII, bls. 645.
	4(58)	Hálskirkja í Hamarsfirði, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 230–231.
	4(59)	Hálskirkja í Hamarsfirði, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 694–695.
	4(60)	Þingmúlakirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 203–204.
	4(61)	Þingmúli, afhending, um 1520. Ísl. fornbr. VIII, bls. 769–771.
	4(62)	Þorvaldsstaðir í Skriðdal o.fl., kaupbréf, dags. 1.3.1547. Ísl. fornbr. XI, bls. 539–540.
	4(63)	Geitdalur, samþykki biskups fyrir kaupum, dags. 5.8.1541 og 6.2.1548. Ísl. fornbr. XII, bls. 89.

Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2):

4	4(1)	Jarðatal J. Johnsens 1847, bls. 350–388 (Norður-Múlasýsla og Suður-Múlasýsla).
	4(2)	Ný jarðabók 1861, bls. 132–146 (Norður-Múlasýsla og Suður-Múlasýsla).
	4(3)	Fasteignabók 1921, bls. 174–200 (Norður-Múlasýsla og Suður-Múlasýsla).
	4(4)	Fasteignabók 1932, bls. 93–104 (Norður-Múlasýsla og Suður-Múlasýsla).
	4(5)	Fasteignabók 1942–1944, opnur 50–59 (Norður-Múlasýsla og Suður-Múlasýsla).
	4(6)	Björn Lárusson: *The Old Icelandic Land Registers* (1967), 1.–5. kafli og sá hluti 6. kafla sem geymir efni úr jarðabókum 1686 og 1695–97 um Múlasýslur.

Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4):

	4(9)	Reglugerð fyrir Suður-Múlasýslu um refaveiðar, notkun afrétta, fjallskil m.fl., nr. 105/1892, og reglugerð nr. 109/1904 um breytingar á henni.
	4(10)	Reglugerð fyrir Suður-Múlasýslu um refaveiðar, notkun afrétta, fjallskil m.fl., nr. 156/1919.

	4(11)	Reglugerð fyrir Suður-Múlasýslu og Neskaupstað um refaveiðar, notkun afrétta, fjallskil o.fl., nr. 81/1936, og reglugerðir nr. 218/1939 og 83/1944 um breytingar á henni.
	4(12)	Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Múlasýslu, Neskaupstað og Eskifjarðarkaupstað, nr. 373/1977.
	4(13)	Fjallskilasamþykkt fyrir Múlasýslur, nr. 9/2006.
	4(14)	Fjallskilasamþykkt fyrir sveitarfélög á starfssvæði Sambands sveitarfélaga á Austurlandi, nr. 340/2023.

Landnáma (skjalaflokkur B.7):

	4(7)	Úr Landnámabók. *Íslenzk fornrit* I (1968), bls. 294–311 og kort.
	4(8)	Úr *Landið og Landnáma* eftir Harald Matthíasson (1982), bls. 356–373 og kort.

Lagt fram af Jóni Jónssyni lögmanni vegna Geitdalsafréttar:

5		Geitdalsafrétt, kröfulýsing, dags. 9.6.2022.
	5(1)	Geitdalsafrétt, fasteignayfirlit, dags. 9.6.2022.
	5(2)	Geitdalur, afsal, dags. 4.4.1943.
	5(3)	Samkomulag milli Múlaþings og ríkissjóðs um skiptingu á endurgjaldi fyrir vatnsréttindi og afnot af landi í tengslum við fyrirhugaða Geitdalsárvirkjun, dags. 23.11.2021.
	5(4)	Geitdalsafrétt, greinargerð, dags. 8.2.2024. Sjá einnig skjal nr. 16 sem er fylgiskjal með greinargerðinni.
	5(5)	Hluti af bréfi Brynjólfs Sveinssonar biskups til Bjarna Einarssonar, umboðsmanns, dags. 11.2.1675. Úr Lbs 1090 4to.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Vatnsskóga í Skriðdal:

6		Vatnsskógar í Skriðdal, kröfulýsing, dags. 20.6.2022.
	6(1)	Vatnsskógar, hornpunktaskrá.
	6(2)	Vatnsskógar, fasteignayfirlit, dags. 20.4.2022.
	6(3)	Vatnsskógar, veðbandayfirlit, dags. 20.4.2022.
	6(4)	Víðigróf, byggingarbréf, dags. 5.12.1859.
	6(5)	Vatnsskógar, afsal, dags. 18.3.1932, þinglýst 2.4.1932.
	6(6)	Vatnsskógar, erfðaafsal, dags. 12.8.1975, móttekið til þinglýsingar 13.8.1975.
	6(7)	Bréf frá hreppsnefnd Skriðdalshrepps um afréttir, dags. 26.4.1979.
	6(8)	Bréf til sýslumanns f.h. eigenda Vatnsskóga, dags. 25.9.1984, ásamt yfirlýsingu frá oddvita Beruneshrepps um landamerki jarðarinnar, dags. 12.10.1983, þinglýst 17.12.1984.
	6(9)	Fjórar yfirlýsingar um landamerki Vatnsskóga, dags. 28.7.1990, desember 1990, 21.3.1991 og 7.7.1991.
	6(10)	Yfirlýsing um landamerki milli Vatnsskóga og Hauga í Skriðdal, dags. 5.7.1993, 20.7.1993 og 5.8.1993, þinglýst 27.6.1996.
	6(11)	Lögmannsumboð ásamt upplýsingum um landamerki Vatnsskóga, dags. 20.6.1999.
	6(12)	Bréf frá þjóðskjalaverði um landamerki Vatnsskóga, dags. 7.6.1999, mópttekið til þinglýsingar 2.7.1999.
	6(13)	Fjögur bréf frá Vegagerðinni til eigenda Vatnsskóga vegna Axarvegar o.fl., dags. 7.1.2008, 18.6.2008, 12.11.2010 og 15.3.2018.
	6(14)	Kynningarbréf til eigenda Vatnsskóga vegna Axarvegar, sent f.h. Vegagerðarinnar, dags. 26.11.2021, ásamt uppdráttum og loftmyndum.
	6(15)	Bréf til eigenda Vatnsskóga vegna Axarvegar, sent f.h. Vegagerðarinnar, dags. 8.6.2022, ásamt fylgiskjölum.

	6(16)	Bréf frá Umhverfisstofnun um hreindýraarð vegna Vatnsskóga, dags. 18.1.2022.
	6(17)	Fylgibréf með rannsóknarleyfi vegna áætlana um virkjun fallvatns frá Ódáðavötnum niður í Suðurdal Skriðdals á Fljótsdalshéraði, dags. 18.9.2018.
	6(18)	Vatnsskógar, örnefnaskrár.
	6(19)	Vatnsskógar í Skriðdal, greinargerð, dags. 12.2.2024.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Berufjarðar:

7		Berufjörður, kröfulýsing, dags. 20.6.2022.
	7(1)	Berufjörður, hornpunktaskrá.
	7(2)	Berufjörður og Berufjörður 2, fasteignayfirlit, dags. 28.3.2022.
	7(3)	Berufjörður og Berufjörður 2, veðbandayfirlit, dags. 20.6.2022.
	7(4)	Berufjörður, kaupsamningur og afsal, dagsl. 19.8.1979.
	7(5)	Yfirlýsing um landamerki milli Berufjarðar og Vatnsskóga, dags. 7.7.1991.
	7(6)	Yfirlýsing um landamerki milli Berufjarðar og Lindarbrekku.
	7(7)	Dómur Héraðsdóms Austurlands í máli nr. E-62/2016, dags. 14.2.2018.
	7(8)	Berufjörður, örnefnaskrár

Lagt fram af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Eyjólfsstaða og Víðiness í Berufirði:

8		Eyjólfsstaðir og Víðines í Berufirði, kröfulýsing, dags. 20.6.2022.
	8(1)	Eyjólfsstaðir og Víðines, hornpunktaskrá.
	8(2)	Eyjólfsstaðir og Víðines, fasteignayfirlit, dags. 1.6.2022.
	8(3)	Eyjólfsstaðir og Víðines, veðbandayfirlit, dags. 20.6.2022.
	8(4)	Eiríksstaðir, Víðnes og Eyjólfsstaðir, landskipti, dags. 1.5.1997, þinglýst 23.5.1997.
	8(5)	Yfirlýsing um landamerki Lindarbrekku, dags. 1.2.1992.
	8(6)	Fossárdalur, örnefnaskrár.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Eiríksstaða í Berufirði:

9		Eiríksstaðir í Berufirði, kröfulýsing, dags. 20.6.2022.
	9(1)	Eiríksstaðir, hornpunktaskrá.
	9(2)	Eiríksstaðir, fasteignayfirlit, dags. 1.6.2022.
	9(3)	Eiríksstaðir, veðbandayfirlit, dags. 20.6.2022.
	9(4)	Eiríksstaðir, Víðnes og Eyjólfsstaðir, landskipti, dags. 1.5.1997, þinglýst 23.5.1997.
	9(5)	Yfirlýsing um landamerki Lindarbrekku, dags. 1.2.1992.
	9(6)	Fossárdalur, örnefnaskrár.

Lagt fram af Jóni Jónssyni lögmanni vegna Höskuldsstaðasels í Breiðdal:

10		Höskuldsstaðasel í Breiðdal, kröfulýsing, dags. 15.6.2022.
	10(1)	Höskuldsstaðasel, fasteignayfirlit, dags. 10.6.2022.
	10(2)	Höskuldsstaðasel, landamerkjalýsing, dags. 27.8.1990.
	10(3)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal, greinargerð, dags. 8.2.2024. Sjá einnig skjal nr. 16 sem er fylgiskjal með greinargerðinni.
	10(4)	Jarðabók 1695: Berufjörður, Flaga og Höskuldsstaðir.

Lagt fram af lögmönnum málsaðila og óbyggðanefnd:

11	11(1)	Yfirlitskort, mál nr. 3/2022. Kröfulínur málsaðila, dags. 14.7.2022.
	11(2)	Yfirlitskort, mál nr. 3/2022. Kröfulínur málsaðila, dags. 15.9.2023.
	11(3)	Yfirlitskort, mál nr. 3/2022. Kröfulínur málsaðila, dags. 15.12.2023.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

12		Athugasemdir frá Orkusölunni ehf. v. Ódáðavatna, dags. 16.6.2022, ásamt níu fylgiskjölum: 1) Yfirlit um mannvirki Orkusölunnar við Ódáðavötn (hluti af minnisblaði um áhrif fyrirhugaðrar Geitdalsárvirkjunar á áform um virkjun úr Ódáðavötnum). 2) Fjórar ljósmyndir af svæðinu. 3) Landakort af Ódáðavötnum. 4) Landakort af Ódáðavötnum og Skriðdal. 5) Hluti af útboðs- og verklýsingu um Grímsárvirkjun: miðlun í Ódáðavötnum, mars 1963. 6) Athugun Rafmagnsveitna ríkisins á vatnsmiðlunarmöguleikum við Grímsárvirkjun, dags. 20.2.1967. 7) Samningur milli Rarik og Orkusölunnar um fimm vatnsaflsvirkjanir, þ.m.t. Grímsárvirkjun, dags. 17.9.2009. 8) Grímsárvirkjun, afsal, dags. 30.11.2009. 9) Grímsárvirkjun. lóðarleigusamningur, dags. 30.11.2009.
13		Athugasemdir frá sveitarstjórn Múlaþings við kröfugerð íslenska ríkisins, dags. 19.12.2022.
14	14(1)	Fundargerð 1. fyrirtöku í málum nr. 1–4/2022, dags. 29.3.2023.
	14(2)	Fundargerð 2. fyrirtöku í málum nr. 1–4/2022, dags. 18.9.2023.
	14(3)	Fundargerð vettvangsferðar í máli nr. 3/2022, dags. 19.9.2023 og 20.9.2023.
	14(4)	Fundargerð aðalmeðferðar í málum nr. 1/2022 og 3/2022, dags. 19.3.2024.
	14(5)	Fundargerð 4. fyrirtöku í málum nr. 1–4/2022, dags. 4.10.2024.
15		Minnisblað frá sérfræðingi á Veðurstofu Íslands um vatnaskil milli annars vegar Skriðdals og hins vegar Berufjarðar og Hamarsfjarðar, dags. 6.9.2023.

Lagt fram af Jóni Jónssyni lögmanni vegna Geitdalsafréttar og Höskuldsstaðasels:

16		Jón Jónsson: „Fráfærubúskapur, landskipta- og afréttarreglur Grágásar og Jónsbókar og afréttarnotkun á Austurlandi.“ Dags. 8.2.2024. Fylgiskjal með greinargerðum v. Geitdalsafréttar og Höskuldsstaðasels.

Hliðsjónargögn

Lagt fram til hliðsjónar af Eddu Andradóttur lögmanni f.h. fjármála- og efnahagsráðherra:

H-1	*Íslenzk fornrit* I (1968), bls. 294–336 (úr Landnámabók). Nr. 1 í skjalaskrá, skjali 1(1).
H-2	*Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839–1874* (2000), bls. 185–579. Nr. 2 í skjalaskrá, skjali 1(1).
H-3	*Göngur og réttir* V. *Þingeyjarsýslur – Múlasýslur* (2. prentun aukin og endurbætt), bls. 401–511. Nr. 3 í skjalaskrá, skjali 1(1).

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd

H-4	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar með viðaukum, svæði 1–9B, dags. 21.2.2020.
H-5	Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga nr. 58/1998, með síðari breytingum, dags. 10.4.2015.
H-6	Jarðalisti sem notaður er við leit að gögnum um svæði 11 á Þjóðskjalasafni Íslands, 7. útg. dags. 8.6.2023.
H-7	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.3 Dómar fyrir mál nr. 1–4/2022 á svæði 11, dags. 15.9.2023.
H-8	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.6 Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja ásamt Stjórnartíðindum fyrir mál nr. 1–4/2022 á svæði 11, dags. 17.9.2023.
H-9	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.9 Alþingisbækur Íslands fyrir 1–4/2022 á svæði 11, dags. 12.9.2023, uppfært 3.1.2024.
H-10	*Jarðabréf frá 16. og 17. öld* (1993), bls. 265–283.

H-11	*Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, 13. bindi, Fylgiskjöl (1990), bls. 402–413.
H-12	Skýrslutökur í máli nr. 3/2023 hjá óbyggðanefnd við aðalmeðferð 19. mars 2024 (skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).

b) Skjalaskrá í númeraröð

Skjöl lögð fram í máli nr. 3/2022
(OBN 22120003)

Lagt fram af Eddu Andradóttur og Andra Andrasyni lögmönnum f.h. fjármála- og efnahagsráðherra:

1		Kröfulýsing fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 25.1.2022, leiðrétt 4.2.2022.
	1(1)	Skjalaskrá fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 25.1.2022.
	1(2)	Yfirlitskort, svæði 11. Kröfulínur fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 28.1.2021.
	1(3)	Bréf óbyggðanefndar til fjármála- og efnahagsráðherra um meðferð á svæði 11 og kröfulýsingarfrest, dags. 20.4.2021, ásamt yfirlitskortum og bréfi til lögmanns ríkisins, dags. 20.4.2021. Nr. 24 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(4)	Bréf óbyggðanefndar um framlengdan kröfulýsingarfrest, dags. 5.10.2021, ásamt beiðni um viðbótarfrest frá lögmanni ríkisins, dags. 30.9.2021. Nr. 25 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(5)	Bréf óbyggðanefndar um framlengdan kröfulýsingarfrest, dags. 4.11.2021, ásamt beiðni um viðbótarfrest frá lögmanni ríkisins, dags. 1.11.2021. Nr. 26 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(6)	Bréf óbyggðanefndar um framlengdan kröfulýsingarfrest, dags. 3.12.2021, ásamt beiðni um viðbótarfrest frá lögmanni ríkisins, dags. 2.12.2021. Nr. 27 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(7)	Bréf óbyggðanefndar um framlengdan kröfulýsingarfrest, dags. 8.1.2022, ásamt beiðni um viðbótarfrest frá lögmanni ríkisins, dags. 5.1.2022. Nr. 28 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(8)	Bréf óbyggðanefndar um framlengdan kröfulýsingarfrest, dags. 24.1.2022, ásamt beiðni um viðbótarfrest frá lögmanni ríkisins, dags. 24.1.2022. Nr. 29 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(9)	Listi yfir jarðir og landnúmer þeirra á svæði 11. Nr. 19 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(10)	Uppskriftir úr landamerkjabók Norður-Múlasýslu, ásamt efnisyfirliti. Nr. 20–21 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(11)	Uppskriftir úr landamerkjabók Suður-Múlasýslu, ásamt efnisyfirliti. Nr. 22–23 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(12)	Minnisblöð frá Þjóðskjalasafni Íslands sem varða m.a.: 1) Gilsárdalsafrétt, 2) Geitdalsafrétt, Búðartungur og Öxi, 3) Múlaafrétt, 4) Ljósárland. Dags. 4.12.2021, 20.1.2022 og 21.1.2022. Nr. 6, 12–13 og 18 í skjalaskrá, skjali 1(1).
	1(13)	Greinargerð fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins í máli nr. 3/2022, dags. 13.12.2023.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

			Skjala-flokkur[1]
2		Heildarskilabréf Þjóðskjalasafns Íslands; yfirlit um heimildaleit í óprentuðum frumgögnum, dags. 26.6.2024.	
	2(1) a–b	Hallormsstaður í Skógum, landamerki, dags. 8.5.1884, þinglýst 6.7.1885. Merkt A.1.71a–c.	A.1
	2(2) a–b	Flaga í Skriðdal, landamerki, dags. 15.5.1883, þinglýst 20.6.1883. Merkt A.1.45.	A.1
	2(3) a–b	Þorvaldsstaðir í Skriðdal, landamerki, dags. 31.5.1883, þinglýst 20.6.1883. Merkt A.1.46.	A.1
	2(4) a–b	Geitdalur í Skriðdal, landamerki, dags. 14.6.1883, þinglýst 20.6.1883. Merkt A.1.47a–b.	A.1
	2(5) a–b	Þingmúli í Skriðdal ásamt Borg, Stefánsstöðum og Vatnsskógum, landamerki, dags. 7.6.1883, þinglýst 20.6.1884. Merkt A.1.49a–b.	A.1
	2(6) a–b	Búðartungur (Þingmúli í Skriðdal), landamerki, dags. 28.5.1884, þinglýst 20.6.1884. Merkt A.1.48.	A.1
	2(7) a–b	Borg í Skriðdal og Birkihlíð, landamerki, dags. 23.6.1963, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.111.	A.1
	2(8) a–b	Hjarðarhlíð í Skriðdal, landamerki, dags. 23.6.1963, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.112.	A.1
	2(9) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, landamerki, dags. 23.6.1885, þinglýst 29.6.1885. Merkt A.1.68a–c.	A.1
	2(10) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal, landamerki, dags. 25.6.1885, þinglýst 29.6.1885. Merkt A.1.69.	A.1
	2(11) a–b	Heydalir í Breiðdal, landamerki, dags. 29.4.1884, þinglýst 27.6.1884. Merkt A.1.57a–b.	A.1
	2(12) a–b	Heydalir og Fell í Breiðdal, landskipti, dags. 4.4.1946, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.110a–b.	A.1
	2(13) a–b	Flaga í Breiðdal, landamerki, dags. 12.6.1885, þinglýst en dagsetning og ár ekki tilgreind. Merkt A.1.70a–b.	A.1
	2(14) a–b	Ánastaðir í Breiðdal, landamerki, dags. 29.5.1883, þinglýst 27.6.1883. Merkt A.1.42a–b.	A.1
	2(15) a–b	Ánastaðir í Breiðdal, landamerki, dags. 20.6.1946, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.106.	A.1
	2(17) a–b	Berufjörður og Kelduskógar í Berufirði, landamerki, dags. 12.7.1919, þinglýst 16.7.1919. Merkt A.1.97a–b.	A.1
	2(16) a–b	Berufjörður, landamerki, dags. 10.5.1884, þinglýst 23.6.1884. Merkt A.1.58a–b.	A.1
	2(18) a–b	Berufjarðarkirkja, eyjar sem heyra undir kirkjuna og ítök í landi Kelduskóga, ódagsett, þinglýst 16.6.1886. Merkt A.1.84.	A.1
	2(19) a–b	Fossárdalur í Berufirði (Eiríksstaðir, Víðines og Eyjólfsstaðir), landamerki, dags. 2.5.1884, þinglýst 23.6.1884. Merkt A.1.59a–b.	A.1
	2(20) a–b	Hamar í Hamarsfirði ásamt Hamarsseli, landamerki, dags. 9.4.1884, þinglýst 23.6.1884. Merkt A.1.61.	A.1
	2(21) a–b	Hamar og Hamarssel í Hamarsfirði, landamerki, dags. 22.5.1918, þinglýst 5.7.1920. Merkt A.1.98.	A.1
	2(22) a–b	Hrafnkelsstaðir og Vallholt í Fljótsdal, útdrættir úr landskiptagjörð, dags. 20.6.1939, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.139a–b.	A.1

[1] Sbr. „Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“: https://obyggdanefnd.is/wp-content/uploads/frumgagnayfirlit.pdf

	2(23) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, landamerki milli Ytri-Víðivalla I og II, dags. 15.7.1979, þinglýsingardags ekki getið. Merkt A.1.151.	A.1
	2(24) a–b	Klúka í Fljótsdal, landamerki, dags. 17.12.1921, þinglýst 25.7.1922. Merkt A.1.113a–b.	A.1
	2(25) a–b	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, landamerki, dags. 1.12.1921, þinglýst 25.7.1922. Merkt A.1.114a–b.	A.1
	2(26) a–b	Sturluflöt í Fljótsdal, landamerki, dags. 18.6.1884, þinglýst 19.6.1884. Merkt A.1.5.	A.1
	2(27) a–b	Sturluflöt í Fljótsdal, landamerki, dags. 16.12.1921, þinglýst 25.7.1922. Merkt A.1.115.	A.1
	2(28) a–b	Víðivallagerði í Fljótsdal, landamerki, dags. 16.6.1884, þinglýst 19.6.1884. Merkt A.1.4a–b.	A.1
	2(29) a–b	Jarðamat 1804: Sturluflöt í Fljótsdal. Merkt A.5.a.35.	A.5.a
	2(30) a–b	Jarðamat 1804: Víðivallagerði í Fljótsdal. Merkt A.5.a.36.	A.5.a
	2(31) a–b	Jarðamat 1804: Fremri-Víðivellir í Fljótsdal. Merkt A.5.a.37.	A.5.a
	2(32) a–b	Jarðamat 1804: Klúka í Fljótsdal. Merkt A.5.a.38.	A.5.a
	2(33) a–b	Jarðamat 1804: Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Merkt A.5.a.39.	A.5.a
	2(34) a–b	Jarðamat 1804: Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal. Merkt A.5.a.40.	A.5.a
	2(35) a–b	Jarðamat 1804: Hallormsstaður í Skógum. Merkt A.5.a.93.	A.5.a
	2(36) a–b	Jarðamat 1804: Borg í Skriðdal. Merkt A.5.a.98.	A.5.a
	2(37) a–b	Jarðamat 1804: Þingmúli í Skriðdal. Merkt A.5.a.99.	A.5.a
	2(38) a–b	Jarðamat 1804: Geitdalur í Skriðdal. Merkt A.5.a.100.	A.5.a
	2(39) a–b	Jarðamat 1804: Þorvaldsstaðir í Skriðdal. Merkt A.5.a.101.	A.5.a
	2(40) a–b	Jarðamat 1804: Flaga í Skriðdal. Merkt A.5.a.102.	A.5.a
	2(41) a–b	Jarðamat 1804: Flaga í Breiðdal. Merkt A.5.a.103.	A.5.a
	2(42) a–b	Jarðamat 1804: Ánastaðir í Breiðdal. Merkt A.5.a.104.	A.5.a
	2(43) a–b	Jarðamat 1804: Höskuldsstaðir í Breiðdal. Merkt A.5.a.105.	A.5.a
	2(44) a–b	Jarðamat 1804: Höskuldsstaðasel í Breiðdal. Merkt A.5.a.106.	A.5.a
	2(45) a–b	Jarðamat 1804: Heydalir í Breiðdal. Merkt A.5.a.107.	A.5.a
	2(46) a–b	Jarðamat 1804: Hamar í Hamarsfirði. Merkt A.5.a.117.	A.5.a
	2(47) a–b	Jarðamat 1804: Fossárdalur í Berufirði. Merkt A.5.a.120.	A.5.a
	2(48) a–b	Jarðamat 1804: Berufjörður í Berufirði. Merkt A.5.a.121.	A.5.a
	2(49) a–b	Jarðamat 1849–1850: Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Víðivallagerði í Fljótsdal, Sturluflöt í Fljótsdal. Merkt A.5.b.5a–f.	A.5.b
	2(50) a–b	Jarðamat 1849–1850: Hallormsstaður í Skógum o.fl. Merkt A.5.b.10a–h.	A.5.b
	2(51) a–b	Jarðamat 1849–1850: Þingmúli í Skriðdal, Borg í Skriðdal, Geitdalur í Skriðdal, Þorvaldsstaðir í Skriðdal, Flaga í Skriðdal o.fl. Merkt A.5.b.11a–e.	A.5.b
	2(52) a–b	Jarðamat 1849–1850: Flaga í Breiðdal, Ánastaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðir í Breiðdal, Heydalir í Breiðdal. Merkt A.5.b.12a–g.	A.5.b
	2(53) a–b	Jarðamat 1849–1850: Berufjörður í Berufirði, Fossárdalur í Berufirði, Eiríksstaðir í Berufirði. Merkt A.5.b.13a–d.	A.5.b
	2(54) a–b	Jarðamat 1849–1850: Hamar í Hamarsfirði o.fl. Merkt A.5.b.14a–g.	A.5.b
	2(55) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal. Merkt A.5.c.1a–c.	A.5.c
	2(56) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Ytri-Víðivellir í Fljótsdal. Merkt A.5.c.2a–c.	A.5.c
	2(57) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Klúka í Fljótsdal. Merkt A.5.c.3a–b.	A.5.c

	2(58) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Fremri-Víðivellir í Fljótsdal. Merkt A.5.c.4a–c.	A.5.c
	2(59) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Víðivallagerði í Fljótsdal. Merkt A.5.c.5a–c.	A.5.c
	2(60) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Sturluflöt í Fljótsdal. Merkt A.5.c.6a–b.	A.5.c
	2(61) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Vatnsskógar í Skriðdal. Merkt A.5.c.66a–b.	A.5.c
	2(62) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Stefánsstaðir í Skriðdal. Merkt A.5.c.67.	A.5.c
	2(63) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Borg í Skriðdal. Merkt A.5.c.68a–b.	A.5.c
	2(64) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Þingmúli í Skriðdal. Merkt A.5.c.69a–b.	A.5.c
	2(65) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Hátún í Geitdal. Merkt A.5.c.70a–b.	A.5.c
	2(66) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Geitdalur í Skriðdal. Merkt A.5.c.71.	A.5.c
	2(67) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Þorvaldsstaðir í Skriðdal. Merkt A.5.c.72.	A.5.c
	2(68) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Flaga í Skriðdal. Merkt A.5.c.73a–b.	A.5.c
	2(69) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Hallormsstaður í Skógum. Merkt A.5.c.87a–c.	A.5.c
	2(70) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Flaga í Breiðdal. Merkt A.5.c.122a–b.	A.5.c
	2(71) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Ánastaðir í Breiðdal. Merkt A.5.c.123.	A.5.c
	2(72) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Höskuldsstaðasel í Breiðdal. Merkt A.5.c.124a–b.	A.5.c
	2(73) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Höskuldsstaðir í Breiðdal. Merkt A.5.c.125a–b.	A.5.c
	2(74) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Eiríksstaðir í Berufirði. Merkt A.5.c.126.	A.5.c
	2(75) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Víðines í Berufirði. Merkt A.5.c.127a–b.	A.5.c
	2(76) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Eyjólfsstaðir í Berufirði. Merkt A.5.c.128a–b.	A.5.c
	2(77) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Berufjörður í Berufirði. Merkt A.5.c.129a–b.	A.5.c
	2(78) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Hamar í Hamarsfirði. Merkt A.5.c.142.	A.5.c
	2(79) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Klúka í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Skjal merkt K í landamerkjamáli Víðivalla ytri og hjáleigunnar Klúku annars vegar og Hrafnkelsstaða hins vegar með samantekt á upplýsingum sem varða merki jarðanna og athugasemdum þar að lútandi. Skráð er á skjalið að það hafi verið lagt fram í aukarétti Norður-Múlasýslu 20.5.1887 og einnig í landsyfirdómi 20.11.1888, 20.5.1889 og 10.3.1890, sjá Landsyfirrjettardómar og hæstarjettardómar í íslenzkum málum III, bls. 421–422 (mál nr. 32/1888), 500–501 (mál nr. 2/1889) og Landsyfirrjettardómar og hæstarjettardómar í íslenzkum málum IV, bls. 33–34 (mál nr. 43/1889). Merkt A.2.22a–e.	A.2
	2(80)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Kaupgjörningur þar sem Hallgrímur Jónsson Thorlacius sýslumaður seldi Þorsteini Sigurðssyni 24 hundruð úr heimajörðinni Ytri-Víðivöllum fyrir sex ríkisdali hvert hundrað eða alls 144 ríkisdali. Með í kaupunum fylgdi þriggja hundraða rekasandur, tilheyrandi hálfum Víðivöllum. Bætt er við skjalið 7.6.1719 að Þorsteinn Sigurðsson bauð náungum Hallgríms sýslumanns, í fyrsta lið eða annan, að fá nefnd 24 hundruð fyrir sama verð og hann greiddi. Kaupbréfið er dagsett 21.9.1718 og var upplesið í Lögréttu 8.7.1719. Skráð er á skjalið að það hafi komið frá Guttormi Vigfússyni 8.11.1917. Merkt A.2.68a–c.	A.2
	2(81) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Afsalsbréf hvar Guttormur Pálsson prófastur Suður-Múlaprófastsdæmis, fyrir hönd Geirs Vídalíns biskups, selur á uppboði jörðina Víðivelli ytri í Fljótsdalshrepp (sextán hundruð að dýrleika) til séra Vigfúsar Ormssonar á Arnheiðarstöðum. Dags. 30.7.1821, þinglýst 12.5.1823. Merkt A.3.3.	A.3

	2(82) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal: Kaupbréf hvar Þorvarður Gíslason selur tvö hundruð í Höskuldsstöðum til sonar síns Gísla Þorvarðssonar. Dags. 3.3.1840, þinglýst 29.7.1840. Merkt A.3.41.	A.3
	2(83) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Höskuldsstaðir í Breiðdal: Gjafabréf hvar Þorvarður Gíslason gefur börnum sínum fjögur hundruð í Höskuldsstöðum (Gísla og Brynjólfi tvö hundruð hvorum) og þrjú hundruð í Höskuldsstaðaseli (Ragnheiður, Helga og Ingibjörg fá eitt hundrað hver). Dags. 26.5.1843, þinglýst 7.6.1843. Merkt A.3.52.	A.3
	2(84) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Kaupbréf hvar Jón Magnússon, fyrir hönd eiginkonu sinnar, selur eitt hundrað í Höskuldsstaðaseli til Gunnlaugs Bjarnasonar. Dags. 28.5.1843, þinglýst 7.6.1843. Merkt A.3.53.	A.3
	2(85) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal: Kaupbréf hvar Brynjólfur Þorvarðarson selur tvö hundruð í Höskuldsstöðum til bróður síns Gísla Þorvarðarsonar. Dags. 7.8.1843, þinglýst 18.7.1844. Merkt A.3.58a–b.	A.3
	2(86) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Kaupbréf hvar Sigurður Sigurðsson selur eitt hundrað í Höskuldsstaðaseli til Jónasar Magnússonar. Dags. 25.6.1843, þinglýst 18.7.1844. Merkt A.3.59.	A.3
	2(87) a–b	Geitdalur í Skriðdal: Lögfesta hvar Guðmundur Sigmundsson lögfestir land Geitdals innan tilgreindra landamerkja. Dags. 29.4.1846, þinglýst 1.5.1846. Merkt A.3.62a–b.	A.3
	2(88) a–b	Berufjörður í Berufirði, Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Lögfesta hvar Pétur Jónsson prestur í Berufirði lögfestir Ljósárland í landi kirkjujarðarinnar Flögu í Breiðdal. Dags. 18.4.1850, þinglýst 6.6.1851. Merkt A.3.76.	A.3
	2(89) a–b	Hallormsstaður: Lögfesta fyrir Hallormsstaðarkirkjulandi, eignum og ítökum. Dags. 31.8.1825, þinglýst 15.11.1825. Merkt A.6.c.3a–b.	A.6.c
	2(90)	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Bóndinn Gísli Þorvarðarson á Höskuldsstöðum stefnir ekkjunni Ragnheiði Þorvarðardóttur á Höskuldsstaðaseli vegna þess að hann nú ætlar að brúka til afnota undir Höskuldsstaði engjastykki það, eða engi, er liggur milli Sels og Fífilskriðustekks, fyrir neðan brýr, sem hann samkvæmt samningi eða skiptum, er þann 11.6.1846 gjörðist á milli hans og nú látna manns Ragnheiðar Jónasar Magnússonar, þykist vera eigandi að og hafa umráð yfir, en sem Ragnheiður án samþykkis eða heimildar hafi byggt öðrum manni ásamt Höskuldsstaðaselslandi. Dags. 22.5.1866. Merkt A.6.c.9a–c.	A.6.c
	2(91) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal: G. Þorvarðsson á Höskuldsstöðum stefnir Ragnheiði Þorvarðardóttur á Höskuldsstaðaseli fyrir að byggja þá jörð með nytjum í fyrrnefndu jörðina án leyfis. Dags. 28.2.1866. Merkt A.6.c.12a–c.	A.6.c
	2(92) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Skiptagjörningur á milli jarðanna Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels. Dags. 12.6.1846. Merkt A.6.c.13a–b.	A.6.c
	2(93) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Forboðsbréf G. Þorvarðssonar til Ragnheiðar Þorvarðardóttur á notkun engis sem tilheyrir hans jörð. Dags. 15.12.1865. Merkt A.6.c.14a–b.	A.6.c
	2(94) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Gísli Þorvarðsson biður sáttanefnd að kalla Ragnheiði Þorvarðsdóttur til sátta við hann. Raktar eru þær sáttatilraunir sem Gísli hefur reynt fyrir það. Dags. 16.2.1866. Merkt A.6.c.15a–c.	A.6.c

	2(95) a–b	Geitdalsafrétt: Guðmundur Þorvaldsson, sem skipaður hafði verið gangnaforingi á Geitdalsafrétt, lýsir því hvernig göngurnar fóru fram og hvernig bændur hafi ekki sent menn til gangnanna. Dags. 28.4.1896. Merkt A.6.c.16a–d.	A.6.c
	2(96) a–b	Geitdalsafrétt: Guðmundur Þorvaldsson biður sýslumanninn um að kalla Björn Ívarsson á Vaði, Sigurð Einarsson á Mýrum og Finn Björnsson á Geirólfsstöðum fyrir rétt til að sekta þá fyrir óhlýðni við fjallskilalögin og sæta ábyrgð og sektum fyrir rangan áburð og meiðandi orð gagnvart Guðmundi. Dags. 28.4.1896. Merkt A.6.c.17a–d.	A.6.c
	2(97) a–b	Geitdalsafrétt: Bréf Guðmundar Þorvaldssonar til sýslumanns varðandi ákæru fyrir brot á fjallskilalögum. Dags. 16.4.1896. Merkt A.6.c.18a–b.	A.6.c
	2(98) a–b	Geitdalsafrétt: Bréf Finnboga Ólafssonar, fyrir hönd hreppsnefndar, til sýslumanns þar sem hann lætur fylgja skjöl varðandi kæru vegna fjallskilalaga og annað. Dags. 24.2.1896. Merkt A.6.c.19.	A.6.c
	2(99) a–b	Geitdalsafrétt: Kæruskjal Guðmundar Þorvaldssonar til hreppsnefndarinn í Skriðdalshrepp þar sem hann krefst þess að nefndin taki í taumana þar sem Sigurður Einarsson á Mýrum, Finnur Björnsson á Geirúlfsstöðum og Björn Ívarsson á Vaði sendu ekki menn i lögboðnar göngur. Dags. 6.11.1895. Merkt A.6.c.20a–b.	A.6.c
	2(100) a–b	Geitdalsafrétt: Sigurður Einarsson tilkynnir hreppsnefnd Skriðdalshrepps að Þorvaldur Guðmundsson á Geitdal hafi ekki unnið það dagsverk við aðgjörð á lögréttinni í Geitdal, haustið 1895, eins og hreppsnefndin hafði lagt fyrir hann. Dags. 24.1.1896. Merkt A.6.c.21.	A.6.c
	2(101) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður manna um að hafa farið í þriðju, fjórðu, fimmtu og sjöttu göngur á Geitdalsafrétt hautið 1895 og að varnar- og kæruskjal Björns á Vaði, Finns á Geirólfsstöðum og Sigurðar á Mýrum sé rétt og satt. Dags. 24.1., 2.2. og 5.2. 1896. Merkt A.6.c.22a–b.	A.6.c
	2(102) a–b	Geitdalsafrétt: Sigurður Einarsson, Finnur Bjarnason og Björn Ívarsson skýra frá sinni hlið á göngunum haustið 1895. Dags. 24.1.1896. Merkt A.6.c.23a–c.	A.6.c
	2(103) a–b	Geitdalsafrétt: Bréf Guðmundar Þorvaldssonar til sýslumannsins þar sem hann biður hann um að koma í veg fyrir að menn geti óhlýðnast skipun hreppsnefndarinnar. Dags. 21.5.1896. Merkt A.6.c.24.	A.6.c
	2(104) a–b	Geitdalsafrétt: Bréf Finnboga Ólafssonar til sýslumannins vegna göngu Einars Hallssonar vinnumanns á Geirólfsstöðum sem sé sinn maður að hálfu. Dags. 15.4.1896. Merkt A.6.c.25a–b.	A.6.c
	2(105) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Sighvatar Gunnlaugssonar varðandi göngur á Geitdalsafrétt 11.10.1895. Dags. 4.3.1896. Merkt A.6.c.26a–b.	A.6.c
	2(106) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Sighvatar Gunnlaugssonar um stjórn Guðmundar Þorvaldssonar í fyrstu og öðrum göngum á Geitdalsafrétt. Dags. 4.1.1896. Merkt A.6.c.27.	A.6.c
	2(107) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Björns Antoníussonar um stjórn Guðmundar Þorvaldssonar í fyrstu göngum á Geitdalsafrétt. Dags. 4.1.1896. Merkt A.6.c.28.	A.6.c
	2(108) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Friðbjörns Þórarinssonar og Óla Haralds Eyjólfssonar um göngur á Geitdalsafrétt 16.10.1895. Dags. 5.2. og 6.2.1896. Merkt A.6.c.29a–c.	A.6.c
	2(109) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Óla Haralds Eyjólfssonar um þær göngur á Geitdalsafrétt sem áttu að fara fram 2.11.1895. Dags. 21.3.1896. Merkt A.6.c.30a–b.	A.6.c

	2(110) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Jóhannes Árnasonar um gangnafyrirskipanir sem hann fór með til Björns Ívarssonar á Vaði, Sigurðar Einarssonar á Mýrum og Finns Björnssonar á Geirólfsstöðum. Dags. 29.2.1896. Merkt A.6.c.31a–b.	A.6.c
	2(111) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Páls Þorsteinssonar um boðaðar göngur á Geitdalsafrétt 15.10.1895. Dags. 2.3.1896. Merkt A.6.c.32.	A.6.c
	2(112) a–b	Geitdalsafrétt: Vitnisburður Finnboga Ólafssonar um þær göngur á Geitdalsafrétt sem átti að fara fram 2.11.1895. Dags. 29.2.1896. Merkt A.6.c.33.	A.6.c
	2(113) a–b	Geitdalsafrétt: Bréf Þorvaldar Guðmundssonar til sýslumanns þar sem hann svarar fyrir kæru Sigurðar Einarssonar gegn honum vegna dagsverks. Dags. 22.5.1896. Merkt A.6.c.34a–b.	A.6.c
	2(114) a–b	Gilsárdalsafrétt: Vitnisburður um að Sigurður Björnsson á Sauðhaga hafi sent mann í aðra göngu á Gilsárdal. Dags. 16.6.1926. Lagt fyrir lögreglurétt Suður-Múlasýslu 18.6.1926. Merkt A.6.c.54.	A.6.c
	2(115) a–b	Ljósárland: Þ. Þórarinsson skorast undan að láta úrskurða eða dæma af landamerkjanefnd um Ljósárland. Hann vill reyna að fá betri upplýsingar um landið. Dags. 25.6.1883. Merkt A.6.c.62.	A.6.c
	2(116) a–b	Ljósárland: Eftirrit af gjafabréfi. Dags. 11.11.1685, þinglýst 12.6.1732 og 11.7.1720. Eftirrit frá 25.6.1883. Merkt A.6.c.63a–b.	A.6.c
	2(117) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson fyrirbíður Einari Einarssyni á Hrafnkelsstöðum að yrkja og láta yrkja skóg í Rana í landeign Hrafnkelsstaða þar sem málsókn er um þennan skóg. Dags. 1.7.1857. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 1.8.1857. Merkt A.6.c.81a–b.	A.6.c
	2(118)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Björn Skúlason, umboðsmaður Skriðuklaustursjarða, rægir löggildingu eignarskjals Ytri-Víðivalla þar sem kemur fram að jörðin á ítak í skógi við Gilsá í Rana. Dags. 12.9.1857. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 12.9.1857. Merkt A.6.c.82a–l.	A.6.c
	2(119)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Varnarskjal Björn Skúlason, umboðsmaður Skriðuklaustursjarða, þar sem hann telur ekkert þeirra skjala sem Jón Einarsson á Ytri-Víðivöllum hefur framlagt sanni eign jarðarinnar á skógarítaki við Gilsá í Rana. Dags. 7.7.1857. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 1.8.1857. Merkt A.6.c.83a–c.	A.6.c
	2(120)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson skýrir svo frá að hann hafi lögfest eignarjörðina sína Ytri-Víðivelli á manntalsþingi 23.6.1856 með öllum eignum og ítökum þar á meðal skóg í Hrafnkelsstaðalandi út við Gilsá á Rana. Björn Skúlason, umboðsmaður Skriðuklaustursjarða, mótmælti lögfestunni. Jón biður sáttanefnd í Þingmúlasáttaumdæmi um að kalla þá fyrir sig og koma á sættum. Dags. 1.7.1856. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 4.6.1857. Merkt A.6.c.84a–c.	A.6.c
	2(121) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Lögfesta fyrir jörðina Ytri-Víðivelli. Dags. 30.4.1702. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 7.6.1857. Merkt A.6.c.85a–b.	A.6.c
	2(122)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson leggur fram skjöl um eignarrétt jarðarinnar Ytri-Víðivallna á skógarítaki við Gilsá í Rana og vill að sá réttur verði dæmdur til jarðarinnar. Dags. 4.6.1857. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 4.6.1857. Merkt A.6.c.86a–b.	A.6.c

	2(123)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Bréf Jóns Einarssonar til sýslumannsins þar sem hann biður hann um að stefna Birni Skúlasyni, umboðsmanni Skriðuklaustursjarða, en ekki höfðu náðst sættir á milli þeirra um skógarítak Ytri-Víðivalla í Rana. Jón vill eignarrétt á öllum skógi í Rana í Hrafnkelsstaðalandi fyrir utan Fiðlukletta og Kirkjuhamar og austur í Gilsá. Dags. 6.1.1857. Merkt A.6.c.87a–b.	A.6.c
	2(124) a–b	Geithellnar í Álftafirði, Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Ýmis skjöl: Kaupgjörningur frá 26.5.1674 á milli Jóns Þórlákssonar og Jóns Bjarnarsonar á aðra hönd og Jóns Þórlákssonar og Sigfúsar Bjarnarsonar á hina þar sem sá fyrst nefndi eignaðist alla jörðina Ytri-Víðivelli og borgaði hana að hluta til með fimm hundruðum úr jörðinni Geithellum til Sigfúsar. Vitnisburður tveggja manna á ítökum Ytri-Víðivalla frá vori 1467, afrit frá Maríumessu síðari árið 1582 og 4.2.1591. Landamerki Ytri-Víðivalla eftir kaupbréfi Erlends B. Magnússonar frá 26.3.1595. Vitnsiburður tveggja manna frá 18.2.1668. Yfirlit innihalds átta lögfestna fyrir Ytri-Víðivöllum frá 1650-1674. Vitnisburður Þórðar Björnssonar frá 4.5.1629. Vitnisburður þriggja manna frá 28.5.1674. Vitnisburður Ásmundar Jónssonar frá föstudeginum fyrir hvítasunnu 1674. Vitnisburður tveggja manna frá 1650, afrit frá 10.6.1674. Skikkun biskups um hálfkirkju á Ytri-Víðivöllum frá 7.7.1676. Yfirlit yfir inventarium hálfkirkjunnar frá 31.8.1677, afrit frá 13.3.1703. Afritið af heildarskjalinu er frá 17.9.1856. Merkt A.6.c.88a–g.	A.6.c
	2(125) a–b	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Herdís Magnúsdóttir, hennar synir Þorkell, Koðran, Sigmundur, Magnús og Björn Jónssynir ásamt Bjarna Ólafssyni fyrir konu sína Þórdísi Jónsdóttur selja Erlendi Magnússyni jörðina Ytri-Víðivelli. Erlendur leyfir Herdísi ábúð á Fremri-Víðivöllum svo lengi sem hún getur borgað sínar skuldir. Dags. 26.3.1595. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 1.8.1857. Merkt A.6.c.89a–b.	A.6.c
	2(126) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vitnisburður tveggja manna um ítök Ytri-Víðivalla. Dags. 26.3.1595. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 1.8.1857. Merkt A.6.c.90a–b.	A.6.c
	2(127)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Framhald af sóknarskjali í deilu um ítak Víðivalla til skógar í Rana. Dags. 15.8.1857. Merkt A.6.c.91a–j.	A.6.c
	2(128)	Dvergasteinn í Seyðisfirði: Sáttafundur vegna ágreinings um merki milli Dvergasteins og Vestdals. Dags. 8.8.1883. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 10.9.1883. Merkt A.6.c.95a–b.	A.6.c
	2(129) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson eigandi Ytri-Víðivalla biður sáttanefnd að kalla hann ásamt eigendum Ketilsstaða á sáttafund vegna tilkalls hins fyrrnefnda á Stóra-Steinsvaðssandi. Dags. 9.6.1884. Merkt A.6.c.96a–b.	A.6.c
	2(130) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson og Ólafur V. Frydendahl eigendur Ytri-Víðivalla biðja sáttanefnd að kalla sig ásamt umboðsmanni Páli Ólafssyni til sáttafundar vegna ágreinings um landamerki milli fyrrgreindrar jarðar og Hrafnkelsstaða. Dags. 2.9.1884. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 23.9.1884. Merkt A.6.c.97a–b.	A.6.c

	2(131) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson og Ólafur V. Frydendahl eigendur Ytri-Víðivalla biðja sáttanefnd um að kalla sig ásamt séra Sigurði Gunnarssyni á sáttafund vegna ágreinings um landamerki á milli fyrrgreindrar jarðar og Langhúsa. Sættir náðust ekki og málinu vísað til dóms og laga. Dags. 18.6. og 19.6.1884. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 23.9.1884. Merkt A.6.c.98a–b.	A.6.c
	2(132) a–b	Klúka í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Jón Einarsson listar ástæður fyrir tilkalli eiganda Ytri-Víðivalla með Klúku til hólma á milli þessara jarða og Langhúsa. Dags. 1.9.1884. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 14.9.1884. Merkt A.6.c.99a–b.	A.6.c
	2(133)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vörn Sigurðar Gunnarsson prests fyrir hönd kirkjujarðarinnar Langhúsa í ágreiningsmáli um landamerki á milli Ytri-Víðivalla og Langhúsa og tilkall til hólma þar á milli. Dags. 12.9.1885. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 14.9.1885. Merkt A.6.c.100a–d.	A.6.c
	2(134) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vitnisburður Bjarna Jónssonar um landamerki Ytri-Víðivalla. Dags. 10.10.1836. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 20.5.1887. Merkt A.6.c.101.	A.6.c
	2(135) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vitnisburður Einars Skúlasonar um landamerki Ytri-Víðivalla. Ódagsett. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 20.5.1887. Merkt A.6.c.102.	A.6.c
	2(136) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vörn Páls Ólafssonar í máli Jóns Einarssonar gegn umboðsmanni Skriðuklaustursjarða vegna ágreinings um landamerki milli Ytri-Víðivalla og Hrafnkelsstaða. Dags. 18.5.1887. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu að Valþjófsstað 20.5.1887. Merkt A.6.c.103a–d.	A.6.c
	2(137) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Einar Einarsson á Hrafnkelsstöðum og Jón Einarsson á Víðivöllum mættu fyrir sáttanefnd og sættust á að hvorugur þeirra myndi höggva skóg við Gilsá á Rana þar til málið yrði útkljáð. Dags. 23.11.1854. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 20.5.1887. Merkt A.6.c.104a–b.	A.6.c
	2(138) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Bréf Einars Einarssonar á Hrafnkelsstöðum þar sem hann upplýsir um að Jón Einarsson hafi látið upplesa lögfestu fyrir Víðivöllum með landamerkjum á milli þessara jarða. Bendir Einar á að séra Vigfús lét upplesa samhljóða lögfestu þegar hann keypti Víðivelli en Guðmundur Pálsson umboðsmaður klaustursins mótmælti henni og lögfesti fyrir Hrafnkelsstaðalandi með þeim afleiðingum að ekki var gert aftur tilkall til skógar í Hrafnkelsstaðalandi. Dags. 21.5.1854. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 20.5.1887. Merkt A.6.c.105a–b.	A.6.c
	2(139) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vottorð Sæbjörns Egilssonar varðandi útmælingu á engi Ytri-Víðivalla í Skriðuklaustursengjum. Dags. 22.9.1889. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 22.4.1890 og 10.8.1891. Merkt A.6.c.109.	A.6.c
	2(140)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Vitnisburður Halldórs Benediktssonar um samskipti sín við Ólaf í Klúku vegna útmælingar á teigi í Skriðuklausturslandi. Dags. 21.4.1890. Lagt fyrir aukarétt Norður-Múlasýslu 22.4.1890. Merkt A.6.c.110.	A.6.c
	2(141) a–b	Klúka í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Landamerkjalýsing Ytri-Víðivalla ásamt hjáleigunnar Klúku. Dags. 14.1.1884. Lagt fyrir lögreglurétt að Skriðuklaustri 22.6.1891. Merkt A.6.c.114a–b.	A.6.c

	2(142)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Framhaldssókn Páls Ólafssonar umboðsmanns Skriðuklaustursjarða gegn Jóni Einarssyni á Ytri-Víðivöllum vegna notkunar á ítökum Ytri-Víðivalla í Skriðuklausturslandi. Dags. 4.8.1891. Lagt fyrir lögreglurétt Norður-Múlasýslu 10.8.1891. Merkt A.6.c.115a–c.	A.6.c
	2(143) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Ljósárland: Kaupsamningur og afsal. Dags. 29.6.1903. Einar Gunnlaugsson bóndi á Höskuldsstöðum seldi Marteini Björnssyni vinnumanni í Höskuldsstaðaseli 1/8 úr jörðinni Höskuldsstöðum. Merkt A.6.d.6a–c.	A.6.d
	2(144) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Ljósárland: Landamerkjalýsing milli Höskuldsstaða og Höskuldsstaðasels. Maí 1883. Merkt A.6.d.7a–b.	A.6.d
	2(145) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Ljósárland: Heimajörðinni Höskuldsstöðum skipt frá nefndu afbýli, að ósk bændanna Gísla Þorvarðarsonar og Guðna Jónssonar. Dags. 31.7.1866. Merkt A.6.d.8.	A.6.d
	2(146) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Landamerkjalýsing Einars Gíslasonar, ábúanda og eiganda ½ jarðarinnar Höskuldsstaða, fyrir landamerki milli Flögu og lands þess sem Höskuldsstaðir eiga fyrir sunnan Breiðdalsá. Dags. 19.5.1883. Einnig mótmæli Þ. Þorlákssonar, dagsett 1.6.1883. Einnig uppkast að ódagsettri landamerkjalýsingu. Merkt A.6.d.9a–b.	A.6.d
	2(147) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal: Kaupsamningur. Dags. 29.6.1903. Hóseas Bjarnarson, bóndi á Höskuldsstöðum, seldi Einari Gunnlaugssyni, bónda á Höskuldsstöðum, hálflendu sína úr Höskuldsstöðum. Merkt A.6.d.10a–b.	A.6.d
	2(148) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal: Afsalsbréf. Dags. 29.6.1903. Hóseas Bjarnarson, bóndi á Höskuldsstöðum, seldi Einari Gunnlaugssyni, bónda á Höskuldsstöðum, hálflendu sína úr Höskuldsstöðum. Merkt A.6.d.11a–b.	A.6.d
	2(149) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Samningur á milli Þ. Þórarinssonar prests að Berufirði og umráðamanns Flögu annars vegar og Einars Gíslasonar og Hóseasar Bjarnarsonar sem eigenda Höskuldsstaða hins vegar, um skipti Ljósárlands milli jarðanna Höskuldsstaða og Flögu í Breiðdal. Dags. 23.10.1884. Merkt A.6.d.12.	A.6.d

	2(150) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal, Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Afrit af skjölum jarðarinnar Höskuldsstaða í Breiðdal eftir gömlum innsigluðum bréfum, tekin saman af Jóni Þorkelssyni þjóðskjalaverði árið 1907. Hér á meðal eru eftirfarandi skjöl: a) Vitnisburður, dagsettur 24.8.1457, um kaup milli Jóns Pálssonar prests og Guðmundar Magnússonar 22.8.1457 um sölu jarðarinnar Höskuldsstaða fyrir jörðina Tungu í Fáskrúðsfirði. Þetta skjal er ekki skrifað upp (sjá DI V, bls. 154–155). Í fornbréfasafni segir að kaupin hafi átt sér stað 20.8.það ár en laugardagurinn næsti eftir Maríumessu árið 1457 var 22. ágúst. Tekið eftir afriti Páls Björnssonar, Gísla Finnssonar og Einars Eiríkssonar frá 1633, b) afrit af vitnisburði Hjálms Einarssonar, dagsettum 12.5.1601, um gjöf á jörðinni Höskuldsstöðum. Tekið eftir afriti Sigurðar Bjarnasonar, Þórðar Höskuldssonar og Árna Eiríkssonar frá 18.5.1665, c) Afrit af vitnisburði Egils Ásbjörnssonar frá 1603 um landamerki Höskuldsstaða, d) afrit af vitnisburði Halldórs Mikaelssonar frá 4.5.1613 um landamerki Þorgrímsstaða gagnvart Höskuldsstöðum, e) afrit af vitnisburði Marteins Magnússonar frá 1619 um landamerki Þorgrímsstaða (ekki skrifað upp), f) afrit af vitnisburði Ívars Magnússonar frá 1619 um landamerki Höskuldsstaða, g) afrit af vitnisburði Jóns Þorlákssonar frá 1620 um landamerki Höskuldsstaða, h) afrit af vitnisburði Jóns Einarssonar, dagsettum 10.3.1685, um landamerkjaskjöl Höskuldsstaða. Merkt A.6.d.13a–i.	A.6.d
	2(151)	Þingmúli í Skriðdal: Byggingarbréf. Dags. 13.5.1940. Umboðsmaður þjóðjarða í Skriðdalshreppi byggði Óla Einarssyni jörðina Þingmúla frá fardögum 1938. Landamerki skv. landamerkjabréfi dags. 3.5.1912. Merkt A.6.d.23a–e.	A.6.d
	2(152)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Byggingarbréf. Dags. 10.9.1943. Umboðsmaður þjóðjarða í Breiðdalshreppi byggði Hóseasi Björnssyni jörðina Höskuldsstaðasel í Breiðdalshreppi frá fardögum 1942. Landamerki skv. landamerkjabréfi dags. 25.6.1885. Merkt A.6.d.24a–d.	A.6.d
	2(153) a–b	Hamar í Hamarsfirði: Matsgjörð á Hamri í Geithellnahreppi, gerð eftir umsókn núverandi ábúanda Stefáns Sigurðssonar vegna væntanlegrar sölu. Dags. 22.5.1918. Merkt A.6.d.28a–d.	A.6.d
	2(154) a–b	Hamar í Hamarsfirði: Lýsing á kirkjujörðinni Hamri í Geithellnahreppi, til leiðbeiningar við mat á jörðunni undir væntanlega sölu. Ódagsett. Merkt A.6.d.29a–b.	A.6.d
	2(155)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Svar Hóseasar Björnssonar við bréfi sýslumannsins í Suður-Múlasýslu varðandi landamerki Höskuldsstaðasels. Dags. 5.5.1943. Merkt A.6.d.34.	A.6.d
	2(156)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Afrit af bréfi, líklega frá sýslumanni, til Hóseasar Björnssonar varðandi landamerki jarðarinnar Höskuldsstaðasels vegna útgáfu byggingarbréfs. Dags. 9.3.1943. Merkt A.6.d.35.	A.6.d
	2(157)	Fossárdalur í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði, Víðines í Berufirði: Bréf Þorleifs H. Sigurðssonar til sýslumanns, m.a. varðandi fyrirhuguð landskipti á Fossárdal í Beruneshreppi. Dags. 17.8.1944. Merkt A.6.d.36a–b.	A.6.d
	2(158)	Fossárdalur í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði, Víðines í Berufirði: Bréf Guðmundar Magnússonar til sýslumannsins í Suður-Múlasýslu varðandi óskipt land á milli bæjanna Víðiness og Eyjólfsstaða í Fossárdal í Beruneshreppi. Dags. 19.1.1943. Merkt A.6.d.37.	A.6.d

	2(159)	Fossárdalur í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði, Víðines í Berufirði: Bréf Þorleifs H. Sigurðssonar til sýslumannsins í Suður-Múlasýslu varðandi endanleg skipti lands jarðanna Víðiness og Eyjólfsstaða í Fossárdal í Beruneshreppi. Dags. 22.11.1942. Merkt A.6.d.38.	A.6.d
	2(160) a–b	Múlaafrétt: Viðbótarupplýsingar við fasteignamat fyrir Svínaskála, Eskifjarðarsel, Kollaleiru, Bakkagerði, Seljateig og Múlaafrétt. Dags. 4.12.1917. Aðeins myndað og skrifað upp fyrir Múlaafrétt. Merkt A.6.d.43a–c.	A.6.d
	2(161) a–b	Fossárdalur í Berufirði: Jón Jónsson á Fossárdal og presturinn Guðmundur Skaptason innganga forlíkunarskilmála viðvíkjandi órímilegum skógarusla á Fossárdal, svo vel sem öllum undanförnum sökum á milli málsparta, þar á meðal varðandi kolayrkju og selveiði. Dags. 9.12.1802. Merkt A.6.e.1a–b.	A.6.e
	2(162) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Sáttanefnd tók fyrir landaþrætumál milli klausturjarðarinnar Hrafnkelsstaða og bóndaeignarinnar Víðivalla ytri. Mættu fyrir nefndina: Sæbjörn Egilsson bóndi á Hrafnkelsstöðum með fullmakt frá umboðsmanni Páli Ólafssyni á Hallfreðarstöðum fyrir hönd Hrafnkelsstaða og Jón Einarsson eigandi Víðivalla, sem kærandi í málinu. Dags. 2.9.1884. Merkt A.6.e.36a–b.	A.6.e
	2(163) a–b	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Klúka í Fljótsdal: Sáttanefnd tók fyrir landamerkjamál klausturjarðarinnar Hrafnkelsstaða og bændajarðarinnar Víðvalla ytri. Sem kærandi mætti fyrir hönd Víðivalla ytri og í umboði meðeiganda jarðarinnar, Kristrúnar Sölvadóttur, Jón Einarsson bóndi og annar eigandi Víðivalla. Fyrir hönd Hrafnkelsstaða mætti umboðsmaður cand. juris Björgvin Vigfússon frá Hallormsstað. Í umboði ábúanda Hrafnkelsstaða, Hallfríðar Einarsdóttur, mætti Gísli Benediktsson. Dags. 6.10.1897. Merkt A.6.e.40a–b.	A.6.e
	2(164) a–b	Víðivallagerði í Fljótsdal: Vitnisburður um skóg á milli Víðivallagerðis og Sturluár. Dags. 10.12.1793. Merkt A.7.1.	A.7
	2(165) a–b	Tvær lögfestur Eiríks Sölvasonar fyrir Ólafskirkju í Þingmúla og heimalandi. Lögfesturnar voru upplesin að Þingmúla, sú fyrri 4.6.1703 og 12.7.1705, sú síðari 2.7.1718. Merkt A.7.41 og A.7.43.	A.7
	2(166) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vitnisburður Bjarna Gissurarsonar prests um reka á Ólafssandi. Dags. 11.8.1702. Merkt A.7.42.	A.7
	2(167) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vitnisburður Skeggja Þorleifssonar um skógarteig Múlakirkju á Stóra-Sandfelli. Afritið er dagsett 3.5.1782. Dags. tveimur dögum eftir Maríumessu 1598. Merkt A.7.44.	A.7
	2(168) a–b	Heydalir í Breiðdal: Lögfesta Gísla Sigurðssonar fyrir Heydölum. Dags. 10.6.1787, þinglýst 2.6.1789, 24.5.1792, 27.5.1793 og 26.5.1794 og framlögð við aukarétt 20.10.1845. Merkt A.7.52a–b.	A.7
	2(169) a–b	Heydalir í Breiðdal: Bréf Brynjólfs Gíslasonar Heydalaprests til stiftsyfirvalda um byggingu kirkjujarða, skógarhögg og skatta af prestakallinu. Einnig svar stiftsyfirvalda. Dags. 27.12.1796 og 23.11.1797. Merkt A.7.53a–c.	A.7
	2(170) a–b	Heydalir í Breiðdal: Yfirmatsgjörð á Heydölum og hlunnindum. Dags. 20.9.1869. Merkt A.7.54a–b.	A.7
	2(171) a–b	Höskuldsstaðir í Breiðdal: Landamerkjabréf Jórvíkur og Höskuldsstaða í Breiðdal 1645. Í afriti frá 1749 sem gert var eftir afriti frá 1686. Dags. 24.8.1645. Merkt A.7.56a–b.	A.7

	2(172) a–b	Berufjörður í Berufirði: Kaupbréf. Presturinn Jón Eiríksson selur sýslumanni Jóni Þorlákssyni jörðina Berufjörð. Í afriti Guðna Jónssonar frá 12.9.1712. Dags. 13.10.1683. Merkt A.7.57a–b.	A.7
	2(173) a–b	Berufjörður í Berufirði: Gjafabréf Guðrúnar Einarsdóttur fyrir Berufirði. Dags. 4.3.1743. Staðfest 15.4.1748 Merkt A.7.58a–d.	A.7
	2(174) a–b	Ljósárland: Lögfesta. Dags. 25.5.1790, þinglýst sama dag. Merkt A.7.59a–b.	A.7
	2(175) a–b	Ljósárland: Lögfesta. Dags. 25.5.1791. Merkt A.7.60.	A.7
	2(176) a–b	Berufjörður í Berufirði: Lögfesta. Dags. 25.5.1791, þinglýst 30.5.1791. Merkt A.7.61a–c.	A.7
	2(177) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf. Guðmundur Skaptason byggði Jóni Jónssyni jörðina Flögu í Breiðdal. Dags. 21.10.1824. Merkt A.7.62a–b.	A.7
	2(178) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 23.8.1645. Merkt A.8.70.	A.8
	2(179) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 12.9.1682. Merkt A.8.71.	A.8
	2(180) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 17.9.1706. Merkt A.8.72a–c.	A.8
	2(181) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 20.5.1727. Merkt A.8.73a–b.	A.8
	2(182) a–b	Berufjörður: Minnispunktar, ódagsettir. Merkt A.8.74.	A.8
	2(183) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 23.8.1748. Merkt A.8.75a–b.	A.8
	2(184) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 4.9.1755. Merkt A.8.76a–d.	A.8
	2(185) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 5.9.1779. Merkt A.8.77a–c.	A.8
	2(186) a–b	Berufjörður: Vísitasía, dags. 19.7.1850. Merkt A.8.78a–b.	A.8
	2(187)	Berufjörður: Vísitasía, dags. 27.7.1898. Merkt A.8.79.	A.8
	2(188) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 1641. Merkt A.8.56a–e.	A.8
	2(189) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 1.9.1677. Merkt A.8.57a–b.	A.8
	2(190) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 30.8.1706. Merkt A.8.58a–d.	A.8
	2(191) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 30.7.1850. Merkt A.8.59a–b.	A.8
	2(192)	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 21.7.1890. Merkt A.8.60.	A.8
	2(193) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 21.8.1641. Merkt A.8.66a–c.	A.8
	2(194) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 8.9.1677. Merkt A.8.67a–b.	A.8
	2(195) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 21.7.1850. Merkt A.8.68a–b.	A.8
	2(196) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 29.7.1898. Merkt A.8.69.	A.8
	2(197) a–b	Skriðuklaustur: Vísitasía, dags. 5.8.1641. Merkt A.8.92a–e.	A.8
	2(198) a–b	Skriðuklaustur: Vísitasía, dags. 28.8.1706. Merkt A.8.93a–c.	A.8
	2(199) a–b	Þingmúli: Vísitasía, dags. 12.8.1641. Merkt A.8.61.	A.8
	2(200) a–b	Þingmúli: Vísitasía, dags. 31.8.1706. Merkt A.8.62a–b.	A.8
	2(201) a–b	Þingmúli: Vísitasía, dags. 26.5.1727. Merkt A.8.63a–b.	A.8
	2(202) a–b	Þingmúli: Vísitasía, dags. 26.5.1727. Merkt A.8.64a–b.	A.8
	2(203) a–b	Þingmúli: Vísitasía, dags. 22.7.1890. Merkt A.8.65.	A.8
	2(204) a–b	Berufjörður í Berufirði: Vísitasía, dags. 16.6.1759. Merkt A.9.74a–b.	A.9
	2(205) a–b	Berufjörður í Berufirði: Úttekt, dags. 8.6.1761. Merkt A.9.75a–d.	A.9
	2(206) a–b	Berufjörður í Berufirði: Úttekt, dags. 21.5.1785. Merkt A.9.76a–f.	A.9
	2(207) a–b	Berufjörður í Berufirði: Úttekt, dags. 24.5.1797. Merkt A.9.77a–c.	A.9
	2(208) a–b	Berufjörður í Berufirði: Vísitasía, dags. 7.7.1818. Merkt A.9.78a–d.	A.9
	2(209) a–b	Berufjörður í Berufirði: Vísitasía, dags. 1.8.1840. Merkt A.9.79a–c.	A.9
	2(210) a–b	Berufjörður í Berufirði: Vísitasía, dags. 9.8.1842. Merkt A.9.80.	A.9
	2(211) a–b	Berufjörður í Berufirði: Vísitasía, dags. 19.6.1844. Merkt A.9.81a–b.	A.9
	2(212) a–b	Berufjörður í Berufirði: Heimsókn, dags. 8.9.1848. Merkt A.9.82a–b.	A.9

	2(213) a–b	Berufjörður í Berufirði: Bréf prests og ábúanda Berufjarðar um eyjar, hólma og sker Berufjarðarkirkju, ásamt ítökum í Kelduskógalandi. Ódagsett en þinglýst 16.6.1886. Merkt A.9.141.	A.9
	2(214) a–b	Berufjörður í Berufirði: Úttekt, dags. 13.6.1890. Merkt A.9.83a–e.	A.9
	2(215) a–b	Berufjörður í Berufirði: Úttekt, dags. 7.6.1906. Merkt A.9.84a–d.	A.9
	2(216) a–b	Hallormsstaður: Yfirlit yfir sanda í Héraðsflóa, dags. Ódagsett en varðveitt í bók um úttektir og vísitasíur 1704–1743. Merkt A.9.133.	A.9
	2(217) a–b	Hallormsstaður: Yfirlit yfir eignir kirkjunnar, dags. Ódagsett en varðveitt í bók um úttektir og vísitasíur 1704–1743. Merkt A.9.134a–f.	A.9
	2(218) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 3.7.1778. Merkt A.9.135a–e.	A.9
	2(219) a–b	Hallormsstaður: Úttekt, dags. 16.6.1792. Merkt A.9.136a–k.	A.9
	2(220) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 26.7.1793. Merkt A.9.137a–b.	A.9
	2(221) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 22.8.1796. Merkt A.9.57a–b.	A.9
	2(222) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 10.7.1807. Merkt A.9.58a–b.	A.9
	2(223)	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 3.7.1818. Merkt A.9.59a–c.	A.9
	2(224) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 16.8.1824. Merkt A.9.60.	A.9
	2(225)	Hallormsstaður: Úttekt, dags. 6.6.1833. Merkt A.9.61a–h.	A.9
	2(226) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 5.12.1842. Merkt A.9.62a–b.	A.9
	2(227) a–b	Hallormsstaður: Vísitasía, dags. 18.5.1848. Merkt A.9.63a–c.	A.9
	2(228) a–b	Heydalir í Breiðdal: Yfirlit yfir eignir kirkjunnar, dags. 1748. Merkt A.9.150a–b.	A.9
	2(229) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 19.6.1749. Merkt A.9.151a–b.	A.9
	2(230) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 6.8.1758. Merkt A.9.70a–d.	A.9
	2(231) a–b	Heydalir í Breiðdal: Úttekt, dags. 8.6.1759. Merkt A.9.71a–e.	A.9
	2(232) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 3.6.1785. Merkt A.9.152a–b.	A.9
	2(233) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 18.5.1787. Merkt A.9.153.	A.9
	2(234) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vísitasía, dags. 17.7.1818. Merkt A.9.154a–d.	A.9
	2(235) a–b	Heydalir í Breiðdal: Úttekt, dags. 29.5.1820. Merkt A.9.72a–h.	A.9
	2(236) a–b	Heydalir í Breiðdal: Vitjun, dags. 9.9.1848. Merkt A.9.73a–b.	A.9
	2(237)	Heydalir í Breiðdal: Matsgjörð, dags. 21.11.1908. Merkt A.9.155.	A.9
	2(238) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Uppskrift, dags. 19.5.1747. Merkt A.9.138a–c.	A.9
	2(239) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vísitasía, dags. 15.7.1786. Merkt A.9.139a–c.	A.9
	2(240) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Úttekt, dags. 27.5.1788. Merkt A.9.140a–e.	A.9
	2(241)	Þingmúli í Skriðdal: Yfirskoðun, dags. 28.7.1812. Merkt A.9.64.	A.9
	2(242) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vísitasía, dags. 5.7.1818. Merkt A.9.65a–e.	A.9
	2(243) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vísitasía, dags. 5.5.1844. Merkt A.9.66a–b.	A.9
	2(244) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Vísitasía, dags. 20.5.1848. Merkt A.9.67a–b.	A.9
	2(245) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Úttekt, dags. 17.6.1852. Merkt A.9.68a–d.	A.9
	2(246)	Þingmúli í Skriðdal: Úttekt, dags. 2.10.1862. Merkt A.9.69a–c.	A.9
	2(247) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Byggingarbréf, dags. 1.6.1870. Merkt A.9.143a–b.	A.9
	2(248) a–b	Borg í Skriðdal: Byggingarbréf Jóns Magnússonar fyrir þriðjungi í jörðinni Borg eða tveimur hundruðum og 40 álnum, dags. 17.7.1856. Merkt A.9.145a–b.	A.9
	2(249) a–b	Borg í Skriðdal: Byggingarbréf Jóns Magnússonar fyrir tveim þriðjungum í jörðinni Borg eða fjögur hundruðum og 80 álnum, dags. 29.10.1857. Merkt A.9.146a–b.	A.9
	2(250) a–b	Borg í Skriðdal: Byggingarbréf Jóns Guðmundssonar fyrir hjáleigunni Borg sem er sjö hundruð að fornu mati, dags. 1.6.1870. Merkt A.9.147a–b.	A.9

	2(251) a–b	Stefánsstaðir í Skriðdal: Byggingarbréf Guðmundar Finnbogasonar fyrir hjáleigunni Stefánsstöðum, dags. 15.4.1871. Merkt A.9.148a–b.	A.9
	2(252) a–b	Stefánsstaðir í Skriðdal: Byggingarbréf Vigfúsar Sveinssonar fyrir hjáleigunni Stefánsstöðum, dags. 16.11.1885. Merkt A.9.149a–c.	A.9
	2(253) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf Jóns Jónssonar, dags. 6.7.1820. Merkt A.9.171a–b.	A.9
	2(254) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Bréf til sýslumanns þar sem presturinn í Berufirði sendir skjöl sem eiga að sýna að Ljósárland tilheyri Flögu en ekki Höskuldsstöðum, dags. 5.3.1850. Merkt A.9.165.	A.9
	2(255) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf Guðmundar Marteinssonar á hálfri jörðinni Flögu, þrjú hundruð að fornu mati en 6 ¼ hundruð að nýju jarðamati, ásamt Ljósárlandi, dags. 16.3.1869. Merkt A.9.156a–b.	A.9
	2(256) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf Jóhannesar Gunnlaugssonar á þriðjungi jarðarinnar Flögu, tvö hundruð að fornu mati en 4 1/8 hundruð að nýju jarðamati, ásamt Ljósárlandi, dags. 18.3.1869. Merkt A.9.157a–b.	A.9
	2(257) a–b	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf Valgerðar Finnbogadóttur á þriðjung jarðarinnar Flögu, tvö hundruð að fornu mati, ásamt Ljósárlandi, dags. 1.5.1880. Merkt A.9.163a–b.	A.9
	2(258)	Flaga í Breiðdal, Ljósárland: Byggingarbréf Jóns Pálssonar á hálfri jörðinni Flögu, þrjú hundruð að fornu mati en 6 og ¼ hundruð að nýju jarðamati, með hálfu Ljósárlandi, dags. 1.5.1880 og 1.6.1880. Sömu efnistök og í skjali nr. 2(255) (A.9.157) varðandi Ljósárland nema hér eru 2/3 hluta afnot af landinu með hálfri Flögujörðinni. Að öðru leyti eru ekki upplýsingar um afmörkun. Merkt A.9.190a–c.	A.9
	2(259) a–b	Berufjörður í Berufirði: Uppkast að byggingarbréfi fyrir Berufjarðarhjáleiguna innri. Janúar 1798. Merkt A.9.170a–c.	A.9
	2(260) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Jóns Þorvarðssonar fyrir Berufjarðarhjáleigu innri, dags. 25.11.1818. Merkt A.9.172a–c.	A.9
	2(261) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Jóns Jónssonar fyrir Berufjarðarkirkjujörðinni Framhjáleigu, dags. 21.10.1823. Merkt A.9.174a–b.	A.9
	2(262) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Jóns Þorvarðssonar fyrir Berufjarðarkirkjujörðinni Úthjáleigu, dags. 21.10.1823. Merkt A.9.175a–b.	A.9
	2(263) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Christians Christiansson fyrir Berufjarðarkirkjuhjáleigu ytri í Berufjarðarkirkju heimalandi, dags. 2.11.1826. Merkt A.9.176a–c.	A.9
	2(264) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Jóns Guðmundssonar fyrir Árnahús liggjandi í Berufjarðardal í Berufjarðarkirkju heimalandi, dags. 2.11.1826. Merkt A.9.177a–c.	A.9
	2(265)	Berufjörður í Berufirði: Sveinn Pétursson útbyggir Ásmundi Ingimundarsyni af Berufjarðar ytri hjáleigu. dags. 13.12.1831. Ásmundur neitar þó að fara. Merkt A.9.181a–b.	A.9
	2(266) a–b	Berufjörður í Berufirði: Varðar tilkall eiganda jarðarinnar Skála til skógarítaks í Berufjarðarkirkjulandi, dags. 2.3.1848. Merkt A.9.187a–b.	A.9
	2(267) a–b	Berufjörður í Berufirði: Byggingarbréf Guðmundar Guðmundssonar fyrir afbýli Berufjarðarstaðar Árnahús, dags. 10.12.1859. Merkt A.9.166a–b.	A.9
	2(268) a–b	Fossárdalur í Berufirði: Byggingarbréf fyrir þrjú hundruð í Fossárdal og eitt hundrað úr Suðurdal, dags. 20.12.1792. Merkt A.9.169a–c.	A.9

	2(269) a–b	Fossárdalur í Berufirði, Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf fyrir Suður-Fossárdal eða svokallaða Eiríksstaði, dags. 27.12.1821. Merkt A.9.173a–b.	A.9
	2(270) a–b	Fossárdalur í Berufirði: Byggingarbréf fyrir Suður-Fossárdal, febrúar 1828. Merkt A.9.180a–c.	A.9
	2(271) a–b	Fossárdalur í Berufirði: Byggingarbréf fyrir Suður-Fossárdal, apríl 1829. Merkt A.9.178a–c.	A.9
	2(272) a–b	Fossárdalur í Berufirði: Byggingarbréf fyrir Austur-Fossárdal, dags. Ódagsett en varðveitt í bók um úttektir og byggingarbréf 1762–1887. Merkt A.9.179a–b.	A.9
	2(273)	Fossárdalur í Berufirði: Byggingarbréf fyrir Austur-Fossárdal, dags. 20.10.1839. Aðeins nefnt að jörðin byggist honum með að undanförnu fornra takmarki. Því er ekki lýst frekar. Merkt A.9.182a–b.	A.9
	2(274)	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf fyrir hálfa jörðina, dags. 2.10.1840. Merkt A.9.183.	A.9
	2(275)	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf fyrir hálfa jörðina, dags. 1.5.1847. Merkt A.9.186a–b.	A.9
	2(276) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 21.11.1847. Merkt A.9.184.	A.9
	2(277) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 21.4.1851. Merkt A.9.185a–b.	A.9
	2(278) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf fyrir hálfa jörðina, dags. 12.5.1868. Merkt A.9.188a–b.	A.9
	2(279)	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf fyrir hálfa jörðina, dags. 12.5.1868. Merkt A.9.189a–b.	A.9
	2(280) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 27.4.1876. Merkt A.9.158a–b.	A.9
	2(281) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 31.3.1880. Merkt A.9.162a–c.	A.9
	2(282) a–b	Víðines í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 16.7.1864. Merkt A.9.167a–b.	A.9
	2(283) a–b	Víðines í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 16.4.1867. Merkt A.9.168a–b.	A.9
	2(284) a–b	Víðines í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 24.3.1879. Merkt A.9.159a–c.	A.9
	2(285) a–b	Víðines í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 24.6.1879. Merkt A.9.161a–c.	A.9
	2(286) a–b	Eyjólfsstaðir í Berufirði: Byggingarbréf, dags. 2.5.1885. Merkt A.9.164a–c.	A.9
	2(287) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Afrit af byggingarbréfi, dags. 20.2.1893. Landamerkjum er lýst. Einnig er fjallað um afrétt sem staðnum fylgi. Merkt A.9.191a–d.	A.9
	2(288)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Einar Jónsson í Kirkjubæ sendir landshöfðingja beiðni ábúandans á Hrafnkelsstöðum um heimild til að kaupa ábýlisjörð sína. Dags. 10.9.1897. Merkt A.10.26.	A.10
	2(289)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Hallfríður Einarsdóttir, ábúandi á Hrafnkelsstöðum, veitir Einari Jónssyni í Kirkjubæ umboð til að ganga frá kaupum á ábýlisjörð sinni. Dags. 13.4.1897. Merkt A.10.27.	A.10
	2(290)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Ráðgjafinn svarar erindi landshöfðingja vegna sölu á Hrafnkelsstöðum. Dags. 30.4.1898. Merkt A.10.38.	A.10

	2(291) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Björgvin Vigfússon, umboðsmaður Múlasýslujarða, sendir landshöfðingja afrit af áliti forvera síns, Páls Ólafssonar, á sölu Hrafnkelsstaða. Dags. 15.1.1898. Álitið, dagsett 22.4.1893, fylgir. Merkt A.10.39a–c.	A.10
	2(292)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Landshöfðingi skrifar ráðgjafa um fyrirhugaða sölu á Hrafnkelsstöðum. Dags. 28.2.1898. Merkt A.10.41.	A.10
	2(293)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Sýslumaður Norður-Múlasýslu sendir landshöfðingja bréf með afriti af fundargerð sýslunefndar, frá fundi 24.4.1893, vegna sölu á Hrafnkelsstöðum þar sem sýslunefnd samþykkir að jörðin sé seld. Dags. 11.1.1898. Merkt A.10.42.	A.10
	2(294)	Hallormsstaður: Stiftsyfirvöld greina landshöfðingja frá því að þrátt fyrir samningsumleitanir neiti sóknarpresturinn í Vallanesi að gefa samþykki fyrir kaupum landssjóðs á Hallormsstað undan prestakallinu. Dags. 10.10.1902. Meðfylgjandi er afrit bréfs Vallanesprests, dagsett 25.9.1902 og greinargerð hans, dagsett 12.11.1899. Merkt A.10.46a–c.	A.10
	2(295)	Hallormsstaður: Stiftsyfirvöldin greina landshöfðingja frá mótmælum sóknarprestsins í Vallanesi við heimild er Alþingi veitti stjórninni til að kaupa Hallormsstað undan prestakallinu. Dags. 13.8.1901. Merkt A.10.47a–b.	A.10
	2(296)	Hallormsstaður: Landshöfðingi biður stiftsyfirvöldin að leita samninga við sóknarprestinn í Vallanesi vegna fyrirhugaðra kaupa landssjóðs á Hallormsstað. Dags. 8.10.1901. Merkt A.10.48.	A.10
	2(297) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 28.6.1925. Merkt A.11.15a–b.	A.11
	2(298)	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal: Greinargerð umboðsmanns Múlasýsluumboðs um jörðina, send Stjórnarráði Íslands, vegna beiðni ábúenda um kaup á henni. Dags. 31.12.1925. Merkt A.11.14.	A.11
	2(299) a–b	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 10.8.1914. Merkt A.11.2a–b.	A.11
	2(300)	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal: Greinargerð umboðsmanns Múlaumboðs um jörðina ásamt fylgiskjölum vegna beiðni ábúanda um kaup á henni. Dags. 12.9.1914. Merkt A.11.1a–c.	A.11
	2(301) a–b	Víðivallagerði í Fljótsdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 29.6.1911. Merkt A.11.10a–c.	A.11
	2(302)	Víðivallagerði í Fljótsdal: Greinargerð umboðsmanns Múlasýsluumboðs um jörðina, send Stjórnarráði Íslands, vegna beiðni ábúenda um kaup á henni. Dags. 16.8.1911. Merkt A.11.9.	A.11
	2(303) a–b	Flaga í Skriðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 10.7.1917. Merkt A.11.25a–b.	A.11
	2(304)	Flaga í Skriðdal: Afsal ráðherra Íslands til Sigríðar Guðmundsdóttur fyrir jörðinni. Dags. 7.11.1918. Merkt A.11.44a–b.	A.11
	2(305) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 3.7.1923. Merkt A.11.31.	A.11
	2(306) a–b	Borg í Skriðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 2.7.1917. Merkt A.11.26.	A.11
	2(307)	Borg í Skriðdal: Afsal ráðherra Íslands til Bjarna Björnssonar fyrir jörðinni. Dags. 7.11.1918. Merkt A.11.45a–b.	A.11
	2(308) a–b	Vatnsskógar í Skriðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um eyðijörðina Vatnsskóga. Dags. 26.6.1916. Merkt A.11.27a–b.	A.11
	2(309)	Vatnsskógar í Skriðdal: Afsal ráðherra Íslands til Halldórs Halldórssonar fyrir jörðinni. Dags. 7.11.1918. Merkt A.11.46a–b.	A.11

	2(310) a–b	Flaga í Breiðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 19.1.1917. Merkt A.11.23a–c.	A.11
	2(311) a–b	Flaga í Breiðdal: Álit umráðamanns Flögu á matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 7.8.1917. Merkt A.11.24.	A.11
	2(312)	Flaga í Breiðdal: Afsal ráðherra Íslands til Guðjóns Guðmundssonar fyrir jörðinni. Dags. 31.12.1918. Merkt A.11.43a–b.	A.11
	2(313) a–b	Ánastaðir í Breiðdal: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 6.7.1929. Merkt A.11.30a–b.	A.11
	2(314)	Ánastaðir í Breiðdal: Afsal ráðherra Íslands til Stígs Jónssonar fyrir jörðinni. Dags. 11.6.1930. Merkt A.11.47a–b.	A.11
	2(315) a–b	Eyjólfsstaðir í Berufirði: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 29.4.1916. Merkt A.11.22a–c.	A.11
	2(316)	Eyjólfsstaðir í Berufirði: Afsal ráðherra Íslands til Magnúsar Jónssonar fyrir jörðinni. Dags. 29.10.1918. Merkt A.11.42a–b.	A.11
	2(317) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Matsgerð dómkvaddra matsmanna um jörðina. Dags. 22.7.1931. Merkt A.11.29.	A.11
	2(318)	Svarbréf Fljótsdalshrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga. Dags. 22.5.1920. Fram kemur að enginn almenningur og ekkert afréttarland sé í hreppnum sem ekki tilheyri einhverju lögbýli. Merkt A.11.56.	A.11
	2(319)	Svarbréf Breiðdalshrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga. Dags. 6.4.1920. Fram kemur að enginn almenningur og ekkert afréttarland sé í hreppnum sem ekki tilheyri einhverju lögbýli. Merkt A.11.57.	A.11
	2(320) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Bréf sr. Árna Þorsteinssonar á Kirkjubæ til biskups um 10 hundraða skógarítak konu sinnar, Bjargar Pétursdóttur, í jörðinni Hallormsstað. Dags. 30.4.1807. Merkt A.12.1a–b.	A.12
	2(321) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Bréf sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað um eign kirkjunnar að Hallormsstað. Dags. 14.6.1806. Merkt A.12.40.	A.12
	2(322) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Bréf sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað til biskups um eign kirkjunnar að Hallormsstað. Dags. 14.6.1806. Merkt A.12.41.	A.12
	2(323) a–b	Berufjörður í Berufirði, Fossárdalur í Berufirði: Bréf Stefáns Bessasonar í Fossárdal til biskups um landamerkin milli Fossárdals og Berufjarðar. Dags. 16.12.1809. Merkt A.12.47a–b.	A.12
	2(324) a–b	Berufjörður í Berufirði: Skýrsla yfir inntektir Berufjarðarprestakalls. Dags. 12.6.1839. Merkt A.12.55a–c.	A.12
	2(325) a–b	Heydalir í Breiðdal: Skýrsla yfir inntektir Heydalaprestakalls. Dags. 1.6.1839. Merkt A.12.56a–d.	A.12
	2(326) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Bréf sr. Hjálmars Guðmundssonar á Hallormsstað um skógarréttindi í landi Hallormsstaðar. Dags. 1.7.1834. Merkt A.12.61a–c.	A.12
	2(327)	Heydalir í Breiðdal, Þingmúli í Skriðdal í Skógum: Bréf sr. Engilberts Þórðarsonar í Þingmúla til biskups um skógarlandið Víðirgróf og að Heydalamenn hafi sótt í það of mikið. Dags. 12.1.1837. Bréfinu var svarað 21.3.1837. Merkt A.12.63a–b.	A.12
	2(328) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Bréf sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi um bæjarhús og jörð á Eiríksstöðum. Dags. 18.1.1841. Fjallað er um húsaskipti á Eiríksstöðum og Kambshjáleigu í Berufirði. Merkt A.12.64a–b.	A.12

	2(329) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Bréf sr. Péturs Jónssonar á Berufirði um jörðina Eiríksstaða. Dags. 2.1.1841. Fjallað er um húsaskipti á Eiríksstöðum og Kambshjáleigu í Berufirði. Merkt A.12.65.	A.12
	2(330) a–b	Flaga í Breiðdal: Bréf sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi til stiftsyfirvaldanna yfir Íslandi um jörðina Flögu, merkin gagnvart Skriðu í Breiðdal og stykki þar á milli sem ágreiningur sé um. Dags. 29.5.1844. Fram kemur að sr. Pétur Jónsson á Berufirði hafi sent sr. Guttormi nokkur skjöl, m.a. kaupbréf á kálfskinni, dagsett 14.8.1685, fyrir Flögu með Litlu-Flögu og útskrift af vitnaleiðslu frá 2. og 3.9.1785. Merkt A.12.66a–c.	A.12
	2(331) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Skýrsla um tekjur og útgjöld Hallormsstaðarprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853. Dags. 7.10.1854. Merkt A.12.74.	A.12
	2(332) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Afrit af áliti matsmanna, H. Einarssonar og E. Einarssonar, á jörðinni Hallormsstað. Dags. 2.10.1854. Með fylgir bréf sr. Hjálmars Guðmundssonar frá 5.10.1854. Merkt A.12.75a–d.	A.12
	2(333) a–b	Heydalir í Breiðdal: Skýrsla um tekjur og útgjöld Heydalaprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853. Dags. 18.5.1854. Merkt A.12.79a–c.	A.12
	2(334) a–b	Berufjörður í Berufirði: Skýrsla um tekjur og útgjöld Berufjarðarprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853. Dags. 16.7.1854. Merkt A.12.80a–b.	A.12
	2(335)	Hallormsstaður í Skógum: Afskriftir sr. Hjálmars Guðmundssonar á Hallormsstað úr kirkjubók frá 1747. Dags. 21.6.1834. Í fyrsta lagi er afskrift af eignum og ítökum Hallormsstaðarkirkju. Í öðru lagi af bréfi sem kemur fram í vísitasíu frá árinu 1706 (sjá A.8.58a–d). Í þriðja lagi afskrift af pósti úr vísitasíu frá árinu 1778. Loks er í fjórða lagi útlistun á sandaheitum fyrir öllum Héraðsflóa. Merkt A.12.62a–d.	A.12
	2(336) a–b	Hallormsstaður í Skógum, Litla-Sandfell í Skriðdal: Bréf sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað til biskups um skógarítak kirkjunnar í landi Litla-Sandfells. Dags. 15.1.1823. Bréfinu var svarað 21.5.1823. Merkt A.12.42a–b.	A.12
	2(337) a–b	Litla-Sandfell í Skriðdal: Afrit af bréfi Mortens Hansen Tvede sýslumanns til Hallgríms Ásmundssonar hreppstjóra um skógarítak í landi Litla-Sandfells. Dags. 8.9.1822. Merkt A.12.43.	A.12
	2(338) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Afrit af bréfi sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi um Hallormsstað, landareign og ítök. Dags. 30.6.1831. Með bréfinu fylgir kort af Fljótsdal, Buðlungavallaheiði, Hallormsstaðarháls, Skriðdal og Þingmúla. Þá eru merkt inn ýmis bæjarheiti sem og Lagarfljót og Grímsá. Merkt A.12.49a–d.	A.12
	2(339) a–b	Hallormsstaður í Skógum: Skýrsla yfir inntektir Hallormsstaðarprestakalls samkvæmt lögum frá 18.12.1838. Dags. 24.6.1839. Merkt A.12.54a–b.	A.12
	2(340) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Skýrsla yfir inntektir og útgjöld Þingmúlaprestakalls. Dags. 5.6.1839. Merkt A.12.60a–e.	A.12
	2(341) a–b	Þingmúli í Skriðdal: Skýrsla um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls eftir fimm ára meðaltali 1849–1853. Dags. 16.5.1854. Merkt A.12.76a–b.	A.12
	2(342) a–b	Afrit af skjali sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi og Stefáns Árnasonar á Valþjófsstað um jarðir í Múlasýslu, eignarrétti, landamerki, ítök, hlunnindi o.fl. Dags. 12.5.1843. Bréfið virðist vera svar við mögulegri breytingu á lögum með því að fella niður 26. kapítula landsleigubálks og 16. grein tilskipunar um biskupa frá 1.7.1746. Merkt A.12.67a–d.	A.12

	2(343) a–b	Bréf sr. Hallgríms Jónssonar á Hólmum til biskups um skóga sem tilheyra kirkjum í Suður-Múlaprófastsdæmi. Dags. 16.10.1848. Merkt A.12.71a–h.	A.12
	2(344)	Hallormsstaður í Skógum, Litla-Sandfell í Skriðdal: Afrit af bréfi biskups til sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað um skógarítak kirkjunnar í landi Litla-Sandfells. Dags. 21.5.1823. Merkt A.12.83a–c.	A.12
	2(345)	Hallormsstaður í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Árna Þorsteinssonar á Kirkjubæ varðandi skógarítak konu hans, Bjargar Pétursdóttur, í jörðinni Hallormsstað. Dags. 12.10.1807. Vísað er í bréf biskups til sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað dagsett 18.10.1805 og 24.10.1806. Skeggjastaðir eru nefndir. Merkt A.12.94a–b.	A.12
	2(346)	Hallormsstaður í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Gunnlaugs Þórðarsonar á Hallormsstað um eign kirkjunnar að Hallormsstað. Dags. 24.10.1806. Merkt A.12.104a–b.	A.12
	2(347)	Hallormsstaður í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Hjálmars Guðmundssonar á Hallormsstað um landareign, ítök og jarðir Hallormsstaðar. Dags. 4.8.1834. Fram kemur að presturinn í Þingmúla vilji fá timbur úr Hallormsstaðarskógi en sr. Hjálmar neiti. Biskup segir óþarft að deila um þetta og biður þá að sameinast um niðurstöðu. Þá fylgja með afrit af máldögum Vilchins og Gísla biskups Jónssonar, þar sem vísað er í konunglega staðfestingu á þeim frá 1.7.1746 og 5.4.1749. Merkt A.12.110a–b.	A.12
	2(348)	Hallormsstaður í Skógum, Þingmúli í Skriðdal í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi um skógarréttindi Þingmúla í landi Hallormsstaðar. Dags. 4.8.1834. Biskup biður sr. Guttorm um að ganga á milli og koma í veg fyrir að lagadeila hljótist af. Merkt A.12.111.	A.12
	2(349) a–b	Heydalir í Breiðdal, Þingmúli í Skriðdal í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Guttorms Pálssonar og sr. G. Thorsteinssonar varðandi kvartanir sr. Engilberts Þórðarsonar í Þingmúla til biskups um skógarlandið Víðirgróf og ásókn í það. Dags. 12.8.1837. Biskup nefnir bréf frá amtmanni frá 21.3.1837 varðandi þetta efni. Merkt A.12.112.	A.12
	2(350) a–b	Heydalir í Breiðdal, Þingmúli í Skriðdal í Skógum: Afrit af bréfi biskups til sr. Engilberts Þórðarsonar í Þingmúla um örnefnið Víðirgróf í máldögum Heydala– og Þingmúlakirkna (svarbréf við A.12.63a–b). Dags. 21.3.1837. Merkt A.12.113.	A.12
	2(351) a–b	Eiríksstaðir í Berufirði: Afrit af bréfi biskups til sr. Guttorms Pálssonar í Vallanesi um bæjarhús og jörð á Eiríksstöðum. Dags. 10.3.1841. Sr. Pétur Jónsson í Berufirði hefur óskað eftir húsaskiptum á nýlendunni Eiríksstöðum og Kambshjáleigu í Berufirði. Biskup samþykkir og biður sr. Guttorm að láta sr. Pétur vita. Merkt A.12.114.	A.12
	2(352) a–b	Sturluflöt í Fljótsdal: Afrit af lögfestu Jóns Björnssonar fyrir jörðinni Sturluflöt. Ódagsett. Merkt A.13.1.	A.13
	2(353) a–b	Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Samningur um nýtingu skógar í landi Hrafnkelsstaða. Dags. 23.5.1856. Samþykktur af hálfu amtsins en þó einungis fyrir þann tíma sem Stefán Árnason prófastur þjónar Valþjófsstaðarprestakalli. Merkt A.13.12a–b.	A.13
	2(354) a–b	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal: Byggingarbréf handa Sigríði Þorsteinsdóttir fyrir Víðivöllum fremri í Fljótsdalshreppi. Dags. 16.5.1904 og 8.6.1904. Landamerkjum er lýst. Merkt A.13.17a–d.	A.13

	2(355) a–b	Úttektir á jörðum Skriðuklausturs. Dags. 14.–18.4.1841 og 26.–28.4.1841. (M.a. Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Sturluflöt í Fljótsdal, Víðivallagerði í Fljótsdal.) Landamerkjalýsingar nokkurra jarða koma fram. Skjalið var lagt fram í aukarétti Norður-Múlasýslu 30.8.1890. Merkt A.13.34a–o.	A.13
	2(356)	Eiríksstaðir í Berufirði: Afsal hvar jarðadeild landbúnaðarráðuneytisins selur Eyþóri Guðmundssyni og Öldu Jónsdóttur jörðina. Dags. 20.7.1999. Merkt A.16.9a–b.	A.16
	2(357)	Eiríksstaðir í Berufirði: Sölumat Fasteigna- og skipasölu Austurlands ehf. á jörðinni. Inniheldur landamerkjalýsingu. Dags. 5.5.1999. Merkt A.16.10.	A.16
	2(358)	Eiríksstaðir í Berufirði, Víðines í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði, Fossárdalur í Berufirði: Staðfesting Eyþórs Guðmundssonar og Gunnars Guðmundssonar, ábúenda Eyjólfsstaða og Lindarbrekku, á landskiptagerð fyrir Eyjólfsstaði (varðar jarðirnar Eiríksstaði, Víðines, Eyjólfsstaði og Fossárdal) frá 19.10.1974. Inniheldur landamerkjalýsingu. Dags. 1.5.1997. Merkt A.16.11a–b.	A.16
	2(359)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Afsalsbréf hvar landbúnaðarráðherra selur Hóseasi Björnssyni 7/8 hluta úr jörðinni. Dags. 19.9.1946. Merkt A.16.13.	A.16
	2(360)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Yfirlýsing frá Hóseasi Björnssyni um land, húsakost og fylgifé 7/8 hluta úr jörðinni. Landamerkjalýsing fylgir. Dags. 20.9.1946. Merkt A.16.14a–b.	A.16
	2(361)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Afsalsbréf hvar Hóseas Björnsson afsalar 7/8 hlutum úr jörðinni til Jarðakaupasjóðs ríkisins. Dags. 20.11.1941. Merkt A.16.30a–b.	A.16
	2(362) a–b	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Útdráttur úr úttektar- og virðingabók Breiðdalshrepps. Framkvæmd var skoðunargerð og lýsing á Höskuldsstaðaseli. Dags. 29.1.1942. Merkt A.16.31a–b.	A.16
	2(363)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Skiptagjörð. Dags. 5.2.1938. Merkt A.16.32a–b.	A.16
	2(364)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal: Byggingarbréf til Hóseasar Björnssonar fyrir 7/8 hlutum úr jörðinni. Landamerkjalýsing kemur fram. Dags. 29.10.1943. Merkt A.16.33a–g.	A.16
	2(365)	Hallormsstaður í Skógum: Afsalsbréf hvar biskup Íslands, fyrir hönd kirkjunnar, selur landssjóði jörðina Hallormsstað með hjáleigum. Dags. 8.11.1904. Merkt A.16.17a–c.	A.16
	2(366)	Víðines í Berufirði: Matsgerð dómkvaddra matsmanna. Inniheldur landamerkjalýsingu. Dags. 28.8.1996. Merkt A.16.19.	A.16
	2(367)	Víðines í Berufirði: Afsal hvar fjármálaráðherra, fyrir hönd ríkissjóðs, selur Gunnari Guðmundssyni eyðijörðina Víðines. Dags. 15.6.1999. Merkt A.16.20a–b.	A.16
	2(368)	Ánastaðir í Breiðdal: Afsal hvar dóms- og kirkjumálaráðherra selur Stíg Jónssyni kirkjujörðina Ánastaði. Dags. 11.6.1930. Merkt A.16.26a–b.	A.16
	2(369)	Svokallað Vilborgarbréf þar sem skipt var peningum, föstum og lausum, milli Vilborgar og Málfríðar Bjarnardætra til erfða eftir móður þeirra Guðríði Þorsteinsdóttur. Skiptist þeir þannig að Vilborg fékk meðal annars jarðirnar Sandfell, Þorvaldsstaði, Geitdal, Sandbrekku, Eskifjörð, hálfa Ketilsstaði og Tunghaga. Málfríður fékk meðal annars hálfan Mjóafjörð, hálfa Ketilsstaði og Útnyrðingsstaði. Vilborg fékk einnig jörðina Dali en ekki er ljóst hvort það hafi verið Dalir í Útmannasveit eða annars staðar. Dags. 17.5.1580. Merkt A.16.48a–c.	A.16

	2(370) a–b	Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal: Kaupsamningur hvar Herdís Magnúsdóttir og hennar synir Þorkell, Koðran, Sigmundur, Magnús og Björn Jónssynir ásamt Bjarna Ólafssyni, fyrir hönd konu sinnar Þórdísar Jónsdóttur, seldu Erlendi Magnússyni jörðina Víðivelli. Landamerkjum er lýst. Dags. 26.3.1595. Merkt A.16.54a–h.	A.16
	2(371)	Fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins til sveitarfélaga um afrétti og upprekstrarrétt. Dags. 20.2.1989. Merkt A.16.34.	A.16
	2(372)	Svar oddvita Skriðdalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti og upprekstrarrétt. Dags. 17.4.1989. Merkt A.16.43.	A.16
	2(373)	Svar oddvita Breiðdalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti og upprekstrarrétt. Dags. 21.3.1989. Merkt A.16.45.	A.16
	2(374) a–b	Bréf amtmanns til sýslumanns um reglugerðir um eyðingu refa, fjallskil og fjárheimtur. Dags. 30.6.1890. Merkt A.6.e.42.	A.6.e
	2(375)	Yfirlit úr dómabókum sýslumanna: Afrétt, Ánastaðir í Breiðdal, Berufjörður í Berufirði, Borg í Skriðdal, Búðartungur, Eiríksstaðir í Berufirði, Eyjólfsstaðir í Berufirði, Flaga í Breiðdal, Flaga í Skriðdal, Fossárdalur í Berufirði, Fremri-Víðivellir í Fljótsdal, Geitdalsafréttur, Geitdalur í Skriðdal, Hallormsstaður í Skógum, Hamar í Hamarsfirði, Hátún í Geitdal, Heydalir í Breiðdal, Hrafnkelsstaðir í Fljótsdal, Höskuldsstaðasel í Breiðdal, Höskuldsstaðir í Breiðdal, Klúka í Fljótsdal, Stefánsstaðir í Skriðdal, Sturluflöt í Fljótsdal, Vatnsskógar í Skriðdal, Víðivallagerði í Fljótsdal, Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, Þingmúli í Skriðdal, Þorvaldsstaðir í Skriðdal.	A.6.a
	2(376) a–b	Manntalsþing 22. júní 1906. Þinglesið var afsalsbréf, dagsett 8. nóvember 1904, hvar biskups Íslands seldi og afsalaði landssjóði jörðina Hallormsstöðum með hjáleigum. Enn fremur var þinglesið kaup- og afsalsbréf, dagsett 21. mars 1906, hvar Eymundur Einarsson seldi Nikulási Guðmundssyni tvö hundruð úr Arnkelsgerði. Merkt A.6.b.7.	A.6.b
	2(377) a–b	Manntalsþing 20. júní 1884. Þinglesnar voru landamerkjaskrár fyrir Litla-Sandfell, Eyrarteig, Arnhólsstaði með Hryggstekk, Þingmúla með hjáleigum, Búðartungur, Geitdal, Þorvaldsstaði og Flögu. Merkt A.6.b.11a–b.	A.6.b
	2(378) a–b	Manntalsþing 27. júní 1883. Þinglesið var forboð Jóhanns Péturssonar í Áreyjum um beit utan Áreyjarklifs. Enn fremur var þinglesin landamerkjaskrá Ánastaða. Skráð er að þinglesin hafi verið landamerkjaskrá Höskuldsstaða en svo er strikað yfir þá færslu. Merkt A.6.b.12a–b.	A.6.b
	2(379)	Aukaréttur 28. júní 1892. Tekin var fyrir sú ósk prestsins að Bjarnanesi, sr. Þorsteins Benediktssonar, um að bera út af jörðinni Ánastöðum ábúandann Bjarna Bjarnasyni. Fram kemur að honum hafi ekki verið löglega útbyggð jörðin og sömuleiðis að byggingarbréf Guðmundar Guðmundssonar hafi verið ógilt þar sem landamerki Ánastaða hafi ekki verið tilgreind í byggingarbréfinu. Í úrskurði var ekki farið að ósk prestsins. Merkt A.6.b.13a–b.	A.6.b
	2(380)	Fógetaréttur 30. júní 1893. Tekin var fyrir ósk sr. Þorsteins Benediktssonar á Bjarnanesi um að bera Bjarna Bjarnason út af jörðinni Ánastöðum. Úrskurðaðist svo að útburður á Bjarna af Ánastöðum upp á ábyrgð prestsins skyldi hafa framgang. Merkt A.6.b.14.	A.6.b

	2(381)	Aukaréttur 1. júlí 1929. Guðmundur Árnason og Jón Björgólfsson voru dómkvaddir til að meta jörðina Ánastaði. Þá voru Helgi Finnsson og Einar Jónsson dómkvaddir til að meta jörðina Hátún. Merkt A.6.b.15a–b.	A.6.b
	2(382) a–b	Extraréttur 2. október 1828. Skoðun og virðing á Skriðuklaustursjörðum. Fram koma lýsingar um landamerki. Merkt A.6.b.19a–r.	A.6.b
	2(383) a–b	Manntalsþing 30. apríl 1839. Upplesin var uppáteiknun, dagsett 20. apríl 1839, upp á kaupbréf, dagsett 30. mars 1830, hvar Jón Sigurðsson seldi Magnúsi Jónssyni fjögur hundruð í Bragðavöllum. Uppáteiknunin hafði upplýsingar um landamerki sem Eyjólfur á Melrakkanesi mótmælti. Einnig var upplesið skiptabréf eftir Álfheiði Kristjánsdóttur, dagsett 22. mars 1839, hvar afhent voru syni hennar Sigurði Ásmundssyni fjögur hundruð og 40 álnir í jörðinni Geithellum. Enn fremur var upplesin auglýsing, dagsett 24. apríl 1839, hvar sr. Pétur Jónsson á Berufirði og Tómas Skúlason á Búlandsnesi friðlýstu þessara jarða löndum. Merkt A.6.b.53a–b.	A.6.b
	2(384) a–b	Manntalsþing 30. júlí 1840. Friðlýst var eftir beiðni sr. J. Bergssonar á Hofi Þvottáreyjum með tilheyrandi skerjum. Einnig var friðlýst Berufjarðareyjum og öllu Berufjarðarprestakalli tilheyrandi landi, fyrir skotum. Enn fremur var þinglesið kaupbréf, dagsett 27. júlí 1840, hvar Jón Ingibjargarson seldi Sigurði Ásmundssyni eitt hundrað og 50 álnir í jörðinni Geithellum. Merkt A.6.b.54.	A.6.b
	2(385) a–b	Manntalsþing 24. maí 1848. Þinglesið var skjal, dagsett 23. maí 1848, hvar prófasturinn Th. Erlendsson friðlýsti æðarvarpi og selaveiðum við staði tilheyrandi Hofs- og Hálskirkjum. Enn fremur afhenti sr. Pétur á Berufirði sams konar skjal um friðlýsingu varpplássa tilheyrandi hans prestakalli. Merkt A.6.b.55.	A.6.b
	2(386) a–b	Manntalsþing 6. júní 1851. Lesin var lögfesta, dagsett 18. apríl 1850, hvar P. Jónsson í Berufirði lögfesti Ljósárland og Flögu. Gísli Þorvarðsson á Höskuldsstöðum mótmælti lögfestunni. Merkt A.6.b.56.	A.6.b
	2(387) a–b	Manntalsþing 23. júní 1884. Þinglýst var landamerkjaskrám fyrir jarðirnar Flugustaði, Hamar með Hamarsseli, Berufjörð og Fossárdal. Merkt A.6.b.57a–b.	A.6.b
	2(388) a–b	Aukaréttur 15. september 1916. Menn voru útnefndir til að meta eftirfarandi jarðir: Hamar og Kambshjáleigu í Geithellnahreppi, Berufjörð og Kelduskóga í Beruneshreppi ásamt Flögu og Geirólfsstöðum í Skriðdalshreppi. Merkt A.6.b.58a–b.	A.6.b
	2(389) a–b	Aukaréttur 2. júlí 1917. Matsmenn staðfestu framlagðar matsgjörðir fyrir jarðirnar Berufjöð og Eyjólfsstaði. Merkt A.6.b.59.	A.6.b
	2(390) a–b	Manntalsþing 12. júlí 1919. Þinglesið var skjal hvar Sigurður Malmquist seldi og afsalaði Guðmundi Eiríkssyni 7,2 hundruð úr jörðinni Geithellum, dagsett 27. nóvember 1918. Þinglesið var skjal hvar ráðherra Íslands seldi og afsalaði Magnúsi Jónssyni jörðina Eyjólfsstaði, dagsett 29. október 1918. Enn fremur var þinglesið samkomulag um landamerki jarðanna Berufjarðar og Kelduskóga, dagsett 12. júlí 1919. Merkt A.6.b.60a–b.	A.6.b
	2(391) a–b	Aukaréttur 26. mars 1917. Útnefndir voru menn til að meta jarðirnar Hallbjarnarstaði og Borg í Skriðdalshreppi og einnig Skuggahlíð í Norðfjarðarhreppi. Merkt A.6.b.63a–b.	A.6.b
	2(392) a–b	Aukaréttur 12. júlí 1917. Matsmenn staðfesta framlagðar matsgjörðir fyrir jarðirnar Flögu og Borg. Merkt A.6.b.64a–b.	A.6.b

	2(393) a–b	Manntalsþing 7. júlí 1919. Þinglesið var skjal hvar landsstjórnin seldi og afsalaði Bjarna Björnssyni jörðina Borg. Þinglesið var skjal hvar ráðherra Íslands seldi og afsalaði Halldóri Halldórssyni jörðina Vatnsskóga. Enn fremur var þinglesið skjal hvar ráðherra seldi og afsalaði Sigríði Guðmundsdóttur jörðina Flögu. Öll skjölin voru dagsett 7. nóvember 1918. Merkt A.6.b.65a–b.	A.6.b
	2(394) a–b	Aukaréttur 23. maí 1923. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Þingmúla. Merkt A.6.b.66a–b.	A.6.b
	2(395) a–b	Manntalsþing 6. júlí 1816. Upplesið var makaskiptabréf, dagsett 17. október 1815, hvar Jón Runólfsson makaskipti til Magnúsar Jónssonar hálfri jörðinni Hallgeirsstöðum á móti jörðinni Þorvaldsstöðum. Merkt A.6.b.109.	A.6.b
	2(396) a–b	Manntalsþing 15. september 1825. Upplesið var makaskiptabréf, dagsett 22. september 1822, hvar Þórður Jónsson makaskipti hálfri bóndaeign á Eiðum með tilheyrandi bæjum, Ormsstöðum, Tókastöðum og hálfum Þuríðarstöðum, til Benedikts Vigfússonar á móti hálfum Firði með Fjarðarseli í Seyðisfirði. Einnig var upplesin lögfesta fyrir Hallormsstað, dagsett 4. september 1825. Merkt A.6.b.117.	A.6.b
	2(397) a–b	Manntalsþing 27. júní 1816. Upplesið var makaskipta- og kaupbréf, dagsett 17. október 1815, milli Jóns Runólfssonar á Þorvaldsstöðum og Magnúsar Jónssonar á Hallgeirsstöðum þar sem þeir makaskiptu sínum ábýlisjörðum svoleiðis að Jón keypti eitt hundrað í Þorvaldsstöðum. Merkt A.6.b.119.	A.6.b
	2(398) a–b	Aukaréttur 2. maí 1931. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Eiríksstaði. Merkt A.6.b.124.	A.6.b
	2(399) a–b	Aukaréttur 23. júlí 1931. Matsmenn staðfestu matsgjörð fyrir jörðina Eiríksstaði. Merkt A.6.b.125.	A.6.b
	2(400) a–b	Aukaréttur 4. júlí 1923. Matsmenn staðfesta framlagða matsgjörð fyrir jörðina Þingmúla. Merkt A.6.b.131.	A.6.b
	2(401) a–b	Manntalsþing 30. maí 1755. Upplesin var kvörtun sr. Halls Ólafssonar um það hvernig heyskapur, hagi og torfrista höfðu eyðst síðustu 20 árin í Þingmúla. Merkt A.6.b.136a–b.	A.6.b
	2(402) a–b	Manntals- og skattaþing 8. júlí 1844. Þinglýst var kaupbréfi, dagsettu 19. apríl 1843, hvar Pétur Hildibrandsson seldi Sveini Sveinssyni sex hundruð í jörðinni Gilsárteigi. Þinglýst var lögfestu hvar S. Guðmundsson lögfesti jörðina Eyjólfsstaði. Einnig var þinglýst umboði frá Jóni Marteinssyni handa R. Guðmundssyni á Þorvaldsstöðum til að krefjast fjallskila af þeim bændum í Vallnahreppi sem notuðu Geitdalsafrétt. Þá framlagði Þorst. Michaelsson til þinglesturs lögfestu, dagsetta 14. maí 1840, hvar G. Pálsson lögfesti Vallanesheimaland og Vallaneskirkjuítök í Egilsstaða- og Þingmúlaþinglagi. Í framhaldinu var þinglýst skjali Sigv. Magnússonar hvar hann lýsti Tungudal almenningseign. Merkt A.6.b.148.	A.6.b
	2(403) a–b	Manntalsþing 18. júlí 1844. Þinglýst var kaupbréfi, dagsettu 7. ágúst 1843, hvar Brynjólfur Þorvarðsson seldi Gísla Þorvarðssyni tvö hundruð í jörðinni Höskuldsstöðum. Einnig var þinglýst kaupbréfi, dagsettu 25. júní 1843, hvar Sigurður Sigurðsson seldi Jónasi Magnússyni eitt hundrað í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Enn fremur var þinglýst lögfestu, dagsettri 18. júlí 1844, hvar sr. Snorri Brynjólfsson lögfesti eignir og ítök Heydalakirkju. Lögfestunni var mótmælt af fjórum einstaklingum. Merkt A.6.b.175.	A.6.b
	2(404) a–b	Aukaréttur 30. júní 1917. Matsmenn staðfestu framlagða matsgjörð á jörðinni Flögu. Merkt A.6.b.176a–b.	A.6.b

	2(405) a–b	Manntalsþing 11. júlí 1919. Þinglesið var skjal hvar ráðherra Íslands seldi og afsalaði til Guðjóns Guðmundssonar jörðinni Flögu, dagsett 31. desember 1918. Merkt A.6.b.177.	A.6.b
	2(406) a–b	Manntalsþing 2. júlí 1920. Þinglesinn var kaupsamningur, útgefinn 1. júlí 1920, hvar Guðjón Guðmundsson seldi Hlíf Bogadóttur jörðina Flögu. Merkt A.6.b.178.	A.6.b
	2(407) a–b	Manntalsþing 28. júní 1928. Þinglesið var skjal hvar Friðbjörn Þorsteinsson afsalaði til Hlífar Bogadóttur jörðinni Flögu. Enn fremur var friðlýst eggveri og sellátrum fyrir landi Heydala. Merkt A.6.b.179a–b.	A.6.b
	2(408) a–b	Manntalsþing 30. maí 1794. Birtar voru þrjár lögfestur G. Pálssonar klausturhaldara fyrir Skriðuklaustur og undirliggjandi jarðir. Einnig var þinglesin lögfesta fyrir Valþjófsstað. Merkt A.6.b.187a–b.	A.6.b
	2(409) a–b	Manntalsþing 25. maí 1848. Þinglýst var testamentisgjörð Þorgerðar Jónsdóttur sálugu, dagsett 9. júní 1847 og staðfest af konungi 15. desember sama ár, hvar hún gaf O. Vigfússyni Frydendal tíu hundruð og hjónunum Jóni Einarssyni og Kr. Maríu Andrésdóttur 20 hundruð í jörðinni Ytri-Víðivöllum. Merkt A.6.b.188a–b.	A.6.b
	2(410) a–b	Politieréttur 25. maí 1857. Tekin var fyrir vitnaleiðsla vegna tilkalls Víðivalla í Fljótsdal til skógarítaks í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.189.	A.6.b
	2(411) a–b	Manntalsþing 21. september 1821. Upplesið var kaupbréf, dagsett 30. júlí 1821, hvar Guðmundur Sigmundsson keypti jörðina Geitdal af sr. Vigfúsi Ormssyni. Merkt A.6.b.198.	A.6.b
	2(412) a–b	Manntalsþing 21. júní 1831. Upplesið var skiptabréf, dagsett 24. mars 1831, hvar Jón Guðmundsson fékk þrjú hundruð í jörðinni Geitdal, Anna og Guðrún Guðmundsdætur fengu sitt hvort eina og hálfa hundraðið í sömu jörð og Guðmundur Sigmundsson fjögur hundruð. Merkt A.6.b.199a–b.	A.6.b
	2(413) a–b	Manntalsþing 1. maí 1846. Lesin var lögfesta, dagsett 29. apríl 1846, frá Guðmundi Sigmundssyni fyrir jörðina Geitdal og mótmælti henni enginn. Merkt A.6.b.200a–b.	A.6.b
	2(414) a–b	Manntalsþing 22. júní 1881. Þinglýst var afsalsbréfi, dagsettu 23. ágúst 1880, hvar Jón Guðmundsson seldi Pétri Guðmundssyni fimm hundruð í jörðinni Geitdal. Pétur átti þar að auki þrjú hundruð í sömu jörð sem hann hafði fengið að erfðum og keypt af meðerfingjum. Merkt A.6.b.201a–b.	A.6.b
	2(415) a–b	Manntalsþing 19. júní 1902. Þinglýst var kaup- og afsalsbréfi, dagsettu 2. maí 1902, hvar Guðmundur Bjarnason seldi og afsalaði tengdasystur sinni Margréti Pétursdóttur einu hundraði, 45 álnum og ⅔ hlutum úr alin í jörðinni Geitdal. Enn fremur var þinglýst kaup- og afsalsbréfi, dagsettu 23. janúar 1901, hvar Sigurður Pétursson seldi og afsalaði systur sinni Margréti Pétursdóttur einu hundraði, 45 álnum og ⅔ hlutum úr alin í jörðinni Geitdal. Merkt A.6.b.202.	A.6.b
	2(416) a–b	Manntalsþing 22. júní 1905. Þinglýst var kaup- og afsalsbréfi, dagsettu 1. nóvember 1904, hvar Þorsteinn Jónsson seldi og afsalaði Guðmundi Péturssyni einu hundraði, 45 álnum og ⅔ hlutum úr alin í jörðinni Geitdal. Merkt A.6.b.203.	A.6.b

	2(417) a–b	Manntalsþing 18. júní 1908. Þinglesið var kaup- og afsalsbréf, dagsett 18. febrúar 1908, hvar Björn Árnason seldi og afsalaði Einari Jónssyni hálfri jörðinni Stóra-Sandfelli. Einnig var þinglesið kaupbréf, dagsett 23. nóvember 1907, hvar Guðmundur Pétursson seldi Guðm. Þorvaldssyni fjögur hundruð og 19 álnir í jörðinni Geitdal. Þessu kaupbréfi mótmælti hreppsnefnd Skriðdalshrepps vegna forkaupsréttar. Enn fremur var þinglesið skjal hvar Guðmundur Þorvaldsson í Geitdal eftirlét móður sinni, Svanhvíti Sigurðardóttur, kauprétt að þeim fjórum hundruðum og 19 álnum sem hann keypti af Guðm. Péturssyni. Merkt A.6.b.204a–b.	A.6.b
	2(418) a–b	Manntalsþing 17. júlí 1911. Þinglesin voru þrjú afsalsbréf, dagsett 22. maí, 24. maí og 16. nóvember 1910, hvar jörðin Geitdalur var seld og afsöluð Skriðdalshreppi. Merkt A.6.b.205a–b.	A.6.b
	2(419) a–b	Aukaréttur 17. október 1885. Dómur í landamerkjamáli milli Jóns Einarssonar eiganda Víðivalla ytri og sr. Sigurðar Gunnarssonar umráðamanns Langhúsa. Merkt A.6.b.217a–d.	A.6.b
	2(420) a–b	Manntalsþing 24. júní 1897. Þinglýst var afsalsbréfi hvar H. O. Briem seldi Einari Magnússyni fjögur hundruð í jörðinni Geithellum. Enn fremur var friðlýst fyrir Hóls- og Hamarslandi (Sýsl. S-Múl., GA/8–3, Dómsmálabók Suður-Múlasýslu 1896–1901, bls. 112–115). Merkt A.6.b.224a–b.	A.6.b
	2(421) a–b	Manntalsþing 20. maí 1854. Þinglesin var lögfesta, dagsett 20. maí 1854, fyrir Víðivelli ytri og var henni ekki mótmælt. Merkt A.6.b.237.	A.6.b
	2(422) a–b	Manntalsþing 3. maí 1836. Upplesin var lögfesta, dagsett sama dag, fyrir jörðinni Víðivöllum ytri. Bergvin Þorbergsson mótmælti henni vegna Skiðuklausturslands. Merkt A.6.b.241.	A.6.b
	2(423) a–b	Manntalsþing 29. júlí 1840. Upplesið var kaupbréf, dagsett 3. mars 1840, hvar Þorvarður Gíslason seldi syni sínum Gísla tvö hundruð í jörðinni Höskuldsstöðum. Enn fremur var upplesið makaskiptabréf, dagsett 12. maí 1840, hvar Nic. Brynjúlfsson makaskipti sex hundruðum í Kirkjubóli í Stöðvarfirði fyrir Grófargerði á Völlum. Merkt A.6.b.254.	A.6.b
	2(424) a–b	Manntalsþing 14. maí 1814. Þinglýst var máldögum Hallormsstaðarkirkju. Merkt A.6.b.257.	A.6.b
	2(425) a–b	Manntalsþing 18. maí 1849. Þinglýst var bréfi frá sr. Hjálmari Guðmundssyni á Hallormsstað hvar hann ávísar Fljótsdælingum vist svæði í Hallormsstaðarlandi til áfanga og beitarstaðar. Merkt A.6.b.258a–b.	A.6.b
	2(426) a–b	Manntalsþing 30. maí 1853. Auglýst var skjal frá sr. Hjálmari Guðmundssyni á Hallormsstað viðvíkjandi áfangastað ferðamanna í landi hans, dagsett 27. maí 1853. Merkt A.6.b.259.	A.6.b
	2(427) a–b	Manntalsþing 6. júní 1896. Friðlýst var fyrir selveiðum og vörpum fyrir Háls- og Hamarslöndum. Merkt A.6.b.260a–b.	A.6.b
	2(428) a–b	Manntalsþing 12. maí 1823. Þinglýst var kaupbréfi, dagsettu 30. júlí 1821, hvar sr. Guttormur Pálsson í umboði Vídalíns biskups seldi sr. Vigfúsi Ormssyni jörðina Ytri-Víðivelli. Merkt A.6.b.261.	A.6.b
	2(429) a–b	Aukaréttur 2. október 1917. Menn voru útnefndir til að meta skemmdir á engjum, túnum og beitilandi jarðarinnar Hamars eftir skriðuhlaup síðastliðið sumar. Merkt A.6.b.262.	A.6.b
	2(430) a–b	Aukaréttur 5. júní 1924. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Hamar. Merkt A.6.b.263.	A.6.b
	2(431) a–b	Aukaréttur 26. júní 1924. Matsmenn staðfestu matsgjörð á jörðinni Hamri. Merkt A.6.b.264.	A.6.b

	2(432) a–b	Manntalsþing 28. júní 1926. Þinglesið var skjal hvar ráðherra Íslands afsalaði Stefáni Sigurðssyni jörðinni Hamri. Enn fremur var friðlýst sellátrum og varplandi fyrir jörðinni Melrakkanesi. Merkt A.6.b.265.	A.6.b
	2(433) a–b	Manntalsþing 5. júlí 1920. Þinglesinn var kaupsamningur, dagsettur 28. mars 1919, hvar Guðmundur Eyjólfsson seldi Helga Einarssyni tvö hundruð og 80 álnir í jörðinni Melrakkanesi. Einnig var þinglesinn kaupsamningur, dagsettur 8. júní 1920, hvar Gunnar Jónsson seldi Birni Jónssyni tvö hundruð og 72 álnir í jörðinni Múla. Enn fremur voru þinglesin landamerki milli jarðanna Hamars og Hamarssels, dagsett 22. maí 1918. Merkt A.6.b.266a–b.	A.6.b
	2(434) a–b	Manntalsþing 6. júlí 1812. Þinglýst var lögfestu fyrir jörðinni Heydölum með eyðijörðum, dagsettri 26. maí 1795. Merkt A.6.b.296.	A.6.b
	2(435) a–b	Manntalsþing 4. ágúst 1817. Upplesin var lögfesta fyrir Heydalakirkjulandareign, dagsett 26. maí 1795. Merkt A.6.b.297.	A.6.b
	2(436) a–b	Manntalsþing 27. júní 1884. Þinglýst var afsalsbréfi, dagsettu 25. júní 1883, hvar Margr. Guðmundsdóttir afhenti Birni Eiríkssyni þrjú hundruð og 15 álnir í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Enn fremur var þinglýst landamerkjaskrá fyrir Heydölum. Merkt A.6.b.298a–b.	A.6.b
	2(437) a–b	Manntalsþing 23. maí 1856. Þinglýst var lögfestu, dagsettri 22. maí 1856, fyrir Víðivelli ytri sem B. Skúlason umboðsmaður mótmælti vegna landamerkja við Jökulsá og skógarítaksins í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.335a–c.	A.6.b
	2(438) a–b	Aukaréttur 4. júní 1857. Tekið var fyrir mál milli Jóns Einarssonar og Ólafs Vigfússonar eigenda Víðivalla ytri á aðra hlið og B. Skúlasonar umboðsmanns Skriðuklaustursjarða á hina vegna tilkalls hinna fyrrnefndu til skógar í Rana í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.336a–b.	A.6.b
	2(439) a–b	Aukaréttur 1. ágúst 1857. Tekið var fyrir mál milli Jóns Einarssonar eiganda Víðivalla ytri og B. Skúlasonar umboðsmanns Skriðuklaustursjarða vegna tilkalls hins fyrrnefnda til skógar í Rana í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.337a–b.	A.6.b
	2(440) a–b	Aukaréttur 20. október 1857. Dómur í máli milli Jóns Einarssonar eiganda Víðivalla ytri og B. Skúlasonar umboðsmanns Skriðuklaustursjarða vegna tilkalls hins fyrrnefnda til skógar í Rana í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.338a–e.	A.6.b
	2(441)	Politieréttur 21. september 1860. Tekið var fyrir próf yfir prestinum Pétri Jónssyni á Valþjófsstað og húsmönnum hans viðvíkjandi aðtekt þeirra í Hrafnkelsstaðaskógi. Merkt A.6.b.339a–d.	A.6.b
	2(442)	Politieréttur 13. október 1860. Tekið var fyrir próf út af aðtekt þeirra Valþjófsstaðarmanna í Hrafnkelsstaðaskógi næstliðið vor. Merkt A.6.b.340a–b.	A.6.b
	2(443)	Politieréttur 5. desember 1860. Tekið var fyrir próf út af aðtekt þeirra Valþjófsstaðamanna í Hrafnkelsstaðaskógi næstliðið vor. Merkt A.6.b.341a–b.	A.6.b
	2(444)	Aukaréttur 23. júní 1864. Teknar voru fyrir vitnaleiðslur í máli B. Skúlasonar umboðsmanns Skriðuklaustursjarða og Jóns Einarssonar bónda á Víðivöllum ytri um skógarhögg í Hrafnkelsstaðalandi. Merkt A.6.b.342a–c.	A.6.b

	2(445) a–b	Manntals- og skattaþing 7. júní 1843. Upplesið var gjafabréf, dagsett 26. maí 1843, hvar Þorvarður Gíslason gaf börnum sínum Gísla, Brynjúlfi, Ragnheiði, Helgu og Ingibjörgu sjö hundruð úr jörðunum Höskuldsstöðum og Höskuldsstaðaseli. Enn fremur var upplesið kaupbréf, dagsett 28. maí 1843, hvar Gunnlaugur Bjarnason seldi Jónasi Magnússyni eitt hundrað úr jörðinni Höskuldsstaðaseli. Merkt A.6.b.359.	A.6.b
	2(446) a–b	Manntalsþing 24. júní 1875. Þinglýst var kaupbréfi, dagsettu 1. maí 1875, hvar Guðni Jónsson seldi Magnúsi Jónassyni hálft hundrað í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Enn fremur var þinglýst makaskiptabréfi, dagsettu 11. desember 1874, hvar Gunnar Jónsson afsalaði frá sér hálfu hundraði úr Kirkjubóli fyrir eitt hundrað í Tunghaga. Merkt A.6.b.360.	A.6.b
	2(447) a–b	Manntalsþing 21. júní 1888. Þinglýst var afsalsbréfi, dagsettu 29. maí 1888, hvar Hildur Jónasdóttir seldi Birni Eiríkssyni 105 álnir í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Merkt A.6.b.361a–b.	A.6.b
	2(448) a–b	Manntalsþing 4. júní 1896. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Höskuldsstaðasel. Merkt A.6.b.362.	A.6.b
	2(449) a–b	Manntalsþing 1. júlí 1918. Þinglesið var afsal Björns Eiríkssonar til sonar síns Marteins fyrir 1,2 hundruðum í jörðinni Höskuldsstaðaseli. Enn fremur var þinglesið afsal Björns Eiríkssonar til sonar síns Hóseasar fyrir níu hundruðum í sömu jörð. Merkt A.6.b.363.	A.6.b
	2(450) a–b	Manntals- og skattaþing 5. maí 1827. Upplesinn var samningur, dagsettur 12. nóvember 1826, hvar Helga Þorvarðardóttir gaf syni sínum, Þorvarði Gíslasyni, sinn part í jörðinni Höskuldsstöðum. Merkt A.6.b.364.	A.6.b
	2(451) a–b	Manntalsþing 7. júní 1833. Upplesið var skjal, dagsett 30. maí 1833, hvar Þorvarður Gíslason seldi Jónasi Magnússyni eitt hundrað í jörðinni Höskuldsstöðum. Merkt A.6.b.365.	A.6.b
	2(452) a–b	Manntalsþing 3. júlí 1916. Matsmenn staðfestu framlagða matsgjörð fyrir jörðina Vatnsskóga. Merkt A.6.b.366.	A.6.b
	2(453) a–b	Manntalsþing 20. júní 1892. Þinglýst var afsalsbréfi, dagsettu 30. maí 1892, hvar erfingjar Einars Gíslasonar seldu Einari Gunnlaugssyni hálfa Höskuldsstaði. Merkt A.6.b.367.	A.6.b
	2(454) a–b	Manntalsþing 4. júlí 1903. Þinglýst var afsalsbréfi, dagsettu 29. júní 1903, hvar Einar Gunnlaugsson seldi og afsalaði Marteini Björnssyni 1/8 hlut í jörðinni Höskuldsstöðum. Merkt A.6.b.368a–b.	A.6.b
	2(455) a–b	Manntalsþing 22. júní 1925. Þinglesið var skjal hvar Einar Gunnlaugsson seldi Jóni Magnússyni jörðina Höskuldsstaði. Merkt A.6.b.369.	A.6.b
	2(456) a–b	Manntalsþing 3. ágúst 1799. Jón Jónsson tilkynnti fyrir réttinum að hann, með samþykki staðarhaldarans, myndi upptaka eyðikotið Vatnsskóga til upprætar og byggingar næstkomandi vor. Merkt A.6.b.371.	A.6.b
	2(457) a–b	Aukaréttur 11. október 1886. Menn voru útnefndir til að virða jörðina Jórvík með Jóvíkurhjáleigu. Merkt A.6.b.372a–b.	A.6.b
	2(458) a–b	Skoðunar- og virðingargerð 13. október 1817. Tekið var fyrir að gera skoðunar- og virðingargjörð á þeim skaða sem jörðin Víðivellir ytri ásamt undirliggjandi hjáleigum, Klúku og Hlíðarhúsum, varð fyrir af skriðuföllum næstliðið haust. Merkt A.6.b.405a–c.	A.6.b

	2(459) a–b	Aukaréttur 23. september 1884. Tekið var fyrir landamerkjamál milli Jóns Einarssonar á Víðivöllum, fyrir eigin hönd og vegna meðeigenda sinni að jarðeigninni Víðivöllum ytri með hjáleigunni Klúku, gegn sr. Sigurði Gunnarssyni, fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju. Merkt A.6.b.406.	A.6.b
	2(460)	Aukaréttur 12. september 1857. Tekið er fyrir málið Jón Einarsson á Víðivöllum gegn umboðsmanni B. Skúlasyni um ítak Víðivalla í Rana. Merkt A.6.b.442a–b.	A.6.b
	2(461)	Aukaréttur 15. ágúst 1857. Tekið er fyrir málið Jón Einarsson á Víðivöllum gegn umboðsmanni B. Skúlasyni um ítak Víðivalla í Rana. Merkt A.6.b.447a–b.	A.6.b
	2(462) a–b	Aukaréttur 28. ágúst 1919. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Stefánsstaði með Vatnshólum. Merkt A.6.b.497.	A.6.b
	2(463) a–b	Aukaréttur 30. júní 1920. Menn voru útnefndir til að meta jörðina Stefánsstaði. Merkt A.6.b.498.	A.6.b
	2(464) a–b	Aukaréttur 16. október 1920. Matsmenn staðfestu matsgerð á jörðinni Stefánsstöðum. Merkt A.6.b.499.	A.6.b
	2(465)	Manntalsþing 8. júní 1885. Þinglesin voru landamerki fyrir Valþjófsstað og ítök Valþjófsstaðarkirkju. Merkt A.6.b.531a–b.	A.6.b
	2(466) a–b	Jarðamat 1804: Valþjófsstaður í Fljótsdal. Merkt A.5.a.124.	A.5.a
	2(467) a–b	Jarðamat 1849–1850: Valþjófsstaður í Fljótsdal. Merkt A.5.b.15a–c.	A.5.b
	2(468) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Valþjófsstaður í Fljótsdal. Merkt A.5.c.144a–c.	A.5.c
	2(469) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Heydalir í Breiðdal. Merkt A.5.c.145a–b.	A.5.c
	2(470) a–b	Valþjófsstaður í Fljótsdal: Vísitasía, árið 1641. Merkt A.8.95a–e.	A.8
	2(471) a–b	Valþjófsstaður í Fljótsdal. Vísitasía, dags. 23.7.1748. Merkt A.8.96a–e.	A.8
	2(472) a–b	Valþjófsstaður í Fljótsdal. Vísitasía, dags. 31.7.1850. Merkt A.8.97a–f.	A.8
	2(473) a–b	Valþjófsstaður í Fljótsdal. Vísitasía, dags. 20.7.1890. Merkt A.8.98a–b.	A.8
	2(474) a–b	Skýrsla um tekjur og útgjöld Þingmúlaprestakalls eftir fimm ára meðaltali frá fardögum 1872 til fardaga 1877. Ódagsett. Merkt A.9.192a–d.	A.9
	2(475) a–b	Valþjófsstaður í Fljótdal, landamerki, dags. 6.6.1885, þinglýst 8.6.1885. Merkt A.1.153a–b.	A.1
	2(476) a–b	Ítök Valþjófsstaðarkirkju, dags. 6.6.1885, þinglýst 8.6.1885. Merkt A.1.154a–b.	A.1
	2(477) a–b	Borg í Skiðdal: Byggingarbréf, dags. 17.12.1852. Jörðin hefur hlutdeild í afrétt í eigu Þingmúlakirkju. Engar upplýsingar um landamerki koma fram. Merkt A.9.193a–b.	A.9
	2(478)	Stefánsstaðir í Skriðdal: Afsal ráðherra Íslands til Björns Björnssonar, dags. 4.9.1924. Merkt A.16.57a–b.	A.16
	2(479)	Stefánsstaðir í Skriðdal: Umsögn Stefáns Þórarinssonar hreppstjóra til Stjórnarráðsins um mat og sölu á jörðinni, dags. 10.1.1921. Merkt A.16.58a–b.	A.16
	2(480) a–b	Stefánsstaðir í Skriðdal: Virðing, dags. 16.10.1920. Merkt A.16.59.	A.16
	2(481) a–b	Hamar og Hamarssel í Hamarsfirði: Umsögn Jóns P. Hall hreppstjóra Geithellnahrepps um fyrirhugaða sölu á kirkjujörðinni Hamri og hvort sala hennar yrði til óhagræðis fyrir kirkjujörðina Hamarssel. Dags. 22.10.1924. Merkt A.16.61a–c.	A.16
	2(482) a–b	Hamar í Hamarsfirði: Virðing, dags. 24.6.1924. Merkt A.16.62a–c.	A.16
	2(483)	Hamar í Hamarsfirði: Útdráttur úr skoðunargjörðum dómkvaddra manna um skemmdir af skriðuföllum, meðal annars á jörðinni Hamri. dags. 20.6.1924. Merkt A.16.63.	A.16

	2(484)	Hamar í Hamarsfirði: Skýrsla og lýsing Jóns P. Hall hreppstjóra á jörðinni, dags. 21.6.1924. Merkt A.16.64a–b.	A.16
	2(485)	Svar oddvita Vallahrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti og upprekstrarrétt. Dags. 27.4.1989. Merkt A.16.44.	A.16
	2(486) a–b	Manntalsþing 30. maí 1783. Upplesið var afristingskort viðvíkjandi þrætuskógarpart milli Stóra-Sandfells og Þingmúla, útgefið af Högna Torfasyni og dagsett 28. maí 1783. Enn fremur var upplesin skoðun varðandi sama þrætuskógarpart. Merkt A.6.b.502a–b.	A.6.b
	2(487) a–b	Manntalsþing 18. júní 1884. Sýslumaðurinn framlagði amtsbréf þar sem uppálagt var að útnefna menn til að leggja mat á hvernig væri hægt að vernda Hallormsstaðaskóg fyrir frekari skemmdum. Merkt A.6.b.309a–c.	A.6.b
	2(488) a–b	Aukaréttur 3. júní 1915. Menn voru útnefndir til að meta jarðirnar Högnastaði og Eyjólfsstaði. Merkt A.6.b.152.	A.6.b
	2(489)	Hamar í Hamarsfirði, Hamarssel í Hamarsfirði: Stefán Sigurðsson ábúandi á Hamri biður um sáttatilraun á milli hans og Magnúsar Guðmundssonar á Hamarsseli vegna ágreinings um landamerki jarðanna. Dags. 18.4.1920. Merkt A.6.c.44.	A.6.c
	2(490) a–b	Vallanes: Skoðun, dags. 23.8.1904. Merkt A.9.53a–b.	A.9
	2(491) a–b	Háls í Hamarsfirði: Vísitasía, dags. 30.8.1863. Merkt A.9.91a–c.	A.9
	2(492) a–b	Fasteignamat 1916–1918: Vallanes á Völlum. Merkt A.5.c.86a–d.	A.5.c
3	3(1)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands í máli nr. 3/2022, 1. útg., dags. 14.7.2023.	
	3(2)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands í máli nr. 3/2022, 2. útg., dags. 26.6.2024.	
	3(3)	Minnisblað frá Þjóðskjalasafni Íslands um *The Old Icelandic Land Registers* eftir Björn Lárusson og frumrit jarðabóka, dags. 2.2.2024.	
	3(4)	Minnisblað frá Þjóðskjalasafni Íslands vegna fyrirspurnar um tilskipun frá 20. febrúar 1754, dags. 16.5.2024	
	3(5)	Minnisblað frá Þjóðskjalasafni Íslands um gagnaöflun um nýbýli í Álftafirði og fleiri jarðir, dags. 2.2.2024	
	3(6)	Minnisblað frá Þjóðskjalasafni Íslands um Ánastaði í Breiðdal, dags. 10.5.2024.	
4	4(1)	Jarðatal J. Johnsens 1847, bls. 350–388 (Norður-Múlasýsla og Suður-Múlasýsla).	B.2
	4(2)	Ný jarðabók 1861, bls. 132–146 (Norður-Múlasýsla og Suður-Múlasýsla).	B.2
	4(3)	Fasteignabók 1921, bls. 174–200 (Norður-Múlasýsla og Suður-Múlasýsla).	B.2
	4(4)	Fasteignabók 1932, bls. 93–104 (Norður-Múlasýsla og Suður-Múlasýsla).	B.2
	4(5)	Fasteignabók 1942–1944, opnur 50–59 (Norður-Múlasýsla og Suður-Múlasýsla).	B.2
	4(6)	Björn Lárusson: *The Old Icelandic Land Registers* (1967), 1.–5. kafli og sá hluti 6. kafla sem geymir efni úr jarðabókum 1686 og 1695–97 um Múlasýslur.	B.2
	4(7)	Úr Landnámabók. *Íslenzk fornrit* I (1968), bls. 294–311 og kort.	B.7
	4(8)	Úr *Landið og Landnáma* eftir Harald Matthíasson (1982), bls. 356–373 og kort.	B.7
	4(9)	Reglugerð fyrir Suður-Múlasýslu um refaveiðar, notkun afrétta, fjallskil m.fl., nr. 105/1892, og reglugerð nr. 109/1904 um breytingar á henni.	B.4

	4(10)	Reglugerð fyrir Suður-Múlasýslu um refaveiðar, notkun afrétta, fjallskil m.fl., nr. 156/1919.	B.4
	4(11)	Reglugerð fyrir Suður-Múlasýslu og Neskaupstað um refaveiðar, notkun afrétta, fjallskil o.fl., nr. 81/1936, og reglugerðir nr. 218/1939 og 83/1944 um breytingar á henni.	B.4
	4(12)	Fjallskilareglugerð fyrir Suður-Múlasýslu, Neskaupstað og Eskifjarðarkaupstað, nr. 373/1977.	B.4
	4(13)	Fjallskilasamþykkt fyrir Múlasýslur, nr. 9/2006.	B.4
	4(14)	Fjallskilasamþykkt fyrir sveitarfélög á starfssvæði Sambands sveitarfélaga á Austurlandi, nr. 340/2023.	B.4
	4(15)	Skrá Páls Jónssonar biskups um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis, um 1200. Ísl. fornbr. XII, bls. 1–15.	B.1
	4(16)	Berufjarðarkirkja, eignaskrá, um 1370. Ísl. fornbr. VIII, bls. 9–11.	B.1
	4(17)	Berufjarðarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 202–203.	B.1
	4(18)	Berufjarðarkirkja, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 694.	B.1
	4(19)	Hallormsstaðarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 207–209.	B.1
	4(20)	Hallormsstaður, afhending, 1540. Ísl. fornbr. X, bls. 591–592.	B.1
	4(21)	Hallormsstaðarkirkja, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 682–683.	B.1
	4(22)	Heydalakirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 229.	B.1
	4(23)	Heydalakirkja, máldagi, 1538. Ísl. fornbr. X, bls. 398.	B.1
	4(24)	Heydalakirkja, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 693.	B.1
	4(25)	Höskuldsstaðir í Breiðdal, kaupbréf, dags. 20.8.1457. Ísl. fornbr. V, bls. 154–155.	B.1
	4(26)	Höskuldsstaðir í Breiðdal, kaupbréf, dags. 20.8.1457. Ísl. fornbr. XI, bls. 15–17.	B.1
	4(27)	Valþjófsstaðarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 209–212.	B.1
	4(28)	Valþjófsstaður, vitnisburður um lögfestu, dags. 20.8.1484. Sagt falsbréf í Íslenzku fornbréfasafni. Ísl. fornbr. VI, bls. 519–520.	B.1
	4(29)	Valþjófsstaðarkirkja, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 681–682.	B.1
	4(30)	Víðivallakirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 213.	B.1
	4(31)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, vitnisburður, dags. 23.3.1467. Ísl. fornbr. V, bls. 472.	B.1
	4(32)	Ytri-Víðivellir í Fljótsdal, vitnisburður, dags. 23.3.1467. Ísl. fornbr. X, bls. 23.	B.1
	4(33)	Þingmúlakirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 203–204.	B.1
	4(34)	Þingmúlakirkja, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 685.	B.1
	4(35)	Jarðaskipti Ögmundar biskups Pálssonar, um 1570. Ísl. fornbr. XV, bls. 471–472.	B.1
	4(36)	Ánastaðir í Breiðdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.	A.3
	4(37)	Berufjörður í Berufirði; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.	A.3

	4(38)	Eiríksstaðir í Berufirði; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.	A.3
	4(39)	Eyjólfsstaðir í Berufirði; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.	A.3
	4(40)	Hallormsstaður í Skógum; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.	A.3
	4(41)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.	A.3
	4(42)	Höskuldsstaðir í Breiðdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.	A.3
	4(43)	Valþjófsstaður í Fljótsdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.	A.3
	4(44)	Vatnsskógar í Skriðdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.	A.3
	4(45)	Víðines í Berufirði; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.	A.3
	4(46)	Þingmúli í Skriðdal; registur veðbóka frá sýslumanni Austurlands.	A.3
	4(47)	Berufjörður í Berufirði; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.	A.15
	4(48)	Eiríksstaðir, Eyjólfsstaðir og Víðines í Berufirði; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.	A.15
	4(49)	Fossárdalur í Berufirði; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.	A.15
	4(50)	Geitdalur í Skriðdal; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.	A.15
	4(51)	Hallormsstaður; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.	A.15
	4(52)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.	A.15
	4(53)	Höskuldsstaðir í Breiðdal; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.	A.15
	4(54)	Vatnsskógar í Skriðdal; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.	A.15
	4(55)	Þingmúli í Skriðdal; örnefnaskrár frá Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.	A.15
	4(56)	Máldagar ýmissa kirkna 1491–1518 (Stefánsmáldagar) o.fl. Ísl. fornbr. VII, bls. 22–34.	B.1
	4(57)	Berufjarðarkirkja, tveir máldagar 1553–1554. Ísl. fornbr. XII, bls. 645.	B.1
	4(58)	Hálskirkja í Hamarsfirði, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 230–231.	B.1
	4(59)	Hálskirkja í Hamarsfirði, máldagi, 1570 eða síðar (Gíslamáldagi). Ísl. fornbr. XV, bls. 694–695.	B.1
	4(60)	Þingmúlakirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 203–204.	B.1
	4(61)	Þingmúli, afhending, um 1520. Ísl. fornbr. VIII, bls. 769–771.	B.1
	4(62)	Þorvaldsstaðir í Skriðdal o.fl., kaupbréf, dags. 1.3.1547. Ísl. fornbr. XI, bls. 539–540.	B.1
	4(63)	Geitdalur, samþykki biskups fyrir kaupum, dags. 5.8.1541 og 6.2.1548. Ísl. fornbr. XII, bls. 89.	B.1

Lagt fram af Jóni Jónssyni lögmanni vegna Geitdalsafréttar:

5		Geitdalsafrétt, kröfulýsing, dags. 9.6.2022.
	5(1)	Geitdalsafrétt, fasteignayfirlit, dags. 9.6.2022.
	5(2)	Geitdalur, afsal, dags. 4.4.1943.

	5(3)	Samkomulag milli Múlaþings og ríkissjóðs um skiptingu á endurgjaldi fyrir vatnsréttindi og afnot af landi í tengslum við fyrirhugaða Geitdalsárvirkjun, dags. 23.11.2021.
	5(4)	Geitdalsafrétt, greinargerð, dags. 8.2.2024. Sjá einnig skjal nr. 16 sem er fylgiskjal með greinargerðinni.
	5(5)	Hluti af bréfi Brynjólfs Sveinssonar biskups til Bjarna Einarssonar, umboðsmanns, dags. 11.2.1675. Úr Lbs 1090 4to.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Vatnsskóga í Skriðdal:

6		Vatnsskógar í Skriðdal, kröfulýsing, dags. 20.6.2022.
	6(1)	Vatnsskógar, hornpunktaskrá.
	6(2)	Vatnsskógar, fasteignayfirlit, dags. 20.4.2022.
	6(3)	Vatnsskógar, veðbandayfirlit, dags. 20.4.2022.
	6(4)	Víðigróf, byggingarbréf, dags. 5.12.1859.
	6(5)	Vatnsskógar, afsal, dags. 18.3.1932, þinglýst 2.4.1932.
	6(6)	Vatnsskógar, erfðaafsal, dags. 12.8.1975, móttekið til þinglýsingar 13.8.1975.
	6(7)	Bréf frá hreppsnefnd Skriðdalshrepps um afréttir, dags. 26.4.1979.
	6(8)	Bréf til sýslumanns f.h. eigenda Vatnsskóga, dags. 25.9.1984, ásamt yfirlýsingu frá oddvita Beruneshrepps um landamerki jarðarinnar, dags. 12.10.1983, þinglýst 17.12.1984.
	6(9)	Fjórar yfirlýsingar um landamerki Vatnsskóga, dags. 28.7.1990, desember 1990, 21.3.1991 og 7.7.1991.
	6(10)	Yfirlýsing um landamerki milli Vatnsskóga og Hauga í Skriðdal, dags. 5.7.1993, 20.7.1993 og 5.8.1993, þinglýst 27.6.1996.
	6(11)	Lögmannsumboð ásamt upplýsingum um landamerki Vatnsskóga, dags. 20.6.1999.
	6(12)	Bréf frá þjóðskjalaverði um landamerki Vatnsskóga, dags. 7.6.1999, mópttekið til þinglýsingar 2.7.1999.
	6(13)	Fjögur bréf frá Vegagerðinni til eigenda Vatnsskóga vegna Axarvegar o.fl., dags. 7.1.2008, 18.6.2008, 12.11.2010 og 15.3.2018.
	6(14)	Kynningarbréf til eigenda Vatnsskóga vegna Axarvegar, sent f.h. Vegagerðarinnar, dags. 26.11.2021, ásamt uppdráttum og loftmyndum.
	6(15)	Bréf til eigenda Vatnsskóga vegna Axarvegar, sent f.h. Vegagerðarinnar, dags. 8.6.2022, ásamt fylgiskjölum.
	6(16)	Bréf frá Umhverfisstofnun um hreindýraarð vegna Vatnsskóga, dags. 18.1.2022.
	6(17)	Fylgibréf með rannsóknarleyfi vegna áætlana um virkjun fallvatns frá Ódáðavötnum niður í Suðurdal Skriðdals á Fljótsdalshéraði, dags. 18.9.2018.
	6(18)	Vatnsskógar, örnefnaskrár.
	6(19)	Vatnsskógar í Skriðdal, greinargerð, dags. 12.2.2024.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Berufjarðar:

7		Berufjörður, kröfulýsing, dags. 20.6.2022.
	7(1)	Berufjörður, hornpunktaskrá.
	7(2)	Berufjörður og Berufjörður 2, fasteignayfirlit, dags. 28.3.2022.
	7(3)	Berufjörður og Berufjörður 2, veðbandayfirlit, dags. 20.6.2022.
	7(4)	Berufjörður, kaupsamningur og afsal, dagsl. 19.8.1979.
	7(5)	Yfirlýsing um landamerki milli Berufjarðar og Vatnsskóga, dags. 7.7.1991.
	7(6)	Yfirlýsing um landamerki milli Berufjarðar og Lindarbrekku.
	7(7)	Dómur Héraðsdóms Austurlands í máli nr. E-62/2016, dags. 14.2.2018.
	7(8)	Berufjörður, örnefnaskrár

Lagt fram af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Eyjólfsstaða og Víðiness í Berufirði:

8		Eyjólfsstaðir og Víðines í Berufirði, kröfulýsing, dags. 20.6.2022.
	8(1)	Eyjólfsstaðir og Víðines, hornpunktaskrá.
	8(2)	Eyjólfsstaðir og Víðines, fasteignayfirlit, dags. 1.6.2022.
	8(3)	Eyjólfsstaðir og Víðines, veðbandayfirlit, dags. 20.6.2022.
	8(4)	Eiríksstaðir, Víðnes og Eyjólfsstaðir, landskipti, dags. 1.5.1997, þinglýst 23.5.1997.
	8(5)	Yfirlýsing um landamerki Lindarbrekku, dags. 1.2.1992.
	8(6)	Fossárdalur, örnefnaskrár.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Eiríksstaða í Berufirði:

9		Eiríksstaðir í Berufirði, kröfulýsing, dags. 20.6.2022.
	9(1)	Eiríksstaðir, hornpunktaskrá.
	9(2)	Eiríksstaðir, fasteignayfirlit, dags. 1.6.2022.
	9(3)	Eiríksstaðir, veðbandayfirlit, dags. 20.6.2022.
	9(4)	Eiríksstaðir, Víðnes og Eyjólfsstaðir, landskipti, dags. 1.5.1997, þinglýst 23.5.1997.
	9(5)	Yfirlýsing um landamerki Lindarbrekku, dags. 1.2.1992.
	9(6)	Fossárdalur, örnefnaskrár.

Lagt fram af Jóni Jónssyni lögmanni vegna Höskuldsstaðasels í Breiðdal:

10		Höskuldsstaðasel í Breiðdal, kröfulýsing, dags. 15.6.2022.
	10(1)	Höskuldsstaðasel, fasteignayfirlit, dags. 10.6.2022.
	10(2)	Höskuldsstaðasel, landamerkjalýsing, dags. 27.8.1990.
	10(3)	Höskuldsstaðasel í Breiðdal, greinargerð, dags. 8.2.2024. Sjá einnig skjal nr. 16 sem er fylgiskjal með greinargerðinni.
	10(4)	Jarðabók 1695: Berufjörður, Flaga og Höskuldsstaðir.

Lagt fram af lögmönnum málsaðila og óbyggðanefnd:

11	11(1)	Yfirlitskort, mál nr. 3/2022. Kröfulínur málsaðila, dags. 14.7.2022.
	11(2)	Yfirlitskort, mál nr. 3/2022. Kröfulínur málsaðila, dags. 15.9.2023.
	11(3)	Yfirlitskort, mál nr. 3/2022. Kröfulínur málsaðila, dags. 15.12.2023.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

12		Athugasemdir frá Orkusölunni ehf. v. Ódáðavatna, dags. 16.6.2022, ásamt níu fylgiskjölum: 1) Yfirlit um mannvirki Orkusölunnar við Ódáðavötn (hluti af minnisblaði um áhrif fyrirhugaðrar Geitdalsárvirkjunar á áform um virkjun úr Ódáðavötnum). 2) Fjórar ljósmyndir af svæðinu. 3) Landakort af Ódáðavötnum. 4) Landakort af Ódáðavötnum og Skriðdal. 5) Hluti af útboðs- og verklýsingu um Grímsárvirkjun: miðlun í Ódáðavötnum, mars 1963. 6) Athugun Rafmagnsveitna ríkisins á vatnsmiðlunarmöguleikum við Grímsárvirkjun, dags. 20.2.1967. 7) Samningur milli Rarik og Orkusölunnar um fimm vatnsaflsvirkjanir, þ.m.t. Grímsárvirkjun, dags. 17.9.2009. 8) Grímsárvirkjun, afsal, dags. 30.11.2009. 9) Grímsárvirkjun. lóðarleigusamningur, dags. 30.11.2009.
13		Athugasemdir frá sveitarstjórn Múlaþings við kröfugerð íslenska ríkisins, dags. 19.12.2022.
14	14(1)	Fundargerð 1. fyrirtöku í málum nr. 1–4/2022, dags. 29.3.2023.
	14(2)	Fundargerð 2. fyrirtöku í málum nr. 1–4/2022, dags. 18.9.2023.
	14(3)	Fundargerð vettvangsferðar í máli nr. 3/2022, dags. 19.9.2023 og 20.9.2023.

	14(4)	Fundargerð aðalmeðferðar í málum nr. 1/2022 og 3/2022, dags. 19.3.2024.
	14(5)	Fundargerð 4. fyrirtöku í málum nr. 1–4/2022, dags. 4.10.2024.
15		Minnisblað frá sérfræðingi á Veðurstofu Íslands um vatnaskil milli annars vegar Skriðdals og hins vegar Berufjarðar og Hamarsfjarðar, dags. 6.9.2023.

Lagt fram af Jóni Jónssyni lögmanni vegna Geitdalsafréttar og Höskuldsstaðasels:

16		Jón Jónsson: „Fráfærubúskapur, landskipta- og afréttarreglur Grágásar og Jónsbókar og afréttarnotkun á Austurlandi.“ Dags. 8.2.2024. Fylgiskjal með greinargerðum v. Geitdalsafréttar og Höskuldsstaðasels.

Hliðsjónargögn

Lagt fram til hliðsjónar af Eddu Andradóttur lögmanni f.h. fjármála- og efnahagsráðherra:

H-1	*Íslenzk fornrit* I (1968), bls. 294–336 (úr Landnámabók). Nr. 1 í skjalaskrá, skjali 1(1).
H-2	*Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839–1874* (2000), bls. 185–579. Nr. 2 í skjalaskrá, skjali 1(1).
H-3	*Göngur og réttir* V. *Þingeyjarsýslur – Múlasýslur* (2. prentun aukin og endurbætt), bls. 401–511. Nr. 3 í skjalaskrá, skjali 1(1).

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd

H-4	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar með viðaukum, svæði 1–9B, dags. 21.2.2020.
H-5	Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga nr. 58/1998, með síðari breytingum, dags. 10.4.2015.
H-6	Jarðalisti sem notaður er við leit að gögnum um svæði 11 á Þjóðskjalasafni Íslands, 7. útg. dags. 8.6.2023.
H-7	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.3 Dómar fyrir mál nr. 1–4/2022 á svæði 11, dags. 15.9.2023.
H-8	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.6 Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja ásamt Stjórnartíðindum fyrir mál nr. 1–4/2022 á svæði 11, dags. 17.9.2023.
H-9	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.9 Alþingisbækur Íslands fyrir 1–4/2022 á svæði 11, dags. 12.9.2023, uppfært 3.1.2024.
H-10	*Jarðabréf frá 16. og 17. öld* (1993), bls. 265–283.
H-11	*Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, 13. bindi, Fylgiskjöl (1990), bls. 402–413.
H-12	Skýrslutökur í máli nr. 3/2023 hjá óbyggðanefnd við aðalmeðferð 19. mars 2024 (skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).

FYLGISKJAL III: KORT

a) Úrskurðarkort í máli nr. 3/2022

b) Yfirlitskort um svæði 11